

การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน
ADMINISTRATION OF SELF-RELIANT COMMUNITY
IN LINE WITH BUDDHIST WAY FOR SUSTAINABILITY

พระมหาภูษิต อคฺควณโณ (ปล้นรัมย์)

ดุขฎฐินิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุขฎฐินิพนธ์ิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๘

การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน

พระมหาภูษิต อคฺควณโณ (ปล้นรัมย์)

ดุชนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๙

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Administration of Self-Reliant Community
In line with Buddhist Way for Sustainability

Phramaha Phusit Aggavanno (Pulanram)

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Public Administration)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2016

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

(พระมหากษัตริย์ บรมชนก, ตร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบบัณฑิตวิทยาลัย

(ศ.ดร.บุญทัน ดอกไธสง)

ประธานกรรมการ

(ผศ. วาที พ.ต.ดร.สวัสดิ์ จิรัฏฐิติกาล)

กรรมการ

(ศ.ดร.จางงค์ อติวัฒน์สิทธิ์)

กรรมการ

(พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, รศ.)

กรรมการ

(ผศ.ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมบัณฑิตวิทยาลัย

พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, รศ.

ประธานกรรมการ

ผศ.ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระมหาภูษิต อคควาณโณ)

กิตติกรรมประกาศ

ดุขุณีนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ลุล่วงได้ด้วยดี เนื่องจากได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จาก คณะกรรมการตรวจสอบดุขุณีนิพนธ์ทุกท่าน ประกอบด้วย ศ.ดร.บุญทัน ดอกไธสง, ผศ. ว่าที่ พ.ต.ดร. สวัสดิ์ จิรัฏฐิติกาล, ศ.ดร.จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ พร้อมด้วยคณะกรรมการควบคุมดุขุณีนิพนธ์ ประกอบด้วย พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, รศ. และ ผศ.ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์ ที่ได้กรุณาให้ คำแนะนำปรึกษา และดูแลเอาใจใส่ในการตรวจสอบปรับปรุงแก้ไขดุขุณีนิพนธ์ฉบับนี้มาตั้งแต่ต้นจน สำเร็จสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ และขอขอบพระคุณไว้ในโอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณและขอขอบพระคุณ คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัยทุกรูป/ท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิทยายการ ประสบการณ์ ถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจและ เป็นกำลังใจให้แก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด ในการศึกษาาระดับปริญญาเอก สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ จนทำให้ผู้วิจัยสามารถนำความรู้มาประยุกต์ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ขอขอบพระคุณ รศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธและสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาบุญ เลิศ อินทปญโญ, รศ. ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุदारาม) ขอกราบขอบพระคุณ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปญโญ, ดร. ผู้อำนวยการ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (วังน้อย) และขอขอบพระคุณ เจ้าหน้าที่หลักสูตร พร้อมทั้งเจ้าหน้าที่ในมหาวิทยาลัยที่เกี่ยวข้องทุกรูป/ท่าน รวมถึงขอขอบคุณ เพื่อนๆ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุदारามและวัง น้อย) รุ่นที่ ๓ ทุกรูป/คน ที่ได้กรุณาช่วยเหลือเป็นกำลังใจ ให้คำปรึกษาชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง และ อำนวยความสะดวกด้านการค้นคว้าข้อมูลในการทำดุขุณีนิพนธ์แก่ผู้วิจัยเสมอมาจนสำเร็จลุล่วงได้

ขอกราบขอบพระคุณ ท่านผู้ให้ข้อมูลหลักด้านวิชาการทางพระพุทธศาสนา และ พระสงฆ์นักพัฒนา จำนวน ๒ รูป คือ พระมหาวิฑูชัย วชิรเมธี, ป.ธ.๙ และพระอาจารย์ สุบิน ปณีโต และขออนุโมทนาขอบคุณ ท่านผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นตัวแทนทั้งภาคชุมชนและภาครัฐในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ ชุมชน ในเขตพื้นที่ ๔ จังหวัด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง จำนวน ๒๘ ท่าน รวมจำนวน ๓๐ รูป/ท่าน ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย ขอกราบขอบพระคุณและ ขอขอบพระคุณผู้เชี่ยวชาญที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน ๑๒ รูป/ท่าน ซึ่งได้ช่วยเติมเต็ม ทางด้านวิชาการให้ดุขุณีนิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และขออนุโมทนาขอบพระคุณ โยมสุวรรณ ตันตระเธียร ผู้ให้การอุปถัมภ์ค่าจุนด้านทุนการศึกษาแก่ผู้วิจัยตั้งแต่ต้นจนสำเร็จการศึกษาได้ในครั้งนี้

สุดท้ายนี้ ขอคุณงามความดี และประโยชน์อันใดที่จะพึงเกิดจากดุขุณีนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัย ขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และขอน้อมบูชาเป็นกตเวทิตาคุณแด่นักวิชาการ ทั้งหลาย ซึ่งเป็นเจ้าของตำราที่ผู้วิจัยใช้เพื่อการศึกษาค้นคว้า และแต่บิดามารดา คือ คุณพ่อถนอม- คุณแม่เลื่อน บุณย์รัมย์ ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ และท่านผู้มีพระคุณทุกท่าน พร้อมญาติสนิท มิตรสหาย ทุกท่าน ที่เป็นกำลังใจและให้ความช่วยเหลือในทุกๆ ด้านเสมอมา

พระมหาภูษิต อคฺควณโณ (บุณย์รัมย์)

๑๓ มีนาคม ๒๕๖๐

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญแผนภาพ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฌ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๙
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๙
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๙
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๑๑
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๔
บทที่ ๒ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๕
๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ	๑๕
๒.๒ แนวคิด เชิงทฤษฎีเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง	๔๕
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน	๕๐
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนตามวิถีพุทธ	๗๒
๒.๕ แนวคิด เชิงทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิถีพุทธ	๘๙
๒.๖ ข้อมูลพื้นที่วิจัย	๑๐๓
๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๑๑
๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๓๒
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๓๔
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๑๓๔
๓.๒ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (key Informants)	๑๓๕
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๓๙
๓.๔ การรวบรวมข้อมูล	๑๔๐
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๑๔๒

บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๑๔๕
๔.๑ กลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง	๑๔๖
๔.๒ องค์ประกอบของการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง	๒๓๙
๔.๓ การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน	๓๐๖
๔.๔ ผลการสังเคราะห์ข้อมูลการสนทนากลุ่มเฉพาะ	๓๒๖
๔.๕ องค์ความรู้จากการวิจัย	๓๔๖
บทที่ ๕ สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๓๕๘
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๓๕๙
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๓๖๗
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๓๗๖
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๓๗๖
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ	๓๗๖
๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะแนวทางการวิจัยครั้งต่อไป	๓๗๗
บรรณานุกรม	๓๗๘
ภาคผนวก	๓๙๘
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย	๓๙๙
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ	๔๐๖
ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์สนทนากลุ่มเฉพาะ	๔๓๘
ภาคผนวก ง แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๔๕๓
ภาคผนวก จ ประเด็นคำถามการสนทนากลุ่มเฉพาะ	๔๖๗
ภาคผนวก ฉ ภาพถ่ายผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์เชิงลึก	๔๗๗
ภาคผนวก ช ภาพถ่ายการสนทนากลุ่มเฉพาะผู้เชี่ยวชาญ	๔๙๕
ประวัติผู้วิจัย	๕๐๔

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๒.๑	แสดงการสรุปความหมายของการบริหารจัดการ	๒๐
๒.๒	แสดงการสรุปแนวคิดการบริหารจัดการ	๒๖
๒.๓	แสดงการสรุปทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ	๓๗
๒.๔	แสดงการสรุปแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการชุมชน	๔๔
๒.๕	แสดงนิยามของการพึ่งพาตนเอง	๔๗
๒.๖	แสดงความหมายของการพึ่งตนเอง	๕๐
๒.๗	แสดงการสรุปแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน	๖๑
๒.๘	แสดงการสรุปหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๗๐
๒.๙	แสดงตารางข้อวิเคราะห์การพัฒนาตามแนวทางของสรรโวทัย	๗๖
๒.๑๐	สรุปการพัฒนาตามแนวทางของสรรโวทัย	๗๘
๒.๑๑	สรุปความหมายของการพัฒนาชุมชน	๘๑
๒.๑๒	องค์ประกอบของการพัฒนาชุมชน	๘๔
๒.๑๓	แสดงสรุปการพัฒนานคนให้มีความสุข	๘๘
๒.๑๔	แสดงสรุปแนวคิดการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน	๙๖
๒.๑๕	แสดงการสรุปแนวคิดชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิถีพุทธ	๑๐๒
๒.๑๖	ผลการวิจัยของนักวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการ	๑๑๓
๒.๑๗	ผลการวิจัยของนักวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการชุมชน	๑๑๕
๒.๑๘	ผลการวิจัยของนักวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิถีพุทธ	๑๒๖
๒.๑๙	แสดงความสอดคล้องแนวคิดทฤษฎีที่ศึกษาเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน”	๑๒๘
๒.๒๐	แสดงตารางการประมวลแนวคิดทฤษฎีที่ศึกษาเกี่ยวกับหลักทรัพยากร ทางการบริหารจัดการ 6M’s ที่มีความสอดคล้องกับหลักนาถนธรรม ๑๐	๑๒๙
๔.๑	แสดงความถี่และจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ ด้านผู้นำชุมชนและทีมงาน	๑๖๙
๔.๒	แสดงความถี่และจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ ด้านกระบวนการมีส่วนร่วม ของประชาชนในชุมชน	๑๘๔
๔.๓	แสดงความถี่และจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ ด้านกระบวนการวางแผน ชุมชน	๑๘๙

ตารางที่		หน้า
๔.๔	แสดงความถี่และจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ ผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนบ้านทับสวายตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	๒๑๖
๔.๕	แสดงความถี่และจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ ผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนบ้านโคกเมืองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	๒๒๒
๔.๖	แสดงความถี่และจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ ผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนบ้านโคกสะอาดตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๒๒๙
๔.๗	แสดงความถี่และจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ ด้านผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนบ้านหนองกองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	๒๓๖
๔.๘	แสดงการสรุปผลกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง	๒๓๗
๔.๙	แสดงความถี่และจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ ด้าน Management การบริหารจัดการ	๒๔๕
๔.๑๐	แสดงความถี่และจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ ด้าน Machine การบริหารจัดการด้านเครื่องมือ/เครื่องจักร	๒๕๖
๔.๑๑	แสดงความถี่และจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ ด้าน Money การบริหารจัดการด้านเงินทุน/งบประมาณ	๒๗๒
๔.๑๒	แสดงความถี่และจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ ด้าน Morality การบริหารจัดการด้านคุณธรรม จริยธรรม	๒๗๕
๔.๑๓	แสดงความถี่และจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ ด้าน Material การบริหารจัดการด้านวัสดุ/วัตถุดิบ	๒๗๗
๔.๑๔	แสดงความถี่และจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ ด้าน Man การบริหารจัดการด้านคน	๒๘๐
๔.๑๕	แสดงความถี่และจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับการบูรณาการหลักนากกรรมธรรม ๑๐ กับหลักทรัพยากรทางการบริหารจัดการ 6M's	๓๐๓
๔.๑๖	แสดงความถี่และจำนวนผู้สนทนากลุ่มเฉพาะเกี่ยวกับการนำเสนอกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน	๓๑๙
๔.๑๗	แสดงความถี่และจำนวนผู้สนทนากลุ่มเฉพาะเกี่ยวกับการนำเสนอการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน	๓๒๖

สารบัญแผนภาพ

ภาพที่		หน้า
๒.๑	แสดงองค์ประกอบของการพัฒนาชุมชน	๘๓
๒.๒	เป้าหมายของการพัฒนาคน	๘๕
๒.๓	แสดงลักษณะชุมชนเข้มแข็ง	๘๗
๒.๔	แสดงแบบจำลองการจัดการตามแนวทางชุมชนพึ่งตนเองแบบยั่งยืน	๙๔
๒.๕	แสดงแบบจำลองในการพัฒนาชุมชนพึ่งตนเองแบบยั่งยืน	๙๕
๒.๖	แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)	๑๓๓
๔.๑	แสดงรูปแบบของสถาบันการจัดการเงินทุนชุมชนบ้านทับสวาย	๒๐๐
๔.๒	แสดงกระบวนการดำเนินกิจกรรมกองทุนขยະสร้างบุญ	๒๑๒
๔.๓	แสดงแผนภาพการบูรณาการระหว่างหลักทรัพยากรทางการบริหารจัดการ คือ 6M's กับหลักนาถกรรมธรรม ๑๐	๒๔๒
๔.๔	แสดงแผนภาพกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความ เข้มแข็งของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง	๓๒๗
๔.๕	แสดงแผนภาพด้าน Management การบริหารจัดการ	๓๓๐
๔.๖	แสดงแผนภาพด้าน Machine มีการบริหารจัดการด้านเครื่องมือ/เครื่องจักร	๓๓๒
๔.๗	แสดงแผนภาพด้าน Money เงินทุน/งบประมาณในการบริหารจัดการ	๓๓๔
๔.๘	แสดงแผนภาพด้าน Morality มีการบริหารจัดการด้านคุณธรรมจริยธรรม	๓๓๖
๔.๙	แสดงแผนภาพด้าน Material มีวัสดุหรือวัตถุดิบต่างๆ	๓๓๘
๔.๑๐	แสดงแผนภาพด้าน Man ทั้งผู้นำ ทีมงาน สมาชิกในชุมชน รวมถึงภาคีพัฒนา อื่นๆ	๓๔๐
๔.๑๑	แสดงแผนภาพองค์ความรู้จากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑	๓๔๑
๔.๑๒	แสดงแผนภาพองค์ความรู้จากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒	๓๔๒
๔.๑๓	แสดงแผนภาพโมเดล: $LPPS + (10N=6M) + (W-TERMS) = 5E-1P$ Model (จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย)	๓๕๓

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อในดัชนีฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐ พุทธศักราช ๒๕๓๕ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๖๐/๔๕, ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๐/๘๒. หมายถึง สุตตนตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมปทปาลี ภาษาบาลี เล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๑๖๐ หน้าที่ ๔๕ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐ และสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ภาษาไทย เล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๑๖๐ หน้าที่ ๘๒ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

พระสุตตันตปิฎก

ที.ปา.	(บาลี)	=	สุตตนตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวคคปาลี	(ภาษาบาลี)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(บาลี)	=	สุตตนตปิฎก	องคฺตตรนิกาย	จตุกกนิปาตปาลี	(ภาษาบาลี)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคฺตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(บาลี)	=	สุตตนตปิฎก	องคฺตตรนิกาย	ปญจกนิปาตปาลี	(ภาษาบาลี)
อง.อฏฐก.	(บาลี)	=	สุตตนตปิฎก	องคฺตตรนิกาย	อฏฐกนิปาตปาลี	(ภาษาบาลี)
อง.ทสก.	(บาลี)	=	สุตตนตปิฎก	องคฺตตรนิกาย	ทสกนิปาตปาลี	(ภาษาบาลี)
ขุ.ธ.	(บาลี)	=	สุตตนตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธมมปทปาลี	(ภาษาบาลี)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วิถีชุมชนไทยดั้งเดิม เป็นสังคมเกษตรหรือสังคมแบบชาวนา (agrarian or peasant society) คนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทางการเกษตร โดยเฉพาะการทำนาปลูกข้าวอย่างเป็นล่ำเป็นสัน ผลผลิตของการเกษตรกรรมดังกล่าว ขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของน้ำและดิน อันเป็นทรัพยากรที่ทรงคุณค่าและมีความสำคัญ วิถีชุมชนไทยดั้งเดิมมีลักษณะสำคัญคือ การผลิตเพื่อยังชีพหรือเพื่อเลี้ยงตัวเอง ส่วนที่เหลือจากการบริโภคจึงนำไปแลกเปลี่ยนกับเพื่อนบ้าน ชุมชนไทยในอดีตมิได้อยู่กันแบบโดดเดี่ยว จึงต้องมีปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยภายใน ทั้งมิติทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และปัจจัยภายนอก อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมโลก ได้แก่ ลัทธิเศรษฐกิจ และลัทธิการเมือง ลัทธิการค้าอาณานิคม เทคโนโลยีวิทยาการและวัฒนธรรมแบบตะวันตก และแบบสมัยใหม่ รวมทั้งโลกาภิวัตน์ (Globalization) ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้เป็นแรงกดดันและแรงเสริมที่ทำให้วิถีชุมชนไทยต้องปรับตัวและเปลี่ยนแปลงเพื่อความเจริญและพัฒนา รวมทั้งการอยู่รอด ในภาพรวมแล้วองค์ประกอบต่างๆ ของวิถีชุมชนไทยจึงเปรียบเสมือนสิ่งมีชีวิตที่มีการพัฒนาการเพื่อการเปลี่ยนแปลง และต้องเผชิญกับปัญหานานัปการ^๑

จนกระทั่งกระแสการเปลี่ยนแปลงของหลายประเทศในโลกได้เคลื่อนตัวเข้าสู่ประชาธิปไตย จนทำให้ประเทศไทยก้าวเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบจากรอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยการนำของคณะราษฎรในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๗๕^๒ และเป็นจุดเริ่มต้นของการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย อันสืบเนื่องจากคณะราษฎร ซึ่งเป็นแกนนำในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ได้ประกาศหลัก ๖ ประการ ซึ่งมีเรื่องเกี่ยวกับการรักษาเอกภาพทางเศรษฐกิจ และการสร้างความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยจะจัดให้มีการวางแผนเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ โดยหลวงประดิษฐมนูธรรม (นายปรีดี พนมยงค์) ได้ดำเนินการยกร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจขึ้น ได้มีการระบุถึงการกำหนดให้มีการวางแผนเศรษฐกิจแห่งชาติ พร้อมทั้งได้ยกร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการประกอบเศรษฐกิจ ซึ่งเสนอให้มีสภา (หน่วยงาน) เพื่อทำหน้าที่ในการจัดทำ

^๑ วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวัน, หน่วยที่ ๑ พัฒนาการและสภาพปัญหาของชนบทไทย, ในเอกสารการสอนชุดวิชาปัญหาการพัฒนาชนบทไทย, หน่วยที่ ๑-๗, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๙), หน้า ๑.

^๒ ทวีศักดิ์ ตั้งปฐมวงศ์, “การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ : การปฏิวัติที่ถูกนิยามใหม่ The Changing of the ruling in 1932 : The new definition revolution”, วารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ปีที่ ๓๑ ฉบับที่ ๓ (พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๕๕): ๓๙.

แผน เศรษฐกิจแห่งชาติด้วย อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่าสถานการณ์ในขณะนั้นยังไม่เอื้ออำนวย ทำให้ยังไม่มี การดำเนินการในเรื่องดังกล่าว

เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประเทศต่างๆ ในทวีปเอเชีย แอฟริกา และอเมริกาใต้ ซึ่งมี ประชากรรวมกันประมาณ ๒ ใน ๓ ของประชากรโลก ประสบปัญหาความยากจนและความล้าหลังทาง เศรษฐกิจ ประกอบกับเกิดปัญหาข้อขัดแย้งทางการเมือง ระหว่างค่ายเสรีนิยมกับค่ายสังคมนิยม ประเทศต่างๆ เกิดความตื่นตัว ที่จะพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น ประเทศไทยเอง ก็ตระหนักถึงความจำเป็นในเรื่องดังกล่าว จึงได้จัดสรรงบประมาณเพื่อปรับปรุงการ คมนาคมขนส่ง การชลประทาน การศึกษา ฯลฯ มากยิ่งขึ้น ในปี พ.ศ. ๒๔๙๓ ได้ตั้งสภาเศรษฐกิจ แห่งชาติขึ้น เพื่อทำหน้าที่วิเคราะห์วิจัยเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจ และเป็นที่ปรึกษาของรัฐบาลในการแก้ไข ปัญหาทางการเงิน การคลัง และทางเศรษฐกิจโดยทั่วไป พร้อมทั้งได้จัดตั้งคณะกรรมการดำเนินการทำ ผังเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งเป็นก้าวแรก ที่จะนำไปสู่การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของไทย

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ธนาคารโลก ซึ่งจัดตั้งขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์หลัก ที่จะช่วยทำการ ฟื้นฟู และพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศต่างๆ ได้จัดส่งคณะสำรวจเศรษฐกิจ เข้ามาช่วยศึกษาข้อมูล และศึกษาวิจัยเศรษฐกิจของประเทศไทย โดยคำเชิญของรัฐบาลไทยในขณะนั้น คณะผู้เชี่ยวชาญ ร่วมกับทางคณะเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยได้จัดทำรายงาน A Public Development Program for Thailand ต่อมามีการแปลเป็นฉบับภาษาไทยชื่อว่า โครงการพัฒนาของรัฐบาลสำหรับประเทศไทย โดยได้มีการเสนอข้อมูลวิเคราะห์ถึงสภาพ ปัญหาและแนวทางในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของ ประเทศไทย โดยเห็นว่า ควรเน้นการแข่งขันเสรี ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๒ รัฐบาลได้ดำเนินการออก พระราชบัญญัติพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ และตั้งสำนักงานสภาเศรษฐกิจแห่งชาติขึ้น เพื่อทำหน้าที่ วางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ หลังจากนั้นจึงได้มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๙) เป็นฉบับแรก^๓ และได้ดำเนินการวางแผนเรื่อยมาถึงแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๗ (พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๙) ช่วงนั้น นับว่าเป็นช่วงของเศรษฐกิจขา ขึ้น อัตราการเจริญเติบโตอยู่ในระดับสูง ประกอบกับเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ มีการพัฒนาที่จะยกระดับ การขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ พัฒนาสังคมคุณภาพชีวิตของประชาชนให้อยู่ดีกินดี แต่ปัญหาที่ ตามมา คือ การพัฒนาที่ไม่สมดุล ระหว่างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การกระจายรายได้ การ พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อม ซึ่งปรากฏปัญหาชัดเจนขึ้นในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๗ พบว่า รายได้ประชากรส่วนใหญ่ไปอยู่ที่กลุ่มคนรวย กล่าวคือ ร้อยละ ๒๐ ของประชากรที่มี รายได้สูง มีส่วนแบ่งรายได้ประชาชาติประมาณร้อยละ ๕๐ และร้อยละ ๒๐ ของประชากรที่มีรายได้ ต่ำหรือยากจน มีส่วนแบ่งรายได้ประชาชาติ ประมาณร้อยละ ๕ เป็นต้น โดยมีลักษณะ “รวยกระจุก จนกระจาย”^๔

^๓ โครงการสาหรานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, เรื่อง ที่ ๙ แผนพัฒนาประเทศ, เล่มที่ ๒๔ บริษัท ด้านสหุทธการพิมพ์, ๒๕๑๒.

^๔ สรรเสริญ วงศ์ชะอุ่ม, การวางแผนพัฒนาประเทศ, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (นนทบุรี: บริษัท ศูนย์การพิมพ์ เพชรรุ่ง จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๒๕-๒๖.

อีกประการหนึ่งของความไม่สมดุล ก็คือ สภาพสังคม การดำเนินชีวิตแบบสังคมเมืองมากขึ้น มีแรงงานจากชนบทไหลเข้ามาหางานทำในเมือง แหล่งงาน แหล่งรายได้ในเมือง ทำให้สภาพสังคมเมืองมีความหนาแน่นมากขึ้น คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมเริ่มมีปัญหามากขึ้น การขยายตัวอย่างรวดเร็วของเมืองและการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่เฉพาะและเขตอุตสาหกรรมต่างๆ ทำให้เกิดความไม่พอเพียงของโครงสร้างพื้นฐาน ทำให้ทั้งภาครัฐ และภาคเอกชนมีความจำเป็นต้องเร่งรัดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและบริการสาธารณะอย่างเร่งด่วน ในบางเรื่องมีการขยายตัวอย่างเกินตัว มีการเก็งกำไรเกินควร รวมทั้งการบริหารเงินลงทุนอย่างไม่เหมาะสม ทำให้สภาพเศรษฐกิจมีลักษณะที่เรียกว่า “เศรษฐกิจฟองสบู่” ซึ่งก่อให้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจทางการเงินขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เรียกกันว่า “วิกฤตต้มยำกุ้ง” ซึ่งรุกรามไปทั่วเอเชียและมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจของโลก อย่างไรก็ตาม ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๗ แม้ว่าด้านเศรษฐกิจจะมีความก้าวหน้าไปมาก เป็นเศรษฐกิจขาขึ้น แต่ปัญหาด้านสังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมทำให้เป็นการพัฒนาที่ไม่สมดุล จึงกล่าวได้ว่า ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๗ มีลักษณะ “เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหาพัฒนาไม่ยั่งยืน”^๕ แต่บริบทภาพรวมก็ยังเป็นลักษณะของการเร่งรัดพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ จนกระทั่งเกิดวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศที่เริ่มขึ้นในปลายปี ๒๕๓๙ ซึ่งเป็นปีแรกของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ ได้ก่อให้เกิดปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคมต่าง ๆ ส่งผลกระทบต่อประชาชนทุกชั้นและทุกภาคส่วนของสังคม ประเด็นเรื่อง ชุมชนเข้มแข็ง จึงได้รับการหยิบยกขึ้นมากล่าวถึงเป็นอันมาก ในฐานะที่เป็นทางเลือก ที่สำคัญของการพัฒนา เนื่องจากปัญหาที่เกิดขึ้นได้เพียงลำพัง ดังนั้นหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนจึงต้องเข้ามาแก้ไขปัญหาร่วมกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งจำเป็นต้องให้ความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาที่เน้น “คน” เป็นศูนย์กลางตามหลักปรัชญาของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ โดยการเพิ่มศักยภาพของคนและชุมชนให้เข้มแข็ง มีความพร้อมในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน ความเข้มแข็งของชุมชนจึงเป็นฐานสำคัญในการลดผลกระทบทางเศรษฐกิจ และสังคม รวมถึงการสร้างกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ยั่งยืนในอนาคต ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาที่สำคัญประการหนึ่งต่อเนื่องมาถึงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙^๖ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ไว้ก่อนหน้านั้น ก็ได้รับความสนใจในฐานะเป็น “ยา” ขนานหนึ่ง ที่เชื่อว่าจะช่วยบรรเทาผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจได้ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเน้นหลักสำคัญ ๓ ประการ คือ ความพอประมาณ การมีภูมิคุ้มกันที่เหมาะสมและความมีเหตุผล บนเงื่อนไข “ความรู้” และ “คุณธรรม”^๗ ต่อมาจนถึงฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙) มีการปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาประเทศโดยกำหนดให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยเฉพาะนโยบายการพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ จึงมี

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖-๓๐.

^๖ นพดล เหล่ากอ, **ชุมชนเข้มแข็งทางเลือกใหม่ของการพัฒนา**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org/posts/32๐79> [๒๘ ธ.ค. ๒๕๕๙].

^๗ พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันพฤหัสบดีที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๑๗.

แนวคิดที่มีความต่อเนื่องจากแนวคิดของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘-๑๐ โดยยังคงยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และ “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” รวมทั้ง “สร้างสมดุลการพัฒนา” ในทุกมิติและขับเคลื่อนให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติที่ชัดเจนยิ่งขึ้นในทุกระดับ เพื่อให้การพัฒนาและบริหารประเทศเป็นไปบนทางสายกลาง เชื่อมโยงทุกมิติของการพัฒนาอย่างบูรณาการ ทั้งคน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและการเมือง โดยมีการวิเคราะห์อย่าง “มีเหตุผล” และใช้หลัก “ความพอประมาณ” ให้เกิดความสมดุลระหว่างมิติทางวัตถุกับจิตใจของคนในชาติ ความสมดุลระหว่างความสามารถในการพึ่งตนเองกับการแข่งขันในเวทีโลก ความสมดุลระหว่างสังคมชนบทกับเมืองเตรียม “ระบบภูมิคุ้มกัน” ด้วยการบริหารจัดการความเสี่ยงให้เพียงพอ พร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในประเทศ ทั้งนี้ การขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอนต้องใช้ “ความรอบรู้” ในการพัฒนาด้านต่างๆ ด้วยความรอบคอบ เป็นไปตามลำดับขั้นตอน และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคมไทย รวมทั้งเสริมสร้างศีลธรรมและสำนึกใน “คุณธรรม จริยธรรม” ในการปฏิบัติหน้าที่และดำเนินชีวิตด้วย “ความเพียร” จะเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีให้พร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในระดับปัจเจก ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ^๘

เพราะหลังจากการพัฒนาประเทศดังกล่าว โดยผลักดันให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมจนเกิดภาวะตกต่ำทางเศรษฐกิจ สังคม คุณภาพชีวิต และสภาพแวดล้อม การพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย เป็นปัจจัยส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศไทย ทำให้การดำเนินชีวิตของคนชนบทที่เคยพึ่งตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรี ถูกทำลายเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมวัตถุนิยม บริโภคนิยม คนวัยทำงานต่างอพยพเดินทางไปทำงานภาคอุตสาหกรรม สถาบันครอบครัวอ่อนแอเกิดปัญหาสังคมตามมา เมื่อการขับเคลื่อนในการพัฒนาประเทศมาถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔) เป็นต้นมา

แนวคิดการพัฒนาตามตัวแบบดังกล่าว มุ่งเน้นการจัดสังคมแบบทวิภาวะระหว่างสภาวะเก่าหรือล้าหลังกับสภาวะทันสมัยทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง เพื่อให้ก้าวไปสู่สภาวะทันสมัยและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ความสำเร็จในการสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจหรือพื้นฐานการผลิตแบบสังคมอุตสาหกรรม (Industrialization) และความเป็นชุมชนเมือง (Urbanization) รวมถึงเป้าหมายทางสังคม-การเมือง คือ จัดระเบียบ (Socio-Political Order) ตามอย่างประเทศในยุโรปและอเมริกา^๙ เกิดการลงทุนในด้านการสร้างโรงงานอุตสาหกรรม ย่านการค้าธุรกิจ สิ่งอำนวยความสะดวกด้านอุปโภคและบริโภค ผลที่ตามมาจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ก่อให้เกิดความโกลาหลขึ้นในสังคม เกิดการเคลื่อนย้ายของผู้คน สถานที่อยู่ สถานที่ทำงานทั่วราชอาณาจักร ชุมชนเก่าถูกทำลายทั้งในเมืองและชนบท และที่เด่นชัด คือ ความสัมพันธ์ทางสังคมและระบบทางวัฒนธรรมก็เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ทำให้เกิดความล่มสลาย

^๘ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๕๔), หน้า ๘.

^๙ P.W. Preston, **Theory of Development**, (London: Routledge and Kegan Paul, 1982), pp. 82-92.

ของจริยธรรม (Demoralization) และความเป็นมนุษย์ (Dehumanization) คนรุ่นใหม่และรุ่นเก่า ต่างก็ถูกมอมเมาและมอมเมาตนเองด้วยความต้องการทางวัตถุ^{๑๐}

จะเห็นได้ว่า นโยบายหรือกระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น จะสอดคล้องและแฝงไปด้วยหลักพุทธธรรมหลายประการด้วยกัน อาทิเช่น อดัมมัญญตา ความมีเหตุ อดัตถัญญตา ความมีผล มัตตัญญตา ความพอประมาณ ปัญญา ความรอบรู้ และวิริยะ ความเพียร เป็นต้น หลักพุทธธรรมเหล่านี้สามารถใช้บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ เป็นเครื่องมือตัวขับเคลื่อนในการบริหารจัดการชุมชนสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนได้ และเป็นการพัฒนาโดยรอบด้าน มีทั้งเหตุและผลผสมผสานกันอย่างเหมาะสม โดยเน้นการพัฒนาความสมดุลทั้งในเรื่องคน จิตใจ เทคโนโลยี เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สังคม การเมือง และการปกครอง ตลอดจนคุณธรรมจริยธรรม ทั้งนี้ สามารถที่จะนำไปเป็นแนวทางและเกณฑ์ในการชี้วัดการเป็นชุมชนเข้มแข็งหรือชุมชนพึ่งตนเองด้วยปัจจัยที่สำคัญหลายด้านด้วยกัน เช่น เทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ สังคม ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท ดังที่สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้กล่าวไว้ว่า “การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท สามารถพึ่งตนเองได้ด้วยปัจจัยที่สำคัญ ๕ ด้าน หรือ TERMS อันประกอบด้วย Technology, Economic, Resource, Mental and Socio-Cultural”^{๑๑} ทั้งนี้ ก็สอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนาที่สอนให้คนรู้จักพึ่งตนเองเป็นสำคัญว่า “อตตา หิ อตตโนนาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งของตน... อตตนา หิ สุหนเตน นาถํ ลภติ พุทธํ เพราะบุคคลที่ฝึกตนดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งอันได้โดยยาก”^{๑๒}

อย่างไรก็ตาม วิธีการพึ่งตนเองเป็นความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระ มั่นคง สมบูรณ์ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและชุมชน โดยระดับบุคคลสามารถแยกตัวออกมาอยู่ต่างหาก มีความมั่นคงในชีวิต สามารถเลี้ยงตัวเองได้ ตัดสินใจเรื่องสำคัญได้ด้วยตัวเอง และสามารถขอคำแนะนำจากผู้อื่นมาประยุกต์ใช้และนำมาประกอบการตัดสินใจได้ ส่วนชุมชนนั้น การพึ่งตนเอง เป็นการกระทำระหว่างกันของกลุ่มอย่างต่อเนื่องตามกฎระเบียบของสังคม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน พื้นที่แห่งใดแห่งหนึ่ง^{๑๓} ซึ่งการที่ชุมชนใดๆ จะพึ่งตนเองได้ค่อนข้างสมบูรณ์ ชุมชนนั้น จะต้องพึ่งตนเองใน ๕ ประการ คือ ทางเทคโนโลยี ทางเศรษฐกิจ ทางทรัพยากรธรรมชาติ ทางจิตใจ และทางสังคม ซึ่งจะมีประสิทธิภาพสูงหรือต่ำ ย่อมขึ้นอยู่กับระดับการพึ่งตนเองของชุมชนนั้นๆ ในด้านต่างๆ^{๑๔}

^{๑๐} ศรีศักร วัลลิโภดม, พัฒนาการทางสังคม-วัฒนธรรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๕๔), หน้า ๑๗๙.

^{๑๑} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: หจก. เอมีเทรตติ้ง, ๒๕๔๒), หน้า ๖๘.

^{๑๒} ชู.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๖๐/๔๕, ชู.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๐/๘๒.

^{๑๓} ปรีชา วงศ์ทิพย์, การพัฒนาชุมชนประยุกต์: แนวคิดและการบูรณาการ, พระมหาสุทิตย์ อภา-กโร (อบอุน) บรรณาธิการ, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), ๒๕๕๕), หน้า ๖๓.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕.

หลักการพึ่งตนเองของชุมชนเป็นแนวคิดและการดำเนินการของภาครัฐและภาคประชาชนที่ต้องการให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง ท้องถิ่น การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมการเรียนรู้ โดยมีความเป็นมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีผลการวิจัยพบว่า กระบวนการจัดการชุมชนเข้มแข็งให้สามารถพึ่งตนเองได้ของสังคมไทย ในระดับชุมชน ควรมีการส่งเสริมและจัดตั้งองค์การชุมชนในมิติของการจัดการตนเอง เสริมสร้างและประสานเครือข่ายในชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และให้ความร่วมมือกับภาครัฐ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานอื่นๆ ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน^{๑๕} การพัฒนาให้ชุมชนเข้มแข็งนั้นมีความสำคัญมาก เพราะจะเป็นการกระจายการพัฒนาออกไปให้ทั่วถึง เมื่อชุมชนส่วนใหญ่มีความเข้มแข็ง มีความเชื่อมโยง ผนึกความเข้มแข็งร่วมกันระหว่างชุมชนต่างๆ อย่างเป็นเครือข่ายกัน จะทำให้ประเทศมีความเข้มแข็งได้^{๑๖} ซึ่งการพึ่งตนเองเพื่อพัฒนาไปสู่ชุมชนเข้มแข็งนั้น ปัจจัยสำคัญต้องมองที่บริบทของชุมชน ทั้งวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ รวมทั้งหลักของศาสนา ซึ่งมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนในชนบท โดยเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญในการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ซึ่งมีผลการวิจัยในต่างประเทศที่เป็นประเทศกำลังพัฒนาและให้ความสำคัญกับเรื่องดังกล่าว พบว่า การพัฒนาชุมชนเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในความพยายามเป็นอยู่ โดยการพึ่งตนเอง ทั้งที่ริเริ่มด้วยประชาชนเอง และได้รับการส่งเสริมเพียงเล็กน้อยจากภาครัฐ การลดการแทรกแซงจากรัฐ ถือเป็นเจตนารมณ์ของการพึ่งตนเอง โดยที่ชุมชนพยายามที่จะสร้างสมรรถนะของท้องถิ่นให้เกิดขึ้น ภาครัฐ และหน่วยงานอื่นๆ สามารถที่จะยื่นความช่วยเหลือให้กับชุมชนชนบท เพียงแต่เรื่องเทคโนโลยีที่สำคัญ และการเงินเท่านั้น ควรจะพัฒนาการพึ่งตนเองในระดับปัจเจกบุคคล และชุมชนหมู่บ้านเพื่อยกระดับมาตรฐานการดำรงชีวิตให้ดีขึ้น นอกจากนี้ ยังพบว่า องค์การภาครัฐและภาคส่วนต่างๆ ควรจะให้คำแนะนำในการสนับสนุนการริเริ่มของชุมชน และการสร้างเครือข่ายท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นหนทางในการเปลี่ยนแปลงชุมชนที่ดีได้^{๑๗}

วิถีชีวิตของคนไทยผูกพันอยู่อย่างแนบแน่นกับพระพุทธศาสนา ความเชื่อถือและหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนา ซึมแทรกผสมผสานอยู่ในแนวความคิด จิตใจ และกิจกรรมแทบทุกด้านของชีวิตคนไทยตลอดเวลาที่ยาวนาน ประเพณีและพิธีการต่างๆ ในวงจรชีวิตของแต่ละบุคคลก็ดี ในวงจรเวลาหรือฤดูกาลของชุมชนก็ดี ล้วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตลอด ถ้าไม่เป็นเรื่องของศาสนา หรือสืบเนื่องจากพระพุทธศาสนาโดยตรง ก็ต้องมีกิจกรรมตามคติความเชื่อหรือแนวปฏิบัติในพระพุทธศาสนาแทรกอยู่ด้วย^{๑๘} ซึ่งพระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคมอย่างสัมพันธ์ควบคู่กันไปและเป็นปัจจัยต่อกัน โดยค้ำึงถึงธรรมชาติแวดล้อมพร้อมไปด้วย ตามหลักการที่จัดวางไว้

^{๑๕} วรรณธรรม กาญจนสุวรรณ, “กระบวนการ การจัดการชุมชนเข้มแข็ง: รูปแบบ ปัจจัย และตัวชี้วัด”, *วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์*, (คณะรัฐศาสตร์: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๓).

^{๑๖} สรรเสริญ วงศ์ชะอุ่ม, *การวางแผนพัฒนาประเทศ*, หน้า ๘๖.

^{๑๗} C. Fonchingong & L. Fonjong, “The Concept of Self-Reliance in Community Disruption Initiatives in the Cameroon Grassfields”, *Geo Journal*, 57 (1): 2.

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๑๖-๑๗.

อย่างเป็นทางการอย่างครบถ้วนชัดเจน^{๑๙} ทั้งนี้ ได้เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปแล้วว่า การที่จะพัฒนาประเทศให้สำเร็จผลดีบรรลุจุดหมายที่ต้องการได้อย่างแท้จริงนั้น จะพัฒนาเพียงด้านวัตถุอย่างเดียวเท่านั้นไม่เพียงพอ ประสบการณ์ในการพัฒนาตลอดเวลายาวนานที่ผ่านมา ได้สอนให้เห็นตระหนักว่า การมุ่งพัฒนาวัตถุภายนอกอย่างเดียว นั้น แม้จะระดมทุนระดมแรงลงไปแล้วอย่างมากมาย ก็ไม่ทำให้สังคมบรรลุความมั่งคั่งรุ่งเรืองและสันติสุขที่แท้จริงได้ตามวัตถุประสงค์ แม้ว่าเมื่อมองดูผ่านๆ เฝินๆ จะเห็นเหมือนว่าบ้านเมืองได้เจริญเฟื่องฟูแปลกหูแปลกตาไปมากมาย แม้ว่าถนนหนทางจะมีเพิ่มขึ้นมากมาย แต่การจราจรก็ไม่เรียบร้อย ผู้คนไม่มีระเบียบวินัยในการใช้ถนน อุบัติเหตุมีสถิติสูงอย่างน่ากลัวยิ่ง ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินเป็นปัญหาหนักยิ่งขึ้น มีคนจำนวนมากที่มีชีวิตอยู่ด้วยความหวาดกลัว อาชญากรรมยังแพร่หลาย คดีปล้น ฆ่า ช่มชู้ ที่ร้ายแรงปรากฏขึ้นบ่อยๆ การฉ้อราษฎร์บังหลวงกลายเป็นของชินชา ความเสื่อมโทรมทางด้านวัฒนธรรมมีกระแสแรงจนกลายเป็นของสามัญค่านิยมที่ไม่พึงปรารถนา และไม่เอื้อต่อการพัฒนา เช่น ค่านิยมบริโภคนิยม และความนิยมฟุ้งเฟ้อแพร่กระจายไปทั่ว ปัญหาทางเพศเพิ่มสูง อบายมุขระบอบทั่วไปทั้งในเมืองและชนบท ชาวบ้านฝากความหวังในชีวิตไว้กับการพนันในรูปแบบต่างๆ และหมกมุ่นจนยากที่จะแก้ไข เยาวชนมากมายทำลายอนาคตของตนเอง และก่อปัญหาแก่สังคมโดยเป็นผลสืบเนื่องจากการติดสิ่งเสพติด ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทวีสูงขึ้น ป่าไม้ถูกทำลายไปมาก ต้นน้ำลำธารร่อยหรอลง^{๒๐}

การพึ่งตนเองในชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง มีลักษณะการพึ่งพาอาศัยกันโดยอาศัยกระบวนการคิดร่วมกัน และติดตามผลของงานอย่างต่อเนื่องเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย กระบวนการร่วมใจ เพื่อสนองความต้องการทั้งของประชาชน และองค์กรที่เกี่ยวข้องให้มากที่สุด โดยให้ทุกภาคส่วน มีการร่วมวางแผน มีความซื่อสัตย์ และมีน้ำใจต่อกันและกัน และประการสุดท้าย การร่วมมือในการปฏิบัติงานด้วยความรับผิดชอบ มีความมุ่งมั่นและร่วมกันประสานประโยชน์ให้เกิดขึ้นในชุมชน^{๒๑} แต่เมื่อศึกษาอย่างลึกซึ้ง มีผลการวิจัยพบว่า อุปสรรคในการพึ่งตนเองนั้น มาจากความขาดแคลนปัจจัยในการทำมาหากิน และความล้มเหลวอันเกิดจากการดำรงชีวิตโดยยึดเอาหลักเศรษฐกิจกระแสหลัก และการขาดความรู้ความเข้าใจในแนวปฏิบัติตามแนวทางการพึ่งตนเอง ศูนย์การเรียนรู้ไม่เข้มแข็ง ขาดกลไกการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติไม่เป็นรูปธรรม ครอบครัวย้อนแอ ขาดปัจจัยการผลิต ขาดความมั่นใจ ไม่ทำจริง และขาดการสืบทอดองค์ความรู้^{๒๒}

^{๑๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๒.

^{๒๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, หน้า ๗๓-๗๖.

^{๒๑} ธิดุฒิ หมั่นมี, “การสร้างความผูกพันต่อองค์กรของพนักงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๒๒} ยุทธนา ทาระบุตร, “ยุทธศาสตร์การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติระดับครัวเรือนในชุมชนภาคอีสานตอนใต้”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (คณะรัฐศาสตร์: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๓).

หลักพุทธธรรมหรือคำสอนในทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นทางเลือกหรือวิธีการอีกทางหนึ่งในการแก้ปัญหาให้กับประชาชนภายในชุมชน และที่กำลังประสบกับสถานการณ์วิกฤตทางเศรษฐกิจ สังคม รวมถึงการเมือง และการปกครอง ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่กำลังปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ด้วยความจำเป็นที่จะต้องขับเคลื่อนการนำหลักพุทธธรรมสู่สังคมทุกระดับ เพื่อเป็นรากฐานการพัฒนาสังคม ปัญหาการนำหลักพุทธธรรมสู่การบริหารจัดการชุมชน เพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน เช่น ปัญหาการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติของภาครัฐ ปัญหาการถูกรบกวนทางทางการเมืองของท้องถิ่น และปัญหาการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมในระดับรากหญ้า ทั้งนี้ความสำเร็จของการขับเคลื่อนการนำหลักพุทธธรรมสู่การบริหารจัดการชุมชนให้พึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนนั้น เชิงปฏิบัติในภาพรวมจึงต้องเริ่มเสริมสร้างความเข้มแข็งและการปฏิบัติในชุมชนเป็นสำคัญ ประกอบกับครอบครัวในชุมชนแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง (ภาคอีสานใต้) นั้น เป็นหน่วยย่อยทางสังคมที่มีบริบทแวดล้อมที่มีความเสี่ยงสูง จุดอ่อนการขับเคลื่อนกระบวนการนำหลักพุทธธรรมสู่การบริหารจัดการชุมชน เพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนเชิงปฏิบัติในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ส่วนใหญ่ที่ยังขาดเอกภาพ ขาดการบูรณาการ และขาดแนวทางการขับเคลื่อนเฉพาะที่เชื่อมั่นในความสำเร็จ^{๒๓} นอกจากนี้ ยังไม่มีการศึกษารูปแบบเฉพาะในการขับเคลื่อนหลักพุทธธรรมสู่การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเอง เพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืนเชิงปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง แต่อย่างไรก็ตาม การจะนำหลักพุทธธรรมมาปรับประยุกต์หรือบูรณาการใช้ให้เหมาะสมนั้น จุดมุ่งหมายก็เพื่อประโยชน์เกื้อกูลต่อมวลมหาชน เพราะหลักพุทธธรรมเป็นข้อวัตรที่ให้ผู้ปฏิบัติได้รับประโยชน์จากการประพฤติปฏิบัติอยู่แล้ว แต่จะสามารถประยุกต์ใช้ให้เกิดรูปธรรมตอบสนองความต้องการได้นั้น ต้องอาศัยหลักการที่เป็นระบบ มีระเบียบ มีวินัย และมีความรับผิดชอบร่วมกันทุกภาคส่วนเข้าช่วยเหลือกัน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน” เพื่อต้องการศึกษาให้ทราบถึงกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนที่เหมาะสมว่า การบริหารจัดการชุมชนในยุคปัจจุบันนี้เป็นไปอย่างไร และศึกษาค้นหาองค์ประกอบของการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างว่า มีองค์ประกอบหรือปัจจัยอะไรบ้างที่ช่วยส่งเสริมให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน และมีลักษณะความสัมพันธ์ของภารกิจในการดำเนินงานเพื่อสร้างแนวทางการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืนได้อย่างไรบ้าง และสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาค้นพบนั้นไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม รวมถึงเพื่อเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนหลักพุทธธรรมให้เป็นฐานรากที่มั่นคงในการบริหารจัดการชุมชนในสังคมไทยให้เกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนต่อไป

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน.

๑.๒ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๒.๑ กลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง เป็นอย่างไร

๑.๒.๒ องค์กรประกอบของการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง เป็นอย่างไร

๑.๒.๓ การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ควรเป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษากลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

๑.๓.๒ เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

๑.๓.๓ เพื่อนำเสนอการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ” ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยออกเป็น ๔ ด้าน ประกอบด้วยขอบเขตด้านเนื้อหา ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลัก ขอบเขตด้านพื้นที่ และขอบเขตด้านระยะเวลา ซึ่งแต่ละด้าน มีรายละเอียดดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการมุ่งศึกษาเนื้อหาทั้งที่เป็นข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ คือ ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และอื่นๆ ทั้งฉบับภาษาบาลีและภาษาไทย งานนิพนธ์ของนักปราชญ์สำคัญๆ ในทางพระพุทธศาสนา เอกสารจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ รวมถึงเอกสารรายงานต่างๆ ของเครือข่ายองค์กรและชุมชนซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมาย โดยศึกษาเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ตามขอบเขตเนื้อหาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- ๑) แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ
- ๒) แนวคิด เชิงทฤษฎีเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง
- ๓) แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน
- ๔) แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนตามวิถีพุทธ
- ๕) แนวคิด เชิงทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิถีพุทธ
- ๖) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรที่ศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบมุ่งเน้นศึกษาตัวแปรทั้งจากแนวคิด ทฤษฎี และจากหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน เป็นฐานคิดว่า สามารถจะนำมาประยุกต์ใช้เป็นในการบริหารจัดการชุมชนได้อย่างกลมกลืนและลงตัวกันได้ อย่างไรก็ตาม โดยจำแนกรอบฐานคิดในการศึกษาออกเป็น ๒ ด้านใหญ่ๆ ดังนี้

๑) ฐานคิดทางด้านหลักทรัพยากรทางการบริหารจัดการ (Management Resources) ของ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ^{๒๔} คือ 6M's ได้แก่ (๑) Management การบริหารจัดการ (๒) Machine การบริหารจัดการเครื่องมือ/เครื่องจักร (๓) Money การบริหารจัดการเงินทุน/งบประมาณ (๔) Morality การบริหารจัดการคุณธรรม จริยธรรม (๕) Material การบริหารจัดการวัสดุหรือวัตถุดิบ และ (๖) Man การบริหารจัดการด้านคน

๒) ฐานคิดทางด้านหลักพุทธธรรม คือ หลักกถากรรมธรรม ๑๐ อันประกอบด้วย (๑) ศีล (๒) พาหุสัจจะ (๓) กัลยาณมิตตตา (๔) โสวัสสตา (๕) กิงกรณียะสุ ทักขตา (๖) ธรรมกามาตา (๗) วิริยารัมภะ (๘) สันตุภฐี (๙) สติ และ (๑๐) ปัญญา ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดใช้ในการบูรณาการร่วมกันกับหลัก 6M's

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลัก

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ” ในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยใช้เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึกตามแบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง (Structured Interview) ในการกำหนดกรอบแนวคิดการศึกษาวิจัยสามารถแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่

๑) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) โดยผู้วิจัยได้กำหนดจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ที่เป็นตัวแทนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ทั้งในภาคประชาชน กลุ่ม/องค์กรต่างๆ ภายในชุมชน นักวิชาการภาครัฐด้านการพัฒนาชุมชน รวมถึงนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา/พระสงฆ์นักพัฒนา โดยพิจารณาเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามคุณสมบัติที่เหมาะสมที่ผู้วิจัยระบุไว้ จำนวน ๓๐ รูป/คน สามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ กลุ่มหลักๆ ได้แก่

กลุ่มที่ ๑ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา/พระสงฆ์นักพัฒนา จำนวน ๒ รูป

กลุ่มที่ ๒ นักวิชาการภาครัฐด้านการพัฒนาชุมชน จำนวน ๘ คน

กลุ่มที่ ๓ ภาคชุมชน ประกอบด้วย ผู้บริหารฝ่ายท้องถิ่น ผู้ปกครองฝ่ายท้องที่ และประธานกลุ่ม/องค์กรชุมชน รวมถึงประชาชนชาวบ้าน จำนวน ๒๐ คน

๒) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ” และเพื่อต้องการรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ หาลักษณะร่วม (Common Character) รวมถึงหาข้อสรุปร่วม (Common

^{๒๔} วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, แนวคิดทางรัฐประศาสนศาสตร์การประยุกต์และการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : สายส่งรวมเพื่อน บริษัทก้าวใหม่, ๒๕๕๒), หน้า ๔๖.

Conclusion) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้พิจารณากำหนดเลือกบุคคลที่เป็นผู้มีความเชี่ยวชาญด้านการพัฒนา และการบริหารจัดการชุมชนของให้เข้มแข็ง โดยการประชุมผู้เชี่ยวชาญ (Expertise Meeting) เพื่อ ตรวจสอบ และยืนยันความถูกต้องของผลงานวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธ เพื่อความยั่งยืน ” โดยกำหนดมีผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๑๒ รูป/คน

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ” ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเลือกพื้นที่ชุมชนเพื่อเป็นตัวอย่างในการศึกษาวิจัย โดยการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) ซึ่งเป็นพื้นที่ในลักษณะความเป็นชุมชนที่เป็นตัวแทนของกลุ่มคนที่มีผลงานดีเด่น และชุมชนเชิงประเด็นที่มีลักษณะความเป็นชุมชนดีเด่นทางด้านกิจกรรมการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีการบริหารจัดการในด้านการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และสามารถทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ในมิติต่างๆ ภายในชุมชน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) จำนวน ๔ ชุมชน ใน ๔ จังหวัดๆ ละ ๑ ชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ถือเป็นชุมชนที่ได้รับการยอมรับว่า มีความเข้มแข็ง และสามารถบริหารจัดการชุมชนตนเองในมิติต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล จนได้รับรางวัลจากหน่วยงานต่างๆ อาทิเช่น รางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” ดีเด่นระดับจังหวัด ซึ่งได้รับโล่รางวัลพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยมีพื้นที่วิจัยภาคสนาม ดังนี้

- ๑) ชุมชนบ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา
- ๒) ชุมชนบ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
- ๓) ชุมชนบ้านโคกสะอาด ตำบลคูด้น อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
- ๔) ชุมชนบ้านหนองกอง ตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐ รวมเป็นระยะเวลา ๑๐ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ การบริหารจัดการชุมชน หมายถึง กระบวนการ วิธีการ และหลักการในการดำเนินงานของชุมชนโดยอาศัยการจัดการทรัพยากรทั้งภายในและภายนอกชุมชน ผ่านการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนอย่างเป็นระบบเพื่อเสริมสร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

๑.๕.๒ ชุมชนพึ่งตนเอง หมายถึง ชุมชนที่มีการบริหารจัดการชุมชนจนประสบผลสำเร็จ และได้รับรางวัลประเภทต่างๆ เช่น รางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” ดีเด่นระดับจังหวัด รับโล่รางวัลพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ตามหลักการและเหตุผลที่กรมการพัฒนาชุมชน โดยสำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน ได้มีแนวทางการคัดสรรหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” ดีเด่นระดับจังหวัด และกิจกรรมพัฒนาชุมชนดีเด่น

ระดับจังหวัด เป็นที่ยอมรับของสังคมในการบริหารจัดการชุมชนให้เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ในด้านต่างๆ สอดคล้องกับบริบทของชุมชน

๑.๕.๓ การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน หมายถึง ความสามารถในการแก้ไขปัญหา หรือตอบสนองความต้องการของตนเองและชุมชน ที่จะปรับตัวให้เท่าทันกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของสภาพการณ์ของโลกในปัจจุบันได้อย่างเหมาะสมทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ระดับชุมชน และองค์กรเครือข่ายต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการสนับสนุนทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน รวมถึงภาคีการพัฒนาต่างๆ ทำให้เกิดการพึ่งตนเองได้ในด้านต่างๆ คือ ด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจชุมชน ด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ด้านคุณธรรม จริยธรรมหรือด้านจิตใจ และด้านสังคม วัฒนธรรม รวมถึงด้านการเมือง การปกครอง

๑.๕.๔ กลไกการทำงาน หมายถึง วัฒนธรรมชุมชนที่ทำให้ระบบมีการขับเคลื่อนหรือดำเนินอยู่ได้อย่างต่อเนื่อง โดยมีการจัดสรรทรัพยากร มีการจัดองค์การ หน่วยงาน หรือกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง เป็นผู้ดำเนินงานให้สอดคล้องกับบริบทชุมชนอันประกอบด้วย ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ศาสนา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงถึงการเมือง การปกครอง ที่มีอยู่ในชุมชน

๑.๕.๕ องค์กรทางสังคม หมายถึง โครงสร้างในกระบวนการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งเกิดจากกลไกการทำงานร่วมกันของทุกภาคส่วนที่เป็นองค์กรทางสังคมทั้งภาคประชาชน หรือโครงสร้างทางสังคม องค์กรที่เกี่ยวข้องภายในชุมชนเอง ไม่ว่าจะเป็นองค์กรทางศาสนา กลุ่มองค์กรชุมชน และกลุ่มอาชีพต่างๆ รวมถึงภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคีการพัฒนาต่างๆ อันจะส่งผลให้สามารถบริหารจัดการตนเองให้เป็นชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนในมิติต่างๆ

๑.๕.๖ องค์กรประกอบของทรัพยากรทางการบริหารจัดการ หมายถึง องค์กรประกอบที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหารจัดการชุมชนให้ประสบความสำเร็จ และบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยทรัพยากรทางการบริหารจัดการต่างๆ ที่เรียกว่า 6M's คือ

๑) Management การบริหารจัดการ หมายถึง การจัดการ หรืออาจจะเรียกว่าการบริหาร หรือการบริหารจัดการ ซึ่งเป็นชุดของหน้าที่ต่างๆ ที่กำหนดทิศทางในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทั้งหลายอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของชุมชนหรือองค์กร คือ การใช้ทรัพยากรอย่างเฉลียวฉลาด และคุ้มค่า และการตัดสินใจอย่างถูกต้อง โดยมีการปฏิบัติการได้สำเร็จตามแผนที่กำหนดไว้ เพราะฉะนั้น ผลสำเร็จของการบริหารจัดการจึงต้องมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลควบคู่กันไป

๒) Machine การบริหารจัดการด้านเครื่องมือ/เครื่องจักร หมายถึง เครื่องมือเครื่องใช้ในการปฏิบัติงานในสำนักงานเป็นการนำเอาเทคโนโลยีใหม่มาช่วยให้การปฏิบัติงานในสำนักงานมีประสิทธิภาพมีความคล่องตัวสะดวกรวดเร็วมากขึ้น โดยการนำเอาอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์

คอมพิวเตอร์มาใช้ในการจัดทำ การเก็บรักษา การส่งข้อมูลติดต่อสื่อสารในสำนักงาน ทั้งที่เป็นการลด ปริมาณกระดาษลง สามารถสื่อสารผ่านหน้าจอคอมพิวเตอร์ได้อย่างรวดเร็ว การจัดเก็บเอกสาร

๓) Money การบริหารจัดการด้านเงินทุน/งบประมาณ หมายถึง ปัจจัยสำคัญที่จะช่วย สนับสนุนให้กิจกรรมต่างๆ ของชุมชนหรือองค์กรดำเนินการต่อไปได้ เงินหรือทรัพย์สินที่มีค่าเป็นเงิน ของระบบ ซึ่งนับเป็นหัวใจสำคัญอย่างหนึ่งของระบบ เช่น เงินทุน เงินสด เงินหมุนเวียน เงินค่าใช้จ่าย หรือเงินรายรับ รายจ่ายต่างๆ เหล่านี้เป็นต้น ถ้าการเงินของระบบไม่ดีพอแล้วระบบนั้นย่อมจะประสบ กับความยุ่งยาก เพราะฉะนั้น เงินทุนจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการบริหารจัดการและต้องใช้อย่าง ระมัดระวังให้เกิดความคุ้มค่าอย่างสูงสุด

๔) Morality การบริหารจัดการด้านคุณธรรม จริยธรรม หมายถึง ระบบของพฤติกรรมทั้ง ภายในและภายนอกที่พึงปรารถนาในการทำงานของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับผู้ปฏิบัติ ผู้บริหาร สถานการณ์การทำงาน กระบวนการทำงาน และผลงาน ซึ่งจริยธรรมมีความจำเป็นและสำคัญอย่าง มาก ทั้งนี้ เนื่องจากจิตใจหรือจริยธรรมมีส่วนสำคัญในการกำหนดพฤติกรรม การที่คนในชุมชนหรือ องค์กรต่างๆ มีความเชื่อตรง เป็นกันเอง ไม่เอาัดเอาเปรียบประชาชนหรือองค์กรอื่น มีการ ปฏิบัติงานด้วยความโปร่งใส เป็นธรรม ตรวจสอบได้ และคำนึงถึงระเบียบความถูกต้องเป็นสิ่งสำคัญ

๕) Material การบริหารจัดการด้านวัสดุ/วัตถุดิบ หมายถึง การบริหารจัดการกิจกรรม ใดๆ ภายใต้การบริหารงานภายในชุมชนหรือองค์กรขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ จะสามารถดำเนินงานได้ อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความพอเพียง ครบครัน และคุณภาพของวัสดุ/วัตถุดิบที่มีอยู่ ตลอดจนการบริหารจัดการเกี่ยวกับวัสดุสิ่งของที่สามารถใช้งาน ได้อย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด จึงเป็นแนวทางอย่างหนึ่งในการพัฒนาชุมชนหรือองค์กรให้มีความก้าวหน้าสามารถตอบสนองการพัฒนาชุมชนได้อย่างดีที่สุดในที่สุด

๖) Man การบริหารจัดการด้านคน หมายถึง บุคลากรหรือทรัพยากรที่มีชีวิตจิตใจ พร้อมทั้งมีทักษะ ความชำนาญและความสามารถที่จะเข้ามาปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่กำหนดไว้และเกี่ยวข้องกับ ระเบียบ แบบแผน กฎ กติกา รวมถึงสังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีในชุมชน

๑.๕.๗ วิถีพุทธ หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิต และการดำเนินกิจกรรม รวมถึงการ ประพฤติ ปฏิบัติของประชาชนในชุมชน โดยนำความรู้ ความสามารถ สติปัญญา หรือภูมิปัญญาที่ได้ สัมผัสสืบทอดมาผสมผสานความกลมกลืนให้สอดคล้องกันระหว่างหลักธรรมคำสอนทางศาสนากับ ศาสตร์สมัยใหม่ และสอดคล้องกับบริบทชุมชน สภาพแวดล้อมทั้งทางด้านจิตใจ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงการเมือง การปกครอง โดยมุ่งเน้นการบริหารจัดการชุมชนให้ เกิดความเข้มแข็ง และสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน อันเป็นผลสืบเนื่องจากแนวความคิดที่ถูกต้อง ตามหลักทางพระพุทธศาสนา ซึ่งในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้นำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการเพื่อให้เห็น ความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรทางการบริหารจัดการ 6M's กับหลักนาถกรรมธรรม ๑๐ คือ หลักธรรมเป็นเครื่องสร้างที่พึง ๑๐ ประการ ประกอบด้วย

๑) ศีลนาถกรรมธรรม หมายถึง การมีความรับผิดชอบ มีระเบียบ วินัย และกฎ กติกาที่ดี ของชุมชน

๒) พาหุสัจจนาถกรรมธรรม หมายถึง การมีความใฝ่รู้และแสวงหาแหล่งเรียนรู้ที่ดี

๓) กัลยาณมิตตตานาถกรณธรรม หมายถึง การมีมิตรและภาคีเครือข่ายที่ดีในการทำงานร่วมกัน

๔) โสวจิตตสา หมายถึง การรู้จักพูดคุยกันอย่าง ยอมรับฟัง และเข้าใจกันดีของคนในชุมชน

๕) กิงกรณียะสุ ทักขตานาถกรณธรรม หมายถึง การมีจิตอาสาหรือมีจิตสาธารณะในการช่วยเหลือกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

๖) ธรรมกามตานาถกรณธรรม หมายถึง การมีหลักการในการทำงานอย่างถูกต้องตามเหตุและผลทั้งในส่วนตัวและส่วนรวม

๗) วิริยารัมภานาถกรณธรรม หมายถึง การมีความมุ่งมั่นเพียรพยายามในการทำงานที่ดี

๘) สันตุฎฐีนานาถกรณธรรม หมายถึง การมีความพอเพียง พอดี พอใจในการบริโภคและใช้สอยของที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า

๙) สตินาถกรณธรรม หมายถึง การมีสติระลึกรู้ชอบในสิ่งที่คิด กิจที่ทำ คำที่พูด และรู้เท่าทันสภาพการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทางสังคมได้ดี

๑๐) ปัญญานาถกรณธรรม หมายถึง การมีความฉลาดรอบรู้ดีในดำรงชีพอยู่ในสังคม

๑.๕.๘ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง หมายถึง เขตพื้นที่เฉพาะชุมชนต้นแบบ ๔ ชุมชน ใน ๔ จังหวัด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างคือ (๑) ชุมชนบ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา (๒) ชุมชนบ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ (๓) ชุมชนบ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ และ (๔) ชุมชนบ้านหนองกอง ตำบลโคต อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ทำให้ทราบถึงกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

๑.๖.๒ ทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์ของภารกิจในการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองขององค์กรทางสังคม และให้ทราบถึงองค์ประกอบของการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

๑.๖.๓ ทำให้ทราบถึงการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน

๑.๖.๔ ทำให้ทราบถึงแนวทางการนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยและค้นพบนั้นไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมและเหมาะสมต่อบริบทของชุมชนในสังคมไทย โดยกระบวนการขับเคลื่อนการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน เพื่อเป็นรากฐานที่มั่นคงในการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

บทที่ ๒

เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน” โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับการกำหนดกรอบของการศึกษา ดังมีรายละเอียดตามลำดับ ต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ
- ๒.๒ แนวคิด เชิงทฤษฎีเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนตามวิถีพุทธ
- ๒.๕ แนวคิด เชิงทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิถีพุทธ
- ๒.๖ ข้อมูลพื้นที่วิจัย
- ๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

ในปัจจุบัน การบริหารจัดการชุมชน เรียกว่า เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยในการขับเคลื่อนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ ตั้งแต่ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบจากรอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยการนำของคณะราษฎรในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ หลังจากนั้นมีการวางเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ได้ดำเนินการยกร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจขึ้น ในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้รับการสนับสนุนจากธนาคารโลก ทำให้เกิดแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศตามแนวคิดของนักวิชาการตะวันตกในทวีปยุโรป ซึ่งเน้นหนักไปในเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลัก ทำให้ระบบแบบแผนการดำรงชีวิต การผลิต และการบริโภคของประชาชนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่สามารถพึ่งตนเองได้และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน กลับกลายมาเป็นแบบแผนของการดำรงชีวิตที่ช่วงชิง ต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างคิด และต่างคนต่างทำ เพียงเพื่อให้ได้เงินมาเลี้ยงตนเองและครอบครัว รวมถึงคุณธรรม จริยธรรมก็เปลี่ยนแปลงไป ฉะนั้น การทำความเข้าใจถึงชุมชน เช่น การบริหารจัดการชุมชน การพัฒนาชุมชน กระบวนการพัฒนาชุมชน เป็นต้น จึงมีความสำคัญและความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อช่วยให้ชุมชนเข้มแข็ง ประชาชนและชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันดังเช่นในอดีต ทำให้ประชาชนมีความสุข รมเย็น และดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างรู้เท่าทันกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมทั้งในปัจจุบัน

และในอนาคตได้อย่างเหมาะสม^๑ เพราะบริบทด้านการบริหารจัดการดังกล่าว เป็นหลักการหรือศาสตร์แขนงหนึ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อการดำเนินกิจกรรมขององค์กรหรือหน่วยงานทุกระดับ รวมถึงชุมชนด้วย เพื่อสร้างความเจริญก้าวหน้าให้เกิดขึ้นแก่ชุมชน และให้เกิดการจัดการที่ได้อย่างเป็นระบบ โดยอาศัยทรัพยากรภายในชุมชนและภายนอกชุมชน อาทิเช่น ชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรชุมชน และองค์กรทางศาสนา ทั้งนี้ เป็นความพยายามใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์จูงใจผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกองค์กรให้ร่วมมือร่วมใจกันดำเนินกิจกรรม เพื่อจัดการสภาพปัญหา อุปสรรค และวางแนวทางการปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จได้ในมิติต่างๆ ทั้งในเชิงประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำมาเป็นหลักแนวคิดในการศึกษาเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน” เพื่อเป็นแนวทางและเป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์ และเข้าใจถึงการบริหารจัดการชุมชนในบริบทต่างๆ

๒.๑.๑ ความหมายของการบริหารจัดการ

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวกับความหมายของการบริหารจัดการ ผู้วิจัย พบว่า มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ที่คล้ายคลึงกัน และแตกต่างกัน ซึ่งอาจจำแนกได้ ดังต่อไปนี้

คำว่า “การบริหาร (Administration)” และคำว่า “การจัดการ (Management)” เป็นคำที่มีความหมายคล้ายกัน แต่นิยมใช้ต่างกัน โดยการบริหารนิยมใช้ในทางราชการเชิงการกำหนดนโยบายให้นำไปสู่ภาคปฏิบัติ ส่วนการจัดการจะนิยมใช้ในการธุรกิจ^๒ อย่างไรก็ตาม มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการบริหารและการจัดการทั้งสองคำนี้ไม่แตกต่างกันนัก สามารถใช้แทนกันได้ หรือใช้คำผสมรวมกันเป็นการบริหารจัดการก็มี จนเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ดังต่อไปนี้

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้ให้นิยามเกี่ยวกับการบริหารและการจัดการ ตามลักษณะของกิริยาไว้อย่างน่าสนใจว่า คำว่า “บริหาร” ถ้าหมายเอาในมิติการปกครอง เช่น บริหารส่วนท้องถิ่น ถ้าหมายเอาในมิติการดำเนินการ จัดการ เช่น บริหารธุรกิจ^๓ และคำว่า “จัดการ” หมายถึง สั่งงาน ควบคุมงาน ดำเนินงาน^๔ สอดรับกับทัศนะของสมคิด บางโม นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารจัดการอีกท่านหนึ่ง ซึ่งได้กล่าวไว้เช่นกันว่า การบริหาร (Administration) หมายถึง การกำหนดนโยบายและควบคุมการดำเนินงานของสถานประกอบการ เป็นการดำเนินงานที่สูงกว่าการจัดการ ส่วนการจัดการ (Management) หมายถึง ศิลปะในการใช้เงิน อาคาร วัสดุอุปกรณ์ของสถานประกอบการเพื่อให้สถานประกอบการบรรลุวัตถุประสงค์ เป็นการแปรนโยบายออกมาเป็น

^๑ ณรัชชอร์ ศรีทอง, *กระบวนการสร้างชุมชนที่เข้มแข็งพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๘), หน้า ๒๑.

^๒ กীরติ กมลประทีองกร, “หลักพุทธธรรมเพื่อการบริหารงาน”, *พุทธจักร*, ปีที่ ๖๙ ฉบับที่ ๒ (กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘): ๒๖.

^๓ ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์, ๒๕๕๖), หน้า ๖๕๕.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑๐.

แนวปฏิบัติ เนื่องจากการบริหารและการจัดการมีความหมายใกล้เคียงกัน ในทางราชการนิยมใช้คำว่า การบริหาร ส่วนในภาคธุรกิจเอกชนนั้นจะใช้ทั้งการบริหารและการจัดการ^๕

ในขณะที่นักวิชาการอื่นๆ อีกหลายท่าน ก็ได้กล่าวถึงที่มาและความหมายของการบริหาร จัดการไว้ว่า การบริหาร มีความหมาย ๒ นัย คือ ๑) คำว่า บริหาร สำเร็จรูปมาจากภาษาบาลีว่า บริหาร มีส่วนประกอบทางศัพท์ศาสตร์ว่า ปริ เป็นบทหน้า แปลว่า รอบ และ หฺร ธาตุ ใช้ในความหมายว่านำไป ดังนั้น คำว่า บริหาร สามารถแปลกินเนื้อความครอบคลุมได้อย่างหลากหลายว่า การบริหารบ้าง การคุ้มครองบ้าง การป้องกันบ้าง^๖ ซึ่งสอดคล้องกับที่มาและความหมายของคำบาลีที่ยังคงรูปเป็นวิภัตตินาม (Case of Noun) ในลักษณะของปฐมวิภัตติ (Nominative Case) ฝ่าย เอกพจน์ (Singular) และมีสภาพเป็นลิงค์ (Gender) ในรูปของบุงลิงค์หรือเพศชาย (Masculine) เป็น นามนามที่ทำหน้าที่เป็นประธานได้^๗

วากเนอร์ และโฮลเลนเบค (Wagner & Hollenbeck) ก็ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการ จัดการ (Management) โดยมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการบริหารอย่างแยกไม่ออกว่า การบริหาร และการจัดการ ถือได้ว่าเป็นกระบวนการวางแผนในการจัดองค์การ การดำเนินงาน และการควบคุม เพื่อความสำเร็จตามเป้าหมาย^๘ ซึ่งในปัจจุบันนี้เหล่านักวิชาการด้านการบริหารจัดการหรือด้าน วิทยาการจัดการ ส่วนมากต่างก็ได้นำทั้งหลักการบริหารและการจัดการมาใช้ผสมผสานกันเป็นการ บริหารจัดการ โดยมีทัศนะพ้องต้องกันว่า การบริหารจัดการ เป็นกระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุ จุดมุ่งหมายขององค์การ จำต้องอาศัยหน้าที่ทางการบริหารจัดการที่สำคัญ ประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การนำ (Leading) และการควบคุม (Controlling)^๙ ในขณะที่โฮลท์ (Holt) ก็ได้ชี้เหตุผลให้เห็นว่า การบริหารจัดการ เป็นศิลปะของการทำงานให้บรรลุ เป้าหมาย ซึ่งจะต้องพร้อมด้วยกระบวนการวางแผน การจัดองค์การ การเป็นผู้นำ และการควบคุม^{๑๐} สอดคล้องกับทัศนะของสมพงษ์ เกษมสิน ที่ได้กล่าวสนับสนุนการใช้หลักการบริหารจัดการไว้ว่า

^๕ สมคิด บางโม, **การเป็นผู้ประกอบการ Entrepreneurship**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: เอส เค บั๊คส์, ๒๕๕๓), หน้า ๔๑.

^๖ พระอัครคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และ จำลอง สารพัดนึก, **พจนานุกรม บาลี-ไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๓๔๒.

^๗ พระราชวรมณี (พล อาภากรโร ป.ธ. ๙, Ph.D.), **มหาพาเรียนอังกฤษ**, พิมพ์ครั้งที่ ๗ พิมพ์เป็นบรรณาการ ในงานแสดงมุทิตาจิต แต่พระศรีสิทธิมนี (พล อาภากรโร ป.ธ. ๙, Ph.D.) ในวโรกาสเลื่อนสมณศักดิ์ เป็น “พระราชวรมณี”, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๔๑-๔๔.

^๘ J.A. Wagner & J.R. Hollenbeck, **Management of organization behavior**, (New Jersey: Prentice-Hall, 1995), p. 74.

^๙ วิโรจน์ สารรัตน์, **การบริหารหลักการทฤษฎีและประเด็นการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: ทิพย วิสุทธิ์, ๒๕๔๕), หน้า ๓.

^{๑๐} D.H. Holt, **Management principles and practices**, (New Jersey: Prentice-Hall, 1993), p. 3.

การบริหารจัดการนั้น คือ การใช้ทั้งศาสตร์และศิลปะในการนำเอาทรัพยากรการบริหาร มาประกอบตามกระบวนการให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๑}

การบริหาร หรือการจัดการ (Management) หมายความว่า กระบวนการจัดการและการ ใช้ทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด หรือเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดขึ้น ไว้ล่วงหน้าให้ประสบความสำเร็จ^{๑๒} กล่าวคือกระบวนการที่มีการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ และการควบคุม ซึ่งจะทำให้งานดำเนินไปได้อย่างเรียบร้อย และกระบวนการต่างๆ เหล่านี้ล้วน เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดเสมอ^{๑๓} ซึ่งก็หมายความว่า การจัดการ คือ การสั่งงาน การควบคุม งาน และการดำเนินงานนั่นเอง^{๑๔} โดยมีกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างผู้บริหารและสมาชิกใน องค์การตั้งแต่สองคนขึ้นไป เพื่อจุดประสงค์อย่างเดียวกัน^{๑๕} หรือเป็นกระบวนการที่ผู้บริหารใช้อำนาจ ตลอดจนใช้ทรัพยากรต่างๆ อาทิเช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ ที่มีอยู่หรือคาดว่า จะมีการดำเนินงานของ สถาบันหรือองค์กรหน่วยงานนั้นๆ ให้ดำเนินไปสู่จุดหมายที่ต้องการ^{๑๖}

จะเห็นได้ว่า การบริหาร หมายความว่า การเกิดขึ้นในบริบทของกลุ่มบุคคล โดยอย่างน้อย กลุ่มนั้นจะต้องมีจำนวนสมาชิกตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป กลุ่มบุคคลดังกล่าวจะต้องมีเป้าหมายหรือ วัตถุประสงค์ร่วมกัน ในขณะที่การจัดการนั้น หมายความว่า เป็นงานทางด้านสมอง ใช้ความคิด ปฏิภาณ และการตัดสินใจเพื่อสร้างเงื่อนไขสำหรับการบรรลุเป้าหมายของกลุ่มหรือองค์กร ด้วยการ แขนง การนำ การจัดองค์การ และการควบคุมทรัพยากรมนุษย์ เงินทอง และทรัพยากรอื่นๆ^{๑๗}

อย่างไรก็ตาม มีนักวิชาการอีกท่านหนึ่ง คือ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ ได้กล่าวสรุปชี้ให้เห็น ส่วนต่างๆ ไว้ว่า การบริหารจัดการ (Management) การบริหารการพัฒนา (Development Administration) และการบริหารการบริการ (Service Administration) แต่ละคำมีความหมาย คล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกัน ที่เห็นได้ชัดเจน มีอย่างน้อย ๓ ส่วน ประกอบด้วย

ส่วนที่หนึ่ง ล้วนเป็นแนวทางหรือวิธีการบริหารงานภาครัฐที่หน่วยงานของรัฐ และ/หรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐนำมาใช้ในการปฏิบัติราชการเพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารราชการ

^{๑๑} สมพงษ์ เกษมสิน, **การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๑.

^{๑๒} จิระภา สุขเกษม, **การดำเนินธุรกิจขนาดย่อม**, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์รวมหนังสือกรุงเทพ, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๑.

^{๑๓} ปราชญา กล้าผจญ และ สมศักดิ์ คงเที่ยง, **หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒.

^{๑๔} สุรพล สุขะพรหม และคณะ, **พื้นฐานทางการจัดการ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑.

^{๑๕} จุมพล สวัสดิยากร, **หลักการบริหารและมนุษยสัมพันธ์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สุวรรณภูมิ, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐.

^{๑๖} พันัส หันนาคินทร์, **ประสบการณ์ในงานบริหารบุคลากร**, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐.

^{๑๗} ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ, **วิทยาการบริหารสำหรับนักบริหารมืออาชีพ**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๔.

ส่วนที่สอง มีกระบวนการบริหารงานหรือกระบวนการบริหารจัดการที่ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน คือ การคิด (Thinking) หรือการวางแผน (Planning) การลงมือปฏิบัติ (Acting) และการประเมินผล (Evaluating)

ส่วนที่สาม มีจุดหมายปลายทาง คือ การพัฒนาประเทศไปในทิศทางที่ทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น รวมทั้งประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้าและมั่นคงเพิ่มขึ้น สำหรับส่วนที่แตกต่างกันนั้น แต่ละคำมีจุดเน้นต่างกัน กล่าวคือการบริหารจัดการเน้นเรื่องการนำแนวคิดการจัดการทางภาคเอกชนเข้ามาบริหารราชการ อาทิเช่น การมุ่งหวังผลกำไร การแข่งขัน ความรวดเร็ว การตลาด การประชาสัมพันธ์ การจูงใจด้วยค่าตอบแทน การลดขั้นตอน และการลดพิธีการ ในขณะที่การบริหารการพัฒนาให้ความสำคัญเรื่องการบริหาร รวมทั้งการพัฒนานโยบายแผน แผนงาน โครงการ (Policy, Plan, Program, Project) หรือกิจกรรมของหน่วยงานรัฐ ส่วนการบริหารการบริการจะเน้นเรื่องการอำนวยความสะดวกและการให้บริการแก่ประชาชน^{๑๘}

คุนต์ซ์ และเวียห์ริช (Koontz and Wehrich) ได้กล่าวถึงการบริหารจัดการว่า การบริหารจัดการ หมายถึง กระบวนการที่กำหนดและบำรุงรักษาไว้ ซึ่งสภาพแวดล้อมของบุคคล เพื่อให้มีการดำเนินงานในภารกิจนั้นบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด^{๑๙} เนื่องจากมีกระบวนการบริหารภายในองค์กร ที่มีลำดับการทำงานเป็นขั้นตอน มีกลุ่มเป็นกลไกสำคัญในการบริหารงาน และมีทรัพยากรอื่นๆ ประกอบด้วย เงินทุน เครื่องจักร และวัสดุครุภัณฑ์ต่างๆ เป็นองค์ประกอบ^{๒๐}

จากการศึกษาความหมายของการบริหารจัดการดังกล่าวข้างต้น พอจะสรุปได้ว่า การบริหารหรือการจัดการ ทั้งสองคำนี้ ถือว่ามีความหมายคล้ายกันหรือใกล้เคียงกัน บางครั้งอาจใช้แทนกันก็ได้ ซึ่งมีกระบวนการในการทำงานอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริหารจัดการนั้น ทำให้ทราบได้ว่า เป็นแนวทางหรือวิธีการในการบริหารจัดการงานที่องค์กรหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน รวมถึงภาคองค์กรชุมชน หรือพนักงานเจ้าหน้าที่ขององค์กรนั้น ล้วนจำเป็นต้องนำมาใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ ซึ่งผู้ปฏิบัติงานต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลปะที่จะให้การดำเนินงานบรรลุผลได้ง่ายขึ้น โดยผ่านกระบวนการบริหารจัดการงาน อันประกอบด้วย การวางแผน (Planning) หรือการคิด (Thinking) การดำเนินงาน (Acting) และการประเมินผล (Evaluating) รวมถึงการปรับปรุง (Action) และมีจุดหมายปลายทางหรือจุดมุ่งหมาย คือ การบริหารจัดการเพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ขององค์กร ดังตารางที่ ๒.๑ ต่อไปนี้

^{๑๘} วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๕.

^{๑๙} Harold Koontz and Heinz Wehrich, *Management*, (Singapore: McGraw-Hill Book Company, 1998), p. 4.

^{๒๐} อีรวุฒิ บุญยโสภณ และวีระพงษ์ เฉลิมจิระรัตน์, *พื้นฐานการบริหารงานอุตสาหกรรม*, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒.

ตารางที่ ๒.๑ แสดงการสรุปความหมายของการบริหารจัดการ

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
กีรติ กมลประเทืองกร (๒๕๕๘, หน้า ๒๖)	คำว่า “การบริหาร (Administration)” และคำว่า “การจัดการ (Management)” เป็นคำที่มีความหมายคล้ายกันแต่นิยมใช้ต่างกัน โดยการบริหารนิยมใช้ในทางราชการเชิงการกำหนดนโยบายให้นำไปสู่ภาคปฏิบัติ ส่วนการจัดการจะนิยมใช้ในการธุรกิจ
ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๕๖, หน้า ๖๕๕)	คำว่า “บริหาร” ถ้าหมายเอาในมิติการปกครอง เช่น บริหารส่วนท้องถิ่น ถ้าหมายเอาในมิติการดำเนินการ จัดการ เช่น บริหารธุรกิจ
สมคิด บางโม (๒๕๕๓, หน้า ๔๑)	การบริหาร (Administration) หมายถึง การกำหนดนโยบายและควบคุมการดำเนินงานของสถานประกอบการเป็นการดำเนินงานที่สูงกว่าการจัดการ ส่วนการจัดการ (Management) หมายถึง ศิลปะในการใช้เงิน อาคาร วัสดุ อุปกรณ์
พระอัครคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และ จำลอง สารพัดนึก (๒๕๕๕, หน้า ๓๔๒)	คำว่า บริหาร สำเร็จรูปมาจากภาษาบาลีว่า ปริหาร มีส่วนประกอบทางศัพทศาสตร์ว่า ปริ เป็นบทหน้า แปลว่า รอบ และ หฺร ธาตุ ใช้ในความหมายว่านำไป
J.A. Wagner & J.R. Hollenbeck, (1995, p. 74)	การบริหารและการจัดการ ถือได้ว่าเป็นกระบวนการวางแผนในการจัดองค์การ การดำเนินงาน และการควบคุมเพื่อความสำเร็จตามเป้าหมาย
วีโรจน์ สารรัตน์ (๒๕๔๕, หน้า ๓)	ทางการบริหารจัดการที่สำคัญ ประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การนำ (Leading) และการควบคุม (Controlling)
D.H. Holt (1993, p. 3)	การบริหารจัดการ เป็นศิลปะของการทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งจะต้องพร้อมด้วยกระบวนการวางแผน การจัดองค์การ การเป็นผู้นำ และการควบคุม
สมพงษ์ เกษมสิน (๒๕๔๒, หน้า ๒๑)	การบริหารจัดการนั้น คือ การใช้ทั้งศาสตร์และศิลปะในการนำเอาทรัพยากรการบริหารมาประกอบตามกระบวนการให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ
จิระภา สุขเกษม (๒๕๔๗, หน้า ๑๑๑)	การบริหาร หรือการจัดการ (Management) หมายความว่า กระบวนการจัดการและการใช้ทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด หรือเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดขึ้นไว้ล่วงหน้าให้ประสบความสำเร็จ

ตารางที่ ๒.๑ แสดงการสรุปความหมายของการบริหารจัดการ (ต่อ)

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
ปราชญา กล้าผจญ และ สมศักดิ์ คงเที่ยง (๒๕๔๕, หน้า ๑๒)	กระบวนการที่มีการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ และการควบคุม ซึ่งจะทำให้งานดำเนินไปได้อย่างเรียบร้อย และกระบวนการต่างๆ เหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดเสมอ
สุรพล สุยะพรหม และคณะ (๒๕๕๕, หน้า ๑)	การจัดการ คือ การสั่งงาน การควบคุมงาน และการดำเนินงานนั่นเอง
จุมพล สวัสดิ์ยากร (๒๕๔๒, หน้า ๑๐)	กระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างผู้บริหารและสมาชิกในองค์การตั้งแต่สองคนขึ้นไป เพื่อจุดประสงค์อย่างเดียวกัน
พนัส หันนาคินทร์ (๒๕๔๒, หน้า ๑๐)	กระบวนการที่ผู้บริหารใช้อำนาจ ตลอดจนใช้ทรัพยากรต่างๆ อาทิเช่น คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ ที่มีอยู่หรือคาดว่าจะมีการดำเนินงานของสถาบันหรือองค์กรหน่วยงานนั้นๆ ให้ดำเนินไปสู่จุดหมายตามที่ต้องการ
ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ (๒๕๔๐, หน้า ๔)	สมาชิกตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป กลุ่มบุคคลดังกล่าวจะต้องมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน ในขณะที่การจัดการนั้น หมายความว่า เป็นงานทางด้านสมอง ใช้ความคิด ปฏิภาณ และการตัดสินใจเพื่อสร้างเงื่อนไขสำหรับการบรรลุเป้าหมายของกลุ่มหรือองค์กร ด้วยการแผน การนำ การจัดองค์การ และการควบคุมทรัพยากรมนุษย์ เงินทอง และทรัพยากรอื่นๆ
วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (๒๕๔๘, หน้า ๕)	การบริการจะเน้นเรื่องการอำนวยความสะดวกและการให้บริการแก่ประชาชน
Harold Koontz and Heinz Weihrich (1998, p. 4)	กระบวนการที่กำหนดและบำรุงรักษาไว้ ซึ่งสภาพแวดล้อมของบุคคล เพื่อให้มีการดำเนินงานในภารกิจนั้นบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด
ธีรวุฒิ บุญยโสภณ และวีระพงษ์ เฉลิมจิระรัตน์ (๒๕๕๔, หน้า ๑๒)	กลไกสำคัญในการบริหารงาน และมีทรัพยากรอื่นๆ ประกอบด้วย เงินทุน เครื่องจักร และวัสดุครุภัณฑ์ต่างๆ เป็นองค์ประกอบ

๒.๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ ผู้วิจัยพบว่า มีนักวิชาการหลายท่านได้นำเสนอแนวคิดไว้ ดังต่อไปนี้

คำว่า “การบริหารจัดการ” ได้มีนักวิชาการทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศหลายท่าน ได้รวบรวมแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการ ในภาษาอังกฤษมีคำใช้อยู่สองคำ คือ คำว่า Administration และ Management ความแตกต่างของคำสองคำนี้อยู่ที่ว่า Administration มักจะเน้นในเรื่องนโยบาย ในขณะที่คำว่า Management นั้นเป็นการนำเอานโยบายไปปฏิบัติจัดทำ หรือระดับปฏิบัติการ แต่หากพิจารณาในด้านความนิยมในการนำคำ มาใช้แล้ว จะพบว่า คำว่า Administration นิยมนำไปใช้ในทางการบริหารราชการและคำว่า Management นิยมใช้ในทางการบริหารธุรกิจ แต่อย่างไรก็ตามคำสองคำนี้อาจใช้แทนกันได้และหมายถึงการบริหารเช่นเดียวกัน^{๒๑} แต่บริบทแนวคิดดังกล่าวการที่จะเป็นการบริหารจัดการได้ประการสำคัญจะต้องมีผู้กระทำตั้งแต่สองคนขึ้นไป ร่วมมือกันทำเพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยใช้กระบวนการทำอย่างมีระเบียบ^{๒๒} ดำเนินงานเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยหน้าที่ในการบริหารได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การชี้นำ (leading) และการควบคุมองค์กร (Controlling)^{๒๓} ส่วนศิริ ถีอาสนา ยังได้กล่าวอีกว่าการบริหารจัดการเป็นกิจกรรมของกลุ่มตั้งแต่สองคนขึ้นไป ร่วมมือกันจัดการทรัพยากร ที่เหมาะสมเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน ใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์จัดการกระบวนการบริหารหรือหน้าที่การบริหาร^{๒๔} โดยภารกิจสำคัญในการบริหารจัดการนั้น มี ๗ ประการ^{๒๕} คือ

๑. การวางแผน หมายถึง การกำหนดโครงการอย่างกว้างๆ ว่ามีอะไรบ้าง ที่จะต้องลงมือปฏิบัติตามลำดับ วางแนววิธีพร้อมด้วยวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงานนั้น ก่อนลงมือปฏิบัติการ

๒. การจัดองค์กร หมายถึง การจัดรูปโครงสร้างหรือเค้าโครงของการบริหารจัดการโดยกำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่างๆ ของหน่วยงานให้ชัดเจนพร้อมด้วยกำหนดลักษณะ และวิธีการติดต่อสัมพันธ์ตามลำดับชั้นแห่งอำนาจหน้าที่สูงต่ำลดหลั่นลงไป

๓. การจัดคนเข้าทำงาน หมายถึง การบริหารงานเกี่ยวกับตัวบุคคลของหน่วยงานการบริหารบุคคลดังกล่าว รวมถึงตั้งแต่การแสวงหาคนทำงานมาบรรจุ การแต่งตั้ง การฝึกอบรม และการ

^{๒๑} สาศกร สุขศรีวงศ์, การจัดการ : จากมุมมองนักบริหาร, (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพมหานคร : จีพีไอ เฮอร์พริ้นท์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๕-๒๖.

^{๒๒} นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์, โน้ตย่อบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (เชียงใหม่ : Orange Group Tactics Design, ๒๕๕๑), หน้า ๑๓.

^{๒๓} วิโรจน์ สารรัตน์, แนวคิด ทฤษฎี และประเด็นเพื่อการบริหารทางการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : หจก. ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๕๕), หน้า ๑.

^{๒๔} ศิริ ถีอาสนา, เทคนิคการจัดการคุณภาพแนวใหม่ : แนวคิด หลักการสู่การบริหารจัดการคุณภาพการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (มหาสารคาม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาสารคาม, ๒๕๕๓), หน้า ๘.

^{๒๕} ดิน ปรัชญพฤทธิ, หลักการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๒๔-๒๖.

พัฒนาบุคคล การบำรุงขวัญ การเลื่อนขั้น ลดขั้น รวมถึงการพิจารณาให้พ้นจากงาน และการบำรุงรักษาสภาพของการทำงานให้ดี และมีประสิทธิภาพให้คงอยู่ต่อไป

๔. การสั่งการ หมายถึง การอำนวยการหรือหาวิธีวินิจฉัยสั่งการ หลังจากการได้วิเคราะห์และพิจารณาโดยรอบคอบ รวมทั้งการติดตามดูแลให้มีการปฏิบัติตามคำสั่งนั้นๆ

๕. การประสานงาน หมายถึง การประสานงานหรือติดต่อสัมพันธ์กับหน่วยงานย่อย หรือตำแหน่งต่างๆ ในองค์กร เพื่อก่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ ไม่มีการทำงานที่ซ้ำซ้อนหรือขัดแย้งกัน สามารถทำงานประสานความกลมกลืนกัน เพื่อวัตถุประสงค์หลักขององค์กร

๖. การรายงาน หมายถึง การเสนอรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาหรือยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งบนและล่าง เพื่อทราบความก้าวหน้าของงานทุกระยะสะดวกแก่การประสานงานอื่นจะเป็นการสร้างความสำเร็จอันดีร่วมกัน ตลอดจนเป็นการบำรุงขวัญไปในตัวด้วย

๗. การงบประมาณ หมายถึง การจัดสรรทรัพยากร หรือการทำงบประมาณการเงิน วางแผน หรือโครงการในการจ่ายเงิน การบัญชีและการควบคุมดูแลการใช้จ่ายเงินโดยรอบคอบและรัดกุม

แต่ขณะที่ กลม อัญชันภาติ ได้กล่าวถึงแนวคิดการบริหารจัดการไว้ว่า มีลักษณะและความสำคัญต่อการบริหารจัดการ ๗ ประการ เช่นกัน^{๒๖} ประกอบด้วย

๑. การบริหารต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ เพื่อเป็นเป้าหมายในการดำเนินงาน

๒. การบริหารมีลักษณะเป็นกระบวนการ คือ การวางแผน การจัดองค์การ การควบคุม

๓. การบริหารต้องมีการแบ่งงานกันทำ

๔. การบริหารต้องมีการประสานงาน ร่วมมือร่วมใจสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน

๕. การบริหารต้องมีทรัพยากรในการบริหาร เช่น คน เงิน วัสดุสิ่งของ

๖. การบริหารเป็นงานของผู้บริหารหรือผู้นำ

๗. การบริหารไม่มีตัวตน แต่สามารถวัดผลของความสำเร็จของการบริหารด้วยประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ในส่วนของอี.เอ็น. แชนแมน (E.N. Chapman) นักวิชาการต่างประเทศ ได้นำเสนอแนวคิดการบริหารจัดการไว้ว่า เป็นการขับเคลื่อนงานภายในองค์กรให้เดินไปข้างหน้าโดยอาศัยผู้อื่นด้วยการเป็นผู้นำ (Leadership) การแนะแนว (Guiding) การกระตุ้น (Motivative) ความเพียรของผู้อื่นเพื่อสู่เป้าหมายขององค์กร และยังรวมไปถึงการให้กำลังใจ (Inspiring) การสื่อสาร (Communicating) การวางแผน (Planning) และการจัดการ (Management)^{๒๗}

จากข้อความดังกล่าวของ แชนแมนนั้น สอดคล้องกับทัศนะของนักวิชาการในทางพระพุทธศาสนาของไทยอย่าง พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ที่ได้แนะนำวิธีการบริหารตามแนวพุทธไว้ว่า การบริหาร หมายถึง การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น (Getting things done

^{๒๖} กลม อัญชันภาติ, *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการประกอบธุรกิจ*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ธารนิพนธ์, ๒๕๔๐), หน้า ๖๐-๖๑.

^{๒๗} E.N. Chapman, *Supervisor Survival Kit*, 2nd ed., (California: Science Research Associates Inc., 1995), p. 3.

through other people) เมื่อว่าตามคำนิยามนี้ การบริหารในพระพุทธศาสนาเริ่มมีขึ้นเป็นรูปธรรม สองเดือนนับจากวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ นั่นคือในอาสาทศมาส เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรม เทศนาเป็นครั้งแรกแก่พระปัญจวัคคีย์ ซึ่งทำให้เกิดพระสังฆรัตนะขึ้น เมื่อมีพระสังฆรัตนะเป็นสมาชิก ใหม่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาอย่างนี้ พระพุทธเจ้าก็ต้องบริหารคณะสงฆ์^{๒๘}

นอกจากนี้ ยังได้ชี้ให้เห็นแนวคิดการใช้หน้าที่ของนักบริหารเป็นกรอบในการพิจารณา หน้าที่ (Function) ของนักบริหารเพื่อทำงานให้สำเร็จ ซึ่งมีอยู่ ๕ ประการ ตามคำย่อในภาษาอังกฤษ ว่า “POSDC” ดังอธิบายต่อไปนี้

P คือ Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางดำเนินงานในปัจจุบันเพื่อ ความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลเพื่อกำหนดทิศทางของ องค์กร

O คือ Organizing หมายถึง การจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของ สมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ

S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากร เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากร และการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน

D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการ ตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีภาวะผู้นำ

C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของการปฏิบัติงาน ภายในองค์กร รวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร^{๒๙}

ส่วนพระครูวิเทศพรหมคุณ ได้นำเสนอหลักการบริหารจัดการองค์กรไว้ว่า ในการสร้าง ระบบการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดีให้เกิดขึ้นในทุกภาคของสังคม ย่อมมีหลักการ ๓ ประสาน อันประกอบด้วย

๑. ภาครัฐ ต้องมีการปฏิรูปบทบาทหน้าที่โครงสร้างและกระบวนการทำงานของ หน่วยงานมีกลไกการบริหารทรัพยากรของสังคมที่โปร่งใสชัดเจน เป็นธรรม มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และมีสมรรถนะสูงในการนำบริการของรัฐที่มีคุณภาพไปสู่ประชาชน โดยเน้นการเปลี่ยน ทัศนคติ ค่านิยมและวิธีทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐ ให้ถือเอาประโยชน์ของประชาชนเป็นจุดมุ่งหมาย ในการทำงาน และสามารถร่วมทำงานกับประชาชนและภาคเอกชนได้อย่างราบรื่น

๒. ภาคธุรกิจเอกชน ต้องมีการปฏิรูปและสนับสนุนให้หน่วยงานของเอกชน และองค์กร เอกชนต่างๆ มีกติกาการทำงานที่โปร่งใส มีความรับผิดชอบต่อผู้ถือหุ้น ชัดเจน เป็นธรรมต่อลูกค้า มี ความรับผิดชอบต่อสังคม มีระบบตรวจที่มีคุณภาพ มีมาตรฐานการให้บริการ ร่วมทำงานกับภาครัฐ และประชาชนอย่างราบรื่น และไว้วางใจซึ่งกันและกัน

๓. ภาคประชาชน ต้องสร้างความตระหนักตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล ถึงระดับกลุ่ม ประชาคม ในเรื่องสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เพื่อเป็นพลัง

^{๒๘} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *พุทธวิธีบริหาร*, พิมพ์พิเศษ, (กรุงเทพมหานคร: โรง พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๓.

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔-๕.

ของประเทศที่มีคุณภาพ มีความรู้ ความเข้าใจในหลักการของการสร้างกลไกการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี^{๓๐}

จะเห็นได้ว่า การบริหารจัดการ ก็หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ได้นำทั้งศาสตร์และศิลป์มาใช้ในการทำงานร่วมกัน เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยการบริหารจัดการที่เหมาะสมและใช้กระบวนการบริหารจัดการอย่างมีระบบ^{๓๑} นอกจากนี้ ยังต้องมีการดำเนินงานตามลำดับขั้น ประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การอำนวยการ (Actuating) และการควบคุม (Controlling) เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์โดยอาศัยคนและทรัพยากรอื่นๆ

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการดังกล่าวข้างต้นนั้น พอจะสรุปให้ทราบได้ว่า การบริหารจัดการ เป็นแนวคิดที่ต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลปะในการทำงาน มีกฎระเบียบ มีหลักเกณฑ์ และวิธีการในการดำเนินงาน โดยอย่างยิ่งองค์กรหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน รวมถึงองค์กรภาคประชาชนหรือองค์กรชุมชนจะดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่สำคัญภายในองค์กรหรือชุมชนได้อย่างเป็นระบบนั้น จำต้องอาศัยทรัพยากรที่สำคัญๆ อาทิเช่น คน เงิน วัสดุ และวัสดุอุปกรณ์ เป็นเครื่องมือในการดำเนินงานให้บรรลุผลที่ต้องการได้อย่างคุ้มค่าที่สุด นอกจากนี้ ยังต้องรู้ความต้องการที่แท้จริงของชุมชน มีการวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การจัดการองค์การ การบังคับบัญชา หรือการสั่งการ การประสานงาน และการควบคุม รวมถึงการประเมินผลงาน โดยแสดงออกถึงความพยายามในการทำงานด้วยความรอบคอบ เพื่อให้งานหรือกิจกรรมนั้นได้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายตามที่ได้กำหนดไว้ ดังแสดงในตารางที่ ๒.๒ ต่อไปนี้

^{๓๐} พระครูวิเทศพรหมคุณ, “ทฤษฎีผู้นำที่พึงจะเป็นและการบริหารในองค์กร”, พุทธจักร, ปีที่ ๖๕ ฉบับที่ ๓ (มีนาคม ๒๕๕๔): ๑๗.

^{๓๑} ศจี อนันต์นพคุณ, กลวิธีการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ, (สงขลา: ชลบุตรกราฟฟิค, ๒๕๔๒), หน้า ๓.

ตารางที่ ๒.๒ แสดงการสรุปแนวคิดการบริหารจัดการ

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
<p>สาคร สุขศรีวงศ์ (๒๕๕๐, หน้า ๒๕-๒๖)</p>	<p>คำว่า การบริหารงาน ในภาษาอังกฤษ มีคำใช้คู่สองคำ คือ คำว่า Administration และ Management ความแตกต่างของคำสองคำนี้อยู่ที่ว่า Administration มักจะเน้นในเรื่องนโยบาย ในขณะที่คำว่า Management นั้นเป็นการนำเอานโยบายไปปฏิบัติจัดทำ หรือระดับปฏิบัติการ แต่หากพิจารณาในด้านความนิยมในการนำคำ มาใช้แล้ว</p>
<p>นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ (๒๕๕๑, หน้า ๑๓)</p>	<p>การบริหาร หมายถึง การกระทำต่าง ๆ ที่มีผู้กระทำตั้งแต่สองคนขึ้นไป ร่วมมือกันทำเพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยใช้กระบวนการท อย่างเป็นระเบียบ ทรัพยากร และเทคนิคต่างๆที่เหมาะสม</p>
<p>วิโรจน์ สารรัตนะ (๒๕๕๕, หน้า ๑)</p>	<p>การบริหาร หมายถึง กระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยหน้าที่ในการบริหารได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การชี้นำ (Leading) และการควบคุมองค์กร (Controlling)</p>
<p>ศิริ ถิอาสนา (๒๕๕๗, หน้า ๘.)</p>	<p>การบริหารจัดการเป็นกิจกรรมของกลุ่มตั้งแต่สองคนขึ้นไป ร่วมมือกัน จัดการทรัพยากร ที่เหมาะสมเพื่อได้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน ใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์จัดการกระบวนการบริหารหรือหน้าที่การบริหาร</p>
<p>ดิณ ประชัญฤทธิ์ (๒๕๓๘, หน้า ๒๔-๒๖)</p>	<p>ภารกิจสำคัญในการบริหารจัดการนั้น มี ๗ ประการ คือ ๑. การวางแผน ๒. การจัดองค์การ ๓. การจัดคนเข้าทำงาน ๔. การสั่งการ ๕. การประสานงาน ๖. การรายงาน และ ๗. การงบประมาณ</p>
<p>กลม อัญชันภาติ (๒๕๔๐, หน้า ๖๐-๖๑.)</p>	<p>การบริหารจัดการ มีลักษณะและความสำคัญต่อการบริหารจัดการ ๗ ประการ คือ ๑. การบริหารต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ เพื่อเป็นเป้าหมายในการดำเนินงาน ๒. การบริหารมีลักษณะเป็นกระบวนการ คือ การวางแผน การจัดองค์การ การควบคุม ๓. การบริหารต้องมีการแบ่งงานกันทำ ๔. การบริหารต้องมีการประสานงาน ร่วมมือร่วมใจ สัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน ๕. การบริหารต้องมีทรัพยากรในการบริหาร เช่น คน เงิน วัสดุสิ่งของ ๖. การบริหารเป็นงานของผู้บริหารหรือผู้นำ ๗. การบริหารไม่มีตัวตน แต่สามารถวัดผลของความสำเร็จของการบริหาร ด้วยประสิทธิภาพและประสิทธิผล</p>
<p>E.N. Chapman (1995, p. 3)</p>	<p>การบริหารจัดการ เป็นการขับเคลื่อนงานภายในองค์กรให้เดินไปข้างหน้าโดยอาศัยผู้อื่นด้วยการเป็นผู้นำ (Leadership) การแนะแนว (Guiding) การกระตุ้น (Motivative) ความเพียรของผู้อื่นเพื่อสู่เป้าหมายขององค์กร และยังรวมไปถึงการให้กำลังใจ (Inspiring) การสื่อสาร (Communicating) การวางแผน (Planning) และการจัดการ (Management)</p>

ตารางที่ ๒.๒ แสดงการสรุปแนวความคิดการบริหารจัดการ (ต่อ)

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) (๒๕๕๘, หน้า ๓)	การบริหาร หมายถึง การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น (Getting things done through other people) เมื่อว่าตามคำนิยามนี้ การบริหารในพระพุทธศาสนาเริ่มมีขึ้นเป็นรูปธรรมสองเดือนนับจากวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ นั่นคือในอาสาฬหบูชา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรกแก่พระปัญจวัคคีย์ ซึ่งทำให้เกิดพระสังฆรัตนะขึ้น เมื่อมีพระสังฆรัตนะเป็นสมาชิกใหม่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาอย่างนี้ พระพุทธเจ้าก็ต้องบริหารคณะสงฆ์
พระครูวิเทศพรหมคุณ (๒๕๕๔, หน้า ๑๗.)	ต้องสร้างความตระหนักตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล ถึงระดับกลุ่มประชาคม ในเรื่องสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เพื่อเป็นพลังของประเทศที่มีคุณภาพ มีความรู้ ความเข้าใจในหลักการของการสร้างกลไกการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี
ศจี อนันต์นพคุณ (๒๕๔๒, หน้า ๓.)	การบริหารจัดการ ก็หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ได้นำทั้งศาสตร์และศิลป์มาใช้ในการทำงานร่วมกัน เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การที่กำหนดไว้โดยอาศัยปัจจัยการบริหารจัดการอย่างเหมาะสมและใช้กระบวนการบริหารจัดการอย่างมีระบบ

๒.๑.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวกับทฤษฎีการบริหารจัดการ ผู้วิจัยพบว่า มีนักวิชาการหลายท่านได้นำเสนอทฤษฎีไว้ ดังต่อไปนี้

ทฤษฎีการบริหารจัดการของ เฟรดเดอริก วินสโลว์ เทย์เลอร์ (Frederick Winslow Taylor) บิดาแห่งศาสตร์ด้านการบริหารจัดการ เทย์เลอร์นั้นได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการงานแบบวิทยาศาสตร์ไว้ในหนังสือชื่อ “The Principles of Scientific Management”^{๓๒} ในปี ๑๙๑๑ ซึ่งนับเป็นจุดกำเนิดอันถือเป็นรากฐานของทฤษฎีองค์การ (Organization Theory) แนวความคิดของ เทย์เลอร์ นั้น ได้จากการที่เขาสังเกตเห็นการทำงานของคนในบริษัท Midvale & Bethlehem Steel ในรัฐเพนซิลเวเนีย (Pennsylvania) พบว่า คนงานระดับล่างของบริษัททำงานได้ไม่เต็มที่นัก กล่าวคือลักษณะการทำงานของคนงานเป็นไปตามความพอใจของตนเอง ทำให้ใช้พลังงานเพียงแค่หนึ่งในสามของพลังงานที่มีอยู่ทั้งหมด ที่สามารถทำงานได้เต็มที่ ดังนั้น จึงพยายาม

^{๓๒} Derek, Pugh, **Writers on Organizations**, (Beverly Hills, California: Sage, 1985), pp. 133-137.

ค้นหาวิธีการทำงานที่ถูกต้องตามหลักวิทยาศาสตร์ โดยเขาคิดว่า เป็นวิธีที่ดีที่สุดและมีประสิทธิภาพมากที่สุด ที่ให้ประโยชน์แก่ทั้งคนงานและนายจ้าง กล่าวคือฝ่ายนายจ้างจะได้ผลกำไรมากที่สุด ขณะที่คนงานจะได้รับผลตอบแทนมากที่สุด เพราะนายจ้างจะจ่ายค่าตอบแทนตามความสามารถที่เขาทำได้ ยิ่งทำมาก ก็ยิ่งได้รับผลตอบแทนมากที่สุดตามไปด้วย (piece rate)^{๓๓}

วิธีการทำงานตามหลักวิทยาศาสตร์ที่เทย์เลอร์ถือว่าเป็นวิธีการทำงานที่ดีที่สุดเพียงวิธีเดียว (One Best Way) เท่านั้น ซึ่งเท่ากับเป็นการออกแบบงาน (work design) ตามที่เข้าใจกันในปัจจุบัน หลักเกณฑ์ที่เขาได้กำหนดไว้นั้น มี ๔ ประการ^{๓๔} คือ

๑. ใช้วิธีการทำงานตามหลักการวิทยาศาสตร์ อันมีเหตุผลและได้รับการทดลองแล้วว่า เชื่อถือได้และดีกว่า วิธีการทำงานตามแบบแผนเก่าที่ไม่เป็นระบบและไม่มีกฎเกณฑ์

๒. ให้มีระบบการคัดเลือก และฝึกอบรมคนงานตามหลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ที่ได้คิดค้นและทดสอบแล้ว

๓. เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และเป็นไปตามหลักทางวิทยาศาสตร์ต้องให้เกิดความร่วมมือและสามัคคีกันระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง

๔. เพื่อป้องกันการทะเลาะเบาะแว้งกันระหว่างเจ้านายและลูกน้อง ต้องมีการแบ่งอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบระหว่างบุคคลทั้งสองฝ่ายอย่างเท่าเทียมและเสมอภาคกัน กล่าวคือนายจ้างมีหน้าที่รับผิดชอบวางแผนและคิดค้นวิธีการทำงานที่ดีที่สุด และต้องควบคุมสั่งการให้คนงานทำตามวิธีการที่ได้คิดค้นขึ้น ขณะที่ลูกน้องมีอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบในการปฏิบัติตามวิธีการทำงานที่ฝ่ายเจ้านายจ้าง หรือผู้บริหารได้คิดไว้

จากหลักการดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยได้มองว่า นักวิชาการด้านรัฐประศาสนศาสตร์ อย่าง อัมพร อารงลักษณ์ ได้วิเคราะห์หลักการนี้โดยให้เหตุผลว่า หลักเกณฑ์ทั้ง ๔ ประการนี้ มีจุดแข็ง คือ ถ้าองค์กรได้มีการปฏิบัติตาม ก็สามารถจะบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด เพราะคนงานก็พอใจต่อค่าตอบแทนในรูปตัวเงินที่ยุติธรรม แต่ขณะเดียวกันก็ยังมีจุดอ่อน คือ เทย์เลอร์ ได้มุ่งเน้นศึกษาเฉพาะองค์การในวงแคบเท่านั้น โดยเน้นเพียงเฉพาะที่คนงานระดับล่างและให้ความสำคัญเฉพาะงาน เรียกได้ว่า เป็นการละเลยการคำนึงถึงปัจจัยบุคคลที่มีความรู้สึกนึกคิดในองค์การ^{๓๕}

ทฤษฎีการบริหารจัดการของ อังรี ฟาโยล (Henri Fayol) นักทฤษฎีอีกผู้หนึ่งชาวฝรั่งเศส ในช่วงปี ค.ศ. ๑๙๑๖ ได้นำเสนอทฤษฎีการบริหารจัดการที่เขากำลังศึกษาอยู่เช่นกัน ด้วยการเน้นศึกษาที่ระดับนักบริหาร ซึ่งมีทัศนคติตรงกันข้ามกับเทย์เลอร์ ที่มุ่งเน้นศึกษาเฉพาะคนงานระดับล่าง แต่ฟาโยล ได้ศึกษาจากประสบการณ์ในการทำงานในฐานะที่เป็นนักบริหาร ซึ่งจะได้ลงมือปฏิบัติเอง โดยเริ่มแรกเขามีความเชื่อว่า เป็นไปได้ที่จะต้องหาทางศึกษาถึงศาสตร์ที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการ

^{๓๓} อัมพร อารงลักษณ์, **องค์การ: ทฤษฎี โครงสร้าง และการออกแบบ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖), หน้า ๔๘.

^{๓๔} Fredrick W. Taylor, **Scientific Management**, (New York: Harper & Row, 1947), อ้างใน อัมพร อารงลักษณ์, **องค์การ: ทฤษฎี โครงสร้าง และการออกแบบ**, หน้า ๔๘-๔๙.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๙.

(Administrative Management) ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับนักบริหารทุกระดับในองค์การ ไม่ว่าจะเป็นการบริหารอุตสาหกรรมหรืองานรัฐบาล โดยมีสาระสำคัญเกี่ยวกับภาระหน้าที่ทางการบริหารจัดการ (Management Functions) สำหรับนักบริหาร ที่เรียกว่า โปคซ์ (POCCC) ซึ่งมี ๕ ประการ^{๓๖} คือ

๑. การวางแผน (P=Planning) หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อธุรกิจ และกำหนดขึ้นเป็นแผนปฏิบัติงานหรือวิถีทางที่จะปฏิบัติเอาไว้เพื่อเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต

๒. การจัดองค์การ (O=Organizing) หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องจัดให้มีโครงสร้างงานต่างๆ และอำนาจหน้าที่ ทั้งนี้ เพื่อให้เครื่องจักร สิ่งของ และตัวคน อยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสมในอันที่จะช่วยให้งานขององค์การบรรลุผลสำเร็จได้

๓. การบังคับบัญชาสั่งการ (C=Commanding) หมายถึง ภาระหน้าที่ในการสั่งการงานต่างๆ ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ซึ่งจะกระทำให้ผลสำเร็จด้วยดี โดยที่ผู้บริหารจะต้องกระทำตนให้เป็นตัวอย่างที่ดี จะต้องเข้าใจคณงานของตน จะต้องเข้าใจถึงข้อตกลงในการทำงานของคนงานและองค์การที่มีอยู่ รวมถึงจะต้องมีการติดต่อสื่อสารกับผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างใกล้ชิดทั้งขึ้นและลง นอกจากนี้ ยังต้องทำการประเมินโครงสร้างขององค์การและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของตนเป็นประจำอีกด้วย หากโครงสร้างขององค์การที่มีอยู่ไม่เหมาะสม ก็จำเป็นต้องปรับปรุงเช่นเดียวกัน ถ้าผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาคนใดหย่อนประสิทธิภาพ การไล่ออกเพื่อปรับปรุงกำลังคนที่มีอยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นก็เป็นสิ่งจำเป็นต้องทำ

๔. การประสานงาน (C=Coordinating) หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องเชื่อมโยงงานของคนให้เข้ากันได้ และกำกับให้ไปสู่จุดหมายเดียวกัน

๕. การควบคุม (C=Controlling) หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารในการที่จะต้องกำกับดูแลให้สามารถรับประกันได้ว่า กิจกรรมต่างๆ ที่ทำไปนั้นสามารถเข้ากันได้กับแผนที่ได้วางไว้แล้ว

นอกจากนี้ ฟาโยล ยังได้สรุปรวบรวมหลักการต่างๆ ที่ได้ศึกษาจากประสบการณ์ที่ตนเองได้ในการทำงานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการบริหารจัดการงาน ซึ่งเขาเรียกว่า “หลักการบริหารจัดการสากล” (General Principles of Management) มีทั้งหมด ๑๔ ประการ^{๓๗} คือ

๑. หลักการแบ่งงานกันทำ (Division of Work) ประสิทธิภาพการทำงานของคนงานจะดีมากขึ้น ถ้าได้มีการแบ่งงานกันทำตามความชำนาญเฉพาะด้าน

๒. หลักของอำนาจหน้าที่ (Authority) นักบริหารต้องความสามารถในการออกคำสั่ง อันเป็นสิทธิที่นักบริหารจะได้จากการดำรงตำแหน่งในองค์การ และจะเกิดความรับผิดชอบ (Responsibility) เท่ากับอำนาจหน้าที่ที่ได้รับเพื่อประสิทธิภาพในการทำงาน เพราะถ้านักบริหารมีอำนาจหน้าที่มากกว่าความรับผิดชอบแล้วจะเกิดความผูกพันต่อองค์การน้อย และอาจใช้อำนาจสั่งการเรื่องต่างๆ ไปตามที่ตนต้องการหรือเพื่อประโยชน์ของตนและละเลยถึงองค์การโดย

^{๓๖} Alan Price, **Human Resource Management**, In A Business Context, 2nd ed., (London: Thomson Learning, 2004) p. 110.

^{๓๗} Derek, Pugh, **Writers on Organizations**, pp. 63-67

ส่วนรวม และตรงกันข้าม ถ้าผู้บริหารคนใดมีความผูกพันที่จะทำงานหนึ่งๆ ให้เสร็จไปมากกว่างานในหน้าที่ที่ต้องทำจริง บุคคลจะเกิดความกระวนกระวายใจ อันมีผลเสียต่อขวัญและกำลังใจของผู้นั้นได้

๓. หลักของระเบียบวินัย (Discipline) ลูกน้องที่ดีต้องเชื่อฟังและเคารพกฎระเบียบที่มีอยู่ในองค์การ ซึ่งจะต้องมีการเจรจาทำความเข้าใจต่อกฎต่างๆ ระหว่างลูกน้องและนายจ้างแล้วเป็นอย่างดี นอกจากนี้ กฎระเบียบต่างๆ จะดีก็เนื่องด้วยการมีผู้นำองค์การที่มีประสิทธิภาพเท่านั้น

๔. หลักเอกภาพในการบังคับบัญชา (Unity of Command) ผู้ใต้บังคับบัญชาทุกคนจะต้องรับฟังคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาได้เพียงคนเดียวเท่านั้น (one man one boss) เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในการสั่งการ

๕. หลักเอกภาพในการสั่งการ (Unity of Direction) กลุ่มต่างๆ ในองค์การไม่ว่าจะอยู่ในที่ส่วนใดขององค์การจะต้องมีวัตถุประสงค์สูงสุดร่วมกันเพื่อองค์การ (common goals) และใช้นโยบาย หรือแผนงานเดียวกัน

๖. หลักผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นรองผลประโยชน์ส่วนรวม (Subordination of individual interest to general interest) ทุกคนในองค์การต้องเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัวบางอย่าง และเห็นผลประโยชน์ขององค์การโดยรวมทั้งหมดเหนือกว่าผลประโยชน์ส่วนตัว

๗. หลักการจ่ายค่าตอบแทนที่ยุติธรรม (Remuneration) ทุกคนที่ทำงานให้กับองค์การต้องได้รับค่าตอบแทนแรงงานในราคาที่ยุติธรรม

๘. หลักการรวมอำนาจ (Centralization) เป็นการหมายถึงอัตราการเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจในองค์การ นักบริหารต้องใช้ดุลยพินิจตัดสินใจถึงความเหมาะสม เมื่อไรจะให้มีการรวมหรือกระจายอำนาจการตัดสินใจนั้น อย่างไรก็ตาม ฟาโยล ได้เสนอว่า นักบริหารควรพยายามรวมอำนาจการตัดสินใจให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใด

๙. หลักสายการบังคับบัญชา (Scalar Chain) จากการที่มีการแบ่งอำนาจหน้าที่ลดหลั่นกันลงมาจากข้างบนลงมาข้างล่างแสดงถึงลำดับชั้นการบังคับบัญชา (Hierarchy) และลักษณะการติดต่อสื่อสารจึงควรเป็นไปตามชั้นการบังคับบัญชาด้วย อย่างไรก็ตาม หากการติดต่อในแนวตั้งนั้นเกิดความล่าช้า ฟาโยล ได้เสนอว่า ควรใช้ Gangplank นั่นคือ การติดต่อในทางแนวราบแทนการติดตามสายชั้นการบังคับบัญชา แต่ควรจะใช้ Gangplank ได้ก็ต่อเมื่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องรับรู้และยินยอมให้มีการติดต่อดังกล่าวได้

๑๐. หลักของความมีระเบียบ (Order) นักบริหารต้องมีหน้าที่จัดระเบียบ สิ่งของ วัสดุ อุปกรณ์ต่างๆ ให้อยู่เป็นที่เป็นทาง และมีการจัดเก็บอย่างเป็นระบบเพื่อให้สะดวกและง่ายแก่การใช้สอย นอกจากนี้ ยังต้องจัดบุคคลเข้าทำงานในตำแหน่งที่เหมาะสมกับคุณสมบัติของบุคคลนั้นๆ ด้วย

๑๑. หลักความเสมอภาค (Equity) นักบริหารต้องมีความเมตตาและให้ความยุติธรรมแก่ทุกคนที่อยู่ใต้บังคับบัญชา นอกจากนี้ ยังต้องปฏิบัติต่อทุกคนอย่างเสมอภาค เท่าเทียมกัน นั่นคือ ต้องไม่เลือกที่รักมักที่ชัง

๑๒. หลักความมั่นคง (Stability of Tenure) นักบริหารต้องประกันบุคคลในองค์กรไม่ให้มีการย้ายออกจากงานสูงเพราะนั่นหมายถึงองค์การได้สูญเสียทรัพยากรบุคคลที่มีค่าที่ได้ลงทุนไป นอกจากนี้ ยังต้องมีหน้าที่วางแผนกำลังคนเพื่อให้ได้มาทดแทนตำแหน่งที่ว่างลงได้ตลอดเวลา

๑๓. หลักความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Initiative) นักบริหารควรเปิดโอกาสให้ลูกน้องได้แสดงความคิดริเริ่มและทำงานตามความคิดของเขาเพื่อให้สามารถใช้ความพยายามในการทำงานได้เต็มที่

๑๔. ความสามัคคี (Esprit de Corps) หน้าที่นักบริหารประการสุดท้าย นั่นก็คือ การเสริมสร้างกลุ่มทำงานที่มีความสมานสามัคคีกันในองค์กร

จากหลักการของการบริหารจัดการของ ฟาโยล ทั้ง ๑๔ ประการ ดังกล่าวข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่า ยังคงให้ความสำคัญและความสนใจอยู่เฉพาะปัจจัยที่อยู่ในองค์การเท่านั้น ซึ่งก็ไม่ได้ต่างกับแนวความคิดของเทย์เลอร์ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว^{๓๘}

หลังจากที่ อังรี ฟาโยล ได้วางรากฐานสำคัญของทฤษฎีการบริหารจัดการอันหนึ่งที่ว่าด้วยภาระหน้าที่ในการบริหารจัดการ ๕ ประการ ประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การบังคับบัญชาสั่งการ การประสานงาน และการควบคุม ต่อมาได้พัฒนาและปรับปรุงจนกลายเป็นตำราการบริหารจัดการจนเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง ต่อจากนั้น ก็ได้เกิดทฤษฎีการบริหารจัดการของ ลูเธอร์ กุลิก (Luther Gulick) ศาสตราจารย์ด้านการบริหารรัฐกิจชาวอเมริกัน ที่ได้ขยายแนวคิดของฟาโยล โดยเขาได้เสนอหลักการบริหารจัดการอันเป็นภาระหน้าที่ของผู้บริหาร ๗ ประการ ที่เรียกกันว่า POSDCORB ประกอบด้วย

- (P=Planning) การวางแผน
- (O=Organizing) การจัดองค์การ
- (S=Staffing) การจัดบุคลากร
- (D=Directing) การอำนวยการ
- (Co=Coordinating) การประสานงาน
- (R=Reporting) การรายงาน
- (B=Budgeting) การงบประมาณ^{๓๙}

จากผลงานการเขียนของเขา เรียกได้ว่า เป็นที่ยอมรับของหลายๆ ฝ่าย ภายหลังจากจึงได้รับเกียรติให้เป็นที่ปรึกษาของ แฟรงกลิน ดี. โรสเวลต์ (Franklin D. Roosevelt) ประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา คนที่ ๓๒ ในสมัยนั้น^{๔๐}

แต่ทั้งนี้ ทั้งการบริหารเป็นกระบวนการที่ดำเนินการต่อเนื่องเพื่อให้เกิดผลผลิตและบริการที่มีคุณภาพขึ้นนำไปสู่การปรับปรุงงานและการควบคุมอย่างเป็นระบบอันประกอบด้วย การวางแผน

^{๓๘} อัมพร อารงลักษณะ, องค์การ: ทฤษฎี โครงสร้าง และการออกแบบ, หน้า ๕๒.

^{๓๙} สุปรีชา กมลาคัน, กลยุทธ์การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

^{๔๐} สุรพล สุยะพรหม และคณะ, พื้นฐานทางการจัดการ, หน้า ๓๖.

(Plan) การนำแผนไปปฏิบัติ (Do) การตรวจสอบ (Check) และการปรับปรุงแก้ไข (Act) กล่าวคือ จะเริ่มจากการวางแผน การนำแผนที่วางไว้มาปฏิบัติ การตรวจสอบผลลัพธ์ที่ได้ และหากไม่ได้ผลลัพธ์ตามที่คาดหวังไว้ จะต้องทำการทบทวนแผนการโดยเริ่มต้นใหม่อีกครั้งหนึ่งและทำตามวงจรคุณภาพซ้ำอีก เมื่อวงจรคุณภาพหมุนซ้ำไปเรื่อย ๆ จะทำให้เกิดการปรับปรุงงานและทำให้ระดับผลลัพธ์สูงขึ้นเรื่อยๆ ดังนั้นการกระทำตามวงจรคุณภาพ จึงเท่ากับการสร้างคุณภาพที่น่าเชื่อถือมากขึ้นโดยจุดเริ่มต้นของวงจรคุณภาพอยู่ที่การพยายามตอบคำถามให้ได้ว่า ทำอย่างไรจึงจะดีขึ้น

ขั้นตอนที่ ๑ การวางแผน (Plan)

ในบรรดาองค์ประกอบทั้ง ๔ ประการของวงจรคุณภาพนั้น ต้องถือว่าการวางแผนเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด การวางแผนจะเป็นเรื่องที่ทำให้กิจกรรมอื่นๆ ที่ตามมาสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะถ้าแผนการไม่เหมาะสมแล้ว จะมีผลทำให้กิจกรรมอื่นไร้ประสิทธิภาพตามไปด้วย แต่ถ้ามีการเริ่มต้นวางแผนที่ดีจะทำให้มีการแก้ไขน้อย และกิจกรรมจะมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ขั้นตอนที่ ๒ การนำแผนไปปฏิบัติให้เกิดผล (Do)

เพื่อให้มั่นใจว่ามีการนำแผนการไปปฏิบัติอย่างถูกต้องนั้น เราจะต้องสร้างความมั่นใจว่าฝ่ายที่รับผิดชอบในการนำแผนไปปฏิบัติได้รับทราบถึงความสำคัญและความจำเป็นในแผนการนั้นๆ มีการติดต่อสื่อสารไปยังฝ่ายที่มีหน้าที่ในการปฏิบัติอย่างเหมาะสม มีการจัดให้มีการศึกษาและการอบรมที่ต้องการเพื่อการนำแผนการนั้นๆ มาปฏิบัติ และมีการจัดหาทรัพยากรที่จำเป็นในเวลาที่เป็นด้วย

ขั้นตอนที่ ๓ การตรวจสอบ (Check)

การตรวจสอบและประเมินผลลัพธ์ของการปฏิบัติตามแผน ควรจะต้องมีการประเมินใน ๒ ประการ คือ มีการปฏิบัติตามแผนหรือไม่ หรือตัวแผนการเองมีความเหมาะสมหรือไม่

การที่ไม่ประสบความสำเร็จตามที่ตั้งเป้าหมายไว้เป็นเพราะไม่ปฏิบัติตามแผนการ หรือความไม่เหมาะสมของแผนการ หรือจากทั้งสองประการรวมกัน เราจำเป็นต้องหาว่าสาเหตุมาจากประการไหน ทั้งนี้ เนื่องจากการนำไปปฏิบัติปรับปรุงแก้ไขจะแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง

ถ้าความล้มเหลวมาจากแผนการที่จัดทำขึ้นไม่เหมาะสม อาจเป็นผลมาจากสาเหตุดังต่อไปนี้

๑. ความผิดพลาดในการทำความเข้าใจกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่

๒. เลือกเทคนิคที่ใช้ผิดเนื่องจากมีข้อมูลข่าวสารไม่เพียงพอและมีความรู้ในขั้นตอนการวางแผนไม่เพียงพอ

๓. ประเมินผลกระทบจากการปฏิบัติตามแผนผิดพลาด

๔. ประเมินความสามารถของบุคลากรที่ต้องนำแผนมาใช้ผิดพลาด

ถ้าความล้มเหลวมาจากการไม่ปฏิบัติตามแผน อาจเป็นผลมาจากสาเหตุต่อไปนี้

๑. ขาดความตระหนักถึงความจำเป็นในการปรับปรุง
๒. การติดต่อสื่อสารที่ไม่เหมาะสมและมีความเข้าใจในแผนไม่เพียงพอ
๓. การให้การศึกษและการฝึกอบรมไม่เพียงพอ
๔. ปัญหาเกี่ยวกับตัวผู้นำและการประสานงานระหว่างการปฏิบัติ
๕. ประเมินทรัพยากรที่ต้องใช้น้อยเกินไป

ขั้นตอนที่ ๔ ปฏิบัติการปรับปรุงแก้ไข (Act)

ถ้าความล้มเหลวมาจากการวางแผนที่ไม่เหมาะสม การทบทวนแผนการเท่านั้นไม่เพียงพอต่อการแก้ปัญหา ต้องมีการปรับปรุงคุณภาพของกระบวนการวางแผนโดยการหาปัจจัยที่ไม่เหมาะสมสาเหตุของการวางแผน และทำการปฏิบัติการแก้ไข ความก้าวหน้าของการปรับปรุงจะเกิดขึ้นได้โดยการกำจัดสาเหตุ และขั้นตอนที่สำคัญ ก็คือ การทบทวนแผนการที่ต้องมีการชี้แจงถึงสาเหตุแห่งความล้มเหลวอย่างถูกต้องและมีการเปลี่ยนแปลงแผนเพื่อให้สามารถดำเนินกิจกรรมไปได้อย่างมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น ควรมีการวางแผนการปรับปรุงคุณภาพเป็นรายปี และมีการทบทวนทุกปีเพื่อให้มั่นใจว่าแผนการดังกล่าวมีความเชื่อถือได้และเหมาะสม การนำวงจรคุณภาพไปปฏิบัติอย่างจริงจังและต่อเนื่องในทุกระดับขององค์กร จะทำให้เราสามารถปรับปรุงและเพิ่มคุณภาพงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเห็นผลลัพธ์ที่ชัดเจน เมื่อปัญหาเดิมหมดไปเราก็สามารถแก้ปัญหาใหม่ๆ ได้ด้วยวงจรคุณภาพต่อไป^{๕๑}

นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการอีกหลายท่านได้แสดงทัศนะต่อทฤษฎีการบริหารจัดการในบริบทต่างๆ อาทิเช่น วินเลียม จี. อูชิ (William G. Ouchi) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการบริหารจัดการ คือ ทฤษฎี Z โดยหลังจากการศึกษาการบริหารจัดการของธุรกิจญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกา ทั้งนี้ เขาได้ทำการผสมผสานกัน โดยมีลักษณะของการบริหารจัดการ ๗ ประการ^{๕๒} ประกอบด้วย

๑. การจ้างระยะยาว
๒. การตัดสินใจเป็นเอกฉันท์ หรือตัดสินใจอย่างสอดคล้องกัน
๓. ความรับผิดชอบเฉพาะบุคคล
๔. การประเมินผลและการเลื่อนตำแหน่งแบบค่อยเป็นค่อยไป หรือการประเมินผลและเลื่อนตำแหน่งช้า
๕. มีรูปแบบการควบคุมที่ไม่เป็นทางการและไม่ค่อยชัดเจน แต่มีการวัดที่เป็นการทางการและชัดเจน
๖. เส้นทางอาชีพแบบเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในระดับปานกลาง หรือมีเส้นทางสายอาชีพอยู่บางเส้นทาง
๗. มีความเกี่ยวข้องในลักษณะครอบครัว กล่าวคือเกี่ยวข้องทุกด้านรวมทั้งครอบครัว

^{๕๑} วิฑูรย์ สิมะโชคดี, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: เนตรนิมิตการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๔๓-๔๗.

^{๕๒} William G. Ouchi, *Organization and Management*, (Eaglewood Cliffs: Prentice Hill, 1971), p. 283.

ทั้งนี้ ในยุคปัจจุบัน ทฤษฎีการบริหารมีหลายหลากรูปแบบตามบริบทสภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ที่เปลี่ยนแปลงไป แต่เดิมนักบริหารส่วนมากจะมุ่งเน้นการบริหารให้ประสบผลสำเร็จโดยยึดทฤษฎี 4M's ซึ่งประกอบไปด้วย ๑) บุคลากร (Man) ๒) งบประมาณ (Money) ๓) วัสดุอุปกรณ์ (Material) และ ๔) การจัดการ (Management)^{๔๓} แต่ด้วยบริบททางด้านสังคมโลกปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย เพื่อให้เกิดการบริหารที่มุ่งเน้นความสำเร็จก้าวหน้าทันต่อสถานการณ์จึงได้เพิ่มเข้ามาอีก 2M's เป็น 6M's ได้แก่ เครื่องมือ (Machine) และวิธีการทำงาน (Methodology) เรียกโดยย่อในหมู่นักวิชาการว่า 6M's ซึ่งผู้บริหารจำเป็นต้องอาศัยทักษะการบริหารจัดการกับทรัพยากรเหล่านี้ไปพร้อมๆ กัน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด และนำพาองค์กรให้บรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลเป็นกระบวนการกิจกรรม หรือ การศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ในอันที่จะเชื่อมั่นได้ว่า กิจกรรมต่าง ๆ ดำเนินไปในแนวทางที่จะบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน้าที่ในการสร้างและรักษาไว้ซึ่งสภาวะที่เอื้ออำนวยต่อการบรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความพยายามร่วมกับบุคคลอื่น^{๔๔} แต่ในขณะเดียวกันการทำงานที่มองเห็นถึงความสำคัญ หรือคุณค่าของจิตใจของผู้ปฏิบัติมีมากขึ้น โดยให้ความสำคัญความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรมากขึ้น จึงเพิ่มจริยธรรม (Morality) เข้าเป็น 7M's ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้^{๔๕}

๑. บุคลากร (Man)

บุคลากร คือ ทรัพยากรที่มีชีวิตจิตใจ พร้อมทั้งมีทักษะ ความชำนาญและความสามารถที่จะเข้ามาปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ ทรัพยากรบุคคลผู้ทำงานเหล่านี้ จะเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในขั้นปฏิบัติ โดยจะเป็นผู้ใช้ทรัพยากรที่มีในองค์กร เช่น เงินทุน สิ่งของ วัสดุดิบ และจะเป็นผู้ขับเคลื่อนระบบ เช่น เดินเครื่องจักรหรือคอยให้บริการตามหน้าที่เป็นต้น ผลงานที่ได้ออกมาจากที่ได้ดำเนินไป จะดีมากขึ้นหรือน้อยอย่างไรนั้น ส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านบุคลากรนี้เป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะบุคลากร นับเป็นปัจจัยผันแปร ซึ่งต่างกับ ปัจจัยทรัพยากรอื่นๆ

๒. เงิน (Money)

ปัจจัยสำคัญที่จะช่วยสนับสนุนให้กิจกรรมต่างๆ ขององค์กรดำเนินการต่อไปได้ เงินหรือทรัพย์สินที่มีค่าเป็นเงินของระบบ ซึ่งนับเป็นหัวใจสำคัญอย่างหนึ่งของระบบ เช่น เงินทุน เงินสด เงินหมุนเวียน เงินค่าใช้จ่าย หรือเงินรายรับ รายจ่ายต่างๆ เหล่านี้เป็นต้น ถ้าการเงินของระบบไม่ดีพอแล้วระบบนั้นย่อมจะประสบกับความยุ่งยาก เพราะฉะนั้น ระบบธุรกิจทุกชนิดจะต้องมีความระมัดระวังในเรื่องของเงินเป็นพิเศษ

^{๔๓} พระครูวิสุทธธานันทคุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจาโร), “การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”, *ปริญญาพุทธศาสตร์คุณูปถัมภ์* สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖.

^{๔๔} French and Saward, *Dictionary of Management* อ้างใน รศ. พิมลจรรย์ นามวัฒน์ และรศ. ดร. เสน่ห์ จุ้ยโต, “แนวคิดเกี่ยวกับองค์กรและการจัดการ”, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, *องค์การและการจัดการ*, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖.

^{๔๕} วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, *แนวคิดทางรัฐประศาสนศาสตร์การประยุกต์และการพัฒนา*, (กรุงเทพมหานคร: สายส่งรวมเพื่อน บริษัทก้าวใหม่, ๒๕๕๒), หน้า ๔๖.

๓. วัสดุสิ่งของ (Material)

การบริหารและจัดการกิจกรรมใดๆ ภายใต้การบริหารงานองค์การขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่จะสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้นั้นย่อมขึ้นอยู่กับความพอเพียง ครบครัน และคุณภาพของวัสดุสิ่งของที่มีอยู่ ตลอดจนการบริหารเกี่ยวกับวัสดุสิ่งของที่สามารถใช้งานได้อย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด จึงเป็นแนวทาง อย่างหนึ่งในการพัฒนาองค์การให้มีความก้าวหน้าสามารถตอบสนองการพัฒนาองค์การได้อย่างดีที่สุด

๔. การจัดการ (Management)

การจัดการ หรืออาจจะเรียกว่าการบริหาร หรือการบริหารจัดการ หมายถึง ชุดของหน้าที่ต่างๆ ที่กำหนดทิศทางในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทั้งหลายที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ คือ การใช้ทรัพยากรอย่างเฉลียวฉลาด และคุ้มค่า และภาคภูมิใจอย่างถูกต้อง ซึ่งมีการปฏิบัติการได้สำเร็จตามแผนที่กำหนดไว้ ดังนั้น ผลสำเร็จของการจัดการต้องมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลควบคู่กันไป

๕. เครื่องมือ (Machine)

เครื่องมือหรืออุปกรณ์ หมายถึง เครื่องมือเครื่องใช้ในการปฏิบัติงานในสำนักงานเป็นการนำเอาเทคโนโลยีใหม่มาใช้ช่วยให้การปฏิบัติงานในสำนักงานมีประสิทธิภาพมีความคล่องตัวสะดวก รวดเร็วมากขึ้น โดยการนำเอาอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์คอมพิวเตอร์มาใช้ในการจัดทำ การเก็บรักษา การส่งข้อมูลติดต่อสื่อสารในสำนักงาน ทั้งที่เป็นการลดปริมาณกระดาษลง สามารถสื่อสารผ่านหน้าจอคอมพิวเตอร์ได้อย่างรวดเร็ว การจัดเก็บเอกสาร สามารถนำเอาเครื่องมือเครื่องใช้ในการจัดเก็บมาช่วยให้การจัดเก็บมีประสิทธิภาพมากขึ้นค้นหาได้ง่าย และประหยัดพื้นที่ในการจัดเก็บ นอกจากนี้ ยังมีเครื่องมือเครื่องใช้และอุปกรณ์อื่นๆ อีกมากมายสำหรับสำนักงาน

๖. วิธีการทำงาน (Methodology)

วิธีการทำงาน หมายถึง ระเบียบวิธีการปฏิบัติงาน หรือระเบียบการปฏิบัติหน้าที่ โดยการสร้างรูปแบบงานและกำหนดระยะดำเนินการเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการทำงานร่วมกัน ซึ่งระเบียบการทำงานของรัฐต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน โดยกำหนดให้มีการพัฒนาคุณภาพการให้บริการประชาชน เพื่อให้ประชาชนมีความพึงพอใจในคุณภาพการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐมากขึ้น ซึ่งการบริหารภาครัฐ มีวัตถุประสงค์หลักในการจัดตั้ง คือ การให้บริการสาธารณะ (public Services) ครอบคลุมถึงการอำนวยความสะดวก การรักษาความสงบเรียบร้อย ตลอดจนการพัฒนาประชาชนและประเทศชาติ เป็นต้น ทั้งนี้ในการบริหารระเบียบการปฏิบัติหน้าที่นี้เป็นการบริหารของหน่วยงานของภาครัฐ โดยผู้บังคับบัญชาซึ่งมีหน้าที่กำกับดูแลและกำกับการปฏิบัติงานของข้าราชการที่ปฏิบัติหน้าที่ จะต้องมอบเป็นเป็นลายลักษณ์อักษรซึ่งอย่างน้อยต้องประกอบด้วยภารกิจ งาน หรือกิจกรรมของงาน และเป้าหมาย ในการปฏิบัติงานที่คาดหวัง และชี้แจงให้ผู้ปฏิบัติหน้าที่ เข้าใจอย่างชัดเจนเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน การประพฤติตนรายการประเมิน วิธีการประเมิน และเกณฑ์การประเมิน รวมทั้งผลที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่

๗. จริยธรรม (Morality)

จริยธรรม หมายถึง การที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดและบุคลากรในองค์การบริหารส่วนจังหวัดไม่เอาใจเอาเปรียบประชาชน คำนึงถึงกฎระเบียบและความถูกต้องเป็นสำคัญ จริยธรรมในการทำงานของข้าราชการ หมายถึง ระบบของพฤติกรรมที่พึงปรารถนาในการทำงานของราชการที่เกี่ยวข้องกับผู้ปฏิบัติ ผู้บริหาร สถานการณ์การทำงาน กระบวนการทำงาน และผลงาน ซึ่งจริยธรรมของข้าราชการมีความจำเป็นและสำคัญอย่างมาก ด้วย เหตุที่การบริหารราชการไม่อาจเกิดประสิทธิภาพที่เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อประเทศชาติและประชาชนได้ หากข้าราชการซึ่งเป็นกลไกของทางราชการที่สำคัญ ขาดจริยธรรมของข้าราชการ ซึ่งครอบคลุมถึงการขาดจิตใจ จิตสำนึก จิตวิญญาณ หรือ อุดมการณ์ที่ดีงามเพื่อส่วนรวม การขาดจริยธรรมของข้าราชการมีส่วนสำคัญทำให้ข้าราชการเป็นจำนวนมากประพฤติมิชอบในวงราชการการกระทำหรือผลงานที่ปรากฏออกมาก็จะขาดประสิทธิภาพ หรือไม่มีประสิทธิภาพมากเท่าที่ควร ทั้งนี้ เนื่องจากจิตใจหรือจริยธรรมมีส่วนสำคัญในการกำหนดพฤติกรรม การที่องค์การมีความเชื่อตรง เป็นกันเอง ไม่เอาใจเอาเปรียบประชาชนหรือองค์การอื่นปฏิบัติงานอื่นด้วยความโปร่งใส เป็นธรรมและตรวจสอบได้ คำนึงถึงระเบียบความถูกต้องเป็นสำคัญ องค์ความรู้ที่นักบริหารและต้องนำมาใช้ในการวางแผนการเลือกใช้กลวิธี และกิจกรรมที่ควรดำเนินการ การจัดหน่วยงาน และการวางระบบงาน การติดต่อสื่อสาร การอำนวยความสะดวก การตัดสินใจ การแก้ปัญหา การติดตามและกาควบคุมงาน การประสานงาน การทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ หรือภาคเอกชน ชุมชน ประชาชน และอาสาสมัครกลุ่มและรูปแบบต่างๆ ให้ถูกต้องเหมาะสม มีประสิทธิภาพและได้ผล และประเมินผลการปฏิบัติและผลงานการแก้ไขปรับปรุงงานและวิธีทำงานเพื่อใช้งานของหน่วยงานเข้าเป้าหมาย และเป็นที่ยังพอใจแก่สังคม และประชาชนกลุ่มเป้าหมาย และโดยทั่วไปในสังคม

จากการศึกษาทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการดังกล่าวมาข้างต้นนั้น ทำให้ทราบได้ว่า ทฤษฎีการบริหารจัดการนั้น กล่าวตามปกติย่อมประกอบด้วยหลักการที่สำคัญๆ ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบังคับบัญชา (Commanding) การประสานงาน (Coordinating) และการควบคุม (Controlling) รวมถึงมีการจัดสรรทรัพยากรที่เป็นองค์ประกอบส่วนสำคัญทางการบริหารจัดการ คือ เงิน คน วัสดุสิ่งของ เครื่องมือ/เครื่องจักร หลักการบริหารจัดการทั่วไป และหลักคุณธรรม จริยธรรม ฯลฯ นอกจากนี้ ปัจจุบันนี้ ยังมีความรู้ ความสามารถ เทคโนโลยี เครื่องสื่อสารสารสนเทศ ที่เรียกได้ว่า เป็นสิ่งสำคัญในการช่วยบริหารจัดการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และเป็นการช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งจากภายนอกและภายในองค์การได้อย่างดีตลอดจนสามารถนำหลักการดังกล่าวนี้มาพัฒนาปรับปรุงให้สอดคล้องกับบริบทขององค์การนั้นๆ ต่อไป แต่อย่างไรก็ตาม จากจำนวนทรัพยากรทางการบริหารจัดการชุมชนที่นักวิชาการได้กล่าวมาจำนวน ๗ ตัว หรือที่เรียกว่า 7M's ดังนำเสนอมาแล้วนั้น ในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ฉะนั้น ผู้วิจัยจึงได้เลือกประมวลใช้หลักทรัพยากรทางการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับบริบทการบริหารจัดการชุมชนเพียงจำนวน ๖ ตัวเท่านั้น หรือที่เรียกว่า 6M's ได้แก่ ๑) Man บุคลากร/คน ๒) Money เงิน ๓) Material วัสดุสิ่งของ ๔) Management การบริหารจัดการ ๕) Machine เครื่องมือ ๖) Morality จริยธรรม ดังตารางแสดงการสรุปทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ ต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๓ แสดงการสรุปทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
Derek, Pugh (1985, p. 133-137)	บิดาแห่งศาสตร์ด้านการบริหารจัดการ เทย์เลอร์นั้นได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการงานแบบวิทยาศาสตร์ไว้ในหนังสือชื่อ “The Principles of Scientific Management”
อัมพร อารังลักษณ์ (๒๕๕๖, หน้า ๔๘).	ลักษณะการทำงานของคนงานเป็นไปตามความพอใจของตนเอง ทำให้ใช้พลังงานเพียงหนึ่งในสามของพลังงานที่มีอยู่ทั้งหมด ที่สามารถทำงานได้เต็มที่ ดังนั้น จึงพยายามค้นหาวิธีการทำงานที่ถูกต้องตามหลักวิทยาศาสตร์ โดยเขาคิดว่า เป็นวิธีที่ดีที่สุดและมีประสิทธิภาพมากที่สุด ที่ให้ประโยชน์แก่ทั้งคนงานและนายจ้าง กล่าวคือฝ่ายนายจ้างจะได้ผลกำไรมากที่สุด ขณะที่คนงานจะได้รับผลตอบแทนมากที่สุด เพราะนายจ้างจะจ่ายค่าตอบแทนตามความสามารถที่เขาทำได้ ยิ่งทำมาก ก็ยิ่งได้รับผลตอบแทนมากที่สุดตามไปด้วย
Fredrick W. Taylor, (1947).	การออกแบบงาน (work design) ตามที่เข้าใจกันในปัจจุบัน หลักเกณฑ์ที่เขาได้กำหนดไว้มี ๔ ประการ คือ ๑. ใช้วิธีการทำงานตามหลักการวิทยาศาสตร์ ๒. ให้มีระบบการคัดเลือก ๓. เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ๔. เพื่อป้องกันการทะเลาะเบาะแว้งกัน
Alan Price (2004, p. 110).	การบริหารจัดการ (Management Functions) สำหรับนักบริหาร ที่เรียกว่า โปคซ์ (POCCC) ซึ่งมี ๕ ประการ คือ ๑. การวางแผน (P=Planning) ๒. การจัดองค์การ (O=Organizing) ๓. การบังคับบัญชาสั่งการ (C=Commanding) ๔. การประสานงาน (C=Coordinating) ๕. การควบคุม (C=Controlling)
Derek, Pugh (pp. 63-67).	หลักการบริหารจัดการสากล มีทั้งหมด ๑๔ ประการ คือ ๑. หลักการแบ่งงานกันทำ ๒. หลักของอำนาจหน้าที่ ๓. หลักของระเบียบวินัย ๔. หลักเอกภาพในการบังคับบัญชา ๕. หลักเอกภาพในการสั่งการ ๖. หลักผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นรองผลประโยชน์ส่วนรวม ๗. หลักการจ่ายค่าตอบแทนที่ยุติธรรม ๘. หลักการรวมอำนาจ ๙. หลักสายการบังคับบัญชา ๑๐. หลักของความมีระเบียบ ๑๑. หลักความเสมอภาค ๑๒. หลักความมั่นคง ๑๓. หลักความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ๑๔. ความสามัคคี
อัมพร อารังลักษณ์ (หน้า ๕๒).	การบริหารจัดการ ยังคงให้ความสำคัญและความสนใจอยู่เฉพาะปัจจัยที่อยู่ในองค์การเท่านั้น

ตารางที่ ๒.๓ สรุปทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ (ต่อ)

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
สุปรีชา กมลาคัน (๒๕๔๕, หน้า ๒).	หลักการบริหารจัดการอันเป็นภาระหน้าที่ของผู้บริหาร ๗ ประการ ที่เรียกกันว่า POSDCORB ประกอบด้วย (P=Planning) การวางแผน(O=Organizing) การจัดองค์กร (S=Staffing) การจัดบุคลากร (D=Directing) การอำนวยความสะดวก (Co=Coordinating) การประสานงาน (R=Reporting) การรายงาน
สุรพล สุยะพรหม และคณะ (๒๕๕๕, หน้า ๓๖).	ทฤษฎีการบริหารจัดการของ ลูเธอร์ กุลลิก (Luther Gulick) เป็นที่ยอมรับของหลายๆ ฝ่าย ภายหลังจากจึงได้รับเกียรติให้เป็นที่ปรึกษาของ แฟรงกลิน ดี. โรสเวลต์ (Franklin D. Roosevelt) ประธานาธิบดี สหรัฐอเมริกา คนที่ ๓๒ ในสมัยนั้น
วิฑูรย์ สิมะโชคดี (๒๕๔๕, หน้า ๔๓-๔๗).	การบริหารเป็นกระบวนการที่ดำเนินการต่อเนื่องเพื่อให้เกิดผลผลิตและบริการที่มีคุณภาพขึ้นนำไปสู่การปรับปรุงงานและการควบคุมอย่างเป็นระบบอันประกอบด้วย การวางแผน (Plan) การนำไปปฏิบัติ (Do) การตรวจสอบ (Check) และการปรับปรุงแก้ไข (Act)
William G. Ouchi (1971, p. 283).	การบริหารจัดการ คือ ทฤษฎี Z โดยหลังจากการศึกษาการบริหารจัดการของธุรกิจญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกา ทั้งนี้ เขาได้ทำการผสมผสานกัน
พระครูวิสุทธาจารย์ (๒๕๕๗, หน้า ๑๖).	การบริหารมีหลายหลากรูปแบบตามบริบทสภาพเศรษฐกิจสังคม และการเมือง ที่เปลี่ยนแปลงไป แต่เดิมนักบริหารส่วนมากจะมุ่งเน้นการบริหารให้ประสบผลสำเร็จโดยยึดทฤษฎี ๔ M ซึ่งประกอบไปด้วย ๑) บุคลากร (Man) ๒) งบประมาณ (Money) ๓) วัสดุอุปกรณ์ (Material) และ ๔) การจัดการ (Management)
French and Saward (๒๕๕๑, หน้า ๑๖).	การบริหารตามหลัก ๖ M's ซึ่งผู้บริหารจำเป็นต้องอาศัยทักษะการบริหารจัดการกับทรัพยากรเหล่านี้ไปพร้อม ๆ กัน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด และนำพาองค์กรให้บรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล
วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (๒๕๕๒, หน้า ๔๖).	หลักการบริหาร ๗ M ดังนี้ ๑. บุคลากร (Man) ๒. เงิน (Money) ๓. วัสดุสิ่งของ (Material) ๔. การจัดการ (Management) ๕. เครื่องมือ (Machine) ๖. วิธีการทำงาน (Methodology) ๗. จริยธรรม (Morality)

๒.๑.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการชุมชน

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นเรื่องราวในอดีตของความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับธรรมชาติ ผู้คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติและผู้คนที่อยู่อาศัยร่วมกัน อาจเป็นชนกลุ่มเดียวกันหรือหลายกลุ่ม โดยที่ผู้คนดังกล่าวมีสำนึกร่วมกัน ผู้คนเหล่านี้ได้เผชิญกับความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทั้งสาเหตุอันเนื่องมาจากปัจจัยภายในและภายนอก ได้เกิดการปรับตัวและประสบการณ์ดังกล่าวบางประการได้กลายเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตของคนรุ่นต่อมา ศรีศักร วัลลิโภดม อธิบายว่า การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (Local history) คือการศึกษาในลักษณะประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต (Living history) แสดงให้เห็นพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้คนในพื้นที่วัฒนธรรมอันแตกต่างไปจากพื้นที่ทางการปกครองของรัฐ (การให้ความสำคัญกับความเป็นท้องถิ่นมากกว่าความเป็นรัฐชาติ) ทุกคนในชุมชนต้องมีการดูแลกันเอง เงินที่ได้มาคนในองค์กรทางสังคม ท้องถิ่นจะรู้ว่าใครเป็นใครและใครเดือดร้อนใครมีสิทธิ์พึงได้ การฟื้นฟูทางสังคมความเป็นมนุษย์ที่อยู่ร่วมกัน เช่นเดียวกับสังคมไทยแต่ดั้งเดิมที่องค์กรท้องถิ่นประกอบด้วยพระสงฆ์องค์เจ้าที่จะเป็นผู้นำทางศาสนา ผู้อาวุโส ครูบาอาจารย์ที่ไม่ต้องมานั่งเรียกร้องจะย้ายเพราะเขามีสถานภาพในสังคมในชุมชนที่พร้อมแล้ว คนที่จะเป็นผู้ปกครอง คนที่เป็นกำนันผู้ใหญ่บ้านก็คือคนในชุมชนท้องถิ่นนั่นเอง รู้ว่าอะไรเป็นอะไรแล้วช่วยจัดการได้ อดีตในสังคมอีสานคือไม่มีคนจนและไม่มีคนรวยมาก ซึ่งวัดกันที่วัดประจำหมู่บ้าน ประจำชุมชน วัดใดเจริญรุ่งเรือง มีความมั่งคั่ง มีศีลธรรม ก็สะท้อนว่านั่นคือชุมชนที่ร่ำรวย แต่ปัจจุบันรัฐเข้าใจไปว่าความจนเป็นเรื่องของปัจเจก จนต้องขึ้นทะเบียนคนจน ซึ่งขัดแย้งกับสิ่งที่เป็มาแต่เดิมในสังคมไทยขณะนี้ เราลืมไปว่า บ้านเกิดเมืองนอนหมายถึงอะไร เรากำลังไขว่ไขว เพราะสำนึกของผู้คนจะมีอยู่สองระดับ คือ ระดับแรก คือ ชาติพันธุ์ คนที่เป็นคนเชื้อสายจีน คนส่วย คนเขมร คนลาว คนพวน เมื่อพวกเขาเกิดที่ไหน ในพื้นแผ่นดินที่ใด พวกเขา ก็จะสำนึกเป็นเจ้าของตรงนั้น จะมีสำนึกในแผ่นดินเกิดของเขา แผ่นดินหรือท้องถิ่นนั้น คือ บ้านเกิดเมืองนอน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ^{๕๖}

จากบริบทดังกล่าวเราจะเห็นได้ว่าการบริหารจัดการชุมชน จำเป็นต้องอาศัยหลักการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนในเชิงการจัดการ เรียกได้ว่า มีอยู่จำนวนมาก ทั้งเป็นสิ่งที่จะต้องดำเนินการทำให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนแบบจัดการ อาทิเช่น การรู้จักตนเอง การสร้างวิสัยทัศน์หมู่บ้าน การสร้างนโยบายการพัฒนาชุมชนแบบจัดการ การเพิ่มความรู้ความสามารถและการฝึกอบรม การรักษาสมดุลระหว่างการพัฒนา การสร้างพันธมิตร การเข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนาและวิจัย รวมถึงการคิดถึงการพัฒนาเชิงจัดการ โดยหมู่บ้านเป็นผู้ทำ และต้องมีผู้อื่นช่วยเหลือร่วมมือ^{๕๗} ในขณะที่นักวิชาการอย่าง อินสอน บัวเขียว ก็ได้กล่าวถึงการบริหารงานชุมชนโดยเน้นถึงภาระหน้าที่ของผู้นำหรือหัวหน้า ในฐานะที่เป็นผู้บริหาร โดยให้นิยามไว้ว่า งานของผู้นำหรือหัวหน้าที่จะต้องกระทำเพื่อให้กลุ่มคนที่มีคนหมู่บ้านมาอยู่รวมกัน แล้วช่วยกันทำงานเพื่อ

^{๕๖} ศรีศักร วัลลิโภดม, คู่มืออุทิศ, ความหมายของภูมิวัฒนธรรม การศึกษาจากภายในและสำนึกของท้องถิ่น, ๒๕๕๑, หน้า ๗๑.

^{๕๗} พระครูปลัดสุรัสวดี สิริปัญโญ, “ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม”, ใน เอกสารประกอบการเรียนการสอน วิชา ๖๐๕ ๒๐๙ สัมมนาการพัฒนาสังคม หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาการพัฒนาสังคม: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๓๖. (อัสสัณนา).

วัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้จนสำเร็จ เรียกได้ว่า เป็นการทำงานให้เสร็จลงโดยอาศัยคนอื่นเป็นผู้ทำให้เสร็จนั่นเอง เพราะการบริหารจัดการชุมชน เป็นแนวคิดที่ผสมผสานระหว่างเรื่องการบริหารจัดการ (Management) ที่ใช้ในองค์กรต่างๆ ทั้งทางด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ การศึกษา ฯลฯ และแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของชุมชน ฉะนั้น เมื่อมีการอยู่ร่วมกันของสมาชิกจำนวนมากในชุมชน จำเป็นต้องมีกฎระเบียบเพื่อบริหารจัดการชุมชนให้เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสมตามบริบทและเงื่อนไขของแต่ละชุมชน สมาชิกของชุมชนย่อมมีส่วนได้ส่วนเสียกับการบริหารงานหรือกิจกรรมทุกอย่างของชุมชนที่จัดขึ้น การบริหารจัดการชุมชนที่ดำเนินไปอย่างเหมาะสมจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถพัฒนา แก้ไขปัญหา และก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน^{๔๘} ดังนั้น การบริหารจัดการชุมชนจึงมีความสำคัญที่จะต้องอาศัยการกำหนดขอบเขตและทิศทางให้ไปสู่การบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ร่วมกันซึ่งเป็นการผสมผสานทั้งการพัฒนาชุมชนทั่วไปและการพัฒนาชุมชนเฉพาะส่วนอันประกอบด้วย

๑. การรู้จักตนเอง รู้ว่าสภาพชุมชน โครงสร้างชุมชน ความต้องการ ความสามารถโอกาส และการวิเคราะห์ชุมชนโดยหลักการ SWOT ได้แก่ จุดแข็ง (Strength) จุดอ่อน (Weakness) โอกาส (Opportunity) และอุปสรรค (Threat) จากนั้น จึงนำความรู้หรือปัญหาที่เกิดขึ้นมาจัดการ ด้วยตนเอง ซึ่งมีกิจกรรมสำคัญ ๔ ประการ คือ

๑.๑ การวางแผน คือ ชุมชนต้องมีโครงการหรืองานของชุมชน ซึ่งจะต้องระบุว่า ชุมชนจะทำอะไร ใครจะทำ ทำที่ไหน ทำเมื่อไร ทำอย่างไร

๑.๒ การจัดกระบวนการ คือ การเตรียมการเพื่อดำเนินการไปตามแบบที่เตรียมไว้ ได้แก่ การเตรียมคน วัสดุ การฝึกทักษะที่จำเป็น และนัดหมายการลงมือทำ

๑.๓ ลงมือดำเนินการตามแผน คือ การปฏิบัติตามแผนหรือโครงการที่วางไว้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน

๑.๔ การประเมิน คือ การกำก้งงานให้ดำเนินไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ และหาปัญหาอุปสรรค ต้องพยายามแก้ไขหรือขจัดปัญหา อุปสรรคนั้นไป เมื่องานเสร็จ ทำการประเมินผลงานอีกครั้งว่า ได้ดำเนินงานครบถ้วนตามแผนที่วางไว้หรือไม่ สรุปปัญหา แนวทางทั่วไปและบทเรียนที่ได้จากโครงการนี้ มีข้อเสนอแนะแนวทางการใช้ประโยชน์จากผลสำเร็จร่วมกัน

๒. ส่งเสริมการฝึกอบรม เมื่อสามารถจัดการได้ด้วยตนเองแล้ว ลำดับต่อไป ก็คือ การส่งเสริมการศึกษาอบรมการจัดการที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และต้องรู้ว่าตนเองมีปัญหาหรือความต้องการด้านใดบ้าง อาทิเช่น เมื่อรู้ว่า ตนมีปัญหาหรือมีความต้องการด้านอาชีพ จึงควรเข้ารับการฝึกอบรมอาชีพเสริม

๓. การสร้างกลุ่มช่วยตนเอง ซึ่งอาจเป็นคณะกรรมการ คณะทำงาน กลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ หรือกลุ่มอาชีพต่างๆ เพื่อมาช่วยตัวเอง และเป็นประโยชน์ต่อการจัดการ^{๔๙}

^{๔๘} อินสอน บัวเขียว, *สาระสำคัญการบริหารงานชุมชน*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พิราบ, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕.

^{๔๙} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, *การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ*, (กรุงเทพมหานคร: หจก. เอมีเทรดดิ้ง, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕-๑๖.

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า การบริหารจัดการชุมชนจะสำเร็จได้และบรรลุถึงเป้าหมายที่วางไว้ได้ คือสามารถกลายเป็นชุมชนเข้มแข็งหรือพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน จำต้องมีหลักการที่สำคัญๆ เหล่านี้ คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบังคับบัญชา (Commanding) การประสานงาน (Coordinating) และการควบคุม (Controlling) รวมถึงมีการจัดสรรทรัพยากรต่างๆ ที่มีคุณค่าได้อย่างคุ้มค่า เช่น เงิน คน เป็นต้น เพราะฉะนั้น ผู้นำหรือหัวหน้าของชุมชน ในฐานะนักบริหาร จึงจำเป็นต้องประกอบด้วยคุณลักษณะเหล่านี้ด้วย อาทิเช่น เป็นผู้ฉลาดเฉลียวแหลม รู้จักจัดแจงการงานได้ดี มีมนุษยสัมพันธ์ดี รวมถึงรู้จักเลือกใช้คนให้เหมาะสมกับการงานนั้นๆ กล่าวคือผู้นำต้องเป็นผู้รู้จักกระจายอำนาจหรือมอบอำนาจให้แก่คนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินการจัดการสิ่งที่เป็นส่วนรวม ซึ่งเกี่ยวข้องถึงผลประโยชน์ของชุมชนนั้น อย่างไรก็ตาม หลักการดังกล่าว สามารถจะช่วยให้ดำเนินกิจกรรมในชุมชนเป็นไปในทิศทางที่ตรงกับความต้องการของชุมชนได้ ทั้งนี้ ในทางพระพุทธศาสนา ก็มีหลักการบริการจัดการสำหรับนักบริหารดังกล่าวนี้เช่นกัน สามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการบริหารจัดการชุมชนได้ ซึ่งนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาอย่าง พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ.๙, ศ.ดร.) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของนักบริหารไว้อย่างน่าสนใจว่า นักบริหารจะทำหน้าที่สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ถ้ามีคุณลักษณะ ๓ ประการ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในหุติยปาปณิกสูตร^{๕๐} ดังนี้

๑) จักขุมา หมายถึง มีปัญญามองการณ์ไกล เช่น พ่อค้าหรือนักธุรกิจ ต้องรู้ว่าสินค้าที่ไหนได้ราคาถูก แล้วนำไปขายที่ไหนจึงจะได้ราคาแพง ในสมัยนี้ต้องรู้ว่า หุ้นจะขึ้นหรือจะตก ถ้าเป็นนักบริหารทั่วไปต้องสามารถวางแผนและฉลาดในการใช้คน คุณลักษณะข้อแรกนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Conceptual Skill คือ ความชำนาญในการใช้ความคิด

๒) วิฐุโร หมายถึง จัดการธุระได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น พ่อค้าเพชรต้องดูออกว่า เป็นเพชรแท้ หรือเพชรเทียม หรือแพทย์หัวหน้าคณะผ่าตัดต้องเชี่ยวชาญการผ่าตัด คุณลักษณะที่สองนี้ ตรงกับคำว่า Technical Skill คือ ความชำนาญด้านเทคนิค

๓) นิสสยสัมปันโน หมายถึง พึ่งพาอาศัยคนอื่นได้ เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี เช่น พ่อค้าเดินทางไปค้าขายต่างเมืองก็มี เพื่อนพ่อค้าในเมืองนั้นๆ ใ้ที่พักอาศัยหรือให้กู้ยืมเงิน เพราะมีเครดิตดี นักบริหารที่ดีต้องผูกใจคนไว้ได้ คุณลักษณะที่สามนี้ สำคัญมาก ดังคำว่า “คนไม่มีชน คนไม่มีเพื่อน ขึ้นสู่ที่สูงไม่ได้” ข้อนี้ตรงกับคำว่า Human Relation Skill คือ ความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์

คุณลักษณะทั้งสามประการนั้น จะมีความสำคัญมากน้อยต่างกัน ล้วนขึ้นอยู่กับระดับของนักบริหาร ถ้าเป็นนักบริหารระดับสูงที่ต้องรับผิดชอบในการวางแผนและควบคุมคนจำนวนมาก คุณลักษณะข้อที่ ๑ และข้อที่ ๓ สำคัญมาก ส่วนข้อที่ ๒ มีความสำคัญน้อย เพราะเขาสามารถใช้ผู้ใต้บังคับบัญชาที่มีความชำนาญเฉพาะด้านได้^{๕๑}

^{๕๐} อภ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๕๓/๕๖.

^{๕๑} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *พุทธวิธีบริหาร*, หน้า ๓๘-๓๙.

จากข้อความดังกล่าวมาข้างต้นนั้น สอดรับกับทัศนะของ พี.เอฟ. ดร็กเกอร์ (P. F. Drucker) นักวิชาการชาวตะวันตกที่ได้กล่าวถึงการบริหารจัดการชุมชนว่า การบริหารจัดการเป็นงานหรือเป็นบทบาทที่สำคัญของผู้นำหรือผู้บริหารที่จะต้องกระทำเพื่อให้กลุ่มต่างๆ ที่มีคนหมู่มากมารวมตัวกันและร่วมกันทำงานเพื่อวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้จนสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๕๒} จะเห็นได้ว่าการบริหารจัดการนี้ จำเป็นต้องให้ความสำคัญถึงคุณลักษณะของผู้นำหรือผู้บริหารองค์กรต่างๆ ที่ควรมีในการเป็นผู้บริหารที่มีศักยภาพ กล่าวคือผู้บริหารต้องรู้จักคิดวิเคราะห์ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับงานที่กำลังดำเนินการอยู่ และที่กำลังจะทำต่อไปในการบริหารงานโดยอาศัยคนอื่นให้ทำงานให้ นั่นคือผู้บริหารที่ดีต้องรู้จักประสานงานในระหว่างหมู่คนทำงาน ซึ่งเมื่อมองตามหลักพุทธวิธีบริหารในทางพระพุทธศาสนา พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) ได้แสดงทัศนะไว้^{๕๓} ดังนี้ว่า

การบริหารจัดการจำต้องยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นสำคัญ ด้วยเหตุผลที่ว่า ผู้บริหารเองต้องประพฤติธรรมและใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหาร “พุทธวิธีบริหาร” จึงไม่เป็นทั้งอัตตาธิปไตยและโลกาธิปไตย ผู้บริหารที่เป็นอัตตาธิปไตยก็มักจะคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตน หรือความพอใจของตนเป็นที่ตั้ง โดยยึดคติที่ว่าถูกต้องคือถูกใจข้าพเจ้า ผู้บริหารประเภทนี้มักลงท้ายด้วยการเป็นเผด็จการ

ส่วนผู้บริหารที่เป็นโลกาธิปไตย ก็พยายามเอาใจทุกคน เพื่อให้ตนเองอยู่ในตำแหน่งต่อไปได้ เขามักพยายามทำให้ถูกใจทุกคน ซึ่งก็เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ ผู้บริหารประเภทนี้มักหนีปัญหา เมื่อมีปัญหาขัดแย้งเกิดขึ้นภายในองค์กรก็พยายามลอยตัวหนีปัญหา

สุดท้ายผู้บริหารที่ดีต้องเป็นธรรมาธิปไตย เพราะเขายึดถือคติที่ว่า ถูกต้องไม่จำเป็นต้องถูกใจข้าพเจ้าหรือต้องถูกใจทุกคน เขากล้าตัดสินใจลงมือทำในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม โดยไม่พยายามลอยตัวหนีปัญหา เพราะเขาถือคติที่ว่า อำนาจหน้าที่มาพร้อมกับความรับผิดชอบ เขาอมเสียดสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่กว่า นั่นคือ ประโยชน์สุขส่วนรวม ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

“ถ้าเห็นว่า จะได้ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่กว่า เพราะสละประโยชน์สุขที่เล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์สุขเล็กน้อยเพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่”^{๕๔}

นอกจากนี้ ในที่นี้ ท่านยังได้กล่าวย้ำเน้นถึงธรรมาธิปไตย นั่นก็คือหมายเอาคุณธรรมหลักการเป็นสำคัญ โดยชี้ให้เห็นเหตุผลอย่างชัดเจนอีกว่า ธรรมาธิปไตยไม่ใช่ระบอบการปกครอง แต่เป็นวิธีการปกครองที่ถือธรรมเป็นใหญ่ ธรรมาธิปไตยใช้ได้กับการปกครองในระบอบต่างๆ นั่นคือ การปกครองไม่ว่าจะเป็นระบอบใด คือ ราชาธิปไตย คณาธิปไตย หรือประชาธิปไตยก็ตามที ก็เป็นธรรมาธิปไตยได้ ถ้าผู้ปกครองในระบอบนั้นถือธรรมเป็นใหญ่ การปกครองไม่ว่าจะเป็นระบอบใด ก็ถือว่าดีแท้ยังไม่ได้ ถ้าไม่เป็นธรรมาธิปไตย แม้แต่ประชาธิปไตยก็อาจจะกลายเป็นเผด็จการโดยเสียงข้างมาก ถ้าไม่เป็นธรรมาธิปไตย เพราะเหตุที่ว่าในระบอบการปกครองที่เป็นธรรมาธิปไตย ผู้บริหารต้องมี

^{๕๒} P. F. Drucker, **Management**, (London: Heinemann Professional, 1982), p. 51.

^{๕๓} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), **พุทธวิธีบริหาร**, หน้า ๒๒-๒๓.

^{๕๔} พุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๘/๙.

ทั้งอัตตหิตสมบัติ คือ ยึดธรรมประจำใจ และมีปรหิตปฏิบัติ คือ มุ่งบำเพ็ญประโยชน์สุขส่วนรวม เมื่อผู้นำประพฤติธรรม สังคมส่วนรวมก็อยู่เป็นสุข^{๕๕} ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสสอนไว้เป็นแนวทางว่า

“เมื่อฝูงโคข้ามปากแม่น้ำ ถ้าโคผู้นำฝูงไปตรง โคนเหล่านั้นย่อมไปตรงทั้งหมด ในเมื่อโคผู้นำฝูงไปตรง ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับสมบัติให้เป็นผู้นำ ถ้าผู้นั้นประพฤติธรรม ประชาชนนอกนี้ย่อมประพฤติธรรมเหมือนกัน ประชาชนทั้งประเทศย่อมอยู่เป็นสุข ถ้าพระราชาทรงดำรงอยู่ในธรรม”^{๕๖}

เมื่อได้พิจารณาถึงบทบาทหน้าที่ในการบริหารจัดการตามที่นักวิชาการทั้งหลายได้นำเสนอไว้ข้างต้นนั้น ทำให้ทราบได้ว่า กระบวนการในการบริหารจัดการดังกล่าว นอกจากผู้บริหารหรือผู้นำจะมีความฉลาด มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านสามารถจัดการธุระต่างได้ดีแล้ว ยังต้องมีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีด้วย คือสามารถบริหารงานโดยพึ่งพาอาศัยคนอื่นให้ทำงานที่เหมาะสมนั้นๆ ได้ หมายความว่า ผู้นำหรือผู้บริหารจัดการชุมชน ควรกระจายอำนาจหรือมอบอำนาจรับผิดชอบให้แก่คนในชุมชนได้ทำงานที่ตนถนัด เพื่อเป็นการประสานเชื่อมโยงกับการมีส่วนร่วมของสมาชิก การเป็นเจ้าของ ความรับผิดชอบ ผลประโยชน์ด้านกรรมสิทธิ์ และความภาคภูมิใจ เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีโดยบรรลุเป้าหมายที่ได้วางไว้ร่วมกัน

การบริหารจัดการ จึงเป็นกระบวนการหนึ่งที่แสดงถึงสัมพันธ์ภาพและกิจกรรมภายในองค์กร หรือเป็นเครื่องมือในการทำงานขององค์กรกับชุมชนที่มีทิศทางและเป้าหมายร่วมกัน โดยเป็นภารกิจหน้าที่หนึ่งซึ่งผู้นำในฐานะผู้ปกครองหรือหัวหน้ากลุ่มควรดำเนินการ ฉะนั้น ส่วนมากนักวิชาการจึงได้ระบุขอบเขตหน้าที่ของการบริหารจัดการไว้ ๕ ประการ ประกอบด้วย การวางแผนงาน การจัดองค์กร การจัดคนเข้าทำงาน การสั่งการ และการควบคุม เพื่อให้องค์กรมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดังมีกระบวนการในการดำเนินงานไปตามลำดับ ดังนี้

เริ่มต้นที่การวางแผน จำเป็นต้องอาศัยความคิดที่สามารถมองเห็นเป็นแนวทางที่ดีที่สุดในการกำหนดยุทธศาสตร์ในเรื่องเป้าหมายขององค์กร การกำหนดยุทธศาสตร์ในการใช้งบประมาณและการจัดสรรทรัพยากร ด้านการจัดองค์กร ต้องอาศัยความสามารถในการเข้าถึงลักษณะและความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ที่จะเป็นทรัพยากรเพื่อใช้ปฏิบัติงาน จึงจะสามารถจัดระเบียบของสิ่งเหล่านี้ให้เป็นระบบงานที่ดี ให้สะดวกแก่ผู้ปฏิบัติที่จะทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ และหน้าที่สำคัญอีก ๓ ประการสุดท้าย คือ การจัดคนให้ทำงาน การสั่งการ และการควบคุม ซึ่งเป็นหน้าที่ที่จะต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องของคนและพฤติกรรมของบุคคล เพื่อที่จะนำมาใช้คัดเลือกให้ได้คนดี มีความสามารถตรงกับงาน รู้จักปกครองบังคับบัญชาให้เกิดความจงรักภักดี สามารถกำกับควบคุมให้คนปฏิบัติและแก้ไขการทำงาน เพื่อให้งานต่างๆ มีคุณภาพดี และเพื่อให้ครบตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ดังนั้น การบริหารจัดการชุมชน จึงไม่ใช่เพียงแค่เป็นศาสตร์เท่านั้น หากแต่ยังเป็นศิลป์ ที่ผู้นำต้อง

^{๕๕} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *พุทธวิธีบริหาร*, หน้า ๒๓.

^{๕๖} อ.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๗๐/๙๘-๙๙., อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗๐/๑๑๕-๑๑๖.

ฝึกฝนให้ชำนาญด้วย^{๕๗} ซึ่งขอบเขตหน้าที่ในการบริหารดังกล่าว สอดคล้องกับคำที่เรียกว่า “เก่งคิด เก่งคน เก่งงาน” อันเป็นความสามารถของนักบริหารที่ควรมีขอบเขตของการบริหารจัดการดังกล่าว^{๕๘}

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการชุมชนดังกล่าวข้างต้น พอจะสรุปได้ว่าการบริหารจัดการชุมชนนั้น นอกจากผู้นำหรือผู้บริหารและผู้ตามหรือประชาชนในชุมชนจะมีความสามารถในด้านต่างๆ แล้ว สิ่งสำคัญที่จำต้องทำให้การดำเนินงานเป็นไปจนบรรลุเป้าหมายของชุมชนที่ตั้งไว้ร่วมกันสำเร็จได้ด้วยดี นั่นก็คือ จำต้องมีการร่วมมือกับภาคองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรมการพัฒนาชุมชน เป็นต้น ซึ่งเป็นการดำเนินงานร่วมกัน และมีการให้ความสนับสนุน รวมถึงร่วมขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายในการพัฒนาโดยใช้ทรัพยากรทางสังคมที่มีอยู่ให้มากที่สุด

ตารางที่ ๒.๔ แสดงการสรุปแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการชุมชน

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
ศรีศักร วัลลิโภดม (๒๕๕๑, หน้า ๗๑).	ชุมชนต้องมีการดูแลกันเอง เงินที่ได้มาคนในองค์กรทางสังคมท้องถิ่นจะรู้ว่าใครเป็นใครและใครเดือดร้อน ใครมีสิทธิ์พึงได้ การพัฒนาสังคมความเป็นมนุษย์ที่อยู่ร่วมกัน
พระครูปลัดสุรัสวดี สิริปัญโญ (๒๕๕๖, หน้า ๓๖).	ชุมชนในเชิงการจัดการ เรียกว่า มีอยู่จำนวนมาก ทั้งเป็นสิ่งที่จะต้องดำเนินการทำให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนแบบจัดการ
อินสอน บัวเขียว (๒๕๕๖, หน้า ๔๕).	การบริหารจัดการชุมชนที่ดำเนินไปอย่างเหมาะสมจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถพัฒนา แก้ไขปัญหา และก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชน
สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (๒๕๕๑, หน้า ๑๕-๑๖).	การบริหารจัดการชุมชน มีความสำคัญที่จะต้องอาศัยการกำหนดขอบเขตและทิศทางให้ไปสู่การบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งประกอบด้วย ๑. การรู้จักตนเอง ๒. ส่งเสริมการฝึกอบรม ๓. การสร้างกลุ่มช่วยเหลือตนเอง
พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (หน้า ๓๘-๓๙).	คุณลักษณะของนักบริหาร ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในพุทฺธยปาปณิกสูตร มีคุณลักษณะ ๓ ประการ ๑) จักขุมา ๒) วิธูโร ๓) นิสสยสัมปันโน ซึ่งคุณลักษณะข้อที่ ๑ และข้อที่ ๓ สำคัญมาก ส่วนข้อที่ ๒ มีความสำคัญน้อย เพราะเขาสามารถใช้ผู้ได้บังคับบัญชาที่มีความชำนาญเฉพาะด้านได้

^{๕๗} นวกันต์ แห่งทอง, “ทุนทางสังคมกับการจัดการชุมชน: กรณีศึกษาตำบลเหมืองใหม่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชารัฐศาสตร์: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔), หน้า ๓๒-๓๔.

^{๕๘} อินสอน บัวเขียว, สารระสำคัญการบริหารงานชุมชน, หน้า ๔๖.

ตารางที่ ๒.๔ สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการชุมชน (ต่อ)

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
P. F. Drucker (1982, p. 51.)	การบริหารจัดการเป็นงานหรือเป็นบทบาทที่สำคัญของผู้นำหรือผู้บริหารที่จะต้องกระทำเพื่อให้กลุ่มต่างๆ ที่มีคนหมู่มากมารวมตัวกันและร่วมกันทำงานเพื่อวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้จนสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ
พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (หน้า ๒๒-๒๓.)	การบริหารจัดการจำต้องยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นสำคัญ ด้วยเหตุผลที่ว่า ผู้บริหารเองต้องประพฤติธรรมและใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหาร
อินสอน บัวเขียว (หน้า ๔๖.)	การบริหารดังกล่าว สอดคล้องกับคำที่เรียกว่า “เก่งคิด เก่งคน เก่งงาน” อันเป็นความสามารถของนักบริหารที่ควรมีขอบเขตของการบริหารจัดการดังกล่าว

๒.๒ แนวคิด เชิงทฤษฎีเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง

๒.๒.๑ นิยามของการพึ่งพาตนเอง

แนวคิดการพึ่งพาตนเอง (Self-reliance) ถือเป็นสิ่งที่เป็นพื้นฐานของการพัฒนาชุมชนที่มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้แนวคิดการพึ่งพาตนเองได้รับการกำหนดเป็นวาทกรรมของการพัฒนาชุมชนและยังมีความสัมพันธ์กับแนวคิดการช่วยเหลือตนเอง (Self-help) การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual help) และการพัฒนาชนบทด้วย แนวคิดการพึ่งพาตนเองให้ความสำคัญต่อการที่ประชาชนสามารถริเริ่มหรือพัฒนาใช้ทรัพยากรของท้องถิ่นด้วยตัวของตัวเอง อาจกล่าวได้ว่าแนวคิดการพึ่งพาตนเองได้รับการยอมรับเป็นอย่างมากในฐานะที่เป็นกลวิธีใหม่ต่อการพัฒนาชุมชน ในการพัฒนาชุมชนของประเทศแถบแอฟริกาที่เห็นว่าแนวคิดการพึ่งพาตนเองมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในฐานะทำให้เกิดขับเคลื่อนไปสู่การมีชีวิตที่ดีกว่า^{๕๙} และการพึ่งพาตนเองได้ในชุมชนยังช่วยการแบ่งเบาภาระของรัฐบาล แนวคิดการพึ่งพาตนเองว่าเป็นการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของการใช้ทรัพยากรของแต่ละประเทศมีอยู่ ทั้งยังเกี่ยวข้องกับประชากรในเรื่องศักยภาพที่จะพัฒนาของค่านิยมทางวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี ดังนั้น ชุมชนต่างๆ และประชาชนจะกำหนดการใช้ความต้องการ ค่านิยมและความปรารถนาของตนเองเป็นหลัก^{๖๐} ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของธนาคารโลกที่ระบุว่า การพัฒนาที่นำไปสู่ความยั่งยืนของสังคมและสภาพแวดล้อมจำเป็นที่จะต้องนำค่านิยม ประเพณี และ

^{๕๙} C.C. Fonchingong, and L.N. “Fonjong, The Concept of Self-Reliance in Community Development Initiatives in the Cameroon Grass fields”, *GeoJournal*. (57 (May) : 83-94, 2002), p. 84.

^{๖๐} R. Preiswerk, *Sources of Resisting to Local Self-Reliance. In a Strategy for Development*, Gatling J. et al, eds. (London : Bogle-L, overture Publications, 1980), p. 13.

วัฒนธรรมของประชาชนในสังคมหรือประเทศมาใช้ให้เกิดประโยชน์^{๖๑} สำหรับประเทศไทยมีนักวิชาการไทย อธิบายความสามารถในการพึ่งพาตนเองของชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนมีความเป็น

อิสระที่จะกำหนดทางเลือกในการจัดการกับปัญหาและดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อ

ชุมชน โดยไม่หวังพึ่งพิงภายนอก ทั้งนี้ยังมีมุมมองว่าการพึ่งพาตนเองของชุมชนจะต้องมีอำนาจในการ

ต่อรองเพื่อให้เป็นไปตามเจตจำนงของชุมชน และสามารถระดมทุนเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ต่อชุมชน

ด้วย^{๖๒} การพึ่งพาตนเองของชุมชนถือว่าเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของการพัฒนาชุมชน คือ การพึ่งพาตนเองของประชาชนตามศักยภาพหรือพลังความสามารถที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งศักยภาพของคนทรัพยากร และสิ่งต่างๆ ให้ประชาชนมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนได้ด้วยตนเอง เพราะเป็นที่รู้สภาพความเป็นจริงของปัญหาในชุมชนมากกว่าผู้อื่น การพึ่งพาตนเองได้ของ

ชุมชนเป็นการแบ่งเบาภาระของรัฐบาล และเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาชุมชน^{๖๓}

นอกจากนี้ การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องนั้น ผู้วิจัยยังพบว่า การศึกษาแนวคิดการพึ่งพาตนเอง (Self-reliance) นั้น มิได้แตกต่างไปจากหลักการของแนวคิดการช่วยเหลือตนเอง (Self-help) และแนวคิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual help) ปรัชญาของการช่วยเหลือตนเองมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับการพึ่งพาตนเอง มีผู้ได้ให้นิยามการพึ่งพาตนเองผ่านความร่วมมือที่จะทำให้มีการดำรงชีวิตที่ดีขึ้น เพราะในสังคมย่อมไม่มีความเสมอภาค การช่วยเหลือตนเองสามารถทำให้ประชาชนในท้องถิ่นได้รับประโยชน์ เพราะการช่วยเหลือตนเองในการพัฒนาชุมชนนั้นถือเป็นการเพิ่มสมรรถภาพและความเชื่อมั่นของชุมชนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ดังนั้นหลักการของการช่วยเหลือตนเองจึงเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาชุมชนในฐานะที่เป็นเครื่องมือที่ทำให้ประชาชนมีโอกาสในการแบ่งปันการตัดสินใจที่สำคัญที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของตนเอง^{๖๔}

การพึ่งพาตนเองสามารถจำแนกได้เป็น ๔ ระดับ ระดับแรกเป็นการพึ่งพาตนเองระหว่างประเทศซึ่งเป็นการพึ่งพาตนเองระหว่างประเทศในการร่วมมือพัฒนาหรือค้นหาแนวทางเพื่อการเพิ่มประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจและก่อให้เกิดความร่วมมือในเรื่องเทคโนโลยี ระดับที่สองเป็นการพึ่งพาตนเองของประเทศที่สัมพันธ์กับความจำเป็นสำหรับการพัฒนาซึ่งมีหลักการสำคัญที่มุ่งให้เกิดการนำเข้าสมดุลกับการส่งออก พยายามกู้เงินจากต่างประเทศให้น้อยที่สุด และพยายามสร้างความสมดุล

^{๖๑} J. Galtung, *Self-Reliance a Strategy for Development*, (London : Boyle I, Overture Publication Ltd., 1980), p. 43.

^{๖๒} นภการณ์ หะวานนท์ และคณะ, *ทฤษฎีฐานรากในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๖.

^{๖๓} สนธยา พลศรี, *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน*, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๖๒.

^{๖๔} D. Ghari, *The Basic Needs Approach to Development : Some Issues Regarding Concepts and Methodology*, (Geneva : ILO Publication, 1980), p. 42.

ของการพัฒนาระหว่างเมืองและชนบท ระดับที่สามเป็นการพึ่งพาตนเองของท้องถิ่นซึ่งหมายถึงการสร้างสรรค้ให้เกิดความเจริญก้าวหน้าของชุมชนท้องถิ่น โดยมองย้อนกลับไปถึงภัยคุกคามของการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางของเมือง และระดับสุดท้ายเป็นการพึ่งพาตนเองของบุคคลที่หมายถึงความสามารถในการคงอยู่ของมนุษย์ทั้งกายภาพและสังคม ภายใต้สภาพแวดล้อมที่มุ่งจะหาผลประโยชน์สูงสุด โดยปราศจากการทำร้ายสิ่งแวดล้อม^{๖๕}

ตารางที่ ๒.๕ แสดงนิยามของการพึ่งพาตนเอง

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
ประเวศ วะสี (หน้า ๕).	ความเข้มแข็งของชุมชนเกิดจากการที่คนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน เข้ามาร่วมคิด ร่วมทำ มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ ความเป็นชุมชนจะทำให้มีศักยภาพในการแก้ปัญหาอุปสรรคทุกชนิดทั้งทางเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม การเมือง และสุขภาพ ฯลฯ
C.C. Fonchingong, and L.N. Fonjong (2002, p.84).	การพึ่งพาตนเองได้รับการยอมรับเป็นอย่างมากในฐานะที่เป็นกลวิธีใหม่ต่อการพัฒนาชุมชน ในการพัฒนาชุมชนของประเทศแถบแอฟริกาที่เห็นว่าแนวคิดการพึ่งพาตนเองมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในฐานะทำให้เกิดขับเคลื่อนไปสู่การมีชีวิตที่ดีกว่า
R. Preiswerk (1980, p.13).	การพึ่งพาตนเองว่าเป็นการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของการใช้ทรัพยากรที่แต่ละประเทศมีอยู่ ทั้งยังเกี่ยวข้องกับประชากรในเรื่องศักยภาพที่จะพัฒนาของค่านิยมทางวัฒนธรรมและชนบธรรมนิยมประเพณี
J. Galtung (1980, p.43).	การพัฒนาที่นำไปสู่ความยั่งยืนของสังคม และสภาพแวดล้อมจำเป็นที่จะต้องนำต้องค่านิยมประเพณีและวัฒนธรรมของประชาชนในสังคมหรือประเทศมาใช้ให้เกิดประโยชน์
นภาพรณ์ หะวานนท์ และคณะ (๒๕๕๐, หน้า ๓๖).	การที่ชุมชนมีความเป็นอิสระที่จะกำหนดทางเลือกในการจัดการกับปัญหาและดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน โดยไม่หวังพึ่งพิงภายนอก ทั้งนี้ยังมีมุมมองว่าการพึ่งพาตนเองของชุมชนจะต้องมีอำนาจในการต่อรองเพื่อให้เป็นไปตามเจตจำนงของชุมชน และสามารถระดมทุนเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ต่อชุมชนด้วย

^{๖๕} C. Supanee, Development of a Self-Reliance Measuring Instrument for Farmers of Northern Thailand. Research Center, (National Institute of Development Administration, 1987), pp. 8-9.

ตารางที่ ๒.๕ แสดงนิยามของการพึ่งพาตนเอง (ต่อ)

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
สนธยา พลศรี (๒๕๔๕, หน้า ๖๒.)	การพึ่งพาตนเองของชุมชนถือว่าเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของการพัฒนาชุมชน คือการพึ่งพาตนเองของประชาชนตามศักยภาพหรือพลังความสามารถที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งศักยภาพของคนทรัพยากรและสิ่งต่างๆ ให้ประชาชนมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนได้ด้วยตนเอง
D. Ghari (1980, p.42).	หลักการของการช่วยเหลือเหลือตนเองจึงเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาชุมชนในฐานะที่เป็นเครื่องมือที่ทำให้ประชาชนมีโอกาสในการแบ่งปันการตัดสินใจที่สำคัญที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของตนเอง
C. Supanee (1987, pp.8-9).	การพึ่งพาตนเองสามารถจำแนกได้เป็น ๔ ระดับ ระดับแรกเป็นการพึ่งพาตนเองระหว่างประเทศซึ่งเป็นการพึ่งพาตนเองระหว่างประเทศ ระดับที่สองเป็นการพึ่งพาตนเองของประเทศที่สัมพันธ์กับความจำเป็นสำหรับการพัฒนาซึ่งมีหลักการสำคัญที่มุ่งให้เกิดการนำเข้าสมดุลกับการส่งออก ระดับที่สามเป็นการพึ่งพาตนเองของท้องถิ่นซึ่งหมายถึงการสร้างสรรคให้เกิดความเจริญก้าวหน้าของชุมชนท้องถิ่นและระดับสุดท้ายเป็นการพึ่งพาตนเองของบุคคลที่หมายถึงความสามารถในการคงอยู่ของมนุษย์ทั้งกายภาพและสังคม ภายใต้สภาพแวดล้อมที่มุ่งจะหาผลประโยชน์สูงสุด โดยปราศจากการทำร้ายสิ่งแวดล้อม

๒.๒.๒ ความหมายของการพึ่งตนเอง

ตนเองเป็นที่พึ่งแห่งตนเป็นคำสอนให้เราได้พึ่งพาตนเองก่อนที่จะไปพึ่งพาผู้อื่นนั้น ซึ่งมีผู้ให้ความหมายการพึ่งตนเองไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

การพึ่งตนเองขององค์กร ชุมชนควรจะมีการจัดระบบที่เอื้ออำนวยเพื่อให้สมาชิกสามารถดำเนินการตอบสนองความต้องการของตนเอง (self - fulfillment) ด้วยวิธีการช่วยเหลือตนเอง ด้วยการร่วมมือกับคนอื่นที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน การพึ่งตนเองที่แท้จริงหมายถึงรวมถึงการมี

อิสระของกลุ่มชนในการตั้งเป้าหมายและมีอิสระในการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย โดยใช้ความพยายามและกำลังของตนเอง ส่วนการดำเนินงานของกลุ่มหรือองค์กรชุมชนหมายถึงกลุ่มควรมีความ

เป็นอิสระสามารถตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมด้วยตัวของกลุ่มเอง เพื่อผลประโยชน์ของสมาชิกหรือให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ กล่าวคือ องค์กรชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ต้องมีกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการหรือแก้ไขปัญหาที่สมาชิกกำลังประสบผลสำเร็จในที่สุดหรือพึ่งตนเองได้ในที่สุด

การพึ่งตนเอง (self-reliance) หมายถึง ความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระมั่นคง สมบูรณ์การพึ่งตนเองได้มีได้ทั้งระดับปัจเจกชนและชุมชน คำว่า “ปัจเจกชนพึ่งตนเอง” หมายถึง

การที่บุคคลสามารถดำรงอยู่ได้อย่างอิสระ เช่น สามารถแยกตัวออกมาต่างหากจากพ่อแม่ มีความมั่นคงในชีวิตตัดสินใจเรื่องสำคัญๆ ได้หรือสามารถขอคำแนะนำของผู้อื่นมาประกอบการตัดสินใจของตน^{๖๖}

นอกจากนี้ ยังมีผู้แบ่งความหมายการพึ่งตนเองของชุมชนชนบทออกเป็น ๕ ด้าน คือ

๑) การพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี (technological self-reliance) หมายถึง การมีปริมาณและคุณภาพของเทคโนโลยีทางวัตถุ เช่น เครื่องมือ เครื่องจักรกลและเทคโนโลยีทางสังคม เช่น การวางแผนโครงการ การจัดการ เป็นการรู้จักใช้อย่างมีประสิทธิภาพ การบำรุงรักษาให้คงสภาพดีอยู่เสมอ เพื่อใช้งานเทคโนโลยีซึ่งหมายรวมถึงของสมัยใหม่และของดั้งเดิมของท้องถิ่นที่เรียกว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” (folk-wisdom) ด้วย

๒) การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ (economic self-reliance) หมายถึง ความสามารถในการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจที่มีความมั่นคงสมบูรณ์พูนสุขพอสมควรและให้เกิดความสมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทาน จุดสมดุลอยู่สูงพอสมควรถึงขั้นสมบูรณ์พูนสุขดังกล่าว

๓) การพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ (natural resource self-reliance) ซึ่งหมายถึงสิ่งใดๆ ที่มีอยู่โดยธรรมชาติในชุมชนหรือสามารถหาได้จากธรรมชาติ มีความสามารถในการใช้ประโยชน์และรักษาธรรมชาติให้ดำรงอยู่ไม่ให้เกิดเสื่อมสลายไป

๔) การพึ่งตนเองได้ทางจิตใจ (psychological self-reliance) หมายถึง การที่สภาพจิตใจที่กล้าแข็งพร้อมที่จะต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคในการหาเลี้ยงชีพ การพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นในการปกครองตนเอง ในการป้องกันกิลเลสตันทา ไม่ให้โลก โกรธ หลง หรืออยากได้อะไรก็มีเงินเกินความสามารถของตนเอง

๕) การพึ่งตนเองได้ทางสังคม (social self-reliance) หมายถึง สภาวะการณ์ กลุ่มคนกลุ่มหนึ่งที่มีความเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่น มีผู้นำที่มีประสิทธิภาพ สามารถนำกลุ่มคนเหล่านี้ ปฏิบัติหน้าที่หรืออาจขอความช่วยเหลือจากภายนอกได้ เป็นกลุ่มที่มีความรู้ความสามารถระดับหนึ่ง

ติดต่อสัมพันธ์กันด้วยดีสม่ำเสมอ^{๖๗}

การพัฒนาแบบพึ่งตนเอง เป็นแนวคิดเชิงสัมพันธ์และเกี่ยวข้องทั้งด้านการเมือง สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ โดยพิจารณาจากมิติต่างๆ ทั้งด้านวุฒิภาวะ การสร้างสรรค์ด้านการปลดปล่อยสังคม ด้านความเป็นไทย และประชาธิปไตยด้านการรื้อฟื้นเชิดชูพัฒนาคุณค่าศักดิ์ศรีจิตสำนึกต่อสังคมและจริยธรรมของมนุษย์ อีกทั้งด้านความสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและด้านอุดมการณ์

การพึ่งตนเองจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อมีการผลิตแบบพอมีพอกิน ไม่พึ่งพาเทคโนโลยี ไม่ปลูกพืชเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว แต่มุ่งทำการเพาะปลูกเพื่อให้ได้อาหารและปัจจัยที่สำคัญในการดำรงชีพ ส่วนที่เหลือจากการบริโภคจึงจะนำไปขาย ซึ่งการกลับไปสู่การผลิตเพื่อพึ่งตนเองนั้น ต้องทำควบคู่ไปกับการศึกษาที่มุ่งเน้นการถ่ายทอดความรู้และอุดมการณ์อันเหมาะสมแก่วิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง รวมทั้งการเรียนรู้ศักยภาพชุมชนของตนเอง เพื่อที่จะสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ได้

^{๖๖} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, หน้า ๖๙-๗๒.

^{๖๗} R.S Burt, *Social Capital: Theory and Research*, (New York : De Grayer, 1992), p.15.

ตารางที่ ๒.๖ แสดงความหมายของการพึ่งตนเอง

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (หน้า ๖๙-๗๒).	การพึ่งตนเอง (self-reliance) หมายถึง ความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระมั่นคง สมบูรณ์ การพึ่งตนเองได้มีได้ทั้งระดับปัจเจกชนและชุมชน คำว่า “ปัจเจกชนพึ่งตนเอง” หมายถึง การที่บุคคลสามารถดำรงอยู่ได้อย่างอิสระเช่น สามารถแยกตัวออกมาต่างหากจากพ่อแม่ มีความมั่นคงในชีวิตตัดสินใจเรื่องสำคัญๆ ได้หรือสามารถขอคำแนะนำของผู้อื่นมาประกอบการตัดสินใจของตน
R.S Burt (1992, p.15).	การพึ่งตนเองได้ทางสังคม (social self-reliance) หมายถึง สภาวะการณ์ กลุ่มคน กลุ่มหนึ่งมีความเป็นปึกแผ่นเหนียวแน่น มีผู้นำที่มีประสิทธิภาพ สามารถนำกลุ่มคนเหล่านี้ ปฏิบัติหน้าที่หรืออาจขอความช่วยเหลือจากภายนอกได้ เป็นกลุ่มที่มีความรู้ความสามารถระดับหนึ่งติดต่อสัมพันธ์กันด้วยดีสม่ำเสมอ

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินการบนพื้นฐานของการพัฒนาแบบองค์รวม เพื่อให้เกิดความสมดุลในทุกมิติทางสังคม ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เปิดโอกาสให้สมาชิกของสังคมทุกฝ่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาแบบบูรณาการ บนพื้นฐานความแตกต่างทางด้านเศรษฐกิจ ที่ต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของการพัฒนา โดยอาศัยทรัพยากรของตนเอง ส่วนทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ต้องตอบสนองต่อความต้องการของสังคมมากที่สุด สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม โดยมีการพัฒนาที่มองถึงอนาคตเป็นสำคัญ ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน” จำเป็นต้องพิจารณาจากการพัฒนาของชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืน และมีทิศทางที่ก้าวหน้ามุ่งเป้าไปสู่ความสำเร็จทั้งในปัจจุบันและอนาคต ผู้วิจัยได้พิจารณาถึงความสอดคล้องของการศึกษาเกี่ยวกับการสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนในปัจจุบัน ประกอบด้วย แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) และหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy Philosophy) ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอไปตามลำดับ ดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้วิจัยพบว่า มีนักวิชาการหลายท่านได้แสดงทัศนะไว้ ดังต่อไปนี้

๑) ความเป็นมาของการพัฒนา

การพัฒนาอย่างยั่งยืนได้รับความสำคัญชัดเจนมากขึ้น เมื่อองค์กรสหประชาชาติ ได้จัดให้มีการประชุมสุดยอดระดับโลก ว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา หรือประชุม Earth Summit ที่กรุงริโอ เดอเนจาโร บราซิล เมื่อปี ๒๕๓๕ ผลการประชุมครั้งนั้น มีผู้แทนของ ๑๗๘ ประเทศ รวมทั้งประเทศไทย ได้ร่วมลงนามรับรองแผนปฏิบัติการ ๒๑ หรือ Agenda ๒๑ ซึ่งเป็นแผนแม่บทว่าด้วยการพัฒนาแบบยั่งยืนเน้นการรักษาสิ่งแวดล้อมของโลก สร้างกลยุทธ์การพัฒนาที่รับผิดชอบต่อสังคมและคุ้มครองฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม จากการตระหนักร่วมกันถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ก่อปรกับปัญหาหลายประการที่เป็นผลพวงจากการพัฒนาที่ขาดความสมดุล และขาดกลไกการควบคุมที่มีประสิทธิภาพและเพียงพอในการเข้าไปจัดการดูแลกระบวนการผลิตและการบริโภคในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ จึงได้ก่อให้เกิดการระดมความคิดเห็นจากนานาประเทศ เพื่อทบทวนทิศทางและผลกระทบจากการพัฒนาที่ผ่านมา ได้มีการนำเสนอแนวคิดการพัฒนาที่เรียกว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน” โดยมุ่งแก้ปัญหากระบวนการที่การพัฒนาที่ถูกครอบงำโดยทางทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ ซึ่งเป็นการมองปัญหาจากคนที่ไม่รู้ปัญหาที่แท้จริงและละเลยมิติทางนิเวศวิทยาเพราะได้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติไปอย่างสิ้นเชิง^{๖๘}

สำหรับประเทศไทย ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย พร้อมทั้งกำหนดให้มีกลไกการประสานงานระหว่างพหุภาคีในรูปแบบของคณะกรรมการร่วมและคณะทำงานในลักษณะต่างๆ เพื่อร่วมกันกำหนดนโยบายการพัฒนาประเทศที่มีประสิทธิภาพ และพัฒนากระบวนการเรียนรู้มุ่งสู่การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน จากแนวนโยบายแห่งรัฐที่มุ่งกำหนดยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔) ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙) ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔)^{๖๙} และต่อเนื่องมาจนถึงฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙) ล้วนแต่ได้กำหนดวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์เช่นเดียวกันมา เพื่อสร้างสังคมที่เข้มแข็งและมีดุลยภาพ โดยยังคงยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และ “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” รวมทั้ง “สร้างสมดุลการพัฒนา” ในทุกมิติ และขับเคลื่อนให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติที่ชัดเจนยิ่งขึ้นในทุกๆระดับ เพื่อให้การพัฒนาและบริหารประเทศเป็นไปบนทางสายกลาง เชื่อมโยงทุกมิติของการพัฒนาอย่างบูรณาการ ทั้งคน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และการเมือง โดยมีการวิเคราะห์อย่าง “มีเหตุผล” และใช้หลัก “ความพอประมาณ” ให้เกิดความสมดุลระหว่างมิติทางวัตถุกับจิตใจของคนในชาติ ความสมดุลระหว่างความสามารถในการพึ่งตนเองกับการแข่งขันในเวที

^{๖๘} ธนากร สังเขป, การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๑๗-๑๑๘.

^{๖๙} วรณธรรม กาญจนสุวรรณ, “กระบวนการ การจัดการชุมชนเข้มแข็ง: รูปแบบ ปัจจัยและตัวชี้วัด”, หน้า ๔๕.

โลก ความสมดุลระหว่างสังคมชนบทกับเมือง เตรียม “ระบบภูมิคุ้มกัน” ด้วยการบริหารจัดการความเสี่ยงให้เพียงพอพร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในประเทศ ทั้งนี้ การขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอนต้องใช้ “ความรอบรู้” ในการพัฒนาต่างๆ ด้วยความรอบคอบ เป็นไปตามลำดับขั้นตอน และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคมไทย รวมทั้งเสริมสร้างศีลธรรมและสำนึกใน “คุณธรรม” จริยธรรมในการปฏิบัติหน้าที่และดำเนินชีวิตด้วย “ความเพียร” จะเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีให้พร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในระดับปัจเจก ครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ^{๗๐} เรียกได้ว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางอันสำคัญประการหนึ่งที่จะนำการพัฒนาสู่ทางสายกลาง เพื่อมุ่งไปสู่ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” และสร้างมาตรฐานการดำรงชีวิตที่ดีขึ้นของประชาชนชาวไทยสืบต่อไป

๒) ความหมายของการพัฒนา

คำว่า “การพัฒนา” มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการพัฒนาไว้อย่างหลากหลายทั้งคล้ายคลึงกันและแตกต่างกันไป แต่ว่าโดยรูปศัพท์นั้น มีความหมายมาจากภาษาอังกฤษว่า “Development” หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทีละเล็กละน้อย โดยผ่านลำดับขั้นตอนต่างๆ ไปสู่ระดับที่สามารถขยายตัวขึ้น เติบโตขึ้น มีการปรับปรุงให้ดีขึ้น และเหมาะสมกว่าเดิม หรืออาจก้าวหน้าไปถึงขั้นที่อุดมสมบูรณ์เป็นที่น่าพอใจ^{๗๑}

ส่วนในทางพระพุทธศาสนา พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้นิยามพร้อมอธิบายไว้ว่า ตามแนวพระพุทธศาสนา คำว่า การพัฒนา มาจากคำภาษาบาลีว่า วัฒนะ แปลว่า เจริญ^{๗๒} ซึ่งมีความหมายแบ่งออกได้ ๒ อย่าง คือ การพัฒนาคน ซึ่งศัพท์ทางพระเรียกว่า ภาวนา หรือหมายถึง การศึกษา ส่วนการพัฒนาด้านอื่น เช่น การสร้างถนน หรือการสร้างอ่างเก็บน้ำ ซึ่งเป็นการพัฒนาทางวัตถุ เป็นการพัฒนาที่มีความหมายทำให้เติบโตขึ้นทางวัตถุ ในภาษาไทย คำว่า พัฒนา หรือคำว่า เจริญ ไม่ได้แปลว่า ทำให้มากขึ้น หรือเพิ่มพูนขึ้นอย่างเดียว แต่บางครั้งแปลว่า ตัดหรือทิ้ง เช่น เจริญพระเกศา แปลว่า ตัดผม เจริญงาช้าง แปลว่า ตัดงาช้าง^{๗๓} นอกจากนี้ ยังแปลความหมายได้อย่างอื่นอีกว่า รก ดังเช่นคำบาลีที่ว่า “น ลียา โลกวฑฺฒโน” แปลว่า อย่าเป็นคนรกโลก^{๗๔} ซึ่งเรียกได้ว่า การพัฒนาเป็นสิ่งที่ทำแล้วมีความเจริญจริงๆ คือ ต้องไม่เกิดปัญหาติดตามมาหรือไม่เสื่อมลงกว่าเดิม ถ้าเกิดปัญหาหรือเสื่อมลง ไม่ใช่เป็นการพัฒนา แต่เป็นหายนะ ซึ่งตรงกันข้ามกับการพัฒนา^{๗๕}

^{๗๐} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙, หน้า ๘.

^{๗๑} ปกรณ์ ปรียากร, “ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา”, ใน เอกสารการสอนชุดวิชาการบริหารการพัฒนาชนบท หน่วยที่ ๑-๖, หน้า ๑-๗๓, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๘), หน้า ๕.

^{๗๒} พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต), ทางสายกลางของการศึกษาไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๖.

^{๗๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การศึกษาเครื่องมือที่ยังต้องพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๑), หน้า ๒๒.

^{๗๔} พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต), ทางสายกลางของการศึกษาไทย, หน้า ๑๘.

^{๗๕} สนธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, หน้า ๔.

เพราะฉะนั้น ผู้วิจัย มองว่า ในทัศนะของนักวิชาการดังกล่าวมาข้างต้นนั้น การพัฒนาจึงไม่ใช่เรื่องของการทำให้เจริญงอกงามเท่านั้น แต่ต้องศึกษาดูในแง่ที่ว่า บางทีก็ต้องตัดทิ้งด้วย คือ ทิ้งสิ่งที่ควรตัดและถ้าทำดังนี้แล้ว อาจจะเป็นการพัฒนาที่ถูกต้อง

คำว่า “พัฒนา” มีความหมายค่อนข้างหลากหลาย ดังที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายว่า การพัฒนา หมายถึง ทำให้เจริญ^{๗๖} ในขณะที่สมพร เทพสิทธา ได้กล่าวว่า พัฒนา คือ มุ่งให้เกิดความเจริญมั่นคง ก้าวหน้า ซึ่งให้ทุกคนมีความสุขสบาย^{๗๗} ส่วน เฉลียว บุรีภักดี และคณะ ได้ให้ความหมายว่า การพัฒนา หมายถึง การทำให้ความเจริญซึ่งรวมถึงการแก้ไขสิ่งที่เป็นปัญหาการรักษาสิ่งแวดล้อมที่ดีอยู่แล้ว และการสร้างสรรค์สิ่งที่มีประโยชน์ขึ้นใหม่ การพัฒนามีหลายด้าน เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การทำให้เจริญซึ่งรวมถึงการแก้ไขสิ่งที่เป็นปัญหาการรักษาสิ่งแวดล้อมที่ดีอยู่แล้วและการสร้างสรรค์ที่มีประโยชน์ขึ้นใหม่ การพัฒนามีหลายด้าน เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม และมีหลายระดับ เป็นต้น^{๗๘}

อีเวิร์ต (Ewert) กล่าวว่า การที่จะเข้าใจความหมายของคำว่า การพัฒนาได้ดีขึ้น ควรทำความเข้าใจกับความหมายของศัพท์ที่มีความหมายใกล้เคียงกัน คือ คำว่า Relief และ Rehabilitation โดยเขาได้ให้ความหมายคำว่า Relief ว่าเป็นการให้ความช่วยเหลือในระยะสั้นกับประชาชนที่ประสบกับหายนะ ทั้งที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์และจากธรรมชาติ เช่น สงคราม แผ่นดินไหว ไข้หวัด และความช่วยเหลือที่อาจให้เป็นอาหาร น้ำดื่ม ผ้าห่ม ที่พักอาศัยและยารักษาโรค เป็นต้น ส่วนคำว่า Rehabilitation เป็นการให้ความช่วยเหลือหลังจากขั้นตอนของ Relief ได้ผ่านไป แล้ว เป็นความพยายามช่วยสร้างคุณภาพชีวิตของผู้ที่ได้รับหายนะให้กลับมาดีเหมือนเดิม เช่น การช่วยให้ผู้ลี้ภัยอพยพไปตั้งถิ่นฐานในประเทศของตนเอง หลังจากสงครามสงบลงหรือการช่วยสร้างบ้านให้กับผู้เดือดร้อนจากแผ่นดินไหว หรือน้ำท่วม ส่วนใหญ่โครงการเหล่านี้ใช้เวลา ๑ ปี หรือ ๒ ปี เป็นการช่วยให้คนหรือชุมชนกลับมาดำรงชีวิตตามปกติอีกครั้งหนึ่ง หลังจากความหายนะได้ผ่านพ้นไปแล้ว ส่วนคำว่า การพัฒนา Development จะเกี่ยวข้องกับเรื่องของความทุกข์ยากและความยากจน เป็นความพยายามในการแก้ปัญหาพื้นฐานของสังคม โดยการเข้าไปเกี่ยวข้องโดยตรงและเป็นกระบวนการที่ยาวนานกว่า^{๗๙}

มานพ เมฆประยูรทอง ได้นำเสนอตามแนวทัศนะของนายบรูโทส กาลี เลขาธิการสหประชาชาติ ที่ได้กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาไว้ในรายงานเรื่อง “An Agenda for

^{๗๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุคส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๗๗๙.

^{๗๗} สมพร เทพสิทธา, การพัฒนาแบบยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑.

^{๗๘} เฉลียว บุรีภักดี และคณะ, ชุดการศึกษาค้นคว้ารายวิชา ๒๕๓๕๑๐๑ หลักการพัฒนาและการสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนา, (เพชรบุรี: บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๔๖), หน้า ๒-๓.

^{๗๙} D. Merrill, Ewert, Adult education and international development, In Sharan B. Merriam and Phyllis M. Cunningham (Eds.) Handbook of Adult and continuing Education, (San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1991), pp. 84-98.

Development” โดยเขาได้เสนอแนวคิดที่เน้นความเชื่อมโยงของปัจจัยทั้ง ๕ ประการไว้กับการพัฒนา คือ สันติภาพ เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ความยุติธรรม และประชาธิปไตย

๑. สันติภาพ คือ รากฐานของการพัฒนา (Peace as the Foundation) การดำเนินการตามโครงการพัฒนาจะไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้ถ้าไม่มีสันติภาพในประเทศนั้นๆ ดังนั้น การสร้างสันติภาพจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในทุกขั้นตอนของกระบวนการพัฒนา

๒. เศรษฐกิจ คือ จักรกลของความก้าวหน้า (The Economy as the Engine of Progress) การพัฒนาทางเศรษฐกิจจะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการพัฒนา และการเติบโตทางเศรษฐกิจควรจะเป็นไปอย่างต่อเนื่องและอย่างยั่งยืน ซึ่งจะเป็นตัวช่วยให้เกิดการสร้างงาน ลดความยากจน เกิดการกระจายรายได้โดยให้กลุ่มคนต่างๆ ในสังคมได้รับโอกาสในด้านต่างๆ อย่างเท่าเทียมกันมากยิ่งขึ้น

๓. สิ่งแวดล้อมเป็นพื้นฐานของความยั่งยืน (The Environment as a Basis for Sustainability) สิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กับการพัฒนา เพราะถ้าสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม จะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาในระยะยาวในหลายประเทศ การพัฒนาที่ทำอย่างต่อเนื่องหลายสิบปีไม่ได้สนใจเรื่องของสิ่งแวดล้อม ทำให้พื้นที่ปนเปื้อนด้วยมลพิษและทำให้การพัฒนาทางเศรษฐกิจไม่สามารถทำได้อย่างต่อเนื่อง เรื่องการพัฒนาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมได้รับการยอมรับจากที่ประชุมสหประชาชาติ ว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (UNCED) ที่นครริโอเดจาเนโร ประเทศบราซิล ปี ค.ศ. ๑๙๙๒

๔. ความยุติธรรม คือ เสาหลักของสังคม (Justice as a Pillar of Society) การพัฒนาเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความจำเป็นของสังคม การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของบุคคล ต่อโครงสร้างและคุณค่าของสังคม รวมทั้งรูปแบบในการดำเนินชีวิต ดังนั้น ความยุติธรรมในสังคมจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการพัฒนา การปรับปรุงโครงสร้างทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งจำเป็น โดยคำนึงถึงความต้องการและเพื่อตอบสนองความจำเป็นของประชากรในสังคม โดยเฉพาะกลุ่มผู้ขาดแคลนหรือด้อยโอกาส เพื่อให้ประชาชนเข้าร่วมในการตัดสินใจ เพื่อให้มีการใช้ศักยภาพที่มีอยู่อย่างต่อเนื่องและเต็มที่

๕. ประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ดี (Democracy as Good Governance) ประชาธิปไตยเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการพัฒนา ในหลายประเทศเมื่อมีการพัฒนากระทำมาในระดับหนึ่งจะตามมาด้วยแนวโน้มของความเป็นประชาธิปไตยจะมีส่วนช่วยในการปรับปรุงการปกครองให้ดียิ่งขึ้น การมีส่วนร่วมของประชาชนจะช่วยให้เป้าหมายของการพัฒนาสะท้อนความปรารถนาและความต้องการของประชาชนกลุ่มต่างๆ ได้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น ประชาธิปไตยจะช่วยให้การคุ้มครองและส่งเสริมความสามารถของสถาบันที่สำคัญๆ ของรัฐรวมทั้งระบอบประชาธิปไตยที่ได้รับการตรวจสอบจากประชาชน การปรับปรุงการปกครอง (Governance) เป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาดำเนินไปด้วยดี^{๕๐}

โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาว่า คือ กระบวนการเพื่อเพิ่มความสามารถของคนส่วนใหญ่ เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตอย่างต่อเนื่อง กระบวนการพัฒนาจึงจำเป็นต้องเป็นกระบวนการระยะยาวและส่งผลต่อคนส่วนใหญ่ ๓ อย่าง คือ

^{๕๐} มานพ เมฆประยูรทอง, สหประชาชาติ: สันติภาพกับการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เทคนิค, ๒๕๓๘), หน้า ๑๑๕-๑๒๑.

๑. การพัฒนา หมายถึง ความก้าวหน้า ถ้าเป็นเรื่องเศรษฐกิจก็เรียกว่าความเจริญทางเศรษฐกิจ ถ้าเป็นด้านสังคมก็เป็นเรื่องของความมีเหตุผล และสามารถใช้เหตุผลเป็นหลักในการตัดสินใจและลดความขัดแย้งโดยสันติวิธี ดังนั้น การพัฒนา จึงหมายถึง ความก้าวหน้าทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม

๒. การพัฒนา หมายถึง ความมั่นคง มีระบบเศรษฐกิจที่มั่นคง มีเสถียรภาพ ไม่มีปัญหาเงินเฟ้อ เงินฝืด และมีสังคมที่สงบสุข สังคมสามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างสูง

๓. การพัฒนา หมายถึง ความเป็นธรรม ในลักษณะที่ว่าประชาชนทุกคนที่เป็นสมาชิกของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมและได้รับผลตอบแทนจากการมีส่วนร่วมในการพัฒนาตามสมควร ถ้าการพัฒนาเป็นการพัฒนาประเภทที่มีผู้เข้าร่วมจำนวนไม่มาก และผู้ที่รับผลตอบแทนจากการพัฒนามีน้อยราย เป็นการพัฒนาที่ไม่เหมาะสม เนื่องจากไม่ได้สร้างความเป็นธรรมให้สังคม^{๕๑}

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ได้แบ่งการพัฒนาออกเป็น ๓ ช่วงเวลา ดังนี้

๑. ระยะแรก การพัฒนา หมายถึง การทำให้ทันสมัยอย่างสังคมตะวันตก ผ่านการพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาอุตสาหกรรมและการเมือง โดยมีชื่อเรียกว่า “ทฤษฎีการทำให้ทันสมัย” (Modernization Theory)

๒. ระยะต่อมา นักวิชาการเริ่มตระหนักว่า การพัฒนาที่ทำให้ทันสมัยสร้างปัญหามากมาย เช่น ความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อม และการพึ่งตนเองไม่ได้

๓. ในช่วงปี ค.ศ. ๑๙๗๐ เป็นต้นมาเริ่มมีการต่อต้านทฤษฎีการทำให้ทันสมัยและเกิดแนวคิดใหม่ๆ ขึ้น เช่น แนวคิดการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยท้องถิ่นและชุมชน และแนวคิดที่เรียกร้องให้มนุษย์กลับมาใกล้ชิดกับธรรมชาติ^{๕๒}

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความหมายของการพัฒนาดังกล่าวข้างต้นนั้น พอจะสรุปได้ว่า การพัฒนา มีความหมายที่หลากหลาย แต่โดยรวมแล้วมีความหมายว่า การทำให้ดีขึ้น เจริญขึ้น ตลอดจนการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อตนเองและส่วนรวม การพัฒนาจึงเป็นแนวทางที่ทำให้ดีขึ้น โดยอาศัยความร่วมมือ การทรัพยากรต่างๆ ในสังคม อาทิเช่น ทรัพยากรมนุษย์และทรัพยากรอื่นๆ ที่สนับสนุนต่อการพัฒนา เป็นต้น

๓) ความหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน

หนังสือ Global Ecology Handbook ได้ให้ความหมายที่เข้าใจง่ายว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน คือนโยบายที่สนองความต้องการของประชาชนในปัจจุบัน โดยไม่ต้องทำลายทรัพยากรซึ่งจะเป็นที่ต้องการในอนาคต การรักษาความสมดุลระหว่างมนุษย์ในการปรับปรุงด้านวิถีการดำเนินชีวิตและ

^{๕๑} โพลิต ปั้นเปี่ยมรัฐ, การพัฒนาประเทศไทย: แนวความคิดลึกลับทิศทาง, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๓๓), หน้า ๕.

^{๕๒} ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความ เป็นอื่น, (กรุงเทพมหานคร: วิภาค, ๒๕๔๒), หน้า ๑-๒.

ความเป็นอยู่ที่ดี พร้อมไปกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศวิทยาให้คงอยู่ต่อไปในอนาคต^{๘๓}

คอร์สัน (Corson) ได้นิยามความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน คือนโยบายที่สนองความต้องการของประชาชนในปัจจุบัน โดยไม่ต้องทำลายทรัพยากรซึ่งจะเป็นที่ ต้องการในอนาคต^{๘๔}

สมพร เทพสิทธา ได้กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน ไว้ดังนี้

๑. การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาที่สมดุลใน ๓ เรื่อง คือ

๑.๑ เศรษฐกิจเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง

๑.๒ มีการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม

๑.๓ มีคุณภาพชีวิตที่ดี

๒. การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่ทำให้ดีกว่าเดิมไปดีกว่าเดิมในปัจจุบันและไม่ขัดขวางการพัฒนาที่ดีกว่าในอนาคต

๓. การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่สนองความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบัน โดยไม่กระทบกระเทือนต่อความสามารถของคนรุ่นต่อไป

๔. การพัฒนาที่ยั่งยืน จะต้องเริ่มจากตนเองโดยการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชนและสิ่งแวดล้อมในสังคมโดยให้ความรู้ ความเข้าใจ การอบรมให้ทราบถึงปัญหา สาเหตุของปัญหาและผลกระทบของปัญหาสิ่งแวดล้อม การรักษาและการป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดปัญญาความรอบรู้ รู้ว่า สิ่งใดผิดสิ่งใดถูก สิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำมีจิตสำนึกเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมายิ่งกว่าประโยชน์ส่วนตน^{๘๕}

การพัฒนาที่ยั่งยืนจะมีความสัมพันธ์กับสังคมที่ยั่งยืน (Sustainable Society) เพราะการพัฒนาแบบยั่งยืนก็เพื่อสร้างสังคมให้ยั่งยืนนั่นเอง ดังนั้น ในการพิจารณาความหมายของการพัฒนาแบบยั่งยืน ก็ควรพิจารณาถึงคำจำกัดความของสังคมที่ยั่งยืนประกอบกันไป ชีริส (Chiras) ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า สังคมที่ยั่งยืน คือ สังคมที่สนองความต้องการของตนได้ โดยไม่ทำให้สัตว์จำพวกอื่นและประชาชนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดความต้องการของเขา^{๘๖} ส่วนสังคมที่ยั่งยืน เป็นสังคมที่กิจกรรมทุกอย่างของมนุษย์เกิดขึ้นและดำเนินสืบทอดต่อไปได้ภายในขีดจำกัดที่สภาพแวดล้อมกำหนดได้ ขีดจำกัดที่สภาพแวดล้อมกำหนดให้ ก็คือ ความสามารถของสภาพแวดล้อมที่จะดูดกลืนของเสียหรือขยะแล้วก็ช่วยอำนวยความสะดวกจนแหล่งทรัพยากรทั้งหลายให้ การพัฒนาที่ยั่งยืน จึงมีลักษณะเป็นการพัฒนาที่เป็นบูรณาการ (integrated) คือ ทำให้เป็นองค์รวม (holistic) หมายความว่า องค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกันครบองค์ และมีลักษณะอีก

^{๘๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเครื่องมือที่ยังต้องพัฒนา, หน้า ๖๕-๖๖.

^{๘๔} Walter H. Corson (Edited), *The Global Ecology Handbook*, (Boston: Beacon Press, 1990), p. 54.

^{๘๕} สมพร เทพสิทธา, *การพัฒนาแบบยั่งยืน*, หน้า ๕๙-๖๐.

^{๘๖} D.D. Chiras, "Action for Sustainable", In *Future Environment Science*, (U.S.A.: The Benjamin Cumming Publishing Company, Inc, 1991), end leaf.

อย่างหนึ่ง คือ ดุลยภาพ (balanced) ซึ่งทำให้กิจกรรมของมนุษย์สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติอันนี้เป็นความหมายที่ซ่อนลึกลงไป ซึ่งเป็นตัวรากฐานของการพัฒนาแบบที่ยั่งยืน^{๘๗}

นอกจากนี้ ฉลอง โชติกะคาม ยังได้ให้ความหมายว่า “การพัฒนาแบบยั่งยืน คือ การพัฒนาที่สามารถพิทักษ์รักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของวันนี้ให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืนยาวนานไปถึงอนาคตเพื่อสนองความต้องการของชนรุ่นปัจจุบันด้วย”^{๘๘}

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวกับความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนดังกล่าวข้างต้นนั้น พอจะสรุปได้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่คำนึงถึงองค์ประกอบต่างๆ รอบด้าน โดยเริ่มจากตนเอง สังคม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความสมดุลและสามารถรักษาไว้ได้อย่างยาวนาน ผ่านกระบวนการที่ทำให้สมาชิกของสังคมตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งนั้นๆ และเพื่อธำรงรักษาถ่ายทอดไปสู่รุ่นต่อไป

๔) องค์ประกอบและลักษณะการพัฒนาที่ยั่งยืน

วิธีการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน UNDP ได้นำเสนอไว้ ๗ ประการ โดยกล่าวไว้ว่า องค์ประกอบทั้ง ๗ ประการต่อไปนี้ ควรถูกกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาของประเทศโลกที่สาม ได้แก่

๑. ประชาชนจะต้องยอมรับในความชอบธรรมของรัฐบาล (Legitimacy) และรัฐบาลจะต้องมีความรับผิดชอบต่อประชาชนในกิจกรรมที่ได้กระทำลงไป (Accountability)

๒. ประชาชนจะต้องมีอิสรภาพในการรวมกลุ่ม และในการมีส่วนร่วม (Freedom of Association and Participation)

๓. จะต้องมีการคุ้มครองที่ชัดเจน และเป็นระบบที่ก่อให้เกิดสภาพที่มั่นคง เป็นหลักประกันต่อชีวิตและการทำงานของพลเมือง รวมทั้งเป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อผู้ประกอบการ และเกษตรกร นอกจากนี้ กฎหมายจะต้องปฏิบัติต่อประชาชนอย่างสม่ำเสมอหน้ากัน ทั้งนี้โดยกฎหมาย กฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ จะต้องเปิดเผยเป็นที่รู้กันล่วงหน้า ต้องมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด มีวิธีการที่ประกันการบังคับใช้กฎหมาย การตัดสิน ข้อขัดแย้งต้องเป็นการตัดสินใจ โดยฝ่ายตุลาการที่เป็นอิสระและเชื่อถือได้ รวมถึงจะต้องมีกระบวนการ ในการเปลี่ยนแปลงกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ได้เมื่อหมดประโยชน์ ใช้สอย

๔. ระบบราชการจะต้องรับผิดชอบต่อการดำเนินการต่างๆ (Bureaucratic Accountability) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการจัดงบประมาณของรัฐซึ่งจะต้องมีการควบคุม ติดตาม ประเมินผลการปฏิบัติงานทั้งของรัฐและบุคลากร เพื่อป้องกันมิให้ใช้ทรัพยากรโดยมิชอบ ทั้งนี้จะต้องมีความโปร่งใส (Transparency) ในการปฏิบัติราชการทุกระดับ

^{๘๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๔), หน้า ๖๗-๖๘.

^{๘๘} ฉลอง โชติกะคาม, การพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: เซ็นเตอร์ดีสคัฟเวอรี, ๒๕๔๒), หน้า ๓๘.

๕. จะต้องมีข้อมูลข่าวสารที่น่าเชื่อถือ โดยรัฐบาลจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร เช่น ด้านรายได้ประชาชาติ ดุลการชำระเงิน สภาพการจ้างงานและดัชนี ค่าครองชีพ เป็นต้น

๖. จะต้องมีการบริหารงานภาครัฐอย่างมีประสิทธิภาพ

๗. จะต้องมีความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างรัฐบาลกับองค์กรประชาสังคม ซึ่งหมายถึง องค์กรประชาชน (People's Organization) และองค์กรอาสาสมัครเอกชน (NGO's)^{๘๙}

องค์ประกอบที่กล่าวมาข้างต้นเป็นมิติใหม่ของการจัดการพัฒนา โดยเน้นคนเป็นศูนย์กลาง เป็นแนวทางที่ทุกส่วนในโลกจะต้องผนึกกำลังให้เป็นกระแสหลัก โดยจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงทางด้าน โลกทัศน์ของผู้นำทุกระดับ (ทั้งภูมิภาค ชาติ ชุมชน) ไปเป็น แบบพหุนิยมองค์รวม (Holistic Pluralism) ด้วย มิใช่เอกนิยมองค์รวม

วินัย วีระวัฒนานนท์ ได้กล่าวถึงการพัฒนาที่ยั่งยืนว่า เป็นการพัฒนาที่จะส่งผลกระทบต่อ มนุษย์และมวลมนุษยชาติได้อย่างถาวรมั่นคงที่มีหลักการ ดังนี้

๑. มนุษย์จะยังต้องอาศัยปัจจัยในการดำรงชีวิตจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่มีอยู่ในโลกนี้เท่านั้น

๒. การดำรงชีวิตของมนุษย์ด้วยกันและการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ตลอดจนสิ่งต่างๆ ที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น จะต้องเกื้อกูลอาศัยกัน

๓. การพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติจะเป็นพลังสำคัญในการ พัฒนาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรมจะต้องได้รับการพัฒนาอย่าง เร่งด่วน

๔. การพัฒนาคุณภาพประชากรและการใช้ทรัพยากร จะเพิ่มขึ้นได้ในปริมาณที่จำกัด เท่านั้น^{๙๐}

สรุปได้ว่า องค์ประกอบหรือลักษณะของการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น จะต้องอาศัยองค์ประกอบ ๒ ส่วนหลักๆ คือ สมาชิกของสังคมและการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดการหล่อหลอมสมาชิกในสังคมให้มีส่วนร่วมและตระหนักของการดำรงรักษา และปรับปรุง พัฒนาให้มีอยู่ยืนยาวนาน และสามารถส่งต่อไปสู่คนรุ่นต่อไปได้

๕) แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นเป็นสิ่งที่อธิบายให้เห็นได้ว่า การพัฒนาเป็นเรื่องของ ทุกคนที่ต้องตระหนักรู้ เข้าใจ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน ดังจะเห็นได้จากบทเรียน การพัฒนาที่ผ่านมา เข้าใจความเชื่อมโยงที่ถึงกันทั้งหมด และร่วมมือกันปฏิบัติตามแนวทางทางการ พัฒนาที่ยั่งยืน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล็กหรือเรื่องใหญ่เป็นหน้าที่ของทุกคน แล้วสันติภาพและสันติสุขก็จะ

^{๘๙} ชัยอนันต์ สมุทวานิช, **ทฤษฎีใหม่: มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด**, (กรุงเทพมหานคร: สุขุมและบุตร, ๒๕๔๑), หน้า ๕๗-๖๓.

^{๙๐} วินัย วีระวัฒนานนท์, **มนุษย์ สิ่งแวดล้อม และการพัฒนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๓๘), หน้า ๙๕-๑๐๐.

เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกคนทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ทั้งนี้ สมพร แสงชัย ได้อธิบายถึงแนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีองค์ประกอบสำคัญ ๓ ประการ ดังนี้

๑. ระบบการพัฒนามนุษย์เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดของการพัฒนา หากต้องการจะแก้ปัญหาการพัฒนาอย่างแท้จริงและทั้งเอามนุษย์ที่พัฒนาแล้วมาเป็นแกนกลางของการพัฒนามนุษย์จึงจะเข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และมีชีวิตที่ดีงามและช่วยให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ การพัฒนามนุษย์ มี ๓ ระดับคือ

๑.๑ ระดับพฤติกรรม โดยการสร้างพฤติกรรมเคยชินที่ดีพฤติกรรมเคยชินต่อจิตใจและปัญญา หากพฤติกรรมเคยชินเกือกล่อลวงและสังคมเกิดขึ้น จนกลายเป็นวัฒนธรรมและวินัยการบังคับควบคุมหรือการใช้อำนาจก็ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้น

๑.๒ ระดับจิตใจ ซึ่งเป็นตัวกำหนดพฤติกรรม ปัญญา และจิตใจประสานกับพฤติกรรมและทำให้พฤติกรรมยั่งยืนด้วยการสร้างความรู้สึที่ดีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความรู้จักสันโดษอย่างฉลาดและมีจุดหมายการมีสติไม่ปล่อยตัวและใจให้ตัวเองขึ้นต่อวัตถุและสิ่งบริโภคมามากเกินไป การมีอุดมคติและปณิธานในหน้าที่การงาน และการบรรลุจุดหมายแห่งชีวิตและการมีจิตใจที่คิดเพื่อจะให้คนอื่น

๑.๓ ระดับปัญญาซึ่งเป็นตัวแก้ปัญหาและจุดปรับพฤติกรรมและจิตใจให้ลงตัวพอดี เพราะปัญญามองเห็นระบบปัจจัยสัมพันธ์แห่งสรรพสิ่งชักนำให้คิดและพิจารณาถึงเหตุปัจจัย ทำให้เกิดความพอดีเพราะบริโภคด้วยปัญญาตรวจสอบพฤติกรรมโดยไม่ประมาท และขจัดความเชื่อถือค่านิยม และแนวคิดที่ผิดๆ พร้อมทั้งส่งเสริมสิ่งที่ดีงามเข้ามาแทนที่

๒. ระบบการพัฒนาที่ยั่งยืน นอกจากต้องมีมนุษย์ที่พัฒนาแล้วเป็นแกนกลางของการพัฒนาในฐานะทรัพยากรมนุษย์แล้วยังต้องมีสังคมที่เกิดจากเจตจำรังค์ของมนุษย์และเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ สังคมต้องเกื้อกูลเกื้อกูลต่อธรรมชาติ ไม่เบียดเบียนมนุษย์แต่ส่งเสริมมนุษย์และธรรมชาติสร้างความสมดุลแห่งการพัฒนาทางเศรษฐกิจด้วยมัชฌิมาปฏิปทาที่เน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณช่วยเหลือผู้อื่นและสิ่งที่มีชีวิตกับระบบนิเวศลดความต้องการทางวัตถุลง บริโภคเพื่อคุณค่าแท้จริงของชีวิตทำงาน เพื่อพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ลดการแข่งขันและเพิ่มความร่วมมือเพื่อคุณภาพชีวิตสร้างระบบเศรษฐกิจที่รู้จักประมาณพอดีส่วนเทคโนโลยีซึ่งเป็นเครื่องทอในการพัฒนาคุณภาพชีวิตต้องถูกใช้อย่างมีสติและเป็นคนอย่างจริงรู้จักประมาณ และมีสัมมาทิฐิ รู้จักพัฒนาและควบคุมตนเองและเน้นการพัฒนาคุณภาพของคนและให้คนเข้าถึงธรรมชาติการศึกษาต้องเน้นการพัฒนามนุษย์โดยบูรณาการหลักจริยธรรมเข้ากับหลักทางวิชาการและวิทยาการทั้งหมด และการเมืองต้องมาจากประชาชนและเป็นประชาธิปไตย

๓. ระบบธรรมชาติจะถูกอนุรักษ์ได้ถ้ามนุษย์มีทัศนคติที่ดีต่อธรรมชาติและเห็นว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติเพราะมนุษย์ทุกคนอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ และมนุษย์ควรแปลกแยกจากธรรมชาติและมนุษย์ควรทำความดีคืนให้แก่ธรรมชาติด้วย^{๕๑}

^{๕๑} สมพร แสงชัย, **สิ่งแวดล้อม: อุดมการณ์ การเมือง และการพัฒนาที่ยั่งยืน**, (กรุงเทพมหานคร: โครงการบัณฑิตศึกษาการจัดการสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๙๖-๑๙๘.

ส่วนการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้เสนอแนวทางของการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ว่า เป็นการพัฒนาแบบองค์รวม โดยบูรณาการอย่างสมดุล จะต้องเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ ซึ่งเป็นไปตามระบบความสัมพันธ์ของเหตุและปัจจัยทั้งหลาย หมายถึง การที่มนุษย์เป็นอยู่อย่างมีอิสรภาพและสันติสุขในโลกที่เกื้อกูล ด้วยระบบความสัมพันธ์แห่งองค์ประกอบพื้นฐานและรวมกับความซับซ้อนที่มนุษย์สร้างขึ้น อันได้แก่ เทคโนโลยี เป็นองค์ประกอบสำคัญ ๔ ประการ ดังนี้

๑. มนุษย์ ในฐานะที่เป็นมนุษย์ เป็นหลักที่ควรให้ความสำคัญที่สุด โดยมุ่งให้การศึกษา จัดสรร ปัจจัยเกื้อหนุนอื่นๆ เพื่อให้มนุษย์แต่ละชีวิตเจริญงอกงาม เข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ อันจะเป็นปัจจัยไปกระทำต่อระบบสัมพันธ์องค์รวมใหญ่บรรลุดุจดหมายแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืนและมนุษย์ ในฐานะทรัพยากรมนุษย์ คือทุนหรือปัจจัยในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม พึงมีการพัฒนาให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพ มีสุขภาพดี ขยัน อดทน รับผิดชอบ มีความรู้ ฯลฯ พร้อมทั้งจะเป็นกำลังในการพัฒนาที่ยั่งยืน

๒. สังคม ระบบต่างๆทางสังคมนั้นเป็นการจัดการรูปแบบในระดับสังคม ต่างสังคม ประเทศชาติที่เปิดถึงทั่วกัน จะต้องวางมาตรการร่วมกัน ปกป้องมิให้มีการกดขี่ บีบบังคับ เอารัดเอาเปรียบกัน ไม่ว่าจะน้อยใหญ่ สังคมควรมีมาตรการพิทักษ์ ป้องกันมิให้คนเบียดเบียนทำลายธรรมชาติแวดล้อม

๓. ธรรมชาติทัศนคติที่ดีของมนุษย์ต่อธรรมชาตินั้นไม่ควรหยุดมองแค่เลิกมองตนเองแยกต่างหากจากธรรมชาติ แล้วมองตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ แต่ควรจะก้าวต่อไปถึงขั้นแสดงศักยภาพของมนุษย์ในการจัดวางสมมติต่างๆที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้อำนาจสิทธิต่างๆ กลับมาอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเกื้อกูล ไปเบียดเบียน ทำร้าย เอาเปรียบ ยอมเสียสละให้มาก แล้วทำความดีชดใช้หรือจะถือว่ากอบโกยจากเขามากพอแล้ว จะคืนให้แก่ธรรมชาติบ้างก็ได้

๔. เทคโนโลยี การพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่เกื้อกูลไม่ทำลายธรรมชาติ เทคโนโลยีที่ประหยัดพลังงานหรือใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ เทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพผลการผลิตสูงโดยมีของเสียน้อย กำจัดน้ำเสีย กำจัดขยะ เอาของเสียมาเวียนใช้ใหม่ ตลอดจนการวางมาตรการบังคับควบคุม มนุษย์เองจะต้องไม่ประมาทกับการใช้เทคโนโลยี เพราะเทคโนโลยีเป็นเครื่องสนองกิเลสของมนุษย์ จะต้องใช้อย่างมีสติ มิใช่ว่าเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้าแต่มนุษย์กลับเสื่อมลง จะต้องเสพที่คุณค่าแท้มิใช่เสพเพราะตัณหา^{๑๒}

สรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นแนวคิดที่อธิบายถึงการพัฒนาดังแต่ระดับบุคคลโดยเฉพะพฤติกรรม จิตใจ และระดับปัญญา ตลอดจนการพัฒนาสังคม ธรรมชาติ และเทคโนโลยี เพื่อให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน การพัฒนาจะยั่งยืนหรือไม่ขึ้นอยู่กับการให้ความสำคัญและตระหนักรู้ต่อคุณค่าของสิ่งต่างๆ ของสังคม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี เพื่อสืบต่อไปสู่อุทิศภาพและส่งต่อไปสู่คนรุ่นต่อไปได้

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า ๒๔๒-๒๔๙.

ตารางที่ ๒.๗ แสดงการสรุปแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
<p>ธนากร สังเขป (๒๕๕๕, หน้า ๑๑๗-๑๑๘).</p>	<p>ปัญหาหลายประการที่เป็นผลพวงจากการพัฒนาที่ขาดความสมดุล และขาดกลไกการควบคุมที่มีประสิทธิภาพและเพียงพอในการเข้าไปจัดการดูแลกระบวนการผลิตและการบริโภคในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ จึงได้ก่อให้เกิดการระดมความคิดเห็นจากนานาประเทศ เพื่อทบทวนทิศทางและผลกระทบจากการพัฒนาที่ผ่านมา ได้มีการนำเสนอแนวคิดการพัฒนาที่เรียกว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน” โดยมุ่งแก้ปัญหากระบวนการที่สั้น การพัฒนาที่ถูกครอบงำโดยทางทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ ซึ่งเป็นการมองปัญหาจากคนที่ไม่รู้ปัญหาที่แท้จริงและละเลยมิติทางนิเวศวิทยาเพราะได้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติไปอย่างสิ้นเชิง</p>
<p>วรรณธรรม กาญจนสุวรรณ (หน้า ๔๕).</p>	<p>รูปแบบของคณะกรรมการร่วมและคณะทำงานในลักษณะต่างๆ เพื่อร่วมกันกำหนดนโยบายการพัฒนาประเทศที่มีประสิทธิภาพและพัฒนากระบวนการเรียนรู้มุ่งสู่การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนจากแนวนโยบายแห่งรัฐที่มุ่งกำหนดยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔) ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙) ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔)</p>
<p>สำนักงานคณะกรรมการ พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ (๒๕๕๕-๒๕๕๙, หน้า ฉ).</p>	<p>ในการพัฒนาด้านต่างๆ ด้วยความรอบคอบ เป็นไปตามลำดับขั้นตอน และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคมไทย รวมทั้งเสริมสร้างศีลธรรมและสำนึกใน “คุณธรรม” จริยธรรมในการปฏิบัติหน้าที่และดำเนินชีวิตด้วย “ความเพียร” จะเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีให้พร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในระดับปัจเจกครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ</p>
<p>ปกรณ์ ปรียากร (๒๕๓๘, หน้า ๕).</p>	<p>คำว่า “การพัฒนา” มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการพัฒนาไว้อย่างหลากหลายทั้งคล้ายคลึงกันและแตกต่างกันไป แต่ที่โดยรูปศัพท์นั้น มีความหมายมาจากภาษาอังกฤษว่า “Development” หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทีละเล็กละน้อย โดยผ่านลำดับขั้นตอนต่างๆ ไปสู่ระดับที่สามารถขยายตัวขึ้นเติบโตขึ้น มีการปรับปรุงให้ดีขึ้น และเหมาะสมกว่าเดิม หรืออาจก้าวหน้าไปถึงขั้นที่อุดมสมบูรณ์เป็นที่น่าพอใจ</p>

ตารางที่ ๒.๗ แสดงการสรุปแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน (ต่อ)

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
พระราชวรมนูณี (ประยูรค์ ปยุตโต) (๒๕๓๐, หน้า ๑๖).	ตามแนวพระพุทธศาสนา คำว่า การพัฒนา มาจากคำภาษาบาลีว่า วัฒนะ แปลว่า เจริญ ซึ่งมีความหมายแบ่งออกได้ ๒ อย่าง คือ การพัฒนาคน ซึ่งศัพท์ทางพระเรียกว่า ภาวนา หรือหมายถึง การศึกษา ส่วนการพัฒนาอย่างอื่น เช่น การสร้างถนน หรือการสร้างอ่างเก็บน้ำ ซึ่งเป็นการพัฒนาทางวัตถุ เป็นการพัฒนาที่มีความหมายทำให้เติบโตขึ้นทางวัตถุ ในภาษาไทย
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (๒๕๔๑, หน้า ๒๒).	พัฒนา หรือคำว่า เจริญ ไม่ได้แปลว่า ทำให้มากขึ้น หรือเพิ่มพูนขึ้นอย่างเดียว แต่บางครั้งแปลว่า ตัดหรือทิ้ง เช่น เจริญพระศาสนา แปลว่า ตัดผม เจริญงาช้าง แปลว่า ตัดงาช้าง
พระราชวรมนูณี (ประยูรค์ ปยุตโต) (หน้า ๑๘).	นอกจากนี้ ยังแปลความหมายได้อย่างอื่นอีกว่า รก ดังเช่นคำบาลีที่ว่า “น สียา โลกวฑฒโน” แปลว่า อย่าเป็นคนรกโลก
สนธยา พลศรี (หน้า ๔).	การพัฒนาเป็นสิ่งที่ทำแล้วมีความเจริญจริงๆ คือ ต้องไม่เกิดปัญหาติดตามมาหรือไม่เสื่อมลงกว่าเดิม ถ้าเกิดปัญหาหรือเสื่อมลง ไม่ใช่เป็นการพัฒนา แต่เป็นหายนะ ซึ่งตรงกันข้ามกับการพัฒนา
ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๔๖, หน้า ๗๗๙).	คำว่า “พัฒนา” มีความหมายค่อนข้างหลากหลาย ดังที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายว่า การพัฒนา หมายถึง ทำให้เจริญ
สมพร เทพสิทธา (๒๕๔๖, หน้า ๑.)	พัฒนา คือ มุ่งให้เกิดความเจริญมั่นคง ก้าวหน้า ซึ่งให้ทุกคนมีความสุขสบาย
เฉลียว ปურიภักดี และคณะ (๒๕๔๖, หน้า ๒-๓).	การพัฒนา หมายถึง การทำให้ความเจริญซึ่งรวมถึงการแก้ไขสิ่งที่เป็นปัญหาการรักษาสิ่งแวดล้อมที่ติดอยู่แล้ว และการสร้างสรรค์สิ่งที่มีประโยชน์ขึ้นใหม่ การพัฒนามีหลายด้าน เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การทำให้เจริญซึ่งรวมถึงการแก้ไขสิ่งที่เป็นปัญหาการรักษาสิ่งแวดล้อมที่ติดอยู่แล้วและการสร้างสรรค์ที่มีประโยชน์ขึ้นใหม่ การพัฒนามีหลายด้าน เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม และมีหลายระดับ เป็นต้น
D. Merrill, Ewert (1991, pp. 84-98).	การพัฒนาได้ดีขึ้น ควรทำความเข้าใจกับความหมายของศัพท์ที่มีความหมายใกล้เคียงกัน คือ คำว่า Relief และ Rehabilitation โดยเขาได้ให้ความหมายคำว่า Relief ว่าเป็นการให้ความช่วยเหลือในระยะสั้นกับประชาชนที่ประสบกับหายนะ ทั้งที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์และจากธรรมชาติ เช่น สงคราม แผ่นดินไหว ไข้ฉุน และความช่วยเหลือที่อาจให้เป็นอาหาร น้ำดื่ม ผ้าห่ม ที่พักอาศัยและยารักษาโรค เป็นต้น

ตารางที่ ๒.๗ แสดงการสรุปแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน (ต่อ)

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
มานพ เมฆประยูรทอง (๒๕๓๘, หน้า ๑๑๕-๑๒๑).	การพัฒนาไว้ในรายงานเรื่อง “An Agenda for Development” โดยเขาได้เสนอแนวคิดที่เน้นความเชื่อมโยงของปัจจัยทั้ง ๕ ประการไว้กับการพัฒนา คือ สันติภาพ เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ความยุติธรรม และประชาธิปไตย
โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัฐ (๒๕๓๓, หน้า ๕).	การพัฒนา คือ กระบวนการเพื่อเพิ่มความสามารถของคนส่วนใหญ่ เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตอย่างต่อเนื่อง กระบวนการพัฒนาจึงจำเป็นต้องเป็นกระบวนการระยะยาวและส่งผลต่อคนส่วนใหญ่ ๓ อย่าง คือ ๑. การพัฒนา หมายถึง ความก้าวหน้า ความก้าวหน้าทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม ๒. การพัฒนา หมายถึง ความมั่นคง มีระบบเศรษฐกิจที่มั่นคง มีเสถียรภาพ ไม่มีปัญหาเงินเฟ้อ เงินฝืด และมีสังคมที่สงบสุข ๓. การพัฒนา หมายถึง ความเป็นธรรม ในลักษณะที่ว่าประชาชนทุกคนที่เป็นสมาชิกของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมและได้รับผลตอบแทนจากการมีส่วนร่วมในการพัฒนาตามสมควร เนื่องจากไม่ได้สร้างความเป็นธรรมให้สังคม
ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร (๒๕๔๔, หน้า ๑-๒).	การพัฒนาออกเป็น ๓ ช่วงเวลา ดังนี้ ๑. ระยะแรก การพัฒนา หมายถึง การทำให้ทันสมัยอย่างสังคมตะวันตก ผ่านการพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาอุตสาหกรรมและการเมือง โดยมีชื่อเรียกว่า “ทฤษฎีการทำให้ทันสมัย” (Modernization Theory) ๒. ระยะต่อมา นักวิชาการเริ่มตระหนักว่า การพัฒนาที่ทำให้ทันสมัยสร้างปัญหามากมาย เช่น ความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อม และการพึ่งตนเองไม่ได้ ๓. ในช่วงปี ค.ศ. ๑๙๗๐ เป็นต้นมา เริ่มมีการต่อต้านทฤษฎีการทำให้ทันสมัยและเกิดแนวคิดใหม่ๆ ขึ้น เช่น แนวคิดการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยท้องถิ่นและชุมชน และแนวคิดที่เรียกร้องให้มนุษย์กลับมาใกล้ชิดกับธรรมชาติ
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (๒๕๔๔, หน้า ๖๕-๖๖).	การพัฒนาที่ยั่งยืน คือนโยบายที่สนองความต้องการของประชาชนในปัจจุบัน โดยไม่ต้องทำลายทรัพยากรซึ่งจะเป็นที่ต้องการในอนาคต การรักษาความสมดุลระหว่างมนุษย์ในการปรับปรุงด้านวิถีการดำเนินชีวิต และความเป็นอยู่ที่ดี พร้อมไปกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศวิทยาให้คงอยู่ต่อไปในอนาคต

ตารางที่ ๒.๗ แสดงการสรุปแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน (ต่อ)

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
Walter H. Corson (Edited) (1990, p. 54).	การพัฒนาที่ยั่งยืนว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ นโยบายที่สนองความต้องการของประชาชนในปัจจุบัน โดยไม่ต้องทำลายทรัพยากรซึ่งจะเป็นที่ต้องการในอนาคต
สมพร เทพสิทธา (หน้า ๕๙-๖๐).	การพัฒนาที่ยั่งยืน จะต้องเริ่มจากตนเองโดยการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชนและสิ่งแวดล้อมในสังคมโดยให้ความรู้ ความเข้าใจ การอบรมให้ทราบถึงปัญหา สาเหตุของปัญหาและผลกระทบของปัญหาสิ่งแวดล้อม การรักษาและการป้องกันและแก้ไขปัญหาสีสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดปัญญาความรอบรู้ รู้ว่า สิ่งใดผิดสิ่งใดถูก สิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำมีจิตสำนึกเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากยิ่งขึ้นกว่าประโยชน์ส่วนตน
D.D. Chiras (1991, end leaf).	การพัฒนาที่ยั่งยืนจะมีความสัมพันธ์กับสังคมที่ยั่งยืน (Sustainable Society) เพราะการพัฒนาแบบยั่งยืนก็เพื่อสร้างสังคมให้ยั่งยืนนั่นเอง ดังนั้น ในการพิจารณาความหมายของการพัฒนาแบบยั่งยืน ก็ควรพิจารณาถึงคำจำกัดความของสังคมที่ยั่งยืนประกอบกันไป ชิรัส (Chiras) ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า สังคมที่ยั่งยืน คือ สังคมที่สนองความต้องการของตนได้ โดยไม่ทำให้สัตว์จำพวกอื่นและประชาชนรุ่นต่อๆ ไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดความต้องการของเขา
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (๒๕๔๔, หน้า ๖๗-๖๙).	สังคมที่กิจกรรมทุกอย่างของมนุษย์เกิดขึ้นและดำเนินสืบทอดต่อไปได้ภายในขีดจำกัดที่สภาพแวดล้อมกำหนดได้ ขีดจำกัดที่สภาพแวดล้อมกำหนดให้ ก็คือ ความสามารถของสภาพแวดล้อมที่จะดูดกลืนของเสียหรือขยะแล้วก็ช่วยอำนวยความสะดวกแหล่งทรัพยากรทั้งหลายให้ การพัฒนาที่ยั่งยืน จึงมีลักษณะเป็นการพัฒนาที่เป็นบูรณาการ (integrated) คือ ทำให้เป็นองค์รวม (holistic) หมายความว่า องค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกันครบองค์ และมีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง คือ ดุลยภาพ (balanced) ซึ่งทำให้กิจกรรมของมนุษย์สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติอันนี้เป็นความหมายที่ซ่อนลึกลงไป ซึ่งเป็นตัวรากฐานของการพัฒนาแบบที่ยั่งยืน
ฉลอง โชติกะคาม (๒๕๔๒, หน้า ๓๘).	การพัฒนาแบบยั่งยืน คือ การพัฒนาที่สามารถพิทักษ์รักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของวันนี้ให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืนยาวนานไปถึงอนาคตเพื่อสนองความต้องการของชนรุ่นปัจจุบันด้วย

ตารางที่ ๒.๗ แสดงการสรุปแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน (ต่อ)

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
<p>ชัยอนันต์ สมุทวณิช (๒๕๔๑, หน้า ๕๗-๖๓).</p>	<p>วิธีการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน UNDP ได้นำเสนอไว้ ๗ ประการ โดยกล่าวไว้ว่า องค์ประกอบทั้ง ๗ ประการต่อไปนี้ ควรถูกกำหนด เป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาของประเทศโลกที่สาม ได้แก่ ๑. ประชาชนจะต้องยอมรับในความชอบธรรมของรัฐบาล (Legitimacy) ๒. ประชาชนจะต้องมีอิสรภาพในการรวมกลุ่ม และในการมีส่วนร่วม (Freedom of Association and Participation) ๓. จะต้องมีการคุ้มครองสิทธิที่ชัดเจน ๔. ระบบราชการจะต้องรับผิดชอบต่อผลการดำเนินงานต่างๆ (Bureaucratic Accountability) ๕. จะต้องมีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่น่าเชื่อถือ ๖. จะต้องมีการบริหารงานภาครัฐอย่างมีประสิทธิภาพ ๗. จะต้องมีความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างรัฐบาลกับองค์กรประชาสังคม ซึ่งหมายถึง องค์กรประชาชน (People's Organization) และ องค์กรอาสาสมัครเอกชน (NGO's)</p>
<p>วินัย วีระพัฒนานนท์ (๒๕๓๘, หน้า ๙๕-๑๐๐).</p>	<p>การพัฒนาที่ยั่งยืนว่า เป็นการพัฒนาที่จะส่งผลกระทบต่อมนุษย์และ มวลมนุษย์ได้อย่างถาวรมั่นคงที่มีหลักการ ดังนี้ ๑. มนุษย์จะยังต้องอาศัยปัจจัยในการดำรงชีวิตจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในโลกนี้เท่านั้น ๒. การดำรงชีวิตของมนุษย์ด้วยกันและการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ตลอดจนสิ่งต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น จะต้องเกื้อกูลอาศัยกัน ๓. การพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและ ทรัพยากรธรรมชาติจะเป็นพลังสำคัญในการ พัฒนาสิ่งแวดล้อมและ ทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรมจะต้องได้รับการพัฒนาอย่างเร่งด่วน ๔. การพัฒนาคุณภาพประชากรและการใช้ทรัพยากร จะเพิ่มขึ้นได้ใน ปริมาณที่จำกัดเท่านั้น</p>
<p>สมพร แสงชัย (๒๕๔๕, หน้า ๑๙๖-๑๙๘).</p>	<p>ระบบธรรมชาติจะถูกอนุรักษ์ได้ถ้ามนุษย์มีทัศนคติที่ดีต่อธรรมชาติและเห็นว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติเพราะมนุษย์ทุกคนอยู่ ภายใต้กฎธรรมชาติ และมนุษย์ควรแยกแยะจากธรรมชาติและ มนุษย์ควรทำความดีคืนให้แก่ธรรมชาติด้วย</p>
<p>พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (๒๕๔๔, หน้า ๒๔๒-๒๔๙).</p>	<p>เทคโนโลยี การพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่เกื้อกูลไม่ทำลายธรรมชาติ เทคโนโลยีที่ประหยัดพลังงานหรือใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ เทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพการผลิตสูงโดยมีของเสียน้อย กำจัด น้ำเสีย กำจัดขยะ เอาของเสียมาเวียนใช้ใหม่ ตลอดจนการวาง มาตรการบังคับควบคุม มนุษย์เองจะต้องไม่ประมาทกับการใช้ เทคโนโลยี เพราะเทคโนโลยีเป็นเครื่องสนองกิเลสของมนุษย์ จะต้องใช้อย่างมีสติ มิใช่ว่าเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้าแต่มนุษย์กลับ เสื่อมลง จะต้องแสวงหาคุณค่าแท้มิใช่แสวงหาเพราะตัณหา</p>

๒.๓.๒ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า มีนักวิชาการหลายท่านได้แสดงทัศนะไว้ ดังต่อไปนี้

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ เป็นหลักปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชี้แนะแนวทางการดำรงชีวิตของประชาชนในทุกระดับให้รู้จักพอเพียง เมื่อเศรษฐกิจพอเพียงก็จะเกิดความสมดุล คือ ความเป็นปกติและยั่งยืน เศรษฐกิจพอเพียง อาจเรียกรวมได้หลายชื่อ เช่น เศรษฐกิจพื้นฐาน เศรษฐกิจสมดุล เศรษฐกิจบูรณาการ เศรษฐกิจศีลธรรม^{๙๓} ล้วนมุ่งไปสู่เศรษฐกิจพอเพียงทั้งสิ้น จัดว่าเป็นปรัชญาที่มีความหมาย ความสำคัญ และมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับการพึ่งตนเองของชุมชนได้ทุกด้าน ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน

จากการประมวลและกลั่นกรองจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระราชทานในวโรกาสต่างๆ รวมทั้งพระราชดำรัสอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำไปเผยแพร่ เมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๔๒ เพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติตนของทุกฝ่ายและประชาชนโดยทั่วไป มีใจความว่า

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนา และบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอก และภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีจิตสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี”^{๙๔}

ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ มีใจความตอนหนึ่งว่า

“...ความพอเพียง นี้ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัว จะทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้าน หรือในอำเภอ จะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่ง

^{๙๓} สนธิยา พลศรี, *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน*, หน้า ๒๒๖.

^{๙๔} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, *จากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ*, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เพชรรุ่งการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๗.

บางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการ ก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก...”^{๙๕}

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริว่า มันไม่ได้มีความจำเป็นที่เราจะกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (NIC) พระองค์ได้ทรงอธิบายว่า ความพอเพียงและการพึ่งตนเอง คือ ทางสายกลางที่จะป้องกันการเปลี่ยนแปลงความไม่มั่นคงของประเทศได้ และการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง เชื่อว่าจะสามารถปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคมของชุมชนให้ดีขึ้น โดยมีปัจจัย ๒ อย่าง คือ

๑. การผลิตจะต้องมีความสัมพันธ์กันระหว่างปริมาณผลผลิตและการบริโภค
๒. ชุมชนจะต้องมีความสามารถในการจัดการทรัพยากรของตนเองอย่างครบวงจร ผลที่เกิดขึ้น คือ

๒.๑ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถที่จะคงไว้ซึ่งขนาดของประชากรที่ได้สัดส่วน

๒.๒ ใช้เทคโนโลยีได้อย่างเหมาะสม

๒.๓ รักษาสมดุลของระบบนิเวศ และปราศจากการแทรกแซงจากปัจจัยภายนอก^{๙๖}

ในปัจจุบันนี้ แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้มีการนำไปใช้เป็นนโยบายของรัฐบาล และปรากฏในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ในส่วนที่ ๓ แนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน มาตรา ๗๘ (๑) ว่า “การบริหารราชการแผ่นดินให้เป็นไปเพื่อการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และความมั่นคงของประเทศอย่างยั่งยืน โดยต้องส่งเสริมการดำเนินการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และคำนึงถึงประโยชน์ของประเทศชาติในภาพรวมเป็นสำคัญ”^{๙๗}

การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจ และการกระทำ

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักพิจารณาอยู่ ๕ ส่วน ดังนี้

๑. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และยังเป็น การมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤต เพื่อความมั่นคงและยั่งยืนของการพัฒนา

^{๙๕} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **เรียนรู้หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : คณะทำงานจัดทำหนังสือเรียนรู้หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, ๒๕๕๔), หน้า ๒๙.

^{๙๖} ศราวุธ บุรณ์เจริญ, จำนง หนูนิล และพัฒนสุตา สอนชื่อ, **หนังสือเรียนสาระกับทักษะการดำเนินชีวิต รายวิชา เศรษฐกิจพอเพียง (ทช ๒๑๐๐๑) ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ฉบับปรับปรุง ๒๕๕๔**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๔), หน้า ๑๑-๑๒.

^{๙๗} สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๒.

๒. คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นบันได

๓. ค่านิยม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย ๓ คุณลักษณะพร้อมๆ กัน ดังนี้

- ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

- ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจของระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ

- การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

๔. เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

- เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

- เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียรใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

๕. แนวทางปฏิบัติที่จะให้เกิดผลในการดำรงชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง^{๔๘}

ในขณะที่ประเทศ รัสเซีย ได้อธิบายถึงเศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจพื้นฐาน และเศรษฐกิจชุมชนว่า ถ้าสังคมไทยทำความเข้าใจเรื่องเศรษฐกิจพื้นฐานกันอย่างทั่วถึง เราสามารถขจัดความยากจนของคนทั่วประเทศ พร้อมๆ กับสร้างฐานทางสังคมและธรรมชาติแวดล้อมให้ฟื้นฟูบูรณะเพิ่มพูนขึ้นเต็มประเทศ ความเข้มแข็งที่เป็นพื้นฐานทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมจะส่งผลให้การพัฒนาเศรษฐกิจในระดับบนมั่นคงและยั่งยืน เศรษฐกิจพื้นฐาน หรือเศรษฐกิจชุมชนหรือเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริสั่ง เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ มีความคล้ายคลึงกันหรือเหมือนกัน

เศรษฐกิจพื้นฐาน หมายถึง เศรษฐกิจที่คำนึงถึงการทะนุบำรุงพื้นฐานของตัวให้เข้มแข็งทั้งทางสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจพื้นฐานของสังคม ก็คือชุมชน เพราะฉะนั้น เศรษฐกิจชุมชน คืออย่างเดียวกัน

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง พอเพียงสำหรับทุกคน มีธรรมชาติพอเพียง มีความรักพอเพียง มีปัญญาพอเพียง เมื่อทุกอย่างพอเพียง ก็เกิดความสมดุล จะเรียกว่า เศรษฐกิจสมดุลก็ได้ เมื่อสมดุลเป็นปกติ สบาย ไม่เจ็บไข้ ไม่วิฤต เศรษฐกิจพื้นฐานกับเศรษฐกิจชุมชน ล้วนมุ่งไปสู่เศรษฐกิจพอเพียง ข้อสำคัญเมื่อพูดถึงเศรษฐกิจพื้นฐานต้องไม่มองเรื่องเศรษฐกิจแบบแยกส่วน แต่

^{๔๘} สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่เก้า พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔).

เป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนความเข้มแข็งของสังคมหรือชุมชน อาศัยการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นบูรณาการ

ลักษณะ ๕ ประการ ของเศรษฐกิจพื้นฐาน

๑. เป็นเศรษฐกิจสำหรับคนทั้งมวล ไม่ใช่เศรษฐกิจที่สร้างความร่ำรวยให้คนส่วนน้อย แต่ทิ้งคนส่วนใหญ่ให้ยากจน

๒. มีพื้นฐานอยู่ที่ความเข้มแข็งของชุมชน

๓. มีบูรณาการ คือ ไม่ใช่เป็นเรื่องเศรษฐกิจโดดๆ แต่เชื่อมโยงกับสังคมวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมพร้อมกันไป

๔. อยู่บนพื้นฐานความเข้มแข็งของตนเอง

๕. การจัดการและนวัตกรรมต่างๆ เพื่อเพิ่มเติมความก้าวหน้าให้แก่เรื่องพื้นฐาน ทำให้มีพลวัตอย่างไม่หยุดนิ่ง^{๙๙}

นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้กล่าวสรุปความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง ไม่ได้แปลว่า ไม่เกี่ยวข้องกับใคร ไม่ค้าขาย ไม่ส่ง ไม่ผลิตเพื่อคนอื่น ไม่ทำเศรษฐกิจมหัพภาค แต่เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เพียงพอในอย่างน้อย ๗ ประการ คือ

๑. พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน

๒. จิตใจเพียงพอ ทำให้รักและเอื้ออาทรคนอื่นได้ คนที่ไม่พอ จะรักคนอื่นไม่เป็นและทำลายมาก

๓. สิ่งแวดล้อมพอเพียง การอนุรักษ์ และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อม ทำให้ยังชีพ และทำมาหากินได้ เช่น การทำเกษตรผสมผสาน ซึ่งได้ทั้งอาหาร ได้ทั้งสิ่งแวดล้อม และได้ทั้งเงิน

๔. ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง ทำให้สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้ เช่น ปัญหาสังคม ปัญหาคนยากจน หรือปัญหาสิ่งแวดล้อม

๕. ปัญญาพอเพียง มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิรูปและปรับตัวได้อย่างต่อเนื่อง

๖. อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตของกลุ่มคนที่สัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย ดังนั้น เศรษฐกิจจึงควรสัมพันธ์และเติบโตขึ้นมาจากฐานทางวัฒนธรรมจึงมั่นคง

๗. มีความมั่นคงพอเพียง ไม่ใช่ขูดขาก ขูดเงิน ขูดราย แบบกะทันหัน เดี่ยวตกงานไม่มีกิน ไม่มีใช้ ซึ่งประสาหมนุษย์คงทนไม่ไหว จึงสุขภาพจิตเสีย เครียด เพี้ยนรุนแรง ฆ่าตัวตาย ตัดยาเสพติด แต่เศรษฐกิจพอเพียงที่มั่นคงจะทำให้สุขภาพจิตดี^{๑๐๐}

ในขณะที่ วันชัย ทรงเมตตา ได้กล่าวถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ว่า หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีความสอดคล้องกับแนวคิดของการพัฒนาคน เพราะเน้นการพัฒนาความเป็นมนุษย์และความยั่งยืนของการพัฒนา ให้ความสำคัญต่อเรื่องความอยู่ดีมีสุขมากกว่าความมั่งคั่ง และเห็นคุณค่าของการ

^{๙๙} ประเวศ วะสี, ประชาคมตำบล ยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง ศีลธรรม และสุขภาพ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ธรรม พริ้นติ้งเซนเตอร์, ๒๕๔๑), หน้า ๒๐-๒๒.

^{๑๐๐} ประเวศ วะสี, เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม แนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๒), หน้า ๔-๗.

เรียนรู้ และการใช้คุณธรรมนำความรู้ เพราะว่าคนผู้ซึ่งเป็นผู้สร้างแวดล้อมของตนทำให้เกิดความพอเพียงได้ด้วยการรักษาความสมดุลในชีวิตของแต่ละคน แต่ละชุมชน แต่ละองค์กร และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้ การพัฒนาคนให้ดำเนินชีวิตตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เป็นการปลูกฝังคุณค่าของความเป็นคน การคิดให้ถูก พูดให้ถูก ปฏิบัติให้ถูกอย่างมีสติ และใช้ปัญญาไปในทางที่ถูกต้อง เพื่อทางเลือกและพัฒนาศักยภาพของแต่ละคนให้สามารถอยู่อย่างพออยู่พอกิน อิ่มชูตนเองและครอบครัวได้โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น อีกทั้งอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสงบสุข^{๑๐๑}

สรุปได้ว่า หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ เป็นหลักการที่สอนให้คนทุกระดับทุกฝ่ายรู้จักการปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม คือ ให้เดินสายกลาง ไม่สร้างผลกระทบที่เสียหายทั้งแก่ตนและส่วนรวม โดยเฉพาะมุ่งถึงการพัฒนาแบบองค์รวม ให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน เรียกว่า เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี คุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนการเมือง การปกครอง ใช้พลังทางสังคมขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาในรูปแบบของกลุ่ม เครือข่าย หรือประชาสังคม ประกอบด้วยภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน

ตารางที่ ๒.๘ แสดงการสรุปหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
สนธยา พลศรี (๒๕๔๗, หน้า ๒๒๖).	หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ เป็นหลักปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงชี้แนะแนวทางการดำรงชีวิตของประชาชนในทุกระดับให้รู้จักพอเพียง เมื่อเศรษฐกิจพอเพียงก็จะเกิดความสมดุล คือ ความเป็นปกติและยั่งยืน เศรษฐกิจพอเพียง อาจจะได้เรียกได้หลายชื่อ เช่น เศรษฐกิจพื้นฐาน เศรษฐกิจสมดุล เศรษฐกิจบูรณาการ เศรษฐกิจศีลธรรม
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๕๑, หน้า ๗).	ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีจิตสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

^{๑๐๑} วันชัย ทรงเมตตา, “พุทธศาสนากับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง”, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-ธันวาคม ๒๕๕๓): ๓๙.

ตารางที่ ๒.๘ แสดงการสรุปหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (ต่อ)

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
<p>สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๕๔, หน้า ๒๙).</p>	<p>ความพอเพียง นี้ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอ จะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มากกว่าความต้องการ ก็ขายได้ แต่ขายในที่ที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก</p>
<p>ศราวุทธิ์ บุรณ์เจริญ, จำนง หนูนิล และพัฒน์สุดา สอนชื่อ (๒๕๕๔, หน้า ๑๑-๑๒).</p>	<p>ความพอเพียงและการพึ่งตนเอง คือ ทางสายกลางที่จะป้องกันการเปลี่ยนแปลงความไม่มั่นคงของประเทศได้ และการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง เชื่อว่าจะสามารถปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคมของชุมชนให้ดีขึ้น โดยมีปัจจัย ๒ อย่าง คือ ๑. การผลิตจะต้องมีความสัมพันธ์กันระหว่างปริมาณผลผลิตและการบริโภค ๒. ชุมชนจะต้องมีความสามารถในการจัดการทรัพยากรของตนเองอย่างครบวงจร ผลที่เกิดขึ้น คือ</p>
<p>สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (๒๕๕๐, หน้า ๒๒).</p>	<p>การบริหารราชการแผ่นดินให้เป็นที่ไปเพื่อการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และความมั่นคงของประเทศอย่างยั่งยืน โดยต้องส่งเสริมการดำเนินการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และคำนึงถึงประโยชน์ของประเทศชาติในภาพรวมเป็นสำคัญ</p>
<p>สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (๒๕๕๔, หน้า ๒๙).</p>	<p>การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจ และการกระทำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีหลักพิจารณาอยู่ ๕ ส่วน ดังนี้ ๑. กรอบแนวคิด ๒. คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ ๓. ค่านิยม ๔. เงื่อนไข ๕. แนวทางปฏิบัติที่จะให้เกิดผลในการดำรงชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง</p>
<p>ประเวศ วะสี (๒๕๔๑, หน้า ๒๐-๒๒.)</p>	<p>การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นบูรณาการลักษณะ ๕ ประการ ของเศรษฐกิจพื้นฐาน ๑. เป็นเศรษฐกิจสำหรับคนทั้งมวล ไม่ใช่เศรษฐกิจที่สร้างความร่ำรวยให้คนส่วนน้อย แต่ทั้งคนส่วนใหญ่ให้ยากจน ๒. มีพื้นฐานอยู่ที่ความเข้มแข็งของชุมชน ๓. มีบูรณาการ คือ ไม่ใช่เป็นเรื่องเศรษฐกิจโดดๆ แต่เชื่อมโยงกับสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมพร้อมกันไป ๔. อยู่บนพื้นฐานความเข้มแข็งของตนเอง ๕. การจัดการและนวัตกรรมต่างๆ เพื่อเพิ่มเติมความก้าวหน้าให้แก่เรื่องพื้นฐาน ทำให้มีพลวัตอย่างไม่หยุดนิ่ง</p>

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
ประเวศ วะสี (๒๕๔๒, หน้า ๔-๗).	มีความมั่นคงพอเพียง ไม่ใช่วูบวาบ เตี้ยวจน เตี้ยวรวย แบบกะทันหัน เตี้ยวตงานไม่มีกิน ไม่มีใช้ ซึ่งประสาหมนุษย์คงทนไม่ไหว จึงสุขภาพจิตเสีย เครียด เพี้ยนรุนแรง ฆ่าตัวตาย ติดยาเสพติด แต่เศรษฐกิจพอเพียงที่มั่นคงจะทำให้สุขภาพจิตดี
วันชัย ทรงเมตตา (๒๕๕๓, ๓๙).	การพัฒนาคนให้ดำเนินชีวิตตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เป็นการปลูกฝังคุณค่าของความเป็นคน การคิดให้ถูก พูดให้ถูก ปฏิบัติให้ถูกอย่างมีสติ และใช้ปัญญาไปในทางที่ถูกต้อง เพื่อทางเลือกและพัฒนาศักยภาพของแต่ละคนให้สามารถอยู่อย่างพออยู่พอกิน อิ่มชูตนเองและครอบครัวได้โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น อีกทั้งอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสงบสุข

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนตามวิถีพุทธ

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนตามแนวพุทธ พบว่า มีนักวิชาการหลายท่านได้แสดงทัศนะไว้ ดังต่อไปนี้

การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชน และชุมชนให้ดีขึ้น โดยเน้นการพึ่งตนเองและการมีส่วนร่วมของประชาชน^{๑๐๒} ในปัจจุบัน การพัฒนาชุมชนนั้น เรียกได้ว่า ถ้ามองตามแนวพุทธ^{๑๐๓} ในปัจจุบัน ปรัชญาของขบวนการสรรโวทัยเป็นปรัชญาผสมแนวความคิดหลายแนว เช่น อหิงสา ปัจเจกชน และชุมชนของจอห์นรัสกิน ซึ่งมหาตมะคานธี ได้นำมาตั้งชื่อลัทธินี้ว่า “สรรโวทัย” อารีย์รัตน์นำมาผนวกเข้ากับวัฒนธรรมการปฏิบัติพื้นบ้านในชนบทที่มีการกระทำมาแต่โบราณของศรีลังกา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการลงแขกและการร่วมมือกันในชุมชนและหลักธรรมในพุทธศาสนาพัฒนาชุมชนตามแนวพุทธ เช่น พรหมวิหาร ๔ สังคหัตถุ ๔ ไตรลักษณ์ อริยสัจ ๔ มรรค ๘ หลักการพึ่งตนเอง เป็นต้น ปรัชญานี้แปรเป็นแนวปฏิบัติคือ การนำธรรมะในพระพุทธศาสนาเป็นกุญแจนำความผาสุกมาสู่ประชาชน โดยการกระตุ้นและเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการกระทำธรรมะทั้งหลาย เช่น มีความเมตตา กรุณา มุชิตา อุเบกขา และสังคหัตถุ ๔ คือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตา ทานในความหมายของสรรโวทัย หมายถึง การแบ่งเฉลี่ย หรือการครองกรรมสิทธิ์ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็อำนาจ ทรัพย์สิน ปัญญา หรือแรงงาน ถือเป็นหลักสำคัญของการอยู่ร่วมกันในครอบครัว ชุมชน และสังคม การยึดถือในทาน จะทำให้การยึดติด “ตัวกู ของกู” และการยึดติด “วัตถุ” ผ่อนคลายลง ซึ่งจะทำให้ทุกข์หมดสิ้นไป ทานนั้นจะต้องเกิดจากภายใน ไม่ใช่จากภายนอกที่บังคับให้กระทำจึงจะมีผลระยะยาวอย่างแท้จริง คุณค่าของธรรมะและวัฒนธรรมดั้งเดิมทั้งหลาย จะต้องนำมาประสานกับคุณค่าใหม่ๆในการพัฒนาชุมชนได้

^{๑๐๒} จินตนา สุจจันท์, การศึกษาและการพัฒนาชุมชน, หน้า ๔๔.

^{๑๐๓} ธนากร สังเขป, การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า ๒๕๑.

แต่ในที่นี้ ผู้วิจัยจะขอทำการศึกษาในบริบทที่เกี่ยวกับหลักเบื้องต้นของการพัฒนาชุมชน ประกอบด้วย ความเป็นมา ความหมาย องค์ประกอบ เป้าหมาย และแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน รวมถึงการพัฒนาในอื่นๆ อาทิเช่น ขบวนการสรรโวทัย วิธีการดำเนินการมี ๔ ขั้นตอน คือ ๑)ขั้นสมათาน ๒)ขั้นคาโมทัย ๓)ขั้นเทโคทัย ๔)ขั้นวิโคทัย พร้อมทั้งศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนตามแนวพุทธ และสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาชุมชน ดังจะขอเสนอแนะตามทัศนะของนักวิชาการทั้งหลายที่ได้กล่าวไว้ตามลำดับ ต่อไปนี้

๒.๔.๑ ความเป็นมาของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน (Community Development) ที่มาจากการพัฒนาชุมชน (Community Development) มีที่มาจากคำว่า การศึกษามวลชน (Mass Education) โดยได้นำมาใช้เป็นครั้งแรกในประเทศอังกฤษ อันเป็นผลมาจากรายงานเกี่ยวกับการศึกษามวลชนในสังคมแอฟริกัน (Mass Education in African Society) ซึ่งคณะกรรมการที่ปรึกษาฝ่ายการศึกษาของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศของอังกฤษได้นำเสนอต่อรัฐบาล เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๔๔ รายงานฉบับนี้เสนอแนะให้รัฐบาลประเทศอังกฤษ กำหนดนโยบายการปกครองอาณานิคมในทวีปแอฟริกา ด้วยการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ร่วมควบคุมการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของตนเอง เพื่อสร้างความรัก ความศรัทธา และความจงรักภักดีแก่ประชาชน ซึ่งเป็นลักษณะของการพัฒนาชุมชน แต่ถ้ามองในขบวนการสรรโวทัยกับการพัฒนาชุมชน^{๑๐๔} ก็จะมีหลักการดังนี้

๑. หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน ถือว่าประชาชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา
 ๒. หลักการรวมกลุ่มกันทำงาน เริ่มจากกลุ่มเล็กๆ ก่อน
 ๓. การสร้างสรรค์ชุมชนใหม่ต้องเปลี่ยนแปลงทั้งโครงสร้างและปัจเจกบุคคล โดยเริ่มจากข้างล่างขึ้นไปข้างบน
 ๔. พัฒนาจากรากฐานที่ประชาชนมีอยู่และเป็นอยู่
 ๕. ให้ความสำคัญกับศาสนา จริยธรรม และวัฒนธรรม
 ๖. ยึดหลักสัจจะ อหิงสา เสียสละ สะอาด ถูกต้อง และสันโดษ
- การพัฒนาชุมชนแนวพุทธตามหลักการของสรรโวทัย ประกอบด้วยการพัฒนา ๔ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นสมათาน เป็นขั้นแบ่งปันเวลา แรงงาน ความคิด ร่วมกัน และพัฒนาจิตใจโดยการร่วมใจกันตั้งค่าย เรียกว่า “ค่ายสมათาน” ขึ้นในหมู่บ้าน วัตถุประสงค์เพื่อ

- ๑) ทำลายอุปสรรคขวางกั้นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาวบ้าน
- ๒) ให้การศึกษาเพื่อให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าของขบวนการสรรโวทัย มีจิตใญ่ยุติธรรมสำนึกในหน้าที่ต่อชุมชน และมีความสากลนียม
- ๓) ให้ชาวบ้านเห็นพลังของตน เกิดความเชื่อมั่นว่า หากร่วมแรงร่วมใจกัน พึ่งตนเองและพึ่งกันเองแล้วสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้

^{๑๐๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๑.

๔) ให้เห็นความเป็นผู้นำในระดับต่างๆ ของชาวบ้านปรากฏออกมา ซึ่งจะมีผลต่อเนื่องไปถึงการทำกิจกรรมในขั้นตอนต่อไปตามขบวนการสรรโวทัย

๕) ให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าของทรัพยากรที่มีอยู่ในหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ คน วัฒนธรรมดั้งเดิม คุณลักษณะที่สร้างสรรค์ของปัจเจกชนและชุมชนค่ายสมาทานนี้มุ่งพัฒนาจิตใจ เปลี่ยนความคิด ค่านิยมให้ถูกต้อง เพื่อเป็นรากฐานให้กับการเปลี่ยนแปลงชุมชนอย่างสันติ ตามขั้นตอนที่เหลืออีก ๓ ขั้นตอนไป การทำค่ายสมาทานนี้ไม่ใช่การอบรมสั่งสอน แต่เป็นการทำงาน และการทำกิจกรรมร่วมกัน การทำงานร่วมกัน เช่น ขุดบ่อน้ำ สร้างโรงเรียน สร้างถนน ขุดคลองชลประทาน ถางป่า เป็นต้น การทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การเจริญสมาธิ การร้องรำทำเพลง การสนทนาวิสาสะ การประชุมแลกเปลี่ยน ใช้เวลาสั้นๆ ๑ วัน ถึง ๒ สัปดาห์ แล้วแต่สภาพการณ์ของแต่ละหมู่บ้าน เพื่อสลายกำแพงที่ขวางกั้นแยกมนุษย์ออกจากกัน เช่น ชั้นวรรณะ ลัทธิการเมือง ความคิดตามโครงสร้างอำนาจเก่า ฯลฯ ทำให้เกิด “การร่วมเป็นครอบครัวเดียวกัน”

หลักการทำงานร่วมกัน จะไม่มีหัวหน้า ไม่มีการออกคำสั่ง แต่ทุกคนมาร่วมกันวางแผน และร่วมกันรับผิดชอบ ใช้ทรัพยากรพื้นบ้านที่มีอยู่ใช้เครื่องมือธรรมดา หลักเลี้ยงเครื่องจักรกลที่ทันสมัยจะสร้างภาระให้โครงการ โครงการต่างๆ เกิดจากการพิจารณาตัดสินใจของชาวบ้าน สรรโวทัยเพียงแต่ให้ความช่วยเหลือด้านทรัพยากร คนงาน ความชำนาญ งบประมาณ และความสะดวกเท่าที่จำเป็นเท่านั้น การทำงานร่วมกันเช่นนี้ พบว่าหลายหมู่บ้านที่มีผู้มีอำนาจในโครงสร้างเก่า และคัดค้านค่ายสมาทาน ถูกทอดทิ้งให้โดดเดี่ยว ในที่สุดก็เข้าร่วมขบวนการเปลี่ยนความคิดและทัศนคติที่มีต่อชาวบ้าน ฝ่ายราชการ เช่น ตำรวจ ตอนแรกไม่ไว้วางใจค่ายนี้ แต่เมื่อเห็นการทำงานร่วมกัน และรู้ว่าอะไรเป็นอะไรแล้วก็เข้าร่วมขบวนการด้วยเหมือนกัน ทำให้ขบวนการสรรโวทัยขยายผลและเป็นขบวนการสำคัญในการสร้างพัฒนาชาติ

ขั้นคาโมทัย เป็นขั้นฟื้นฟูหมู่บ้าน โดยชาวบ้านปฏิบัติการสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม สังคมและเศรษฐกิจ เพื่อการพึ่งตนเองในระยะยาว ในขั้นนี้ จะดำเนินการ

๑) ฝึกอบรมผู้นำ โดยคัดเลือกผู้นำ ซึ่งอาจเป็นผู้นำเยาวชนหรือผู้นำที่แสดงภาวะผู้นำออกมาในระหว่างเข้าค่ายสมาทาน หมู่บ้านละ ๒ คน เข้ารับการฝึกอบรมในสถาบันที่สรรโวทัยตั้งขึ้นมา ซึ่งมีอยู่ ๔ แห่ง ผู้นำเหล่านี้หลังการฝึกอบรมแล้วจะไปทำหน้าที่

๑.๑) เป็นผู้ประสานชาวบ้านให้ร่วมกันปกครองบ้านด้วยตนเอง^{๑๐๕} เช่น ร่วมกันพิจารณาและกำหนดอนาคตของหมู่บ้าน ร่วมกันพิจารณาการทำกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นผลดีและผลกระทบต่อหมู่บ้าน ดึงอุดมคติของคนของชุมชนออกมาปฏิบัติการสร้างสรรค์หมู่บ้าน เป็นต้น

๑.๒) รวบรวมชาวบ้านแบ่งออกเป็นกลุ่ม คือ กลุ่มเด็ก กลุ่มเยาวชน กลุ่มแม่ กลุ่มผู้ใหญ่ กลุ่มชวาวนา และสภาฟื้นฟูหมู่บ้าน (ตัวแทนจากกลุ่มต่างๆ เพื่อประสานกลุ่มทั้ง ๕ ในกิจกรรมร่วมกัน) การจำแนกคนในหมู่บ้านออกเป็นกลุ่มๆ เช่นนี้ เท่ากับเป็นการจัดโครงสร้างและหน้าที่การทำงานในหมู่บ้าน ซึ่งนอกจากจะช่วยกันทำงานตามโครงสร้างและหน้าที่แล้ว ยังเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้พัฒนาความสามารถของตนเองไปพร้อมๆ กันด้วย ทำให้บรรยากาศการพัฒนาหมู่บ้านเต็มไปด้วยความคึกคัก

^{๑๐๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๑.

๒) ฝึกอาชีพและทักษะให้ชาวบ้าน การพัฒนาจะประสบความสำเร็จไม่ใช่มีเพียงอุดมการณ์และความมุ่งมั่นเท่านั้น จะต้องมีความสามารถที่จะกระทำการด้วย ดังนั้น ขบวนการสรรโวทัย จึงจัดให้มีการฝึกอาชีพและทักษะให้ชาวบ้านด้วย โดยฝึกและสอนอาชีพที่สอดคล้องกับสภาพและวัฒนธรรมของหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้าน อาชีพต่างๆ เช่น การทำนา ทำไร่ งานโลหะ ผ้าปาโต๊ะ เครื่องหยาบ งานเย็บปักถักร้อย งานพิมพ์ งานถ่ายภาพ งานเครื่องปั้นดินเผา งานจักสาน และงานฝีมือต่างๆ การฝึกอาชีพนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการพึ่งตนเองที่จะต้องช่วยชาวบ้าน นอกจากนี้ ยังมีเรื่องของทุน การจัดการและการตลาดด้วย ในระยะแรกสรรโวทัยจะช่วยประสานงานกับหน่วยงานของรัฐ แต่ศูนย์กลางการทำกิจกรรมต่างๆ อยู่ที่ชาวบ้าน

ขั้นเทโสทัย เป็นขั้นการฟื้นฟูประเทศชาติ ขั้นนี้เป็นงานใหญ่ สรรโวทัยจึงต้องร่วมมือกับองค์กรหลายองค์กรที่มีเป้าหมายหลักร่วมกัน จัดตั้งรายการศึกษาเพื่อการพัฒนาขึ้น โดยการจัดสัมมนาสั้นๆ ๓ ครั้งต่อสัปดาห์ แต่ครั้งมีผู้เข้าร่วมประมาณ ๕๐-๗๕ คน มาจากอาชีพและระดับชั้นต่างๆ ในสังคม เช่น สมาชิกในหมู่บ้านของสรรโวทัย นักบวช ข้าราชการ ผู้นำทางการเมืองทุกระดับ ครูอาจารย์ นักศึกษา แพทย์ นายช่าง กสิกร กรรมการ และกลุ่มอาชีพต่างๆ เป็นต้น เพื่อทำความเข้าใจปรัชญา หลักการ วิธีการของสรรโวทัยที่จะนำไปสู่ความร่วมมือกันในระดับชาติ ผลที่ได้รับการยอมรับในระดับชาติ^{๑๐๖} ได้แก่

- ๑) การระดมทรัพยากรของมนุษย์โดยพื้นฐานของความสมัครใจมีความสำคัญต่อการพัฒนา
- ๒) ค่ายสมานานมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาระดับชาติ
- ๓) ความสันโดษ เป็นเงื่อนไขอันดับแรกของการพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งจะต้องยึดมั่น
- ๔) ความสำคัญของการสร้างชาติ เริ่มจากระดับหมู่บ้านสู่ระดับบน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกระดับ ทุกขั้นตอนของการวางแผนและปฏิบัติการ
- ๕) เห็นคุณค่าของการประยุกต์วิทยาระดับกลาง (Intermediate Technology) ที่เหมาะสมไม่หลงมกยอยู่กับระบบอุตสาหกรรมที่ใช้เครื่องจักรกลที่ทันสมัย ซึ่งต้องลงทุนสูงเหมือนประเทศที่ร่ำรวยแล้วทางตะวันตก

๖) การฟื้นฟูบทบาทของพระสงฆ์ให้มีบทบาทในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณและศูนย์กลางการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ เหมือนเช่นในอดีต

- ๗) การเปิดโอกาสให้นักเรียน และนักศึกษา เข้าไปมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาชุมชน
- ๘) การสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มต่างๆ ทั้งทางศาสนา เชื้อชาติ การเมืองและกลุ่มผู้นำ เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายการพัฒนาอย่างเดียวกัน
- ๙) การพัฒนาชุมชนต้องสอดคล้องกับวัฒนธรรมของชุมชนแต่ละแห่ง
- ๑๐) พระพุทธศาสนาเป็นโครงสร้างทางอุดมการณ์ของชาติ

ขั้นวิศโวทัย เป็นขั้นการฟื้นฟูในระดับชาติ ซึ่งในระยะแรกมีเพียงสรรโวทัยของศรีลังกากับขบวนการภูทานของวิโนนาในอินเดียเท่านั้นที่ร่วมมือ โดยการแลกเปลี่ยนอาสาสมัครระหว่างกัน ค.ศ. ๑๙๖๗ กลุ่มธรรงค์ ๑๑-๑๑-๑๑ ของเบลเยียมได้เข้าร่วมขบวนการสรรโวทัยเป็นกลุ่มแรก ค.ศ. ๑๙๖๙ ได้จัดตั้งโครงการประสานหมู่บ้านทดลองนำประชาชน ๒ วัฒนธรรมมาร่วมมือกันระหว่าง

^{๑๐๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๑.

หมู่บ้านบาเลนแห่งเบลเยียมกับหมู่บ้านหะมิลลาเวาแห่งสเปนลังกา เพื่อให้เห็นความจริงของโลกที่ถูกแบ่งแยก มีการแลกเปลี่ยนอาสาสมัคร และข่าวสาร เพื่อให้ประชาชนเห็นวิถีชีวิตและปัญหาที่แต่ละฝ่ายกำลังเผชิญอยู่ และได้เกิด

ต่อมาสรรโวทัยได้เข้าประชุมสัมมนาแลกเปลี่ยนในเวทีระดับชาติอีกหลายครั้ง และได้เกิดโครงการแบบเดียวกับสรรโวทัยนี้ในบังกลาเทศ อินโดนีเซีย และกานา นอกจากนี้ ยังมีสาขาของสรรโวทัยอยู่ในประเทศต่างๆ เช่น มูลนิธิสรรโวทัยสมาทานแห่งยุโรป มูลนิธินี้ได้ประยุกต์ปรัชญาสรรโวทัยฟื้นฟูชุมชนในทวีปยุโรป ให้ปลอดภัยจากภาวะสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ และลดช่องว่างในหมู่บ้านที่กำลังพัฒนา

ดังนั้น ข้อวิเคราะห์กรณีการพัฒนาตามแนวทางของสรรโวทัย การพัฒนาตามแนวทางของสรรโวทัย เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนตามแนวพุทธ วิเคราะห์ตามกรอบหลักการพัฒนายั่งยืน มาแสดงพอเป็นแนวทาง และตัวอย่างให้เห็นประเด็นความสอดคล้องยังมีประเด็นเพิ่มเติมที่สามารถหยิบยกมาวิเคราะห์เพื่อเติมได้อีก^{๑๐๗} ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๙ แสดงตารางข้อวิเคราะห์การพัฒนาตามแนวทางของสรรโวทัย

หลักการ	การวิเคราะห์	ข้อวิเคราะห์
๑. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์	✓	มุ่งพัฒนาจิตใจ เปลี่ยนความคิด ค่านิยมให้ถูกต้อง ด้วยหลักธรรมะและวัฒนธรรมดั้งเดิม
๒. ความสมดุล	✓	ลดช่องว่างของคนซึ่งเกิดจากการแบ่งแยกชนชั้นกลุ่ม ลดช่องว่างทางเศรษฐกิจ และการเมืองทั้งในประเทศและกับระหว่างประเทศ
๓. การพัฒนาแบบองค์รวม	✓	พัฒนาคน สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง
๔. การเรียนรู้	✓	เรียนรู้จากการปฏิบัติงานร่วมกัน
๕. การมีส่วนร่วม	✓	มีส่วนร่วมในการทำงานทุกขั้นตอน
๖. การระเบิดจากข้างใน	✓	โครงการต่างๆ เกิดจากการตัดสินใจของชาวบ้าน
๗. ชุมชนเข้มแข็ง	✓	ชุมชนพึ่งตนเองเป็นหลัก
๘. การบริหารจัดการ	✓	เปลี่ยนแปลงโครงสร้างและปัจเจกบุคคล เริ่มจากระดับล่างไปสู่ระดับบน และมีการจัดองค์กรเพื่อรับผิดชอบงานแผนกต่าง
๙. ธรรมาภิบาล	✓	ยึดหลักสัจจะ อหิงสา เสียสละ สะอาด ถูกต้อง และสันโดษ รวมถึงหลักธรรมในพระพุทธศาสนา จริยธรรม และวัฒนธรรม

^{๑๐๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๑.

ตารางที่ ๒.๙ แสดงตารางข้อวิเคราะห์การพัฒนาตามแนวทางของสรรโวทัย (ต่อ)

หลักการ	การวิเคราะห์	ข้อวิเคราะห์
๑๐. ความยุติธรรมในสังคม	✓	อาศัยหลักธรรมาภิบาลตามข้อ ๙ การมุ่งแก้ปัญหาความทุกข์ยากของประชาชนทุกด้าน และการมุ่งให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าของขบวนการสรรโวทัย มีจิตใจยุติธรรม สำนึกในหน้าที่ต่อชุมชน
๑๑. การพัฒนาจากรากเหง้า	✓	เป็นหลักการของขบวนการอยู่แล้ว
๑๒. การพึ่งตนเอง	✓	มุ่งให้ชุมชนพึ่งตนเอง และพึ่งกันเอง
๑๓. การสร้างเครือข่าย	✓	มีเครือข่ายทั้งในประเทศและต่างประเทศ
๑๔. หลักในทางเศรษฐศาสตร์ (ประสิทธิภาพและการฟื้นฟูธรรมชาติ)	✓	ให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นหลัก แต่การฟื้นฟูธรรมชาติไม่มีความชัดเจน
๑๕. หลักการสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา	✓	ร่วมกันทั้งภาครัฐ วิชาการ สังคม และชุมชน
๑๖. การรักษาสีงแวดล้อม	✓	มุ่งใช้ทรัพยากรพื้นบ้านที่มีอยู่ ใช้เครื่องมือธรรมดา หลีกเลี่ยงเครื่องจักรกลที่ทันสมัยที่จะสร้างภาระให้ แต่ประเด็นการให้ความสำคัญกับการรักษาสีงแวดล้อมไม่ชัดเจนนัก

หมายเหตุ: เครื่องหมาย ✓ หมายถึง มี เป็น และสอดคล้องกับหลักการนั้น

การพัฒนาตามแนวทางของสรรโวทัยสอดคล้องกับหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนเกือบสมบูรณ์อย่างน้อยไม่ต่ำกว่า ๑๕ ข้อ ใน ๑๖ ข้อ ถือเป็นตัวแบบของการพัฒนาที่ดีที่สุดตัวแบบหนึ่ง ซึ่งอดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนาของเนเธอร์แลนด์ กล่าวไว้เมื่อ ค.ศ.๑๙๗๖ (พ.ศ.๒๕๑๙) ว่า “ปรัชญาของสรรโวทัยอาจช่วยแก้ปัญหาประชาชนได้ไม่เพียงแต่ในประเทศที่กำลังพัฒนาเท่านั้น แม้แต่ในประเทศที่พัฒนาแล้วก็อาจช่วยได้ กลุ่มบุคคลในอเมริกาและยุโรปกำลังศึกษาสิ่งที่ท่านกำลังพัฒนาอยู่ในศรีลังกา เพื่อจะปิดเป้าความทุกข์ยากของมนุษย์มากขึ้นและมากขึ้น”^{๑๐๘}

^{๑๐๘} วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาขององค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๓๗๙.

ขบวนการสรรโวทัยเจริญก้าวหน้าขยายสาขามากขึ้นเป็นลำดับมา แม้การเมืองของศรีลังกาจะอยู่ภายใต้การยึดครองของชาติทางยุโรป และภายหลังเป็นอิสระสถานการณ์ทางการเมืองก็ไม่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศชาติเท่าไรนัก แต่ขบวนการสรรโวทัยก็เจริญก้าวหน้าได้อย่างต่อเนื่องมาเท่ากับยืนยันความเป็นตัวแบบที่ดีที่สุดตัวแบบหนึ่งซึ่งควรจะนำไปปรับใช้ต่อไป

ตารางที่ ๒.๑๐ สรุปการพัฒนาตามแนวทางของสรรโวทัย

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
จินตนา สุขจิตต์, (๒๕๔๙, หน้า ๔๔).	การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชน และชุมชนให้ดีขึ้น โดยเน้นการพึ่งตนเองและการมีส่วนร่วมของประชาชน
ธนากร สังเขป (๒๕๕๕, หน้า ๒๕๑).	การพัฒนาชุมชนนั้น เรียกได้ว่า ถ้ามองตามแนวพุทธ
ธนากร สังเขป (๒๕๕๕, หน้า ๒๕๑).	ในปัจจุบัน ปรัชญาของขบวนการสรรโวทัยเป็นปรัชญาผสมแนวความคิดหลายแนว เช่น อหิงสา ปัจเจกชน และชุมชนของจอห์นรัสกิน ซึ่งมหาตมะคานธี ได้นำมาตั้งชื่อลัทธินี้ว่า “สรรโวทัย”
ธนากร สังเขป (๒๕๕๕, หน้า ๒๕๑).	ลักษณะของการพัฒนาชุมชน แต่ถ้ามองในขบวนการสรรโวทัยกับการพัฒนาชุมชน
ธนากร สังเขป (๒๕๕๕, หน้า ๒๕๑).	๑. หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน ถือว่าประชาชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ๒. หลักการรวมกลุ่มกันทำงาน เริ่มจากกลุ่มเล็กๆ ก่อน ๓. การสร้างสรรค์ชุมชนใหม่ต้องเปลี่ยนแปลงทั้งโครงสร้างและปัจเจกบุคคล โดยเริ่มจากข้างล่างขึ้นไปข้างบน ๔. พัฒนาจากรากฐานที่ประชาชนมีอยู่และเป็นอยู่ ๕. ให้ความสำคัญกับศาสนา จริยธรรม และวัฒนธรรม ๖. ยึดหลักสี่จะ อหิงสา เสียสละ สะอาด ถูกต้อง และสันโดษ
วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, (๒๕๔๘, หน้า ๓๗๙).	การพัฒนาตามแนวทางของสรรโวทัยสอดคล้องกับหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนเกือบสมบูรณ์ อย่างน้อยไม่ต่ำกว่า ๑๕ ข้อ ใน ๑๖ ข้อ ถือเป็นตัวแบบของการพัฒนาที่ดีที่สุดตัวแบบหนึ่ง ซึ่งอดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนาของเนเธอร์แลนด์ กล่าวไว้เมื่อ ค.ศ.๑๙๗๖ (พ.ศ.๑๕๑๙) ว่า “ปรัชญาของสรรโวทัยอาจช่วยแก้ปัญหาประชาชนได้ไม่เพียงแต่ในประเทศที่กำลังพัฒนาเท่านั้น แม้แต่ในประเทศที่พัฒนาแล้วก็อาจช่วยได้ กลุ่มบุคคลในอเมริกาและยุโรปกำลังศึกษาสิ่งที่ท่านกำลังพัฒนาอยู่ในศรีลังกา เพื่อจะปิดเป้าความทุกข์ยากของมนุษย์มากขึ้นและมากขึ้น

๒.๔.๒ ความหมายของการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน เป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลายดังได้กล่าวมาแล้ว หน่วยงาน นักวิชาการและนักปฏิบัติการด้านการพัฒนาชุมชนขององค์การระหว่างประเทศและประเทศต่างจึงได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้มากมาย ซึ่งส่วนใหญ่มีความสอดคล้องและคล้ายคลึงกัน ในเรื่องการพัฒนาชุมชนรวมถึงการบริหารจัดการชุมชน อาทิเช่น เรื่องการบริหารและการปกครองของประเทศในทวีปแอฟริกา ณ มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้เป็นครั้งแรก เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๔๘ ว่า การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นโดยอาศัยความร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชนและเกิดจากความศรัทธาของประชาชน แต่ถ้าประชาชนไม่เกิดความริเริ่มก็ใช้เทคนิคกระตุ้นให้เกิดความริเริ่มขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้ได้รับการตอบสนองจากประชาชนด้วยความกระตือรือร้นอย่างแท้จริง^{๑๐๙} และรวมถึงองค์การสหประชาชาติ ก็ได้ให้ความหมายไว้เป็นครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๕๕ ว่า การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการสร้างเสริมความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ชุมชนด้วยการมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง และการพึ่งตนเองอย่างแท้จริงโดยความศรัทธาเริ่มของประชาชนในชุมชน^{๑๑๐}

ปีต่อมาได้ปรับปรุงใหม่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นและเป็นที่ยอมรับทั่วไปว่า การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการรวมกำลังระหว่างประชาชนในชุมชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล เพื่อปรับปรุงสภาพทางการพัฒนาชุมชนรวมถึงการบริหารด้าน เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ ให้เจริญยิ่งขึ้น รวมถึงการทำให้คนในชาติเกิดความรักสามัคคีกัน เพื่อความก้าวหน้าของประเทศชาติได้อย่างเต็มที่^{๑๑๑} หน่วยงานองค์กรต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ด้านการการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง อาทิเช่น องค์การบริหารวิเทศกิจของประเทศสหรัฐอเมริกา (The United States Agency for International Development : AID) ได้ให้ความหมายไว้ เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๕๖ ว่า การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการกระทำทางสังคม ซึ่งประชาชนในชุมชนร่วมกันจัดวางแผนและลงมือปฏิบัติการด้วยตนเอง โดยกำหนดว่ากลุ่มของตนและแต่ละบุคคล มีความต้องการอย่างไร มีปัญหาอะไรร่วมกัน แล้วจัดทำแผนของกลุ่มและของแต่ละบุคคล เพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ต้องการและสามารถแก้ไขปัญหาเหล่านั้น โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้นให้มากที่สุด แล้วเสริมด้วยบริการและวัสดุจากองค์การหรือหน่วยงาน ภาครัฐบาลและภาคเอกชนที่อยู่นอกชุมชน^{๑๑๒} ดังนั้นนักวิชาการต่างประเทศได้ให้ความหมายเอาไว้ในทำนองเดียวกันว่า การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการทางสังคมซึ่งประชาชนในชุมชนนั้นได้มีส่วนร่วมในการวางแผนและปฏิบัติการก่อตั้งกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหา ตลอดจนขอความ

^{๑๐๙} สัจญา สัจญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๑๐.

^{๑๑๐} United Nations, Social service, Rural Community organization, (New York: United Nations Bureau of Social Affairs, 1955), p. 6.

^{๑๑๑} Chi-Wen, Chang, Rural Asia Marches Forward: Focus on Agricultural & Rural Development, (Philippines: University of Philipins, 1969), p. 6, อ้างใน รัชนิกร เศรษฐ์, สังคมวิทยาชนบท, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๘), หน้า ๓๐๕-๓๐๖.

^{๑๑๒} สัจญา สัจญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, หน้า ๑๑.

ช่วยเหลือจากองค์กรของรัฐบาลหรือองค์การอาสาสมัครอื่นๆ^{๑๑๓} อันเป็นการร่วมกำลังดำเนินการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้มีความเป็นปึกแผ่นและดำเนินงานไปในแนวทางที่ต้องการระหว่างประชาชนกับรัฐบาล^{๑๑๔} ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งที่น่ามาสร้างความเจริญให้แก่ชุมชน ประกอบด้วย การช่วยตนเอง การให้ความสำคัญต่อความต้องการที่แท้จริงของประชาชนลักษณะของสังคมวัฒนธรรม ประเพณีและลักษณะอื่นๆ ของชุมชนแห่งนั้นเป็นส่วนรวม^{๑๑๕}

ทั้งนี้รวมถึงองค์กรทางสังคม เช่น กรมการพัฒนาชุมชนของประเทศไทย ก็ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาชุมชน คือ การพัฒนาความรู้ ความสามารถของประชาชน เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการช่วยตนเอง เพื่อบ้านและชุมชน ให้มีมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยการร่วมมือกันระหว่างประชาชนกับรัฐบาล เป็นวิธีการที่นำเอาบริการของรัฐบาลผนวกเข้ากับความต้องการของประชาชนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการที่รัฐบาลและประชาชนในชุมชน ร่วมมือกันวางแผนเพื่อปรับปรุงสร้างสรรค์ชุมชนให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และสิ่งแวดล้อม ตามความต้องการของประชาชนในชุมชน โดยอาศัยความคิดริเริ่ม การพึ่งตนเองของประชาชนเป็นสำคัญ แต่ถ้าประชาชนไม่เกิดความคิดริเริ่มด้วยตนเอง รัฐบาลก็ใช้เทคนิคกระตุ้นเตือนให้เกิดความคิดริเริ่มขึ้น และถ้ามีความจำเป็นก็อาจขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานหรือองค์การภายนอกชุมชนได้^{๑๑๖}

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการพัฒนาคนและกลุ่มคนในชุมชนให้มีศักยภาพเพียงพอและร่วมมือกันปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและชุมชน ตามแผนและโครงการที่กำหนดไว้ ทั้งการใช้พลังของชุมชนและการสนับสนุนจากภายนอกชุมชน

^{๑๑๓} ชีรวัดน์ นิเจนตร, การศึกษากับการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: หน่วยงานพิเศษ กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๒๘), หน้า ๒๒.

^{๑๑๔} Arthur, Dunham, *Community Welfare Organization*, (New York: Thomas Y. Crowell Company, 1958), p. 3.

^{๑๑๕} Peter Du, Sautoy, *The Organization of A Community Development*, (London: Oxford University Press, 1962), p. 1.

^{๑๑๖} ไพรัตน์ เดชะรินทร์, *การบริหารงานพัฒนาชนบท*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๔), หน้า ๑๓.

ตารางที่ ๒.๑๑ สรุปความหมายของการพัฒนาชุมชน

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (๒๕๒๖, หน้า ๑๐).	การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นโดยอาศัยความร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชน และเกิดจากความศรัทธาเริ่มของประชาชน แต่ถ้าประชาชนไม่เกิดความริเริ่มก็ใช้เทคนิคกระตุ้นให้เกิดความริเริ่มขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้ได้รับการตอบสนองจากประชาชนด้วยความกระตือรือร้นอย่างแท้จริง
United Nations, Social service (1955, p. 6).	ว่า การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการสร้างเสริมความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ชุมชนด้วยการมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง และการพึ่งตนเองอย่างแท้จริงโดยความศรัทธาเริ่มของประชาชนในชุมชน
Chi-Wen, Chang (2528, p. 305-306).	การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการรวมกำลังระหว่างประชาชนในชุมชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล เพื่อปรับปรุงสภาพทางการ การพัฒนาชุมชนรวมถึงการบริหารด้าน เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ ให้เจริญยิ่งขึ้น รวมถึงการทำให้คนในชาติเกิดความรักสามัคคีกัน เพื่อความก้าวหน้าของประเทศชาติได้อย่างเต็มที่
สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (หน้า ๑๑).	การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการกระทำทางสังคม ซึ่งประชาชนในชุมชนร่วมกันจัดวางแผนและลงมือปฏิบัติการด้วยตนเอง โดยกำหนดว่ากลุ่มของตนและแต่ละบุคคล มีความต้องการอย่างไร มีปัญหาอะไรร่วมกัน แล้วจัดทำแผนของกลุ่มและของแต่ละบุคคล เพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ต้องการและสามารถแก้ไขปัญหาเหล่านั้น โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้นให้มากที่สุด แล้วเสริมด้วยบริการและวัสดุจากองค์การหรือหน่วยงาน ภาครัฐบาลและภาคเอกชนที่อยู่นอกชุมชน
ชิรวัดน์ นิจนตร (๒๕๒๘, หน้า ๒๒).	การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการทางสังคมซึ่งประชาชนในชุมชนนั้นได้มีส่วนร่วมในการวางแผนและปฏิบัติการก่อตั้งกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหา ตลอดจนขอความช่วยเหลือจากองค์การของรัฐบาลหรือองค์การอาสาสมัครอื่นๆ
Arthur, Dunham (1958, p. 3.)	การร่วมกำลังดำเนินการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้มีความเป็นปรีกแผ่นและดำเนินงานไปในแนวทางที่ต้องการระหว่างประชาชนกับรัฐบาล
Peter Du, Sautoy (1962, p. 1).	วิธีการหนึ่งที่น่าสนใจสร้างเสริมความเจริญให้แก่ชุมชน ประกอบด้วย การช่วยตนเอง การให้ความสำคัญต่อความต้องการที่แท้จริงของประชาชนลักษณะของสังคม วัฒนธรรม ประเพณีและลักษณะอื่นๆ ของชุมชนแห่งนั้นเป็นส่วนรวม

ตารางที่ ๒.๑๑ สรุปความหมายของการพัฒนาชุมชน (ต่อ)

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (๒๕๒๔, หน้า ๑๓).	การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการที่รัฐบาลและประชาชนในชุมชนร่วมมือกันวางแผนเพื่อปรับปรุงสร้างสรรคชุมชนให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และสิ่งแวดล้อม ตามความต้องการของประชาชนในชุมชน โดยอาศัยความคิดริเริ่ม การพึ่งตนเองของประชาชนเป็นสำคัญ แต่ถ้าประชาชนไม่เกิดความคิดริเริ่มด้วยตนเอง รัฐบาลก็ใช้เทคนิคกระตุ้นเตือนให้เกิดความคิดริเริ่มขึ้น และถ้ามีความจำเป็นก็อาจขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานหรือองค์การภายนอกชุมชนได้

๒.๔.๓ องค์ประกอบของการพัฒนาชุมชน

สนธยา พลศรี ได้นำเสนอองค์ประกอบของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า ถ้าพิจารณาจากลักษณะที่สำคัญของการพัฒนาชุมชนแล้ว องค์ประกอบของการพัฒนาชุมชน^{๑๓๗} มีดังต่อไปนี้

๑. คนในชุมชน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด เพราะการพัฒนาชุมชนเป็นเรื่องของคนในชุมชนโดยตรง โดยเฉพาะศักยภาพหรือพลังความสามารถของคนในชุมชน

๒. สิ่งแวดล้อมในชุมชน ทั้งสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น การจัดระเบียบทางสังคม สถาบันทางสังคมขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม เทคโนโลยีต่างๆ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้มีส่วนสำคัญในการสนับสนุนงานพัฒนาชุมชน

๓. วัสดุอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา เช่น วัสดุสำนักงาน วัสดุก่อสร้าง เครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ ยานพาหนะ เครื่องมือ เครื่องจักร เป็นต้น วัสดุอุปกรณ์เหล่านี้ต้องมีคุณภาพเหมาะสมแลเพียงพอต่อกิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่กำหนดขึ้น

๔. กลวิธีหรือวิธีการพัฒนา การพัฒนาชุมชนมีหลายวิธี เช่น การให้การศึกษาอบรมการจัดระเบียบชุมชน การสร้างผู้นำ การสร้างกลุ่มและองค์กร การวางแผนและโครงการการประสานงาน เป็นต้น

๕. กระบวนการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีลำดับขั้นตอนการดำเนินงาน คือ การศึกษาชุมชนการวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการชุมชน การวางแผนแก้ปัญหาในลักษณะของโครงการการพิจารณาวิธีการดำเนินงาน การดำเนินงาน การประเมินผลงาน และการทบทวน เพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรค

๖. การสนับสนุนช่วยเหลือจากรัฐบาลและภาคเอกชน เป็นการสนับสนุนช่วยเหลือเฉพาะในสิ่งที่มี ความจำเป็น เกินขีดความสามารถของชุมชน หรือเพื่อกระตุ้นเตือนเร่งรัดให้ประชาชนเกิดความตื่นตัวและเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนา ไม่ใช่เรื่องพื้นฐานของการพัฒนา

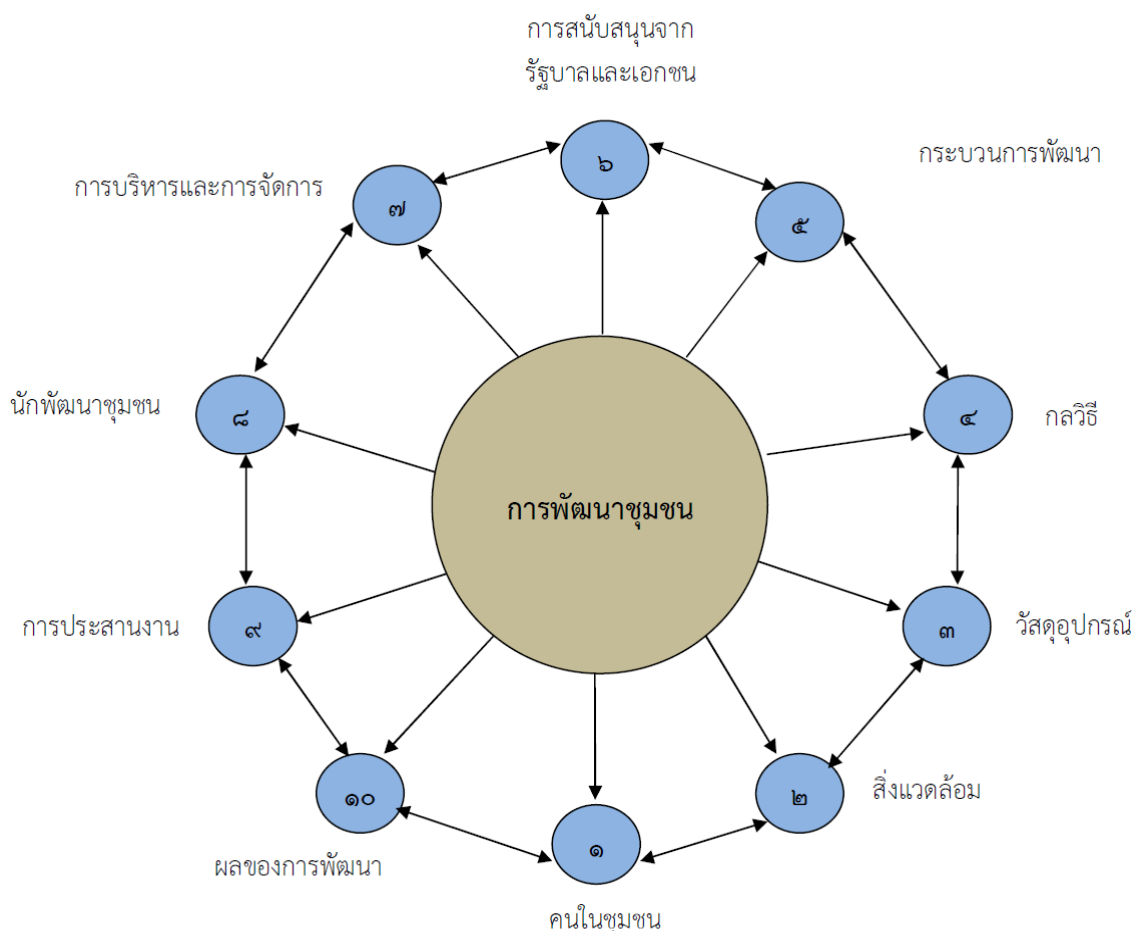
๗. การบริหารและการจัดการ การพัฒนาชุมชนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคนกลุ่มคน องค์กร และหน่วยงานต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน ทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชน มีวิธีการ

^{๑๓๗} สนธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, หน้า ๕๑-๕๓.

และกระบวนการหลายขั้นตอน จึงจำเป็นต้องมีบริหารและการจัดการที่ดีทั้งในระยะเตรียมการ ระหว่างการดำเนินงาน และหลังจากได้รับผลของการพัฒนาแล้ว

๘. นักพัฒนาชุมชน นักพัฒนาชุมชนเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ ในการพัฒนาชุมชนมี เทคนิควิธีในการจูงใจ การระดมพลัง หรือศักยภาพของคนในชุมชนมาใช้พัฒนาชุมชนของตนเองตาม ปรัชญา แนวความคิดและวิธีการพัฒนาชุมชนที่แท้จริง ในระยะแรก นักพัฒนาชุมชนอาจจะมาจาก ภายนอกชุมชนที่เป็นข้าราชการหรือนักพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชนก็ได้ นักพัฒนาชุมชนดังกล่าวนี้ จะต้องสร้างนักพัฒนาที่เป็นคนในชุมชนขึ้นมารับรองงานพัฒนาชุมชนของตนต่อไป

๙. การประสานงาน การพัฒนาชุมชนมีลักษณะและองค์ประกอบหลายประการ ดังได้ กล่าวมาแล้ว องค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การประสานงาน เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการ พัฒนา ดำเนินกิจกรรมพัฒนาอย่างประสาน สอดคล้อง เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ถูกต้องการขั้นตอน ที่วางไว้ ดังปรากฏในแผนภาพ ต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงองค์ประกอบของการพัฒนาชุมชน

ที่มา: สนธิยา พลศรี, ๒๕๔๗, หน้า ๕๒.

๑๐. ผลงานที่เกิดขึ้น องค์ประกอบที่สำคัญของการพัฒนาชุมชน คือ ความสำเร็จในการพัฒนา ดังนั้น กระบวนการพัฒนาชุมชนที่ผ่านไปในแต่ละขั้นตอน จึงอาจจะมีผลเกิดขึ้น ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง ไม่มากก็น้อย เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในความสำเร็จของการพัฒนาชุมชน ผลงานที่เกิดขึ้นนี้ ต้องเป็นของประชาชนในชุมชนอย่างทั่วถึงและยุติธรรม^{๑๑๘}

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของการพัฒนาชุมชนนี้ ต่างมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ส่งผลกระทบซึ่งกันและกัน ทั้งเกื้อหนุนและเหนี่ยวนำ จึงต้องดำเนินงานไปพร้อมๆ กัน และมีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนมาก เพราะการดำเนินงานพัฒนาชุมชนให้ประสบความสำเร็จได้นั้น ก็คือการพัฒนาองค์ประกอบเหล่านี้ให้มีคุณภาพ มีปริมาณที่เพิ่มขึ้น และเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมนั่นเอง องค์ประกอบดังกล่าว

ตารางที่ ๒.๑๒ องค์ประกอบของการพัฒนาชุมชน

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
สนธยา พลศรี (หน้า ๕๑-๕๓.)	องค์ประกอบของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า ถ้าพิจารณาจากลักษณะที่สำคัญของการพัฒนาชุมชนแล้ว องค์ประกอบของการพัฒนาชุมชน
สนธยา พลศรี (หน้า ๕๑-๕๓.)	องค์ประกอบที่สำคัญของการพัฒนาชุมชน คือ ความสำเร็จในการพัฒนา ดังนั้น กระบวนการพัฒนาชุมชนที่ผ่านไปในแต่ละขั้นตอน จึงอาจจะมีผลเกิดขึ้น ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง ไม่มากก็น้อย เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในความสำเร็จของการพัฒนาชุมชน ผลงานที่เกิดขึ้นนี้ ต้องเป็นของประชาชนในชุมชนอย่างทั่วถึงและยุติธรรม

๒.๔.๔ เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

จากการศึกษาวิเคราะห์เอกสารเกี่ยวกับประเด็นต่างๆ ของการพัฒนาชุมชนดังกล่าวมาข้างต้น พบว่า การพัฒนาชุมชน มีเป้าหมายที่สำคัญ ๒ ประการ ได้แก่ การพัฒนาคนให้มีความสุข และการพัฒนากลุ่มคนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ และมีมีความสุข^{๑๑๙} ดังนี้

๑) การพัฒนาคนให้มีความสุข

คนมีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนมาก เพราะคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เนื่องจากเป็นผู้มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ทั้งเป็นผู้ดำเนินงาน เป็นผู้ได้รับผลที่เกิดขึ้นและเป็นผู้สืบทอดงานพัฒนาไม่ให้สิ้นสุด จึงต้องพัฒนาคนให้มีคุณภาพ คุณภาพ และมีความสุข โดยวิธีต่อไปนี้

(๑) การพัฒนาคนให้มีความรู้ คือ ทำให้คนมีความรู้ ความสามารถ มีทักษะในการประกอบกิจการงานให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความสามารถในการประกอบอาชีพ

^{๑๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑-๕๓.

^{๑๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓.

เลี้ยงตนเองและครอบครัว มีความรู้ทางการเมืองและความรู้ที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เฉลียวฉลาด มีวิสัยทัศน์ สุขภาพดี บุคลิกภาพดี สามารถพึ่งตนเองได้ ใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้ เป็นต้น

(๒) การพัฒนาคนให้มีคุณธรรม คือ ทำคนให้เป็นคนดีทั้งการคิด การพูด และการประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม เช่น ละเว้นอบายมุข ขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว เอื้ออาทรต่อคนอื่น รู้จักความพอเพียงในสิ่งต่างๆ มีความอดทนสามารถยับยั้งตนเองไม่ให้ประพฤตชั่วได้ เป็นต้น

(๓) การพัฒนาคนให้มีความสุข คือ การทำให้คนมีความสุข มีจิตใจดีงาม เยือกเย็น มั่นคง ผ่องใส ไม่มีความเครียด มีความสุขุมรุ่มเย็น มีเมตตากรุณา รู้จักความพอเพียง รู้จักประมาณ เข้าถึงสัจจะธรรมของชีวิต มองโลกในแง่ดี ปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ ได้ เป็นต้น^{๑๒๐}

การทำให้คนมีคุณภาพ มีคุณธรรม และมีความสุข นับว่าเป็นพื้นฐานสำคัญของการที่จะสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและพัฒนาในลำดับต่อไป เป้าหมายของการพัฒนาคน อาจสรุปได้ ดังปรากฏในแผนภาพ ต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๒.๒ เป้าหมายของการพัฒนาคน

ที่มา: สนธยา พลศรี, ๒๕๔๗, หน้า ๕๔.

๒) การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ และมีความสุข

การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ และมีความสุข คือ การทำให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกร่วมกัน มารวมตัวกันในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกันในการกระทำบางอย่าง ด้วยความรักและความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการ ให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมกัน เพื่อประโยชน์สาธารณะการรวมตัวกันอาจจะเป็นกลุ่มเล็กๆ กระจัดกระจายกันก็ได้ แต่สามารถติดต่อสื่อสารกันได้จนกลายเป็นองค์กร (Community Organization) และมีความเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายย่อยๆ ขึ้น (Community Network) ทำให้เกิดโครงสร้างสังคมแนวใหม่ที่มีความสัมพันธ์กันในแนวราบที่เท่าเทียมกัน ซึ่งเมื่อประสานกับโครงสร้างที่มีความสัมพันธ์ในแนวตั้งด้วยความสมานฉันท์แล้ว ก็จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น (Civil Community) ชุมชนเข้มแข็งมีลักษณะสำคัญ^{๑๒๑} ดังนี้

^{๑๒๐} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ, หน้า ๙-๑๓.

^{๑๒๑} สนธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, หน้า ๕๔.

(๑) มีจิตสำนึกชุมชน (Community Consciousness) หรือเป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spirituality) คือ สมาชิกสำนึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน มีความตั้งใจที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบปัญหาต่างๆ กับบุคคลอื่นๆ อย่างเท่าเทียมกันและมีมิตรภาพ ยอมรับในศักยภาพของกันและกันและยอมรับในความแตกต่างหลากหลายระหว่างสมาชิก มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน เป็นต้น^{๑๒๒}

(๒) มีจิตวิญญาณชุมชน (Community Spirituality) คือ การที่สมาชิกมีความจงรักภักดีต่อชุมชน เสียสละทำงานเพื่อชุมชน ห่วงแทนชุมชน มีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกัน เช่น วัด เครื่องญาติหรือความสัมพันธ์ทางสังคมแบบต่างๆ ทำให้ชุมชนมีชีวิตจิตใจเหมือนเป็นสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง^{๑๒๓} ความมีจิตวิญญาณชุมชน ทำให้เกิดความปิติ ความสุขอย่างล้นเหลือและเกิดพลังอย่างมหัศจรรย์ เป็นพลังเยียวยา (Healing Power) ที่ทำให้เกิดคนและชุมชนมีความสุข^{๑๒๔}

จิตวิญญาณชุมชน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจากการมีจิตสำนึก ซึ่งนอกจากจะทำให้ชุมชนเข้มแข็งโดยตรงแล้วยังเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้เกิดความเข้าใจแก่ชุมชนในด้านอื่นๆ อีกด้วย เพราะเป็นเสมือนการทำให้สมาชิกในชุมชนมีจิตใจแข็งแกร่ง มีความพร้อมที่จะร่วมพลังกันเพื่อพัฒนาชุมชนของตนต่อไป

(๓) เป็นชุมชนเรียนรู้ (Community Learning) คือ สมาชิกช่วยกันเรียนรู้ หรือเรียนรู้เป็นกลุ่ม มีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา รู้ข่าวคราวในด้านต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ซึ่งอยู่นอกชุมชน และความรู้เกี่ยวกับชุมชนที่เป็นผลมาจากการปฏิบัติหรือประสบการณ์ที่ได้ร่วมกัน^{๑๒๕} หรือเป็นกระบวนการเรียนรู้และการตัดสินใจร่วมกันความรู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน^{๑๒๖}

การเป็นชุมชนเรียนรู้ ทำให้สมาชิกมีการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินงานพัฒนาชุมชนร่วมกัน เพราะผลจากการเรียนรู้จะนำไปสู่การคิดหาวิธีการที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนของตน

(๔) เมืองค์กรชุมชนเข้มแข็ง คือ ประชาชนรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นด้วยจิตสำนึกชุมชนและจิตวิญญาณชุมชน ผนึกกำลังกัน เพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาชุมชน ซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้ร่วมกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ

(๕) มีการจัดการชุมชนที่ดี (Community Management) คือ สมาชิกของชุมชนมีความสามารถในการจัดการตนเองและชุมชนได้ วางแผน จัดกระบวนการ ดำเนินงานและประเมินผล การพัฒนาชุมชนของตนเองได้ ทำให้องค์กรชุมชนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

^{๑๒๒} ทวีศักดิ์ นพเกสร, วิถุคติสังคมไทย ๒๕๔๐ กับบทบาทวิทยาการกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อจัดเวทีประชาคม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนาการฝึกหัดครู สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, ๒๕๔๑), หน้า ๘-๑๐.

^{๑๒๓} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ, หน้า ๑๗.

^{๑๒๔} ประเวศ วะสี, ประชาคม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๔๑), หน้า ๑๔.

^{๑๒๕} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ, หน้า ๑๔-๑๕.

^{๑๒๖} ทวีศักดิ์ นพเกสร, วิถุคติสังคมไทย ๒๕๔๐ กับบทบาทวิทยาการกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อจัดเวทีประชาคม, หน้า ๑๐.

(๖) มีเครือข่ายชุมชน คือ มีกระบวนการเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มและองค์กรชุมชนต่างๆ เข้าด้วยกัน ด้วยระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและการประชาสัมพันธ์ด้วยความสมานฉันท์ทำให้เกิดการรวมจิตสำนึกและจิตวิญญาณของสมาชิกและองค์กรชุมชนต่างๆให้มีพลังเข้มแข็ง^{๑๒๗}

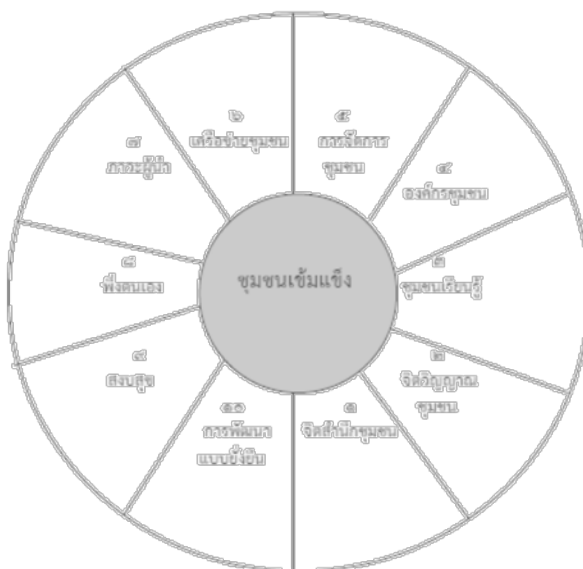
(๗) มีภาวะผู้นำชุมชน (Community Leadership) คือ ผู้นำเป็นผู้ประสานความคิดของสมาชิกให้โอกาสสมาชิกได้แสดงความคิดเห็นไม่ผูกขาดความคิดหรือเป็นเจ้าของชุมชนเพียงผู้เดียวพร้อมที่จะเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นกับผู้อื่น ฝึกตัวเองเข้ากับชุมชนได้อย่างแนบแน่นและร่วมทำประโยชน์เพื่อชุมชน โดยสรุป ผู้นำที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง คือ ผู้ที่เชื่อมโยงประสานแนวความคิดต่างๆของสมาชิกและองค์กรชุมชน เพื่อนำไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมนั่นเอง

(๘) เป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้ คือ สมาชิกและองค์กรต่างๆในชุมชน มีความเข้มแข็งพอที่จะช่วยเหลือหรือพึ่งตนเองได้ ทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคมและวัฒนธรรมทั้งในยามปกติและประสบกับภาวะวิกฤติต่างๆอันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนที่พึ่งประสงค์

(๙) เป็นชุมชนสงบสุข ชุมชนเข้มแข็งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ คุณธรรม และมีความสุข เมื่อคนมารวมกันเป็นชุมชน และสร้างชุมชนให้เข้มแข็งได้ ก็ทำให้คนและชุมชนมีความสงบสุข บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

(๑๐) เป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน ชุมชนเข้มแข็งมีลักษณะดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้ชุมชนดำรงอยู่และดำรงต่อไปได้ โดยไม่ล่มสลาย อันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนนั่นเอง

ชุมชนที่เข้มแข็งจึงสามารถแก้ปัญหาได้ทุกชนิด ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมือง และสุขภาพ^{๑๒๘} ดังนั้น เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน อาจสรุปได้ ดังปรากฏในแผนภาพ ต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๒.๓ แสดงลักษณะชุมชนเข้มแข็ง
ที่มา: สนธยา พลศรี, ๒๕๔๗, หน้า ๕๖.

^{๑๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

^{๑๒๘} ประเวศ วะสี, ประชาคม, หน้า ๑๖.

จะเห็นได้ว่า ถ้าหากทำให้คนมีสุขภาพ มีคุณธรรม มีความสุข และชุมชนเข้มแข็งได้สำเร็จ ก็ถือว่าบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน และสามารถทำให้คนพร้อมที่จะร่วมกันพัฒนาด้านอื่นๆ เช่น เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สาธารณสุข สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

ตารางที่ ๒.๑๓ แสดงสรุปการพัฒนาคนให้มีความสุข

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (๒๕๔๑, หน้า ๙-๑๓).	การพัฒนาคนให้มีความสุข คือ การทำให้คนมีความสุข สงบสุข มีจิตใจดีงาม เยือกเย็น มั่นคง ผ่องใส ไม่มีความเครียด มีความสุขุมรุ่มเย็น มีเมตตากรุณา รู้จักความพอเพียง รู้จักประมาณ เข้าถึงสัจจะธรรมของชีวิต มองโลกในแง่ดี ปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ ได้ เป็นต้น
สนธยา พลศรี (๒๕๔๗, หน้า ๕๔).	การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ และมีความสุข คือ การทำให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกร่วมกัน มารวมตัวกันในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกันในการกระทำบางอย่าง ด้วยความรักและความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการ ให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน เพื่อประโยชน์สาธารณะการรวมตัวกัน อาจจะเป็นกลุ่มเล็กๆ กระจุกกระจายกันก็ได้
ทวีศักดิ์ นพเกษตร (๒๕๔๑, หน้า ๘-๑๐).	การมีจิตสำนึกชุมชน (Community Conseciousness) หรือเป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spirituality) คือ สมาชิกสำนึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน มีความตั้งใจที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบปัญหาต่างๆ กับบุคคลอื่นๆ อย่างเท่าเทียมกันและมีมิตรภาพ ยอมรับในศักยภาพของกันและกันและยอมรับในความแตกต่างหลากหลายระหว่างสมาชิก มีส่วนร่วมในการแก้ไข ปัญหาของชุมชนร่วมกัน เป็นต้น
สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (๒๕๔๐, หน้า ๑๗).	จิตวิญญาณชุมชน (Community Spirituality) คือ การที่สมาชิกมีความจงรักภักดีต่อชุมชน เสียสละทำงานเพื่อชุมชน หวงแหนชุมชน มีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกัน เช่น วัด เครื่องญาติหรือความสัมพันธ์ทางสังคมแบบต่างทำให้ชุมชนมีชีวิตจิตใจ เหมือนเป็นสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง
ประเวศ วะสี (๒๕๔๑, หน้า ๑๔).	ความมีจิตวิญญาณชุมชน ทำให้เกิดความปิติ ความสุขอย่าง ล้นเหลือและเกิดพลังอย่างมหัศจรรย์ เป็นพลังเยียวยา (Healing Power) ที่ทำให้เกิดคนและชุมชนมีความสุข
สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (๒๕๒๕, หน้า ๑๔-๑๕).	การเป็นชุมชนเรียนรู้ (Community Learning) คือ สมาชิกช่วยกันเรียนรู้ หรือเรียนรู้เป็นกลุ่ม มีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา รู้ข่าวคราวในด้านต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ซึ่งอยู่นอกชุมชน และความรู้เกี่ยวกับชุมชนที่เป็นผลมาจากการปฏิบัติหรือประสบการณ์ที่ได้ร่วมกัน

ตารางที่ ๒.๑๓ แสดงสรุปการพัฒนาคนให้มีความสุข (ต่อ)

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
ทวีศักดิ์ นพเกษตร (๒๕๔๑, หน้า ๑๐).	การเป็นกระบวนการเรียนรู้และการตัดสินใจร่วมกันความรู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน
ประเวศ วะสี (๒๕๔๑, หน้า ๑๖).	การพัฒนาแบบยั่งยืน ชุมชนเข้มแข็งมีลักษณะดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้ชุมชนดำรงอยู่และดำรงต่อไปได้ โดยไม่ล่มสลาย อันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนนั่นเองชุมชนที่เข้มแข็งจึงสามารถแก้ปัญหาได้ทุกชนิด ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมือง และสุขภาพ

๒.๕ แนวคิด เชิงทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิถีพุทธ

ชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิถีพุทธ คือ ชุมชนที่มีแนวทางในการดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคมอย่างอิสระ มั่นคง สมบูรณ์ และมีความสุขทั้งของบุคคลและชุมชน อันสืบเนื่องมาจากการปฏิบัติตนตามวิถีพุทธ หรือการนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต นับว่าเป็นแนวคิดเชิงบูรณาการ หรือแบบองค์รวมในการพัฒนาและการบริหารจัดการชุมชนที่เกี่ยวกับความสามารถในการพึ่งตนเองได้ ซึ่งจะมุ่งเน้นให้ประชาชนและชุมชนสามารถรู้จักพึ่งตนเองได้ ด้วยการช่วยเหลือตนเองทั้งในลักษณะเป็นปัจเจกบุคคลและเป็นกลุ่มหรือองค์กรชุมชน โดยไม่สร้างความเบียดเบียนแก่ตนเองและผู้อื่น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำมาเป็นหลักแนวคิดในการศึกษาเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน” ดังจะได้นำเสนอ ต่อไปนี้

๒.๕.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน พบว่า มีนักวิชาการหลายท่านได้แสดงทัศนะต่างๆ ไว้ ดังต่อไปนี้

นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านชุมชนท้องถิ่นอย่าง เสรี พงศ์พิศ ได้ให้คำนิยามไว้อย่างน่าสนใจว่า การพึ่งตนเอง หมายถึง ความสามารถของคนที่ช่วยเหลือตนเองให้ได้มากที่สุด โดยไม่เป็นภาระคนอื่นมากเกินไป มีความสมดุล ความพอดีในชีวิต เป็นสภาวะทางกายที่สอดคล้องกับสภาวะทางจิตที่เป็นอิสระ มีความพอใจในชีวิตที่เป็นอยู่ มีสิ่งจำเป็นปัจจัยสี่พอเพียง เป็นความพร้อมของชีวิตทั้งร่างกายและจิตใจ^{๑๒๙} สอดรับกับความหมายของการพึ่งตนเองทุกๆ ไป ตามที่พจนานุกรม Oxford University ได้ให้นิยามไว้เช่นกันว่า การพึ่งตนเอง (Self-Reliance) หมายถึง ความสามารถในการกระทำหรือการตัดสินใจในสิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง มากกว่าการพึ่งพิงบุคคลอื่น^{๑๓๐} ในขณะที่

^{๑๒๙} เสรี พงศ์พิศ, ๑๐๐ ร้อยคำที่ควรรู้, (กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๗.

^{๑๓๐} A. S. Hornby, Oxford Advanced Learner's Dictionary, Seventh edition, (Oxford: Oxford University Press, 2005), p. 1326.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงนิยามความหมายในมิติของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficient Economy) โดยมีความหมายสัมพันธ์กันกับการพึ่งตนเองไว้ว่า “เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง (Self-Sufficiency) อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ไม่ได้มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้เจริญเติบโตรวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว...”^{๑๓๑}

ทั้งนี้ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ นักวิชาการทางสังคมวิทยาหรือเจ้าของทฤษฎีเทอร์ม (TERMS) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญของการพึ่งตนเองในทฤษฎีการพึ่งตนเองแบบพัฒนาของชุมชนชนบท (Self-Reliance of Rural Communities Theory Double-Tiered TERMS MODEL of Rural Community Self-Reliance) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่อธิบายถึงการที่ชุมชนชนบทมีความสมดุลในสิ่งจำเป็นต่างๆ โดยเฉพาะมีความสมดุลในด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ สังคม และวัฒนธรรม โดยแสดงถึงการพัฒนาสังคมจะต้องประกอบด้วยพึ่งตนเองเป็นวงใน การพัฒนาเป็นวงนอก แต่ละวง มีองค์ประกอบ ๕ ประการ คือ TERMS, Functional Matrix, BAN, PAR และ Resocialization ซึ่ง ๕ องค์ประกอบดังกล่าวมานี้ มีความสำคัญและความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน^{๑๓๒} ดังต่อไปนี้

๑. การพึ่งตนเองของชุมชนชนบท แบบ TERMS (ย่อมาจาก T=Technology, E=Economic, R=Resource, M=Mental, และ S=Socio-Cultural) ซึ่งหมายถึง ปัจจัยสำคัญ ๕ ตัว ที่ทำให้ให้ชุมชนชนบทสามารถพึ่งตนเองและพัฒนาได้ คือ เทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ สังคมและวัฒนธรรม

๒. การพึ่งตนเองของชุมชนชนบท แบบ Functional Matrix หมายถึง ความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ขององค์ประกอบของ TERMS แต่ละตัว ที่มีทั้งการทำหน้าที่เพื่อผลประโยชน์เฉพาะตน และขณะเดียวกันก็ทำประโยชน์แก่ผู้อื่นในโครงสร้างนี้ หรือระหว่างองค์ประกอบทั้ง ๕ องค์ประกอบ

๓. การพึ่งตนเองของชุมชนชนบท แบบ BAN (ย่อมาจาก B=Balance, A=Ability และ N=Networking) ซึ่งหมายถึง กระบวนการสร้างกระบวนการพัฒนาและการพึ่งตนเองที่จะต้องมีการกิจกรรม ๓ อย่างนี้ควบคู่กันไป คือ การสร้างความสมดุลในแต่ละตัวของ TERMS และสร้างความสมดุลระหว่าง ๕ ตัวของ TERMS การสร้างความสามารถในแต่ละด้าน คือ ๕ ด้านของ TERMS และความสามารถในการจัดการชุมชน (Community Management) เหมือนกับการจัดการในบริษัทจำกัดทีเดียว และการสร้างวงจรของมิตรภาพระหว่างชุมชนเช่นเดียวกับที่เอกชนต้องมีเพื่อน ชุมชนก็ต้องมีเพื่อนไว้เป็นคู่คิดช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๔. การพึ่งตนเองของชุมชนชนบท แบบ PAR (ย่อมาจาก P=Participatory, A= Ability และ R=Research) การพึ่งตนเองแบบ PAR จะต้องมีการกิจกรรมหลัก ๒ ประเภท ควบคู่กันไป คือ การสร้างความสามารถในการพึ่งตนเองโดยการพัฒนาและการทำวิจัย เช่น การประเมินผลงานตลอดเวลา

^{๑๓๑} สำนักงาน กปร., ๖๐ ปี ครองราชย์ ประโยชน์สุข ประชากราษฎร์, เศรษฐกิจพอเพียง ปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: กปร., ๒๕๕๐), หน้า ๑๓.

^{๑๓๒} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒๒.

เพื่อปรับปรุงการทำงานให้ดีขึ้นอยู่เสมอ คำว่า ความร่วมมือ (Participation) หมายถึงว่า ทั้งนักพัฒนา นักวิชาการ ไม่ว่าจะป็นราชการหรือเอกชน รวมทั้งประชาชน ชาวบ้านจะต้องเข้าร่วมกันทำงาน พัฒนาและพึ่งตนเอง คือ ทั้งปรึกษาหารือวางแผนดำเนินการประเมินผลไปด้วยกันตลอดเวลา

๕. การพึ่งตนเองของชุมชนชนบท แบบ Re socialization (การขัดเกลาสังคมครั้งใหม่) ในที่นี้ หมายถึง การจัดทำให้ประชาชนได้หันกลับไปเห็นคุณค่าของความเป็นไทย เอกลักษณ์ไทย วัฒนธรรมไทย และความรู้พื้นบ้าน (Folk Wisdom) เพื่อจะได้นำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตอย่างไทย ทั้งนี้ เพราะในปัจจุบัน ประชาชนจำนวนมากถูกอิทธิพลขอวัฒนธรรมตะวันตกเข้าไปครอบงำ มีการเลียนแบบและใช้วัฒนธรรมตะวันตกนำชีวิตไทย มีผลทำให้เสียเอกลักษณ์ของความเป็นไทย และยังทำให้เกิดความไม่สมดุล เกิดปัญหาสังคม หรือบางแห่งวัฒนธรรมล่มสลายหรือเสียหายไป^{๑๓๓}

จากคำดังกล่าวข้างต้นนั้น สอดคล้องกับทัศนะของ สุเมธ ตันติเวชกุล ซึ่งได้นำเสนอแนวคิดการพึ่งตนเองตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงว่า การพัฒนาชุมชนในลักษณะเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นการใช้ “คน” เป็นเป้าหมาย และเน้น “การพัฒนาแบบองค์รวม” หรือ “การพัฒนาอย่างบูรณาการ” ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมือง ฯลฯ โดยใช้พลังทางสังคม ขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาในรูปของกลุ่ม เครือข่าย หรือประชาสังคม กล่าวคือเป็นการผนึกกำลังของทุกฝ่ายในลักษณะ “พหุภาคี” (แปลว่า หลายฝ่าย) ประกอบด้วยภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน... กล่าวโดยสรุป คือ เศรษฐกิจพอเพียง ก็หมายถึงการหันกลับมายึดเส้นทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ในการดำรงชีวิต โดยใช้หลักการพึ่งตนเอง ๕ ประการ คือ

๑. พึ่งตนเองทางจิตใจ คนที่สมบูรณ์พร้อมต้องมีจิตใจที่เข้มแข็ง มีจิตสำนึกว่าตนนั้นสามารถพึ่งตนเองได้ ดังนั้น จึงควรที่สร้างพลังผลักดันให้มีภาวะจิตใจอีกเข็มต่อสู่ชีวิตด้วยความสุจริต แม้อาจจะไม่ประสบผลสำเร็จบ้างก็ตาม มิพึงควรท้อแท้ ให้อภัยต่อไป พึงยึดพระราชดำรัส “การพัฒนาคน” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า “...บุคคลต้องมีรากฐานทางจิตใจที่ดี คือ ความหนักแน่นมั่นคงในสุจริตธรรม และความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จ ทั้งต้องมีกุศโลบายหรือวิธีการอันแยบยลในการปฏิบัติงานประกอบพร้อมกันด้วย จึงจะสัมฤทธิ์ผลที่แน่นอน และบังเกิดประโยชน์อันยั่งยืนแก่ตนเองและแผ่นดิน...”

๒. พึ่งตนเองทางสังคม ควรเสริมสร้างให้แต่ละชุมชนในท้องถิ่นได้ร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลกันนำความรู้ที่ได้มาถ่ายทอด และเผยแพร่ให้ได้รับประโยชน์ซึ่งกันและกัน ดังพระบรมราโชวาทที่ว่า “...เพื่อให้งานรุดหน้าไปพร้อมเพรียงกันไม่ลดหล่น จึงขอให้ทุกคนพยายามที่จะทำงานในหน้าที่อย่างเต็มที่ และให้มีการประชาสัมพันธ์กันให้ดี เพื่อให้งานทั้งหมดเป็นงานที่เกื้อหนุนสนับสนุนกัน...”

๓. พึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ คือ การส่งเสริมให้มีการนำเอาศักยภาพของผู้คนในท้องถิ่นสามารถแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติ หรือวัสดุในท้องถิ่นที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งส่งผลให้เกิดการพัฒนาประเทศได้อย่างดียิ่ง สิ่งดีก็คือการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ซึ่งมีมากมายในประเทศ

^{๑๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓.

๔. ฟังตนเองได้ทางเทคโนโลยี ควรส่งเสริมให้มีการศึกษาทดลองทดสอบเพื่อให้ได้มาซึ่งเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศและสังคมไทย และสิ่งสำคัญสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับพระราชดำริที่ว่า “...จุดประสงค์ของศูนย์การศึกษาฯ คือเป็นสถานที่สำหรับค้นคว้าวิจัยในท้องที่ เพราะว่าแต่ละท้องที่ สภาพฝนฟ้า อากาศ และประชาชนในท้องที่ต่างๆ กัน ก็มีลักษณะแตกต่างกันมากเหมือนเดิม...”

๕. ฟังตนเองได้ทางเศรษฐกิจ หมายถึง สามารถอยู่ได้ด้วยตนเองในระดับเบื้องต้น กล่าวคือ แม้ไม่มีเงินก็ยังมิขาด ปลา ผัก ผลไม้ ในท้องถิ่นของตนเองเพื่อการยังชีพ และสามารถนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในระดับมหัพภาคต่อไปได้ด้วย^{๑๓๔}

ในขณะที่ อ่ำภา จันทรากาศ ได้กล่าวถึงการที่ชุมชนจะฟังตนเองได้นั้น จะต้องอาศัยทุนทางสังคมที่ส่งเสริมถึงความเข้มแข็งของชุมชนว่า มีเงื่อนไขที่สำคัญ ๘ ประการ คือ

๑. ระบบคุณค่า อุดมการณ์ ความเชื่อ ที่อยู่บนพื้นฐานของการเคารพบนอบต่อธรรมชาติ หรือกำหนดตนเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ อาทิเช่น ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปกป้องธรรมชาติ ที่ทำให้ชุมชนยังคงดำรงรักษาธรรมชาติอย่างหนักแน่น ความสมถะ สันโดษที่เป็นรากฐานทางพุทธศาสนา จิตสำนึกในการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น

๒. ภูมิปัญญาท้องถิ่นและกระบวนการเรียนรู้ ที่ชุมชนสรรค์สร้างและสั่งสมมาเพื่อการดำรงชีพ เช่น ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม หมอพื้นบ้าน การจัดการทรัพยากร ศิลปหัตถกรรม การอยู่อาศัย ซึ่งภูมิปัญญาของชุมชน มีแง่มุมรายละเอียดที่น่าสนใจ รวมถึงประสบการณ์ของชุมชนในการแก้ปัญหาของชุมชนที่ผ่านมา

๓. ผู้นำทางปัญญาของชุมชน หรือปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีภูมิปัญญาในการดำรงชีพ และมีบทบาทในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เช่น ผู้อาวุโส พระ หมอพื้นบ้าน ผู้นำเกษตร ฯลฯ

๔. โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแนวราบ ซึ่งเอื้อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

๕. ระบบกรรมสิทธิ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน หรือสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร เป็นการควบคุมให้ชุมชนใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม เป็นธรรม

๖. สถาบันชุมชน ได้แก่ กฎ จารีต ประเพณี วัฒนธรรม จิตสำนึกร่วม รวมถึงกระบวนการควบคุมให้ชุมชนดำเนินไปตามระบบคุณค่าและระบบคิดที่เป็นอยู่

๗. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งแตกต่างกันไปตามสภาพของระบบนิเวศ และเงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง อันก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และก่อให้เกิดความเข้มแข็งของสังคมโดยรวม

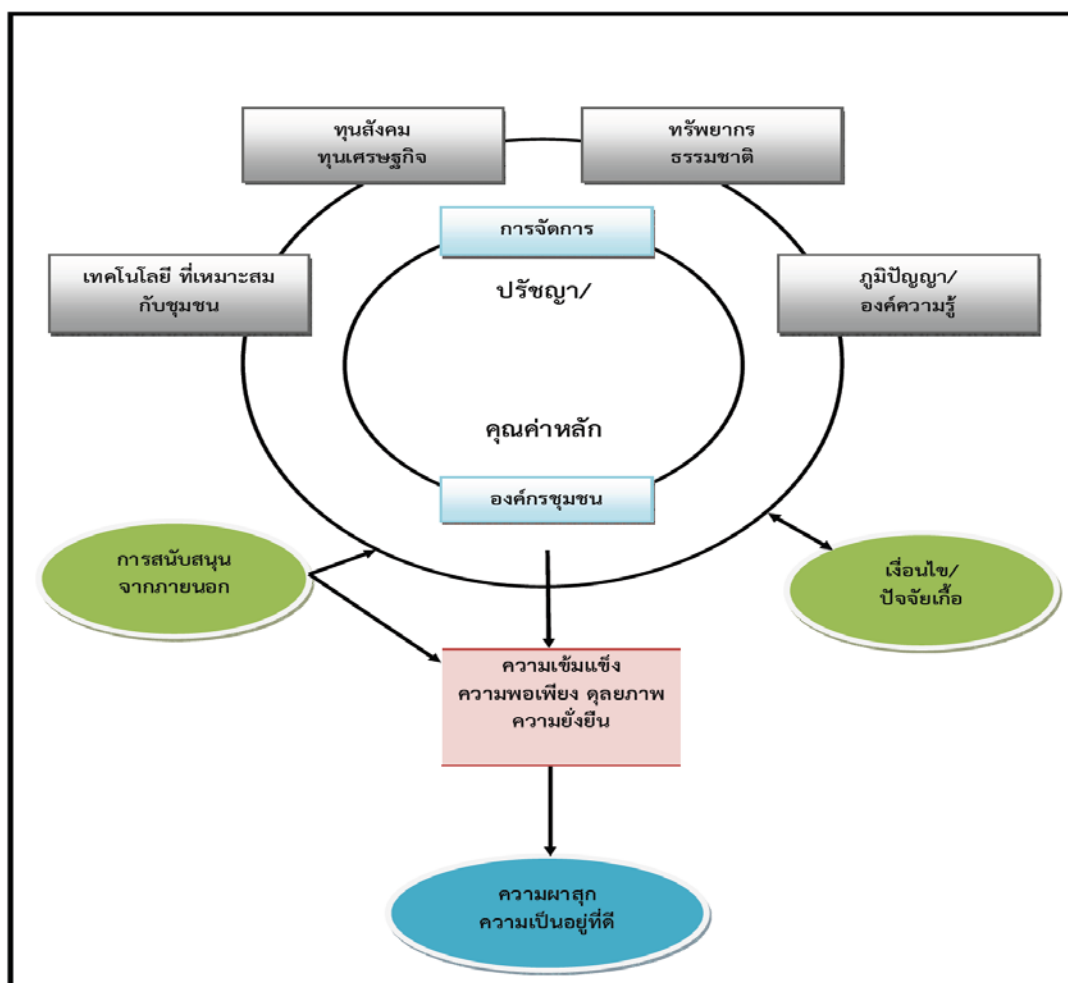
๘. การมีกลุ่มองค์กรที่ดำเนินกิจกรรมสาธารณะในภาคประชาคม เช่น องค์กรชุมชน เครือข่ายประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มวิชาชีพ นักวิชาการที่ดำเนินกิจกรรมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในประเด็นต่างๆ^{๑๓๕}

^{๑๓๔} สุเมธ ตันติเวชกุล, “ชีวิตพอเพียง”, พุทธธรรม, ปีที่ ๕๙ ฉบับที่ ๓๓๘ (ตุลาคม ๒๕๕๔): ๒๒-๒๔.

^{๑๓๕} อ่ำภา จันทรากาศ, ทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน, (เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖-๑๗.

จะเห็นได้ว่า การพึ่งตนเองนั้น มีองค์ประกอบมากมายหลายประการด้วยกัน ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้นำเสนอไว้ดังกล่าวข้างต้นนั้น ส่วนนักวิชาการท่านหนึ่งอย่าง โกวิท วัฒนกุล ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารจัดการชุมชนและท้องถิ่น ที่ได้สนับสนุนแนวคิดการจัดการตามแนวทางชุมชนพึ่งตนเองแบบยั่งยืน ซึ่งไพโรจน์ ภัทรนรากุล ได้นำเสนอองค์ประกอบของการพึ่งตนเองของชุมชนที่น่าสนใจ โดยได้นำพื้นฐานของการกำหนดให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาทำให้มีองค์ประกอบที่สำคัญสำหรับชุมชนพึ่งตนเองหลายประการด้วยกัน อันประกอบด้วย ๑) ทรัพยากรธรรมชาติ ๒) ทูทางสังคมและทุนทางเศรษฐกิจ ๓) ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ ๔) ระบบการจัดการ ๕) การสนับสนุนจากภายนอก และ ๖) เงื่อนไขปัจจัยที่เอื้อต่อการพึ่งพาตนเอง ได้แก่ การปรับวิถีคิดของสมาชิกในชุมชน ปรับความคิด ปรับจิตสำนึกการเป็นผู้ให้ และมีการจัดระเบียบสังคมใหม่ ดังนั้น การจัดการทางสังคมที่เหมาะสมจึงเป็นที่คาดหมายได้ว่า ชุมชนจะมีความเข้มแข็งพอเพียง มีคุณภาพและยั่งยืน ตลอดถึงส่งผลให้เกิดความเป็นอยู่ที่ดี มีความผาสุก และมีความสามารถในการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน^{๑๓๖} ดังปรากฏในแผนภาพ ต่อไปนี้

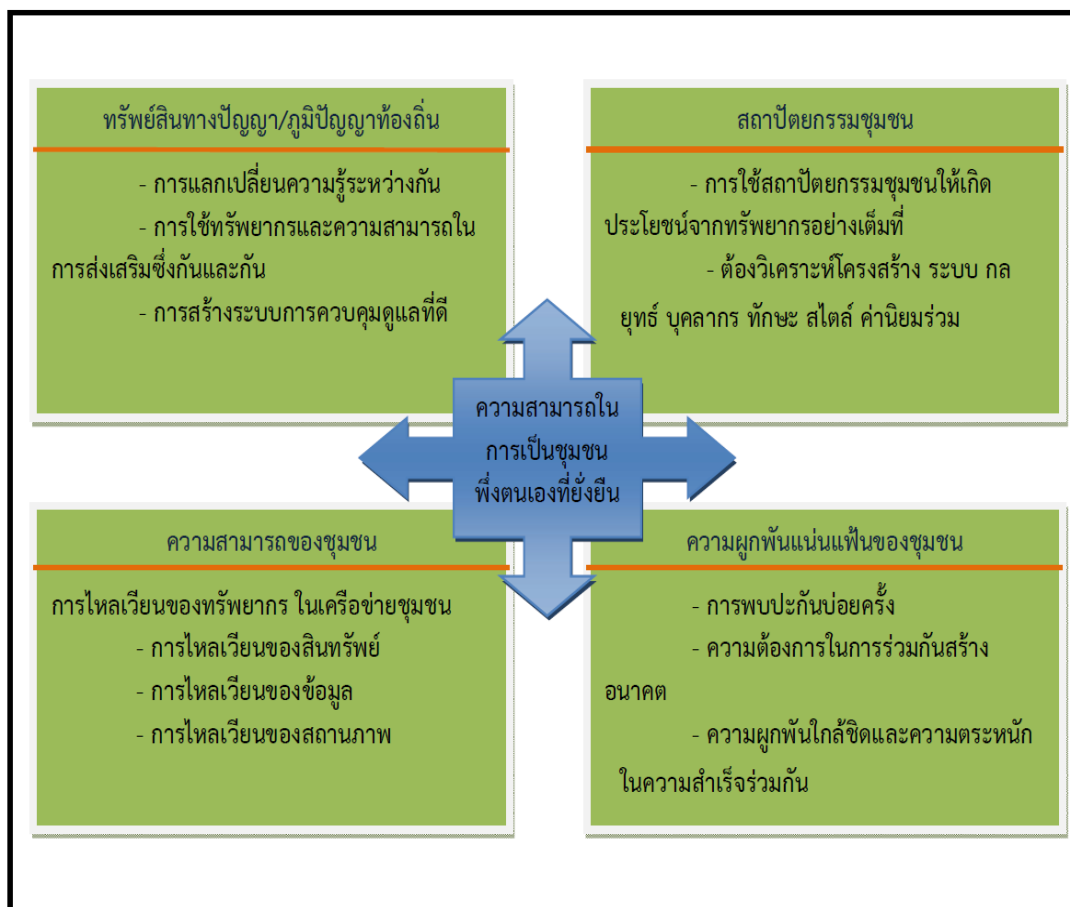
^{๑๓๖} โกวิท วัฒนกุล, การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๗๗-๑๗๘.

แผนภาพที่ ๒.๔ แสดงแบบจำลองการจัดการตามแนวทางชุมชนพึ่งตนเองแบบยั่งยืน
ที่มา: โกวิทย์ พวงงาม, ๒๕๕๓, หน้า ๑๗๙.

นอกจากนี้ โกวิทย์ พวงงาม ยังได้นำเสนอแนวคิดการพัฒนาชุมชนพึ่งตนเองแบบยั่งยืน (Self-Reliance Sustainable Community Development) โดยมีการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาตามแนวทางชุมชนพึ่งตนเองไว้ ๔ แนวทางที่สำคัญๆ ได้แก่ ๑) ทรัพยากรปัญญา หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Intellectual Capital) ๒) ความสามารถของชุมชน (Community Capability) ๓) สถาปัตยกรรมชุมชน (Community Architecture) ๔) ความผูกพันแน่นแฟ้นของชุมชน (Community Cohesiveness)^{๑๓๗} ซึ่งแนวคิดนี้ มีรายละเอียดแสดงไว้ในแผนภาพ ต่อไปนี้

^{๑๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๗.

แผนภาพที่ ๒.๕ แสดงแบบจำลองในการพัฒนาชุมชนพึ่งตนเองแบบยั่งยืน

ที่มา: โกวิท พวงงาม, ๒๕๕๓, หน้า ๑๘๘.

สรุปได้ว่า การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน หมายถึง การพึ่งตนเองในเชิงสัมพันธ์ ได้แก่ การพึ่งตนเองในขณะที่พึ่งพาคนอื่น เป็นการพึ่งพาที่นำไปสู่การพึ่งพา นั่นก็คือเป็นการพึ่งพาอาศัยกันอย่างรู้เท่าทัน และกรอบการมองเรื่องการพึ่งพานี้จะไม่มุ่งครอบงำเหนือกว่ากัน แต่มุ่งสู่ความเป็นอิสระและเสรีภาพต่อกัน โดยช่วยเหลือกันและกันเป็นหลัก เพื่อให้แต่ละบุคคล และแต่ละชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ โดยไม่ให้เป็นการพึ่งพาผู้อื่นมากเกินไปในทุกๆ ด้าน โดยให้มีความสมดุล ความพอดีในชีวิต ทั้งสอดคล้องและสมดุลกันระหว่างเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ สังคม-วัฒนธรรม ดังนั้น การพึ่งตนเองนี้จึงเป็นการมองปัญหาต่างๆ แล้วจึงตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยตนเอง แต่การพึ่งตนเองก็ไม่ได้หมายถึงเพียงบุคคลคนเดียวหรือกลุ่มเดียวเท่านั้นจะพึ่งตนเองได้ บางครั้งก็ต้องพึ่งพาผู้อื่นหรือกลุ่มอื่นด้วย เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองให้เกิดความเข้มแข็ง สามารถที่เกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน เช่น มีการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน ใช้ทรัพยากรและความสามารถในการส่งเสริมกันและกัน เป็นต้น ตลอดถึงการสร้างความผูกพันแน่นแฟ้นระหว่างกันของชุมชน โดยพบปะกันบ่อยครั้ง มีความต้องการในการร่วมกันสร้างอนาคต และมีความตระหนักในความสำเร็จร่วมกัน ดังแสดงในตาราง ต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๑๔ แสดงสรุปแนวคิดการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
เสรี พงศ์พิศ (๒๕๔๗, หน้า ๑๗).	การพึ่งตนเอง หมายถึง ความสามารถของคนที่จะช่วยเหลือตนเองให้ได้มากที่สุด โดยไม่เป็นภาระคนอื่นมากเกินไป มีความสมดุล ความพอดีในชีวิต เป็นสภาวะทางกายที่สอดคล้องกับสภาวะทางจิตที่เป็นอิสระ มีความพอใจในชีวิตที่เป็นอยู่ มีสิ่งจำเป็นปัจจัยสี่พอเพียง เป็นความพร้อมของชีวิตทั้งร่างกายและจิตใจ
A. S. Hornby (2005, p. 1326).	การพึ่งตนเอง (Self-Reliance) หมายถึง ความสามารถในการกระทำหรือการตัดสินใจในสิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง มากกว่าการพึ่งพิงบุคคลอื่น
สำนักงาน กปร. (๒๕๕๐, หน้า ๑๓).	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงนิยามความหมายในมิติของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficient Economy) โดยมีความหมายสัมพันธ์กันกับการพึ่งตนเองไว้ว่า “เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง (Self-Sufficiency) อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ไม่ได้มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้เจริญเติบโตรวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว
สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (๒๕๔๐, หน้า ๒๒).	องค์ประกอบสำคัญของการพึ่งตนเองในทฤษฎีการพึ่งตนเองแบบพัฒนาของชุมชนชนบท (Self-Reliance of Rural Communities Theory Double-Tiered TERMS MODEL of Rural Community Self-Reliance) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่อธิบายถึงการที่ชุมชนชนบทที่มีความสมดุลในสิ่งจำเป็นต่างๆ โดยเฉพาะมีความสมดุลในด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ สังคม และวัฒนธรรม โดยแสดงถึงการพัฒนาสังคมจะต้องประกอบด้วยพึ่งตนเองเป็นวงใน การพัฒนาเป็นวงนอก แต่ละวง มีองค์ประกอบ ๕ ประการ คือ TERMS, Functional Matrix, BAN, PAR และ Resocialization

ตารางที่ ๒.๑๔ แสดงแนวคิดการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน (ต่อ)

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
<p>สุเมธ ตันติเวชกุล (๒๕๕๔, ๒๒-๒๔).</p>	<p>เศรษฐกิจพอเพียง ก็หมายถึงการหันกลับมายึดเส้นทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ในการดำรงชีวิต โดยใช้หลักการพึ่งตนเอง ๕ ประการ คือ ๑. พึ่งตนเองทางจิตใจ คนที่สมบูรณ์พร้อมต้องมีจิตใจที่เข้มแข็ง มีจิตสำนึกว่าตนนั้นสามารถพึ่งตนเองได้ ๒. พึ่งตนเองทางสังคม ควรเสริมสร้างให้แต่ละชุมชนในท้องถิ่นได้ร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลกันนำความรู้ที่ได้มาถ่ายทอด และเผยแพร่ให้ได้รับประโยชน์ซึ่งกันและกัน ๓. พึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ คือ การส่งเสริมให้มีการนำเอาศักยภาพของผู้คนในท้องถิ่นสามารถแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติ ๔. พึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี ควรส่งเสริมให้มีการศึกษาทดลองทดสอบเพื่อให้ได้มาซึ่งเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศและสังคมไทย ๕. พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ หมายถึง สามารถอยู่ได้ด้วยตนเองในระดับเบื้องต้น กล่าวคือ แม้ไม่มีเงินก็ยังมีข้าว ปลา ผัก ผลไม้ ในท้องถิ่นของตนเองเพื่อการยังชีพ และสามารถนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในระดับมหัพภาคต่อไปได้ด้วย</p>
<p>อำภา จันทราภาศ (๒๕๔๓, หน้า ๑๖-๑๗).</p>	<p>การมีกลุ่มองค์กรที่ดำเนินกิจกรรมสาธารณะในภาคประชาคม เช่น องค์กรชุมชน เครือข่ายประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มวิชาชีพ นักวิชาการที่ดำเนินกิจกรรมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในประเด็นต่างๆ</p>
<p>โกวิทย์ พวงงาม (๒๕๕๓, หน้า ๑๗๗-๑๗๙).</p>	<p>การพัฒนาทำให้มีองค์ประกอบที่สำคัญสำหรับชุมชนพึ่งตนเองหลายประการด้วยกัน อันประกอบด้วย ๑) ทรัพยากรธรรมชาติ ๒) ทุนทางสังคมและทุนทางเศรษฐกิจ ๓) ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ ๔) ระบบการจัดการ ๕) การสนับสนุนจากภายนอก และ ๖) เจื้อนไขปัจจัยที่เอื้อต่อการพึ่งพาตนเอง ได้แก่ การปรับวิธีคิดของสมาชิกในชุมชน ปรับความคิด ปรับจิตสำนึกการเป็นผู้ให้ และมีการจัดระเบียบสังคมใหม่ ดังนั้น การจัดการทางสังคมที่เหมาะสมจึงเป็นที่คาดหวังได้ว่า ชุมชนจะมีความเข้มแข็ง พอเพียง มีคุณภาพและยั่งยืน ตลอดถึงส่งผลให้เกิดความเป็นอยู่ที่ดี มีความผาสุก และมีความสามารถในการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน</p>

๒.๕.๒ แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิถีพุทธ

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิถีพุทธ พบว่า มีหลักธรรมหลายประการที่สอดคล้องกับการพึ่งตนเองของชุมชน และนักวิชาการหลายท่านได้แสดงทัศนะต่างๆ ไว้ ดังต่อไปนี้

ในทางพระพุทธศาสนา มีหลักธรรมหลายหมวดที่ส่งเสริมชุมชนให้พึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ในที่นี้ ผู้วิจัยสามารถจะประมวลมานำเสนอหลักธรรมที่น่าสนใจ อาทิเช่น หลักนาถกรณธรรม ๑๐^{๓๓๘} ได้แก่ ศิล พากุสัจจะ กัลยาณมิตตตา โสวจิตตา กิงกรณียะสุ ทักขตา อัมมกามตา วิริยารัมภะ สันตุภูมิจิตติ และปัญญา ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้ เป็นหลักธรรมเครื่องสร้างที่พึ่งให้แก่ตนเองได้สำหรับบุคคลในทุกๆ ระดับ และคำว่า “การพึ่งตนเอง” ถ้าพิจารณาจากความหมายตามหลักนาถกรณธรรม มีนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาอย่าง พระมหาอุทธาน นรเชฏโฐ ป.ธ.๙, ดร. ได้แสดงทัศนะตามแนวพุทธไว้ว่า การพึ่งตนเอง หมายถึง การดำรงอยู่ การประคับประคอง การพัฒนาความสามารถของตนเองด้วยตนเอง ไม่ให้เป็นภาระของบุคคลอื่น ของสังคม ของสงฆ์ หรือของศาสนา ไม่สร้างปัญหาแก่องค์กรหน่วยงานหรือประเทศชาติของตนเอง เพราะบุคคลที่พึ่งตนเองได้ ย่อมสามารถยืนอยู่ได้ด้วยตนเอง พัฒนาตนเองได้ด้วยตนเอง และยังสามารถเป็นที่พึ่งแก่คนอื่นได้อีกด้วย ซึ่งความหมายของการพึ่งตนเองที่แท้จริงในพระพุทธศาสนา หมายถึง การพึ่งตนเองด้วยธรรมะ หรือด้วยหลักการปฏิบัติที่ถูกต้องที่เป็นไปเพื่อความเจริญงอกงามแห่งกาย จิตใจ และปัญญาของตนเอง^{๓๓๙} ดังนั้น ชุมชนจะพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธนั้น จึงจำต้องอาศัยธรรมะคือหลักความประพฤติที่สำคัญ ซึ่งเรียกว่า นาถกรณธรรม ๑๐ ดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับที่นักปราชญ์ ราชบัณฑิต ผู้ทรงความรู้ทางพระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันอย่าง พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้แสดงอธิบายไว้อย่างชัดเจนว่า นาถกรณธรรม หมายถึง ธรรมอันกระทำที่พึ่ง ธรรมสร้างที่พึ่ง หรือคุณธรรมที่ทำให้ตนเป็นที่พึ่งของตนได้^{๓๔๐} หมายความว่า การพึ่งตนเองได้ ก็คือ ทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนได้ พร้อมทั้งจะรับผิดชอบตนเอง ไม่ทำตัวให้เป็นปัญหาหรือเป็นภาระถ่วงหมู่คณะ หรือหมู่ญาติ ด้วยการประพฤติธรรมสำหรับสร้างที่พึ่งแก่ตนเอง ประกอบด้วยหลัก ๑๐ ประการเหล่านี้ คือ

๑) ศิล ประพฤติมีวินัย คือ ดำเนินชีวิตโดยสุจริต ทั้งทางกาย ทางวาจา มีวินัย และประกอบสัมมาชีพ

๒) พากุสัจจะ ได้ศึกษาศดับมาก คือ ศึกษาเล่าเรียนสดับรับฟังมากอันใดเป็นสายวิชาของตน หรือตนศึกษาศิลปวิทยาใด ก็ศึกษาให้เข้าใจ มีความเข้าใจกว้างขวางลึกซึ้ง รู้ชัดเจนและใช้ได้จริง

^{๓๓๘} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๕๗/๒๘๑; อง.ทสก. (บาลี) ๒๔/๑๗/๒๕., ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๗/๒๗๙.

^{๓๓๙} พระมหาอุทธาน นรเชฏโฐ ป.ธ.๙, ดร., หลักการพึ่งตนเองในพระพุทธศาสนากับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๒๑.

^{๓๔๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๓๘.

๓) **กัลยาณมิตตตา** รู้จักคบคนดี คือ มีกัลยาณมิตร รู้จักเลือกเสวนาเข้าหาที่ปรึกษาหรือผู้แนะนำสั่งสอนที่ดี เลือกสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับและถือเอียงอย่างสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดี ซึ่งจะทำให้ชีวิตเจริญงอกงาม

๔) **โสวจิตตตา** เป็นคนที่พูดกันง่าย คือ ไม่ถือรั้นกระด้าง รู้จักรับฟังเหตุผลและข้อเท็จจริงพร้อมที่จะแก้ไขปรับปรุงตน

๕) **กิงกรณียesu ทักขตา** ขวนขวายกิจของหมู่ คือ เอาใจใส่ช่วยเหลือธุระและกิจการของชนร่วมหมู่คณะ ญาติ เพื่อนพ้อง และของชุมชน รู้จักใช้ปัญญาไตร่ตรองหาวิธีดำเนินการที่เหมาะสม ทำได้ จัดได้ ให้สำเร็จเรียบร้อยดี

๖) **ธรรมกามตา** เป็นผู้ใคร่ธรรม คือ รักธรรม ชอบศึกษา ค้นคว้า สอบถามหาความรู้หาความจริง รู้จักพูด รู้จักรับฟัง สร้างความรู้สึกละเมตตาสนทนาสนทนกัน ชวนให้ผู้อื่นอยากเข้ามาปรึกษาและร่วมสนทนา

๗) **วิริยารัมภะ** มีความเพียรขยัน คือ ขยันหมั่นเพียร พยายามหลีกเลี่ยงความชั่ว ประกอบความดี บากบั่น ก้าวหน้า ไม่ย่อท้อ ไม่ละเลยทอดทิ้งธุระหน้าที่

๘) **สันตุภฐิ** มีสันโดษรู้พอดี คือ ยินดี พึงพอใจแต่ในลาภผล ผลงานและผลสำเร็จต่างๆ ที่ตนสร้างหรือแสวงหามาได้ด้วยเรี่ยวแรงความเพียรพยายามของตนเองโดยทางชอบธรรม และไม่มัวเมาเห็นแก่ความสุขทางวัตถุ

๙) **สติ** มีสติมั่นคง คือ รู้จักกำหนดจดจำ ระลึกการทำ คำที่พูด กิจที่ทำแล้ว และที่จะต้องทำต่อไปได้ จะทำอะไรก็รอบคอบ รู้จักยับยั้งชั่งใจ ไม่ผลิผลาม ไม่เลินเล่อ ไม่เลื่อนลอย ไม่ประมาท ไม่ยอมถดถอยในทางผิดพลาด ไม่ปล่อยปละละเลยทิ้งโอกาสสำหรับความดีงาม

๑๐) **ปัญญา** มีปัญญาเหนืออารมณ์ คือ มีปัญญาหยั่งรู้เหตุผล รู้ดี รู้ชั่ว คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ มองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้จักพิจารณาวินิจฉัยด้วยใจเป็นอิสระ ทำการต่างๆ ด้วยความคิดและมีวิจารณ์ญาณ^{๑๔๑}

จากเนื้อหาสาระสำคัญในหลักนาคธรรม ๑๐ ดังกล่าวมาข้างต้นนั้น เมื่อพิจารณาแล้วก็ทำให้ทราบได้ว่า เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติตามสามารถดำรงชีพด้วยการพึ่งตนเองและอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข เรียกได้ว่า เป็นหลักธรรมฝ่ายโลกียะ และเป็นหลักพื้นฐานให้ผู้ปฏิบัติตามเข้าถึงที่พึ่งอันประเสริฐอย่างยั่งยืน กล่าวคือพระนิพพาน อันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเรียกได้ว่า เป็นหลักธรรมฝ่ายโลกุตตระ แต่แนวคิดชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิถีพุทธนั้น มุ่งสู่การบริหารที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขส่วนรวม อย่างที่ภุมมมิกกัตถประโยชน์ เป็นหลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น เพื่อประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มี ทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรี เป็นต้นอันจะสำเร็จด้วยธรรม ๔ ประการ คือ

^{๑๔๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **ธรรมบุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑๒ อนุสรณ์งานบำเพ็ญกุศลครบ ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน พลโทวศิน อิศรางกูร ณ อยุธยา ม.ว.ม., ป.ช., ป.ม., (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๒๒-๒๓.

๑. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น เช่นขยันหมั่นเพียร เลี้ยงชีพด้วยการหมั่น ประกอบการงาน เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการงานนั้น ประกอบด้วยปัญญาเครื่องสอดส่องอันเป็น อุบายในการงานนั้น ให้สามารถทำได้สำเร็จ

๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดย ชอบธรรม เขารักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูล ไม่ให้ถูกลัก หรือทำลายไปโดยภัยต่างๆ

๓. กัลยาณมิตตตา คบคนดี ไม่คบคนชั่ว อยู่อาศัยในบ้านหรือนิคมใด ย่อมดำรงตนเจรจา สนทนากับบุคคลในบ้านหรือนิคมนั้น ซึ่งเป็นผู้มีสมาจารบริสุทธิ์ ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีลจาจะ ปัญญา

๔. สมชีวิตา อยู่อย่างพอเพียง รู้ทางเจริญทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ แล้วเลี้ยงชีพ พอเหมาะ ไม่ให้สุรุษสุร่ายพุ่มพายนัก ไม่ให้ผืดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้^{๑๔๒}

ทั้งนี้ พระธรรมปิฎกได้กล่าวไว้ในหนังสือธรรมนุญชีวิตว่า “คนที่จะเรียกได้ว่ารู้จัก รู้จักใช้ ทรัพย์ หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนที่ทำมาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้ และใช้ทรัพย์สมบัติ ให้เป็นประโยชน์ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ทางเศรษฐกิจอย่างถูกต้อง เพราะปฏิบัติตามหลักธรรมนี้”^{๑๔๓}

นอกจากนี้การบริหารที่จะประสบผลสำเร็จ หลักธรรมอีกประการที่ถือเป็นบาทฐานสำคัญ นำไปสู่ความสำเร็จได้เช่นกัน นั่นก็คือ อิทธิบาท ๔ หรือคุณธรรม ๔ ซึ่งประกอบไปด้วย

๑. ฉันทะ ความพอใจ ความพึงใจที่จะกระทำกิจใดๆ เพื่อที่ได้รับผลสำเร็จตาม ปรารถนา

๒. วิริยะ ความเพียร คือ มีความขยันหมั่นเพียรที่จะกระทำกิจใดๆ ที่ได้ตั้งปรารถนาไว้ แล้วและได้มีความพอใจ พึงใจ กระทำแล้วให้สำเร็จลุล่วงตามปรารถนา

๓. จิตตะ จิตจดจ่อ คือ มีสติ มีสมาธิ ในการที่จะกระทำกิจใดๆ ที่ตั้งปรารถนาไว้แล้วได้มี ความพอใจ พึงใจก่อกิจกรรมนั้นแล้วได้ใช้ความเพียรพยายามแล้ว ก็ต้องใช้กำลังใจ กำลังความคิด กำลังสติปัญญา และสมาธิ ไม่หันเหไปทางอื่น การกระทำกิจนั้นๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามปรารถนา

๔. วิมังสา ความไตร่ตรอง ทดสอบ ทดลอง พินิจพิจารณา เมื่อกระทำสิ่งใดๆ แล้วย่อม ประสบปัญหา ใหญ่บ้างเล็กบ้าง ก็ต้องใช้การใคร่ครวญพิจารณาถึงปัญหาต่างๆเหล่านั้นด้วยอุบายปัญญา ตั้งข้อสมมติฐานเป็นเหตุ เพื่อที่จะหาปัจจัยองค์ประกอบในสิ่งที่ตนรู้มาเป็นข้อเปรียบเทียบเชิง กระทบ เพื่อที่จะสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ และทำการทดสอบทดลองว่า สามารถให้ผลได้จริง ตามที่ตั้งข้อสมมติหรือไม่ กระทำซ้ำแล้วซ้ำอีกจนมีความแน่ใจ จนสามารถประสบกับความสำเร็จได้ ตามปรารถนาตั้งใจ^{๑๔๔} แต่การที่จะประสบความสำเร็จได้นั้นยังต้องพึงพาอาศัยซึ่งกันและกันโดยยึด หลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจคนและประสานหมู่ชนไว้ให้มีความสามัคคีกัน นั่นก็คือ หลักสังคหวัตถุ ๔ ประกอบด้วย

^{๑๔๒} อัง.อุฎฐก. (บาลี) ๒๓/๑๔๔/๒๘๙.

^{๑๔๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมนุญชีวิต, หน้า ๓๘.

^{๑๔๔} ปริญญา จงวัฒนา, พุทธธรรมเพื่อกัลยาณมิตร, (กรุงเทพมหานคร: บจก. ศิลป์สยามบรรจภัณฑ์ และการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔๔-๑๔๕.

๑. ทาน ให้ปัน คือ ความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่ ทุน หรือ ทรัพย์สิน สิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ ความเข้าใจและศิลปวิทยา

๒. ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ น่าฟัง ชี้แจง แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผล เป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงามหรือแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี สมานสามัคคี เกิดไมตรีทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๓. อตถจริยา ทำประโยชน์แก่กัน คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกายและชวนชววยช่วยเหลือกิจการต่างๆ บำเพ็ญประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไข้ปัญหาและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

๔. สมานัตตตา เอาตัวเข้าสมาน คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอกับต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบและเสมอในสุขทุกข์ คือ ร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไข้ปัญหาเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน^{๑๔๕}

ในพระพุทธศาสนายังมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับหลักธรรมอื่นๆ อีกหลายหมวดที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมชุมชนให้พึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธ อาทิเช่น หลักสันโดษ ๓ หลักปาณิฉธรรม ๓ หลักโภควิภาค ๔ หลักสาราณียธรรม ๖ หลักอภิปรานิยธรรม ๗ และหลักสัปปุริสธรรม ๗ ฯลฯ

สรุปได้ว่า ชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิถีพุทธ หมายถึง ชุมชนที่มีการพัฒนาตามแนวพุทธ เพื่อมุ่งจะทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในทุกๆ ด้าน เช่น มีการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นชุมชน มีจิตสำนึกร่วม มีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม และเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขส่วนรวม เป็นต้น โดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาผสมผสานร่วมกับศาสตร์สมัยใหม่มาเป็นเครื่องมือช่วยในการบริหารจัดการชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

^{๑๔๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมนุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๘๒, (กรุงเทพมหานคร บริษัทพิมพ์สวย จำกัด ๒๕๕๐), หน้า ๒๕.

ตารางที่ ๒.๑๕ แสดงการสรุปแนวคิดชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิถีพุทธ

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๕๗/๒๘๑; อง.ทสก. (บาลี) ๒๔/๑๗/๒๕., ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๗/๒๗๙.	ในทางพระพุทธศาสนา มีหลักธรรมหลายหมวดที่ส่งเสริม ชุมชนให้พึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ในที่นี้ ผู้วิจัยสามารถจะ ประมวลมานำเสนอหลักธรรมที่น่าสนใจ อาทิเช่น หลักนาถ กรณธรรม ๑๐
พระมหาพุทธนา นรเชษฐโส,ดร. ป.ธ.๙, (๒๕๕๗, หน้า ๒๑.)	การพึ่งตนเอง หมายถึง การดำรงอยู่ การประคับประคอง การ พัฒนาความสามารถของตนเองด้วยตนเอง ไม่ให้เป็นภาระของ บุคคลอื่น ของสังคม ของสงฆ์ หรือของศาสนา ไม่สร้างปัญหา แก่องค์กร หน่วยงานหรือประเทศชาติของตนเอง เพราะบุคคล ที่พึ่งตนเองได้ ย่อมสามารถยืนอยู่ได้ด้วยตนเอง พัฒนาตนเอง ได้ด้วยตนเอง และยังสามารเป็นที่พึ่งแก่คนอื่นได้อีกด้วย ซึ่ง ความหมายของการพึ่งตนเองที่แท้จริงในพระพุทธศาสนา หมายถึง การพึ่งตนเองด้วยธรรมะ หรือด้วยหลักการปฏิบัติที่ ถูกต้องที่เป็นไปเพื่อความเจริญงอกงามแห่งกาย จิตใจ และ ปัญญาของตนเอง
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (๒๕๕๔, หน้า ๒๓๘.)	นาถกรณธรรม หมายถึง ธรรมอันกระทำที่พึ่ง ธรรมสร้างที่พึ่ง หรือคุณธรรมที่ทำให้ตนเป็นที่พึ่งของตนได้
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (๒๕๕๔, หน้า ๒๒-๒๓.)	การมีปัญญาเหนืออารมณ์ คือ มีปัญญาหยั่งรู้เหตุผล รู้ดี รู้ชั่ว คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ มองสิ่งทั้งหลายตามความ เป็นจริง รู้จักพิจารณาวินิจฉัยด้วยใจเป็นอิสระ ทำการต่างๆ ด้วยความคิดและมีวิจารณ์ญาณ
ม. ม. ๑๓/ ๒๓๘	อยู่อย่างพอเพียง รู้ทางเจริญทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโลก ทรัพย์ แล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้สุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ ฝืดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้องเหนือรายจ่าย และ รายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (๒๕๕๔, หน้า ๓๘.)	คนที่จะเรียกได้ว่ารู้จัก รู้จักใช้ทรัพย์ หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนที่ทำมาหากินที่ดี ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้ และใช้ทรัพย์ สมบัติให้เป็นประโยชน์ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ทางเศรษฐกิจอย่าง ถูกต้อง เพราะปฏิบัติตามหลักธรรมนี้

ตารางที่ ๒.๑๕ แสดงการสรุปแนวคิดชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิถีพุทธ (ต่อ)

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
ปริญญา จงวัฒนา (๒๕๕๐, หน้า ๑๔๔-๑๔๕.)	ความไตร่ตรอง ทดสอบ ทดลอง พิสูจน์พิจารณา เมื่อกระทำสิ่งใด ๆ แล้วย่อมประสบปัญหา ใหญ่บ้าง เล็กบ้าง ก็ต้องใช้การใคร่ครวญพิจารณาถึงปัญหาต่างๆ เหล่านั้นด้วยอุบายปัญญา ตั้งข้อสมมติฐานเป็นเหตุ เพื่อที่จะหาปัจจัยองค์ประกอบในสิ่งที่ตนรู้มาเป็นข้อเปรียบเทียบเชิงกระทบ เพื่อที่จะสามารถแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ และทำการทดสอบทดลองว่า สามารถให้ผลได้จริงตามที่ตั้งข้อสมมุติหรือไม่ กระทำซ้ำแล้วซ้ำอีกจนมีความแน่ใจ จนสามารถประสบกับความสำเร็จได้ตามปรารถนา ตั้งใจ
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (๒๕๕๐, หน้า ๒๕.)	เอาตัวเข้าสามาน คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอกับทุกคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบและเสมอในสุขทุกข์ คือ ร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน

๒.๖ ข้อมูลพื้นที่วิจัย

การศึกษาเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน” ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างโดยสอบถามกับพัฒนาชุมชนประจำจังหวัด (พช.) ซึ่งได้ใช้เกณฑ์ในการวัดว่า เป็นชุมชนพึ่งตนเอง ที่ได้รับรางวัลทั้งในระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ระดับภาค หรือในระดับประเทศ และสามารถบริหารจัดการชุมชนตนเองได้อย่างเป็นรูปธรรมและสามารถขยายไปสู่ชุมชนอื่นๆ ได้ ทั้งนี้ จากการศึกษาและสอบถามข้อมูลดังกล่าวข้างต้น มีชุมชนที่ตรงกับวัตถุประสงค์ประเด็นการศึกษาวิจัย จำนวน ๔ ชุมชน ใน ๔ จังหวัด ดังต่อไปนี้

๒.๖.๑ ชุมชนบ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา^{๑๔๖}

บริบทชุมชน: บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา มีสภาพทั่วไปและขบวนการพัฒนา ดังต่อไปนี้

๑) ประวัติศาสตร์

ตำบลทับสวายเดิมเป็นส่วนหนึ่งของตำบลห้วยแถลง และได้แยกมาจัดตั้งขึ้นเป็นตำบลประชาชนส่วนใหญ่พูดภาษาไทยอีสาน นับถือศาสนาพุทธ ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอห้วยแถลง องค์การบริหารส่วนตำบลทับสวาย ตั้งอยู่ในพื้นที่ หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งที่มาของชื่อหมู่บ้าน เป็นที่ตั้งทับ “ทับ” แปลว่า ที่พักของนายพรานล่าสัตว์ หรือที่หยุดพักของกองคาราวานที่ค้าวัว ควาย ในสมัยก่อน ส่วนใหญ่จะตั้งกอง

^{๑๔๖} ไทยตำบล ดอท คอม, ข้อมูลตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง นครราชสีมา, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.thaitambon.com/tambon/301602>. [๑๘ ก.พ. ๒๕๕๙].

คาราวานที่หนองน้ำ มีชื่อว่า “หนองสวาย” หนองน้ำนี้มีสัตว์ป่าลงมากินน้ำเป็นจำนวนมาก บริเวณหนองน้ำเป็นที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์นานาชนิด ดินก็เหมาะแก่การเพาะปลูก จึงมีการจับจองพื้นที่กันโดยการถากถางบริเวณป่าเป็นจำนวนมาก เกิดเป็นหมู่บ้านขึ้นมาและมีการตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านทับสวาย” และต่อมาก็เริ่มตั้งรกรากกันเป็นชุมชนใหญ่ มีจำนวนครัวเรือนเพิ่มขึ้นมาเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบันนี้ โดยเริ่มก่อตั้งในปี พ.ศ. ๒๔๖๘ หรือประมาณ ๘๖ ปีมาแล้ว คนกลุ่มแรกที่มาตั้งหมู่บ้าน/ชุมชนทับสวาย คือ นายเจ็ก ดาวโงสง และนายจัน วรจันทร์ ได้อพยพมาจากบ้านหนองหว้า ตำบลหนองหว้า อำเภอพุทธโงสง จังหวัดบุรีรัมย์ และจากบ้านเป็กดำ อำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

๒) ที่ตั้ง

ตำบลทับสวาย ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมาไปทางทิศเหนือเป็นระยะทางประมาณ ๓ กิโลเมตร และตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกของจังหวัดนครราชสีมา ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๒๒๖ (นครราชสีมา-บุรีรัมย์) ซึ่งมีระยะทางประมาณ ๖๐ กิโลเมตร ซึ่งเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างจังหวัดนครราชสีมากับจังหวัดบุรีรัมย์

ทิศเหนือ	ติดต่อกับบ้านหนองตะไก่อ และบ้านสระแก้ว ตำบลเมืองพลับพลา
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับบ้านตะโก และบ้านหนองโน ตำบลตะโก
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับบ้านหลุมดิน เขตเทศบาลตำบลหินลาด
ทิศใต้	ติดต่อกับบ้านหนองโสน และบ้านห้วยแถลง เขตเทศบาลตำบลห้วยแถลง

ทิศเหนือ ติดต่อกับบ้านหนองตะไก่อและบ้านสระแก้ว ตำบลเมืองพลับพลา เริ่มจากพิกัด TB ๔๒๔๗๒๙ ไปทางทิศตะวันออกตามถนน รพช. ถึงพิกัด TB ๔๓๓๖๓๐ ระยะทางประมาณ ๐ + ๙๐๐ กม. ไปทางทิศตะวันออกตามถนน รพช. ไปบรรจบสามแยกถนนลูกครึ่งบ้านตะไก่อ ถึงพิกัด ๔๔๒๖๒๗ ระยะทางประมาณ ๐+๘๕๐ กม. ไปตามทางเกวียนบรรจบถนน รพช.บ้านสระแก้ว ที่พิกัด TB ๔๗๒๖๕๐ ระยะทางประมาณ ๔+๒๐๐ กม. ไปทางทิศตะวันออกตามถนน รพช. ไปบรรจบทางเกวียน ที่พิกัด TB ๔๗๐๖๕๓ ระยะทางประมาณ ๒+๑๐๐ กม. ไปทางทิศตะวันออกตามถนนลูกครึ่งไปบรรจบถนน รพช. ที่พิกัด TB ๔๙๙๖๔๓ ระยะทางประมาณ ๑+๑๐๐ กม.

ทิศตะวันออก ติดต่อกับบ้านตะโก และบ้านหนองโน ตำบลตะโก เริ่มจากพิกัด TB ๔๙๙๖๔๓ ไปทางทิศใต้ตามถนน รพช. ถึงพิกัด TB ๔๙๘๖๓๒ ระยะทางประมาณ ๑+๑๐๐ กม. ไปทางทิศตะวันตกตามถนน รพช. ถึงพิกัด TB ๔๙๔๗๓๒ ระยะทางประมาณ ๐+๔๐๐ กม. ไปทางทิศใต้ตามถนน รพช. ถึงพิกัด TB ๔๙๔๗๒๑ ระยะทางประมาณ ๑+๑๕๐ กม. ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ตามถนน รพช. ถึงพิกัด TB ๔๙๒๖๑๙ ระยะทางประมาณ ๐+๔๐๐ กม. ไปทางทิศตะวันตกตามทางเกวียน ถึงพิกัด TB ๔๘๕๖๑๙ ระยะทางประมาณ ๐+๖๕๐ กม. ไปทางทิศใต้ ตามทางเกวียนถึงพิกัด TB ๔๘๕๖๑๔ ระยะทางประมาณ ๐+๕๐๐ กม. ไปทางทิศตะวันตกลงไปทางทิศใต้ตามทางเกวียนบรรจบถนน รพช. ถึงบ้านตะโก TB ๔๘๗๖๐๗ ระยะทางประมาณ ๒+๑๐๐ กม. ต่อไปตามถนน รพช. ผ่านบ้านตะโก พิกัด TB ๔๙๔๗๐๖ ระยะทางประมาณ ๐+๘๐๐ กม. ไปทางทิศใต้ตามทางเกวียน ไปบรรจบทางรถไฟ ถึงพิกัด TB ๕๐๒๕๙๓ ระยะทางประมาณ ๑+๕๐๐ กม.

ทิศใต้ ติดต่อกับหนองโสน บ้านห้วยแกลง เขตเทศบาลตำบลห้วยแกลง เริ่มจากพิกัด TB ๕๐๑๕๙๒ ไปทางทิศตะวันตกตามแนวรางรถไฟผ่านบ้านสุขสันต์ ถึง พิกัด TB ๕๐๗๕๙๖ ระยะทางประมาณ ๙+๕๐๐ กม.

ทิศตะวันตก ติดต่อกับบ้านหลุมดิน เขตเทศบาลตำบลหินดาด บ้านโนนสำราญ ตำบลเมืองพลับพลา เริ่มจากทางเกวียนที่บรรจบรางรถไฟที่พิกัด TB ๕๐๒๕๙๓ ไปทางทิศตะวันตกตามรางรถไฟไปถึงพิกัด TB ๕๐๘๙๖ ระยะทางประมาณ ๙+๓๐๐ กม. ไปทางทิศเหนือ ตามทางเกวียนบรรจบถนน รพช.ที่พิกัด TB ๕๒๖๕๙๙ ระยะทางประมาณ ๐+๓๐๐ กม. ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือตามถนนลูกรัง ถึงบ้านสระทอง ที่พิกัด TB ๕๒๗๖๑๗ ระยะทางประมาณ ๓+๐๐๐ กม. จากบ้านสระทองตามถนนลูกรังไปทางทิศเหนือบรรจบถนน รพช. บ้านโนนสำราญ ที่พิกัด TB ๕๒๕๖๒๙

๓) สภาพภูมิศาสตร์

ตำบลทับสวาย มีพื้นที่ตำบลตามประกาศกระทรวงมหาดไทย ทั้งหมดประมาณ ๓๐ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๑๗,๕๐๐ ไร่ เป็นเขตปกครององค์การบริหารส่วนตำบลทับสวายโดยจำนวนหมู่บ้านในเขตพื้นที่ตำบลทับสวาย มีจำนวนเต็ม ๗ หมู่บ้าน และหมู่ที่ ๘ มีพื้นที่บางส่วนอยู่ในเขตพื้นที่ของเทศบาลตำบลห้วยแกลง

ตำบลทับสวาย พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูงสลับที่ดอน ดินเป็นดินร่วนปนทราย

๔) สภาพภูมิอากาศ

สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปในแต่ละปีแบ่งออกเป็น ๓ ฤดูกาล ดังนี้

ฤดูร้อน ระหว่างช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคม

ฤดูฝน ระหว่างช่วงเดือนมิถุนายนถึงเดือนกันยายน

ฤดูหนาว ระหว่างช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนมกราคม

๕) ประชากร

ข้อมูลจำนวนประชากร ณ เดือนเมษายน ๒๕๕๙

ประชากรทั้งสิ้น ๔,๔๐๔ คน แยกเป็นชาย ๒,๑๘๒ คน แยกเป็นหญิง ๒,๒๒๒ คน

มีความหนาแน่นเฉลี่ย ๑๔๗ คน/ตร.กม.

มีจำนวนทั้งหมด ๑,๔๐๓ ครัวเรือน

๒.๖.๒ ชุมชนบ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์^{๑๔๗}

บริบทชุมชน: บ้านโคกเมือง หมู่ที่ ๙ ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์มีสภาพทั่วไปและขบวนการพัฒนา ดังต่อไปนี้

^{๑๔๗} คณะทำงานจัดทำแผนชุมชนบ้านโคกเมือง (หมู่ที่ ๙), “ข้อมูลทั่วไปบ้านโคกเมือง หมู่ที่ ๙ ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์”, ใน เอกสารแผนพัฒนาหมู่บ้าน ประจำปี ๒๕๕๙ บ้านโคกเมือง หมู่ที่ ๙ ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, (อัดสำเนา).

๑) สภาพทั่วไป

ชุมชนบ้านโคกเมือง มีสภาพโดยทั่วไป และขบวนการพัฒนาตามลักษณะของพื้นที่ ซึ่งผู้วิจัยได้ยกประเด็นสภาพโดยทั่วไปที่ประกอบด้วย ประวัติชุมชน ที่ตั้ง สภาพภูมิศาสตร์ สภาพภูมิอากาศ ประชากร สภาพโครงสร้างพื้นฐาน สภาพเศรษฐกิจ สภาพสังคม และสภาพการเมืองการปกครอง เพื่อให้เห็นในบริบทภาพรวมของชุมชน ดังต่อไปนี้

๒) ประวัติชุมชน

บ้านโคกเมือง หมู่ที่ ๙ ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ มีประวัติความเป็นมาจากการบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านว่า เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๓ นายเพชร โพธิ์นวลศรี ได้อพยพจากบ้านตาจาง อำเภอละหานทราย และในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ มีคนไทยกลุ่มหนึ่งเดินทางกลับขึ้นมาจากประเทศกัมพูชา มาจับจองที่ดินทำกิน และได้ชักชวนพี่น้องจากจังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดร้อยเอ็ด รวมแล้วประมาณ ๓๐-๔๐ ครัวเรือนมาตั้งเป็นหมู่บ้านแรกสุดขึ้นกับบ้านบัว หมู่ที่ ๓ ตำบลจรเข้มาก โดยมีนายน้อย ลอยประโคนทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

ต่อมาปี พ.ศ. ๒๕๐๐ กรมการปกครองได้ยกฐานะให้เป็นหมู่บ้าน โดยตั้งชื่อว่า “บ้านโคกเมือง หมู่ที่ ๖ ตำบลจรเข้มาก” เนื่องจากที่ตั้งหมู่บ้านเป็นที่ราบสูง (โคก) มีปราสาทเมืองต่ำ

หลังจากนั้นปี พ.ศ. ๒๕๒๓ ได้แยกบ้านโคกเมือง หมู่ที่ ๖ ออกมาเป็นบ้านโคกเมือง หมู่ที่ ๙ ในปัจจุบัน

๓) ที่ตั้ง

อยู่ห่างจากอำเภอรยะทาง ๒๐ กิโลเมตร และห่างจากจังหวัด ๖๔ กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	จด	บ้านโคกเมือง หมู่ที่ ๑๘
ทิศใต้	จด	ตำบลตาจาง อำเภอละหานทราย
ทิศตะวันออก	จด	บ้านโคกเมือง หมู่ที่ ๑๕
ทิศตะวันตก	จด	บ้านยายแยมวัฒนา ตำบลยายแยมวัฒนา อำเภอเฉลิมพระเกียรติ

๔) สภาพภูมิศาสตร์

เป็นที่ราบสูงลาดเอียงจากทิศตะวันตกเฉียงใต้ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีเขาพนมรุ้งกั้นแนวเขตระหว่างหมู่บ้าน กับพื้นที่อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์

แหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญได้แก่ “บารายเมืองต่ำ” (ซึ่งใช้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวและพักผ่อนหย่อนใจร่วมกับปราสาทเมืองต่ำ) อ่างเก็บน้ำหนองบัวราย อ่างเก็บน้ำห้วยลึก และคลองปูน

๕) การใช้พื้นที่ บ้านโคกเมือง หมู่ที่ ๙ ตำบลจรเข้มาก มีพื้นที่ทั้งหมด ๕,๕๗๑ ไร่ โดยมีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ดังนี้

พื้นที่เพื่อยู่ออาศัย ๔๘๓ ไร่

พื้นที่ทำการเกษตร (ทำนา ทำสวน ทำไร่) ๒,๘๖๙ ไร่

พื้นที่สาธารณะ/ที่ทำเลเลี้ยงสัตว์ ๔ ไร่

ป่าชุมชน ๒,๒๑๕ ไร่

๖) สภาพภูมิอากาศ

สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปในแต่ละปีแบ่งออกเป็น ๓ ฤดูกาล ดังนี้

ฤดูร้อน ระหว่างช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคม

ฤดูฝน ระหว่างช่วงเดือนมิถุนายนถึงเดือนกันยายน

ฤดูหนาว ระหว่างช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนมกราคม

๗) ประชากร

- มีหลังคาเรือน (จปฐ.ปี ๒๕๕๙) จำนวน ๑๖๒ หลังคาเรือน

- ประชากร (จปฐ.ปี ๒๕๕๙) ทั้งหมด ๔๓๓ คน แยกเป็นชาย ๒๐๖ คน หญิง ๒๒๗ คน

๒.๖.๓ ชุมชนบ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์^{๑๔๔}

บริบทชุมชน: บ้านโคกสะอาด หมู่ที่ ๒, ๗, ๙ ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ บ้านโคกสะอาด มีสภาพทั่วไปและขบวนการพัฒนา ดังต่อไปนี้

๑) สภาพทั่วไป

ชุมชนบ้านโคกสะอาด มีสภาพโดยทั่วไป และขบวนการพัฒนาตามลักษณะของพื้นที่ ซึ่งผู้วิจัยได้ยกประเด็นสภาพโดยทั่วไปที่ประกอบด้วย ประวัติชุมชน ที่ตั้ง สภาพภูมิศาสตร์ สภาพภูมิอากาศ ประชากร สภาพโครงสร้างพื้นฐาน สภาพเศรษฐกิจ สภาพสังคม และสภาพการเมืองการปกครอง เพื่อให้เห็นในบริบทภาพรวมของชุมชน ดังต่อไปนี้

๒) ประวัติชุมชน

บ้านโคกสะอาด หมู่ที่ ๒ ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๗ ขึ้นกับ ตำบลกระเทียม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ ต่อมาจึงย้ายขึ้นกับ ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง มีพื้นที่ที่มีลำคลองไหลผ่านหมู่บ้าน มีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีป่าไม้ธรรมชาติอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะพืชสมุนไพรต่างๆ ที่เป็นยาในสมัยโบราณ ต่อมาก็มีการเปลี่ยนชื่อหมู่บ้านเป็น บ้านโคกสะอาด หมู่ที่ ๒ ตำบลคูตัน อ.กาบเชิง จ.สุรินทร์ บ้านโคกสะอาด หมู่ที่ ๗ ได้รับการจัดตั้งเมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๓ โดยมีนายวุฒิชัย สายแสง เป็นผู้ใหญ่บ้าน

๓) ที่ตั้ง

ตำบลคูตัน ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ อยู่ห่างจากอำเภอกาบเชิง เป็นระยะทาง ๑๔ กิโลเมตร ซึ่งเป็นทางลาดยาง มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ ๖๑ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๔๐,๐๐๐ ไร่ ซึ่งทางผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ ได้กำหนดเขตตำบลภายในท้องที่ โดยอาศัยอำนาจตามความมาตรา ๖ แห่งพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ พ.ศ. ๒๕๔๗ โดยให้องค์การบริหารส่วนตำบลคูตันมีเขตการปกครองจำนวน ๑๐ หมู่บ้าน

^{๑๔๔} คณะกรรมการหมู่บ้านโคกสะอาด, “ข้อมูลทั่วไปบ้านโคกสะอาด หมู่ที่ ๒, ๗, และ ๙ ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์”, ใน เอกสารแผนชุมชน ประจำปี ๒๕๕๙ บ้านโคกสะอาด หมู่ที่ ๒, ๗, และ ๙ ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, (อัดสำเนา).

๔) สภาพภูมิศาสตร์

มีพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่นา เหมาะสำหรับการปลูกข้าว อากาศค่อนข้างร้อน ปริมาณน้ำฝนถือว่าเพียงพอต่อการเพาะปลูก อยู่ในเขตมีเอกสารสิทธิ์ที่ทำกินเป็นโฉนดที่ดิน และ สปก. โดยหมู่บ้านมีเนื้อที่ประมาณ ๒,๔๐๐ ไร่ ซึ่งหมู่บ้านตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอกาบเชิง ระยะทาง ๑๒ กิโลเมตร และห่างจากจังหวัดสุรินทร์ ๖๙ กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลกระเทียม อำเภอสังขะ และตำบลบ้านไทร อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ตำบลตะเคียน ตำบลด่าน และตำบลกาบเชิง อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ตำบลบ้านจารย์ อำเภอสังขะ และตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลกาบเชิง อำเภอกาบเชิง และตำบลบ้านไทร อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์

๕) สภาพภูมิอากาศ

สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปในแต่ละปีแบ่งออกเป็น ๓ ฤดูกาล ดังนี้

ฤดูร้อน	ระหว่างช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคม
ฤดูฝน	ระหว่างช่วงเดือนมิถุนายนถึงเดือนกันยายน
ฤดูหนาว	ระหว่างช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนมกราคม

๓.๘.๓.๖ ประชากร

ตำบลคูตัน มีประชากร ๓,๙๗๙ คน โดยแยกเป็นเพศชาย จำนวน ๒,๐๑๓ คน เพศหญิง จำนวน ๑,๙๖๖ คน และจำนวนหลังคาเรือนทั้งหมด ๙๔๖ หลังคาเรือน (ที่มา : ข้อมูลจปฐ.ปี ๕๑)

๓.๘.๓.๗ สภาพโครงสร้างพื้นฐาน

๑.การคมนาคม

- ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๒๐๓๘ สายปราสาทเบง - เกษตรถาวร
- ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๕๑๓๔ สายบ้านกระเทียม - บ้านสกล
- ทางสัญจรเชื่อมระหว่างหมู่บ้าน ส่วนมากเป็นถนนลูกรัง
- การคมนาคมไม่สะดวกเท่าที่ควรในช่วงฤดูฝน เพราะมีบางหมู่บ้านไม่สามารถเดินทางติดต่อกันได้ระหว่างหมู่บ้าน

๒. การโทรคมนาคม

- โทรศัพท์แบบหยอดเหรียญ จำนวน ๓ ตู้
- โทรศัพท์สาธารณะประจำหมู่บ้าน ประจำแต่ละหมู่บ้าน
- วิทยุสื่อสารของกรมการปกครองประจำหมู่บ้าน จำนวน ๑๐ เครื่อง
- วิทยุสื่อสารขององค์การปกครองส่วนตำบลคูตัน จำนวน ๕ เครื่อง

- วิทยุสื่อสารของกรมอนามัย จำนวน ๔ เครื่อง

๓. การไฟฟ้า

ทุกครัวเรือนมีไฟฟ้าใช้ทั้ง ๑๐ หมู่บ้าน

มีประชากรใช้ไฟฟ้า จำนวน ๑,๒๓๕ ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ ๙๔.๔๒ ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด

๔. แหล่งน้ำธรรมชาติ

- ลำน้ำ, ลำห้วย จำนวน ๕ แห่ง

- บึง, หนองและอื่น ๆ จำนวน ๑๒ แห่ง

๕. แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น

- ประปาหมู่บ้าน จำนวน ๓ แห่ง

- อ่างเก็บน้ำ จำนวน ๒ แห่ง

- ฝาย จำนวน ๕ แห่ง

- คลองน้ำ จำนวน ๕ แห่ง

- สระน้ำ จำนวน ๖ แห่ง

๒.๖.๔ ชุมชนบ้านหนองกอง ตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ^{๑๔๙}

บริบทชุมชน: บ้านหนองกอง หมู่ที่ ๓ ตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ บ้านหนองกอง มีสภาพทั่วไปและขบวนการพัฒนา ดังต่อไปนี้

๑) สภาพทั่วไป

ชุมชนบ้านหนองกอง มีสภาพโดยทั่วไป และขบวนการพัฒนาตามลักษณะของพื้นที่ ซึ่งผู้วิจัยได้ยกประเด็นสภาพโดยทั่วไปที่ประกอบด้วย ประวัติชุมชน ที่ตั้ง สภาพภูมิศาสตร์ สภาพภูมิอากาศ ประชากร สภาพโครงสร้างพื้นฐาน สภาพเศรษฐกิจ สภาพสังคม และสภาพการเมืองการปกครอง เพื่อให้เห็นในบริบทภาพรวมของชุมชน ดังต่อไปนี้

๒) ประวัติชุมชน

บ้านหนองกอง มีอายุประมาณเกือบ ๒๐๐ ปี คนที่ออกมาตั้งบ้านหนองกองกลุ่มแรกมาจากบ้านโดด เนื่องมาจากการเพิ่มของจำนวนประชากร แคว้นทางป่าขยายที่ทำกินกว้างออกไปไกลจากหมู่บ้าน จึงชวนกันออกมาตั้งบ้านเรือนตามหัวไร่ปลายนา เรียกชื่อตามชื่อหนองน้ำประจำหมู่บ้าน ชื่อหนองกองมาจากผู้เฒ่าผู้แก่ตัดไม้แคนมาค้ำหนองแคนเอามาทำกลองอยู่ที่ริมหนองแล้วเอาไปถวายวัดบ้านโดด จึงเรียกชื่อว่า หนองกอง อีกเรื่องหนึ่ง ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าว่าหนองแห่งนี้เคยเป็นที่ตั้งของกองทัพนัคนา มีการขุดหนองเพื่อเก็บกักน้ำเอาไว้ใช้สำหรับกำลังพล เมื่อออกมาตั้งหมู่บ้านปรากฏมี

^{๑๔๙} คณะกรรมการหมู่บ้านหนองกอง, “ข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้านหนองกอง หมู่ที่ ๓ ตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ”, ใน เอกสารประกอบการคัดสรรหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” และกิจกรรมพัฒนาชุมชนดีเด่นระดับจังหวัด ประจำปี ๒๕๕๙ บ้านหนองกองหมู่ที่ ๓ ตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, (อัดสำเนา).

หนองกองทัพอยุ่ก่อนแล้ว ในบริเวณหนองน้ำมีต้นไม้ขึ้นเป็นกลุ่มคล้ายป่าละเมาะ เมื่อผู้ใหญ่บ้านเห็น จึงเรียกว่าหนองกองทัพอ แต่คนทั่วไปเรียกสั้นๆ ว่า “บ้านหนองกอง”

๓) ที่ตั้ง

บ้านหนองกอง หมู่ที่ ๓ ตำบลโดด อำเภอโพนศรีสุพรรณ จังหวัดศรีสะเกษ มีจำนวน ๑๕ ครัวเรือน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอำเภอโพนศรีสุพรรณ อยู่ห่างจากอำเภอประมาณ ๕ กิโลเมตร พื้นที่รวม ๑,๓๒๐ ไร่^{๑๕๐}

๔) สภาพภูมิศาสตร์

ตำบลโดด อำเภอโพนศรีสุพรรณ จังหวัดศรีสะเกษ อยู่ห่างจากจังหวัดศรีสะเกษ ประมาณ ๓๐ กิโลเมตร

ทิศเหนือ	ติดกับ	บ้านหนองหงอก	หมู่ ๔	ตำบลโดด
ทิศใต้	ติดกับ	บ้านกาดดา	หมู่ ๑๒	ตำบลโดด
ทิศตะวันออก	ติดกับ	บ้านสายตะคลอง	หมู่ ๖	ตำบลผือใหญ่
ทิศตะวันตก	ติดกับ	บ้านโดด	หมู่ ๒	ตำบลโดด

๕) สภาพภูมิอากาศ

สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปในแต่ละปีแบ่งออกเป็น ๓ ฤดูกาล ดังนี้

ฤดูร้อน ระหว่างช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคม

ฤดูฝน ระหว่างช่วงเดือนมิถุนายนถึงเดือนกันยายน

ฤดูหนาว ระหว่างช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนมกราคม

๖) ประชากร

จำนวนประชากร บ้านหนองกอง หมู่ที่ ๓ ตำบลโดด มีประชากรทั้งสิ้น ๒๒๕ คน แยก เป็นชาย ๑๐๕ คน เป็นหญิง ๑๒๐ คน^{๑๕๑} (จากข้อมูล จ.ปฐ. ปี ๒๕๕๙)

๗) สภาพโครงสร้างพื้นฐาน

บ้านหนองกอง หมู่ที่ ๓ มีแหล่งน้ำสาธารณะที่ใช้ในการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ จำนวน ๒ แห่ง คือ หนองกอง หนองขาลิง ซึ่งในชีวิตประจำวันชาวบ้านได้น้อมนำ “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า ๒๕ ปี นำมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนของการพัฒนา เป็นโมเดลที่แสดงถึงความพอเพียง อันหมายถึง ความพอประมาณ มีเหตุมีผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และต้องประกอบไปด้วยสองเงื่อนไข คือเงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรม

๘) สภาพเศรษฐกิจ

การประกอบอาชีพ และรายได้ของประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก และมีอาชีพเสริม คือ ทำปุ๋ยอินทรีย์ ปลูกพืชผักสวนครัว ทอผ้าไหม กลุ่มอาชีพต่างๆ ค่าขาย รับจ้าง รายได้สำหรับใช้จ่ายในครัวเรือนได้มาจากการขายพืชผลทางการเกษตรและรับจ้าง ค่าขาย ช่าง และ

^{๑๕๐} ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองกอง หมู่ที่ ๓ ตำบลโดด อำเภอโพนศรีสุพรรณ จังหวัดศรีสะเกษ.

^{๑๕๑} ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ของครัวเรือน ปี พ.ศ. ๒๕๕๙.

อีกบางส่วน คือ จากลูกหลานที่ไปรับจ้างในต่างถิ่น ได้ส่งมาให้ใช้จ่ายเป็นรายเดือน และนอกจากนี้ผลของการสำรวจข้อมูล จปฐ. ปี ๒๕๕๙ ราษฎรบ้านหนองกอง มีอาชีพและมีรายได้เฉลี่ย ๑๑๘,๒๕๓ บาทต่อคนต่อปี และมีรายจ่ายเฉลี่ย จำนวน ๖๘,๕๘๔ บาทต่อคนต่อปี ซึ่งทำให้ประชาชนในชุมชนสามารถดำรงชีพอยู่ได้โดยไม่ต้องอพยพทำงานนอกพื้นที่บ้านเกิดตนเอง

๙) สภาพสังคม

ชุมชนบ้านหนองกอง เป็นชุมชนเข้มแข็ง มีการดำเนินกิจกรรม ที่ทำให้เกิดความสมัครสามน สามัคคีของประชาชนในหมู่บ้าน เช่น มีการจัดกิจกรรมเพื่อให้เด็ก สตรี เยาวชน ได้มีส่วนร่วมโดยการจัดการแข่งขันกีฬาเชื่อมสัมพันธ์คนในชุมชน โดย บ้าน วัด โรงเรียน ร่วมกัน มีการพัฒนาหมู่บ้านร่วมกัน ทำความสะอาดถนนรอบหมู่บ้าน จัดหมู่บ้านให้เป็นระเบียบเรียบร้อย สวยงาม ปรับปรุงภูมิทัศน์รอบๆ หมู่บ้านให้สวยงาม มีการจัดสวัสดิการชุมชน การเกิด มอบของขวัญ การตาย ก็ช่วยเหลือกัน เรียกว่าเงิน ฌาปนกิจสงเคราะห์ศพ นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมที่ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุให้รู้ว่าตนมีความสำคัญกับลูกหลาน คือ มีการจัดกิจกรรม วันผู้สูงอายุ วันสงกรานต์ทุกปี และกิจกรรมการพัฒนา การจัดสวัสดิการ การดูแลสุขภาพตามกลุ่มวัย เช่น เด็กปฐมวัย วัยเรียน วัยรุ่น วัยทำงาน ผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ป่วย ทุพพลภาพ ซึ่งแต่ละกลุ่มวัยมีความต้องการที่แตกต่างกันตามกลุ่มวัยต่างๆ

๑๐) สภาพการเมืองการปกครอง

บ้านหนองกอง เป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ มีครัวเรือนทั้งหมด ๙๕ ครัวเรือน^{๑๕๒} แบ่งการปกครองออกเป็นคุ้มต่างจำนวน ๕ คุ้ม

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๗.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการชุมชน

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการชุมชน ในการศึกษาเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน” มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้ ดังต่อไปนี้

อมลณัฐ ฉัตรตระกูล และสุรีย์พร ธรรมิกพงษ์ ได้วิจัยเรื่อง “การสร้างรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนแบบบูรณาการสู่ความพอเพียงและยั่งยืนของชุมชนบ้านป่าบาง ตำบลตะเบา อําเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์” ผลการวิจัยพบว่า สภาพการบริหารจัดการในชุมชน ด้านกายภาพและสวัสดิการ ส่วนใหญ่องค์การบริหารส่วนตำบลตะเบาเป็นผู้กำกับดูแล ผู้ใหญ่บ้านและผู้นำชุมชนมักเป็นผู้กำกับดูแลกิจกรรมของชุมชน การดำเนินกิจกรรมส่วนใหญ่ไม่เป็นรูปธรรม ชาวบ้านไม่ชอบแสดงความคิดเห็น มีความรักปรองดองกันในหมู่ญาติมิตร มีการปลูกข้าวและผักสวนครัวไว้บริโภค แต่ยังคงขาดความรู้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ส่วนปัญหา ได้แก่ ต้นทุนการผลิตสูง ราคาผลผลิตตกต่ำ ค่าครองชีพสูง กระแสโลกาภิวัตน์ และวัตถุนิยม สำหรับการพัฒนาศักยภาพของชุมชน ควรเริ่มจากกลุ่มนำร่องและขยายผลต่อไป โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีการเสริมแรง ติดตามผล และประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ผู้นำชุมชนต้องมีภาวะผู้นำและประสานประโยชน์กับภาคี

สำหรับรูปแบบการบริหารจัดการชุมชน ควรแบ่ง ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) การรู้จักสามัคคี โดยชุมชนควรเสริมสร้างศักยภาพให้ทุกคนให้มีส่วนร่วม ผลักดันกลุ่มและเครือข่ายให้บรรลุวัตถุประสงค์

^{๑๕๒} ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ของครัวเรือน ปี พ.ศ. ๒๕๕๙.

๒) การออมทรัพย์และบริหารจัดการชุมชนในรูปของคณะกรรมการและตรวจสอบได้ ๓) การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพย์สินของชุมชนอย่างประสิทธิภาพ และ ๔) ดำรงชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงในทุกครัวเรือน พัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีติดตามผลและประชาสัมพันธ์อย่างสม่ำเสมอ^{๑๕๓}

อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ ได้วิจัยเรื่อง “ความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำท้องถิ่นในการบริหารจัดการชุมชน กรณีศึกษา: ชุมชนตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการชุมชนนั้น นอกจากจะช่วยให้ดำเนินกิจกรรมชุมชนไปในทิศทางที่ตรงกับความต้องการของชุมชนแล้ว ยังเป็นการธำรงรักษาองค์ประกอบของชุมชนให้คงอยู่อีกด้วย โดยองค์ประกอบของชุมชน ๕ ประการ มีดังนี้

๑. ด้านศักยภาพ ได้แก่ พื้นที่ สาธารณสมบัติซึ่งเป็นสิ่งที่สมาชิกในชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกัน ใช้ร่วมกัน และต้องช่วยกันบริหารจัดการให้คงอยู่

๒. ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การป้องกันผลประโยชน์ร่วมกัน

๓. ด้านการเมือง ได้แก่ การจัดระบบการปกครองตนเองภายในกลุ่ม รวมถึงการจัดการป้องกันและแก้ไขความขัดแย้งภายในกลุ่ม

๔. ด้านสังคม ได้แก่ การยึดถือคุณค่า ขนบธรรมเนียม ประเพณีร่วมกัน และการมีทัศนคติไปในทิศทางเดียวกัน

๕. ด้านประวัติศาสตร์ ได้แก่ ประวัติการตั้งถิ่นฐานและเชื้อชาติ

นอกจากนี้ ยังได้ผสมผสานแนวคิดเรื่องนियามการบริหารจัดการองค์กรข้างต้นกับแนวคิดเรื่ององค์ประกอบชุมชน ได้วิเคราะห์ถึงประเด็นสำคัญของการบริหารจัดการชุมชนไว้ได้ ๓ ประเด็น คือ

๑) การบริหารจัดการชุมชน อาจไม่ใช่เพียงแค่การกระทำที่ก่อให้เกิดการดำเนินกิจกรรมโดยคนหมู่มากที่อยู่ร่วมกันเท่านั้น หากแต่ต้องดำเนินกิจกรรมต่างๆ เหล่านั้นด้วยความสมัครใจและมีความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกันด้วย เนื่องจากองค์ประกอบต่างๆ ภายในชุมชนที่จะต้องบริหารจัดการนั้นเป็นเรื่องของส่วนรวมและหลายสิ่งก็ล้วนเป็นสาธารณสมบัติ

๒) ในการบริหารจัดการชุมชนนั้นต้องมีวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายร่วมกันของชุมชนเป็นสำคัญ

๓) บทบาทภารกิจสำคัญในการบริหารจัดการชุมชนอาจแบ่งได้เป็น ๒ ระดับ คือ บทบาทหน้าที่ในการคิดหรือวางแผนเชิงนโยบาย มีหัวหน้ากลุ่มหรือผู้นำที่เป็นผู้กระทำ และบทบาทหน้าที่ในเชิงปฏิบัติหรือการลงแรงกระทำ ซึ่งสมาชิกในชุมชนเป็นผู้ร่วมกันกระทำ^{๑๕๔}

^{๑๕๓} อมลณัฐ ฉัตรตระกูล และสุรีย์พร ธรรมิกพงษ์, “การสร้างรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนแบบบูรณาการสู่ความพอเพียงและยั่งยืนของชุมชนบ้านป่าบาง ตำบลตะเภา อำเภอมือง จังหวัดเพชรบูรณ์”, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, (คณะเทคโนโลยีการเกษตร: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๑), บทคัดย่อ.

^{๑๕๔} อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ, “ความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำท้องถิ่นในการบริหารจัดการชุมชน กรณีศึกษา: ชุมชนตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสื่อสารมวลชน, (คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘).

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การบริหารจัดการชุมชนสามารถเป็นแนวทางในการช่วยเสริมสร้างชุมชนให้มีศักยภาพเข้มแข็งเกิดการพึ่งตนเองได้ในหลายๆ มิติ อาทิเช่น สังคม เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น รวมถึงการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม เช่น มีจิตสำนึกสาธารณะ เป็นต้น ให้เกิดแก่คนในชุมชน แต่อย่างไรก็ตาม สิ่งเหล่านี้ จะเกิดขึ้นได้ จำต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่ายตามหลักการมีส่วนร่วมในการทำงานและตัดสินใจร่วมกัน เพราะจะต้องใช้หลักการบริหารจัดการ เช่น การวางแผน การจัดจัดกระบวนการหรือการเตรียมการ การดำเนินการ การกำกับดูแล การประสานงาน และการประเมินผล เป็นต้น

ตารางที่ ๒.๑๖ ผลการวิจัยของนักวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
อมลณัฐ ฉัตรตระกูล และสุรีย์พร ธรรมิกพงษ์ (รายงานการวิจัย, ๒๕๕๑)	สภาพการบริหารจัดการในชุมชน ด้านกายภาพและสวัสดิการ ส่วนใหญ่องค์การบริหารส่วนตำบลตะเบาเป็นผู้กำกับดูแล ผู้ใหญ่บ้านและผู้นำชุมชนมักเป็นผู้กำกับดูแลกิจกรรมของชุมชน การดำเนินกิจกรรมส่วนใหญ่ไม่เป็นรูปธรรม ชาวบ้านไม่ชอบแสดงความคิดเห็น มีความรักปรองดองกันในหมู่ญาติมิตร มีการปลูกข้าวและผักสวนครัวไว้บริโภค แต่ยังขาดความรู้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ส่วนปัญหา ได้แก่ ต้นทุนการผลิตสูง ราคาผลผลิตตกต่ำ ค่าครองชีพสูง กระแสโลกาภิวัตน์ และวัตถุนิยม สำหรับการพัฒนาศักยภาพของชุมชน ควรเริ่มจากกลุ่มนำร่องและขยายผลต่อไป โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีการเสริมแรง ติดตามผล และประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ผู้นำชุมชนต้องมีภาวะผู้นำและประสานประโยชน์กับภาคี
อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ (วิทยานิพนธ์ดุขฎฐิบัณฑิต, ๒๕๔๘)	การบริหารจัดการชุมชนนั้น นอกจากจะช่วยให้ดำเนินกิจกรรมชุมชนไปในทิศทางที่ตรงกับความต้องการของชุมชนแล้ว ยังเป็นการธำรงรักษาองค์ประกอบของชุมชนให้คงอยู่อีกด้วย โดยองค์ประกอบของชุมชน ๕ ประการ มีดังนี้ ๑. ด้านศักยภาพ ได้แก่ พื้นที่ สาธารณสมบัติซึ่งเป็นสิ่งที่สมาชิกในชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกัน ใช้ร่วมกัน และต้องช่วยกันบริหารจัดการให้คงอยู่ ๒. ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การป้องกันผลประโยชน์ร่วมกัน ๓. ด้านการเมือง ได้แก่ การจัดระบบการปกครองตนเองภายในกลุ่ม รวมถึงการจัดการป้องกันและแก้ไขความขัดแย้งภายในกลุ่ม ๔. ด้านสังคม ได้แก่ การยึดถือคุณค่าขนบธรรมเนียม ประเพณีร่วมกัน และการมีทัศนคติไปในทิศทางเดียวกัน ๕. ด้านประวัติศาสตร์ ได้แก่ ประวัติการตั้งถิ่นฐานและเชื้อชาติ

๒.๗.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการชุมชน

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการชุมชนแบบพหุภาคี ในการศึกษาเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน” มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้ ดังต่อไปนี้

อภิชาติ ไจอารีย์ ได้วิจัยเรื่อง “กระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาการจัดการป่าชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนบ้านพุเตยมีศักยภาพในการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมใน ๖ ด้าน คือ (๑) ด้านความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรท้องถิ่น (๒) ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น (๓) ด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณีชุมชน (๔) ด้านการรวมกลุ่ม (๕) ด้านความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และ (๖) ด้านศักยภาพของผู้นำ ป่าชุมชนบ้านพุเตยมีความหลากหลายของพรรณไม้สูง การกระจายของพรรณไม้อยู่ในสถานะที่ค่อนข้างมีเสถียรภาพ ชุมชนมีการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนทุกครัวเรือนอย่างหลากหลาย โดยใช้พืชสมุนไพรมากที่สุด นอกจากนี้ยังมีการใช้ประโยชน์ทางอ้อมที่เชื่อมโยงไปสู่วิถีชีวิต เศรษฐกิจ และสังคมของชุมชนอย่างชัดเจน การใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนงานการจัดการป่าชุมชน ทำให้คนในชุมชนทุกระดับมีความรู้ ความเข้าใจ และเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์ป่าชุมชนมากขึ้น เนื่องจากการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ชาวบ้านค้นหาปัญหาจากการจัดการป่าชุมชน นำไปสู่การวางแผน และแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ เป็นการจัดการป่าชุมชนที่เหมาะสมซึ่งผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิธีการใหม่จากการหนุนเสริมของภาคีการพัฒนา เกิดการสืบสานงานสู่เยาวชน นอกจากนี้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมยังได้ช่วยสร้างนักวิจัยชุมชน จากการถอดประสบการณ์ร่วมกับชุมชน ทำให้ได้ตัวอย่างรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งประกอบด้วย ๓ ขั้นตอนหลัก คือ (๑) การพัฒนาศักยภาพคนและชุมชน (๒) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของศักยภาพชุมชน และ (๓) การพัฒนาสู่ความยั่งยืน โดยชุมชนเป็นผู้มีบทบาทหลักในการขับเคลื่อนงาน ด้วยศักยภาพและความพร้อมของชุมชน สำหรับผู้มีส่วนร่วมภายนอกชุมชน มีบทบาทหลักในการสนับสนุนเชิงวิชาการ งบประมาณ และนโยบาย ภายใต้หลักการทำงาน คือ การเคารพคนและชุมชน และ ชุมชนเป็นเจ้าของป่า ปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อความสำเร็จ และความยั่งยืน ได้แก่ ศักยภาพและบทบาทผู้นำ ความเข้มแข็งของชุมชน คุณลักษณะสมาชิกชุมชน การสนับสนุน และการยอมรับจากหน่วยงานภายนอก รูปแบบที่ค้นพบจากกรณีศึกษาบ้านพุเตยสามารถนำไปปรับใช้ในชุมชนภูมิภาคตะวันตกที่มีบริบทใกล้เคียงกัน และเป็นชุมชนที่อยู่ในแหล่งการพัฒนาซึ่งจะได้รับผลกระทบจากภายนอกได้เร็ว ทั้งนี้ การปรับใช้ควรคำนึงถึงปัจจัยเอื้อดังกล่าวแล้ว ^{๑๕๕}

วิทยา จันท์แดง ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน” ผลการวิจัยพบว่า ๑) นโยบายการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง มีการดำเนินการในด้านการเพิ่มศักยภาพขององค์กรชุมชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วม การจัดการความรู้ และการเรียนรู้ของคนในชุมชน ๒) ชุมชนมีการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในการบริหารจัดการชุมชน การประกอบ

^{๑๕๕} อภิชาติ ไจอารีย์ “กระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาการจัดการป่าชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี”, วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย สาขาสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปะ, ปีที่ ๓๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๙).

อาชีพ การจัดการทรัพยากรในชุมชน และการพัฒนาองค์กรในชุมชน ๓) รูปแบบใหม่ที่ค้นพบ คือ การบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งแบบบูรณาการตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

การวิจัยในครั้งนี้นำไปสู่ข้อค้นพบใหม่ คือ ๑) การมีส่วนร่วมที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็งแบบไตรภาคี ได้แก่ องค์กรชุมชน องค์กรภาครัฐ องค์กรภาคีสนับสนุน ๒) ระบบสนับสนุนชุมชนเข้มแข็ง ได้แก่ ระบบความรู้ ระบบข้อมูล ระบบความสัมพันธ์ และมีแนวทางในการนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง และ ๓) แนวทางในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง คือ แนวทางด้านการฟื้นฟูชุมชน แนวทางด้านการปรับตัวของชุมชน และแนวทางด้านการดำรงอยู่ของชุมชน^{๑๕๖}

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การบริหารจัดการชุมชน คือ การมีภาคีเครือข่ายในการทำงานชุมชนร่วมกันหลายๆ ฝ่าย โดยมีระบบการติดต่อสื่อสารและเชื่อมโยงถึงกันของกลุ่มบุคคลหรือองค์กรที่รู้จักกัน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลความรู้ระหว่างกันและกัน อันมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายร่วมกัน รวมถึงการมุ่งเน้นความร่วมมือและปฏิบัติงานร่วมกัน ให้ความช่วยเหลือกันและกัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนและการบริหารจัดการชุมชนให้เข้มแข็ง และสามารถพึ่งตนเองได้ในมิติต่างๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง เป็นต้น

ตารางที่ ๒.๑๗ ผลการวิจัยของนักวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการชุมชน

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
อภิชาติ ใจอารีย์ (รายงานการวิจัย, ๒๕๕๙)	ชุมชนบ้านพุเตยมีศักยภาพในการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมใน ๖ ด้าน คือ (๑) ด้านความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรท้องถิ่น (๒) ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น (๓) ด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรม และประเพณีชุมชน (๔) ด้านการรวมกลุ่ม (๕) ด้านความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และ (๖) ด้านศักยภาพของผู้นำ ป่าชุมชนบ้านพุเตย มีความหลากหลายของพรรณไม้สูง การกระจายของพรรณไม้อยู่ในสภาวะที่ค่อนข้างมีเสถียรภาพ ชุมชนมีการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนทุกครัวเรือนอย่างหลากหลาย โดยใช้พืชสมุนไพรมากที่สุด โดยรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งประกอบด้วย ๓ ขั้นตอนหลัก คือ (๑) การพัฒนาศักยภาพคนและชุมชน (๒) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของศักยภาพชุมชน และ (๓) การพัฒนาสู่ความยั่งยืน โดยชุมชนเป็นผู้มีบทบาทหลักในการขับเคลื่อนงานด้วยศักยภาพและความพร้อมของชุมชน สำหรับผู้มีส่วนร่วม

^{๑๕๖} วิทยา จันทร์แดง, “การพัฒนาบูรณาการรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๔).

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
	ภายนอกชุมชน มีบทบาทหลักในการสนับสนุนเชิงวิชาการงบประมาณ และนโยบาย ภายใต้หลักการทำงาน คือ การเคารพคนและชุมชน และ ชุมชนเป็นเจ้าของป่า ปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อความสำเร็จ และความยั่งยืน ได้แก่ ศักยภาพและบทบาทผู้นำ ความเข้มแข็งของชุมชน คุณลักษณะสมาชิก
วิทยา จันทรแดง (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, ๒๕๕๓)	๑) การมีส่วนร่วมที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็งแบบไตรภาคี ได้แก่ องค์กรชุมชน องค์กรภาครัฐ องค์กรภาคีสนับสนุน ๒) ระบบสนับสนุนชุมชนเข้มแข็ง ได้แก่ ระบบความรู้ ระบบข้อมูล ระบบความสัมพันธ์ และมีแนวทางในการนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง และ ๓) แนวทางในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง คือ แนวทางด้านกรฟื้นฟูชุมชน แนวทางด้านกรปรับตัวของชุมชน และแนวทางด้านกรดำรงอยู่ของชุมชน

๒.๗.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิถีพุทธ

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิถีพุทธ ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน” พบว่า มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้อย่างหลากหลายในประเด็นสาระสำคัญที่จะสร้างชุมชนให้เกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ดังจะนำเสนอต่อไปนี้

Fonchingong & Fonjong ได้ศึกษาวิจัยแนวคิดการพึ่งตนเองในการริเริ่มพัฒนาชุมชนในกลุ่มรากหญ้าของคาเมรูน ได้ข้อสรุปจากการศึกษาวิจัยพบว่า แนวคิดการพัฒนาชุมชนเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในความพยายามเป็นอยู่โดยการพึ่งตนเอง ทั้งที่ริเริ่มด้วยประชาชนเองและได้รับการส่งเสริมเพียงเล็กน้อยจากภาครัฐ การลดการแทรกแซงจากรัฐ ถือเป็นเจตนาธรรมณ์ของการพึ่งตนเอง โดยที่ชุมชนพยายามที่จะสร้างสมรรถนะของท้องถิ่นให้เกิดขึ้น ภาครัฐ และหน่วยงานอื่นๆ สามารถที่จะยื่นความช่วยเหลือให้กับชุมชนชนบทเพียงแต่เรื่องเทคโนโลยีที่สำคัญ และการเงินเท่านั้น ควรจะพัฒนาการพึ่งตนเองในระดับปัจเจกบุคคล และชุมชนหมู่บ้าน เพื่อยกระดับมาตรฐานการดำรงชีวิตให้ดีขึ้น และการศึกษาวิจัยยังพบว่า ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนากลุ่มรากหญ้าของคาเมรูน คือ การเชื่อมั่นต่อภูมิปัญญาที่มีมาแต่ดั้งเดิมของชุมชน ทักษะและเทคโนโลยี การสนับสนุนจากผู้นำภายนอกชุมชน การมีส่วนร่วมระหว่างโครงสร้างทางวัฒนธรรมกับเครือข่ายชุมชน และการสนับสนุนจากสตรีและผู้ที่มีบทบาทหลักของชุมชน การศึกษาวิจัยนี้ยังได้ให้ข้อเสนอแนะว่า องค์กร

ภาครัฐและภาคส่วนต่างๆ ควรจะให้คำแนะนำในการสนับสนุนการริเริ่มของชุมชน และการสร้างเครือข่ายท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นหนทางในการเปลี่ยนแปลงชุมชนที่ดีได้^{๑๕๗}

วิระศักดิ์ จุลดาชัย และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้เศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง กลุ่มเกษตรกรทำไร่สับปะรด ตำบลโนนตาล อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครพนม” ผลการวิจัยพบว่า จากกระบวนการจัดการความรู้เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง กลุ่มเกษตรกรทำไร่สับปะรด ตำบลโนนตาล สามารถปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตวิเคราะห์ และนำความรู้ทางวิชาการมาประยุกต์ต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้ปุ๋ยคอก รวมทั้งการผสมผสานกับองค์ความรู้เรื่องการเพาะเลี้ยงจุลินทรีย์เพื่อผลิตปุ๋ยชีวภาพให้พอเพียงกับความต้องการของเกษตรกร จนสามารถลดการใช้สารเคมีในไร่สับปะรด และลดต้นทุนการทำไร่สับปะรดแบบปลอดภัยโดยเน้นการใช้สมุนไพรที่ได้จากทุนทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนโนนตาล มาประยุกต์ใช้เป็นน้ำสมุนไพรเพื่อป้องกันแมลงในไร่สับปะรด และได้ปลูกสมุนไพรทดแทนเพื่อสร้างความตระหนักรู้ และปลูกจิตสำนึกให้ชุมชนรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ ในขณะที่กลุ่มแม่บ้านฯ นำความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการถนอมอาหารมาประยุกต์ใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์แปรรูปจากสับปะรดเพื่อบริโภคภายในครัวเรือนและจำหน่ายภายในชุมชน รวมทั้งการส่งผลิตภัณฑ์ออกจำหน่ายให้กับชุมชนใกล้เคียง และหน่วยงานราชการในพื้นที่ เพื่อให้ได้ปริมาณผลิตภัณฑ์แปรรูปจากสับปะรดที่เพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภค รวมทั้งการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทำกระดาษจากใบสับปะรดที่เหลือทิ้งจากภาคการเกษตรมาสร้างมูลค่าเพิ่ม โดยมุ่งเน้นการผลิตที่ยึดหลักความพอประมาณ ตั้งแต่การวางแผนการผลิตที่คำนึงถึงความต้องการของลูกค้า ตลอดจนการผลิตที่เป็นไปตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

นอกจากนั้น การรวมกลุ่มของสมาชิกชุมชนบ้านกลาง ทั้ง ๓ กลุ่ม เป็นการนำศักยภาพของชุมชน มาสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเอง ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยลดการพึ่งพิงปัจจัยการผลิตจากภายนอกให้มากที่สุด ทั้งนี้ อยู่บนพื้นฐานของความพอเพียงในการดำเนินชีวิต และมีชีวิตที่สมดุลอย่างแท้จริง ซึ่งเป็น “ความพอเพียงในระดับชุมชน” โดยเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า และตรงกับทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๒ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ความเชื่อมโยงของการรวมกลุ่มสมาชิกชุมชนบ้านกลางตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และสร้าง “เครือข่ายชุมชนพอเพียง” ที่เชื่อมโยงกันด้วยหลักไม่เบียดเบียนกัน แบ่งปัน และช่วยเหลือกันและกันในที่สุด^{๑๕๘}

วรรณธรรม กาญจนสุวรรณ ได้วิจัยเรื่อง “กระบวนการ การจัดการชุมชนเข้มแข็ง: รูปแบบ ปัจจัย และตัวชี้วัด” ผลการวิจัยพบว่า ผลการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการจัดการชุมชนเข้มแข็งในสังคมไทย พบว่า มีกระบวนการจัดการที่สำคัญ ๗ ประการ ที่ก่อให้เกิดศักยภาพของการพัฒนาชุมชนไปสู่ความเข้มแข็ง คือ ๑) การบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ๒) กระบวนการแลกเปลี่ยน

^{๑๕๗} C. Fonchingong & L. Fonjong, “The Concept of Self-Reliance in Community Disruption Initiatives in the Cameroon Grassfields”, *Geo Journal*, 57 (1): 2.

^{๑๕๘} วิระศักดิ์ จุลดาชัย และคณะ, *การจัดการความรู้เศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง กลุ่มเกษตรกรทำไร่สับปะรด ตำบลโนนตาล อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครพนม*, (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดา, ๒๕๕๐), อ้างถึงใน ยุทธนา หาระบุตร, “ยุทธศาสตร์การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติระดับครัวเรือนในชุมชนภาคอีสานตอนใต้”, *วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์*, (คณะรัฐศาสตร์: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๓), หน้า ๑๓๙-๑๔๐.

การเรียนรู้ ๓) งบประมาณการการฟื้นฟู ผลิตซ้ำและสร้างใหม่ ๔) งบประมาณการใช้สิทธิชุมชนและ
ข้อบัญญัติของชุมชน ๕) งบประมาณการตัดสินใจร่วมกันของชุมชน ๖) งบประมาณการของเครือข่ายการ
พัฒนา และ ๗) งบประมาณด้านการจัดการตนเอง โดยงบประมาณการจัดการทั้ง ๗ ด้านนั้น เป็นการ
จัดการที่เกิดขึ้นในชุมชนที่พบได้ทั่วไป นอกจากนี้ ภาครัฐได้ใช้กระบวนการในเชิงกฎหมายและการ
จัดการตามแนวนโยบายร่วมเป็นแนวทางจัดการในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ผลการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็ง พบว่า รูปแบบประโยชน์ ๖ ประการ
ในการพัฒนาชุมชน คือ ๑) รูปแบบการนำตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็งมาเป็นเป้าหมายหรือทิศทางในการ
ดำเนินงาน ๒) การนำตัวชี้วัดเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการเรียนรู้ และประเมินผลตนเอง ๓) การ
นำตัวชี้วัดเป็นสิ่งที่ทำให้สิ่งที่เป็นามธรรมให้มองเห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ๔) การใช้ตัวชี้วัดมาเป็น
กระบวนการเพื่อสร้างความเชื่อมั่นในศักยภาพให้กับชุมชน ๕) การใช้ตัวชี้วัดเป็นกระบวนการเพื่อถัก
ทอความสัมพันธ์ของคนในชุมชนก่อให้เกิดพลังการมีส่วนร่วมในการพัฒนา และ ๖) การใช้ตัวชี้วัดเป็น
กระบวนการสร้างแนวทางใหม่ในการประเมินผลงานพัฒนา ซึ่งรูปแบบดังกล่าวเป็นการประยุกต์ใช้ทั้ง
ในระดับนโยบายและในระดับชุมชน

ส่วนผลการศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบตัวชี้วัดการจัดการชุมชนเข้มแข็งในระดับชุมชน
พบว่า มีองค์ประกอบตัวชี้วัดที่สำคัญ ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านเศรษฐกิจ มีตัวชี้วัดย่อย ๔ ตัวชี้วัด ได้แก่
การผลิตและการบริโภคในชุมชน กลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจในชุมชน การจัดสรรทรัพยากรทาง
เศรษฐกิจ และความสามารถในการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจของชุมชน ๒) ด้านสังคมและองค์กรชุมชน
มีตัวชี้วัดย่อย ๓ ตัวชี้วัด ได้แก่ การจัดการและการบริหารองค์กรชุมชน ความสัมพันธ์ภายในองค์กร
ชุมชน และเครือข่ายองค์กรชุมชน ๓) ด้านวัฒนธรรมและการเรียนรู้ มีตัวชี้วัดรวม ๓ ตัวชี้วัด ได้แก่
การอนุรักษ์ และสืบทอดศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น การเรียนรู้และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน
การจัดการตนเองทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ๔) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีตัวชี้วัด
๓ ตัวชี้วัด ได้แก่ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
และสิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ผลการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยและเงื่อนไขที่มีความสัมพันธ์กับการจัดการชุมชนเข้มแข็ง
พบว่า ปัจจัยทั้ง ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านปัจจัยพื้นฐานของชุมชน ๒) ปัจจัยเกี่ยวกับผู้นำชุมชน ๓) ปัจจัย
เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน และ ๔) ปัจจัยเกี่ยวกับการสนับสนุนจากหน่วยงานอื่นที่
เกี่ยวข้องมีความสัมพันธ์กับการจัดการชุมชนเข้มแข็ง โดยเฉพาะปัจจัยเกี่ยวกับผู้นำชุมชน มี
ความสำคัญอย่างมากและเกี่ยวข้องกับความมั่นคงของชุมชนโดยตรง เพราะส่วนใหญ่ไม่มีการพัฒนาผู้นำที่
จะสืบสานอุดมการณ์ของชุมชนอย่างเคร่งครัด นอกจากนี้ ปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาชุมชน
เข้มแข็ง พบว่า ประเด็นปัญหา อุปสรรคที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนมากที่สุด คือ ๑) ชุมชนขาดการ
สนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ๒) กฎหมายและกลไกภาครัฐไม่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน และ
๓) ชุมชนขาดพลังในการจัดการตนเอง เช่น ความสามัคคี ผู้นำที่เข้มแข็ง และทรัพยากรในชุมชนมีไม่
เพียงพอ

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการชุมชนเข้มแข็ง คือ ๑) ในระดับชุมชน ชุมชนควรมีการ
ส่งเสริมและจัดตั้งองค์กรชุมชนในมิติของการจัดการตนเอง เสริมสร้างและประสานเครือข่ายในชุมชน
เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และให้ความร่วมมือกับภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ

หน่วยงานอื่นที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ๒) ระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนในระดับพื้นที่และกิจกรรมของชุมชน โดยมีการกำหนดมาตรการในแผนแม่บทชุมชน จัดสรรงบประมาณสนับสนุนโครงการเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน ๓) ระดับหน่วยงานภาครัฐหรือในระดับนโยบาย รัฐควรปกป้องทรัพยากร ภูมิความรู้ วัฒนธรรม และสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ภายใต้กระแสชุมชนท้องถิ่นที่เชื่อมโยงการเรียนรู้ในกระแสโลกาภิวัตน์ เพื่อนำไปสู่การจัดการที่มีประสิทธิภาพอันเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน รวมทั้งควรเสริมสร้างการพึ่งพาตนเองของชุมชนท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นการพัฒนาสังคมเพื่อให้ประชาชนในชุมชนต่างๆ สามารถพึ่งพาตนเองได้ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และจิตใจ และ ๔) ศักยภาพของผู้นำชุมชน ในเชิงการถ่ายโอนความรู้ ทักษะ การจัดการจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง หรือสมาชิกรุ่นหลัง^{๑๕๙}

นภาพกรณ์ หะวานนท์ และคนอื่นๆ ได้วิจัยเรื่อง “ดัชนีความเข้มแข็งของชุมชน: ความกลมกลืนระหว่างทฤษฎีฐานรากกับข้อมูลเชิงประจักษ์” ผลการวิจัยพบว่า ดัชนีความเข้มแข็งของชุมชน ในภาพรวม มี ๔ ตัว ได้แก่ ๑) ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน ตัวชี้วัดที่บ่งบอกความเข้มแข็งได้ดีที่สุด คือ ประสบการณ์ความสำเร็จในการระดมทุนเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นความร่วมมือ ร่วมใจของคนในชุมชนที่จะเสียสละเพื่อชุมชน ๒) ความมั่นคง ปลอดภัยของชุมชน โดยตัวชี้วัดที่บ่งบอกความมั่นคงปลอดภัยได้ดีที่สุด คือ ความใกล้ชิดและความไว้วางใจกันของคนในชุมชน ๓) ความรักและห่วงหาผูกพันชุมชน ตัวชี้วัดที่สะท้อนมิตินี้ได้ดีที่สุดในอันดับแรกคือ การดำรงอยู่ของประเพณีและพิธีกรรมในชุมชน และรองลงมา คือ ตัวชี้วัดว่า เยาวชนรู้ประเพณีและพิธีกรรมของชุมชนที่มีมาแต่เดิม ตัวชี้วัดทั้งสองตัวนี้ บ่งบอกถึงการที่คนในชุมชนให้คุณค่ากับการสืบสานและดำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน อันสะท้อนถึงความรักและห่วงหาผูกพันชุมชน และ ๔) การมีวิสัยทัศน์ของชุมชน ตัวชี้วัด คือ ความสามารถของชุมชนในการมองเห็นแนวทางในการแก้ปัญหาของชุมชน และความสามารถของชุมชนในการคาดการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต^{๑๖๐}

อัยรวี วีระพันธ์พงศ์ ได้วิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพึ่งตนเองของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนคลองลัดมะยม เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะการพึ่งตนเองของชุมชนคลองลัดมะยมจำแนกได้ ๓ ด้าน คือ ๑. สามารถแก้ไขปัญหาด้วยตัวของชุมชนเอง ๒. ความสามารถในการตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำเกี่ยวกับกิจการต่างๆ ภายในชุมชน ๓. ความยั่งยืนของการพึ่งตนเอง ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนคลองลัดมะยมพึ่งตนเองได้ คือ ๑) ปัจจัยภายใน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ทูตทางเทคโนโลยีทรัพยากรชุมชน การรวมกลุ่มและความเชื่อมั่นในค่านิยม ศาสนา

^{๑๕๙} วรรณธรรม กาญจนสุวรรณ, “กระบวนการ การจัดการชุมชนเข้มแข็ง : รูปแบบ ปัจจัย และตัวชี้วัด”, *วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์*, (คณะรัฐศาสตร์: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๓).

^{๑๖๐} นภาพกรณ์ หะวานนท์ และคนอื่นๆ, *ดัชนีความเข้มแข็งของชุมชน: ความกลมกลืนระหว่างทฤษฎีฐานรากกับข้อมูลเชิงประจักษ์*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕๘-๑๕๙.

วัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของชุมชน ๒) ปัจจัยภายนอก คือ หน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานอื่นๆ ส่วนอุปสรรคในการพึ่งตนเองของชุมชนคลองลัดมะยม คือ กฎหมาย^{๑๖๑}

พระมหาจำลอง ปญญาวฑฒโก (เอกสะพัง) ได้วิจัยเรื่อง”การประยุกต์พุทธธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์วัดบ้านหนองโน ตำบลวังยาว อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม”วิทยานิพนธ์นี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาโครงสร้างและวิธีการบริหารงานของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์วัดบ้านหนองโน การประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ และประโยชน์ที่ได้รับจากกลางพายุปลอดภัยของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มาใช้พัฒนากลุ่มตัวอย่างจำนวน ๔๐ ราย ผลการศึกษาพบว่า

ประวัติความเป็นมาของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์บ้านหนองโน เริ่มต้นจากการที่พระสงฆ์เห็นความสำคัญของการเผยแผ่หลักธรรมที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต การสอนธรรมะแก่ประชาชนเพียงอย่างเดียวมายังอาศัยวัดอุตรธรรมที่เป็นเครื่องล่อให้ปฏิบัติตามแล้ว ย่อมทำให้บุคคลบางกลุ่มมีศรัทธาและปัญญาน้อยไม่สนใจต่อคำสอน ด้วยเหตุนี้ จึงมีอุบายใช้หลักธรรมะร่วมกับการใช้กิจกรรมด้านการเงินเข้าไปมีส่วนร่วมในการเผยแผ่เพื่อทำให้การเผยแผ่หลักธรรมมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นโดยมีนโยบายหลักอยู่ ๓ ข้อ คือ การบริหารคน การบริหารเงิน และการเสริมสร้างคุณธรรม

ด้านการบริหารงานของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์บ้านหนองโนพบว่ากลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์มีลักษณะพิเศษ ๓ ประการ คือ มีการดำเนินงานคล้ายธนาคาร คือ มีการฝากเงิน ถอนเงิน มีการสร้างระบบที่คล้ายคลึงกับการประกันภัย คือ มีการชดเชยค่ารักษาพยาบาลแก่สมาชิกและมีลักษณะคล้ายคลึงกับสหกรณ์ คือ มีการขายสินค้าราคาถูกในกลุ่มสมาชิกและได้รับเงินปันผลเมื่อครบสิ้นปี

เรื่องการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ พบว่า กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์บ้านหนองโนได้นำหลักพุทธธรรมที่จำเป็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิก ได้แก่ ฆราวาสธรรม ๔ โดยเฉพาะข้อที่ ๑ ความเป็นคนมีสัจจะ ที่ทำให้กลุ่มและสมาชิกสามารถที่จะดำเนินกิจกรรมต่างๆให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและเกิดผลประโยชน์ สว่างพุทธธรรมหัวข้ออื่นๆเช่น หลักอิทธิบาท ๔ เป็นส่วนสนับสนุนหลักหลัก “สัจจะ” เท่านั้น เพราะหากว่าบุคคลขาดสัจจะเพียงอย่างเดียวแล้ว ย่อมขาดคุณธรรมอื่นๆไปด้วย

นำผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการประยุกต์ใช้หลักธรรมพบว่าสมาชิกจะได้รับในด้านสวัสดิการต่างๆเช่นการได้รับเงินช่วยเหลือในกรณีการเกิด การตาย การรักษาพยาบาล การศึกษา และการส่งเสริมอาชีพในชุมชน โดยการมีการแบ่งเงินปันผล เมื่อสิ้นปี รวมทั้งมีการหมุนเวียนการเงินเป็นไปอย่างยุติธรรม ผู้มีหุ้นน้อยก็จะได้เงินปันผลน้อย หากมีหุ้นมากก็รับมาก ในขณะที่ผลการศึกษาในเชิงสังคมก็พบว่า สมาชิกมีความสามัคคีและมีส่วนร่วมในการทำงานของชุมชนมากขึ้น

หากวิเคราะห์ถึงข้อดีและข้อเสียของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ จะพบว่ากลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เน้นการบริหารจัดการด้านบุคลากร การเงิน และการส่งเสริมคุณธรรม โดยกลุ่มสมาชิกมีสิทธิเท่าเทียมกันในการบริหารการจัดการ เพื่อไม่ให้เกิดต่อความเสี่ยงของการลงทุนเนื่องจากว่าหากมี

^{๑๖๑} อัยรวี วีระพันธ์พงศ์, “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพึ่งตนเองของชุมชน:กรณีศึกษาชุมชนคลองลัดมะยม เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร”, วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์, (๒๕๕๗): บทคัดย่อ.

บุคคลใดคดโกงหรือยืมแล้วไม่ส่งคืน ย่อมส่งผลกระทบต่อคนอื่นๆด้วย ดังนั้นสมาชิกทุกคนจึงรักษาผลประโยชน์ของตนเองอย่างเคร่งครัด เมื่อเป็นเช่นนี้ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์จึงสามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆไปด้วยดี^{๑๖๒}

พันโท วีรพล แพทย์ประสิทธิ์ ได้วิจัยเรื่อง “การรับรู้บทบาทของกองทัพบกในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงตามโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ป่าดงนาทาม อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดอุบลราชธานี”

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดและทฤษฎีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์ทรงเป็นพุทธศาสนิกชนที่ศึกษาหลักพุทธธรรมขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจนแตกฉานและได้นำมาประยุกต์ใช้จัดทำโครงการพระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกองทัพบกเป็นหน่วยงานของรัฐที่มีภารกิจในการพัฒนาประเทศ กองทัพบกจึงได้ตระหนักถึงการพัฒนาความเป็นอยู่ของราษฎร การพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรตามพื้นที่ต่างๆเมื่อคุณภาพชีวิตพัฒนาประเทศก็พัฒนาในที่สุด กองทัพบกจึงได้ตั้งปณิธานว่าจะสนองเบื้องยุคลบาทตามแนวพระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยจะนำหลักการทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงไปพัฒนาคุณภาพชีวิตราษฎรให้ดีขึ้นอย่างยั่งยืน

ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในพระราชดำรัสที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่นำไปประยุกต์ใช้ตามโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ป่าดงนาทาม อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดอุบลราชธานี รวมทั้งแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและศึกษาถึงบทบาทของกองทัพบกโดยรวมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตราษฎรตามโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคง เฉพาะพื้นที่ป่าดงนาทาม อันเนื่องจากพระราชดำริ จังหวัดอุบลราชธานี โดยการนำของ พลตรี พิเชษฐ์ วิสัยจร ซึ่งมีบทบาทหลัก ๒ ด้าน คือ การส่งเสริมโครงการเกษตรกรรมชาติ และการส่งเสริมการรักษาสุขภาพแวดล้อมชุมชน ตลอดจนการศึกษาภาคสนาม ณ หมู่บ้านชาดตำบลหนามแท่ง อำเภอศรีเมืองใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี รวมทั้งบริเวณพื้นที่ป่าดงนาทาม รอบๆ หมู่บ้านชาดฯ โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยแบบผสมผสานระหว่างงานวิจัยเอกสารซึ่งเป็นการ ศึกษาวิเคราะห์เอกสารตลอดจนศึกษาวิเคราะห์แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับงานวิจัย เชิงปริมาณซึ่งเป็นงานวิจัยภาคสนาม โดยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์การวิจัย

จากผลการวิจัยเอกสารเชิงคุณภาพพบว่า มีหลักพุทธธรรมขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าหลายหลักธรรม เป็นหลักการสำคัญที่ปรากฏในพระราชดำรัสที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคง เฉพาะพื้นที่ป่าดงนาทาม อันเนื่องจากพระราชดำริจังหวัดอุบลราชธานี ได้มีการวางรากฐานแนวคิดจากพลตรี พิเชษฐ์ วิสัยจร ได้ใช้หลักพุทธธรรมเหล่านี้เป็นหลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เช่น หลักมัชฌิมาปฏิปทา หลักพึ่งตนเอง เป็นต้นโดยเน้นให้ประชาชน

^{๑๖๒} พระมหาจำลอง ปญญาวฑฒโก (เอกสะพัง) ศึกษาเรื่อง “การประยุกต์พุทธธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์วัดบ้านหนองโน ตำบลวังยาว อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า บทคัดย่อ.

อยู่ได้โดยไม่โลภ ไม่เบียดเบียน ไม่แก่งแย่งชิงดี ประกอบสัมมาอาชีพ กินอยู่อย่างพอเพียง เอื้อเพื่อแบ่งปัน บริโภควัตถุอย่างคำนึงถึงอัตตประโยชน์อย่างสูงสุด ไม่ฟุ้งเฟ้อ^{๑๖๓}

สายยุทธ์ รัตวิสุทธิพันธ์ ได้วิจัยเรื่อง “หลักพุทธธรรมในการพึ่งตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง: ศึกษากรณีกลุ่มเกษตรกร บ้านหนองบัวดีหมี ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มเกษตรกรชาวบ้านหนองบัวดีหมี ได้นำหลักพุทธธรรมในการพึ่งตนเองไปประยุกต์ใช้ ให้เหมาะสมในแต่ละบุคคล โดยหลักพุทธธรรมในการพึ่งตนเองได้แก่ หลักอิทธิบาท ๔ ซึ่งทำให้มีความประสบความสำเร็จในการทำงาน, หลักทฤษฎีธัมมิกัตถะซึ่งทำให้บุคคลได้รับประโยชน์ในปัจจุบัน หลักโภคอาทิยะ ซึ่งทำให้รู้จักการบริหารจัดการทรัพยากรประสิทธิภาพตามแนวพุทธเศรษฐศาสตร์ และหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งทำให้การปฏิบัติตนดำเนินไปสู่เส้นทางสายกลางอย่างพอประมาณ

นอกจากนั้น ยังพบว่า กลุ่มแห่งนี้ ได้นำหลักแนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวทางพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไปปรับประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพของตนเอง โดยมีผลและการประยุกต์ในด้านต่างๆ ได้แก่ (๑) การออมทรัพย์ในครัวเรือนของตน (๒) การทำเกษตรไร่นาสวนผสมและเกษตรผสมผสาน (๓) การแบ่งรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร (๔) การทำเครื่องจักรสาน (๕) การปลูกไม้ไม่เลี้ยง (๖) การเพาะเห็ดฟางและเห็ดชนิดอื่นๆ (๗) การเลี้ยงจิ้งหรีดเพื่อส่งขาย^{๑๖๔}

สรุปผลการศึกษาแล้ว พบว่า กลุ่มเกษตรกรชาวบ้านกลุ่มนี้ สามารถดำเนินการต่างๆไปได้ด้วยดี เนื่องจากอาศัยหลักพุทธธรรมเป็นพื้นฐานในด้านการคิด และลงมือปฏิบัติตามทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง จึงปรากฏผลงานออกมาสู่สังคมอย่างเป็นรูปธรรม ด้วยความพากเพียรเป็นเวลาหลายปีอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ เพื่อให้มีวิถีชีวิตเป็นไปตามแนวทางพุทธศาสนาที่ตนนับถือและสามารถยืนหยัดอยู่ได้ด้วยความสามารถของตน ในสภาวะทางเศรษฐกิจที่แปรปรวนอย่างเช่นปัจจุบันนี้

พิพัฒน์ ยอดพฤติการ ได้วิจัยเรื่อง “การใช้การสร้างตัวชีวิตเพื่อวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียงโดยเปรียบเทียบกับพุทธเศรษฐศาสตร์”

การวิจัยนี้ ต้องการศึกษาวเคราะห์เปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างพุทธเศรษฐศาสตร์และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่สามารถนำไปสู่การสร้างตัวชีวิตเพื่อกำหนดระดับของความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพุทธศาสตร์และศาสตร์และแนวทางในการประยุกต์ใช้ตัวชีวิตดังกล่าว ด้วย

^{๑๖๓} พันโท วีรพล แพทย์ประสิทธิ์, “การรับรู้บทบาทของกองทัพในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงตามโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ป่าดงนาทาม อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดอุบลราชธานี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๖๔} สายยุทธ์ รัตวิสุทธิพันธ์, “หลักพุทธธรรมในการพึ่งตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง: ศึกษากรณีเกษตรกร บ้านหนองบัวดีหมี ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า บทคัดย่อ.

การวิจัยเชิงเอกสาร ภายใต้กรอบทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ ๔ ทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีการผลิต ทฤษฎีการบริโภค ทฤษฎีอรรถประโยชน์และทฤษฎีการกระจายผลผลิต

ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบ ได้ข้อสรุปว่า หลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ในพุทธเศรษฐศาสตร์ ได้แก่ มัชฌิมาปฏิปทา โยนิโสมนสิการ และอปปมาทธรรม มีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะด้านความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีมัชฌิมาปฏิปทากับความพอประมาณ เป็นวิธีการหรือหนทางในการพัฒนาตน โยนิโสมนสิการกับความมีเหตุผล เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกในการพัฒนาตน และอปปมาทธรรมกับการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี เป็นเครื่องกำหนดการพัฒนาตน

ผลการศึกษาพบว่าเนื้อหาของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักมีขอบเขตจำกัดอยู่เพียงพุทธเศรษฐศาสตร์ที่มีองค์ธรรมในระดับศีลเป็นประธาน การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างพุทธเศรษฐศาสตร์กับเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก จึงสามารถใช้เฉพาะองค์ธรรมในระดับศีลเป็นเครื่องมือในการศึกษาเปรียบเทียบ โดยองค์ธรรมในระดับศีลที่เกี่ยวข้องกับ ๔ ทฤษฎีหลักทางเศรษฐศาสตร์ ได้แก่ ปาริสุทธิศีล ๔ ที่ประกอบด้วย อาชีวะปาริสุทธิศีล ในกิจกรรมการผลิต ปัจจัยสันนิสิตศีล ในกิจกรรมการบริโภค อินทริยสังวรศีล ในเรื่องอรรถประโยชน์ และปาฏิโมกขสังวรศีล ในการกระจายผลผลิต

จากการวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อค้นหาตัวชี้วัดที่สามารถกำหนดระดับของความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพุทธศาสตร์ พร้อมทั้งตัวอย่างและแนวทางในการประยุกต์ใช้ตัวชี้วัด สำหรับใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามกรอบทฤษฎีการผลิต ทฤษฎีการบริโภค ทฤษฎีอรรถประโยชน์และทฤษฎีการกระจายผลผลิต โดยผลจากการวิเคราะห์นำมาซึ่งการสร้างตัวชี้วัดเพื่อกำหนดระดับของความพอเพียงภายใต้คุณลักษณะความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว จำนวน ๑๓ ตัวชี้วัด ตัวชี้วัดด้านความพอประมาณ จำนวน ๗ ตัว แบ่งเป็นตัวชี้วัดความพอประมาณในกระบวนการ ๔ ตัว (กลุ่มตัวชี้วัดเชิงเปรียบเทียบ) ประกอบด้วย ประสิทธิภาพการผลิต ประสิทธิภาพผลการผลิต ประสิทธิภาพการบริโภค ประสิทธิภาพผลการบริโภค และตัวชี้วัดความพอประมาณระหว่างกระบวนการ ๓ (ตัวกลุ่มตัวชี้วัดเชิงสัมพันธ์) ประกอบด้วย ความไม่พอเพียง ความพอเพียงขั้นพื้นฐาน ความพอเพียงขั้นก้าวหน้า ตัวชี้วัดความมีเหตุผลจำนวน ๔ ตัว (กลุ่มตัวชี้วัดเชิงสัมพันธ์) ประกอบด้วย คุณค่าของปัจจัยการผลิต คุณค่าการผลิต คุณค่าของปัจจัยการบริโภค คุณค่าการบริโภค และ ตัวชี้วัดด้านการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวจำนวน ๒ ตัว (กลุ่มตัวชี้วัดเชิงสัมพันธ์) ประกอบด้วย สัดส่วนปัจจัยการผลิต สัดส่วนปัจจัยการบริโภค

ผลจากการวิเคราะห์แสดงให้เห็นประโยชน์และแนวทางในการประยุกต์ใช้ตัวชี้วัดทั้งในระดับบุคคลระดับครัวเรือน ระดับองค์กร ระดับชุมชน และระดับประเทศในรูปของดัชนีต่างๆ อาทิ ดัชนีจิตภาค สำหรับการพัฒนาในระดับบุคคล ดัชนีโภคาภาพ สำหรับการบริโภคในระดับครัวเรือน ดัชนีผลิตภาพ สำหรับการผลิตในระดับองค์กร รวมถึงข้อสังเกตในการใช้ดัชนีความสุขมวลรวมประชาชาติ (GNH) และผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) เป็นเครื่องชี้สถานะทางเศรษฐกิจระดับประเทศ

ตัวชี้วัดที่สร้างขึ้นสามารถใช้อธิบายคุณลักษณะของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นนามธรรม ให้เป็นที่เข้าใจได้ง่าย ชัดเจนเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ ตัวกระบวนการสร้างตัวชี้วัดยังสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และใช้เป็นจุดเริ่มต้นในการปฏิบัติตลอดจนใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการบริหารจัดการและการประเมินผลในระหว่างการปฏิบัติได้

รัฐสถิณีย์ สุจริต ศึกษาเรื่อง “การประยุกต์ใช้และเปรียบเทียบการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการราชการตำรวจชั้นประทวนตำรวจภูธรจังหวัดยโสธร”

กลุ่มตัวอย่างเป็นข้าราชการตำรวจชั้นประทวนสังกัดตำรวจภูธรจังหวัดยโสธรประชากรจำนวน ๑๕๘ คน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างโดยง่าย (Simple Random Sampling) การวิเคราะห์ข้อมูลคำนวณค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ I-test (One-way Anova)

การศึกษาพบว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้กล่าวถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว การดำเนินชีวิตในทางสายกลางต้องอาศัยความรู้ และมีสำนึกคุณธรรมเพื่อสร้างความพร้อมรองรับความเปลี่ยนแปลงของสังคม ซึ่งราชการตำรวจชั้นประทวนตำรวจภูธรจังหวัดยโสธร ได้นำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี เพื่อช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้นไป^{๑๖๖}

จิราภรณ์ รักษา “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การดำเนินงานเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง: ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านป่าเพิ่ม ตำบลสะอาดสมบูรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด”

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมาย เพื่อศึกษาการดำเนินงานเศรษฐกิจชุมชนตามแนวทางของเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง แนวทางการดำเนินงาน เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และแนวทางทฤษฎีใหม่ รวมทั้งแนวทางการดำเนินงานเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ของบ้านป่าเพิ่ม หมู่ที่ ๑๑ ตำบลสะอาดสมบูรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด หลักการพึ่งตนเอง และปัจจัยที่ทำให้การดำเนินงานเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ของบ้านป่าเพิ่มประสบความสำเร็จ จนสามารถเป็นจุดตัวอย่าง และนำผลการวิจัยไปพัฒนาส่งเสริมการดำเนินงานเศรษฐกิจชุมชนตามแนวทางของเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง และเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริฯ ได้ต่อไป

ผลจากการศึกษา แสดงให้เห็นได้ว่าบ้านป่าเพิ่มเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองที่ได้ประสบผลสำเร็จ โดยดูจากผลการจัดเก็บข้อมูล จปฐ. ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ประชาชนในหมู่บ้านมีรายได้ผ่านเกณฑ์ (๒๐,๐๐๐ บาท/ปี/คน) ทุกครัวเรือน และคุณภาพชีวิตด้านอื่นๆของประชาชนในหมู่บ้านอยู่ในเกณฑ์ดี ไม่มีปัญหาสังคมในด้านต่างๆที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาของชุมชนเป็นชุมชนที่มีศักยภาพในการพัฒนาและพึ่งตนเองได้ ประชาชน และองค์กรเครือข่ายร่วมกันคิดตัดสินใจวางแผน

^{๑๖๕} พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์, “การใช้การสร้างตัวชี้วัดเพื่อวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียงโดยเปรียบเทียบกับพุทธเศรษฐศาสตร์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๖๖} รัฐสถิณีย์ สุจริต, “การประยุกต์ใช้และเปรียบเทียบการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการราชการตำรวจชั้นประทวนตำรวจภูธรจังหวัดยโสธร”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า บทคัดย่อ.

แก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า นำแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง/เศรษฐกิจพอเพียง ไปปรับใช้กับวิถีชีวิต และอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขโดยสรุป ผลการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะช่วยให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานเศรษฐกิจชุมชนตามแนวทางของเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง/เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริฯ เพื่อเป็นประโยชน์และเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจของชุมชน และของประเทศชาติได้ต่อไป^{๑๖๗}

ศิริพร ใจสุข ได้วิจัยเรื่อง “กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน

กรณีศึกษาชุมชนบ้านวังป่อง ตำบลเหมืองแก้ว อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่” ผลการศึกษาพบว่าประชาชนบ้านวังป่องมีลักษณะวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยอยู่ในระดับมาก ทั้งในด้านการเคารพเหตุผลมากกว่าตัวบุคคล การประนีประนอม การมีระเบียบวินัย และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม เป็นการดำรงชีวิตประจำวันที่เน้นบทบาทหน้าที่ของบุคคลในสังคมอันเป็นสิ่งสำคัญในกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนอย่างยั่งยืนสิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดเป็นพลังชุมชนในการทำกิจกรรมสาธารณะเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน^{๑๖๘}

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมาข้างต้นนั้น สามารถสรุปได้ว่า ชุมชนจะเข้มแข็งจนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนนั้น จำต้องมีองค์ประกอบหลักๆ ได้แก่ มีกระบวนการบริหารจัดการชุมชนเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้รอบด้าน อาทิเช่น ด้านเศรษฐกิจ จิตใจ เทคโนโลยี/ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม สังคม/วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง รวมถึงด้านคุณธรรม จริยธรรม นอกจากนี้ ประชาชนในชุมชน องค์กรชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน ยังต้องมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงถึงกันเป็นภาคีเครือข่ายอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีการจัดการเรียนรู้/แลกเปลี่ยนความรู้ มีส่วนร่วมในการวางแผน แก้ไขปัญหาร่วมกันของชุมชน แล้วนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาชุมชนให้เจริญหลายๆ ด้าน ดังกล่าวข้างต้น เช่น ด้านเศรษฐกิจ เป็นต้น ภายในชุมชน ทั้งนี้ ทุกคนจำเป็นต้องมีทั้งคุณธรรม จริยธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ได้บูรณาการหรือประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้ด้วย ดังตัวอย่างที่เห็นเป็นรูปธรรมในปัจจุบัน เช่น การดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่แฝงไปด้วยหลักพุทธธรรมต่างๆ สามารถนำไปประยุกต์ปฏิบัติได้ ซึ่งมีผลให้ประชาชนในชุมชนมีศักยภาพที่ดีขึ้นไปตามลำดับ แต่อย่างไรก็ตาม จำต้องได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากหลายภาคส่วนด้วย อาทิเช่น องค์กรทางศาสนา องค์กรภาครัฐ และองค์กรภาคเอกชน ร่วมมือกันในการบริหารจัดการชุมชนให้เข้มแข็งอย่างยั่งยืน

^{๑๖๗} จิราภรณ์ รักษา, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การดำเนินงานเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง: ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านป่าเพิ่ม ตำบลสะอาดสมบูรณ อำเภอมือง จังหวัดร้อยเอ็ด”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๖๘} ศิริพร ใจสุข, “กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืนกรณีศึกษาชุมชนบ้านวังป่อง ตำบลเหมืองแก้ว อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒).

ตารางที่ ๒.๑๘ ผลการวิจัยของนักวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิถีพุทธ

นักวิจัย	ผลการวิจัย
Fonchingong & Fonjong (Geo Journal, 57)	แนวความคิดการพัฒนาชุมชนเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในความพยายามเป็นอยู่โดยการพึ่งตนเอง ทั้งที่ริเริ่มด้วยประชาชนเองและได้รับการส่งเสริมเพียงเล็กน้อยจากภาครัฐ การลดการแทรกแซงจากรัฐ ถือเป็นเจตนารมณ์ของการพึ่งตนเอง โดยที่ชุมชนพยายามที่จะสร้างสมรรถนะของท้องถิ่นให้เกิดขึ้น ภาครัฐ และหน่วยงานอื่นๆ สามารถที่จะยื่นความช่วยเหลือให้กับชุมชนชนบทเพียงแต่เรื่องเทคโนโลยีที่สำคัญและการเงินเท่านั้น ควรจะพัฒนาการพึ่งตนเองในระดับปัจเจกบุคคลและชุมชนหมู่บ้าน เพื่อยกระดับมาตรฐานการดำรงชีวิตให้ดีขึ้น
วีระศักดิ์ จุลดาวัลย์ และคณะ (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, ๒๕๕๓)	จากกระบวนการจัดการความรู้เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง กลุ่มเกษตรกรทำไร่สับปะรด ตำบลโนนตาล สามารถปรับเปลี่ยนวิถีคิดวิเคราะห์ และนำความรู้ทางวิชาการมาประยุกต์ต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้ปุ๋ยคอก รวมทั้งการผสมผสานกับองค์ความรู้เรื่องการเพาะเลี้ยงจุลินทรีย์เพื่อผลิตปุ๋ยชีวภาพให้พอเพียงกับความต้องการของเกษตรกร จนสามารถลดการใช้สารเคมีในไร่สับปะรด และลดต้นทุนการทำไร่สับปะรดแบบปลอดสารพิษโดยเน้นการใช้สมุนไพรที่ได้จากทุนทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีอยู่ในชุมชนโนนตาล มาประยุกต์ใช้เป็นน้ำสมุนไพรเพื่อป้องกันแมลงในไร่สับปะรด และได้ปลูกสมุนไพรทดแทนเพื่อสร้างความตระหนัก และปลูกจิตสำนึกให้ชุมชนรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ
วรรณธรรม กาญจนสุวรรณ (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, ๒๕๕๓)	รูปแบบประโยชน์ ๖ ประการ ในการพัฒนาชุมชน คือ ๑) รูปแบบการนำตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็งมาเป็นเป้าหมายหรือทิศทางในการดำเนินงาน ๒) การนำตัวชี้วัดเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการเรียนรู้ และประเมินผลตนเอง ๓) การนำตัวชี้วัดเป็นสิ่งที่ทำให้สิ่งที่เป็นามธรรมให้มองเห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ๔) การใช้ตัวชี้วัดมาเป็นกระบวนการเพื่อสร้างความเชื่อมั่นในศักยภาพให้กับชุมชน ๕) การใช้ตัวชี้วัดเป็นกระบวนการเพื่อถักทอความสัมพันธ์ของคนในชุมชนก่อให้เกิดพลังการมีส่วนร่วมในการพัฒนา และ ๖) การใช้ตัวชี้วัดเป็นกระบวนการสร้างแนวทางใหม่ในการประเมินผลงานพัฒนา ซึ่งรูปแบบดังกล่าวเป็นการประยุกต์ใช้ทั้งในระดับนโยบายและในระดับชุมชน
นภาพรณ หะวานนท์ และคนอื่น ๆ (รายงานการวิจัย, ๒๕๕๐)	ชนิความเข้มแข็งของชุมชน ในภาพรวม มี ๔ ตัว ได้แก่ ๑) ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน ตัวชี้วัดที่บ่งบอกความเข้มแข็งได้ดีที่สุด คือ ประสพการณ์ความสำเร็จในการระดมทุนเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นความร่วมมือ ร่วมใจของคนในชุมชนที่จะเสียสละเพื่อชุมชน ๒) ความมั่นคง ปลอดภัยของชุมชน โดยตัวชี้วัดที่บ่งบอกความมั่นคงปลอดภัยได้ดีที่สุด คือ ความใกล้ชิดและความไว้วางใจกันของคนในชุมชน ๓) ความรักและหวงแหนชุมชน ตัวชี้วัดที่สะท้อนมิตินี้ได้ดีที่สุดในชุมชน คือ การดำรงอยู่ของประเพณีและพิธีกรรมในชุมชน

ตารางที่ ๒.๑๘ ผลการวิจัยของนักวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิถีพุทธ (ต่อ)

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
<p>อัยรวี วีระพันธ์พงศ์ (รายงานการวิจัย, ๒๕๕๗)</p>	<p>ลักษณะการพึ่งตนเองของชุมชนคลองลัดมะยมจำแนกได้ ๓ ด้าน คือ ๑. สามารถแก้ไขปัญหาด้วยตัวของชุมชนเอง ๒.ความสามารถในการตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำเกี่ยวกับกิจการต่างๆ ภายในชุมชน๓. ความยั่งยืนของการพึ่งตนเอง ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนคลองลัดมะยมพึ่งตนเองได้ คือ๑) ปัจจัยภายใน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ทูทางเทคโนโลยีทรัพยากรชุมชน การรวมกลุ่มและความเชื่อมั่นในค่านิยม ศาสนา วัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของชุมชน ๒) ปัจจัยภายนอก คือ หน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานอื่นๆ ส่วนอุปสรรคในการพึ่งตนเองของชุมชนคลองลัดมะยม คือ กฎหมาย</p>
<p>บรรยวส์ ฝางคำ และนฤมล ดวงแสง (วิทยานิพนธ์ มหาบัณฑิต, ๒๕๕๓)</p>	<p>เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานีมีการนำหลักพุทธธรรม ไปประยุกต์ใช้ โดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๙๑ ผู้นำชุมชนระดับอำเภอมีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวและ ชุมชนตามนโยบายการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานีโดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๘๙.๘ ผู้นำชุมชนระดับตำบลมีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวและ ชุมชน โดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๙๗.๗๙ ผู้นำครอบครัวระดับอำเภอ มีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวและชุมชนตามนโยบายการป้องกันปัญหาสารเสพติดเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๙๖.๘๕</p>
<p>ศิริพร ใจสุข (วิทยานิพนธ์ มหาบัณฑิต, ๒๕๕๒)</p>	<p>ประชาชนบ้านวังป้อมมีลักษณะวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยอยู่ในระดับมาก ทั้งในด้านการเคารพเหตุผลมากกว่าตัวบุคคล การประนีประนอม การมีระเบียบวินัย และความ รับผิดชอบต่อส่วนรวม เป็นการดำรงชีวิตประจำวัน ที่เน้นบทบาทหน้าที่ของบุคคลในสังคมอัน เป็นสิ่งสำคัญในกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนอย่างยั่งยืนสิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดเป็นพลังชุมชนในการทำกิจกรรมสาธารณะเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน</p>

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสามารถประมวลแนวคิดทฤษฎีที่ศึกษาเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน” ที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้

ตารางที่ ๒.๑๙ แสดงความสอดคล้องแนวคิดทฤษฎีที่ศึกษาเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน”

แหล่งที่มา	ประเด็นเนื้อหา											รวม									
	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑		๑๒	๑๓	๑๔	๑๕	๑๖	๑๗	๑๘	๑๙	๒๐
๑. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน	✓	✓	-	-	-	-	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	-	✓	-	✓	-	๑๐
๒. การมีส่วนร่วมของชุมชน	✓	✓	✓	-	✓	✓	-	✓	✓	✓	✓	✓	-	✓	✓	-	-	-	✓	✓	๑๕
๓. เทคโนโลยีและการเรียนรู้ของชุมชน	✓	✓	✓	-	-	-	-	✓	-	✓	-	-	-	-	-	-	✓	-	-	-	๖
๔. คุณธรรมจริยธรรม	✓	✓	✓	-	-	-	-	✓	✓	✓	✓	-	-	✓	-	-	-	-	-	-	๘
๕. เศรษฐกิจ	✓	✓	✓	-	-	-	-	✓	-	✓	-	-	✓	✓	✓	-	✓	✓	-	✓	๑๑
๖. สังคม วัฒนธรรม	✓	✓	✓	-	-	-	-	✓	-	✓	✓	-	✓	✓	✓	-	✓	✓	✓	✓	๑๓
๗. การเมือง การปกครอง	-	-	-	-	✓	✓	-	✓	-	✓	✓	-	✓	✓	-	-	-	-	-	✓	๘
๘. ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม	✓	✓	✓	✓	-	-	✓	✓	-	✓	✓	-	✓	✓	-	✓	✓	-	-	-	๑๒

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้ประมวลแนวคิดทฤษฎีที่ศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบของการบริหารจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนวิถีพุทธ โดยใช้ฐานคิดหลักทรัพยากรทางการบริหารจัดการ 6M's ที่มีความสอดคล้องเข้ากับหลักนาถกรรมธรรม ๑๐ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๒๐ แสดงตารางการประมวลแนวคิดทฤษฎีที่ศึกษาเกี่ยวกับหลักทรัพยากรทางการบริหารจัดการ
จัดการ 6M's ที่มีความสอดคล้องกับหลักนาถกรมธรรม ๑๐

๒. Machine การบริหารจัดการด้านเครื่องมือ/ เครื่องจักร	๑. Management การบริหารจัดการ	ประเด็นเนื้อหา		
		แหล่งที่มา		
นาถกรมธรรม ๑๐	นาถกรมธรรม ๑๐	✓	๑	วิธี วิจัยนิภาวรรณ (๒๕๕๒, หน้า ๔๖.)
		✓	๒	French and saward (๒๕๕๑, หน้า ๑๖.)
		-	๓	พระครูวิธานันท์คุณ (๒๕๕๗, หน้า ๑๖.)
		-	๔	Alan pricr (2004 p.110)
		-	๕	สุรพล สุษะพรหม และคณะ (๒๕๕๕, หน้า ๓๖)
		-	๖	สุปรียา กมลาศน์ (๒๕๕๕, หน้า ๒.)
		-	๗	Derek, pugh (1985, p. 133-137)
		-	๘	พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (๒๕๕๙, หน้า ๓)
		-	๙	วิตรจน์ สารัตนะ (๒๕๕๗, หน้า ๓๑)
		-	๑๐	ดิณ ปรีชญพฤทธิ (๒๕๓๙, หน้า ๒๔.)
		-	๑๑	กมล อัญชันภาติ (๒๕๕๐, หน้า ๖๐)
		-	๑๒	E.N. Chapman (1995,p.3)
		-	๑๓	ศ็อนันต์พคุณ (๒๕๕๒,หน้า๓)
		-	๑๔	Fredrick W.Taylor,1947
		-	๑๕	ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๕๖, หน้า ๖๕๕)
๕	๑๕	๑๕	รวม	

ตารางที่ ๒.๒๐ (ต่อ)

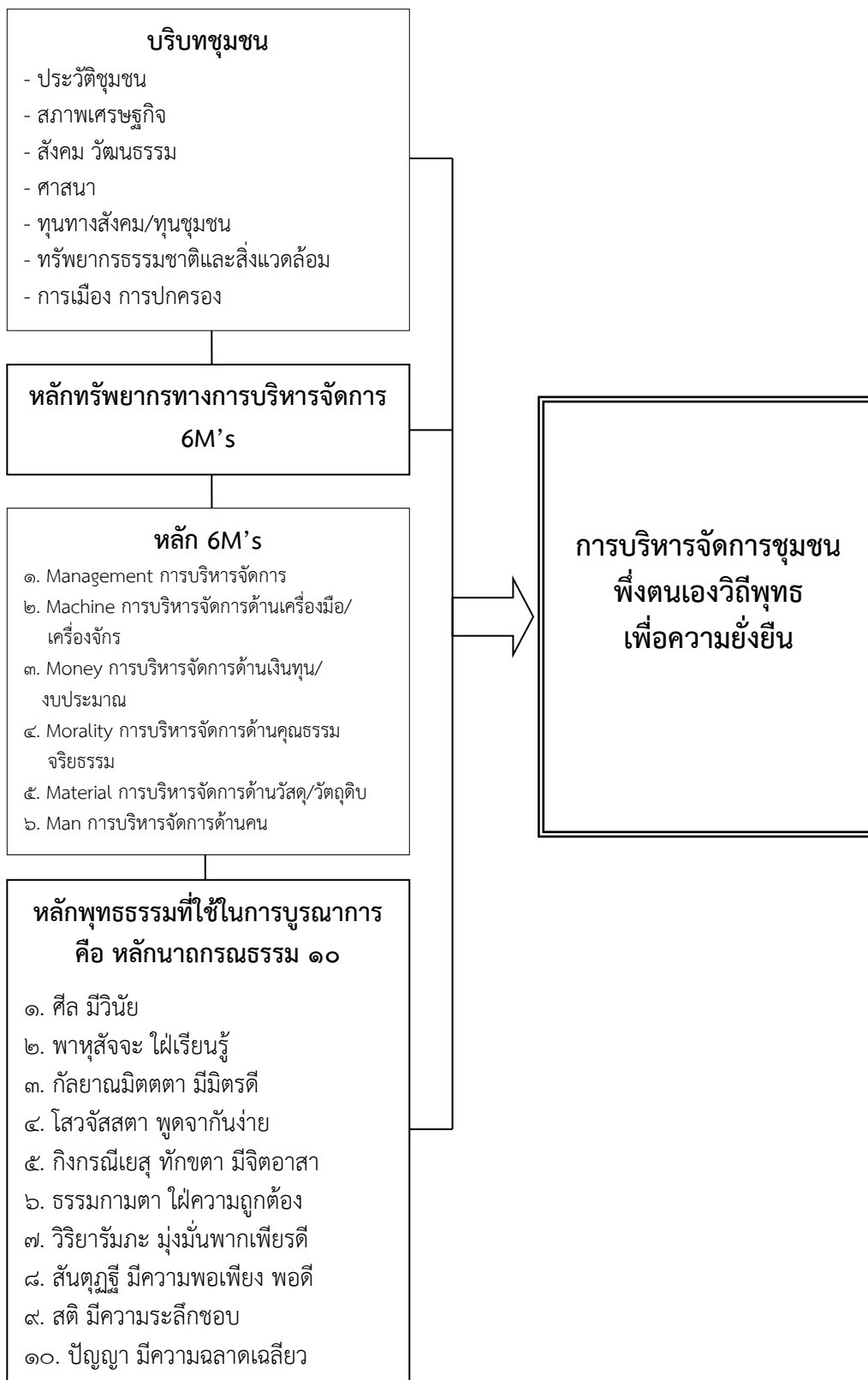
๔. Morality การบริหารจัดการด้านคุณธรรม จริยธรรมบุคคล	๓. Money การบริหารจัดการด้านเงินทุน/งบประมาณ	ประเด็นเนื้อหา		
		ประเด็นเนื้อหา	แหล่งที่มา	
๑๐ ขนาดกรมธรรม ๑๐	๑๐ ขนาดกรมธรรม ๑๐	✓	๑	กรีซ วิรัชนิการธรรม (๒๕๕๒, หน้า ๔๖.)
		✓	๒	French and saward (๒๕๕๑, หน้า ๑๖.)
		-	๓	พระครูวิธานันท์คุณ (๒๕๕๗, หน้า ๑๖.)
		-	๔	Alan pricr (2004 p.110)
		-	๕	สุรพล สุยะพรหม และคณะ (๒๕๕๕, หน้า ๓๖)
		-	๖	สุปรัชญา กมลาศน์ (๒๕๕๕, หน้า ๒.)
		-	๗	Derek, pugh (1985, p. 133-137)
		-	๘	พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (๒๕๔๙, หน้า ๓)
		-	๙	วิตรจน์ สารรัตน์ (๒๕๕๗, หน้าที่ ๑)
		-	๑๐	ติณ ปรีชญพทธี (๒๕๓๙, หน้า ๒๔.)
		-	๑๑	กลม อัญชันภาติ (๒๕๔๐, หน้า ๖๐)
		-	๑๒	E.N. Chapman (1995,p.3)
		-	๑๓	ศ็อนันต์ตันพคุณ (๒๕๔๒,หน้า๓)
		-	๑๔	Fredrick W.Taylor,1947
		-	๑๕	ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๕๖, หน้า ๖๕๕)
๕	๓	รวม		

ตารางที่ ๒.๒๐ (ต่อ)

๖.Man การบริหารจัดการด้านคน	๕.Material การบริหารจัดการด้านวัสดุ/วัตถุดิบ	แหล่งที่มา	
		ประเด็นเนื้อหา	แหล่งที่มา
✓	✓	✓	๑. วิรัช วิรัชนิการวรรณ (๒๕๕๒, หน้า ๔๖.)
✓	✓	✓	๒. French and saward (๒๕๕๑, หน้า ๑๖.)
✓	✓	✓	๓. พระครูวิธานันทคุณ (๒๕๕๗, หน้า ๑๖.)
-	-	-	๔. Alan pricr (2004 p.110)
-	-	-	๕. สุรพล สฤษดิ์พรหม และคณะ (๒๕๕๕, หน้า ๓๖)
-	-	-	๖. สุปรีย์ชา กมลาศน์ (๒๕๕๕, หน้า ๒.)
-	-	-	๗. Derek, pugh (1985, p. 133-137)
-	-	-	๘. พระธรรมโกศกาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (๒๕๔๙, หน้า ๓)
-	-	-	๙. วิตรจันน์ สารรัตน์ (๒๕๕๗, หน้า ๑๑)
-	-	-	๑๐. ดิณ ปรัชญพฤทธิ (๒๕๓๙, หน้า ๒๔.)
-	-	-	๑๑. กลม อัญชันภาติ (๒๕๕๐, หน้า ๖๐)
-	-	-	๑๒. E.N. Chapman (1995,p.3)
-	-	-	๑๓. ศัจฉินันต์นพคุณ (๒๕๕๒, หน้า ๓)
-	-	-	๑๔. Fredrick W.Taylor,1947
-	-	-	๑๕. ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๕๖, หน้า ๖๕๕)
๘	๘	๘	รวม

๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษารื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน” จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ซึ่งสอดคล้องกับหัวข้อและวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพราะฉะนั้น ผู้วิจัยจึงได้กำหนดฐานคิดทางด้านองค์ประกอบของการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเอง โดยใช้หลักทรัพยากรทางการบริหารจัดการ (Management Resources) ที่เรียกว่า 6M’s อันประกอบด้วย ๑) Management การบริหารจัดการ ๒) Machine การบริหารจัดการด้านเครื่องมือ/เครื่องจักร ๓) Money การบริหารจัดการด้านเงินทุน/งบประมาณ ๔) Morality การบริหารจัดการด้านคุณธรรม จริยธรรม ๕) Material การบริหารจัดการด้านวัสดุหรือวัตถุดิบ และ ๖) Man การบริหารจัดการด้านคน และในส่วนฐานคิดทางด้านหลักพุทธธรรม คือ หลักนาถกรรมธรรม ๑๐ อันประกอบด้วย ๑) ศีลนาถกรรมธรรม หมายถึง การมีความรับผิดชอบ มีระเบียบ วินัย และกฎ กติกาที่ดีของชุมชน ๒) พาหุสัจจนาถกรรมธรรม หมายถึง การมีความใฝ่รู้และแสวงหาแหล่งเรียนรู้ที่ดี ๓) กัลยาณมิตรตตนาถกรรมธรรม หมายถึง การมีมิตรและภาคีเครือข่ายที่ดีในการทำงานร่วมกัน ๔) โสวัจจสตา หมายถึง การรู้จักพูดคุยกันง่าย ยอมรับฟัง และเข้าใจกันดีของคนในชุมชน ๕) กิงกรณียเสสุ ทักขตนาถกรรมธรรม หมายถึง การมีจิตอาสาหรือมีจิตสาธารณะในการช่วยเหลือกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ๖) ธรรมกามตนาถกรรมธรรม หมายถึง การมีหลักการในการทำงานอย่างถูกต้องตามเหตุและผลทั้งในส่วนตนและส่วนรวม ๗) วิริยารัมภนาถกรรมธรรม หมายถึง การมีความมุ่งมั่นเพียรพยายามในการทำงานที่ดี ๘) สันตุฏฐีนาถกรรมธรรม คือ การมีความพอเพียง พอดี พอใจในการบริโภคและใช้สอยของที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า ๙) สตินาถกรรมธรรม คือ การมีสติระลึกรู้ชอบในสิ่งที่คิด กิจที่ทำ คำที่พูด และรู้เท่าทันสภาพการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทางสังคมได้ดี และ ๑๐) ปัญญาณถกรรมธรรม คือ การมีความฉลาดรอบรู้ดีในดำรงชีพในสังคม ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาใช้ในการบูรณาการตามความสอดคล้องกับหลักทรัพยากรทางการบริหารจัดการ ๖M’s แต่ละด้าน เพื่อหารแนวการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำมาเป็นแนวทางในการกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework) ดังปรากฏในแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๒.๖ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework)

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน” ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยเป็นเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยกำหนดเขตพื้นที่วิจัยเฉพาะชุมชนต้นแบบ ๔ ชุมชน ใน ๔ จังหวัดๆ ละ ๑ ชุมชน ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง คือ ๑) ชุมชนบ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา ๒) ชุมชนบ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ๓) ชุมชนบ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ และ ๔) ชุมชนบ้านหนองกอง ตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ ดังมีวิธีการศึกษาตามรายละเอียดต่อไปนี้

๓.๑.๑ วิธีการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary Sources) ซึ่งเอกสารที่ใช้ในการศึกษาแบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา และอื่นๆ

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ศึกษาจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เอกสารทางวิชาการ ตำรา งานนิพนธ์ของนักปราชญ์สำคัญๆ ทางพระพุทธศาสนา บทความวารสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสารจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ รวมถึงเอกสารรายงานต่างๆ ของเครือข่ายองค์กรและชุมชน ตามกรอบแนวคิดในการวิจัย

๓.๑.๒ วิธีการศึกษาโดยใช้เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ด้วยการใช้อย่างแบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง (Structured Interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่มีการวางแผนการสัมภาษณ์ไว้ก่อนล่วงหน้าอย่างเป็นขั้นตอน แบบเข้มงวดพอประมาณ และข้อคำถามในการสัมภาษณ์มีโครงสร้างแบบหลวม (Loosely structure) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่ไม่มีการกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับคำถามและลำดับขั้นตอนของการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า เป็นการพูดคุยสนทนาตามธรรมชาติ (Naturalistic

Inquiry) ซึ่งมีแนวคิดนำในการศึกษาและแนวทางการสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นเพื่อเก็บข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลหลัก ภายใต้บรรยากาศของการมีปฏิสัมพันธ์ที่ตึงเครียดระหว่างกัน เพื่อจะเก็บข้อมูลเกี่ยวกับงานวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน”

๓.๑.๓ วิธีการศึกษาโดยใช้วิธีการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ลักษณะร่วม (Common Character) รวมถึงข้อสรุปร่วม (Common Conclusion) จากผู้เชี่ยวชาญเพื่อให้ตรงกับประเด็นที่จะศึกษาวิจัยในครั้งนี้ และการสนทนากลุ่มเฉพาะนี้ ผู้วิจัยได้ใช้พลวัตของกลุ่มเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนได้แสดงความคิดเห็นและทัศนคติอย่างจริงจังในขณะที่ทำการสนทนา ซึ่งความคิดเห็นของคนหนึ่งสามารถช่วยกระตุ้นให้คนอื่นในกลุ่มอยากจะทำสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รวมถึงอยากแสดงทัศนคติและประสบการณ์ของตนเอง ในการใช้เครื่องมือนี้จะใช้ภายหลังจากที่ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลเสร็จจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Techniques) และตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลโดยใช้เทคนิคสามเส้า (Triangulation Techniques) ดังจะได้อธิบายรายละเอียดดังกล่าวในของขั้นตอนข้างหน้าต่อไป

๓.๒ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants)

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นผู้มีการกิจเกี่ยวกับงานวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน” โดยบุคคลที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) นั้น ผู้วิจัยได้กำหนดจากบุคคลที่เป็นตัวแทนของทุกภาคส่วน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ที่เป็นตัวแทนทั้งภาคประชาชน กลุ่ม/องค์กรต่างๆ ในชุมชน และภาครัฐ รวมถึงพระสงฆ์ นักพัฒนา นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาที่มีชื่อเสียงระดับประเทศ โดยพิจารณาเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักตามคุณสมบัติ ซึ่งต้องมีคุณสมบัติเป็นผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ผู้วิจัยได้ระบุไว้ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๓.๒.๑ ผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ด้วยการใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง (Structured Interview) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) โดยกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ซึ่งได้พิจารณาเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักหรือผู้ทรงคุณวุฒิตามคุณสมบัติตามที่ผู้วิจัยระบุไว้ จำนวน ๓๐ รูป/คน สามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ กลุ่มหลักๆ ดังต่อไปนี้

๑) กลุ่มที่ ๑ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา/พระสงฆ์นักพัฒนา คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ได้แก่ บุคคลผู้มีประสบการณ์ และมีความสามารถในการบริหารจัดการแก้ไขปัญหาชุมชน รวมถึงการพัฒนาชุมชนและองค์กรภาคีเครือข่ายต่างๆ และเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในด้านวิชาการทางพระพุทธศาสนา มีผลงานในการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เป็นที่ประจักษ์ และมีผลงานที่เป็นที่ยอมรับในระดับประเทศ จำนวน ๒ รูป ดังนี้

รูปที่ ๑ พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี ป.ธ.๙ ผู้ก่อตั้งสถาบันวิมุตตยาลัย (Vimuttayalaya Institute) ผู้ก่อตั้งและผู้อำนวยการศูนย์วิปัสสนาสากลไร่เชิญตะวัน (วัดป่าวิมุตตยาลัย) จังหวัด

เชียงราย เป็นพระนักวิชาการ นักคิดนักเขียนพระพุทธศาสนารุ่นใหม่ เป็นนักปฏิบัติธรรม และนักบรรยายธรรมที่ผลิตผลงานออกมาในรูปแบบสื่อโทรทัศน์ และหนังสือออกมาอย่างสม่ำเสมอในยุคปัจจุบัน

รูปที่ ๒ พระสุบิน ภูมิโต เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขากฎมึปัญญาชาวบ้าน (คุณภาพชีวิต) พุทธศักราช ๒๕๔๐ เป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม ผู้ก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต มีความผู้เชี่ยวชาญในการบริหารจัดการองค์กรเครือข่ายเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน

๒) กลุ่มที่ ๒ นักวิชาการภาครัฐด้านการพัฒนาชุมชน คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และเกี่ยวกับองค์ประกอบของการบริหารจัดการจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง จำนวน ๘ คน ดังนี้

คนที่ ๓ นายกลิน นวลโคกสูง พัฒนาการจังหวัดนครราชสีมา

คนที่ ๔ นายธนา พิพิธกุล พัฒนาการอำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา

คนที่ ๕ นายปรีชา พรหมบุตร พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์

คนที่ ๖ นายทรงศักดิ์ พิมพ์บัว พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

คนที่ ๗ นางสาวกาญจนา ลิขสิทธิ์ นักวิชาการพัฒนาชุมชน ชำนาญการ (ผู้ให้ข้อมูลแทนนางสุพัตรา แสงทอง, พัฒนาการจังหวัดสุรินทร์)

คนที่ ๘ นางสาวอารีรัตน์ หอมเนียม พัฒนาการอำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

คนที่ ๙ นายกานต์ ธงศรี พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ

คนที่ ๑๐ นายกณภัทร์ สมศรี พัฒนาการอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ

๓) กลุ่มที่ ๓ ภาคชุมชน ประกอบด้วย ผู้บริหารฝ่ายท้องถิ่น ผู้ปกครองฝ่ายท้องที่ และประธานกลุ่ม/องค์กรชุมชน รวมถึงปราชญ์ชาวบ้าน คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และเกี่ยวกับองค์ประกอบของการบริหารจัดการจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง จำนวน ๒๐ คน ดังนี้

คนที่ ๑๑ นายวิรัตน์ ปัดตาละคะ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลทับสววย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา

คนที่ ๑๒ นายเจริญ วันไชสง กำนันตำบลทับสววย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา

คนที่ ๑๓ นายสุรชัย พันธุ์รัตน์ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสววย ตำบลทับสววย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา

คนที่ ๑๔ นายคำพา แก้วนะรา ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านทับสววย และปราชญ์ชาวบ้านด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสววย ตำบลทับสววย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา

คนที่ ๑๕ นายประเทือง พาโคกทม (ข้าราชการบำนาญ) ประธานกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์หมู่บ้านทับสววย หมู่ที่ ๑ และปราชญ์ชาวบ้านด้านโครงการเศรษฐกิจพอเพียง หมู่ที่ ๑ ตำบลทับสววย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา

คนที่ ๑๖ นายไพฑูรย์ บาลโสง นายกองค้การบริหารส่วนตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

คนที่ ๑๗ นายมานพ ต่างประโคน กำนันตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

คนที่ ๑๘ นายประสิทธิ์ ลอยประโคน ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

คนที่ ๑๙ นางพนิดา เขียวรัมย์ ประธานคณะกรรมการด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนประชาชนชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

คนที่ ๒๐ นายประจำ เป็นตามวา นายกองค้การบริหารส่วนตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

คนที่ ๒๑ นายพันธ์ ซ้อนกลิ่น กำนันตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

คนที่ ๒๒ นายวรเมธ กันสุมาโล ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

คนที่ ๒๓ นางสาวสดี มั่นหมาย ประธานกลุ่มสตรีทอผ้าไหม หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด และประธานกลุ่มสตรีทอผ้าไหมประจำตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

คนที่ ๒๔ นางสมจิต โสระถาวร ประชาชนชาวบ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

คนที่ ๒๕ นายรวม วงษ์ศรี ประชาชนชาวบ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

คนที่ ๒๖ พันตำรวจโท เสนีย์ ธรรมนิยม นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ

คนที่ ๒๗ นายสมานชัย ไยดวง กำนันตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ

คนที่ ๒๘ นายชาติชาย บุญผุย ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกอง ตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ

คนที่ ๒๙ นายนิคม ศรีวงษ์ ประธานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองกอง หมู่ที่ ๓ ตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ

คนที่ ๓๐ นางสาวศุภธิดา ศรีชาร์ตัน ประชาชนชาวบ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกองตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ

๓.๒.๒ ผู้เชี่ยวชาญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

ผู้วิจัยได้จัดการสนทนากลุ่มเฉพาะ เพื่อรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ หลักษณะร่วม (Common Character) และข้อสรุปร่วม (Common Conclusion) จากผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบ และยืนยันความถูกต้องของงานวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน” ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) ซึ่งได้พิจารณาเลือกผู้เชี่ยวชาญตามคุณสมบัติจำนวน ๑๒ รูป/คน โดยแบ่งเป็น ๓ กลุ่ม คือ (๑) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาการทางพระพุทธศาสนา

จำนวน ๓ รูป (๒) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านวิจัยและรัฐประศาสนศาสตร์ จำนวน ๗ คน และ (๓) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาชุมชน จำนวน ๒ คน ดังมีรายนาม ต่อไปนี้

๑) พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปถุญ, ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ วัจน้อย) คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการประยุกต์ใช้พุทธธรรมในด้านการบริหารจัดการ

๒) พระปลัดระพี นพธิสาโร, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาการจัดการเชิงพุทธ

๓) พระครูวินัยธร เอนก เตชวโร อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ เลขาธิการคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชน

๔) ศาสตราจารย์ ดร.กฤษ เพิ่มพันจิตต์ อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชา รัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยและรัฐประศาสนศาสตร์

๕) รองศาสตราจารย์ ดร.วิษุตา หนูวิไล ผู้ทรงคุณวุฒิมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยและวิชาการต่างๆ

๖) รองศาสตราจารย์ นงลักษณ์ วัฒนสิงหะ อธิการบดีคณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านรัฐประศาสนศาสตร์และการพัฒนาสังคม

๗) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาวดี ทะไกรราช ผู้อำนวยการโครงการมหาวิทยาลัยชีวิต ประธานสาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยและการพัฒนาชุมชน

๘) ดร.ไพศาล สุขปัญญา ผู้ตรวจราชการกรม กรมการพัฒนาชุมชน เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาชุมชน และเป็นผู้บริหารงานด้านนโยบายภาครัฐเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

๙) อาจารย์ ดร.เรียงดาว ทวะชาลี ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา รัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยและรัฐประศาสนศาสตร์

๑๐) อาจารย์ ดร.บุษกร วัฒนบุตร เลขาธิการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยและรัฐประศาสนศาสตร์

๑๑) อาจารย์ ดร.นิเทศ สนั่นนารี รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยและรัฐประศาสนศาสตร์

๑๒) อาจารย์ ดร.พงศ์พัฒน์ จิตตานุรักษ์ อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชา รัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยและรัฐประศาสนศาสตร์

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ ซึ่งมีการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยกำหนดประเภทเครื่องมือการวิจัย และขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ดังนี้

๑) การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร (Documentary Sources) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลประเภทเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน” ประกอบด้วย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา และอื่นๆ ทั้งฉบับภาษาบาลีและภาษาไทย

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ศึกษาจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เอกสารทางวิชาการ ตำรา งานนิพนธ์ของนักปราชญ์สำคัญๆ ทางพระพุทธศาสนา บทความ วารสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสารจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ รวมถึงเอกสารรายงานต่างๆ ของเครือข่ายองค์กรและชุมชน ตามกรอบแนวคิดในการวิจัย

๒) กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์เป็นแบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ซึ่งเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) โดยพัฒนาขึ้นมาจากฐานแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้นำเสนอไว้ในกรอบทบทวนวรรณกรรมในบทที่ ๒ นำมาวิเคราะห์หาประเด็นคำถามที่ต้องการเจาะลึก และข้อมูลที่ต้องการทราบจากผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยมีวิธีการสร้าง พัฒนา และตรวจสอบเครื่องมือตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองตามวิถีพุทธ

ขั้นตอนที่ ๒ สร้างตารางวิเคราะห์เนื้อหาที่ต้องการศึกษาในแต่ละองค์ประกอบ และเขียนข้อคำถามปลายเปิด เพื่อเป็นโครงสร้างเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์ที่จะใช้ในการวิจัย

ขั้นตอนที่ ๓ นำแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างและพัฒนาขึ้นให้อาจารย์ที่ปรึกษา และผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ รูป/คน พิจารณาตรวจสอบความเหมาะสม ความชัดเจน และนำมาปรับปรุงแก้ไข ตามข้อเสนอแนะ ผู้เชี่ยวชาญ ๕ รูป/คน ได้แก่

(๑) อาจารย์ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (วังน้อย) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๒) อาจารย์ พระมหาสม กลยาโณ, ดร. อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๓) อาจารย์ พระปลัดระพี นพฐิติสาโร, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๔) อาจารย์ ดร.บัว พลรัมย์ อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๕) อาจารย์ ดร.รัฐพล เย็นใจมา อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ขั้นตอนที่ ๔ นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับแก้ไขแล้ว ไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) ที่คัดเลือกมาด้วยวิธีการแบบเจาะจง จำนวน ๓๐ รูป/ คน เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis) แล้วนำผลการวิเคราะห์มาเป็นข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ถึงกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคม และองค์ประกอบของการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

๔) ร่างและสร้างคำถามในการประชุมผู้เชี่ยวชาญ (Expertise Meeting) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบและยืนยันความถูกต้องของงานวิจัย

๕) รวบรวมข้อมูลทั้งหมด นำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และบูรณาการด้วยหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง

๖) ร่างผลการวิจัยพร้อมรูปแบบงานวิจัยที่ค้นพบ

๗) สรุปผลการวิจัย

๓.๔ การรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน” ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง มีข้อมูลหลายส่วนที่ต้องทำการรวบรวมข้อมูลมาประกอบกันให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัย ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงดำเนินการออกแบบวิธีการรวบรวมข้อมูลที่มีความหลากหลาย เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่สมบูรณ์ และมีความน่าเชื่อถือในระดับสูง ดังมีวิธีการและขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูลตามลำดับต่อไปนี้

๓.๔.๑ การรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมข้อมูลเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยอ่านเนื้อหาของเอกสารอย่างละเอียด เพื่อรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นก่อนลงพื้นที่วิจัย ซึ่งข้อมูลที่สำคัญในขั้นนี้ คือ

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา และอื่นๆ ทั้งฉบับภาษาบาลีและภาษาไทย

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ศึกษาจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เอกสารทางวิชาการ ตำรา งานนิพนธ์ของนักปราชญ์สำคัญ ทางพระพุทธศาสนา บทความ วารสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสารจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ รวมถึงเอกสารรายงานต่างๆ ของเครือข่ายองค์กรและชุมชน ตามกรอบแนวคิดในการวิจัย

โดยการวิจัยเชิงเอกสารในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยจะบันทึกข้อความที่ปรากฏนัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน” ดังกล่าวตามกรอบการวิจัย จากนั้นอ่านสอบทานนัยสำคัญของเนื้อหาอื่นๆ อีกครั้งหนึ่ง และสอบทานจากเนื้อหาของเอกสาร

ที่มีเนื้อหาของรายละเอียดใกล้เคียงกัน เพื่อสอบถามนัยสำคัญที่ปรากฏในเอกสารเหล่านั้น แล้วนำนัยสำคัญในข้อความเหล่านั้นไปวิเคราะห์ สังเคราะห์ และบูรณาการ เพื่อใช้ในการกำหนดกรอบในการทำการวิจัยในขั้นต่อไป

๓.๔.๒ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มีขั้นตอน ประกอบด้วย

๑) ผู้วิจัยจะทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตเข้าทำการเก็บรวบรวมข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ทั้ง ๓๐ รูป/คน ตามที่กำหนดไว้ในทำการวิจัย

๒) การเก็บข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน ๓๐ รูป/คนนั้น โดยใช้วิธีสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล ใช้เวลาในการสัมภาษณ์รูป/คนละประมาณ ๖๐ นาที

๓) ทำการนัดวัน เวลา และสถานที่กับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) เพื่อสัมภาษณ์ตามที่กำหนดไว้

๔) ดำเนินการสัมภาษณ์ตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดนัดไว้จนครบทุกประเด็น โดยขณะที่สัมภาษณ์เชิงลึกนั้น ผู้วิจัยจะขออนุญาตใช้วิธีการจดบันทึก การบันทึกเสียงและบันทึกภาพหนึ่งประกอบการสัมภาษณ์ อย่างไรก็ตาม การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะให้ความสำคัญโดยขออนุญาตในการจดบันทึก บันทึกเสียง และบันทึกภาพหนึ่งในภาคสนามวิจัย คือ ตั้งแต่ก่อนเข้าภาคสนาม ระหว่าง และหลังออกจากภาคสนาม แล้วทำการจัดแฟ้มข้อมูลเพื่อให้พร้อมในการที่จะวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

๕) นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาวิเคราะห์ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบปริบท (Content Analysis Techniques)

๖) นำข้อมูลเชิงประจักษ์เกี่ยวกับองค์ประกอบต่างๆ ของชุมชนต้นแบบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง มาตรวจดูความเรียบร้อย ความครบถ้วน เพื่อเตรียมวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีความต้องการจำนวนข้อมูลที่มากเพียงพอเพื่อทำให้การประมวลผลข้อมูลมีความน่าเชื่อถือ

๗) นำสารัตถะหรือโครงสร้างสำคัญของคุณลักษณะของชุมชนต้นแบบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ที่ได้จากการศึกษาตามแนวทางปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology Research) และองค์ประกอบต่างๆ ของชุมชนต้นแบบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการอุปมาน (Inductive) และการบูรณาการ (Integrate) ด้วยหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง และสังเคราะห์เป็นแนวทางการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน

๘) ร่างหรือโมเดลเชิงแนวคิดที่แสดงองค์ประกอบด้านคุณลักษณะชุมชนต้นแบบ และความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน เพื่อนำมาสังเคราะห์เป็นร่างตัวแบบ

๓.๔.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและยืนยันข้อมูล และสรุปผลของงานวิจัยที่สมบูรณ์ ส่วนประเด็นที่จะประชุมนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดเอาประเด็นที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ตลอดจนการพัฒนาและหาแนวทางการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืนว่า ควรเป็นอย่างไร ซึ่งมีขั้นตอน ประกอบด้วย

๑) ผู้วิจัยจะทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการประชุมผู้เชี่ยวชาญ (Expertise Meeting) จากโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือไปยังผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการประชุม จำนวน ๑๒ รูป/คน ตามที่กำหนดไว้ในการทำวิจัย

๒) เชิญผู้เชี่ยวชาญเข้าร่วมการประชุม จากการเลือกแบบเจาะจง จำนวน ๑๒ รูป/คน โดยการประชุมในครั้งนี้ จะใช้เวลาประมาณ ๒ ชั่วโมง เพื่อรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ หา ลักษณะร่วม (Common Character) รวมถึงข้อสรุปร่วม (Common Conclusion) จากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบ และยืนยันความถูกต้องของงานวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน”

๓) ทำการนัดวัน เวลา และสถานที่กับผู้เข้าร่วมการประชุม และจัดส่งรายละเอียดที่จำเป็น เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้พิจารณา ก่อนดำเนินการ

๔) ดำเนินการจัดประชุมผู้เชี่ยวชาญ ตามวัน เวลา และสถานที่ ซึ่งได้กำหนดนัดไว้จนครบทุกประเด็น โดยขณะที่จัดการประชุมนั้น ผู้วิจัยจะขออนุญาตใช้วิธีการจดบันทึก การบันทึกเสียง และบันทึกภาพนี้ประกอบการประชุม

๕) ตรวจสอบ และแก้ไขรูปแบบงานวิจัยตามข้อมูลที่ได้ยืนยันความถูกต้องแล้วจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ โดยการประชุมผู้เชี่ยวชาญ (Expertise Meeting) ทั้ง ๑๒ รูป/คน

๖) จัดทำเล่มดุษฎีนิพนธ์ฉบับสมบูรณ์

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา ประกอบบริบท (Content Analysis) วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Inductive Analysis) วิธีการบูรณาการ (Integrate) และควบคุมคุณภาพของงานวิจัยด้วยเทคนิคการวิเคราะห์สามเส้า (Triangulation Techniques) รายละเอียด ดังนี้

๓.๕.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนการจัดการกับข้อมูลเชิงคุณภาพจากการวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis) ประกอบด้วย ๔ ขั้นตอน ได้แก่ การเก็บข้อมูล (Data Collection) การลดทอนข้อมูล (Data Reduction) การจัดรูปและนำเสนอข้อมูล (Data Display) และการสรุปและการยืนยันผล (Conclusion and Verification) ดังนี้

๑) การเก็บข้อมูล (Data Collection) เป็นขั้นตอนที่สำคัญขั้นตอนหนึ่ง ของการวิจัย เพื่อให้สามารถดำเนินการรวบรวม บันทึก และวิเคราะห์ข้อมูลอย่างมีระเบียบแบบแผน โดยการใช้เครื่องมือหรือเทคนิคที่เหมาะสมให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่มีความเที่ยงตรงและเชื่อมั่นได้ตาม ต้องการ การ

เก็บข้อมูลจะต้องมีความเชื่อมโยงและสอดคล้องกับขั้นตอนอื่นๆ ได้แก่ วัตถุประสงค์ (Objectives) แนวคิด (Concept) กรอบแนวคิด (Conceptual Framework) และวิธีการที่จะใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยกำหนดใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview Form) เพื่อให้ได้ข้อมูลตามประเด็นที่ต้องการ และได้เลือกใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง (Structured Interview Form) เพื่อเป็นการควบคุมกรอบและแนวทางการสัมภาษณ์ ในการสัมภาษณ์จริง ผู้วิจัยได้เลือกใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) เป็นวิธีการหลักเพื่อให้ได้ข้อมูลให้มากที่สุด^๑

๒) การลดทอนข้อมูล (Data Reduction) หมายถึง กระบวนการคัดเลือก การเน้น การทำให้อยู่ในรูปที่เข้าใจง่าย การย่อความ และการแปลงข้อมูล จากข้อมูลที่อยู่ในรูปแบบข้อมูลดิบให้พร้อมสำหรับการนำไปใช้ในขั้นต่อไป การลดข้อมูลนี้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตลอดการทำวิจัย ด้วยการเขียนสรุป การให้รหัส การร่างหัวข้อย่อที่เกี่ยวข้อง การจัดกลุ่ม การสร้างหลักในการจำแนกกลุ่มของข้อมูล และการเขียนบันทึก

๓) การจัดรูปและนำเสนอข้อมูล (Data Display) หมายถึง การสร้างรูปแบบข้อมูลที่สามารถสื่อสารกับผู้อ่านให้เข้าใจได้โดยง่าย เช่น การแสดงข้อมูลด้วยตาราง และแผนภาพ เป็นต้น

๔) การสรุปและการยืนยันผล (Conclusion and Verification) หมายถึง การตีความโดยกระบวนการอุปนัย และทำความเข้าใจถึงรูปแบบความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันของข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมมา เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปที่ผู้วิจัยจะได้นำเสนอในงานการวิจัย โดยเป็นข้อสรุปที่ได้รับการตรวจสอบยืนยันถึงความเที่ยงตรงแล้วด้วยวิธีการต่างๆ^๒ โดยมีหลักการที่สำคัญ คือ ต้องเป็นกระบวนการทำงานที่ต่อเนื่อง (On-Going Process) ตั้งแต่เริ่มต้นเก็บข้อมูลจนถึงสิ้นสุดการเก็บข้อมูล ใช้หลักพื้นฐานของการวิเคราะห์ คือ การลดทอนข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ได้จากภาคสนาม เพื่อให้ได้กลุ่มของข้อมูลที่มีความหมายร่วมกัน วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มจนได้แบบแผนของความเชื่อมโยงที่สามารถนำไปใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาได้ดีที่สุด

๓.๕.๒ การควบคุมคุณภาพของงานวิจัยด้วยเทคนิคสามเส้า (Triangulation Technique) เทคนิคสามเส้าเป็นวิธีการสำคัญในการยืนยันข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพที่มีพื้นฐานแนวคิดมาจากวิธีการวัดทางกายภาพในกลุ่มทหารและวิศวกร ด้วยการใช้เครื่องหมายบอกตำแหน่ง (Marker) หลายๆ จุด ในการค้นหาตำแหน่งหรือวัตถุใดๆ แต่ในการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานวิจัยเชิงคุณภาพ ได้มีการนำแนวคิดนี้มาใช้ในเชิงเปรียบเทียบโดยอาศัยแง่มุมที่หลากหลายมากขึ้น เพื่อเสริมความน่าเชื่อถือของข้อมูล สามารถจำแนกเป็น ๔ วิธี คือ

- ๑) ต่างวิธี (Methods Triangulation)
- ๒) ต่างแหล่งข้อมูล (Triangulation of Sources)
- ๓) ต่างผู้วิเคราะห์ (Analysis Triangulation)
- ๔) ต่างทฤษฎี/แนวคิด (Theory/Perspective Triangulation)

^๑ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, *ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์*, (เชียงใหม่: ประชากรธุรกิจ, ๒๕๕๘), หน้า ๑๙๕-๑๙๙.

^๒ Miles, M.B. & Huberman, A.M., *Qualitative data analysis: An expand source book*, 2nd ed., (Thousand Oaks: 1994), pp. 10-11.

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยใช้เทคนิคสามเส้า (Triangulation Technique) ในการควบคุมคุณภาพของงานวิจัยโดยใช้เทคนิคต่างวิธี (Methods Triangulation) ในการเปรียบเทียบข้อมูลประกอบด้วย สาระตถะหรือโครงสร้างสำคัญของคุณลักษณะชุมชนต้นแบบ ที่ได้จากการศึกษาตามแนวทางปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology Research) สาระตถะจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และสาระตถะจากการสนทนากลุ่มเฉพาะโดยผู้เชี่ยวชาญ เพื่อใช้อธิบายปรากฏการณ์ของการพัฒนางานวิจัยได้อย่างเที่ยงตรงมากขึ้น^๓

^๓ Patton, (1990), pp. 464-466, อ้างถึงใน ผ่องพรรณ ตริยมงคลกุล และสุภาพ ฉัตรภรณ์, การออกแบบการวิจัย, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๕๙.

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน” มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ (๑) เพื่อศึกษากลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง (๒) เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการบริหารจัดการจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง และ (๓) เพื่อนำเสนอการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน โดยการดำเนินการวิจัยนั้นได้ค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา และอื่นๆ งานนิพนธ์ของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา เอกสารหนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการ งานวิจัยคุณิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง รายงานวิจัย และเอกสารเกี่ยวกับชุมชนพื้นที่วิจัย ตลอดจนได้ใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน ๓๐ รูป/คน และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) โดยประชุมผู้เชี่ยวชาญ (Expertise Meeting) จำนวน ๑๒ รูป/คน เพื่อรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ รวมทั้งเพื่อตรวจสอบและยืนยันความถูกต้องของงานวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน” ซึ่งมีผลการศึกษาวิจัยในประเด็น ดังต่อไปนี้

๔.๑ กลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

๔.๒ องค์ประกอบของการบริหารจัดการจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

๔.๓ การบริหารจัดการจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน

๔.๔ ผลการสังเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ

๔.๕ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๔.๑ กลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

จากผลการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่วิจัยที่เป็นชุมชนต้นแบบ คือ ได้รับรางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” ดีเด่นระดับจังหวัด ซึ่งเป็นการได้รับโล่รางวัลพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จำนวน ๔ ชุมชน อันได้แก่ ๑) ชุมชนบ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา ๒) ชุมชนบ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ๓) ชุมชนบ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ และ ๔) ชุมชนบ้านหนองกอง ตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ ดังนั้น จึงสามารถสรุปสาระสำคัญเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ตามลำดับ ดังต่อไปนี้

กลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมนั้น คือ วัฒนธรรมชุมชนที่มีการบริหารจัดการงานขององค์กรทางสังคม ซึ่งสะท้อนปรากฏการณ์ตามธรรมชาติของการทำงานร่วมกันหลายฝ่ายเชื่อมโยงถึงกันทั้งในระบบภายในและภายนอกชุมชน กล่าวคือเป็นการมุ่งเน้นในการบริหารจัดการงานด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับบริบทชุมชน ในรูปแบบของเครือข่ายองค์กรหลายๆ องค์กรร่วมมือกัน ทั้งภาคประชาชน องค์กรชุมชน องค์กรภาครัฐ รวมถึงภาคีการพัฒนาต่างๆ ซึ่งมีพลวัตหรือการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีระเบียบ ขั้นตอน และเป็นระบบ อันจะนำไปสู่ผลอีกอย่างหนึ่งตามกรรมวิธีหรือตามลำดับการกระทำกิจกรรมการพัฒนาชุมชนร่วมกัน โดยมีการดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง จนบรรลุถึงความสำเร็จในระดับหนึ่ง เพื่อให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้ โครงสร้างในกระบวนการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งนั้น เกิดจากกลไกการทำงานของทุกภาคส่วนที่เป็นองค์กรทางสังคมได้ร่วมมือกันขับเคลื่อน คือ ภาคประชาชน ที่เป็นโครงสร้างองค์กรทางสังคมภายในชุมชนโดยตรง เช่น ศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน คณะกรรมการพัฒนาสตรี (กพ.สม.) อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เป็นต้น และกลุ่มองค์กรทางเศรษฐกิจชุมชน เช่น สถาบันการจัดการเงินทุนชุมชน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มสหกรณ์ กองทุนชุมชน และกลุ่มอาชีพต่างๆ อีกมากมาย ซึ่งเป็นองค์กรที่เกี่ยวข้องภายในชุมชน รวมถึงองค์กรทางศาสนา นอกจากนี้ ก็ยังมีองค์กรทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน เข้ามาร่วมเป็นภาคีเครือข่ายในการดำเนินงานร่วมกัน อันจะส่งผลให้สามารถบริหารจัดการชุมชนของตนเองประสบผลสำเร็จเป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ในมิติต่างๆ ภายในชุมชน

กลไกการทำงานขององค์กรทางสังคม ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน อันเป็นปัจจัยเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชน และเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมต่อความสัมพันธ์และกระบวนการในการทำงานร่วมกัน เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ต่อไป อันประกอบด้วยปัจจัยสำคัญ ๔ ด้าน คือ ๑) ผู้นำชุมชนและทีมงาน ๒) กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน และ ๓) กระบวนการแผนชุมชน ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปสาระสำคัญของข้อมูลแต่ละชุมชนได้ ดังนี้

๔.๑.๑ กลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ด้านผู้นำชุมชนและทีมงาน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในด้านผู้นำชุมชนและทีมงานนี้ ทำให้ทราบถึงคุณลักษณะที่สำคัญของผู้นำชุมชนนั้น จำเป็นต้องมีภาวะความเป็นผู้นำหรือมีคุณลักษณะของผู้นำชุมชนในการบริหารจัดการชุมชนให้เข้มแข็ง ประกอบด้วย ๓ ประเด็นหลัก คือ ๑) มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ๒) การบริหารจัดการชุมชนได้ดี และ ๓) มีมนุษยสัมพันธ์ ดังจะนำเสนอเนื้อหาสาระสำคัญต่อไปนี้

๑) มีวิสัยทัศน์กว้างไกล

ในแง่ของการปกครองหรือในเชิงบริบทของชุมชนนั้น จำต้องมีผู้นำชุมชนหรือผู้นำหมู่บ้าน ซึ่งก็มีทั้งผู้นำที่เป็นทางการ และผู้นำที่ไม่เป็นทางการ คือ ผู้นำที่เป็นทางการ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายท้องถิ่นและฝ่ายท้องที่ เช่น นายกเทศมนตรี นายกองค้การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และประธานกลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆ เป็นต้น ซึ่งเป็นผู้ที่มีตำแหน่งจากการได้รับแต่งตั้งถูกต้องตามกฎหมายบ้านเมือง^๑ ส่วนผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เช่น ผู้นำกลุ่ม ผู้นำที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น^๒ ซึ่งเป็นผู้มีภาวะความเป็นผู้นำมีอิทธิพลในตัว และเป็นผู้ที่ประชาชนเคารพ นับถือ หรือแม้กระทั่งผู้นำที่เป็นต้นตระกูลของสายตระกูลต่างๆ ภายในชุมชน ก็เป็นผู้นำเช่นกัน^๓ ผู้นำดังกล่าวนี้ อาจจะเรียกว่า ผู้นำแบบธรรมชาติก็ได้ อย่างไรก็ตาม จะมีใช่เฉพาะแต่ผู้นำที่เป็นทางการเท่านั้น ที่สามารถจะเป็นผู้นำได้คนเดียวภายในชุมชน แต่ยังมีผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งเปรียบเหมือนเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ หรือเป็นที่ปรึกษาของคนในชุมชน เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้นำแบบธรรมชาติ เป็นต้น รวมถึงผู้นำทางจิตวิญญาณดังเช่นพระสงฆ์ในชุมชนด้วย แม้มิได้ดำรงตำแหน่งเป็นเหมือนผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้ที่ไม่ได้ผ่านระบบการรับเลือกตั้งมาแบบระบอบประชาธิปไตย^๔ แต่ก็มีอิทธิพลสามารถทำให้คนอื่นๆ เกิดความชื่นชอบ เคารพ นับถือ หรือเห็นคล้อยตามความคิดได้^๕ บางครั้งผู้นำที่เป็นทางการนั้น เช่น ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น ก็จำเป็นต้องไปรับฟังข้อคิดเห็น^๖ หรือปรึกษาหารือกับผู้นำที่ไม่เป็นทางการดังกล่าวนี้เช่นกัน ซึ่งเป็นบุคคลผู้เป็นที่น่าเชื่อถือ น่าเคารพ^๗ ดังมีผู้ให้มูลหลักได้กล่าวไว้ว่า

^๑ สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^๒ สัมภาษณ์ นางพนิดา เขียวรัมย์, ประธานคณะกรรมการด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^๓ สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^๔ สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์แก้ว, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^๕ สัมภาษณ์ นายสุรชัย พันธุ์รัตน์, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^๖ สัมภาษณ์ นางสาวกาญจนา ลิขสิทธิ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน ชำนาญการ (ผู้ให้ข้อมูลแทนนางสุพัตรา แสงทอง, พัฒนาการจังหวัดสุรินทร์), ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^๗ สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์แก้ว, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

“เพราะศรัทธาเป็นตัวหลัก เราสร้างตนเอง เราทำตนเองให้เป็นตัวอย่าง ให้เป็นที่น่าไว้วางใจ เป็นที่น่าเชื่อถือ ตรงนี้เองเป็นตัวหลัก”^{๘๘}

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นนั้น ทำให้ทราบได้ว่า สิ่งสำคัญเบื้องต้น คือ ด้านตัวผู้นำที่มีภาวะความเป็นผู้นำ จำต้องสร้างศรัทธาให้เป็นที่ยอมรับของผู้ตาม เพื่อนร่วมงานหรือสมาชิกในชุมชน ต้องสร้างบุคลิกภาพตัวเองให้ดี และต้องเป็นผู้นำในด้านการกระทำ กล่าวคือปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีให้กับสมาชิกในชุมชน หรือในองค์กรตนเอง อย่างไรก็ตาม ในที่นี้ ผู้นำดังกล่าว ไม่ได้หมายความว่าถึงเฉพาะผู้นำที่เป็นทางการเท่านั้น แต่ยังหมายถึงผู้นำที่ไม่เป็นทางการด้วย เพราะผู้นำที่เป็นทางการ อาจจะไม่มีความเป็นผู้นำก็ได้ ไม่ใช่ว่าการเป็นผู้นำนั้น ใครๆ จะเป็นก็ได้^{๘๙} ดังนั้น ผู้นำจึงต้องสร้างบุคลิกภาพที่ดีให้เป็นที่น่าเชื่อถือ^{๙๐} ต้องประกอบด้วยคุณลักษณะ Smart Leader คือ ตัวผู้นำต้องเป็น Smart Leader มีบุคลิกภาพที่ดีมาก่อน เป็นที่ยอมรับ เป็นที่น่าเคารพ^{๙๑} และเป็นที่น่าเชื่อถือได้ คือเป็นที่น่าไว้วางใจนั่นเอง^{๙๒} กล่าวโดยสรุป คือ ผู้นำแบบ Smart Leader นั้น ต้องเป็นผู้ประกอบด้วยคุณลักษณะที่สำคัญ อย่างน้อย ๔ ประการนี้ ได้แก่ ๑) ความรู้ (ฉลาด) ๒) วิธีคิด (วิสัยทัศน์) ๓) บุคลิกภาพ และ ๔) วิธีการจัดการชุมชน^{๙๓} ซึ่งคุณลักษณะทั้ง ๔ ประการดังกล่าวนี้ จะทำให้ผู้นำเป็นผู้ที่บุคคลอื่นๆ ยินยอมคล้อยตาม และไว้วางใจในความเป็นผู้นำ^{๙๔} ดังผู้ให้ข้อมูลหลักได้กล่าวไว้ว่า

“ผมให้ความสำคัญกับตัวผู้นำ แต่ผู้นำนี้ ก็คือผู้นำโดยธรรมชาติ คนที่เป็นที่ยอมรับจากคนในหมู่บ้านอยู่ในตอนนั้น ถ้าเมื่อไหร่ที่เข้าไปเลือกตั้งอะไร เข้าไปในหมู่บ้านปีบก็ตาม ก็ถ้าผู้นำคนนั้นว่า ไม่เอา คนคล้อยตามค่อนข้างจะเยอะมาก แต่ถ้าเมื่อไหร่ที่เข้าไปปีบ ผู้นำบอกว่า เอา คนที่คล้อยตามจะเยอะมากเช่นกัน คือต้องอยู่ที่ตัวผู้นำ เป็นเงื่อนไขแรกที่ผมมอง”^{๙๕}

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นนั้น จะแสดงให้เห็นว่า ผู้นำที่มีภาวะความเป็นผู้นำ นับว่าเป็นเงื่อนไขของชุมชนที่สำคัญที่สุดอันดับแรก ซึ่งมีอิทธิพลที่จะทำให้อื่นๆ ขึ้นชอบและคล้อยตาม ความคิด อันส่งผลให้ผู้นำสามารถบริหารจัดการชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งได้ และทำให้ชุมชนดำเนินกิจกรรมชุมชนหรือโครงการชุมชนต่างๆ ก้าวไปข้างหน้าได้สำเร็จตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้

^{๘๘} สัมภาษณ์ พันตำรวจโท เสณีย์ ธรรมนิยม, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๘๙} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์บัว, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๙๐} สัมภาษณ์ นายกลิน นวลโคกสูง, พัฒนาการจังหวัดนครราชสีมา, ๒๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๙๑} สัมภาษณ์ นางสาวอารีรัตน์ หอมเนียม, พัฒนาการอำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๙๒} สัมภาษณ์ นายสมานชัย ไยดวง, กำนันตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๙๓} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์บัว, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๙๔} สัมภาษณ์ นายธนา พิพิธกุล, พัฒนาการอำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๙๕} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์บัว, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

สอดคล้องกับแนวคิดของ มิทเชล และลาร์สัน (Mitchell and Larson) ได้สรุปถึงลักษณะของภาวะผู้นำที่เป็นปัจจัยสำคัญเกี่ยวข้องกับกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคม อันมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จำต้องอาศัยคุณสมบัติสำคัญของภาวะผู้นำ ๓ ลักษณะ คือ^{๑๖}

๑) ภาวะผู้นำในลักษณะที่เป็นกระบวนการ (process) ซึ่งเป็นกระบวนการใช้อิทธิพลของผู้นำต่อผู้ตาม และเพื่อนร่วมงาน หรือสมาชิกในหน่วยงาน องค์กร เพื่อให้ผู้ตาม และเพื่อนร่วมงาน หรือสมาชิกได้ปฏิบัติงานตามที่ผู้นำต้องการ โดยมีจุดมุ่งหมายขององค์กรหน่วยงาน รวมถึงชุมชนเป็นเป้าหมาย ดังนั้น ผู้นำที่ได้ตำแหน่งโดยการแต่งตั้ง อาทิเช่น อธิการบดี หัวหน้างาน หรือผู้จัดการ อาจจะเป็นผู้ที่ไม่มีภาวะความเป็นผู้นำเลยก็ได้ และในทางกลับกัน ผู้ที่มีภาวะความเป็นผู้นำอาจจะเป็นผู้ไม่มีตำแหน่งที่เป็นทางการก็ได้ แต่เป็นบุคคลซึ่งมีอิทธิพลจนสามารถทำให้บุคคลอื่นๆ ชื่นชอบ เห็นคล้อยตามความคิด และร่วมมือ ร่วมใจ ปฏิบัติงานให้ด้วยความกระตือรือร้น อย่างเต็มใจ เต็มความสามารถ

๒) ภาวะผู้นำในลักษณะที่มีระดับความชอบธรรม (degree of legitimacy) ซึ่งภาวะผู้นำในลักษณะนี้เกิดขึ้นได้ ต่อเมื่อผู้ตาม เพื่อนร่วมงานหรือสมาชิกในหน่วยงาน องค์กรยินยอมให้ผู้นำใช้อิทธิพลต่อตัวเขาด้วยความเต็มใจ เพราะมีความชื่นชม และให้การยอมรับในตัวของผู้ผู้นำในระดับสูง

๓) ภาวะผู้นำในลักษณะเป็นความสำเร็จของเป้าหมาย (goal attainment) ซึ่งภาวะผู้นำจะถูกกล่าวอ้างถึงเมื่อจุดมุ่งหมายของหน่วยงาน องค์กรประสบผลสำเร็จอย่างราบรื่น ฉะนั้น หากผู้นำไม่มีความสามารถที่จะนำผู้ตาม และเพื่อนร่วมงาน หรือสมาชิกทำงานให้สำเร็จตามเป้าหมายของหน่วยงาน องค์กร รวมถึงชุมชนได้ แสดงว่าผู้นำไม่มีภาวะความเป็นผู้นำ หรือจะเรียกได้ว่า เป็นผู้นำที่ไม่มีความสามารถในการนำ

เพราะฉะนั้น เมื่อพิจารณาจากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นนั้นแล้ว จะเห็นได้ว่า ในพื้นที่ทั้ง ๔ ชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างดังกล่าวนี้ ส่วนใหญ่ ผู้นำชุมชนจะมีภาวะความเป็นผู้นำสูง เพราะเป็นที่น่าเชื่อถือ เป็นที่น่าเคารพของประชาชนในชุมชนเป็นเบื้องต้น หรือเป็นเหมือนบันไดขั้นแรกทำให้สามารถพัฒนาชุมชนของตนเองให้เกิดความเข้มแข็งได้ ดังนั้น ถ้าผู้นำชุมชนที่มีภาวะความเป็นผู้นำสูง จึงสามารถดำเนินการกิจกรรมชุมชนทุกอย่างให้สำเร็จได้อย่างสะดวกราบรื่น^{๑๗} ทั้งนี้ โดยพื้นฐานของการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองภายใต้วิธีการที่จะทำให้ชุมชนมีการบริหารจัดการด้วยตนเองได้นั้น ในเบื้องต้น ในชุมชนจำเป็นต้องมีผู้นำที่เป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล^{๑๘} และต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเกี่ยวกับเรื่องนโยบายการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน^{๑๙} รวมถึงมี

^{๑๖} Terence, R. Mitchell and James, R. Larson, Jr., **People in organizations: An introduction to organizational behavior** (3rd ed.), (Singapore: McGraw-Hill, 1973): 435-436.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์แก้ว, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๘} สัมภาษณ์ นายกมลภัทร์ สมศรี, พัฒนาการอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๙} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

แนวคิด มีทัศนคติ หรืออุดมการณ์ในการปฏิบัติงานร่วมกันกับทุกฝ่ายแบบพึ่งพาอาศัยกันและกัน^{๒๐} เรียกว่า เป็นงานที่ผู้นำต้องมีบทบาท หน้าที่ และเป็นภารกิจสำคัญที่สุดของโครงการชุมชนและการพัฒนาชุมชนที่ผู้นำจะต้องทำหน้าที่ในเรื่องของการบริหารจัดการชุมชนของตนเองให้เกิดความเข้มแข็ง หรือสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน^{๒๑} โดยมีการสนับสนุนนโยบายเกี่ยวกับการเสริมสร้างให้ชุมชนเข้มแข็ง และมุ่งเน้นถึงประโยชน์สุขของประชาชนในชุมชน เพื่อให้เกิดความอยู่ดี กินดี^{๒๒} อย่างไรก็ตาม ในคำว่า “ชุมชนเข้มแข็ง” นั้น สามารถวัดได้จากการที่คนภายในชุมชนเกิดความเข้มแข็ง กล่าวคือวัดจากตัวผู้นำชุมชน และตัวสมาชิกในชุมชนที่เข้มแข็งในแง่ของวิถีคิดที่จะพึ่งตนเองได้ ไม่ใช่วิถีคิดที่จะคอยรับแต่การสนับสนุนจากผู้อื่น หรือหน่วยงานต่างๆ จากภายนอกอย่างเดียว^{๒๓} และในฐานะบุคคลที่เป็นผู้นำ ก็ต้องมีแนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบระยะยาว^{๒๔} ที่เกี่ยวกับเรื่องด้านการบริหาร การปกครอง อาทิเช่น เรื่องการตั้งเวรยามภายในชุมชน พร้อมมีเครื่องมืออุปกรณ์สำหรับป้องกันภัยต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อ เช่น มีการตั้งป้อมยาม และติดตั้งกล้องวงจรปิดในจุดต่างๆ เป็นต้น^{๒๕} เพื่อรักษาความปลอดภัยมากยิ่งขึ้นทั้งชีวิตและทรัพย์สินของทุกคนภายในชุมชน^{๒๖} โดยมีการขอความร่วมมือกันกับทางเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ดูแลรับผิดชอบพื้นที่นั้น เพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมและช่วยตรวจตราสอดส่องดูแลความสงบภายในชุมชนหรือหมู่บ้านของตนเอง^{๒๗} ในส่วนนี้ นับว่าเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างทั้งภาครัฐและภาคประชาชน^{๒๘} และจำเป็นต้องมีการติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่ของภาครัฐและภาคส่วนอื่นๆ อย่างสม่ำเสมอด้วย^{๒๙}

^{๒๐} สัมภาษณ์ พันตำรวจโท เสนีย์ ธรรมนิยม, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายกานต์ ชงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๒} สัมภาษณ์ นายวิรัตน์ ปัดตาละคะ, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๓} สัมภาษณ์ นายกานต์ ชงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พันตำรวจโท เสนีย์ ธรรมนิยม, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๕} สัมภาษณ์ นายวิรัตน์ ปัดตาละคะ, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๖} สัมภาษณ์ นางสมจิต ไสระถาวร, ราษฎ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พันตำรวจโท เสนีย์ ธรรมนิยม, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นายธนา พิพิธกุล, พัฒนาการอำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๙} สัมภาษณ์ นายวิรัตน์ ปัดตาละคะ, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

ชุมชนที่เข้มแข็งได้นั้น จะมีลักษณะพิเศษเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งเป็นส่วนประกอบสำคัญของชุมชน โดยเฉพาะผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็ง มีภาวะความเป็นผู้นำที่มีความคิดในการจะพัฒนาชุมชนหรือหมู่บ้านของตนเองให้เข้มแข็งให้เจริญก้าวหน้า^{๓๐} และทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ปัจจุบัน^{๓๑} เพราะฉะนั้น ชุมชนเข้มแข็ง ก็คือชุมชนที่จะต้องพึ่งตนเอง เป็นชุมชนที่คิดที่จะพึ่งตนเองเป็นหลัก และสิ่งสำคัญอันดับแรกที่ต้องคำนึงถึง ก็คือพิจารณาที่ตัวคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำที่มีความสามารถจะชักนำพาชุมชนไปสู่เป้าหมายสำเร็จได้ แต่ในทางกลับกัน ถ้าตัวผู้นำชุมชนไม่มีความสามารถในการเป็นผู้นำที่พึงประสงค์ คือ ขาดวิสัยทัศน์ หรือขาดอุดมการณ์ในการเป็นผู้นำ และขาดความกระตือรือร้นในการพัฒนาชุมชนของตนเอง ก็จะไม่สามารถพัฒนาหรือบริหารจัดการชุมชนให้ประสบผลสำเร็จได้ เพราะปกติชุมชนที่อ่อนแอ ก็คือชุมชนที่ไม่หวังพึ่งตนเอง เป็นชุมชนที่มีแต่จะขอการสนับสนุนอย่างเดียว^{๓๒} ยังมีความรู้สึกโหยหาในการที่จะให้องค์กรภายนอก เช่น ภาครัฐ เป็นต้น เข้าไปสนับสนุนอยู่ตลอดเวลา^{๓๓} ไม่ยอมที่จะชวนชวนขวนขวายค้นหาวิธีการในการบริหารจัดการชุมชนตนเองให้เข้มแข็ง^{๓๔} ซึ่งเกิดจากตัวผู้นำที่ขาดภาวะความเป็นผู้นำในด้านวิสัยทัศน์หรือขาดวิสัยคิดที่จะพัฒนาชุมชนตนเองให้เข้มแข็งนั่นเอง^{๓๕} และไม่เกิดการระเบิดจากข้างใน คือ มิได้เริ่มต้นที่ตัวชุมชนเองก่อน ดังผู้ให้ข้อมูลหลักได้แสดงทัศนะไว้ว่า

“ความหมายของคำว่า ชุมชนเข้มแข็ง คือ ชุมชนต้องพึ่งตนเอง เริ่มแรกจากตัวข้างใน หมายถึง ต้องเริ่มจากตัวเองก่อน เพราะอะไรที่เกินความสามารถ นี้ค่อยว่ากัน แต่ไม่ใช่พอเราเข้าไปปั๊บ จะขอนั้น จะขอนี้ จะขอนั้นนะ มีตัวอย่างนี้ ควรน่าจะหมดไปในสังคมปัจจุบัน ยิ่งถ้าเป็นหลักเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้วนี้ เพราะหลักปรัชญาของในหลวง ก็คือเป็นหลักของการพึ่งตนเองเป็นสำคัญ”^{๓๖}

จากข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า ชุมชนเข้มแข็งนั้น หมายถึง การที่ชุมชนสามารถจะพึ่งตนเองได้ก่อนในระดับที่เหมาะสมกับบริบทชุมชนที่ตนดำรงอยู่ทั้งในด้านสภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนั้น การพัฒนาชุมชนในบริบท

^{๓๐} สัมภาษณ์ นายประเทือง พาโคกหม (ข้าราชการบำนาญ), ประธานกลุ่มฅมปาณกิจสงเคราะห์หมู่บ้านทับสวาย หมู่ที่ ๑ และปราชญ์ชาวบ้านด้านโครงการเศรษฐกิจพอเพียง หมู่ที่ ๑ ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๑} สัมภาษณ์ นายไพฑูรย์ บาลโสง, นายองค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๒} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๓} สัมภาษณ์ นายชาติชาย บุญผุย, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกอง ตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๔} สัมภาษณ์ นายประจักษ์ เป็นตามวา, นายองค์การบริหารส่วนตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๕} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๖} สัมภาษณ์ นายปรีชา พรหมบุตร, พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๙.

ใหม่ที่ภาครัฐเข้าไปช่วยในการทำงานภายในชุมชน เพราะภาครัฐต้องการให้ชุมชนพึ่งตนเอง^{๓๗} การบริหารจัดการการชุมชนในปัจจุบันควรเป็นการริเริ่มความคิดที่จะช่วยเหลือตนเองก่อนเป็นอันดับแรก^{๓๘} โดยเฉพาะในฐานะผู้นำชุมชนต้องเป็นผู้มีภาวะผู้นำในการกระทำให้ผู้ตามหรือสมาชิกในชุมชนเกิดการร่วมทำงานด้วยความเต็มใจ โดยพยายามปลูกฝังให้ประชาชนในชุมชนเกิดการเรียนรู้และจัดการตนเองจนเต็มความสามารถเท่าที่ตนเองจะทำได้ และเป็นการปฏิบัติตนเองสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อันเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้พระราชทานไว้ให้แก่พสกนิกรชาวไทยเพื่อเป็นแนวทางสำหรับการดำเนินชีวิตให้รู้จักความพออยู่ พอกิน ซึ่งแก่นแท้หรือหัวใจหลักนั้นก็คือการมุ่งเน้นสอนให้คนรู้จักการพึ่งตนเองเป็นสำคัญเป็นเบื้องต้น^{๓๙} แต่ถ้าไม่สามารถที่จะดำเนินกิจกรรมที่ทำอยู่ให้ประสบผลสำเร็จได้ ก็ต้องอาศัยภาครัฐหรือองค์กรภาคีเครือข่ายภายนอกมาสนับสนุนในกิจกรรมการพัฒนาชุมชน^{๔๐} ซึ่งเข้ากับหลักการขับเคลื่อนกิจกรรมชุมชนสู่ภาคปฏิบัติ โดยมีกระบวนการที่สำคัญ ๓ ประเภท^{๔๑} คือ

- ๑) กิจกรรมประเภทที่ชุมชนทำเอง
- ๒) กิจกรรมประเภทที่ชุมชนทำร่วมกับองค์กรภายนอก
- ๓) กิจกรรมประเภทที่ชุมชนขอรับการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก

เพราะชุมชนที่พึ่งตนเองได้ หรือชุมชนที่เข้มแข็งได้ ก็คือชุมชนที่มีทั้งผู้นำชุมชน ทีมงานและผู้ตาม หรือสมาชิกในชุมชน และเพื่อนร่วมงานที่รู้จักตนเองดีว่า ใครจะต้องทำอะไร ที่ไหน ทำไม ต้องทำ และทำอย่างไร หรือเข้ากับหลัก ๔W ๑H คือ ใคร (Who) อะไร (What) ที่ไหน (Where) ทำไม (Why) และอย่างไร (How)^{๔๒} ถ้าส่วนไหนที่ตนเองทำได้ ก็ทำไป ถ้าส่วนไหนที่ทำไม่ได้ ก็ต้องรู้ว่า จะต้องขอความร่วมมือจากใคร จากที่ไหน และหาวิธีทำอย่างไร สิ่งเหล่านี้ ก็คือชุมชนที่เข้มแข็งเป็นชุมชนที่รู้จักคิด สามารถบริหารจัดการตามความต้องการของตนเองได้^{๔๓} แต่อย่างไรก็ตาม ชุมชนที่เข้มแข็งแล้ว ไม่ได้หมายความว่า ชุมชนจะต้องทำเองทุกเรื่อง^{๔๔} เพราะชุมชนอยากจะมีสิ่งนั้น สิ่งนี้ ซึ่งถ้าคิดว่า ตนเองทำสิ่งใดได้ ก็ทำสิ่งนั้นไป แต่ถ้าคิดว่า ทำไม่ได้ ก็หาคนมาร่วมทำ และถ้าคิดว่า มีคนมาทำร่วมแล้ว ก็ยังทำไม่ไหว จะต้องหาคนมาช่วยทำให้ และต้องรู้ด้วยว่า หน่วยงานที่จะต้องทำให้นั้นเป็นใคร อย่างเป็นต้น^{๔๕} เพราะฉะนั้น ผู้นำชุมชนควรมีวิสัยทัศน์ (Vision) คือ รู้จักมองการณ์ไกลไว้ในอนาคตเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ อาทิเช่น มีการวางตัวบุคคลไว้สืบทอดตำแหน่งต่างๆ ในชุมชน อาจจะมี

^{๓๗} สัมภาษณ์ นายกณภัทร์ สมศรี, พัฒนาการอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๘} สัมภาษณ์ นายนิคม ศรีวงษ์, ประธานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองกอง หมู่ที่ ๓ ตำบลโคตอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๙} สัมภาษณ์ นายปรีชา พรหมบุตร, พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๐} สัมภาษณ์ นายธนา พิพิธกุล, พัฒนาการอำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๑} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๒} นายกสิณ นวลโคกสูง, พัฒนาการจังหวัดนครราชสีมา, ๒๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๓} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๔} สัมภาษณ์ นางสาวกาญจนา ลิขสิทธิ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน ชำนาญการ (ผู้ให้ข้อมูลแทนนางสุพัตรา แสงทอง, พัฒนาการจังหวัดสุรินทร์), ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๕} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

คัดเลือกบุคคลที่เหมาะสมหรือสมควรจะส่งเสริม พัฒนา อบรม และสั่งสอนให้เป็นผู้นำชุมชนได้^{๕๖} เพราะชุมชนจะเข้มแข็งได้นั้น จำเป็นต้องมีการวางตัวผู้นำชุมชนที่มีความรู้ในด้านต่างๆ พร้อมทั้งจะเป็นผู้สืบทอดตำแหน่งหรือภารกิจหน้าที่อื่นจะต้องทำภายในชุมชนของตนเองต่อไป อันจะส่งผลให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้ในมิติต่างๆ เช่น ในมิติเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการปกครอง เป็นต้น^{๕๗} กล่าวโดยสรุป คือ ผู้นำชุมชนที่มีภาวะผู้นำด้านวิสัยทัศน์ที่ดีเลิศนั้น ต้องมีความสามารถคาดการณ์และมองเห็นโอกาสได้อย่างชัดเจนในการทำงานต่างๆ ให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย^{๕๘} ในขณะที่คนอื่นมองไม่เห็นโอกาสนั้น^{๕๙} และมีความสามารถในการพิจารณาไตร่ตรองแยกแยะเหตุผลของปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี ซึ่งนำไปสู่การแก้ไขปัญหาภายในหน่วยงาน องค์กร รวมถึงชุมชนของตนเองได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมกับบริบทหรือสถานการณ์ต่างๆ^{๕๐}

๒) การบริหารจัดการธรรมาภิบาล

ผู้นำชุมชนผู้มีความรู้ ความสามารถในการบริหารจัดการธรรมาภิบาลและการทำงานที่รับผิดชอบได้ดี เป็นคุณลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ผู้นำชุมชนสามารถบริหารจัดการในเรื่องของการครองตน คน งาน และกลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชนให้ประสบความสำเร็จได้ด้วย^{๕๑} ก็จัดว่าเป็นเรื่องที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ผู้นำถือว่ามีค่ามาก เวลาจะปฏิบัติหรือทำงานอะไร ต้องทำให้ดีให้รอบคอบ ต้องมีความรู้ความเข้าใจหลักต่างๆ ในการทำงาน^{๕๒} และมีประสบการณ์ในหลายๆ ด้านได้ไปศึกษาเรียนรู้มาจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ แล้วนำมาแนะนำสมาชิกหรือประชาชนในชุมชน เพื่อนำไปสู่ภาคการปฏิบัติในชุมชนของตนเองต่อไป โดยผ่านกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชน^{๕๓} เพราะชุมชนมีความเข้มแข็งไม่แตกต่างกัน แต่ขึ้นอยู่กับผู้นำชุมชนมีความรู้ ความสามารถในการที่จะบริหารจัดการชุมชนตนเองได้อย่างไร ดังนั้น หน่วยงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นทั้งภาครัฐ และภาคองค์กรภาคีพัฒนาจากภายนอก จึงต้องเลือกเป้าหมายพื้นที่ในการที่จะปฏิบัติงานร่วมกับชุมชน เช่น กรณีชุมชนที่เข้มแข็ง ก็

^{๕๖} สัมภาษณ์ นางพนิดา เขียวรัมย์, ประธานคณะทำงานด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๗} สัมภาษณ์ นายประเทือง พาโคกหม, ประธานกลุ่มฅาปนกิจสงเคราะห์หมู่บ้านทับสวาย หมู่ที่ ๑ และปราชญ์ชาวบ้านด้านโครงการเศรษฐกิจพอเพียง หมู่ที่ ๑ ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๘} สัมภาษณ์ นายกลิน นวลโคกสูง, พัฒนาการจังหวัดนครราชสีมา, ๒๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๙} สัมภาษณ์ นายไพฑูริย์ บาลโสง, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๐} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์บัว, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๑} สัมภาษณ์ นายคำพา แก้วนระรา, ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านทับสวาย และปราชญ์ชาวบ้านด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๒} สัมภาษณ์ นางพนิดา เขียวรัมย์, ประธานคณะทำงานด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๓} สัมภาษณ์ นายนิคม ศรีวงษ์, ประธานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองกอง หมู่ที่ ๓ ตำบลโศด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

คือเป้าหมายหนึ่งของภาครัฐที่เลือกไปปฏิบัติงาน^{๕๔} และการที่จะกำหนดวัดชุมชนให้ได้ตามเกณฑ์มาตรฐานว่า เป็นชุมชนเข้มแข็งนั้น ในปัจจุบันแม้จะมีวัดที่วัดชุมชนดังกล่าวได้หลายตัว แต่ในระยะหลังๆ มา นี้ ก็จะใช้ตัววัดวัดชุมชนอยู่ ๓ ตัวหลักๆ คือ ๑) วัดที่ตัวคน คือ มีทั้งผู้นำและผู้ตาม หรือสมาชิกในชุมชน ๒) คือ วัดที่รูปแบบบริหารจัดการของชุมชน และ ๓) วัดที่การบริหารจัดการทุนชุมชน^{๕๕} อย่างไรก็ตาม ผู้นำต้องมีความเข้าใจในบริบทชุมชนของตนเองเป็นที่ตั้ง สามารถทำให้ประชาชนในชุมชนเกิดการยอมรับ เชื่อถือ และไว้วางใจ สามารถประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถช่วยเหลือแก้ไขปัญหาอุปสรรคของกันและกันได้ทุกกลุ่มองค์กร ทำให้รู้จักความเสียสละในการปฏิบัติงาน ที่จะส่งผลทำให้ชุมชนเข้มแข็งได้ เพราะความสำเร็จในกิจกรรมชุมชนทุกอย่างนั้น ไม่ใช่จะทำคนเดียวก็ได้ แต่ต้องทำเป็นเครือข่าย โดยมีความตั้งใจ ความมุ่งมั่น ความร่วมมือ ร่วมใจกันจากทุกภาคส่วน^{๕๖}

เนื่องจากการบริหารจัดการชุมชน จำเป็นต้องทำงานร่วมกันหลายๆ ฝ่าย จึงจะประสบผลสำเร็จได้ตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ร่วมกัน^{๕๗} ในชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง หรือแถบอีสานใต้ นี้ ส่วนใหญ่จะมีวิถีชีวิตและการทำงานร่วมกันที่สัมพันธ์เชื่อมโยงเป็นภาคีเครือข่ายกันตามหลัก “บวร” คือ บ้าน วัด โรงเรียน หรือราชการ^{๕๘} โดยตัวชุมชนเองนั้นจะสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมชุมชนหรือโครงการชุมชนแต่ละอย่างให้ดำเนินการเป็นไปจนบรรลุเป้าหมายได้ จะต้องใช้หรืออาศัยทรัพยากรมนุษย์ หรือทุนมนุษย์^{๕๙} คือ ประชาชนภายในชุมชนที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในด้านต่างๆ^{๖๐} แต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษา หรือให้ปฏิบัติงานตามความถนัดของแต่ละคน ยกตัวอย่างอดีตผู้นำชุมชน อาทิเช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครู อาจารย์ และข้าราชการต่างๆ ที่เกษียณอายุราชการแล้ว^{๖๑} ก็สามารถเชิญบุคคลเหล่านี้ให้มาช่วยเป็นที่ปรึกษา เป็นผู้ทรงคุณวุฒิของชุมชน และเชิญเข้าร่วมประชุม

^{๕๔} สัมภาษณ์ นายปรีชา พรหมบุตร, พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๕} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์เป้า, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๖} สัมภาษณ์ นายเจริญ วันโรสง, กำนันตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๗ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๗} สัมภาษณ์ นายมานพ ต่างประโคน, กำนันตำบลกระเทียม อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๘} สัมภาษณ์ นายพันธ์ ช้อนกลิ่น, กำนันตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๙} สัมภาษณ์ นายณภัทร สมศรี, พัฒนาการอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๖๐} สัมภาษณ์ นายประเทือง พาโคกทม, ประธานกลุ่มฅาปนกิจสงเคราะห์หมู่บ้านทับสวาย หมู่ที่ ๑ และปราชญ์ชาวบ้านด้านโครงการเศรษฐกิจพอเพียง หมู่ที่ ๑ ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๖๑} สัมภาษณ์ นายสุชัย พันธุ์รัตน์, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

ในที่ประชุมด้วย เพื่อปรึกษาหารือในเวลาที่ชุมชนเกิดปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ภายในชุมชน^{๖๒} ดังนั้น บุคคลเหล่านี้ จึงเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และมีประสบการณ์ในเรื่องต่างๆ คอยให้คำแนะนำหรือเสนอแนะทางข้อคิดเห็นในที่ประชุม เพื่อช่วยหาทางแก้ไขปัญหา อุปสรรคต่างๆ ทำให้การบริหารจัดการชุมชนประสบผลสำเร็จได้ดี^{๖๓} นอกจากนี้ ก็ยังมีผู้สูงอายุคนอื่นๆ ไปอีกมากมายภายในชุมชน เช่น ปราชญ์ชุมชน หรือปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น^{๖๔} แม้จะเป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการ แต่ก็เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถและเชี่ยวชาญในแต่ละสาขาเฉพาะทาง^{๖๕} ได้มีการเลือกใช้บุคคลเหล่านี้ให้ถูกกับงานที่ตนเองถนัด โดยคำนึงถึงความสามารถเฉพาะตัวว่า คนไหนถนัด หรือเชี่ยวชาญในเรื่องด้านไหน ก็จะให้ทำในเรื่องด้านนั้น^{๖๖} ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มแม่บ้านทอผ้า ก็จะเชี่ยวชาญในเรื่องการทอผ้ามัดหมี่ กลุ่มจักสาน ก็จะเชี่ยวชาญในการจักสาน เป็นต้น^{๖๗} บุคคลเหล่านี้ เรียกได้ว่า เป็นปราชญ์ชุมชนโดยตรง ดังผู้ให้ข้อมูลหลักได้กล่าวไว้ว่า

“ยังมีคนอื่นๆ อีกเยอะคะ ภายในชุมชน หมายถึง คนเฒ่า คนแก่ หรือ บุคคลผู้เป็นที่เคารพนับถือของคนในชุมชน อย่างที่เรียกกันว่า ปราชญ์ชาวบ้าน หรือ คนเฒ่า คนแก่ที่เก่งในด้านต่างๆ ในชุมชนเรา ถ้าพูดถึงผู้นำแบบนี้ มีเยอะนะในชุมชนนี้ เพราะชุมชนเรามีฐานเรียนรู้หลายฐานนะ ก็จะเชิญท่านเหล่านี้ให้ไปเป็นผู้ดูแลฐานเหล่านั้น^{๖๘}

จากข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า ผู้นำชุมชนนั้น เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน รวมถึงคณะกรรมการ ผู้บริหารกลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆ เป็นต้น นอกจากที่ตนเองต้องมีบทบาท หน้าที่ และภารกิจความรับผิดชอบในการทำงานตามตำแหน่งที่ตนเองได้รับการเลือกตั้งมาจากประชาชนหรือสมาชิกในชุมชนแล้ว^{๖๙} ยังจำเป็นต้องมีการกระจายอำนาจในด้านการปกครอง หรือการบริหารจัดการชุมชนให้กับผู้นำชุมชนคนอื่นๆ และประชาชนได้ร่วมทำงานชุมชน

^{๖๒} สัมภาษณ์ นายชาติชาย บุญผุย, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกอง ตำบลโดด อำเภอโศกศรีสุพรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๖๓} สัมภาษณ์ นายสุรัชย์ พันธุ์รัตน์, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอยะนิง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๖๔} สัมภาษณ์ นางพินดา เขียวรัมย์, ประธานคณะกรรมการด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอบึงสามพัน จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๖๕} สัมภาษณ์ นายวรมช กันสุมาโล, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด และประธานกลุ่มสตรีทอผ้าไหมประจำตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๑ กันยายน, ๒๕๕๙.

^{๖๖} สัมภาษณ์ นางสาวศุภธิดา ศรีจารัตน์, ปราชญ์ชาวบ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกอง ตำบลโดด อำเภอโศกศรีสุพรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๖๗} สัมภาษณ์ นางสาวสวัสดี มั่นหมาย, ประธานกลุ่มสตรีทอผ้าไหม หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด และประธานกลุ่มสตรีทอผ้าไหมประจำตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๓ กันยายน, ๒๕๕๙.

^{๖๘} สัมภาษณ์ นางพินดา เขียวรัมย์, ประธานคณะกรรมการด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอบึงสามพัน จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๖๙} สัมภาษณ์ นายรวม วงษ์ศรี, ตัวแทนปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙.

ด้วย พร้อมเสนอแนวคิดในเรื่องเกี่ยวกับกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน^{๗๐} คือสามารถมอบหมายหน้าที่ต่างๆ มีการแต่งตั้ง หรือเลือกใช้บุคคลในชุมชนที่มีความรู้ ความสามารถ และความเชี่ยวชาญในด้านต่างๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานด้วย^{๗๑} เพื่อช่วยให้การบริหารจัดการชุมชนได้ดำเนินไปได้สู่จุดมุ่งหมายได้สำเร็จ โดยมีการบริหารจัดการชุมชนที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกองคาพยพภายในชุมชน และมีการบริหารจัดการทุนชุมชน โดยเฉพาะทุนทางตัวบุคคลภายในชุมชนนั่นเอง เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการบริหารจัดการชุมชนของตนเอง^{๗๒} ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญมีอิทธิพลส่งผลทำให้ประชาชนในชุมชนเกิดไว้วางใจ ชื่นชอบ เคารพ นับถือในตัวผู้นำชุมชน เพราะมีการเสียสละจริงๆ ไม่หวังอำนาจ และก็ปฏิบัติตัวให้เป็นตัวอย่าง^{๗๓} ทั้งนี้ ก็เป็นการบ่งบอกให้เห็นถึงภาวะความเป็นผู้นำในลักษณะของผู้ที่สามารถประสานให้ประชาชนในชุมชนไม่เกิดความแตกแยกกัน^{๗๔} เพราะว่าบางครั้งอาจจะมี ความขัดแย้งกันในเรื่องผลประโยชน์และสิทธิที่สมาชิกในชุมชนจะพึงได้รับ^{๗๕} โดยใช้วิธีจูงใจหรือเกลี้ยกล่อมบุคคลที่มีปัญหาหรือว่าบุคคลที่จะสร้างความแตกแยกในชุมชน รวมถึงกลุ่มองค์กรชุมชนให้มีความรู้รัก สามัคคีปรองดองกัน^{๗๖} เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็สามารถทำให้การบริหารจัดการในส่วนอื่นๆ ได้ง่ายขึ้น^{๗๗} เช่น กรณีเกิดปัญหาเรื่องของกลุ่มองค์กรชุมชนก็เหมือนกัน กล่าวคือเมื่อเกิดปัญหาขึ้นภายในกลุ่มองค์กรชุมชน เช่น เรื่องรายได้ เรื่องหนี้สินของประชาชน หรือสมาชิกในกลุ่มองค์กร เป็นต้น ก็มีการเชิญผู้นำทุกกลุ่มองค์กร รวมถึงบุคคลที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้นมาเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือ เพื่อช่วยกันค้นหาสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้น แล้วนำมาพิจารณาร่วมกันว่า ปัญหาดังกล่าวเกิดจากสาเหตุอะไร แล้วจะร่วมกันหาวิธีการจัดการแก้ไข ปัญหาให้กับชุมชนกันได้อย่างไร^{๗๘} สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลหลักที่ได้กล่าวไว้ว่า

^{๗๐} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ลอยประโคน, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๗๑} สัมภาษณ์ นายสุรชัย พันธุ์รัตน์, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๗๒} สัมภาษณ์ นางสาวอารีรัตน์ หอมเนียม, พัฒนาการอำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๗๓} สัมภาษณ์ นายสุรชัย พันธุ์รัตน์, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๗๔} สัมภาษณ์ นายไพฑูรย์ บาลโสง, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๗๕} สัมภาษณ์ นายคำพา แก้วนะรา, ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านทับสวาย และปราชญ์ชาวบ้านด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๗๖} สัมภาษณ์ นายสุรชัย พันธุ์รัตน์, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๗๗} สัมภาษณ์ นายมานพ ต่างประโคน, กำนันตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๗๘} สัมภาษณ์ นายวิรัตน์ ปัดตาละคะ, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

“พวกเราจะทำยังไงกันดี ถึงจะแก้ไขปัญหาก็ให้ชุมชนได้ ในเมื่อชุมชนเกิดปัญหาขึ้นมาแล้ว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่มีการใช้หนี้ใช้สินบ้าง มีการพักหนี้บ้าง แต่พอมีผู้ไม่ใช้หนี้ใช้สินหน้อย ก็เลยมีปัญหา ฉะนั้น พวกเราน่าจะหาวิธีในการทำให้ชาวบ้านได้เกิดความรู้ ความเข้าใจกับเรื่องตรงนี้กันให้ได้”^{๗๙}

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นนั้น ทำให้ทราบได้ว่า การแก้ไขปัญหาของชุมชน บางครั้งต้องอาศัยกระบวนการกลุ่มของทุกฝ่าย คือ ทั้งผู้นำชุมชนและสมาชิกที่เกี่ยวข้องต้องให้ความร่วมมือกันในการจัดการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว โดยเฉพาะตัวผู้นำนั้นต้องรู้จักใช้ภาวะความเป็นผู้นำในลักษณะกระบวนการกลุ่มหรือหลักการมีส่วนร่วมมาเป็นเครื่องมือการแก้ไขปัญหาก็คือต่างคนต่างพึ่งพาอาศัยกันและกัน^{๘๐} โดยมุ่งถึงการใช้ความร่วมมือจากทุกฝ่าย การสร้างแรงจูงใจ ประสิทธิภาพ การตัดสินใจ การแก้ไขความขัดแย้ง การส่งเสริมความรู้ให้กับประชาชนในชุมชน รวมถึงความพร้อมของชุมชน และกลุ่มองค์กรชุมชน ที่สามารถจะปรับตัวให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ต่างๆ และในยุคปัจจุบันนี้ ก็มีการให้ชุมชนมีส่วนร่วมภาคีเครือข่ายร่วมมือกับองค์กรภายนอก เช่น เครือข่ายประชาชาติ เป็นต้น^{๘๑} เป็นการทำงานร่วมกันแบบองค์รวม เพื่อมาช่วยส่งเสริมให้ความรู้ให้การอบรมแก่ประชาชนหรือสมาชิกในชุมชน หรืออาจจะส่งสมาชิกเหล่านั้นให้ไปเสริมความรู้และอบรมในเรื่องที่เกี่ยวกับการดำเนินงานกิจกรรมของกลุ่มองค์กรชุมชน เช่น กลุ่มสถาบันการเงิน กลุ่มสหกรณ์หมู่บ้าน และกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ชุมชน เป็นต้น ก็จำเป็นต้องอาศัยหน่วยงาน เช่น ธกส. เป็นต้น ซึ่งเป็นหน่วยงานที่เข้าใจบริบทของการดำเนินงานได้ดี ทั้งนี้ ก็เพื่อให้ทุกคนได้มีความรู้ความเข้าใจในกิจกรรมที่ตนเองได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกด้วยนั่นเอง^{๘๒} เรียกได้ว่า เป็นการแก้ไขปัญหาร่วมกันได้ทุกฝ่าย เพราะชุมชนจะเข้มแข็งได้ ก็ต้องอาศัยผลประโยชน์จากกลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆ ภายในชุมชน เพื่อนำผลประโยชน์ในส่วนนั้นมาบริหารจัดการชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งได้^{๘๓} ถ้ากลุ่มองค์กรชุมชนไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชนในชุมชน กลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆ ก็ก่อตั้งขึ้นไม่ได้ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น ถ้าไม่มีสมาชิกให้ความสนใจ ไม่นำเงินมาฝากและออมไว้ กลุ่มองค์กรดังกล่าว ก็ไม่สามารถที่จะบริหารจัดการกลุ่มองค์กรชุมชนที่ตั้งขึ้นให้เข้มแข็งและดำรงอยู่ได้นาน^{๘๔} เพราะฉะนั้น การที่ผู้นำมีความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการชุมชนให้เรียบร้อยได้อย่างมีประสิทธิภาพและ

^{๗๙} สัมภาษณ์ นายชาติชาย บุญผุย, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกอง ตำบลโคต อำเภอโศกศรีสุพรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๘๐} สัมภาษณ์ นายวิรัตน์ ปัดตาละคะ, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลทับสวาย อำเภอยักษ์แกลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๘๑} สัมภาษณ์ นายปรีชา พรหมบุตร, พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๘๒} สัมภาษณ์ นายชาติชาย บุญผุย, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกอง ตำบลโคต อำเภอโศกศรีสุพรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๘๓} สัมภาษณ์ นางสาวกาญจนา ลิขสิทธิ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน ชำนาญการ (ผู้ให้ข้อมูลแทนนางสุพัตรา แสงทอง, พัฒนาการจังหวัดสุรินทร์), ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๘๔} สัมภาษณ์ นายวิรัตน์ ปัดตาละคะ, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลทับสวาย อำเภอยักษ์แกลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

ประสิทธิผลในเรื่องของการจัดการได้ทั้งตน คน งาน และองค์กรต่างๆ ภายในชุมชน จึงเป็นคุณลักษณะที่สำคัญอย่างยิ่งของผู้นำชุมชนในยุคปัจจุบันนี้^{๘๕} ดังผู้ให้ข้อมูลหลักท่านหนึ่งได้กล่าวเป็นกรณีตัวอย่างไว้อย่างน่าสนใจว่า

“บางทีนะ พอมีภาคองค์กรภายนอกเข้าไปช่วยเหลือชุมชนหรือหมู่บ้านที่ประสบภัย สมมติยกตัวอย่างเช่น กรณีชุมชนประสบภัยทางธรรมชาติ เป็นต้น ก็จะมีการส่งถุงยังชีพเข้าไปช่วยเหลือสัก ๕ ถุง บางบ้านพังเลยนะ แค่นั้นยังชีพนี่นะ เรื่องเล็กๆ นี้นะ ทำให้เป็นเรื่องใหญ่ เพราะเขาไม่มีความรู้ความเข้าใจที่จะจัดการให้เรียบร้อยได้ แต่ขณะที่บางบ้าน แม้พบปัญหากระทั่งเป็นเรื่องใหญ่โตก็ตาม แต่เขาก็มองว่าเป็นเรื่องเล็กๆ น้อยๆ เท่านั้น เขาก็โอเคนะ สามารถจัดการได้เรียบร้อยนะครับ”^{๘๖}

จากข้อมูลดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นตัวชี้วัดถึงความรู้ความสามารถของผู้นำได้ว่า ผู้นำจำเป็นมีความรู้ความสามารถในการที่บริหารจัดการองค์กรของตนเองให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้ตามสถานการณ์ต่างๆ เพราะบางครั้งสิ่งของที่มีอยู่นั้นมีเพียงจำนวนที่จำกัด ถ้าจะแบ่งให้ได้รับครบทุกคน ก็คงไม่สามารถจัดการและสนองตามความต้องการของประชาชนในชุมชนได้ครบแน่นอน^{๘๗} ถ้าผู้นำบางคนหรือบางชุมชนไม่มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการชุมชน บางครั้งเมื่อประสบเหตุการณ์เพียงเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ก็อาจทำเรื่องนั้นให้กลายเป็นเรื่องใหญ่ได้^{๘๘} จนสร้างความเสียหายให้เกิดขึ้นกระทบต่อคนอื่น และสังคมส่วนรวมเป็นวงกว้างไป^{๘๙} แต่ในขณะที่ผู้นำบางคนหรือบางชุมชน มีความรู้ความสามารถที่จะจัดการกับสถานการณ์ที่ตนประสบได้อย่างเรียบร้อย^{๙๐} เพราะฉะนั้น จึงต้องอาศัยความรู้ความสามารถของผู้นำชุมชนเป็นสำคัญ เพื่อช่วยจัดการแก้ไขปัญหาที่กำลังประสบอยู่ให้สำเร็จให้เหมาะสมแต่ละสถานการณ์นั้นๆ^{๙๑}

นอกจากมีผู้นำชุมชนที่ดีในแต่ละประเภทภายในชุมชนแล้ว การที่จะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งได้อีกช่องทางหนึ่ง ยังต้องอาศัยบุคคลผู้เป็นผู้นำ ที่ถือว่าสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการนำพาให้ประชาชนประสบกับความสงบสุขทั้งทางกาย และทางจิตใจ เช่น ผู้นำที่เป็นพระสงฆ์ เป็นต้น หรือ

^{๘๕} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๘๖} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์บัว, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๘๗} สัมภาษณ์ พันตำรวจโท เสนีย์ ธรรมนิยม, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลโด อำเภอโศกศรีสุพรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๘๘} สัมภาษณ์ นางสาวอารีรัตน์ หอมเนียม, พัฒนาการอำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๘๙} สัมภาษณ์ นายนิคม ศรีวงษ์, ประธานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองกอง หมู่ที่ ๓ ตำบลโด อำเภอโศกศรีสุพรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๙๐} สัมภาษณ์ นายเจริญ วันไธสง, กำนันตำบลทับสวาย อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดนครราชสีมา, ๗ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๙๑} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์บัว, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

อาจจะเรียกว่า ผู้นำทางจิตวิญญาณ โดยเฉพาะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่กระหว่างบ้านกับวัดให้ได้ เกิดการเกื้อกูลกัน^{๑๒} ดังนั้น ผู้นำประเภทนี้ จึงถือว่าเป็นผู้นำทางศาสนาที่คอยให้ความรู้ ให้การสั่งสอน ตามหลักคำสอนทางศาสนาเพื่อช่วยขัดเกลาพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจให้กับประชาชนในชุมชน สืบเนื่องจากว่าวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนแถบภาคภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างนี้ ส่วนใหญ่จะ นับถือพระพุทธศาสนา^{๑๓} และชุมชนดังกล่าวนี้ก็จะมีการพัฒนาวัฒนธรรม ประเพณีที่สอดคล้องกับทาง พระพุทธศาสนา ไม่แตกต่างจากชุมชนในส่วนภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศไทย^{๑๔} คือ ประชาชนมักจะ เข้าวัดบำเพ็ญบุญ ประพฤติปฏิบัติตนในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน เพื่อให้ตนเองให้เป็นคนดีของ สังคม ประเทศชาติ และวัดหรือศาสนาก็เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจให้กับทุกคนได้ด้วย ดังมีผู้ให้ข้อมูล หลักได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับองค์กรทางศาสนาไว้ว่า

“การที่เรามีวัดอยู่ร่วมด้วย เป็นสิ่งที่สำคัญมาก คือเราจะมีผู้นำที่เป็น พระสงฆ์อยู่ในชุมชน ก็เลยทำให้ชาวบ้านได้มีโอกาสเข้าวัดเข้าวาทำบุญทำทานกัน รวมถึงทำให้เราได้ปรึกษาหารือเรื่องต่างๆ กับพระสงฆ์ท่านด้วย เพราะคนส่วนใหญ่ ในชุมชนทางแถบภาคอีสานเรา นี้ จะนับถือพุทธมาก มันเป็นวิถีชีวิตของชาวพุทธแถบ อีสานบ้านเรานะคะ และวัดก็ถือว่าเป็นที่ประชุม เป็นแหล่งรวมใจ และช่วยหล่อ หลอมให้คนในชุมชนเกิดความร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกันได้อย่างดี”^{๑๕}

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า องค์กรหรือสถาบันหลักทางศาสนาเป็นอีก องค์กรหนึ่งที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมานานระหว่างบ้านหรือชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ตาม หลัก “บวร” รวมถึงโรงเรียนด้วย แต่ปัจจุบันมักเปลี่ยนจากคำว่า “โรงเรียน” มาเรียกกันแบบรวมๆ ว่า “ราชการ”^{๑๖} เพราะมีภาครัฐในส่วนราชการต่างๆ เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นมากกว่าแต่ก่อน^{๑๗} เพราะฉะนั้น การที่จะเสริมสร้างชุมชนให้ชุมชนเข้มแข็งได้ และให้สามารถ พึ่งตนเองได้ ปัจจุบันนี้ บางครั้ง จำเป็นต้องมีการทำงานร่วมกันหลายฝ่ายในลักษณะแบบมีส่วนร่วม นั้น โดยเฉพาะผู้นำชุมชนหรือผู้นำกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ต้องเป็นผู้มีภาวะผู้นำในด้านการกระทำ มี ความรู้ความสามารถจากการได้แลกเปลี่ยน เรียนรู้ ประสบการณ์ และจากการวิเคราะห์ สังเคราะห์

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายรวม วงษ์ศรี, ประชาชนชาวบ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๓} สัมภาษณ์ นายคำพา แก้วระรา, ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านทับสวาย และประชาชนชาวบ้านด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายธนา พิพิธกุล, พัฒนาการอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๕} สัมภาษณ์ นางพินดา เขียวรัมย์, ประธานคณะทำงานด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนประชาชน ชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายปรีชา พรหมบุตร, พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายกณภัทร์ สมศรี, พัฒนาการอำเภอบัวชุม จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

รวมถึงมีคุณธรรม จริยธรรม^{๙๘} และสามารถที่จะแยกแยะปัญหาต่างๆ ได้ตามเหตุและผล วินิจฉัย ตัดสินใจได้ว่า สิ่งไหนดี และสิ่งไหนไม่ดี จนแยกความแตกต่างระหว่างความถูกต้องกับความไม่ถูกต้อง ได้อย่างชัดเจน จึงจะช่วยเหลือกันในการจัดการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของชุมชนให้สำเร็จได้ดี^{๙๙} กล่าวคือ การสร้างชุมชน รวมถึงสังคมส่วนรวมให้เกิดความสงบสุข^{๑๐๐} ทั้งนี้ ผู้นำชุมชนนั้น ควรเดินนำ เดินไปข้างหน้า ควรมีความทะเยอทะยาน ไม่ควรหยุดทำงานพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับด้าน ศีลธรรม จริยธรรม จำเป็นต้องใช้การกระตุ้นเตือน และมีการประชาสัมพันธ์บ่อยๆ ให้ประชาชนในชุมชนได้ตระหนักรู้ถึงหลักคุณธรรม จริยธรรม เพื่อการพัฒนา อบรม ฝึกฝน และขัดเกลาพฤติกรรม ทั้งของตนเอง และประชาชนในชุมชนให้ดีทั้งทางกาย วาจา และใจ รวมถึงเพื่อความก้าวหน้าของกลุ่มองค์กรต่างๆ ภายในชุมชน ในประเด็นนี้ มีความสอดคล้องกับทัศนะของผู้ให้ข้อมูลหลักอีกท่านหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้มีผลงานด้านผู้นำชุมชนระดับรางวัลประเภทบุคคลดีเด่น คือ “รางวัลผู้ใหญ่บ้านแหวนทองคำ” ได้กล่าวให้แนวทางการเป็นตัวอย่างที่ดีในภาวะความเป็นผู้นำไว้ว่า

“โดยส่วนตัวผมนะ ผมนึกถึงหลักสำคัญอยู่ว่า ๑) เราต้องเป็นผู้หน้าที่ดี และ ๒) เราก็ต้องเป็นผู้ตามที่ดีด้วย และวัดนี้แหละเป็นสถานที่สำคัญสำหรับตัวเราที่เป็นฝ่ายชาวบ้าน เหมือนอย่างผมอยู่หมู่บ้านนี้ ผมต้องเป็นผู้นำเขานะ แต่ถ้าไปที่วัด ผมก็ต้องเปลี่ยนมาเป็นผู้ตามเจ้าอาวาสวัด และเมื่อเจ้าอาวาสท่านกล่าวสอนแนะนำอะไร ผมต้องฟังท่านครับ เพราะตอนอยู่วัดท่านเป็นผู้นำเรา นี่คือหลักหนึ่งที่ผมใช้อยู่ทุกวันนี้ ผมชอบหลักตัวนี้ นี่ดีมากเลยครับ เราสามารถเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับชาวบ้านในชุมชนได้^{๑๐๑}

จากข้อมูลดังกล่าวนี้ ทำให้ทราบได้ว่า ผู้นำชุมชนนั้น นอกจากจะเป็นผู้นำให้คนอื่นแล้ว ยังต้องรู้จักเป็นผู้ตามคนอื่นด้วย คือ ต้องรู้จักปรับตัวหรือวางตัวให้เข้ากับกาลเทศะ และสถานการณ์นั้นๆ โดยเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีก่อน ในเรื่องการปฏิบัติงานต่างๆ เกี่ยวกับกิจกรรมส่วนรวมภายในชุมชน อาทิเช่น กิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน การดูแลในเรื่องสุขทุกข์ของประชาชนในชุมชน รวมถึงการเข้าวัดปฏิบัติตนในวันสำคัญทางพระศาสนา เช่น วันศีล วันพระ เป็น

^{๙๘} สัมภาษณ์ นายประเทือง พาโคกหอม (ข้าราชการบำนาญ), ประธานกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์หมู่บ้านทับสวาย หมู่ที่ ๑ และปราชญ์ชาวบ้านด้านโครงการเศรษฐกิจพอเพียง หมู่ที่ ๑ ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๙๙} สัมภาษณ์ นายเจริญ วันไธสง, กำนันตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๗ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ นางสาวศุภิตา ศรีชาร์ตน์, ปราชญ์ชาวบ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกอง ตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๐๑} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ลอยประโคน, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

ต้น^{๑๐๒} กิจกรรมดังกล่าวนี้ ล้วนทำให้ตัวผู้นำชุมชนเองนั้นได้สร้างบุคลิกภาพของตนเองให้ดีขึ้น ให้เป็นผู้ที่
น่าเชื่อถือ เป็นที่ไว้วางใจสำหรับผู้ตามหรือสมาชิกในชุมชน^{๑๐๓} รวมทั้งได้มีโอกาสเข้าพบปะ สนทนา
พูดคุย ปรึกษาหารือ และขอคำแนะนำคำสั่งสอนกับพระสงฆ์^{๑๐๔} ซึ่งเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ที่มีภูมิ
ธรรม ภูมิความรู้เกี่ยวกับหลักคำสอนทางศาสนา และเป็นผู้ที่ทุกคนในชุมชนต่างเคารพนับถือ^{๑๐๕} ดังมี
ผู้ให้ข้อมูลหลักได้กล่าวไว้ว่า

“เพราะมีพระอยู่ด้วยก็อุ่นใจ ท่านจะคอยสอนแนะนำให้เรา รู้ว่า จะทำ
อะไรก็แล้วแต่ จะต้องนึกถึงบาปบุญคุณโทษ เช่น เรื่องการมีสังฆะ ชื่อตรงต่อกัน หรือ
ว่ามีการพูดการจาที่ดีต่อกัน ในทุกเรื่องที่กำลังทำ และให้นึกถึงผลประโยชน์ของ
ส่วนรวมมาก่อนผลประโยชน์ส่วนตน ยกตัวอย่างผู้นำชุมชนหลายๆ ท่าน เช่น พ่อ
เขียน และท่านรอง อย่างนี้เป็นต้น นี่ก็จะเป็นคนที่ปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างได้ดีมาก
ท่านมีบุคลิกภาพดี และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อทุกคน ฉะนั้น ถ้าคณะกรรมการหรือ
ผู้นำในกลุ่มต่างๆ ทุกคนต่างก็มีการปฏิบัติตนดีให้เป็นตัวอย่างกับชาวบ้าน ถือว่าเป็น
ผู้นำชุมชนที่จะช่วยสร้างให้ชุมชนเข้มแข็งได้”^{๑๐๖}

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่า บางครั้ง เมื่อมีการประชุมเรื่องสำคัญมากๆ
เกิดขึ้นภายในชุมชน ก็เชิญพระสงฆ์มาเข้าร่วมประชุม ร่วมวินิจฉัยตัดสินใจ กับกลุ่มผู้นำชุมชนต่างๆ
เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะผู้บริหาร และผู้นำกลุ่มต่างๆ เป็นต้น ซึ่งเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้
ทุกคน ทำให้เกิดบรรยากาศที่ดีระหว่างการประชุมร่วมกันทุกฝ่าย และเป็นการสร้างให้เกิดสมัคร
สมานสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกันและกัน^{๑๐๗}

๓) มีมนุษยสัมพันธ์ดี

ภาวะความเป็นผู้นำชุมชนในยุคปัจจุบันนี้ ผู้นำชุมชนที่ดีนั้น นอกจากมีวิสัยทัศน์กว้างไกล
กล่าวคือสามารถจะคาดคะเนหรือคาดเดาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและในอนาคตได้อย่าง
ชัดเจน เพื่อหาวิธีการป้องกันไว้ได้อย่างทันท่วงที มีความรับผิดชอบ มีความมุ่งมั่นใฝ่ใจกระตือรือร้นต่อ
การทำงาน มีการปรับปรุงวิธีการทำงานอยู่อย่างสม่ำเสมอ และมีความรู้ความสามารถในการบริหาร
จัดการธุระต่างๆ ได้ดี ซึ่งเกี่ยวกับกิจกรรมชุมชนหรือโครงการในชุมชน ผู้นำยังต้องอาศัยภาวะความ

^{๑๐๒} สัมภาษณ์ พันตำรวจโท เสนีย์ ธรรมนิยม, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ
จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ นายประจักษ์ เป็นตามวา, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัด
สุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๐๔} สัมภาษณ์ นายสุรชัย พันธุ์รัตน์, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วย
แถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๐๕} สัมภาษณ์ นายปรีชา พรหมบุตร, พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๐๖} สัมภาษณ์ นายสุรชัย พันธุ์รัตน์, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วย
แถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๐๗} สัมภาษณ์ นายชาติชาย บุญผุย, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกอง ตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ
จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

เป็นผู้นำในลักษณะที่สำคัญอื่นๆ อีก อาทิเช่น การมีมนุษยสัมพันธ์สูง หรือมีบุคลิกภาพที่ดีต่อผู้ตาม หรือสมาชิกในชุมชน รวมถึงเพื่อนร่วมงานกัน คือ มีความอ่อนน้อมถ่อมตน มีความสุภาพ มีวาทศิลป์ ในการพูดจา สนทนา ปราศรัยได้ดี เป็นต้น^{๑๐๘} และที่สำคัญก็คือภาวะผู้นำที่มีมนุษยสัมพันธ์สูง ดังกล่าวนี้นี้ ย่อมมีอิทธิพลเหนือผู้อื่นทั้งในด้านความคิด และการกระทำ เพราะเป็นผู้สามารถสร้าง แรงจูงใจ ประสานงานติดต่อ หรือเลือกใช้บุคคลต่างๆ ให้ถูกกับลักษณะของงานได้ดี และสามารถทำให้ผู้ตามหรือสมาชิกในชุมชน และเพื่อนร่วมงาน มีความเต็มใจ เกิดการยอมรับ และให้ความร่วมมือ ในการปฏิบัติงานหรือกิจกรรมต่างๆ ภายในกลุ่ม องค์กร หน่วยงาน และชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนทำให้บรรลุผลสำเร็จได้ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้^{๑๐๙} แม้แต่ผู้นำชุมชนด้วยกันเองทุกคน รวมถึงชาวบ้านก็ตาม ต่างก็ไว้ใจศรัทธาอยู่กับการปฏิบัติตัวของคณะกรรมการของคนที่อยู่ในกลุ่มนั้น แล้วก็จะเชื่อมโยงกันในเรื่องอื่นๆ เพราะการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี มีความเอื้ออาทร เกื้อกูลต่อกันนั้น เรียกได้ว่า เป็นการปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่ประชาชนในชุมชนและเด็กรุ่นหลัง และเป็นพลัง ขับเคลื่อนชุมชนอย่างหนึ่งในการช่วยให้การทำงานพัฒนาชุมชนก้าวไปสู่ความเข้มแข็งได้เร็ว^{๑๑๐} ในฐานะเป็นผู้นำ จึงต้องสร้างบุคลิกภาพที่ดี คือมีความมั่นใจในตนเอง มีความมุ่งมั่นในการทำงาน มีความจริงใจ มีความรับผิดชอบ ไม่ย่อท้อต่อปัญหาอุปสรรค และรู้จักเสียสละทั้งร่างกายและแรงใจ^{๑๑๑} เช่น กรณีมีกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับบ้าน วัด และโรงเรียน หรือทางราชการ เป็นต้น โดยสามารถที่จะ เป็นตัวหลักในการดำเนินงานหรือกิจกรรมชุมชนได้ทุกเรื่อง^{๑๑๒} และสามารถสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และติดต่อประสานงานชักชวนนำพาผู้นำกลุ่มต่างๆ หรือสมาชิกในชุมชน รวมถึงเพื่อนร่วมงาน เช่น ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นต้น ให้ช่วยกันทำงานต่างๆ ทั้งจัดเตรียมสถานที่ และ ประชาสัมพันธ์^{๑๑๓} ถือว่าเป็นการฝึกหัดทำทุกอย่างเพื่อให้ประชาชนในชุมชนเกิดความไว้วางใจต่อตัว ผู้นำชุมชนว่า ทำได้จริงอย่างที่พูด^{๑๑๔} ไม่ละทิ้งหน้าที่^{๑๑๕} หรือไม่ทอดธุระในกิจกรรมชุมชนต่างๆ ที่ตน

^{๑๐๘} สัมภาษณ์ นายรวม วงษ์ศรี, ประชาชนชาวบ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๐๙} สัมภาษณ์ นายไพฑูรย์ บาลโสง, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลจรเข้มาก อำเภอบัวโคกชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๑๐} สัมภาษณ์ นายสุรชัย พันธุ์รัตน์, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ นายสมานชัย ไยดวง, กำนันตำบลโคก อำเภอบัวโคกชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๑๒} สัมภาษณ์ นางสาวกาญจนา ลิขสิทธิ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน ชำนาญการ (ผู้ให้ข้อมูลแทนนาง สุพัตรา แสงทอง, พัฒนาการจังหวัดสุรินทร์), ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๑๓} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ลอยประโคน, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอบัวโคกชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๑๔} สัมภาษณ์ นายคำพา แก้วนระรา, ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านทับสวาย และประชาชนชาวบ้านด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ นางสมจิต โสระถาวร, ประชาชนชาวบ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๙.

รับผิดชอบอยู่^{๑๑๖} และสามารถจะเป็นผู้รับภารกิจ พร้อมปฏิบัติหน้าที่ได้ตามบทบาทของภาวะความเป็นผู้นำชุมชน^{๑๑๗}

ปัจจัยสภาพแวดล้อมเกี่ยวกับบุคลิกภาพของผู้นำ ก็ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญอีกประการที่จะทำ ให้ผู้นำชุมชนมีอิทธิพลในด้านความคิดและการกระทำต่อผู้ตามหรือสมาชิกในชุมชน สามารถเสริมสร้างชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งได้ เพราะส่วนใหญ่จะมีโครงสร้างเป็นลักษณะอย่างนี้ คือ บุคคลที่เป็นผู้นำนั้น เบื้องต้นนั้นก็เกี่ยวข้องกับสายโลหิตอันเป็นปัจจัยสภาพแวดล้อม^{๑๑๘} ตัวอย่างเช่น ลูกมีพ่อเป็นผู้นำ พฤติกรรมหรือภาวะความเป็นผู้นำของผู้เป็นพ่อนั้น ก็จะเป็นสิ่งหล่อหลอมตัวผู้เป็นลูกให้มีบุคลิกภาพ มีอัธยาศัย หรืออุปนิสัย จิตใจ ที่คล้ายกับพ่อตนเองตามไปด้วย^{๑๑๙} สืบเนื่องจากการที่ลูกได้เห็นผู้เป็นพ่อทำอะไร เขาก็จะค่อยๆ ซึมซับรับเอาสิ่งนั้นเข้ามาใส่ตนเอง เรื่อยๆ เปรียบเสมือนคนที่อยู่ใกล้ชิดกับพระสงฆ์ หรือผู้มีศีล มีธรรม เขาก็จะมีศีล มีธรรมตามไปด้วย^{๑๒๐} หรือคนที่อยู่คลุกคลีกับบัณฑิต ก็จะเป็นบัณฑิตตามไปด้วย อย่างนี้เป็นต้น ดังนั้น บุคลิกภาพของผู้นำ จึงเป็นปัจจัยสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่อาจจะถูกถ่ายทอดต่อกันมาตั้งแต่สายโลหิตเป็นเบื้องต้นอย่างนี้ด้วย^{๑๒๑} ดังผู้ให้ข้อมูลหลักได้แสดงทัศนะไว้ว่า

“ลักษณะภาวะผู้นำนะครับ เริ่มแรกก็ถ่ายทอดมาจากสายโลหิตก่อน เพราะว่าสิ่งแวดล้อมมันหล่อเลี้ยงคน มันก่อสร้างคนนะ เพราะลูกผู้ใหญ่บ้าน เห็นพ่อทำอะไร ก็ซึมซับเอามา เหมือนอยู่กับพระก็มีธรรมะ อยู่กับบัณฑิต ก็จะเป็นคนฉลาดไป อีกอย่างหนึ่ง เหมือนที่คนโบราณชอบสอนเราบ่อยๆ ว่า คบคนพาล พาลพาไปหาผิด คบบัณฑิต บัณฑิตก็จะพาไปหาผล เพราะฉะนั้น สิ่งเหล่านี้ ก็อาจจะถูกถ่ายทอดให้ซึมซับเข้ามาเรื่อยๆ”^{๑๒๒}

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นนี้ แสดงให้ทราบเหตุผลได้ว่า บุคลิกภาพของบุคคลแต่ละบุคคล ไม่ว่าจะเป็นคนดีหรือคนชั่วนั้น ส่วนหนึ่งย่อมขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบๆ ตัวคนนั่นเอง เป็นสิ่งหล่อหลอมให้ปรับเปลี่ยนไปตาม ดังนั้น ผู้นำจึงต้องเป็นผู้มีภาวะผู้นำทั้งในด้านมนุษยสัมพันธ์สูง

^{๑๑๖} สัมภาษณ์ นางสาวศุภธิดา ศรีชาร์ตัน, ประชาชนชาวบ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกอง ตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๑๗} สัมภาษณ์ นายกลิน นวลโคกสูง, พัฒนาการจังหวัดนครราชสีมา, ๒๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๑๘} สัมภาษณ์ นายปรีชา พรหมบุตร, พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๑๙} สัมภาษณ์ นายประเทือง พาโคกทม (ข้าราชการบำนาญ), ประธานกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์หมู่บ้านทับสวาย หมู่ที่ ๑ และประชาชนชาวบ้านด้านโครงการเศรษฐกิจพอเพียง หมู่ที่ ๑ ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๒๐} สัมภาษณ์ นายปรีชา พรหมบุตร, พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๒๑} สัมภาษณ์ นายคำพา แก้วนระรา, ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านทับสวาย และประชาชนชาวบ้านด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๒๒} สัมภาษณ์ นายปรีชา พรหมบุตร, พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๙.

บุคลิกภาพดี และมีอิทธิพลเหนือผู้อื่นทั้งในลักษณะด้านความคิดและการกระทำนี้เอง^{๑๒๓} จัดว่าสามารถเป็นแรงจูงใจชักนำสมาชิกในชุมชน และเพื่อนร่วมงานให้ทำงานร่วมกันได้อย่างเต็มใจ^{๑๒๔} หรือสามารถเลือกใช้บุคคลที่เหมาะสมแก่การเป็นผู้นำกลุ่มต่างๆ ให้มาปฏิบัติหน้าที่ช่วยเหลือหรือแบ่งเบาภาระในการดูแลปกครองแทนตนเองได้ในทางด้านการปกครองประชาชนภายในชุมชน^{๑๒๕}

สืบเนื่องจากพบว่า ส่วนใหญ่ชุมชนแถบทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างนี้ มีลักษณะพิเศษเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวของหมู่บ้านหรือชุมชนชนบท^{๑๒๖} ที่มีผู้นำชุมชนยุคก่อนๆ ผู้เป็นปราชญ์มีปัญญาความรู้ความสามารถ และมีวิสัยทัศน์ฉลาดมองการณ์ไกลไว้ตั้งแต่อดีตกาลเริ่มการก่อตั้งให้เป็นหมู่บ้านหรือเป็นชุมชน ได้แบ่งขอบเขตพื้นที่ให้มีลักษณะเป็นแผนผังหมู่บ้านหรือชุมชนไว้อย่างเป็นสัดส่วนเรียบร้อย หรือเป็น “คุ้มบ้าน”^{๑๒๗} และการแบ่งขอบเขตพื้นที่และจัดทำแผนผังหมู่บ้าน หรือชุมชนให้เป็นคุ้มๆ ดังกล่าวนี้ ทำให้สะดวกต่อการปกครองหรือการบริหารจัดการชุมชน^{๑๒๘} ทั้งนี้ ในยุคปัจจุบัน มีการคัดเลือกและแต่งตั้งบุคคลที่เหมาะสมเพื่อให้เป็นผู้นำชุมชน เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน และหัวหน้าคุ้ม เป็นต้น^{๑๒๙} ถือว่าเป็นการบริหารจัดการชุมชนแบบกระจายอำนาจทางการปกครองภายในชุมชนตนเอง^{๑๓๐} โดยอาศัยอำนาจตามความใน มาตรา ๒๘ ตรี แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช ๒๔๕๗ พระราชบัญญัติจัดระเบียบบริหารหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง พ.ศ. ๒๕๒๒ และระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยหลักเกณฑ์การเป็นกรรมการหมู่บ้าน การปฏิบัติหน้าที่ และการประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน พุทธศักราช ๒๕๕๑^{๑๓๑}

^{๑๒๓} สัมภาษณ์ นายไพฑูรย์ บาลโสง, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๒๔} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๒๕} สัมภาษณ์ นายสุรชัย พันธุ์รัตน์, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๒๖} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์แก้ว, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๒๗} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ลอยประโคน, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๒๘} สัมภาษณ์ นายชาติชาย บุญผุย, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกอง ตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๒๙} สัมภาษณ์ นายพันธ์ ช้อนกลิ่น, กำนันตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๓๐} สัมภาษณ์ นายนิคม ศรีวงษ์, ประธานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองกอง หมู่ที่ ๓ ตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๓๑} “ธรรมนูญหมู่บ้านสันติสุข ๙ ดี คัมภีร์สร้างอนาคตที่ดีให้ลูกหลาน” หรือ “ธรรมนูญหมู่บ้าน/ชุมชนเมือง ๙ ดี” บ้านโคกเมือง หมู่ที่ ๙ ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์”, ฉบับปี พ.ศ. ๒๕๕๗, หน้า ๑, (หนังสือเอกสารอัสมา).

จากทัศนะของผู้ให้ข้อมูลหลักหลายท่านดังกล่าวไว้แล้วข้างต้นนั้น มีเนื้อสาระสำคัญ สอดคล้องกับเอกสารฉบับ “ธรรมนูญหมู่บ้านสันติสุข ๙ ดี คัมภีร์สร้างอนาคตที่ดีให้ลูกหลาน” ใน หมวดที่ ๑ บททั่วไป ข้อ ๓ ว่าด้วยในธรรมนูญหมู่บ้านนี้ ซึ่งได้ระบุถึงบทบาท และหน้าที่ของผู้นำ ชุมชน รวมถึงกฎ ระเบียบ แบบแผนต่างๆ ทางสังคมไว้อย่างชัดเจน^{๑๓๒} ว่า

“คณะกรรมการหมู่บ้าน” หมายความว่า คณะกรรมการหมู่บ้านตามพระราชบัญญัติ ลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช ๒๔๕๗ พระราชบัญญัติจัดระเบียบบริหารหมู่บ้านอาสาพัฒนา และป้องกันตนเอง พ.ศ. ๒๕๒๒ และระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยหลักเกณฑ์การเป็นกรรมการ หมู่บ้าน การปฏิบัติหน้าที่ และการประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน พุทธศักราช ๒๕๕๑

“หมู่บ้าน” หมายความว่า หมู่บ้านที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช ๒๔๕๗ พระราชบัญญัติจัดระเบียบบริหารหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง พ.ศ. ๒๕๒๒ และให้รวมถึงชุมชนที่จัดตั้งขึ้นโดยองค์กรปกครองท้องถิ่น

“หัวหน้าคุ้ม” หมายความว่า บุคคลที่ได้รับการคัดเลือกจากราษฎรในคุ้มนั้น เพื่อทำหน้าที่ เป็นตัวแทนและประสานการทำงานร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน มีวาระการดำรงตำแหน่ง ๔ ปี นับแต่วันที่ได้รับเลือก โดยผ่านการโหวตเสียงหรือเลือกตั้งจากประชาชนในคุ้มนั้น

“คุ้มบ้าน” หมายความว่า บ้านเรือนที่ตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกัน เป็นกลุ่มย่อยภายใน หมู่บ้าน โดยอาจแบ่งตามสภาพภูมิประเทศ ประวัติความเป็นมา วัฒนธรรม ประเพณี หรือระบบ เครือข่ายญาติ^{๑๓๓}

จะเห็นได้ว่า ผู้นำชุมชนต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์มองการณ์ไกล มีความรู้ในการจัดการธุระได้ดี และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เพื่อทำหน้าที่เป็นตัวแทนและประสานการทำงานร่วมกับคณะบุคคลที่ เกี่ยวข้อง ทีมงาน หรือเพื่อนร่วมงาน โดยอาศัยบทบัญญัติ กฎหมาย และกติกาชุมชนต่างๆ เช่น “ธรรมนูญหมู่บ้านสันติสุข ๙ ดี คัมภีร์สร้างอนาคตที่ดีให้ลูกหลาน” เป็นต้น ซึ่งเป็นเครื่องมือสำหรับการ บังคับใช้ในการปกครองระดับหมู่บ้านหรือชุมชน และเป็นการจัดระเบียบสังคม^{๑๓๔} รวมถึงเป็นการ สร้างแนวทางการแก้ไขปัญหาทางสังคมระดับหมู่บ้านหรือชุมชน เพื่อการปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับ วัฒนธรรม จารีต ประเพณี และไม่ขัดต่อกฎหมาย เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันของประชาชนใน หมู่บ้านหรือชุมชน^{๑๓๕} และเป็นการธำรงรักษาไว้ซึ่งความสงบเรียบร้อยของสังคม การทำนุบำรุงรักษา ศาสนา รวมถึงการยึดถือระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข^{๑๓๖} ดังนั้น

^{๑๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

^{๑๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

^{๑๓๔} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ลอยประโคน, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอ ประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๓๕} สัมภาษณ์ นายสมานชัย ไยดวง, กำนันตำบลโคด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๓๖} สัมภาษณ์ นายชาติชาย บุญผุย, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกอง ตำบลโคด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

จึงทำให้ผู้นำสามารถบริหารจัดการจัดการชุมชนให้มีความสงบเรียบร้อยดีและให้ประสบความสำเร็จได้ง่ายขึ้น^{๑๓๗}

แต่อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการปกครอง ในยุคกระแสโลกาภิวัตน์เช่นนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันนี้ ผู้นำชุมชนสมัยใหม่ จำเป็นต้องเป็นผู้มีทั้งประวัติภูมิหลังที่ดี^{๑๓๘} มีประสบการณ์ในการทำงาน^{๑๓๙} มีความคุ้นเคยสนิทสนมและมีอรรถาศัยที่ดีกับคนทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ชุมชน^{๑๔๐} มีสุขภาพทางกายแข็งแรง^{๑๔๑} มีจิตใจที่เข้มแข็งปลอดโปร่งโล่งสบายดี อดทนต่อปัญหาอุปสรรคได้^{๑๔๒} มีบารมี และสติปัญญา ปฏิภาณไหวพริบเฉลียวฉลาด^{๑๔๓} มีความมั่นคงหรือมีวุฒิภาวะทางอารมณ์ที่ดี^{๑๔๔} มีความรอบรู้เรื่องข้อมูลข่าวสารหรือสารสนเทศต่างๆ ที่ทันสมัยภายในชุมชน^{๑๔๕} มีความเสียสละ มุ่งมั่น ใฝ่ใจในการปฏิบัติงานตามบทบาท และหน้าที่ตามที่ตนเองรับผิดชอบ^{๑๔๖} มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมชุมชนทุกอย่างกับสมาชิกในชุมชน^{๑๔๗} และเพื่อนร่วมงานทุกฝ่าย รวมถึงองค์กรภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกันทุกภาคส่วน^{๑๔๘} ปัจจัยดังกล่าวนี้ ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ทำให้สะดวกต่อการดำเนินกิจกรรมทุกอย่างให้ประสบผลสำเร็จได้ตามเป้าหมายที่ได้กำหนดหรือวางแผนร่วมกันไว้^{๑๔๙} เพราะฉะนั้น ในประเด็นนี้ จึงมีความ

^{๑๓๗} สัมภาษณ์ นายมานพ ต่างประโคน, กำนันตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๓๘} สัมภาษณ์ พันตำรวจโท เสนีย์ ธรรมนิยม, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๓๙} สัมภาษณ์ นายชาติชาย บุญผุย, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกอง ตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๔๐} สัมภาษณ์ นายสุรชัย พันธุ์รัตน์, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๔๑} สัมภาษณ์ นายมานพ ต่างประโคน, กำนันตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๔๒} สัมภาษณ์ นางสมจิต โสระถาวร, ประชาชนชาวบ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๔๓} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์บัว, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๔๔} สัมภาษณ์ นายรวม วงษ์ศรี, ประชาชนชาวบ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๔๕} สัมภาษณ์ นายปรีชา พรหมบุตร, พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๔๖} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ลอยประโคน, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๔๗} สัมภาษณ์ นายวรมธ กันสุมาโล, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๑ กันยายน, ๒๕๕๙.

^{๑๔๘} สัมภาษณ์ นายธนา พิพิธกุล, พัฒนาการอำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๔๙} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์บัว, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักท่านหนึ่งที่มีประสบการณ์หลายด้านในทางสังคม ได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า

“ผมได้เปรียบที่ได้เป็นตำรวจอยู่ที่นี่มาก่อน เป็นคนที่ผู้ใหญ่คนเฒ่าคนแก่ที่รู้จักกันมาก ต่างก็นับถือกันและกันมาก่อน ครูบาอาจารย์ที่นี่ก็เป็นน้องๆ นุ่นๆ ในโรงเรียนทุกโรงเรียนเขตนี้ และเวลาทำอะไรก็ได้กำหนด ผู้ใหญ่บ้านที่นับถือกันมาก่อนด้วย มาช่วยเหลือร่วมมือกัน และอีกอย่างนะครับ ผมเองแต่ก่อนก็อยู่ที่นี่ เกิดที่นี่แหละ แต่เป็นคนหนุ่มก็อยากไปเรื่อยๆ พอมาตอนหลังๆ ผมมีความต้องการที่จะสร้างบ้านสร้างเมือง สร้างคนให้มีคุณภาพ เพราะฉะนั้น จึงต้องมีความสัมพันธ์หรือมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับทุกคน จึงจะทำงานทุกอย่างได้สำเร็จ”^{๑๕๐}

จากข้อมูลดังกล่าวมาข้างต้นนั้น แสดงให้เห็นได้ว่า ผู้นำชุมชนควรเป็นผู้มีความสามารถประสานในเรื่องต่างๆ ได้เก่ง และสามารถรองรับได้ทั้งตน คน งาน และองค์กรที่อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบที่ตนเองดูแลปกครองอยู่^{๑๕๑} โดยไม่แบ่งแยกแบ่งฝ่าย หรือไม่เลือกปฏิบัติ^{๑๕๒} สอดคล้องกับแนวคิดของ สนธยา พลศรี ซึ่งได้กล่าวถึงลักษณะความเข้มแข็งของชุมชนที่สำคัญประการหนึ่ง อันเกิดจากการที่ผู้นำมีภาวะความเป็นผู้นำชุมชน (Community Leadership) ในลักษณะของผู้มีอิทธิพลในด้านความคิดและการกระทำต่อสมาชิกในชุมชน เพื่อนร่วมงาน รวมถึงองค์กรชุมชน ที่ส่งผลให้สมาชิกในชุมชน เป็นต้น ภายในชุมชน พร้อมทั้งจะเสียสละเวลาและยินดีปฏิบัติตามคำแนะนำเพื่อให้การทำกิจกรรมชุมชนประสบความสำเร็จ กล่าวคือเป็นผู้สามารถประสานความคิดของสมาชิก ให้โอกาสสมาชิกได้แสดงความคิดเห็น ไม่ผูกขาดความคิด หรือไม่เป็นเจ้าของชุมชนเพียงผู้เดียว พร้อมทั้งจะเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นกับผู้อื่น ผนึกตัวเองเข้ากับชุมชนได้อย่างแนบแน่น และร่วมทำประโยชน์เพื่อชุมชน ดังนั้น ผู้นำที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง จึงเป็นผู้ที่เชื่อมประสานแนวความคิดต่างๆ ของสมาชิกในชุมชน และองค์กรชุมชน เพื่อนำไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม^{๑๕๓} ปัจจัยเหล่านี้ เป็นตัวที่จะสร้างความสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกันได้^{๑๕๔} อาทิเช่น ผู้นำกลุ่ม หรือผู้นำที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนในชุมชน หรือแม้แต่นักวิชาการที่เป็นต้นสายของตระกูล ซึ่งเป็นผู้มีภาวะความเป็นนำสูงในด้านของการประสานเชื่อมสัมพันธ์^{๑๕๕} ยกตัวอย่างเช่น กรณีเรื่องการทะเลาะวิวาทกัน เพราะสาเหตุที่เกิดจากการขัดผลประโยชน์ภายในชุมชนหรือองค์กร จำเป็นต้องอาศัยผู้นำ

^{๑๕๐} สัมภาษณ์ พันตำรวจโท เสนีย์ ธรรมนิยม, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลโดด อำเภอบึงสามพัน จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๕๑} สัมภาษณ์ นายวิรัตน์ ปัดตาละคะ, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลทับสวาย อำเภอยะหาญ จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๕๒} สัมภาษณ์ พันตำรวจโท เสนีย์ ธรรมนิยม, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลโดด อำเภอบึงสามพัน จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๕๓} สนธยา พลศรี, **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๕๔.

^{๑๕๔} สัมภาษณ์ นายปรีชา พรหมบุตร, พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๕๕} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

ดังกล่าว^{๑๕๖} ซึ่งต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี วางตัวเป็นกลาง เป็นที่เคารพ ยอมรับ นับถือ และเป็นที่น่าไว้วางใจของทุกฝ่าย^{๑๕๗} รวมถึงการมีวาทศิลป์ในการเจรจาไกล่เกลี่ยประสานสัมพันธ์ให้คู่กรณีที่ขัดแย้งกันเกิดการยุติยอมความต่อกันและกันได้^{๑๕๘}

จากคุณลักษณะของผู้นำชุมชนที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไว้แล้วทั้งหมดข้างต้นนั้น สามารถสรุปได้ว่า ผู้นำชุมชนและต้องมีทีมงานผู้เกี่ยวข้อง จำเป็นต้องมีคุณลักษณะทั้งในด้านนิสัยทัศนคติที่กว้างไกล ด้านการจัดการธุระได้ดี หรือมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการชุมชนให้ประสบความสำเร็จได้ตามเป้าหมาย และด้านมนุษยสัมพันธ์สูง เป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพที่ดี สามารถติดต่อประสานงานใช้บุคคลต่างๆ ให้เข้ามาร่วมมือทำงานกันได้เป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตาม ผู้นำชุมชนสมัยใหม่ในฐานะจำเป็นต้องเป็นผู้นำชุมชนที่มีการบริหารจัดการชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและให้เท่าทันต่อสังคมยุคใหม่ หรือที่เรียกว่า ยุคไอที หรือยุคข้อมูลข่าวสารและสารสนเทศ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงและมีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วทั้งในด้านเทคโนโลยีและการสื่อสารต่างๆ ดังที่พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ.๙, ศ.ดร.) ซึ่งเป็นนักปราชญ์ผู้รู้ยุคใหม่ในทางพระพุทธศาสนาอีกท่านหนึ่งของเมืองไทย ที่ได้ระบุถึงคุณลักษณะสำคัญของผู้นำหรือนักบริหารตามวิถีพุทธ ที่ปรากฏในพุทธปาปนิกสูตร หรือจะเรียกว่า หลักปาปนิกธรรม ๓ ประการ ที่ผู้นำชุมชนควรนำหลักดังกล่าวมาประยุกต์ใช้เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของตนเองให้มีคุณลักษณะเหมาะสมกับบริบททางสังคมที่เจริญและพัฒนาขึ้น มีว่า ผู้นำจะใจความเป็นผู้ที่สามารถปฏิบัติหน้าที่สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีนั้น จำต้องมีคุณลักษณะ ๓ ประการที่สำคัญ^{๑๕๙} ประกอบด้วย

๑) จักขุมา หมายถึง ผู้นำที่มีปัญญาสามารถมองการณ์ไกล ถ้าเป็นนักบริหารทั่วไปต้องสามารถวางแผนและฉลาดในการใช้คน คุณลักษณะข้อแรกนี้ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Conceptual Skill คือ ความชำนาญในการใช้ความคิด

๒) วิธูโร หมายถึง ผู้นำที่จัดการธุระได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน คุณลักษณะที่สองนี้ ตรงกับคำว่า Technical Skill คือ ความชำนาญด้านเทคนิควิธีการต่างๆ

๓) นิสสยสัมปนโน หมายถึง พึงพาอาศัยคนอื่นได้ เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี หรือมีเครดิตดี ถ้านักบริหารที่ดี ต้องผูกใจคนไว้ได้ คุณลักษณะที่สามนี้ สำคัญมาก ดังคำว่า “นกไม่มีขน คนไม่มีเพื่อน ขึ้นสู่ที่สูงไม่ได้” ข้อนี้ตรงกับคำว่า Human Relation Skill คือ ความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์

^{๑๕๖} สัมภาษณ์ นายเจริญ วันโฮง, กำนันตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๗ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๕๗} สัมภาษณ์ นายไพฑูรย์ บาลโสง, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๕๘} สัมภาษณ์ นายรวม วงษ์ศรี, ประชาชนชาวบ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๕๙} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีบริหาร**, พิมพ์พิเศษ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๓๘-๓๙.

นอกจากนี้ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต ป.ธ.๙, ศ.ดร.)^{๑๖๐} ยังได้กล่าวสรุปไว้ อีกว่า คุณลักษณะทั้งสามประการดังกล่าวมานี้ จะมีความสำคัญมากน้อยต่างกัน ล้วนขึ้นอยู่กับระดับ ของนักบริหาร ถ้าเป็นนักบริหารระดับสูงที่ต้องรับผิดชอบในการวางแผนและควบคุมคนจำนวนมาก คุณลักษณะข้อที่ ๑ และข้อที่ ๓ สำคัญมาก ส่วนข้อที่ ๒ มีความสำคัญน้อย เพราะเขาสามารถใช้ ผู้ใต้บังคับบัญชาที่มีความชำนาญเฉพาะด้านให้ทำงานแทนตนเองได้

จากข้อมูลดังกล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนั้น พอสรุปได้ว่า ผู้นำชุมชนและทีมงานล้วนจำเป็นต้อง อาศัยปัจจัยสำคัญ คือภาวะความเป็นผู้นำหรือคุณลักษณะของผู้นำในการบริหารจัดการชุมชนให้ เข้มแข็ง ดังที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมดข้างต้น ๓ ประเด็นหลัก ได้แก่ ๑) มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ๒) การ บริหารจัดการธรรมาภิบาลได้ดี และ ๓) มีมนุษยสัมพันธ์ดี เพราะคุณลักษณะจะทำให้ตัวผู้นำชุมชน เองมีศักยภาพในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นกับชุมชน หรือให้เป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ในมิติ ต่างๆ ภายในชุมชน ดังตารางที่ ๔.๑ ต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑ แสดงความถี่และจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ ด้านผู้นำชุมชนและทีมงาน

ประเด็น	ปริมาณ	
	ความถี่	คนที่
มีวิสัยทัศน์กว้างไกล	๑๖	๓, ๔, ๕, ๖, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๓, ๑๕, ๑๖, ๑๙, ๒๐, ๒๔, ๒๖, ๒๘ และ ๒๙
การบริหารจัดการธรรมาภิบาลได้ดี	๒๔	๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๗, ๑๘, ๑๙, ๒๐, ๒๑, ๒๒, ๒๓, ๒๕, ๒๖, ๒๘, ๒๙, และ ๓๐
มีมนุษยสัมพันธ์ดี	๒๐	๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๙, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๕, ๑๖, ๑๗, ๑๘, ๒๑, ๒๒, ๒๔, ๒๖, ๒๘, ๒๙, และ ๓๐

๔.๑.๒ กลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของ ชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับกลไกการทำงานของ องค์กรทางสังคมที่นำมาใช้ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในชุมชนนี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่สนับสนุนให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง โดยเน้นกระบวนการมี ส่วนร่วมของประชาชนให้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไขปัญหาต่างๆ ภายในชุมชน ประกอบด้วยหลักการมี ส่วนร่วม ๔ ประเด็นหลัก คือ ๑) การมีส่วนร่วมในเชิงการกระทำ ๒) การมีส่วนร่วมในเชิงเงินทุนหรือ งบประมาณ ๓) การมีส่วนร่วมในเชิงความรับผิดชอบ และ ๔) การมีส่วนร่วมในเชิงการตัดสินใจ ดังจะ นำเสนอเนื้อหาสาระสำคัญ ต่อไปนี้

^{๑๖๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙.

๑) การมีส่วนร่วมในเชิงการกระทำ

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ทั้ง ๔ ชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตอนล่างนั้น ต่างก็มีลักษณะการรวมกลุ่มในรูปแบบของประชาคม หรือทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง และมีระบบโครงสร้างความสัมพันธ์ของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนตามบริบทของแต่ละชุมชน ทำให้สามารถใช้กลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนเพื่อให้ไปสู่ความเข้มแข็งได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล^{๑๖๑} โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ เป็นการสร้างความสมัครสมานสามัคคีปรองดองของประชาชนในชุมชนให้ผนึกตัวเองเข้ากับชุมชนได้อย่างแนบแน่น โดยมุ่งเน้นการทำประโยชน์ร่วมกันเพื่อการเสริมสร้างชุมชนของตนเองให้เกิดความเข้มแข็ง หรือเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญของการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง โดยชุมชน เพื่อชุมชน^{๑๖๒} ล้วนต้องผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในหลากหลายกระบวนการ เริ่มแรกนั้น ก็คือชุมชนจำต้องมีกระบวนการมีส่วนร่วมในเชิงการกระทำ^{๑๖๓} ซึ่งถือว่าเป็นความสำคัญและเป็นแกนหลักเบื้องต้นของการตัดสินใจในการกำหนดนโยบาย การบริหารจัดการทรัพยากร การบริหารจัดการชุมชน คน และทุนของชุมชน อันเป็นการแสดงออกถึงสิทธิขั้นพื้นฐานในการบริหารจัดการชุมชน และในการจัดการชีวิตของตนเอง^{๑๖๔}

นับตั้งแต่ประเทศไทยได้เริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรก ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นต้นมาจนถึงยุคปัจจุบันนี้ ซึ่งอยู่ในระยะสุดท้ายของการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙) และกำลังเข้าสู่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔) เนื่องจากช่วงระยะแรกของการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรกๆ นั้น เพื่อพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานของประเทศ โดยเฉพาะการขับเคลื่อนแผนการปฏิบัติสู่พื้นที่ในชุมชนชนบทท้องถิ่นนั้น ส่วนใหญ่ก็ได้ใช้แนวคิดของผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศเพื่อให้มาชี้แนะแนวทางในการพัฒนาประเทศไทยโดยตลอดมา^{๑๖๕} ทั้งนี้ ในสมัยนั้น การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ที่สังกัดหน่วยงานทางภาครัฐและภาคเอกชน ก็จำเป็นต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปเพื่อตอบสนองต่อ นโยบายของหน่วยงานที่ตนเองเข้าสังกัดอยู่มากกว่าที่จะตอบสนองความต้องการของประชาชน ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของประชาชนในชุมชนไม่ตรงจุดตามความต้องการ^{๑๖๖} และมีได้มุ่งเน้นถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนอย่างที่เราจะเห็นไป^{๑๖๗}

^{๑๖๑} สัมภาษณ์ นายกลิน นวลโคกสูง, พัฒนาการจังหวัดนครราชสีมา, ๒๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๖๒} สัมภาษณ์ นายปรีชา พรหมบุตร, พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๖๓} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๖๔} เสรี พงศ์พิศ, แนวคิดแนวปฏิบัติ ยุทธศาสตร์พัฒนาท้องถิ่น, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลังปัญญา, ๒๕๕๒), หน้า ๑๕๒-๑๕๓.

^{๑๖๕} สัมภาษณ์ นายปรีชา พรหมบุตร, พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๖๖} สัมภาษณ์ นายกณภัทร์ สมศรี, พัฒนาการอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๖๗} สัมภาษณ์ นายประเทือง พาโคกหอม (ข้าราชการบำนาญ), ประธานกลุ่มฅาปนกิจสงเคราะห์ หมู่บ้านทับสวาย หมู่ที่ ๑ และปราชญ์ชาวบ้านด้านโครงการเศรษฐกิจพอเพียง หมู่ที่ ๑ ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

หรืออาจจะเรียกว่า เป็นการปิดกั้นโอกาสให้ประชาชนเข้ามาเป็นผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าวก็ได้^{๑๖๘} เพราะสาเหตุดังกล่าวนี้ จึงทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ตามชนบทท้องถิ่นในสมัยนั้น ขาดโอกาส หรือไม่มีสิทธิ์ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนต่างๆ หรือขาดการมีส่วนร่วมในเชิงการกระทำกิจกรรมชุมชนในฐานะที่ตนเองจะพึงเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) โดยสิ้นเชิง^{๑๖๙} นอกจากนี้ ยังทำให้ประชาชนขาดความมั่นใจในตนเอง ไม่กล้าคิด ไม่กล้าทำกิจกรรมชุมชนใดๆ^{๑๗๐} และทำให้ประชาชนขาดความรู้สึกว่า ตนเองมีความสามารถในการบริหารจัดการชุมชน และสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองจากความลำบากให้กลับดีขึ้นได้ด้วยกำลังกายและกำลังสติปัญญาความรู้ที่มีตนเองอยู่^{๑๗๑}

แต่ต่อมาภายหลัง ภาครัฐบาลหลายๆ รัฐบาล ได้ทบทวนปัญหาต่างๆ ที่เกิดจากการพัฒนาที่ผ่านมาพบว่า ยังมีความไม่สมดุลต่อบริบทของชุมชนภายในประเทศ ฉะนั้น จึงได้ปรับเปลี่ยนนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในรูปแบบใหม่ที่สามารถเอื้อประโยชน์สูงสุดต่อส่วนรวมทุกภาคส่วนที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders)^{๑๗๒} กล่าวคือเริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ เป็นต้นมาจนถึงฉบับที่ ๑๒ ซึ่งกำลังเข้าสู่ระยะแรกของการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศในปัจจุบันนี้ ก็ยังมีการมุ่งเน้นที่ตัว “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา นั่นก็หมายถึงการมุ่งเน้นให้ภาคประชาชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนเป็นหลักด้วย^{๑๗๓} โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ ดังกล่าวนี้นี้ ได้มีการกำหนดกรอบแนวคิดและหลักการในการวางแผนที่สำคัญหลักๆ ไว้ ๔ ประการ คือ ๑) การน้อมนำและประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ๒) คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม ๓) การสนับสนุนและส่งเสริมแนวคิดการปฏิรูปประเทศ และ ๔) การพัฒนาสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข^{๑๗๔} เพราะฉะนั้น ในปัจจุบันนี้ กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น เรียกได้ว่า เป็นปัจจัยสำคัญที่ทุกภาคส่วนให้ความสนใจอย่างยิ่ง โดยมีได้มุ่งเน้นเฉพาะให้อำนาจแก่ภาคส่วนใดส่วนหนึ่งในการทำงานเกี่ยวกับกิจกรรมการพัฒนาชุมชนเพียงฝ่ายเดียว เหมือนอย่างเช่นในอดีตที่ผ่านมา^{๑๗๕} แต่จะมุ่งเน้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาแบบองค์รวม โดยมีองคาพยพหรือองค์ประกอบสำคัญที่เกี่ยวข้องกันอยู่หลายภาคส่วนด้วยกัน โดยเฉพาะองค์ประกอบสำคัญ คือตัวคนหรือประชาชนนั่นเอง จะขาดจาก

^{๑๖๘} สัมภาษณ์ พันตำรวจโท เสนีย์ ธรรมนิยม, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลโตด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๖๙} สัมภาษณ์ นายไพฑูรย์ บาลโสง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๗๐} สัมภาษณ์ นายธนา พิพิธกุล, พัฒนาการอำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๗๑} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ลอยประโคน, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๗๒} สัมภาษณ์ นายกลิน นวลโคกสูง, พัฒนาการจังหวัดนครราชสีมา, ๒๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๗๓} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๗๔} สัมภาษณ์ นายปรีชา พรหมบุตร, พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๗๕} สัมภาษณ์ นางสาวอารีรัตน์ หอมเนียม, พัฒนาการอำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

กระบวนการมีส่วนร่วมดังกล่าวนี้มีได้เลย เช่น การส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนาชุมชนโดยการมีส่วนร่วมตามหลัก “บวร” มืองค์ประกอบ คือ บ้าน วัด และโรงเรียน หรือในปัจจุบัน ก็อาจเรียกว่า ราชการนั้นเอง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมาอย่างช้านาน^{๑๗๖}

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาชุมชนโดยภาครัฐเพียงฝ่ายเดียวเช่นตั้งแต่อดีตที่ผ่านมา ให้เป็นการพัฒนาชุมชนโดยประชาชนในชุมชน ซึ่งมีบทบาท หน้าที่ และภารกิจหลักภายในชุมชน หรือให้เป็นการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม โดยมีการร่วมมือกันทุกภาคส่วนในองค์กรทางสังคม อาทิเช่น มีการกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางให้มาเป็นส่วนภูมิภาคแทน เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่น และองค์กรทางสังคมในส่วนภูมิภาคต่างๆ ได้มีลักษณะเป็นเอกเทศและมีอิสรภาพ^{๑๗๗} เพื่อให้ชุมชนสามารถมีอำนาจทางการเมือง การปกครอง การบริหารจัดการชุมชนของตนเองได้มากขึ้น รวมถึงมีอำนาจต่อรองในการจัดสรรทรัพยากรให้อยู่ในมาตรฐานเดียวกัน โดยให้ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในการตรวจสอบได้ และมีส่วนร่วมกำหนดความต้องการของตนเองได้^{๑๗๘} ถือว่าเป็นการให้อิสรภาพในการพัฒนาให้กับประชาชน มุ่งให้ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเองได้นั่นเอง โดยไม่ครอบงำทั้งด้านความคิดและการกระทำกิจกรรมชุมชนต่างๆ ของประชาชน^{๑๗๙} กล่าวคือสร้างความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์ที่สมควรอยู่บนรากฐานของการไม่ถูกครอบงำ และการให้อิสรภาพทั้งในด้านความคิดและการกระทำหรือการแสดงออก โดยไม่มีอคติ ไม่นำความคิด และความเชื่อของคนหรือประชาชนในชุมชนมาวัดหรือตีคุณค่า รวมถึงการชักจูงครอบงำให้ความคิดเปลี่ยนแปลงไป^{๑๘๐} โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการสร้างความเชื่อต่อศักยภาพ ฐานความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และประวัติศาสตร์^{๑๘๑} รวมถึงสังคม วัฒนธรรม ประเพณีดั้งเดิมของชุมชน ที่สามารถจะนำมาใช้เป็นฐานพลังอันสำคัญในการจัดการแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้กับชุมชนด้วยตนเองได้^{๑๘๒}

จะเห็นได้ว่า ความสำคัญขึ้นอยู่กับตัวภายในชุมชน เพราะกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนนั้น ย่อมมีระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่เชื่อมโยงถึงความเท่าเทียมกันหรือความเสมอภาคกันทั้งในด้านบทบาท หน้าที่ และภารกิจ ระหว่างประชาชนและผู้เกี่ยวข้องกันทุกฝ่าย

^{๑๗๖} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์บัว, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๗๗} สัมภาษณ์ นายไพฑูรย์ บาลโสง, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๗๘} สัมภาษณ์ นายปรีชา พรหมบุตร, พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๗๙} สัมภาษณ์ นางสาวกาญจนา ลิขสิทธิ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน ชำนาญการ (ผู้ให้ข้อมูลแทนนางสุพัตรา แสงทอง, พัฒนาการจังหวัดสุรินทร์), ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๘๐} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๘๑} สัมภาษณ์ นายคำพา แก้วนระรา, ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านทับสวาย และปราชญ์ชาวบ้านด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๘๒} สัมภาษณ์ นายรวม วงษ์ศรี, ปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙.

ภายในชุมชนนั้น นับว่าเป็นเรื่องสำคัญของกระบวนการมีส่วนร่วมที่เดียว^{๑๘๓} หรืออาจจะเรียกว่า เป็นหัวใจของการพัฒนาชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน ซึ่งบรรดาคีให้ทุกคนทุกฝ่ายได้ตระหนักถึงหลักการสำคัญของกระบวนการมีส่วนร่วม มุ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้คิดเอง ทำเอง กำหนดเอง เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนดังกล่าวนี้ เป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้เกิดบทบาทของการทำงานที่เหมาะสมตามศักยภาพ บริบท และก่อให้เกิดความเป็นที่พอใจร่วมกัน หรืออะไรก็ตามที่สามารถจะนำพาชุมชนไปสู่ความเข้มแข็งได้ แต่ตรงกันข้าม หากว่าชุมชนกลับจะรอให้คนอื่นหรือเข้าไปคิดให้ ทำให้ และกำหนดให้ก่อนอย่างเดียว โดยมิได้ริเริ่มทำเองก่อน ชุมชนก็คงไม่มีทางจะประสบความสำเร็จได้อย่างแน่นอน เพราะฉะนั้น การที่ชุมชนจะเข้มแข็งและบรรลุผลสำเร็จได้นั้น จึงต้องริเริ่มคิดและริเริ่มทำร่วมกันเองภายในชุมชนก่อน^{๑๘๔} ดังมีผู้ให้ข้อมูลหลักได้แสดงทัศนะไว้ว่า

“กระบวนการมีส่วนร่วมกับพี่น้องประชาชนนั้น ถ้าพี่น้องประชาชนส่วนใหญ่ที่เราฝ่ายภาครัฐในฐานะพัฒนาชุมชนได้เคยตั้งใจไว้ที่ต่ำสุดเพียง ๑๐% นี้ เริ่มแรกเลยอะไรก็ไม่หือ อะไรก็ไม่อ้อ ยังไงก็ไม่ได้ ยังไงก็ไม่เอา คือ ถ้าเขาไม่ต้องการ เขาไม่อยากจะทำ ไม่มีอะไรมากระตุ้นเขา หรือเขาไม่มีแรงจูงใจ ไม่มีอะไรให้ทำแล้ว เขาก็จะอยู่แค่นั้น”^{๑๘๕}

จากทัศนะของผู้ให้ข้อมูลหลักดังกล่าวข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นได้ว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนนั้น จำต้องอาศัยระบบโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของหมู่บ้านหรือของชุมชนนั่นเอง มาเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชนหรือเน้นการทำงานร่วมกันจากความร่วมมือกันทุกฝ่ายภายในชุมชนก่อนเป็นอันดับแรก ซึ่งโดยปกติองค์การหรือระบบโครงสร้างและหน้าที่ทางสังคมของหมู่บ้านหรือชุมชนนั้น ที่ทุกฝ่ายในระบบนั้นจะต้องมีบทบาท และหน้าที่หลักต่อกระบวนการมีส่วนร่วมในเชิงการกระทำกิจกรรมการพัฒนาชุมชน จะประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้นำกลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆ นอกจากบุคคลดังกล่าวแล้ว ก็ยังมีประชาชนที่เป็นสมาชิกในชุมชนนั้นที่ขาดจากกระบวนการนี้ไม่ได้ ถือว่าเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่ง จำเป็นต้องให้เข้ามามีส่วนร่วมต่อบทบาท หน้าที่ และภารกิจในการทำงานร่วมกับผู้นำชุมชนทุกระดับด้วย^{๑๘๖} เพราะวาระบบโครงสร้างและหน้าที่ดังกล่าวนี้ จะต้องมีการร่วมมือกันทั้งผู้นำและผู้ตาม ที่ต่างฝ่ายต่างก็เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ในทุกเรื่องทุกกิจกรรม

^{๑๘๓} สัมภาษณ์ นางสาวอารีรัตน์ หอมเนียม, พัฒนาการอำเภอเกาะช้าง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๘๔} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๘๕} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์เป้า, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๘๖} สัมภาษณ์ นางพนิดา เขียวรัมย์, ประธานคณะทำงานด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

ภายในชุมชนนั้นๆ^{๑๘๗} ดังนั้น เมื่อมีผู้นำแล้ว จึงต้องชักนำประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นกลไกหลักของการบริหารจัดการชุมชน หรือร่วมทำกิจกรรมการพัฒนาชุมชนต่างๆ เพื่อเสริมสร้างชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง^{๑๘๘} การขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน จึงบรรลุผลสำเร็จได้ตามเป้าหมาย จากคำดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลหลักท่านหนึ่งได้กล่าวไว้ให้เป็นข้อคิดที่น่าสนใจว่า

“การมีส่วนร่วมในทุกฝ่ายนั้น เป็นความสำคัญอย่างมาก ถ้าผู้นำเคลื่อน ชาวบ้านก็เคลื่อนตาม เรียกว่า ทุกคนเคลื่อนก็ไปพร้อมกันได้ แต่บางทีบางอย่าง ตัวอย่างเช่น ผู้นำเคลื่อน ชาวบ้านกลับไม่เคลื่อนก็มีบ้าง ดังนั้น สถานการณ์หรือแรงจูงใจ จึงขึ้นอยู่กับสมาชิกหรือชาวบ้านด้วยนะครับ”^{๑๘๙}

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นนี้ ทำให้ทราบได้ว่า ถ้าไม่มีผู้นำเป็นผู้ริเริ่มพาคิด พาทำก่อน ก็อาจจะไม่เกิดแรงจูงใจ เพื่อกระตุ้นให้ผู้ตามหรือประชาชนในชุมชนเกิดความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการกระทำกิจกรรมการพัฒนาชุมชน เพราะบางครั้ง ฝ่ายผู้นำชุมชนอาจมีความพร้อมที่จะทุ่มเทอุทิศทั้งร่างกายและแรงใจในการทำงาน แต่ฝ่ายผู้ตามหรือสมาชิกในชุมชนกลับยังไม่พร้อมทั้งร่างกายและแรงใจในการทำงานร่วมกับผู้นำชุมชนด้วยเช่นนี้ก็มิ^{๑๙๐} ซึ่งอาจจะส่งผลให้ชุมชนเกิดความซักช้า และทำให้การบริหารจัดการชุมชนให้ประสบกับปัญหาต่างๆ หรือไม่สมารถที่จะขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชนไปสู่ความสำเร็จได้ตามจุดมุ่งหมาย^{๑๙๑} ในขณะที่ชุมชนใดก็ตาม ที่สามารถดำเนินกิจกรรมชุมชนให้ประสบผลสำเร็จได้ง่าย เพราะส่วนใหญ่เกิดจากที่สมาชิกในชุมชนนั้นมีความพร้อมทั้งร่างกายและแรงใจในการที่จะพัฒนาชุมชนของตนเองอย่างเต็มที่^{๑๙๒} เพราะฉะนั้น ความสำคัญของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนนี้ จึงขึ้นอยู่กับสมาชิกในชุมชนนั่นเอง ที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมคิดร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ในทุกขั้นตอนด้วย^{๑๙๓} หรืออาจจะกล่าวได้ว่า ทุกฝ่ายในชุมชนนั้น

^{๑๘๗} สัมภาษณ์ นายประจักษ์ เป็นตามวา, นายกองดีการบริหารส่วนตำบลคูตัน อำเภอทาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๘๘} สัมภาษณ์ นายสุชัย พันธุ์รัตน์, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๘๙} สัมภาษณ์ นายสมานชัย ไยดวง, กำนันตำบลโคต อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๙๐} สัมภาษณ์ นายพันธ์ ซ่อนกลิ่น, กำนันตำบลคูตัน อำเภอทาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๙๑} สัมภาษณ์ นางสาวศุภธิดา ศรีชาติรัตน์, ปราชญ์ชาวบ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกอง ตำบลโคต อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๙๒} สัมภาษณ์ นายสมานชัย ไยดวง, กำนันตำบลโคต อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๙๓} สัมภาษณ์ นายมานพ ต่างประโคน, กำนันตำบลจระเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙.

พร้อมร่วมกันเสียสละอุทิศทั้งร่างกายและแรงใจกันในการดำเนินกิจกรรมชุมชนอย่างเต็มสติ และเต็มกำลังความสามารถนั่นเอง อันส่งผลให้ชุมชนบรรลุเป้าหมายของการบริหารจัดการเป็นผลสำเร็จได้ นี้ก็คือกระบวนการมีส่วนร่วมในเชิงการกระทำ^{๑๙๔}

๒) การมีส่วนร่วมในเชิงเงินทุนหรืองบประมาณ

นอกจากกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในประเด็นดังกล่าวข้างต้นนั้น คือ แม้สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ได้มีการเสียสละทั้งร่างกายและแรงใจในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนของตนเอง แต่บางครั้ง ก็ยังติดขัดหรือประสบกับปัญหาในเรื่องด้านเงินทุนหรืองบประมาณที่จะนำมาใช้ในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายตามที่ได้กำหนดไว้ เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของชุมชน^{๑๙๕} ดังนั้น จึงจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมในเชิงเงินทุนหรืองบประมาณเข้ามาสนับสนุนในการดำเนินงาน ซึ่งถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งอีกประการหนึ่งในยุคปัจจุบันสำหรับการบริหารจัดการของหมู่บ้านหรือชุมชนที่เกิดการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เป็นองค์กรชุมชนแล้ว โดยสมาชิกทุกฝ่ายในชุมชน อาจจะมีการร่วมกันเสียสละกำลังทรัพย์ส่วนตัวเพื่อเป็นงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมชุมชน^{๑๙๖} ทั้งนี้ ชุมชนที่มุ่งพัฒนาตนเองให้เกิดความเข้มแข็งนั้น อาจมีการระดมทรัพยากรต่างๆ กันเองภายในชุมชน เช่น คน เงินทุน วัสดุ อุปกรณ์ เป็นต้น โดยเฉพาะมีการเสียสละกำลังทรัพย์หรือรวบรวมเงินทุนกันเองภายในชุมชน เพื่อจะนำไปเป็นทุนหรืองบประมาณกองกลางในส่วนของงานกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านหรือชุมชน^{๑๙๗}

ชุมชนที่เข้มแข็งได้นั้น จะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันและมีลักษณะที่พิเศษกว่าชุมชนทั่วไปอื่นๆ คือ ประชาชนในชุมชนจะเกิดการรวมตัวกันก่อตั้งเป็นกลุ่มองค์กรชุมชนหรือกลุ่มกิจกรรมต่างๆ อย่างหลากหลาย^{๑๙๘} ดังนั้น กระบวนการมีส่วนร่วมในเชิงเงินทุนหรืองบประมาณ จึงเป็นความสำคัญที่ก่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาและการเรียนรู้ร่วมกัน เช่น หลักการจัดการองค์กร และหลักการบริหารด้านการเงิน เป็นต้น เพื่อยกระดับเป็นกองทุนชุมชน และนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน^{๑๙๙} โดยเฉพาะชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ “อยู่เย็น เป็นสุข” ที่สามารถบริหารจัดการชุมชนของตนเองให้ประสบความสำเร็จและให้ความเข้มแข็งได้ในหลากหลายมิติ ขึ้นอยู่กับความพร้อมของ

^{๑๙๔} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๙๕} สัมภาษณ์ นายสมานชัย ไยดวง, กำนันตำบลโตนด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๙๖} สัมภาษณ์ นายเจริญ วันไธสง, กำนันตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๗ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๙๗} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ลอยประโคน, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๙๘} สัมภาษณ์ นายกณภัทร์ สมศรี, พัฒนาการอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๑๙๙} สัมภาษณ์ นายธนา พิพิชกุล, พัฒนาการอำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

การดำเนินการขับเคลื่อนกิจกรรมชุมชนภายใต้แผนชุมชนที่ทำร่วมกัน โดยภาคประชาชน เพื่อประชาชน^{๒๐๐} ดังผู้ให้ข้อมูลหลักได้กล่าวไว้ว่า

“เมื่อคนในชุมชนพร้อมที่กาย พร้อมที่ใจก่อน แล้วมีเงินทุนมาเสริมอีก คือขึ้นอยู่กับที่ตัวคนพร้อม ใจพร้อม รวมถึงมีทุนสนับสนุน เพราะคนเรารวมกัน พร้อมกันเป็นกลุ่ม และเข้าร่วมปรึกษาหารือ ค้นหาปัญหา และแก้ไขร่วมกัน ฉะนั้น ตัวนี้เอง จึงทำให้เราทำงานได้ง่ายและสำเร็จผลได้”^{๒๐๑}

จากคำดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน ยึดคนส่วนมากในชุมชนที่มีความเห็นพ้องร่วมกัน โดยพร้อมที่จะดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนไปด้วยกัน พร้อมทั้งจะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยกัน รวมถึงพร้อมทั้งงบประมาณในการดำเนินงานด้วย ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยกลไกการทำงานแบบมีส่วนร่วมทั้งในรูปแบบกลุ่มองค์กรทางสังคมหลายฝ่ายร่วมมือกัน อาทิเช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพประจำหมู่บ้าน คณะกรรมการพัฒนาสตรี (กพ.สม.) อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ฯลฯ^{๒๐๒} นอกจากนี้ ก็ยังมีรูปแบบกลุ่มองค์กรทางเศรษฐกิจชุมชน อาทิเช่น กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มอาชีพทอผ้าไหม กลุ่มอาชีพเกษตรอินทรีย์ กลุ่มอาชีพโฮมสเตย์ โรงเรียนชุมชน ฯลฯ^{๒๐๓}

ทั้งนี้ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักหลายท่านในพื้นที่ทั้ง ๔ ชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างนั้น ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดไว้เป็นชุมชนพื้นที่เป้าหมายในการศึกษาวิจัย จำนวน ๔ ชุมชน ได้แก่ ๑) ชุมชนบ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา ๒) ชุมชนบ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ๓) ชุมชนบ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ และ ๔) ชุมชนบ้านหนองกอง ตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ มีบริบทสอดคล้องกันในด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในเชิงเงินทุนหรืองบประมาณ โดยพบว่า ชุมชนดังกล่าวนี้ ที่สามารถร่วมกันพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งได้อย่างหลากหลายมิตินั้น เพราะที่ผ่านมามีตั้งแต่เริ่มมีการพัฒนาชุมชนของตนเอง ส่วนหนึ่งก็ได้เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในเชิงเงินทุนหรืองบประมาณ^{๒๐๔} ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญเบื้องต้น คือ ได้มีการกำหนดทิศทางและแนวทางกระบวนการทำงานร่วมกันไว้อย่างชัดเจนในเชิงกลุ่ม

^{๒๐๐} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์บัว, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๐๑} สัมภาษณ์ นายสมานชัย ไยดวง, กำนันตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๐๒} สัมภาษณ์ พันตำรวจโท เสณีย์ ธรรมนิยม, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๐๓} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ลอยประโคน, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๐๔} สัมภาษณ์ นายสุรชัย พันธุ์รัตน์, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

ออมทรัพย์ หรือกลุ่มสหกรณ์หมู่บ้านหรือชุมชน^{๒๐๕} มีการใช้กระบวนการทำงานของกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อเป็นสื่อและเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนสภาพองค์กรชุมชน^{๒๐๖} โดยมีเป้าหมายมุ่งสู่การพัฒนา ยกระดับกลุ่มออมทรัพย์เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้งานสวัสดิการชุมชน ที่สมาชิกในกลุ่มได้เข้ามามี ส่วนร่วม และสามารถเข้าถึงระบบกลุ่มองค์กรอื่นๆ ได้ง่ายขึ้น^{๒๐๗} ตลอดจนเชื่อมโยงแหล่งทุนต่างๆ ใน กลุ่มองค์กรภายในชุมชนให้เข้าถึงกันกับสถาบันการเงินของชุมชน และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เป็นต้น ซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลางทางการเงินของชุมชนที่คอยประสานเชื่อมโยงทุกกลุ่มองค์กรย่อยๆ อื่นอีก ซึ่งเป็นกลุ่มที่ไม่เป็นทางการหรือที่ยังไม่ได้จดทะเบียน^{๒๐๘} โดยเป็นลักษณะในด้านการสนับสนุน ในเชิงให้กู้ยืมเงินทุนกันเองเพื่อไปดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม เป็นการทำให้มีความสัมพันธ์กันได้ครบ วงจรภายในชุมชน^{๒๐๙}

๓) การมีส่วนร่วมในเชิงความรับผิดชอบ

สืบเนื่องจากกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ทั้ง ๒ ประเด็นดังกล่าวข้างต้น คือ ทั้งในเชิงการกระทำและเชิงเงินทุนหรืองบประมาณที่ทำให้ชุมชนสามารถดำเนินกิจกรรม ชุมชนต่างๆ ให้บรรลุเป้าหมายได้ประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล แต่อย่างไร ก็ตาม ยังมีอีกอย่างหนึ่งที่สำคัญไม่น้อย ก็คือกระบวนการมีส่วนร่วมในเชิงความรับผิดชอบต่อ เพื่อให้การ ดำเนินงานเป็นไปได้อย่างมีระบบ ระเบียบ แบบแผน และไม่เกิดความสับสน โดยการกระจายภารกิจ และความรับผิดชอบต่อแก่สมาชิกในชุมชนให้สามารถมีส่วนร่วมในการดำเนินงานได้^{๒๑๐} เพราะการ สร้างชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งได้นั้น ล้วนเกิดจากความคิดหรือเกิดการระเบิดจากข้างในตั้งแต่ เริ่มแรกของคนในชุมชนที่มีความมุ่งมั่นและความตั้งใจร่วมกันในการจัดการแก้ไขปัญหาให้กับชุมชน ของตนเอง โดยไม่หวังรอการช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก^{๒๑๑} ดังนั้น เหตุผลดังกล่าว จึงทำให้ ชุมชนเกิดการตื่นรู้ และค้นหาวิธีเพื่อช่วยเหลือชุมชนของตนเองให้รอดจากปัญหาวิกฤตต่างๆ อาจจะเป็นการปรึกษาหารือและขอคำแนะนำจากผู้อาวุโส หรือที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านผู้ที่เคารพ

^{๒๐๕} สัมภาษณ์ นายชาติชาย บุญสุข, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกอง ตำบลโดด อำเภอโศกศรีสุพรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๐๖} สัมภาษณ์ นางพินดา เขียวรัมย์, ประธานคณะทำงานด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนปราชญ์ ชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภوبرะโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๐๗} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ลอยประโคน, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอบระโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๐๘} สัมภาษณ์ นายพันธ์ ซ่อนกลิ่น, กำนันตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๐๙} สัมภาษณ์ นายคำพา แก้วนระ, ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านทับสวาย และปราชญ์ชาวบ้านด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๑๐} สัมภาษณ์ นายกณภัทร์ สมศรี, พัฒนาการอำเภอโศกศรีสุพรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๑๑} สัมภาษณ์ นายปรีชา พรหมบุตร, พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๙.

และนับถือของทุกคนภายในชุมชนนั้น^{๒๑๒} เพราะท่านเหล่านั้นสามารถกระตุ้นให้ทั้งผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนทุกฝ่ายดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนต่างๆ ให้ไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ร่วมกัน ดังผู้ให้ข้อมูลหลักท่านหนึ่งได้กล่าวไว้ว่า

“ถ้าชุมชนหยุดความคิดในการรอคอยแต่ปัจจัยข้างนอก หรือรอองค์กรภายนอก เข้ามาให้การช่วยเหลือสนับสนุน ชุมชนก็คงก้าวไปข้างหน้าไม่ได้แน่ มันต้องเกิดจากการช่วยเหลือหรือการจัดการตนเองของชุมชนก่อน และแบ่งหน้าที่รับผิดชอบทำงานกัน”^{๒๑๓}

จากประเด็นดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นได้ว่าการขับเคลื่อนกิจกรรมของชุมชนเป็นไปได้ค่อนข้างจะสำเร็จได้สูง เพราะการที่ประชาชนหรือทุกฝ่ายในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการระดมทั้งกำลังทางกาย กำลังทางความคิด รวมถึงการแบ่งความรับผิดชอบของการทำงานให้แก่กันและกัน โดยการทำงานเชิงบูรณาการแบบองค์รวม หรือการทำงานร่วมกันตามหลัก “บวร”^{๒๑๔} อาทิเช่น ถ้าโรงเรียนจัดงานวันสำคัญต่างๆ ก็จะมีคณะกรรมการหมู่บ้าน หรือว่าสมาชิกในชุมชนไปเข้าร่วมกิจกรรมอยู่ที่โรงเรียน แต่ถ้าทางวัดจัดกิจกรรม เช่น เวลาทำบุญเกี่ยวทางศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีของหมู่บ้านหรือชุมชน ก็ประสานแบ่งหน้าที่ให้รับผิดชอบร่วมกันทั้งโรงเรียน และหมู่บ้าน^{๒๑๕} ซึ่งวิธีการทำงานลักษณะนี้ เป็นการเชื่อมโยงทุกกลุ่มให้ถึงกัน อันจะส่งผลให้สามารถดำเนินกิจกรรมทุกอย่างประสบความสำเร็จได้ง่าย เช่น กรณีมีการประชุมเกี่ยวกับกิจกรรมการพัฒนาชุมชน และกลุ่มกิจกรรมชุมชน ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มองค์กรต่างๆ ภายในชุมชน เป็นต้น ก็ต้องให้สมาชิกทุกคนในชุมชนรับรู้เรื่องต่างๆ ร่วมกัน^{๒๑๖} ดังนั้น จึงอาจจะมีกรณีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบให้แก่บุคคลผู้เกี่ยวข้อง เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน รวมถึงคณะกรรมการหมู่บ้าน หรือคณะกรรมการของกลุ่มองค์กรชุมชน เป็นต้น คนใดคนหนึ่งมาช่วยดำเนินการในหน้าที่ส่วนนี้^{๒๑๗} โดยการใช้สื่อประชาสัมพันธ์ หรือประกาศเสียงตามหอกระจายข่าว เพื่อแจ้งให้ทุกคนมาร่วมกันในสถานที่ประชุมแห่งเดียวกัน และให้รับทราบข้อมูลข่าวสารร่วมกัน หรือแม้จะไม่ได้ยินทั่วถึงกัน แต่คนที่รับทราบแล้ว

^{๒๑๒} สัมภาษณ์ นายสุรชัย พันธุ์รัตน์, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๑๓} สัมภาษณ์ นายสมานชัย ไยดวง, กำนันตำบลโคต อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๑๔} สัมภาษณ์ นางพนิดา เขียวรัมย์, ประธานคณะกรรมการด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๑๕} สัมภาษณ์ นายสุรชัย พันธุ์รัตน์, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๑๖} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ลอยประโคน, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๑๗} สัมภาษณ์ นายวิรัตน์ ปัดตาละคะ, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

ก็สามารถจะบอกคนอื่นต่อๆ กันได้^{๒๑๘} เพราะในชุมชนหนึ่งๆ นั้นย่อมประกอบด้วยความหลากหลาย และแตกต่างกันทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม ประเพณี รวมถึงด้านฐานะ สถานะทางสังคม และเพศวัย เป็นต้น ของแต่ละพื้นที่ชุมชนนั้นๆ^{๒๑๙} จำเป็นต้องสร้างโอกาสในการเปิดพื้นที่ทางสังคมอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อให้ทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงออกทางศักยภาพทั้งด้านความคิด ความรู้ ความสามารถ และร่วมมือบทบาทรับผิดชอบในการดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง^{๒๒๐} ซึ่งจะทำให้กิจกรรมต่างๆ ในชุมชนที่ได้ดำเนินการไปแล้วนั้นไม่เกิดการกระจุกตัวอยู่ที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และสามารถส่งผลกระทบไปยังประชาชนหรือสมาชิกทุกส่วนภายในชุมชนได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม^{๒๒๑}

๔) การมีส่วนร่วมในเชิงการตัดสินใจ

กระบวนการมีส่วนร่วมในเชิงการตัดสินใจ เรียกได้ว่า เป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยให้ประชาชนหรือสมาชิกในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจในกิจกรรมชุมชนต่างๆ ซึ่งเป็นการสร้างความภาคภูมิใจให้กับประชาชนหรือสมาชิกทุกคนในชุมชนด้วย^{๒๒๒} และแนวทางในการบริหารจัดการชุมชนให้ประสบผลสำเร็จได้ดั่งนั้น จำเป็นต้องมีการคิดค้นหาเทคนิคหรือวิธีการที่จะทำให้เกิดพลวัตการเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละชุมชน เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการชุมชนอย่างมีส่วนร่วม^{๒๒๓} โดยการที่ประชาชนหรือสมาชิกในชุมชนได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง (Involvement) ในการตัดสินใจร่วมดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนต่างๆ รวมถึงการแก้ไขปัญหาของชุมชนในทุกระดับทุกชั้นตอน^{๒๒๔} ทั้งนี้ ในระดับชุมชนหรือองค์กรทางสังคมนั้น โดยเฉพาะภาคประชาชน ทุกภาคส่วนที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) หรือเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ ฝ่าย จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมในเชิงการตัดสินใจ^{๒๒๕} ดังนั้น การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมชุมชนต่างๆ แต่ละครั้ง จึงต้องมีการประชุมในรูปแบบประชาคม โดยมีการร่วมมือกันหลายภาคส่วน เช่น ประชาชนในชุมชน และกลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆ รวมถึงหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง^{๒๒๖} เพื่อเข้ามามีส่วนร่วมในการรับรู้ข่าวสาร

^{๒๑๘} สัมภาษณ์ นายนิคม ศรีวงษ์, ประธานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองกอง หมู่ที่ ๓ ตำบลโตนด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๑๙} สัมภาษณ์ นายรวม วงษ์ศรี, ปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๒๐} สัมภาษณ์ นายมานพ ต่างประโคน, กำนันตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๒๑} สัมภาษณ์ นางสมจิต โสระถาวร, ปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๒๒} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๒๓} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์บัว, พัฒนาการอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๒๔} สัมภาษณ์ นายกลิน นวลโคกสูง, พัฒนาการจังหวัดนครราชสีมา, ๒๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๒๕} สัมภาษณ์ นายปรีชา พรหมบุตร, พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๒๖} สัมภาษณ์ นายวิรัตน์ ปัดตาละคะ, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลทับสาย อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

ปรึกษาหารือ ประชุมรับฟังความคิดเห็น^{๒๒๗} และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน^{๒๒๘} ดังมีผู้ให้ข้อมูลหลักได้กล่าวไว้ว่า

“ผลประโยชน์ส่วนรวมสำคัญๆ ที่เป็นของชุมชนบางเรื่อง ต้องให้ชาวบ้านส่วนใหญ่หลายๆ ฝ่าย หรือตัวแทนชาวบ้านได้เข้ามาร่วมตัดสินใจลงมติดด้วย จึงจะถูก แต่ถ้าวบ้านหรือสมาชิกในชุมชนนั้นๆ ไม่มีส่วนร่วมเข้ามาแสดงความคิดเห็น และร่วมตัดสินใจในการออกเสียงลงมติดด้วย คงเกิดปัญหาแน่”^{๒๒๙}

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นนั้น แสดงให้เห็นได้ว่า การประชาคมแสดงความคิดเห็นต่อเรื่องสำคัญๆ ที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ส่วนรวมของชุมชน ย่อมใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของหลายฝ่ายในการตัดสินใจ และก็ถือเสียงส่วนใหญ่เป็นหลักในการประชุมตัดสินใจร่วมกัน ถือว่าเป็นการสร้างให้เกิดความสมัคสมานสามัคคีของประชาชนทุกคนในชุมชนให้ผนึกตัวเองเข้ากับชุมชนได้อย่างแนบแน่น^{๒๓๐} โดยมุ่งเน้นการร่วมกันทำประโยชน์ในการเสริมสร้างให้ชุมชนตนเองเกิดความเข้มแข็ง โดยชุมชน เพื่อชุมชน^{๒๓๑} เพราะกิจกรรมชุมชนหรือโครงการใหญ่ๆ บางอย่าง ที่อาจจะเกิดผลกระทบกับชุมชน ฉะนั้น ประชาชนจะมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจได้มากน้อยเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของคณะกรรมการที่เป็นผู้แทนประชาชนในพื้นที่ด้วย^{๒๓๒} โดยมีการดำเนินการให้ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบจากกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ได้มีส่วนร่วมเสนอให้มีการเลือกตั้งตัวแทนของประชาชนในชุมชนให้สามารถมีสิทธิ์เป็นตัวแทนหรือเป็นกรรมการในคณะกรรมการที่มีอำนาจตัดสินใจในเรื่องนั้นๆ^{๒๓๓} เรียกได้ว่า เป็นการที่ประชาชนหรือสมาชิกในชุมชนและองค์กรภายนอก สามารถที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างความเข้าใจและตัดสินใจร่วมกัน และตอบสนองความต้องการของประชาชนในชุมชนได้ตรงตามวัตถุประสงค์ รวมถึงการแสวงหาแนวทางในการทำงานร่วมกันอย่างเหมาะสม^{๒๓๔} อันจะนำไปสู่การทำงานอย่างมีประสิทธิภาพเป็นระบบ

^{๒๒๗} สัมภาษณ์ นางสาวอารีรัตน์ หอมเนียม, พัฒนาการอำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๒๘} สัมภาษณ์ นายเจริญ วันไชสง, กำนันตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๗ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๒๙} สัมภาษณ์ นายคำพา แก้วนะรา, ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านทับสวาย และปราชญ์ชาวบ้านด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๓๐} สัมภาษณ์ พันตำรวจโท เสนีย์ ธรรมนิยม, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๓๑} สัมภาษณ์ นายสุรชัย พันธุ์รัตน์, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๓๒} สัมภาษณ์ นายพันธ์ ช้อนกลิ่น, กำนันตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๓๓} สัมภาษณ์ นายชาติชาย บุญผุย, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกอง ตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๓๔} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

(System) เป็นทีมเวิร์ก (Teamwork) และมีความหรือเป็นเครือข่าย (Network)^{๒๓๕} โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนหรือสมาชิกในชุมชนนั้น สามารถเป็นผู้กำหนดแนวทางในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนของตนเองและขับเคลื่อนไปสู่การปฏิบัติได้ด้วยตนเอง^{๒๓๖} และส่งผลให้เกิดการบริหารจัดการชุมชนในด้านต่างๆ ประสบความสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล^{๒๓๗}

อย่างไรก็ตาม จากกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนตั้งแต่การมีส่วนร่วมในเชิงการกระทำ เชิงเงินทุนหรืองบประมาณ เชิงความรับผิดชอบ ตลอดจนเชิงการตัดสินใจดังกล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนั้น จำเป็นต้องอาศัยความคิด (Spectrum) ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง^{๒๓๘} คือ การระดมใช้วิธีคิดอย่างหลากหลายร่วมกันในการแก้ไขปัญหาและเตรียมพร้อมรับมือจากผลกระทบที่คิดว่าจะเกิดขึ้นภายในชุมชน ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงและผสมผสานทั้งศาสตร์และศิลป์เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารจัดการชุมชนให้เหมาะสมกับกิจกรรมการพัฒนาชุมชนในแต่ละบริบทของชุมชนตามระดับของกระบวนการมีส่วนร่วม^{๒๓๙} ดังต่อไปนี้

ระดับที่ ๑ คือ ระดับของการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร หมายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอาจจะได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารและรายละเอียดของกิจกรรมหรือโครงการจากแหล่งต่างๆ เช่น จากทางภาครัฐ และภาคเอกชน เป็นต้น^{๒๔๐} โดยเพียงแค่การรับรู้ข้อมูลว่า มีกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง หรือโครงการใดโครงการหนึ่งที่จะเข้ามาดำเนินการในชุมชน เป็นต้น^{๒๔๑} เป็นการรับรู้ข้อมูลข่าวสารก่อนที่จะมีการตัดสินใจร่วมการดำเนินการ นี่ก็คือการมีส่วนร่วมในระดับของการรับรู้เพียงผิวเผิน^{๒๔๒}

ระดับที่ ๒ คือ ระดับของการปรึกษาหารือหรือระหวางการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง หมายถึง การเข้ามามีส่วนร่วมในการที่มีส่วนเกี่ยวข้องกันทุกฝ่าย (Involvement) ระหว่างประชาชนหรือสมาชิกในชุมชนกับหน่วยงานภายนอกที่จะเข้ามาดำเนินการหรือโครงการภายในชุมชน^{๒๔๓} ทั้งนี้ เมื่อประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องนั้น ได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารว่า หน่วยงานภายนอกที่จะเข้ามาดำเนินการ

^{๒๓๕} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์บัว, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๓๖} สัมภาษณ์ นายธนา พิพิชกุล, พัฒนาการอำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๓๗} สัมภาษณ์ นายไพฑูรย์ บาลโสง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๓๘} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๓๙} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์บัว, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๔๐} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๔๑} สัมภาษณ์ นางสาวอารีรัตน์ หอมเนียม, พัฒนาการอำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๔๒} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๔๓} สัมภาษณ์ นายปรีชา พรหมบุตร, พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๙.

กิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง หรือว่าโครงการใดโครงการหนึ่ง^{๒๔๔} และประชาชนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจะได้รับผลกระทบอะไรบ้างจากการดำเนินงานนั้น แล้วจะต้องทำอะไร ฉะนั้น จึงเกิดการปรึกษาหารือกันระหว่างประชาชนกับหน่วยงานภายนอกก่อนที่จะเข้าประชุมรับฟังความคิดเห็น^{๒๔๕} และตรวจสอบข้อมูลข่าวสารเพิ่มเติม และทำความเข้าใจในกิจกรรมหรือโครงการที่จะดำเนินการนั้นให้มากขึ้น นี่ก็คือการมีส่วนร่วมในระดับของการปรึกษาหารือหรือระหว่างการมีส่วนร่วม^{๒๔๖}

ระดับที่ ๓ คือ ระดับของการประชุมเพื่อรับฟังความคิดเห็น หมายถึง การที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ระหว่างประชาชนหรือสมาชิกในชุมชนและฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมหรือโครงการที่จะเกิดขึ้นในชุมชน ทุกฝ่ายต่างก็ได้หันหน้าเข้าปรึกษาหารือกันก่อนแล้วจึงกำหนดวัตถุประสงค์ร่วมกันในการจัดเวทีการประชุมเพื่อรับฟังความคิดเห็นก่อนการตัดสินใจจะดำเนินการ^{๒๔๗} ซึ่งอาจจะมีทั้งผู้มีอำนาจหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยมีการประยุกต์ใช้หลักการมีส่วนร่วมในรูปแบบของการใช้เวทีชุมชน ตลอดจนใช้เวทีสาธารณะในการประชุมร่วมกันทุกฝ่าย เพื่อทำความเข้าใจและแสวงหาเหตุผลเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการนั้น^{๒๔๘} เช่น การประชุมประชาคมในระดับชุมชน^{๒๔๙} การประชุมเพื่อรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ^{๒๕๐} และการประชาพิจารณ์^{๒๕๑} นี่ก็คือการมีส่วนร่วมในระดับของการประชุมเพื่อรับฟังความคิดเห็น^{๒๕๑}

ระดับที่ ๔ คือ ระดับของความร่วมมือ หมายถึง การมีส่วนร่วมในระดับของความร่วมมือ เพราะนอกจากผ่านการมีส่วนร่วมในระดับต่างๆ แล้ว คือการที่ได้รับรู้ข้อมูลข่าวสาร การปรึกษาหารือระหว่างการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง และมีการประชุมเพื่อรับฟังความคิดเห็น ถัดจากนั้นก็เข้าสู่ระดับการร่วมมือในการทำงานร่วมกัน^{๒๕๒} โดยให้ประชาชนหรือสมาชิกในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องของการทำงานร่วมกัน^{๒๕๓} แต่อย่างไรก็ตาม ในเรื่องของกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ รวมถึงการวางแผนชุมชนชุมชนจำเป็นต้องร่วมกันคิดเอง ร่วมวางแผนกันเองทุกอย่าง เช่น ชุมชนอยากจะทำอะไร และ

^{๒๔๔} สัมภาษณ์ นายธนา พิพิธกุล, พัฒนาการอำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๔๕} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์แก้ว, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๔๖} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๔๗} สัมภาษณ์ นายกลิน นวลโคกสูง, พัฒนาการจังหวัดนครราชสีมา, ๒๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๔๘} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๔๙} สัมภาษณ์ นางสาวกาญจนา ลิขสิทธิ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน ชำนาญการ (ผู้ให้ข้อมูลแทนนางสุพัตรา แสงทอง, พัฒนาการจังหวัดสุรินทร์), ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๕๐} สัมภาษณ์ นายกณภัทร์ สมศรี, พัฒนาการอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๕๑} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๕๒} สัมภาษณ์ นายปรีชา พรหมบุตร, พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๕๓} สัมภาษณ์ นางสาวอารีรัตน์ หอมเนียม, พัฒนาการอำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

อยากจะให้ชุมชนเป็นอย่างไร เป็นต้น^{๒๕๔} เมื่อวางแผนเสร็จเรียบร้อยแล้ว สิ่งไหนที่สามารถจะทำได้ ก็ต้องทำเองก่อนในลักษณะแบบนี้ ถือว่าเป็นการปล่อยให้ประชาชนในชุมชนได้แสดงพลังความสามารถของตัวเองออกมาอย่างเต็มที่^{๒๕๕} เพราะกิจกรรมบางอย่างไม่ต้องรอให้หน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องเข้ามาคิดให้ เช่น หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน เป็นต้น ไม่ใช่จะรอเพียงคนอื่นมาทำให้^{๒๕๖} แต่ถ้าทำไม่ได้จริงๆ จึงขอความร่วมมือจากองค์กรภายนอกให้เข้ามาช่วยเหลือ นี่ก็คือการมีส่วนร่วมในระดับของความร่วมมือ^{๒๕๗}

ระดับที่ ๕ คือ ระดับของการใช้อำนาจในการตัดสินใจ (Empower) หมายถึง การมีส่วนร่วมของการใช้อำนาจเพื่อช่วยในการตัดสินใจในเรื่องที่สำคัญที่สุด เป็นระดับที่ถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดของกระบวนการมีส่วนร่วม เพราะกิจกรรมบางอย่างก็อาจจะต้องใช้อำนาจในการดำเนินการตามความเหมาะสม โดยอาจใช้ข้อบทบัญญัติ กฎหมาย ระบบ ระเบียบ และข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมดังกล่าวที่กำลังดำเนินการ^{๒๕๘} อาจจะเรียกได้ว่าการมีส่วนร่วมในระดับนี้ บางครั้งจำเป็นต้องใช้กลไกทางกฎหมายหรืออำนาจในการตัดสินใจร่วมกับการดำเนินการ^{๒๕๙} และมักใช้ในกรณีที่ทุกฝ่ายไม่สามารถจะดำเนินการทางอื่นได้อีกแล้ว นอกจากอาศัยมาตรการทางกฎหมายเป็นหลักเข้ามาช่วยให้การดำเนินการเป็นไปโดยความเป็นธรรมของทุกฝ่าย^{๒๖๐} และอาจจะใช้ตัวแทนของประชาชนเป็นกรรมการในคณะกรรมการเพื่อเข้าร่วมประชุมและเรียกร้องสิทธิจากการไม่ได้รับความเป็นธรรมให้กับประชาชนในชุมชนและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย^{๒๖๑} โดยขอความร่วมมือจากทุกฝ่ายและปรึกษาหารือในการตัดสินใจร่วมกันว่า ระเบียบว่าไว้อย่างนี้ ทำได้ไหม ถ้าทำไม่ไหว ก็คือไม่ไหว ถ้าทำไหว ก็นำมาทำร่วมกัน นี่ก็คือการมีส่วนร่วมในระดับของการใช้อำนาจในการตัดสินใจ^{๒๖๒} แต่อย่างไรก็ตาม กิจกรรมชุมชนบางเรื่อง จำเป็นต้องปล่อยให้ประชาชนในชุมชนร่วมคิดกันเอง ส่วนทางฝ่ายเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ก็เป็นเพียงผู้คอยให้คำแนะนำด้านความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย กฎ ระเบียบ และทางวิชาการ เป็นต้น เพิ่มเติมเท่านั้น เหมือนเป็นที่เลี้ยงคอยอยู่ห่างๆ^{๒๖๓}

^{๒๕๔} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์บัว, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๕๕} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๕๖} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ลอยประโคน, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๕๗} สัมภาษณ์ นายพันธ์ ช้อนกลิ่น, กำนันตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๕๘} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๕๙} สัมภาษณ์ นายกลิน นวลโคกสูง, พัฒนาการจังหวัดนครราชสีมา, ๒๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๖๐} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์บัว, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๖๑} สัมภาษณ์ พันตำรวจโท เสนีย์ ธรรมนิยม, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลโอด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๖๒} สัมภาษณ์ นายธนา พิพิธกุล, พัฒนาการอำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๖๓} สัมภาษณ์ นายปรีชา พรหมบุตร, พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๙.

จากข้อมูลดังกล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนั้น พอสรุปได้ว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน จำเป็นต้องให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงาน ภายใต้การประยุกต์ใช้หลักการมีส่วนร่วม ๔ ประการ คือ ๑) การมีส่วนร่วมในเชิงการกระทำ ๒) การมีส่วนร่วมในเชิงเงินทุนหรืองบประมาณ ๓) การมีส่วนร่วมในเชิงความรับผิดชอบ และ ๔) การมีส่วนร่วมในเชิงการตัดสินใจ รวมถึงมีการดำเนินการตามกระบวนการมีส่วนร่วมทั้ง ๕ ระดับดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละชุมชน แต่อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมของประชาชนในแต่ละระดับนั้น ระดับที่ ๕ จัดเป็นระดับที่ยากที่สุด หรือจะเรียกว่า เป็นเป้าหมายสูงสุดของงานกิจกรรมการพัฒนาชุมชน หรือส่วนงานราชการก็ว่าได้ แต่ก็มีความคาดหวังไว้ว่า ต้องการให้การมีส่วนร่วมในระดับ ๔ กับระดับ ๕ คือ ระดับความร่วมมือ กับระดับการมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจในการตัดสินใจ (Empower) ทั้งนี้ การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนแต่ละคนนั้น อาจจะไม่เท่ากัน เช่น การมีส่วนร่วมในระดับของผู้นำชุมชน อาจจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในระดับของประชาชน ก็ต้องมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนตามแผนที่มีข้อตกลงที่วางไว้ รวมถึงการมีส่วนร่วมในระดับกลุ่มองค์กรแต่ละกลุ่มก็เช่นกัน จำเป็นต้องบริหารจัดการกลุ่มของตนเองให้เป็นไปตามกระบวนการมีส่วนร่วมที่ได้กำหนดข้อตกลงของกลุ่มองค์กร และวางแผนร่วมกันไว้ เป็นต้น ดังตารางที่ ๔.๒ ต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๒ แสดงความถี่และจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ ด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน

ประเด็น	ปริมาณ	
	ความถี่	คนที่
การมีส่วนร่วมในเชิงการกระทำ	๒๑	๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๗, ๑๘, ๑๙, ๒๐, ๒๑, ๒๕, ๒๖, ๒๗, และ ๓๐
การมีส่วนร่วมในเชิงเงินทุนหรืองบประมาณ	๙	๔, ๖, ๙, ๑๐, ๑๒, ๑๓, ๑๘, ๒๖, และ ๒๗
การมีส่วนร่วมในเชิงความรับผิดชอบ	๙	๑๐, ๑๑, ๑๓, ๑๔, ๑๘, ๑๙, ๒๑, ๒๗, และ ๒๘
การมีส่วนร่วมในเชิงการตัดสินใจ	๒๐	๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๖, ๑๗, ๒๑, ๒๔, ๒๕, ๒๖, ๒๘, และ ๒๙

๔.๑.๓ กลไกการทำงานขององค์กรทางสังคม ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ด้านกระบวนการวางแผนชุมชน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในด้านกระบวนการวางแผนชุมชนนี้ ทำให้ทราบถึงการที่ประชาชนในชุมชนร่วมกันจัดทำระบบข้อมูลชุมชนขึ้นมาโดยชุมชน เพื่อชุมชน จำเป็นต้องดำเนินการตามบริบทของของแต่ละชุมชน ดังจะนำเสนอเนื้อหาสาระสำคัญ ต่อไปนี้

เนื่องจากชุมชนพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ ชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างดังกล่าว ที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ภาคสนาม พบว่า ชุมชนดังกล่าว ล้วนเป็นชุมชนที่มีแนวปฏิบัติที่ดีและเป็นชุมชนต้นแบบ (Best Practice) ในด้านการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อกล่าวถึงบริบทโดยภาพรวม ชุมชนมีการบูรณาการกระบวนการจัดทำแผนชุมชน โดยมุ่งเน้นถึงความร่วมมือกันขององค์กรทางสังคมในรูปแบบภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วน เช่น ภาครัฐ ทั้งส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น นักวิชาการ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ภาคประชาชน และกลุ่มองค์กรต่างๆ ภายในชุมชน ซึ่งเป็นภาคีการพัฒนาาร่วมกัน เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนได้รู้จักตนเอง^{๒๖๔} โดยผ่านเครื่องมือและข้อมูลต่างๆ เช่น บัญชีครัวเรือน ข้อมูล จปฐ กชช.๒ค. ข้อมูลโครงสร้างพื้นฐานและกายภาพ และข้อมูลทุนชุมชนอื่นๆ เป็นต้น พร้อมทั้งจัดทำแผนเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและสนับสนุนการดำเนินงานตามแผนได้อย่างเหมาะสม^{๒๖๕} เพราะฉะนั้น กระบวนการจัดทำแผนชุมชน จึงต้องอาศัยกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคม เพื่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยคณะกรรมการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ก็สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของรัฐบาล และสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของกระทรวงมหาดไทย ที่ได้มอบหมายให้กรมการพัฒนาชุมชนดำเนินการขับเคลื่อนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในยุทธศาสตร์ที่ ๑ ส่งเสริมการขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการเกษตรและชนบท^{๒๖๖} แต่อย่างไรก็ตาม การส่งเสริมการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการเกษตรและชนบทดังกล่าวนี้ จำเป็นต้องเน้นการพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area-based Approach) และให้ความสำคัญกับบริบทชุมชน และภูมิสังคมของพื้นที่ชุมชนนั้นๆ โดยการบูรณาการการทำงานร่วมกันในพื้นที่ เพื่อให้ทราบถึงปัญหาต่างๆ และความต้องการที่แท้จริงของประชาชนหรือสมาชิกในชุมชน^{๒๖๗} ทั้งนี้ ประชาชนในชุมชนพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ ชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างนั้น ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม และรับจ้างทั่วไปเพื่อหารายได้มาใช้จ่ายภายในครอบครัว จนบางครั้งทำให้หลายครอบครัวอาจไม่มีเวลาเข้ามาเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชน^{๒๖๘} และที่สำคัญ กระบวนการแผนชุมชน ถือว่ามีความจำเป็นกับชุมชนในท้องถิ่นเป็นอย่างมาก สำหรับใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการชุมชนให้สามารถปรับตัวเองได้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในยุคกระแสโลกาภิวัตน์เช่นนี้ เพราะในปัจจุบัน หลายชุมชนได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมไปตามกระแสนิยมสมัยใหม่ หรือตามกระแสบริโภคนิยม และวัตถุนิยมมากขึ้นภายในชุมชนตนเอง จนทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมามากมาย และคนในชุมชนนั้นทั้งผู้นำ

^{๒๖๔} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ลอยประโคน, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๖๕} สัมภาษณ์ นางสาวอารีรัตน์ หอมเนียม, พัฒนาการอำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๖๖} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๖๗} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์บัว, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๖๘} สัมภาษณ์ นายกณภัทร์ สมศรี, พัฒนาการอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

และสมาชิกในชุมชน ขาดเป้าหมายหรือกระบวนการจัดทำแผนชุมชนในการใช้ เป็นเครื่องมือบริหาร จัดการชุมชนของตนเองให้เข้มแข็ง^{๒๖๙}

กระบวนการจัดทำแผนชุมชนนั้น เป็นการที่ประชาชนในชุมชนร่วมกันจัดทำระบบข้อมูล ชุมชนขึ้นมา โดยชุมชน เพื่อชุมชน กล่าวคือเป็นการเกิดจากกระบวนการคิดร่วมกันของประชาชน ภายในชุมชนนั้นจะต้องเป็นผู้ริเริ่มเองก่อนเป็นหลัก โดยเฉพาะตัวผู้นำต้องเป็นผู้มีความคิดริเริ่มก่อน ในการจัดทำแผนชุมชนและชักนำประชาชนหรือสมาชิกในชุมชนของตนเองเข้ามามีส่วนร่วมด้วย เพื่อที่จะพัฒนาชุมชนของตนเองให้เข้มแข็ง ถ้ามองว่า การบริหารจัดการชุมชนจะประสบความสำเร็จ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากน้อยเพียงใด และตอบสนองตรงตามที่ชุมชนหรือองค์กร ทางสังคมต้องการนั้นได้ ก็ย่อมขึ้นอยู่กับกระบวนการจัดทำแผนของชุมชนเองที่ผ่านกระบวนการมี ส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนทุกระดับ^{๒๗๐} และมีการกำหนดเป้าหมายไว้อย่างชัดเจนเพื่อเป็น แนวทางในการพัฒนาชุมชนหรือการบริหารจัดการชุมชนให้มีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การ พัฒนาต่างๆ ตั้งแต่ระดับประเทศ จังหวัด อำเภอ ตำบล ชุมชนหมู่บ้าน อันจะทำให้ชุมชนเกิดการ พัฒนาสู่ความเข้มแข็งได้สำเร็จ^{๒๗๑} ดังมีผู้ให้ข้อมูลหลักได้แสดงทัศนะไว้ว่า

“หมู่บ้านหรือชุมชนนั้น จะต้องมีเป้าหมายให้ชัดเจนว่า เมื่อพี่น้องประชาชน ต้องการความสุข และผู้นำก็สามารถที่จะพาไปสู่เป้าหมายได้ จากตรงนี้เองเหมือน พวกเขาเกิดจากกระบวนการคิดร่วมกัน คือการวางแผนคิด หรือแผนชุมชนร่วมกัน จึงเกิดผลสำเร็จได้”^{๒๗๒}

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นนี้ ทำให้ทราบได้ว่า ทั้งผู้นำและสมาชิกทุกคนในชุมชน รวมถึง ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย จำเป็นต้องมองถึงเป้าหมายของชุมชนให้ชัดเจน เพื่อง่ายต่อการขับเคลื่อน กระบวนการจัดทำแผนชุมชนให้ไปสู่การพัฒนาชุมชนแบบเป็นองคาพยพหรือเป็นแบบองค์รวม โดย ห้ามมองแบบแยกส่วนในการพัฒนา อันจะทำให้ประสบผลสำเร็จในการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ภายในชุมชน และตอบสนองตรงต่อความต้องการของประชาชน^{๒๗๓} ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้ ก็ไม่ได้ แตกต่างจากกระบวนการจัดทำแผนบริหารจัดการองค์กรทั่วไปอื่นๆ มากนัก เพียงแต่อาจจะมีการย าวประเตื้องต่างๆ ในบริบทของแต่ละชุมชนเท่านั้นเอง ที่ต้องดำเนินการให้เหมาะสมและให้เป็นไปตาม เป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน^{๒๗๔} ดังนั้น สิ่งสำคัญสำหรับกระบวนการจัดทำแผนชุมชนในแต่ละ ชุมชน จึงจำเป็นต้องมีแนวทางที่สำคัญหรือเป้าหมายในการบริหารจัดการชุมชนที่ชัดเจน คือ มี

^{๒๖๙} สัมภาษณ์ นายกลิน นวลโคกสูง, พัฒนาการจังหวัดนครราชสีมา, ๒๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๗๐} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์แก้ว, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๗๑} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๗๒} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์แก้ว, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๗๓} สัมภาษณ์ นายปรีชา พรหมบุตร, พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๗๔} สัมภาษณ์ นายกลิน นวลโคกสูง, พัฒนาการจังหวัดนครราชสีมา, ๒๐ กันยายน ๒๕๕๙.

วิสัยทัศน์ (Vision) มีพันธกิจ (Mission) และมีเป้าหมายหรือเป้าประสงค์ (Goal) โดยให้สอดคล้องกันกับแผนชุมชนทุกประการ และกำหนดไว้ให้ชัดเจนว่า ปีนี้ชุมชนจะต้องทำอะไร กับกิจกรรมหรือโครงการไหน และจะดำเนินการให้เป็นไปได้อย่างไร^{๒๗๕}

ทั้งนี้ กระบวนการจัดทำแผนชุมชน จำเป็นต้องดำเนินการตามกระบวนการที่สำคัญหลายขั้นตอนด้วยกัน เริ่มแรกตั้งแต่การค้นหาเลือกเพื่อนแกนนำชุมชนทุกระดับภายในชุมชน ที่มีความรู้ ความสามารถ รวมถึงคนที่รู้จักความเสียสละ มีจิตอาสา หรือมีจิตสาธารณะ เพื่อสร้างทีมงานหรือคณะทำงานในการที่จะริเริ่มการจัดทำแผนชุมชนหรือแผนแม่บทชุมชน^{๒๗๖} โดยมุ่งจุดประกายความคิดกระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนทุกคนหันกลับมาสนใจในเรื่องใกล้ตัวเกี่ยวกับชุมชนของตนเองมากขึ้น และต้องผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคนในชุมชนให้ได้เข้ามาปรึกษาหารือข้อตกลงร่วมกัน^{๒๗๗} เพื่อกำหนดประเด็นในการศึกษาและเก็บข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับบริบทของชุมชนของตนเองในด้านต่างๆ เช่น ศักยภาพวิสาหกิจชุมชน และศึกษาทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก คือ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค หรือข้อจำกัดภายในชุมชน เป็นต้น ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง และชัดเจนสำหรับการนำมาจัดทำแผนชุมชนได้อย่างสมบูรณ์^{๒๗๘} ส่งผลให้ประชาชนทุกคนในชุมชนเกิดความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของชุมชนด้วยกัน และทำให้เกิดความรักชุมชนถิ่นบ้านเกิดของตนเองมากยิ่งขึ้น^{๒๗๙} รวมถึงเกิดความพอใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการลงมือทำงานชุมชน เช่น สำรวจชุมชน และรวบรวมข้อมูล แล้วนำมาช่วยกันวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลที่เก็บมาได้^{๒๘๐} เพื่อดำเนินการจัดการแก้ไขปัญหาของชุมชนให้ตรงจุดและป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาซ้ำซ้อนขึ้นอีกในอนาคต โดยอาจแบ่งหน้าที่ และความรับผิดชอบตามความถนัดแต่ละด้านของแต่ละคน^{๒๘๑} ซึ่งกล่าวได้ว่า เป็นการร่วมกันค้นหาปัญหาและเรียนรู้เพื่อให้เข้าใจและรู้จักชุมชนของตนเอง อันจะก่อให้เกิดการจัดทำแผนชุมชนที่เป็นกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนโดยตรง^{๒๘๒} และเป็นการส่งผลไปสู่การกำหนด

^{๒๗๕} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์แก้ว, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๗๖} สัมภาษณ์ นางพนิดา เขียวรัมย์, ประธานคณะทำงานด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๗๗} สัมภาษณ์ นายธนา พิพิธกุล, พัฒนาการอำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๗๘} สัมภาษณ์ นายไพฑูรย์ บาลโสง, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๗๙} สัมภาษณ์ นางสาวศุภธิดา ศรีจารัตน์, ปราชญ์ชาวบ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกองตำบลโคต อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๘๐} สัมภาษณ์ นางสาวกาญจนา ลิขสิทธิ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน ชำนาญการ (ผู้ให้ข้อมูลแทนนางสุพัตรา แสงทอง, พัฒนาการจังหวัดสุรินทร์), ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๘๑} สัมภาษณ์ นายสุรชัย พันธุ์รัตน์, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๘๒} สัมภาษณ์ นายชาติชาย บุญผุย, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกอง ตำบลโคต อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

ทิศทางหรือแนวทางการยกร่างแผนชุมชนขึ้น ทำให้กลายเป็นแผนงานที่สามารถนำมาบริหารจัดการ
กันเองในระดับชุมชนได้อย่างเหมาะสม^{๒๘๓}

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อเกิดการยกร่างแผนชุมชนขึ้นเป็นรูปธรรมแล้ว จะต้องอาศัย
กระบวนการที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ จำเป็นต้องมีการร่วมกันในการจัดประชุมประชาพิจารณ์แผน
ชุมชน หรืออาจจะเรียกว่า แผนแม่บทชุมชน ก็ได้^{๒๘๔} โดยมีทางเลือกตัวแทนของแต่ละกลุ่มกิจกรรมให้
เข้ามาร่วมกันพิจารณาและตัดสินใจ เพื่อจะได้จัดลำดับความสำคัญทั้งก่อนและหลังของแต่ละประเด็น
แต่ละเรื่องว่า มีความถูกต้อง ความเหมาะสม และความเป็นไปได้ของแผนชุมชน รวมถึงมีความ
สอดคล้องต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่นั้นๆ มากน้อยเพียงใดด้วย^{๒๘๕} โดยการมอบหมาย
แบ่งหน้าที่ให้ตัวแทนแต่ละกลุ่มกิจกรรมหรือระดับหัวหน้าคุ้มในชุมชนนำไปบริหารจัดการด้วยตนเอง
ซึ่งเป็นวิธีการที่จะทำให้สามารถขับเคลื่อนแผนชุมชนดังกล่าวไปสู่ภาคการปฏิบัติได้ประสบ
ผลสำเร็จ^{๒๘๖} ทั้งนี้ คณะทำงานหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องนั้น ต้องมีการทบทวนปรับปรุงแผนชุมชนร่วมกัน
อยู่อย่างสม่ำเสมอ เพราะการแปลงแผนสู่การปฏิบัติหรือการทำงานนั้น บางครั้งอาจจะประสบกับ
ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ก็มี ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือ
สมาชิกในชุมชน ภายใต้การยึดประชาชนในชุมชนเป็นศูนย์กลางหรือเป็นแกนหลัก และใช้พื้นที่ชุมชน
เป็นตัวตั้ง^{๒๘๗} อาทิเช่น การจัดเวทีชุมชนในการประชุมประชาคม เพื่อปรึกษาหารือกันในทุกขั้นตอน
ตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมรับผล ร่วมตรวจสอบ^{๒๘๘} และในที่สุดก็ร่วมกันประเมินผล
หรือสรุปบทเรียนจากแผนการทำงานร่วมกันด้วยตนเอง เพื่อจะได้นำผลสรุปที่ได้แล้วนั้นไปกำหนด
อนาคตและทิศทางการพัฒนาชุมชนของตนเองและชุมชนอื่นๆ ต่อไป โดยไม่ต้องรอให้ภาคส่วนจาก
ภายนอกมาคิด และทำให้แก่ชุมชนของตนเอง^{๒๘๙} ดังมีผู้ให้ข้อมูลหลักได้แสดงทัศนะไว้ว่า

“เวลาทำกิจกรรมการพัฒนาชุมชน เจ้าหน้าที่ด้านงานพัฒนาชุมชน จะนิยมผูก
คำพูดไว้ใช้เลยว่า คำตอบอยู่ที่ชาวบ้าน เพราะว่าคำตอบไม่ได้อยู่ที่เจ้าหน้าที่ คำตอบ
มันอยู่ที่ชาวบ้านว่า ชาวบ้านเขาจะเอา หรือไม่เอาเพราะเราเชื่อคำว่า คำตอบอยู่ที่
ชาวบ้าน แล้วก็ใช้คำว่า ระเบิดจากข้างใน ก็คือต้องเริ่มมาจากที่ชาวบ้านนั้นแหละ

^{๒๘๓} สัมภาษณ์ นายวิรัตน์ ปัดตาละคะ, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลทับสวาย อำเภอยักษ์แกลง
จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๘๔} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๘๕} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์บัว, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน
๒๕๕๙.

^{๒๘๖} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ลอยประโคน, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอ
ประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๘๗} สัมภาษณ์ นายกณภัทร์ สมศรี, พัฒนาการอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน
๒๕๕๙.

^{๒๘๘} สัมภาษณ์ นายวิรัตน์ ปัดตาละคะ, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลทับสวาย อำเภอยักษ์แกลง
จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๘๙} สัมภาษณ์ นายสุรัชย์ พันธุ์รัตน์, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอยักษ์
แกลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

ก่อน ถ้าชาวบ้านเขาคิดอยากจะทำอะไร ก็ให้เขาคิดเองและทำเองไปก่อน ไม่ใช่ไปยึดเยียดให้ชาวบ้านต้องทำอย่างนั้นอย่างนี้ตามเราทุกอย่าง ทำแบบนี้ไม่ได้เด็ดขาด”^{๒๙๐}

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นได้ว่า การบริหารจัดการชุมชนบนพื้นฐานกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมตามกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนนั้น เป็นหัวใจหลักประการหนึ่งของงานกิจกรรมการพัฒนาชุมชน นั่นก็คือการทำงานกับชุมชน ทุกภาคส่วนจากภายนอกจะต้องมีความเข้าใจชุมชนให้มากที่สุด ภายใต้การยึดบริบทของแต่ละชุมชนนั้นๆ เป็นสำคัญ เพราะหน่วยงาน องค์กร ภาคีการพัฒนาต่างๆ หรือใครก็ตาม จากภายนอกชุมชน อาจจะบอกว่า การทำอย่างนั้น เป็นสิ่งที่ดีที่สุด หรือให้ประชาชนทำตามอย่างนั้น อย่างนี้ แต่กลับตรงกันข้าม ผลลัพธ์ที่ออกมา อาจจะไม่ใช่สิ่งที่ดีที่สุด หรือตรงกับความต้องการของประชาชนในชุมชนก็ได้^{๒๙๑} เพราะฉะนั้น คำตอบที่แท้จริง และถูกต้องนั้น จึงขึ้นอยู่กับประชาชนภายในชุมชนเท่านั้นว่า มีความต้องการให้ชุมชนของตนเองเป็นเช่นไร หรือสมมติวลีที่ว่า “คำตอบอยู่ที่ชาวบ้าน” นั่นเอง ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องให้ประชาชนคิดเอง ทำเอง ตามความต้องการของตนเอง นี่คือกระบวนการวางแผนชุมชนที่ชุมชนต้องร่วมกันดำเนินการกิจกรรมการพัฒนาชุมชนของตนเองทุกขั้นตอนเพื่อเสริมสร้างให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งได้ โดยชุมชน เพื่อชุมชน ภายใต้การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเองเป็นหลัก

จากข้อมูลดังกล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนั้น พอสรุปได้ว่า กระบวนการวางแผนชุมชนนั้นสามารถทำให้ชุมชนทราบถึงพลวัตการเปลี่ยนแปลงต่างๆ และพัฒนาการภายในชุมชนของตนเองได้ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และทำให้สามารถคาดการณ์สิ่งต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้ ทั้งเตรียมพร้อมในการจัดการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของระบบชุมชนได้ด้วยตนเอง หรือตรงต่อความต้องการของประชาชน กล่าวคือตัวชุมชนเองเท่านั้น จึงจะมีความเข้าใจบริบทชุมชนมากกว่าภาคส่วนภายนอก และสามารถบริหารจัดการชุมชนให้ประสบผลสำเร็จได้ตามเป้าหมายในด้านสำคัญต่างๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการเมือง การปกครอง เป็นต้น ซึ่งเป็นการจัดการทุนชุมชนให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดและคุ้มค่า อันจะนำชุมชนไปสู่ความเข้มแข็งและความผาสุกภายในชุมชน ดังตารางที่ ๔.๓ ต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๓ แสดงความถี่และจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ ด้านกระบวนการวางแผนชุมชน

ประเด็น	ปริมาณ	
	ความถี่	คนที่
กระบวนการวางแผนชุมชน	๑๖	๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๓, ๑๔, ๑๖, ๑๘, ๑๙, ๒๘, และ ๓๐

^{๒๙๐} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๙๑} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ลอยประโคน, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

๔.๑.๔ กลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ด้านผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ภายใต้กลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนทั้ง ๔ ชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างนี้ จากการศึกษาวิจัย พบว่า ล้วนเกิดขึ้นหรืออาศัยปัจจัยที่มีส่วนสำคัญ ประเด็นใหญ่ๆ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ๓ ด้าน คือ ๑) ผู้นำชุมชนและทีมงาน ๒) กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน และ ๓) กระบวนการวางแผนชุมชน ที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน รวมถึงส่งเสริมสนับสนุนต่อระบบความสัมพันธ์และกระบวนการในการทำงานร่วมกันของชุมชนให้ไปสู่ความสำเร็จได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังจะนำเสนอสาระสำคัญเป็นกรณีศึกษาแต่ละชุมชนต่อไปนี้

๑) ชุมชนบ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา

ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่วิจัย พบว่า ชุมชนบ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา ตามประวัติเล่ามาว่า มีกลุ่มชนอยู่ ๒ กลุ่ม โดยมีนักร้องป่า ชื่อว่า “พรานอ่อม” เข้ามาล่าสัตว์และพบพื้นที่ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยต้นไม้ขนาดชนิด มีสัตว์ป่าชุกชุม มีแหล่งน้ำ และมีพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ เหมาะกับการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพเป็นหลักแหล่ง ฉะนั้น จึงกลับไปชักชวนผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยในบริเวณนี้ ซึ่งชนกลุ่มแรกอพยพมาจากบ้านหนองหว้า ตำบลนาโพธิ์ อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยการนำของ นายเจ็ก ดาวโธสง พร้อมครอบครัว กลุ่มที่สอง อพยพมาจากบ้านเม็กดำ ตำบลปะหลาน อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม โดยการนำของนายจันทร์ วรจันทร์ พร้อมด้วยครอบครัว และเพื่อนบ้าน ชนกลุ่มที่สองนี้ได้ใช้เกวียนเป็นพาหนะเดินทางมาตั้งทับพักผ่อนอยู่บริเวณหนองน้ำแห่งหนึ่ง ที่มีลักษณะเป็นแอ่งกระทะ ล้อมรอบไปด้วยต้นไม้และป่าห้วย ทั้งเป็นภูมิประเทศที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ และเรียกชื่อหนองน้ำนี้ว่า “หนองสระห้วย” ในปัจจุบันอยู่ทางทิศเหนือของชุมชนบ้านทับสวาย และอยู่ห่างจากตัวชุมชนประมาณ ๓๐๐ เมตร หนองน้ำนี้ มีสัตว์ป่าลงมากินน้ำเป็นจำนวนมาก บริเวณหนองน้ำ มีความอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยพืชพันธุ์นานาชนิด ดินก็เหมาะแก่การเพาะปลูก ทำให้มีการจับจองพื้นที่กันโดยการถากถางบริเวณป่าเป็นที่อยู่อาศัย มีการตั้งหลักแหล่งเพื่อประกอบอาชีพเกษตรกรรม เกิดเป็นชุมชนบ้านทับสวายขึ้นมา และมีครัวเรือนเพิ่มมากขึ้นโดยลำดับ จนกลายเป็นชุมชนใหญ่ ดังนั้น จึงได้จัดตั้งเป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการในวันที่ ๑๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ ซึ่งตรงกับ แรม ๑๔ ค่ำ เดือนสี่ ปีฉลู และตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “ทับสวาย” หมู่ที่ ๑๒ ตำบลจิว อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ดังจะเห็นได้ในกรณีศึกษาจากคำพูดของผู้ให้ข้อมูลหลักต่อไปนี้

“บ้านทับสวายพัฒนา ห่างจากอำเภอประมาณ ๓ กิโลเมตร ห่างจากเมืองโคราชประมาณ ๖๕ กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ ๒,๕๐๐ ไร่ ลักษณะพื้นที่ เป็นที่ลุ่ม ที่ตอนใช้ในการเกษตรก็ได้ ใช้ทำนาก็ได้ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงปลา มีป่าสาธารณะ รอบหมู่บ้าน และมีหนองน้ำรอบหมู่บ้าน

คนในชุมชนเมื่อ พ.ศ.๒๔๖๘ เดิมคนในชุมชนอพยพมาจาก อำเภอพุทธไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยมีครอบครัว ๙ ครอบครัว ได้พากันล่าสัตว์และมาพบว่า แคว้นนี้เป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ จึงได้มาตั้งทับอยู่ ต่อมาจึงเรียกว่า บ้านทับสวาย ชุมชนมีความเอื้อเฟื้อต่อกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันมาตลอด จึงเกิดวัฒนธรรมมาจนถึงทุกวันนี้ ทำให้มีองค์กรต่างๆ เกิดขึ้น เช่น กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์สำหรับผู้เสียชีวิต เป็นเวลามา ๔๐ กว่าปี และกลุ่มองค์กรอื่นเกิดขึ้นมากมาย กำเนิดก่อตัวด้วยความสามัคคีช่วยเหลือเกื้อกูลกัน”^{๒๙๒}

ทั้งนี้ ชุมชนบ้านทับสวายนี้ ได้มีวิวัฒนาการด้านผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ โดยผู้ใหญ่บ้านที่ปกครองหมู่บ้าน ดังมีรายนามต่อไปนี้

คนที่ ๑ นายบิ่ง แถวไธสง

คนที่ ๒ นายจันทา ดาวไธสง

คนที่ ๓ นายบุตดี นักพรานบุญ

คนที่ ๔ นายพา โพธิ์กลาง

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ หมู่บ้านได้แยกออกมาขึ้นตรงกับตำบลห้วยแกลง อำเภอห้วยแกลง จังหวัดนครราชสีมา และต่อมาอีกในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๒๔ ก็ได้มีการแยกหมู่บ้านออกเป็น ๒ หมู่ คือ หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย และหมู่ที่ ๒ บ้านทับสวายพัฒนา ซึ่งขึ้นตรงกับตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแกลง จังหวัดนครราชสีมา โดยมีผู้ใหญ่บ้าน ที่ปกครองหมู่บ้านต่อจากอดีตผู้นำชุมชนคนก่อนๆ มาจนถึงปัจจุบัน ดังมีรายนามต่อไปนี้

คนที่ ๕ นายยอด ฟิ่งกุล (อดีตกำนัน)

คนที่ ๖ นายจันทิ กนธิณี (อดีตกำนัน)

คนที่ ๗ นายประกอบ ปัจยะเก (อดีตกำนัน)

คนที่ ๘ นายสุรชัย พันธุ์รัตน์ (ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน)

เพื่อเป็นการรับรองประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านทับสวาย ดังจะเห็นได้ในกรณีศึกษาจากคำพูดของผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้านทับสวายและเป็นที่เคารพ นับถือของประชาชนในชุมชนต่อไปนี้

“บ้านทับสวายหมู่ที่ ๑ ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแกลง จังหวัดนครราชสีมา มี ๒ หมู่บ้าน ลักษณะหมู่บ้าน วัด โรงเรียน ร่วมกัน ทิศตะวันตกติดกับบ้านทับสวายพัฒนา หมู่ ๒ มีทางหลวงชนบท เส้นทาง ทับสวาย-ไผ่นกเขา ทิศใต้ ติดกับทางหลวง ๒๒๖และบ้านสุขสันต์ หมู่ ๘ ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแกลง จังหวัดนครราชสีมา ตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ ๑๒ มีนาคม ๒๓๖๘ โดยมีผู้เริ่มก่อตั้งหมู่บ้าน ชุมชน ๒ กลุ่มด้วยนะครับ คือ กลุ่ม ๑ อพยพมาจากอำเภอพุทธไธสง จังหวัดบุรีรัมย์ และกลุ่ม

^{๒๙๒} สัมภาษณ์ นายเจริญ วันไธสง, กำนันตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแกลง จังหวัดนครราชสีมา, ๗ กันยายน ๒๕๕๙.

ที่ ๒ อพยพมาจากอำเภอพยัคฆ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก คริวเรือน และประชากร เพิ่มขึ้นตามลำดับ จนเป็นชุมชนใหม่ ในปัจจุบัน การจัดตั้งกลุ่มองค์กรในชุมชน เริ่มแรกมีกลุ่มฅาปนกิจสงเคราะห์หมู่บ้าน ก่อตั้งประมาณปี พ.ศ.๒๕๒๑ กลุ่มปลูกงาพันธุ์ดี ก่อตั้งปี พ.ศ.๒๕๒๔ กลุ่มออมทรัพย์ ก่อตั้งปี พ.ศ. ๒๕๓๔ มีกลุ่มทำนา กลุ่มแม่บ้านมัดหมี่ และมีกลุ่มอื่นๆ อีกหลายกลุ่ม องค์กร ก่อตั้งมาจนถึงปัจจุบัน”^{๒๙๓}

จะเห็นได้ว่า การก่อเกิดและพัฒนาการของชุมชนบ้านทับสวายนี ได้เริ่มมีการก่อตั้งและพัฒนาชุมชนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๘ จนถึงปัจจุบัน รวมเป็นเวลาานถึง ๙๐ ปีมาแล้ว และในปัจจุบันนี้ ชุมชนบ้านทับสวาย มีนายสุรชัย พันธุ์รัตน์ ผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาเริ่มจากการพัฒนาชุมชนของตนเองในรูปแบบของชุมชนเกษตรกรรม โดยใช้ระบบเครือญาติในการพัฒนาชุมชน มีการแลกเปลี่ยนค้าขายระหว่างภายในชุมชนกับต่างถิ่น นอกจากนี้ ที่สำคัญ ก็คือยังมีการพัฒนากลุ่มองค์กรต่างๆ ภายในชุมชนโดยใช้กระบวนการของคนในชุมชน อาทิ เช่น กลุ่มกองทุนในชุมชน (กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต) ก่อตั้งเมื่อวันที่ ๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ กลุ่มเกษตรกรทำนา ก่อตั้งเมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๑ และกลุ่มแม่บ้านพัฒนาอาชีพ ก่อตั้งเมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๗ โดยกลุ่มองค์กรที่เกิดขึ้นในชุมชนดังกล่าวนี้ ได้ใช้หลักการบริหารจัดการที่น่าสนใจในรูปแบบที่สอดคล้องกับบริบทชุมชนของตนเอง ดังจะเห็นได้ในกรณีศึกษาจากคำพูดของผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ที่ได้ให้ข้อมูลรายละเอียดต่างๆ ไว้^{๒๙๔} ต่อไปนี้

๑. มีการประชุมกลุ่มเพื่อสร้างความเข้าใจอย่างต่อเนื่อง
๒. กลุ่มมีการทำแผนและกำหนดวิสัยทัศน์ในการทำงาน
๓. ปฏิบัติตามแผนงานของกลุ่มและพัฒนาจุดอ่อนของกลุ่ม
๔. มีการสร้างเครือข่ายและรับสมาชิกเพิ่ม

ชุมชนได้อาศัยปัจจัยทั้งภายในและภายนอกชุมชนเป็นกลไกในการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชน ดังได้กำหนดแนวคิดในการพัฒนาชุมชนไว้ดังนี้ว่า

“ศึกษาดูงาน	ประสานความคิด
ยึดติดอุดมการณ์	ทำงานด้วยความรอบรู้
ฟื้นฟูศาสนา	วัฒนธรรมและประเพณี”

^{๒๙๓} สัมภาษณ์ นายคำพา แก้วนระรา, ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านทับสวาย และปราชญ์ชาวบ้านด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๙๔} สัมภาษณ์ นายสุรชัย พันธุ์รัตน์, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

มีการกำหนดคำขวัญของชุมชนร่วมกัน คือ

“ชุมชนทับสวาย หลากหลายประเพณี พื้นที่ปลูกกา
ผ้าไหมมัดหมี่ ดนตรีพื้นบ้าน บุญคุณลาน กุ่มข้าวใหญ่
ศูนย์รวมใจหลวงปู่แก้ว เลิศแล้วแหล่งเงินทุน”

วิสัยทัศน์ของชุมชนไว้ คือ

“แหล่งผลิตสินค้าเกษตร ผ้าไหมทอมือ ประชาชนดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง”

เพราะฉะนั้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวโดยภาพรวม ดังจะเห็นได้ในกรณีศึกษาจากการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งหลายผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ดังกล่าว ต่อไปนี้

กรณีศึกษาจากคำพูดให้สัมภาษณ์ของ นายกสิณ นวลโคกสูง พัฒนาการจังหวัดนครราชสีมา ที่ได้กล่าวไว้ว่า

“ฝ่ายภาครัฐนี้เองก็ทำงาน เนื้อเรื่องของยึดบริบทของนโยบายนะครับ นโยบายรัฐบาล นโยบายที่ว่านี่ ผมหมายถึงรวมถึงแผนชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แล้วก็นโยบายของกระทรวง ทบวง กรม อย่างผมเองอยู่กระทรวงมหาดไทย กรมการพัฒนาชุมชน ก็จะยึดหลักนโยบายแล้ว ก็มาจังหวัด มีนโยบายจังหวัด แต่อย่างไรก็ตาม ในบริบทตรงนี้ ก็จะไม่ทิ้งประชาชนของพื้นที่ในการทำงานแต่ละชุมชน ปัญหาที่เกิดขึ้นย่อมไม่เหมือนกัน แล้วก็แนวทางแก้ไขปัญหา ย่อมไม่เหมือนกัน นะครับ ฉะนั้น การที่จะให้ชุมชนตรงนี้เข้มแข็งได้ เราก็จะเริ่มจากการพัฒนากลุ่มบุคคลเป้าหมาย โดยการเตรียมคน การเตรียมคน ก็คืออย่างเช่น เจ้าหน้าที่ที่ภาครัฐ ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ทางสำนักงานพัฒนาชุมชนเราไปช่วยดูแลแนะนำในสิ่งที่ชุมชนไม่เข้าใจและดำเนินการไม่ได้

จากการที่ได้เข้ามาทำงานฝ่ายบริหารตำแหน่งพัฒนาการจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งได้เคยลงพื้นที่ตรวจดูชุมชนหมู่บ้านต่างๆ ในเขตรับผิดชอบ ก็ทำให้ผมได้ทราบว่า แต่เดิมนั้นชุมชนบ้านทับสวายนี้ ก็เป็นหมู่บ้านชุมชนที่มีการพัฒนามาแต่เดิมมาก่อนแล้ว ก็เนื่องจากว่าบ้านนี้จะมีกลุ่มออมทรัพย์ที่เข้มแข็งนะครับ ซึ่งกลุ่มออมทรัพย์นี้ ก็คือการก่อเกิดมาได้จากนโยบายของโครงการพัฒนาชุมชนที่ภาครัฐได้ส่งเสริมอยู่แล้ว เช่น มีการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานของชุมชน และตัวชุมชนเองก็เอาการเอางานด้วย จึงเกิดความสำเร็จได้ในปัจจุบันนี้”^{๒๙๕}

^{๒๙๕} สัมภาษณ์ นายกสิณ นวลโคกสูง, พัฒนาการจังหวัดนครราชสีมา, ๒๐ กันยายน ๒๕๕๙.

กรณีศึกษาจากคำพูดให้สัมภาษณ์ของ นายวิรัตน์ ปัดतालละคะ นายกองค้การบริหาร ส่วนตำบลทับสวาย ได้กล่าวไว้ว่า

“หลักเศรษฐกิจพอเพียง มีผลต่อการดำเนินงานให้สำเร็จได้ครับ เพราะสถาบัน และกลุ่มที่เราทำงานร่วมกัน ทำให้มีชื่อเสียง พอมีมาก ๆ หน่อย ก็เป็นกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการผลิตครับ เป็นลูกสถาบันการจัดการเงินทุนชุมชนอีกที ถือว่าเป็นจุดแข็งเลย และก็มียุ่กลุ่มอื่นๆ อีกมากมาย เช่น กลุ่มฅาปนกิจสงเคราะห์ เป็นต้น ที่มีอาจารย์ ประเทือง พาโคกทอม เป็นปราชญ์ชาวบ้านด้านโครงการเศรษฐกิจพอเพียงด้วย และ ดูแลเป็นประธานกลุ่มอยู่ในปัจจุบันนี้ครับ”^{๒๙๖}

กรณีศึกษาจากคำพูดให้สัมภาษณ์ของ นายสุรชัย พันธุ์รัตน์ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ได้กล่าวไว้ว่า

“คนในชุมชนนั้นะ ก็เกี่ยวกับกลุ่มองค์กรทั้งหมดนะ ตามที่มีในทำเนียบของกลุ่ม ออมทรัพย์ เขาเรียกสมาชิกวิสามันญ์ นอกจากบุคคลเป็นกลุ่มองค์กรที่เข้าไปสมัครเป็น สมาชิก ส่งตัวแทนของกลุ่มเข้าไปเป็นสมาชิกของกลุ่มออมทรัพย์ มันมีอยู่ในปัจจุบันนี้ เขาเข้ากันหลายสิบกลุ่มย่อย ทั้งกลุ่มเป็นทางการและกลุ่มไม่เป็นทางการ มีอยู่ตลอด ที่พูดมานี้ คือทุกกลุ่มมีการบริหารจัดการอยู่ เมื่อมีพัฒนาการย้ายไปอำเภอ เหลืออีก ไม่กี่กลุ่ม ที่นอกจากเขตชุมชน คือ ตอนนั้นทำตามนโยบายของทุกคนที่เกี่ยวข้อง แต่ ตอนนีเขาย้ายก็เลยไม่เปิดรับสมัครอีก เอาแต่ในเขตชุมชนของตัวเอง ที่นี้เฉพาะกลุ่ม นะ แล้วที่เหลืออยู่ก็ทำต่อเนื่องอยู่ เพราะว่าอย่างกลุ่มฅาปนกิจศพ ตอนแรกก็เฉพาะ หมู่บ้านเป็นของชุมชนตั้งขึ้นเอง ที่นี้ พอมีความเข้มแข็ง บ้านอื่นก็มาเข้าด้วย บ้านอื่น ในเขตอำเภอห้วยแกลง หลักๆ ก็จะเป็นกลุ่มออมทรัพย์เป็นหลัก อยู่ด้วยตนเองพึ่งพา ตนเองได้ มั่นใจได้ อยู่ได้แล้ว และคนในชุมชนส่วนใหญ่ มีความพอเพียง เพราะคนใน ชุมชนเราได้ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางดำเนินชีวิต แม้ลักษณะอาจจะไม่ ตรงแบบทั้งหมดนะ มีเปรียบเทียบได้ อย่างเช่นสมมติว่า บ้านอื่นเขา ตำบลอื่นเขา อยาได้อะไร เขาก็กู้ยืมซื้อครับ แต่บ้านนี้ก็จะอยู่ปกติทำมาหากินทำไร่ พอทำได้ก็ทำ ถ้าจำเป็นจริงๆ ที่จะกู้ยืม ก็มาที่กู้ยืมได้ที่กลุ่มออมทรัพย์เลย ก็ทำให้เกิดการ หมุนเวียนเงินทุนในชุมชนเรา โดยปกติการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนนี้ ส่วนใหญ่ก็มี อาชีพทำนาทำไร่กัน เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่เองด้วย ไว้กินบ้าง ที่เหลือก็จะนำขายไปเพื่อ หารายได้เสริมให้กับครอบครัว”^{๒๙๗}

^{๒๙๖} สัมภาษณ์ นายวิรัตน์ ปัดतालละคะ, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแกลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๙๗} สัมภาษณ์ นายสุรชัย พันธุ์รัตน์, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแกลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

กรณีศึกษาจากคำพูดให้สัมภาษณ์ของ นายประเทือง พาโคกทม ประธานกลุ่มฅาปนกิจสงเคราะห์หมู่บ้านทับสววย และเป็นปราชญ์ชาวบ้านด้านโครงการเศรษฐกิจพอเพียง หมู่ที่ ๑ บ้านทับสววย ได้กล่าวไว้ว่า

“เมื่อพูดถึงเรื่องการเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบของบ้านทับสววยนี้ ชาวบ้านที่นี่ ส่วนใหญ่เขามีการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงและรู้ว่า ควรลดรายจ่าย ต้องทำอย่างไร ปลุกผักสวนครัว แล้วกินได้เลยนะ การเพิ่มรายได้ จะต้องทำอย่างไร นั่นคือเขามีแนวความคิดแบบนี้แหละ โดยมีจุดเรียนรู้ในชุมชนหลายจุดที่สามารถให้คนภายนอกหรือหน่วยงานองค์กรภายนอกมาศึกษาดูงานได้ และศึกษาอย่างสบาย ก็คือเขาก็ได้ใช้แนวความคิดเพื่อที่จะไปขยายผล โดยไม่ต้องกังวลเรื่องค่าใช้จ่ายในการเข้ามาศึกษาดูงาน มีเท่าไรก็ได้ ถ้าขาดเหลือที่ชุมชนนี้เขาเพิ่มเติมเอง เขาหาของเขาเองนะครับ ที่นี้รับแขกบ่อยๆ เพราะว่าเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ปกตินครราชสีมา ถ้าจะมาดูงาน ต้องมาลงนี้ด้วย เพราะเขาจะสนใจตัวผู้นำชุมชน และทีมงานซึ่งเป็นที่เคารพมีน้ำใจ และ ๒-๓ ปีมานี้ มีคนมาดูงานในชุมชนเรา ประมาณ ๒๐๐ คน สามารถพักค้าง หรือมากินมานอนที่นี่ได้เลย ๓ วัน ๒ คืน”^{๒๙๘}

กรณีศึกษาจากคำพูดให้สัมภาษณ์ของ นายเจริญ วันโธสง กำนันตำบลทับสววย ได้กล่าวไว้ว่า

“ชุมชนนี้ มีการดำเนินงานของชุมชนบ้านทับสววยตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยจะมีผู้นำชุมชนเป็นแกนหลัก เช่น ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำชาวสารประชาสัมพันธ์ และพาพัฒนา มีการประชาคม ประชุมชาวบ้าน ส่วนเรื่อง มีกลุ่มมีองค์กร ทุกวันก็ดำเนินการอยู่ เช่น กลุ่มฅาปนกิจ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพ ดำเนินการได้ดีมาตลอด ชุมชนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี กลุ่มองค์กร ที่เป็นทางการ เช่น กลุ่มออมทรัพย์จดทะเบียนจากการพัฒนาชุมชน กลุ่มไม่เป็นทางการ คือ การช่วยเหลือโดยเป็นวัฒนธรรมในทางด้านจิตใจ เมื่อมีการทำงานร่วมกัน เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การขอความร่วมมือในส่วนต่างๆ ส่วนมากก็จะเป็นกลุ่มคนเดียวกันที่รับผิดชอบ ส่วนที่เป็นทางการ สามารถทำได้ทุกอย่าง มีคณะกรรมการบริหารชุมชน โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำ และกลุ่มองค์กรต่างๆ เป็นคณะทำงานร่วมด้วย”^{๒๙๙}

^{๒๙๘} สัมภาษณ์ นายประเทือง พาโคกทม (ข้าราชการบำนาญ), ประธานกลุ่มฅาปนกิจสงเคราะห์หมู่บ้านทับสววย หมู่ที่ ๑ และปราชญ์ชาวบ้านด้านโครงการเศรษฐกิจพอเพียง หมู่ที่ ๑ ตำบลทับสววย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๒๙๙} สัมภาษณ์ นายเจริญ วันโธสง, กำนันตำบลทับสววย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๗ กันยายน ๒๕๕๙.

กรณีศึกษาจากคำพูดให้สัมภาษณ์ของ นายคำพา แก้วนะรา ประธานกลุ่มออมทรัพย์ บ้านทับสวาย และเป็นปราชญ์ชาวบ้านด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชน ได้กล่าวไว้ว่า

“คร่าวๆ เรือนหนึ่งหรือบุคคลหนึ่ง ต้องอาศัยกลุ่มองค์กรเป็นตัวขับเคลื่อนชุมชน โดยการเชื่อมโยงกันแต่ละกลุ่ม กลุ่มการทำงาน เป็นนิติบุคคลโดยกรมส่งเสริมสหกรณ์ ตรวจบัญชี หน่วยงานภาครัฐ เป็นส่วนหนึ่งที่ส่งเสริมและสนับสนุนด้านนโยบาย แนวทางและด้านเอกสารงบประมาณ ให้ชุมชนที่มีองค์กรกลุ่มต่างๆ ที่รองรับการทำงานร่วมกัน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้น ในการที่จะบูรณาการในการทำงานต่างๆ ของชุมชน ร่วมกันอย่างเต็มที่ โดยไม่ทิ้งหลักการดำเนินงานตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงขององค์ในหลวงเราด้วย จนปัจจุบันทำให้ชุมชนบ้านทับสวายเข้มแข็งขึ้น และสามารถพึ่งตนเองได้ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม จิตใจ เทคโนโลยี และ ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม”^{๓๐๐}

ทั้งนี้ จากการที่ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลหลักท่านหนึ่งซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ภาครัฐ หรือเป็นพัฒนาการอำเภอห้วยแถลง ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและได้เข้าไปทำงานชุมชนโดยให้คำแนะนำกับการพัฒนาชุมชนบ้านทับสวาย ได้กล่าวว่า

“ก็คือที่นี่เป็นลักษณะของการบริหารจัดการที่เป็นองค์กรทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ก็คือ ที่นี่ ที่จะได้เข้าสถาบันที่นี่ก็เป็นแห่งแรกของโคราช ที่มาสถาบันตัวนี้ ซึ่งตัวนี้ ปัจจุบันนี่นะครับ ที่นี่จะเป็นต้นแบบเพราะว่าตอนนี้ ณ ปัจจุบันนี้ปี ๕๙ ทางกรมก็ได้มีคำสั่งมาว่า ให้ทุกอำเภอในประเทศไทยมีสถาบันตัวนี้ โดยที่นี้เป็นต้นแบบของโคราชเพราะเขาบอกว่าทุกอำเภอต้องตั้งให้ได้ ยกเว้นห้วยแถลง เพราะห้วยแถลงมีสถาบันที่เข้มแข็งแล้วครับ ทุกอำเภอจึงพยายามทำสิ่งนี้ขึ้นมาจะครับ ไม่ใช่สถาบันตัวนี้ ก็คือตอนที่ผมเข้ามาตอนแรก ผมก็แปลกใจว่า สถาบันมันคืออะไร

ถ้าเท่าที่ผมอยู่อำเภออื่นมานะครับไม่มีแบบนี้ พอผมย้ายมาที่นี่ ผมมีเวลาดูสถาบันเขาก็นั่งฟังปกติ ผมจะมานั่งฟังก่อนว่า แนวความคิดเป็นอย่างไร ผมก็เห็นวิถีชีวิตความคิดของที่นี่ว่า ทุกกลุ่มต้องเข้าประชุมร่วมกันทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการโดยมีประธานสถาบันนั่งอยู่ที่โต๊ะครับ ประธานสถาบัน ก็จะถามเอากลุ่มนี้ มีปัญหาอะไร เราจะแก้ปัญหายังไง ภาพรวมต้องช่วยกันคิด กลุ่มนี้มีปัญหาอะไร เราจะช่วยกันแก้ปัญหายังไง นั่นคือการบริหารแบบสถาบัน ที่มีประธานสถาบันนั่งเป็นประธานที่รวมคนทุกกลุ่ม ที่นี่ก็มีการบริหารอย่างนี้นะครับ

^{๓๐๐} สัมภาษณ์ นายคำพา แก้วนะรา, ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านทับสวาย และปราชญ์ชาวบ้านด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

ผมก็แปลกใจเออทำไมทุกกลุ่ม จะต้องมีประธานสถาบันการจัดการเงินทุนชุมชนมานั่งร่วมด้วยทุกครั้งนะครับ แล้วจะมีการถามปรึกษาหารือกันทุกกลุ่ม โดยมาช่วยกัน อย่างเช่น กรณีกลุ่มที่เป็นทางการ คือ กลุ่มออมทรัพย์ มีปัญหาอะไรไหม ซึ่งหลายๆ กลุ่มองค์กรที่จะอยู่ในนี้ เขาจะรับรู้ด้วย ด้วยการให้ตรวจสอบซึ่งกันและกันครับ ถึงมีกลุ่มองค์กรที่เยอะมากเป็นทั้งกลุ่มทอผ้า กลุ่มที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ มันถึงมีการตรวจสอบ โดยมีประธานสถาบันการจัดการเงินทุนชุมชนมานั่งร่วมเป็นผู้คอยกำกับหรือคุมสถานการณ์ของการประชุมให้ดำเนินไปอย่างราบรื่น และก็จะมีประธานกลุ่มแต่ละกลุ่มองค์กรมานั่งประชุมร่วมกันด้วยเพราะในการทำงานร่วมกันนี้ จะมีกลุ่มทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการร่วมกัน ที่สำคัญจะมีจุดเรียนรู้ในชุมชนอยู่หลายจุดด้วยกัน ประมาณ ๘ จุดนะครับ ในปัจจุบันนี้ ดังนั้นการทำงานร่วมกันแบบนี้ มันจึงสร้างให้เกิดความสัมพันธ์กันตรงนี้เอง”^{๓๐๑}

จากกระบวนการพัฒนาของชุมชนดังที่ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งหลายได้กล่าวมาข้างต้นนี้ สามารถสรุปปัจจัยแห่งความสำเร็จของชุมชนบ้านทับสวายให้เห็นได้เป็นรูปธรรม ดังนี้

๑. ที่ตั้งหมู่บ้านและภูมิประเทศที่เหมาะสมสำหรับการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตของคนในชุมชน

๒. การมีผู้นำชุมชนและทีมงานที่เข้มแข็ง คือ มีวิสัยทัศน์ที่ดี มีความเสียสละ และมีคุณธรรม และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

๓. การมีคุณธรรม ๕ ประการ ของผู้นำชุมชน และทีมงาน หรือสมาชิกในชุมชน ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ รับผิดชอบ เห็นอกเห็นใจกันในชุมชน และไว้วางใจกัน

๔. การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน

๕. ความเป็นชุมชนและชาติพันธุ์เดียวกัน (ชุมชนอีสาน) และการมีสังคม วัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณีเดียวกัน

๖. การให้การสนับสนุนของหน่วยงานของรัฐและภาคีการพัฒนาต่างๆ

๗. ชุมชนมีการประชุมอย่างต่อเนื่อง (มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของประชาชนในชุมชน)

๘. มีการดำเนินงานหรือกิจกรรมการพัฒนาชุมชนในทุกๆ กิจกรรม ภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ดังนั้น ผลจากการดำเนินงานหรือการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงดังกล่าวนี้ จึงทำให้ชุมชนบ้านทับสวายได้รับรางวัลซึ่งเกิดจากความร่วมมือร่วมใจในการวางแผนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน จนปรากฏผลสำเร็จเพื่อยืนยันความเข้มแข็งของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม โดยผู้ให้ข้อมูลหลักอย่างท่านนี้ คือ นายสุรชัย พันธุ์รัตน์ ในฐานะดำรงตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย^{๓๐๒} ที่ได้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อรับรองถึงผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชน ดังต่อไปนี้ คือ

^{๓๐๑} สัมภาษณ์ นายธนา พิพิธกุล, พัฒนาการอำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๐๒} สัมภาษณ์ นายสุรชัย พันธุ์รัตน์, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

- ๑) เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ
 - ได้รับโล่พระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” ประจำปี ๒๕๕๔
 - ได้รับรางวัลชนะเลิศหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” ระดับจังหวัด ประจำปี ๒๕๕๔
- ๒) กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
 - ได้รับรางวัลชนะเลิศกลุ่มองค์กรชุมชนแกนนำหลักสำคัญในการพัฒนาหมู่บ้าน ระดับจังหวัด ประจำปี ๒๕๕๔
 - ได้รับรางวัลชนะเลิศกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตดีเด่น ๓ สมัย
- ๓) ได้รับรางวัลชุมชนหมู่บ้านประชาธิปไตยตัวอย่าง ประจำปี ๒๕๕๐ จากสำนักนายกรัฐมนตรี
 - ๔) เป็นหมู่บ้านจัดตั้งสถาบันการจัดการเงินทุนชุมชนนาร่อง
 - ๕) เป็นหมู่บ้านดีเด่น โครงการภูมิปัญญาแห่งแผ่นดินขยายผลสู่ปวงชนชาวไทย ปี ๒๕๕๒
 - ๖) รางวัลชนะเลิศ บุคคลดีเด่น ประจำปี ๒๕๕๓

จากกรณีศึกษาดังกล่าวมาข้างต้นนั้น ทำให้ศึกษาพบว่า เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนนั้น ชุมชนบ้านทับสวายได้จัดให้มีกิจกรรมการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ และมีการพัฒนาต่อยอดจากการศึกษาเรียนรู้กิจกรรมตามโครงการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยได้นำอำนวยการบริหารของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพตามความถนัดของประชาชนในชุมชน ทำให้เกิดผลสำเร็จในการดำเนินงานของชุมชนเป็นที่ประจักษ์หรือเป็นรูปธรรม โดยมีกลุ่มอาชีพและจุดเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง จำนวน ๙ จุดเรียนรู้ ดังจะนำเสนอไปตามลำดับต่อไปนี้

จุดเรียนรู้ที่ ๑ สถาบันการจัดการเงินทุนชุมชน/กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต/ศูนย์สาธิตการตลาด

ความเป็นมาและจุดเริ่มต้นของการพัฒนาชุมชน โดยเริ่มแรกนั้นก็มีการดำเนินการด้วยตนเองมาก่อน แต่สืบเนื่องจากการที่ชุมชนบ้านทับสวาย มีความหลากหลายของกองทุนชุมชน แต่ละกองทุนมีความแตกต่างกันในเรื่องการบริหารจัดการ ดังนั้น ชุมชนบ้านทับสวาย จึงมีการดำเนินงานร่วมกันทั้งโดยภาครัฐ และกลุ่มองค์กรภายในชุมชน คือ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดนครราชสีมา และสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอห้วยแถลง และกองทุนต่างๆ ในชุมชนบ้านทับสวาย จึงได้ร่วมมือกันในการส่งเสริม สนับสนุนและจัดตั้งสถาบันการจัดการเงินทุนชุมชนบ้านทับสวายขึ้นมา เมื่อปี ๒๕๕๒ และได้ดำเนินการบริหารจัดการกองทุนได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีเอกภาพ โดยยึดหลักคุณธรรม ๔ ประการ ซึ่งเป็นพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ดังนี้

ประการแรก คือ รักษาความสัตย์ หรือมีสัจจะความจริงใจต่อตนเองที่จะประพฤติปฏิบัติ แต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม

ประการที่สอง คือ การรู้จักข่มใจตนเองฝึกใจตนเอง ให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัตย์ ความดีนั้น

ประการที่สาม คือ การอดทน อดกลั้นและอดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัตย์สุจริตไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด

ประการที่สี่คือ การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนน้อยของตน เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

จากหลักการบริหารจัดการกองทุนดังกล่าวข้างต้น สอดคล้องกับกรณีศึกษาจากผู้ให้ข้อมูลหลักอย่าง นายคำพา แก้วนะรา ที่เป็นประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านทับสวาย และเป็นปราชญ์ชาวบ้านด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชน ที่ได้กล่าวยืนยันความสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนไว้อย่างน่าสนใจเช่นกันว่า

“การดำเนินงานของสถาบันการจัดการการเงินทุนและกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชนทับสวายเรานั้น เกิดผลสำเร็จได้เพราะทุกฝ่ายที่ทำงานร่วมกันได้ยึดพระราชดำรัสขององค์ในหลวง ที่เป็นหลักคุณธรรม ๔ ข้อสำคัญ คือ ต้องมีความสัตย์เป็นที่ตั้ง ต้องมีการข่มใจฝึกใจตนเองได้ ต้องมีการอดทน อดกลั้น อดออมเป็น และต้องไม่ทุจริต”^{๓๐๓}

นอกจากนี้ พบว่า ชุมชนบ้านทับสวายก็ได้มีการบริหารจัดการด้วยวิธีการต่างๆ ดังจะนำเสนอต่อไปนี้

โดยการกำหนดวัตถุประสงค์ของสถาบัน ดังนี้

๑) เพื่อให้การบริหารจัดการกองทุนชุมชน เป็นระบบ เป็นเอกภาพในการแก้ไขปัญหาของชุมชนโดยชุมชน

๒) เพื่อเป็นแหล่งเงินออม แหล่งทุนและแหล่งสวัสดิการ

๓) เพื่อเป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน

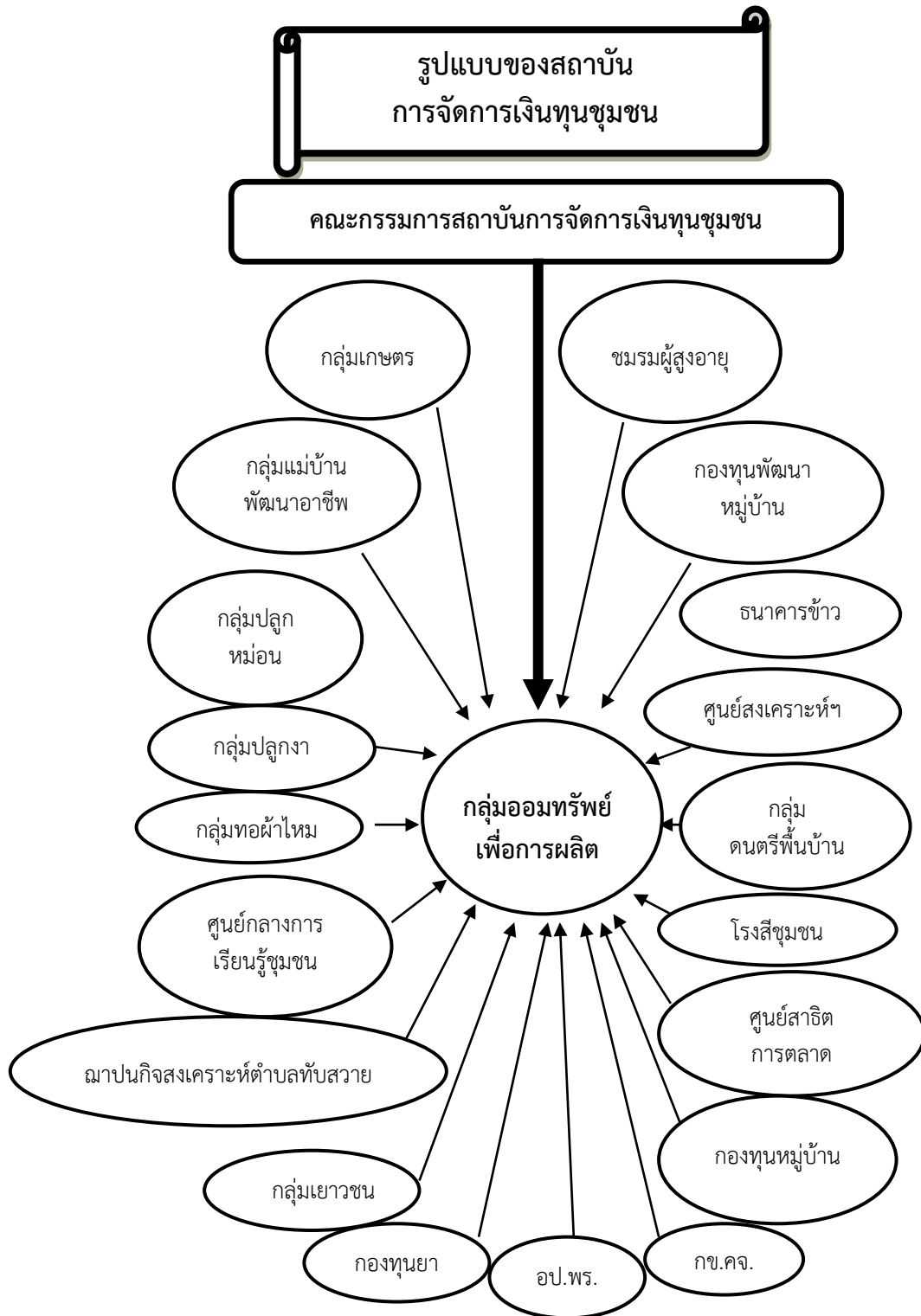
๔) เพื่อช่วยเหลือคณะกรรมการหมู่บ้าน ในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน

ภารกิจของสถาบันการเงิน คือ บริการสินเชื่อ บริการสมาชิกทุกวันที่ ๓ ของเดือนและยังให้การบริการสมาชิกนอกจากวันที่ ๓ ของเดือนทุกวันศุกร์ ภาคเช้าตั้งแต่เวลา ๐๖.๐๐-๐๘.๓๐ น. ภาคเย็นตั้งแต่เวลา ๑๘.๐๐-๑๙.๓๐ น. ภายใต้กิจกรรม ดังต่อไปนี้

๑. ระดมหุ้น
๒. ส่งเสริมการออม
๓. ลงทุนทำธุรกิจ
๔. ปันผลกำไร
๕. จัดสวัสดิการ

จากการดำเนินการด้วยวิธีการต่างๆ นั้น เพื่อให้เห็นรูปแบบของสถาบันการจัดการการเงินทุนชุมชนบ้านทับสวาย โดยมีกลุ่มกองทุนชุมชนและองค์กรเครือข่ายต่างๆ ที่ทำงานร่วมกันภายในชุมชน ดังปรากฏตามแผนภาพที่ ๔.๑ ต่อไปนี้

^{๓๐๓} สัมภาษณ์ นายคำพา แก้วนะรา, ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านทับสวาย และปราชญ์ชาวบ้านด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

แผนภาพที่ ๔.๑ แสดงรูปแบบของสถาบันการจัดการเงินทุนชุมชนบ้านทับสวาย

จากแผนภาพดังแสดงไว้ข้างต้นนั้น ทำให้ทราบได้ว่า การบริหารจัดการกองทุนชุมชน บ้านทับสวาย มีรูปแบบโครงสร้างของการดำเนินงานโดยคณะกรรมการ ดังต่อไปนี้

มีการกำหนดรูปแบบโครงสร้างของคณะกรรมการ อันประกอบด้วย กรรมการ จำนวน ๑๕-๒๕ คน และที่ปรึกษาจำนวน ๒-๕ คน

ที่มาของคณะกรรมการ ได้มาจาก

- ประธาน หรือตัวแทนจากกลุ่มองค์กรที่เป็นสมาชิกของสถาบันการจัดการเงินชุมชน
- ผู้นำชุมชน
- สมาชิก อบต.
- ผู้ทรงคุณวุฒิ

มีการกำหนดตำแหน่งของคณะกรรมการ ดังนี้

- ประธาน
- รองประธาน ๒ ตำแหน่ง
- เลขานุการ
- ผู้ช่วยเลขานุการ
- ประชาสัมพันธ์
- ผู้ช่วยประชาสัมพันธ์
- ปฏิคม
- ผู้ช่วยปฏิคม

ประวัติความเป็นมาของศูนย์สาธิตการตลาด

ประวัติความเป็นมาของศูนย์สาธิตการตลาดนั้น พบว่า หลังจากปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ได้มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอห้วยแถลงได้เสนอผ่านคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ว่าควรจัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาดขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดหาสินค้าอุปโภค บริโภค บริการให้กับสมาชิก บุคคลทั่วไป ทั้งในและนอกชุมชนในราคาที่เป็นธรรม สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอได้นำคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตไปศึกษาดูงานที่บ้านหนองพลอง ตำบลหินดาด และบ้านหลุ่งประดู่ ตำบลหลุ่งประดู่ อำเภอห้วยแถลง หลังจากศึกษาดูงานทั้ง ๒ แห่งแล้ว ได้เรียกประชุมคณะกรรมการและชาวบ้านอีกหลายครั้ง เพื่อทำความเข้าใจและหาแนวทางในการดำเนินงานร่วมกัน จนสามารถจัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาดชุมชนบ้านทับสวาย และสามารถบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ศูนย์สาธิตการตลาดบ้านทับสวาย

ก่อตั้ง ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เริ่มแรกนั้นมีการบริหารจัดการโดยคณะกรรมการดำเนินการ จำนวน ๑๓ ท่าน ให้กรรมการเป็นผู้ขายสินค้าวันละ ๒ คน ทั้งระดมทุนและระดมหุ้นจากสมาชิกแรกเข้า ๒๑๖ คน ทุนเรือนหุ้นๆ ละ ๑๐๐ บาท ต่อ ๑ ท่าน (ครอบครัว) ถือหุ้นได้ไม่เกิน ๒,๐๐๐ บาท ทุนเรือนหุ้นแรกเริ่มมีประมาณ ๖๔,๐๐๐ บาท

พอดำเนินการมาถึงปี ๒๕๕๒ ได้ปรับปรุงพัฒนามาใช้ระบบบาร์โค้ด (Barcode) มาช่วยในการบันทึกการขาย และคอมพิวเตอร์ในการจัดเก็บข้อมูลและบัญชี

ข้อดีและสิ่งที่ได้จากระบบบาร์โค้ด (Barcode)

๑. สามารถทราบยอดจำหน่ายในแต่ละวัน
๒. สามารถเช็คต้นทุนสินค้าของศูนย์ได้ถูกต้อง
๓. สามารถเช็คสต็อกสินค้าของศูนย์ได้อย่างถูกต้อง
๔. สามารถทราบถึงยอดการซื้อสินค้าของสมาชิกได้ และสามารถสรุปจำนวนสมาชิกที่มาใช้บริการศูนย์สาธิตได้ โดยการคีย์รหัสของสมาชิกเข้าไปในเครื่องเวลาสมาชิกซื้อสินค้าเครื่องก็จะประมวลผลออกมาให้ทราบว่าสมาชิกที่ราย ชื่อสินค้าประเภทไหน และจำนวนเท่าไร
๕. สามารถควบคุมพนักงานขายในศูนย์สาธิตได้ เพราะสินค้าที่บันทึกลงไปในการต้องสอดคล้องกับจำนวนสินค้าที่มีอยู่ใน Stock หักลบแล้วต้องลงตัว

การดำเนินงานในระบบบัญชี

- มีบัญชีสรุปยอดเงินสด เพื่อนำฝากสถาบันการจัดการเงินทุนชุมชนบ้านทับสวาย
- มีเอกสารสรุปการจำหน่ายในแต่ละวัน (สลิปบาร์โค้ด)
- มีคณะกรรมการนำเงินฝาก และกรรมการตรวจสอบในแต่ละวัน

จากการสัมภาษณ์นายสุรชัย พันธุ์รัตน์ ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ซึ่งได้ให้ข้อมูลมาแล้วนั้น^{๓๐๔} พอดำเนินการได้ว่า ปัจจุบัน มีการบริหารแบบผู้จัดการ โดยมีการเลือกตั้งมาจากคณะกรรมการอำนวยการของสถาบันการจัดการเงินทุนชุมชนผู้จัดการสามารถเลือกผู้ช่วยได้ ๒ คน โดยจะต้องคัดเลือกจากคณะกรรมการของสถาบันฯ ๑ คน และจากบุคคลภายนอกอีก ๑ คน ส่วนพนักงานขายเป็นอำนาจของผู้จัดการศูนย์ฯ

การจัดสรรกำไร

ปันผลหุ้น	๑๐ %
เฉลี่ยคืนสินค้า	๒๕ %
เฉลี่ยคืนน้ำมัน	๑๐ %
ทุนประกันความเสี่ยง	๑๐ %
ทุนดำเนินงาน	๒๕ %
ทุนสาธารณะประโยชน์	๑๐ %

ทั้งนี้ ในปัจจุบัน มีสมาชิก ๒๙๙ คน (ครัวเรือน) มีทุนเรือนหุ้น ๑๒๖,๗๑๒ บาท และมีทุนดำเนินงาน มีประมาณ ๗๔,๙๒๔.๗๕ บาท

^{๓๐๔} สัมภาษณ์ นายสุรชัย พันธุ์รัตน์, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านทับสวาย

ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ปัจจุบัน มีสมาชิกจำนวน ๘๕๔ คน มีเงินสะสมจะสะสม จำนวน ประมาณ ๑,๒๒๔,๔๐๔ บาท และสะสมพิเศษ จำนวนประมาณ ๘,๑๗๑,๐๘๘ บาท รวมทั้งสิ้นจำนวน ๙,๓๙๕,๕๐๒ บาท

สิ่งที่ได้จากกิจกรรมจุดเรียนรู้ที่ ๑

๑. เกิดการเรียนรู้แนวทางการบริหารจัดการทุนชุมชนและการจัดสวัสดิการให้กับคนในชุมชน สร้างกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้าน
๒. เกิดการเรียนรู้กระบวนการบริหารจัดการของคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์
๓. การเพิ่มรายได้จากกิจกรรมเครือข่ายของศูนย์สวัสดิการตลาดและการกลุ่มองค์กรในชุมชน
๔. เรียนรู้หลักคุณธรรมในการบริหารจัดการ กลุ่มองค์กรมีส่วนร่วมในการทำงานสามารถพึ่งตนเองและอยู่อย่างพอเพียงในชุมชน

จุดเรียนรู้ที่ ๒ กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่

กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านทับสวาย หมู่ที่ ๑ ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมาการก่อเกิดกลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่บ้านทับสวาย เกิดจากการประชุมทุกหลังคาเรือน เพื่อร่วมกันจัดตั้งกลุ่มสตรี และคัดเลือกคณะกรรมการ เริ่มก่อตั้งเมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๔๗ มีคณะกรรมการ จำนวน ๙ คน มีนางวิไล จิตรสม เป็นประธานกลุ่ม มีสมาชิก จำนวน ๕๐ คน และมีสมาชิกที่ร่วมทำกิจกรรม ๓๐ คน โดยคณะกรรมการมีวาระคราวละ ๒ ปี

กลุ่มมีการระดมทุน โดยการระดมหุ้นของสมาชิก จำนวนหุ้นละ ๒๐ บาท สมาชิกแต่ละคนสามารถถือหุ้นได้ไม่เกิน ๑๐๐ หุ้น การดำเนินงานมีการประชุมอย่างต่อเนื่อง และมีการประชุมใหญ่ ปีละ ๒ ครั้ง ปัจจุบัน มีเงินทุนหมุนเวียนเป็นเงินประมาณ ๘๐,๐๐๐ บาท

กลุ่มมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันหลายอย่าง ได้แก่ การทอผ้าไหม มัดหมี่ย้อมสีธรรมชาติ การปลูกหม่อนเพื่อขาย การทำน้ำยาเอนกประสงค์ ประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์จากรังไหม ปัจจุบันมีนางสำลี ปัจยะเก เป็นประธานกลุ่ม

เอกลักษณ์/จุดเด่นของผลิตภัณฑ์

เป็นผ้าไหมที่ย้อมด้วยสีธรรมชาติ ที่คนในชุมชนผลิตเอง มีการดำเนินกิจกรรมอย่างครบวงจร ตั้งแต่การปลูกหม่อน เลี้ยงไหม ฟอก ย้อม และทอผ้าด้วยกี่พื้นบ้านออกมาเป็นผืนผ้าในรูปแบบต่างๆ ลักษณะเนื้อผ้ามีทั้งชนิดบางและชนิดหนา ลวดลายการมัดหมี่ เส้นไหมเป็นเส้นไหมแท้มีคุณภาพ เนื้อแน่นเป็นมันวาวให้ความรู้สึกได้เมื่อสัมผัส มีเฉดสีที่นุ่มนวลไม่ฉูดฉาด ผ้าไม่ตกสี เพราะเป็นสีธรรมชาติ ไม่เป็นอันตรายต่อผู้ใช้และผู้ผลิต

วัตถุดิบและส่วนประกอบ

๑. เส้นไหม ใช้สำหรับทอผ้าสำหรับทำเส้นพุ่ง และเส้นยืน
๒. สีจากธรรมชาติ ได้แก่ ครั่ง ดอกคำฝอย ลูกยอ ใบสัก แก่นฝาง กาบมะพร้าว ลูกหม่อน ดอกอัญชัญ แก่นขนุน ใบแก้ว ขมิ้น รากหม่อน ใบหูกวาง ใบยูคาลิปตัส ใบสลอดแดง
๓. สารส้ม

สิ่งที่ได้จากกิจกรรมจุดเรียนรู้ที่ ๒

กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่ เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ได้รับการสืบทอดศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้นำเอาวิถีความเป็นชุมชนมาบวกกับแนวความคิดของการรวมกลุ่มในชุมชน เป็นการน้อมนำหลักคิดของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการบริหารจัดการกลุ่มองค์กรในชุมชน และเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ทำให้รู้และเข้าใจกระบวนการทำงาน และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นรากฐานในการดำเนินชีวิต ที่ต้องพึ่งตนเองและอยู่อย่างพอเพียง โดยการสร้างกิจกรรมการทอผ้าเพื่อใช้ในครัวเรือน เป็นการลดรายจ่าย และยังสามารถเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือนและกลุ่มอีกด้วย

จุดเรียนรู้ที่ ๓ กลุ่มทำน้ำหมักผลไม้/สมุนไพร/เลี้ยงจิ้งหรีด

กลุ่มทำน้ำหมักผลไม้

เริ่มก่อตั้งเมื่อปี ๒๕๕๓ โดยมีนายประกอบ ปัจยะเก ซึ่งในขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นกำนันตำบลทับสวาย และเป็นอาสาสมัครมูลฐานชุมชน หรืออาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) เห็นว่าสถานการณ์ในขณะนั้น คนในชุมชนตำบลทับสวาย ป่วยเป็นโรคความดัน โรคเบาหวาน โรคเก๊าท์กันมากขึ้น โดยดูจากการสำรวจข้อมูลของแต่ละหมู่บ้านภายในตำบล ดังนั้น จึงได้ให้ความสนใจที่จะแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพของประชาชน โดยเริ่มศึกษาหาข้อมูลจากปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้ และรายการโทรทัศน์ แล้วได้ทดลองนำผลไม้มาหมักและนำมารับประทานในครอบครัวของตนเองก่อน ปรากฏว่ามีสุขภาพดีขึ้น จึงนำมาเผยแพร่ให้ อสม. และคนในชุมชน ซึ่งมีสมาชิกเริ่มต้น ๓๐ คน ต่อมาได้เป็นวิทยากรสอนคนภายในตำบล และตามโรงเรียน จนมีผู้สนใจมากขึ้น ปัจจุบันมีสมาชิก ๘๔ คน

การเลี้ยงจิ้งหรีด

เนื่องจากชุมชนทับสวายมีการบริโภคจิ้งหรีดเป็นของว่างเป็นจำนวนมาก และมีพ่อค้านำจิ้งหรีดมาขายในหมู่บ้าน/ชุมชนบ้านทับสวายทำให้ประชาชนในชุมชน ตัวอย่างกรณีของ นายประกอบ ปัจยะเก ได้เกิดความคิดที่จะเลี้ยงจิ้งหรีดเพื่อขาย ดังนั้น จึงได้ศึกษาหาข้อมูลจากอำเภอจ๊กราช และซื้อพันธุ์มาเลี้ยง เพื่อขายและขยายพันธุ์ โดยเริ่มดำเนินการ เมื่อเดือนสิงหาคม ปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ปัจจุบันนี้ ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นประมาณ ๕,๐๐๐ บาท/งวด (๔๕ วัน)

สิ่งที่ได้จากกิจกรรมจุดเรียนรู้ที่ ๓

๑. การเรียนรู้แนวทางการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนในเรื่องของการลดรายจ่าย
๒. การเรียนรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านที่นำเอาความรู้เรื่องของสมุนไพรและการรักษาสุขภาพของคนในชุมชน

๓. การเพิ่มรายได้จากกิจกรรมในครัวเรือนขยายผลให้กับกลุ่มองค์กรในชุมชน
๔. เรียนรู้หลักการพึ่งตนเองและอยู่อย่างพอเพียงในครัวเรือน

จุดเรียนรู้ที่ ๔ ครัวเรือนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง การดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ปี พ.ศ. ๒๕๓๖ เข้าร่วมการฝึกอบรมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ที่อำเภอห้วยแถลง ร่วมศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการ และได้นำความรู้ที่ได้ลงมือทำไร่นาสวนผสมในพื้นที่ของตนเอง และเคยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากส่วนราชการในการซื้อพันธุ์ปลาพันธุ์ไม้ เป็นจำนวนประมาณ ๓,๐๐๐ บาท

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้เข้าร่วมโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติ ๘๔ พรรษา เป็นครอบครัวพัฒนา ร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชน อาทิเช่น การศึกษาดูงาน ร่วมลงมือปฏิบัติ สาธิตกิจกรรมที่เกิดจากความต้องการของชุมชนในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนเกี่ยวกับเรื่องปากท้องของชุมชน โดยยึดหลักการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ดำเนินกิจกรรมการลดรายจ่าย-เพิ่มรายได้ประกอบด้วยกิจกรรมการปลูกพืชผักสวนครัว ไม้ผล ปลูกข้าวไว้กินเองและทำไร่ อ้อยเพาะเห็ด โดยใช้แนวคิดปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก กิจกรรมเลี้ยงไก่ไข่และไก่พื้นเมือง การเลี้ยงปลา การเผาถ่านเพื่อทำน้ำส้มควันไม้ รวมถึงการลด ละอบายมุข การประหยัด อดออม การเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ทำบัญชีรับจ่ายครัวเรือน อีกทั้งมีการเรียนรู้อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เรียนรู้วิธีการลดสารเคมีที่ใช้กำจัดศัตรูพืชในนาข้าว และพืชผักสวนครัว

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งนั้น คือ ชุมชนได้เสริมสร้างจิตสำนึกการช่วยเหลือสังคม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนบ้านด้วยกันที่ด้อยโอกาส ทั้งทางกำลังร่างกาย กำลังทรัพย์ และได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกระดับ อาทิเช่น

- เป็นประธานสถาบันการจัดการเงินทุนชุมชน
- เป็นประธานกลุ่มเกษตรกรอำเภอห้วยแถลง
- เป็นคณะกรรมการเกษตรระดับจังหวัด
- ดำรงตำแหน่ง รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล
- มีส่วนร่วมในการก่อตั้งศูนย์สาธิตการตลาดและโรงสีชุมชน

สิ่งที่ได้จากกิจกรรมจุดเรียนรู้ที่ ๔

๑. การเรียนรู้แนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
๒. เรียนรู้แนวคิดการทำเกษตรแบบผสมผสานตามแนวทฤษฎีใหม่
๓. เกิดการเรียนรู้กิจกรรมลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ด้วยการปลูกผักสวนครัวเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคขยายผลให้กับกลุ่มองค์กรในชุมชน
๔. เรียนรู้หลักการพึ่งตนเองและอยู่อย่างพอเพียงในครัวเรือน

จุดเรียนรู้ที่ ๕ กลุ่มน้ำมันงา

เริ่มก่อตั้งในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ จากกลุ่มปลูกงา ดังตัวอย่างกรณีศึกษาของ นายจรัส สมรส ที่เป็นผู้เข้าร่วมรับการฝึกอบรมการส่งเสริมการปลูกงาดำ ที่จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อมาขยายผลในหมู่บ้าน/ชุมชน โดยมีการปลูกงา เพื่อขายส่งให้กับนายทุนหรือพ่อค้าคนกลาง

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มแปรรูปงา “สกัดน้ำมันงา” โดยมีกระบวนการขั้นตอนที่พัฒนาและเรียนรู้จากการปฏิบัติร่องผิตรงอกของกลุ่ม จนถึงปัจจุบัน กลุ่มน้ำมันงา สามารถผลิตน้ำมันงาบริสุทธิ์ได้ในปริมาณ ๑๐๐ ลิตร/ตัน/ปี ในปัจจุบัน มีสมาชิกกลุ่มน้ำมันงาดำที่ปลูกงา ประมาณ ๕-๖ ครัวเรือน โดยจัดการจำหน่ายภายในชุมชน ต่างอำเภอต่างจังหวัด และสถาบันการศึกษา

โดยกลุ่มน้ำมันงา มีคณะกรรมการดำเนินงาน อันประกอบด้วย

- นายวิโรจน์ เลินไธสง ประธาน
- นายถนอม บาลไธสง รองประธาน
- นางศรีประไพร ลุมไธสง เภรัญญิก
- นางศิริรัตน์ มหาสะโข เลขานุการ
- นางสมพร ลีไธสง กรรมการ

ประโยชน์ที่เกิดขึ้นในชุมชน

๑. เกิดการเรียนรู้การสร้างรายได้เพิ่มนอกฤดูทำนา ลดค่าใช้จ่าย ในเรื่องปุ๋ยด้วยการปลูกพืชหมุนเวียน

๒. เกิดเรียนรู้การสร้างเศรษฐกิจชุมชน เป็นการอนุรักษ์และต่อยอดภูมิปัญญาการปลูกงาดำ การดูแลรักษา การแปรรูปงา และได้บริโภคงาที่ปลอดภัยและมีสรรพคุณมากมาย

จุดเรียนรู้ที่ ๖ กลุ่มปุ๋ยไส้เดือน

ปุ๋ยไส้เดือนเป็นกิจกรรมที่ได้จากการเลี้ยงไส้เดือน เพราะว่าไส้เดือนจะเป็นตัวช่วยย่อยสลายและกำจัดขยะในครัวเรือน ผลผลิตที่ได้ คือ ปุ๋ยน้ำ ปุ๋ยน้ำหมัก เป็นกิจกรรมลดต้นทุนการผลิตในชุมชนและเป็นการสร้างแนวคิดแบบพอเพียง

สิ่งที่ได้จากจุดเรียนรู้ที่ ๖

๑. การเรียนรู้แนวทางการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนในเรื่องของการลดรายจ่ายในการใช้ปุ๋ยเคมี

๒. การเรียนรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านบวกกับการนำเทคนิคสมัยใหม่มาใช้ในการลดรายจ่ายในครัวเรือน

๓. ได้ความรู้ในเรื่องการเลี้ยงไส้เดือนดินและการใช้ประโยชน์

๔. เรียนรู้หลักการพึ่งตนเองและอยู่อย่างพอเพียงในครัวเรือน

จุดเรียนรู้ที่ ๗ โรงสีข้าวชุมชน/ธนาคารข้าว

ความเป็นมาบ้านทับสวายเป็นหมู่บ้านที่ครัวเรือนในชุมชนโดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ทำไร่ ดังได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น ที่ผ่านมาชาวบ้านในชุมชนต้องนำข้าวเปลือกซึ่งเป็นผลผลิตทางการเกษตรไปสีเป็นข้าวสารที่โรงสีของเอกชนทั้งในและนอกหมู่บ้าน ทำให้ประสบปัญหาหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายในการเดินทางเพื่อนำข้าวเปลือกไปสีในโรงสีนอกชุมชน , โรงสีเอกชนให้ราคาที่ไม่เป็นธรรมและได้ผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการสีข้าว เช่น แกลบ รำ และปลายข้าวทางโรงสีเอกชนสามารถนำไปจำหน่ายได้อีก

ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๑ ทางภาครัฐได้กำหนดให้หมู่บ้าน/ชุมชนจัดทำโครงการซึ่งตอบโจทย์ปัญหาความต้องการของชุมชนเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณโครงการ SML ผู้นำชุมชนบ้านทับสวาย พร้อมทีมงาน จึงได้จัดทำโครงการเสนอขอของบประมาณเพื่อจัดตั้ง “โรงสีข้าวชุมชนบ้านทับสวาย” ขึ้น โดยได้รับงบประมาณจากทางรัฐบาลจัดซื้อตัวเครื่องโรงสี เป็นเงินจำนวน ๓๐๐,๐๐๐ บาทเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตาม ยังขาดงบประมาณในการก่อสร้างโรงเรือน ดังนั้น ผู้นำชุมชนบ้านทับสวาย และทีมงานที่เกี่ยวข้อง จึงได้ช่วยกันระดมทุนจากกลุ่มกองทุนต่างๆ และรายได้จากการบริจาคชาวบ้านในชุมชน มาใช้ในการก่อสร้างโรงเรือนของโรงสีชุมชนจนสำเร็จ โดยใช้แรงงานในชุมชนซึ่งไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเลยแม้แต่หน่วย และได้เปิดทำการอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑

โดยมีวัตถุประสงค์ของการก่อตั้งเพื่อ

๑. ต้องการให้ชาวบ้านในชุมชนได้รับความเป็นธรรมและไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง/โรงสีเอกชน
 ๒. ลดค่าใช้จ่ายในการเดินทางเพื่อนำผลผลิตทางการเกษตรไปสีในโรงสีนอกชุมชน
 ๓. นำผลผลิตที่ได้จากกระบวนการผลิตของโรงสีชุมชน ได้แก่ แกลบ รำ ปลายข้าว มาใช้ประโยชน์และสร้างสวัสดิการต่างๆ ในชุมชน
 ๔. ส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ให้กับชุมชน โดยซื้อหุ้นเพื่อเข้าเป็นสมาชิกรายละไม่เกิน ๒,๐๐๐ บาท
 ๕. เสริมสร้างความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนภายใต้การน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาสู่การปฏิบัติ
- คณะกรรมการผู้บริหารจัดการโรงสีชุมชนบ้านทับสวาย มีผู้ดูแลรับผิดชอบหลัก จำนวน ๕ คน ประกอบด้วย

๑. นายฉนวน ประภรณ์ เอี่ยมรัมย์ (หนอง)	ตำแหน่งผู้จัดการโรงสีชุมชน
๒. นายวิเชียร ร่วมสุข (เชียร)	ตำแหน่งรองผู้จัดการโรงสี
๓. นายบัณฑิตย์ แป้นนางรอง (ทิต/ติด)	ตำแหน่งเหรัญญิก
๔. นายนิคม ศรีคำแสง (คม)	ตำแหน่งที่ปรึกษา
๕. นายจันท์ สะละกัลยา (เขียว)	ตำแหน่งพนักงานสีข้าว

คณะกรรมการผู้บริหารจัดการโรงสีชุมชนบ้านทับสวาย ได้กำหนดให้มีการประชุมเพื่อสรุปผลการดำเนินงานเป็นประจำทุกเดือน โรงสีข้าวชุมชนบ้านทับสวาย มีการให้บริการสมาชิกด้วยการสีข้าวขาวธรรมดา ข้าวกล้อง ข้าวเหนียวดำ ข้าวแดง และข้าวคัดพิเศษ โดยคิดค่าใช้จ่ายต่อกระสอบ ดังนี้

- ข้าวขาวกระสอบใหญ่ ๑๐ บาท กระสอบกลาง ๘ บาท และกระสอบเล็ก ๕ บาท
- ข้าวกล้องหอมมะลิ/ดำ/แดง กระสอบใหญ่ ๖๐ บาท กระสอบกลาง ๔๐ บาท และกระสอบเล็ก ๒๐ บาท
- ข้าวคัดพิเศษ กระสอบใหญ่ ๖๐ บาท กระสอบกลาง ๔๐ บาท และกระสอบเล็ก ๒๐ บาท

ผลผลิตที่ได้จากการสีข้าว ได้แก่ รำ ปลายข้าว แกลบ และข้าวสาร นำมาจำหน่ายในราคา ดังต่อไปนี้

- รำ ราคาปีบละ ๒๐ บาท
- ปลายข้าว กิโลกรัมละ ๗ บาท
- แกลบ ถุงใหญ่ ถุงละ ๕ บาท ถุงเล็ก ถุงละ ๓ บาท
- ข้าวหอมมะลิ ข้าวเหนียว กิโลกรัมละ ๓๕ บาท
- ข้าวกล้องทุกประเภท กิโลกรัมละ ๔๐ บาท

อย่างไรก็ตาม ราคาดังกล่าว จะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกลไกตลาดที่ผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการ และกำหนดให้มีการปันผล ปีละ ๑ ครั้ง ทุกเดือนเมษายน ของทุกปี โดยปี พ.ศ. ๒๕๕๓ ปันผลให้สมาชิกร้อยละ ๓๑ และปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ปันผลให้สมาชิกร้อยละ ๒๙

ประโยชน์ที่ได้รับจากกิจกรรม คือ

- เกษตรกรในชุมชนได้รับการบริการที่เป็นธรรม
- ลดรายจ่าย และเวลาที่สูญเสียจากการนำข้าวไปสีนอกชุมชน
- เกษตรกรในชุมชนมีทางเลือกในการใช้บริการโรงสี
- นำผลผลิตที่ได้จากโรงสีมาใช้ประโยชน์ในการขยายผลกิจกรรมที่หลากหลาย สร้างงานสร้างอาชีพเสริมและสร้างรายได้และสวัสดิการให้กับสมาชิกและชุมชน
- โรงสีเอกชนในชุมชน และชุมชนใกล้เคียงปรับตัวให้การบริการที่เป็นธรรม
- สร้างกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน โดยการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาขยายผลสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม

จากการดำเนินกิจกรรมโรงสีชุมชนดังกล่าวนี้ พบว่า ทำให้เกิดกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากกระบวนการของโรงสี “ครัวชุมชน” และ “ศูนย์ธรรมชาติ” ซึ่งขยายผลจากการดำเนินกิจกรรมโรงสีชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๓ ดังนี้

- กิจกรรมเลี้ยงหมูใช้ “รำ” เป็นอาหาร
- กิจกรรมเลี้ยงไก่ ใช้ “ปลายข้าว” เป็นอาหาร

- กิจกรรมเลี้ยงปลาใช้ “รำ และปลายข้าว” เป็นอาหาร
- กิจกรรมปลูกผัก/แปลงผักชุมชน โดยใช้มูลสัตว์ที่เราเลี้ยงเอง อาทิเช่น “ขี้หมู/ขี้ไก่”

เป็นปุ๋ย

จากผลกำไรที่ได้มานั้น ก็นำไปใช้ในการสร้างสวัสดิการและใช้เป็นค่าใช้จ่ายในกิจกรรมสาธารณประโยชน์ของชุมชนต่อไป

ธนาคารข้าว

การก่อเกิดธนาคารข้าวชุมชนบ้านทับสวาย หมู่ที่ ๑ ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา กล่าวได้ว่า เป็นกลุ่มองค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นจากกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ด้วยกระบวนการพัฒนาที่ร่วมกันระหว่างเครือข่าย “บวร” คือ วัด บ้าน โรงเรียน โดยการก่อตั้งครั้งแรกนั้น มีพระอธิการจันทิ์ สุขุมมาโล เป็นเจ้าอาวาสวัดโคกโกคา ในสมัยนั้น ได้เห็นความสำคัญของการทำบุญประเพณี “บุญกุ่มข้าวใหญ่” หรือ “บุญคุณลาน” ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ทำสืบทอดต่อๆ กันมาในชุมชนทุกปี แต่บางปีเกิดภัยแล้ง ชาวบ้านเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ไม่เต็มที่ บางครัวเรือนก็ประสบปัญหาไม่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ เป็นความเดือดร้อนส่วนใหญ่ของชุมชน ดังนั้น เมื่อมีการทำบุญประเพณี “บุญกุ่มข้าวใหญ่” หรือ “บุญคุณลาน” ทางเจ้าอาวาสวัดโคกโกคา และคณะกรรมการหมู่บ้าน จึงได้เล็งเห็นความสำคัญในการสร้างกองทุนเพื่อการช่วยเหลือประชาชนในชุมชน โดยมีแนวคิดจัดตั้งธนาคารข้าวขึ้นมาเพื่อเป็นกองทุนไว้สำหรับให้ประชาชนในชุมชนที่เดือดร้อนและประสบปัญหาภายในชุมชนมาหยิบยืมข้าวจากธนาคารข้าวชุมชนบ้านทับสวายนี้ เพื่อนำไปบริโภคในครัวเรือน และใช้ในกิจกรรมสาธารณประโยชน์

การดำเนินกิจกรรมมีวัตถุประสงค์ เพื่อ

๑. ให้สมาชิกในหมู่บ้านยืมข้าวไปบริโภค โดยกำหนดภายในวันที่ ๑-๑๐ กันยายน ของทุกปี การส่งคืนนั้น ให้คิดดอกเบี้ยข้าว จำนวน ๑ กระสอบ ต่อ ๑ ถัง
๒. ใช้ในกิจกรรมสาธารณประโยชน์ของชุมชน เช่น งานบุญประเพณีต่างๆ เป็นต้น

โดยคณะกรรมการบริหารในช่วงเริ่มต้นการก่อตั้งนั้น มีคณะกรรมการ ๙ คน เป็นผู้รับผิดชอบดูแลในเรื่องเกี่ยวกับการขอยืมข้าวและการรับคืนข้าวจากสมาชิก โดยมีพ่อคำพา แก้วนะรา เป็นประธานกลุ่มคนแรก มีสมาชิกเริ่มแรก ๗๐ คน ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ มีการทอดผ้าป่าข้าวเปลือก เก็บข้าวได้เป็นจำนวนมาก ทำให้กลุ่มมีทุนในการดำเนินงานมาอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันมีทุนในการดำเนินกิจกรรมประมาณ ๖๕,๐๐๐ บาท และมีข้าวจำนวน ๖๖ กระสอบ มีคณะกรรมการบริหารจัดการ ณ ปัจจุบัน จำนวน ๘ คน ได้แก่

- นายประจวบ	เจริญศรี	ประธานกลุ่ม
- นายสี	จอมแก้ว	รองประธาน
- นายบุญเที่ยง	บัวคลึง	กรรมการ
- นายบุญมี	จัตรัส	กรรมการ
- นายจันทร์	สะละกัญญา	กรรมการ

- นายกังวล	หมายนัดกลาง	กรรมการ
- นายดวงใจ	บุญมี	กรรมการ
- นายพุ่ม	อินทวิ	กรรมการ

คณะกรรมการทำหน้าที่ในการบริหารจัดการกองทุนธนาคารให้มีการกู้ยืมข้าว และกิจกรรมการจัดงาน “บุญกุ่มข้าวใหญ่” หรือ “บุญคุณลาน” ซึ่งเป็นงานประเพณีประจำปีของประชาชนในชุมชนบ้านทับสวาย และเป็นการสมทบทุนเพื่อการพัฒนาและนำเงินทุนเข้าธนาคารข้าวของชุมชนต่อไป ทั้งนี้ ปัจจุบัน มีพระครูอุดมสารคุณ (บุญมี ทีชายุโก) เจ้าอาวาสวัดโคกโกศา รูปปัจจุบันซึ่งได้รับแต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษาและร่วมกิจกรรมของกลุ่มดังกล่าวด้วย

ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชน

- เกิดกิจกรรมการมีส่วนร่วมในชุมชนอย่างต่อเนื่อง
- เกิดความสามัคคีในชุมชน
- เป็นการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียม ประเพณีอันดีงาม และสืบทอดต่อคนรุ่นหลัง
- เกิดการบริหารจัดการทุนชุมชนโดยใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และมีความเอื้ออาทรต่อกันในชุมชน
- ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้และเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับหมู่บ้านชุมชน

สิ่งที่ได้จากจุดเรียนรู้ที่ ๗

๑. เกิดการเรียนรู้แนวทางการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนในเรื่องของการดำเนินงานโรงสีข้าวชุมชน
๒. เรียนรู้การบริหารจัดการผลกำไรและการพัฒนาขยายผลผลิตภัณฑ์ที่ได้จากโรงสีชุมชน
๓. มีการเชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนเกิดกิจกรรมการมีส่วนร่วมและเกิดครัวชุมชน
๔. เรียนรู้หลักการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและกิจกรรมประเพณีพื้นบ้าน
๕. เกิดการเรียนรู้ด้านการช่วยเหลือกันในชุมชนและเกิดความเอื้ออาทรต่อกันในกิจกรรมของกลุ่มธนาคารข้าว

จุดเรียนรู้ที่ ๘ ครัวชุมชน/กองทุนขยะสร้างบุญ

๑. แปลงผักครัวชุมชน

ครัวชุมชนเป็นโครงการที่ส่งเสริมการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และเป็นโครงการที่เชื่อมโยงกิจกรรมลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ระหว่างโรงสีข้าวชุมชน กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนอย่างเป็นระบบ เรียกได้ว่า เป็นการสร้างงาน สร้างรายได้เสริม และได้รับอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการและปลอดภัยไร้สารพิษ โดยมีคณะกรรมการรับผิดชอบ คือ

- นายเขียน	อาภรณ์แก้ว	หัวหน้ากลุ่ม
- นายบุญช่วย	บาลไธสง	รองหัวหน้ากลุ่ม

- นางวาสนา	นิลผาย	รองหัวหน้ากลุ่ม
- นางรัตนา	ปราบอาจ	เลขา
- นางปราณี	พันธ์รัตน์	ผู้ช่วยเลขา
- นางสมพร	เพ็ญใหม่	เหรัญญิก
- นางแดง	สมรุส	ผู้ช่วยเหรัญญิก
- นางบัวผัน	ทรพิสิงห์	กรรมการ
- นางรจนา	ดาวไธสง	กรรมการ
- นางจงกล	สะละกัลยา	กรรมการ
- นางทองมี	ปิ๋วไสว	กรรมการ
- นางสมปอง	ริมไธสง	กรรมการ
- นางสุนิสา	หุ้มไธสง	กรรมการ

รับผิดชอบดูแลส่งเสริมกิจกรรมการปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้ในแปลงรวมและครัวชุมชน และส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนในชุมชน

วัตถุประสงค์ของกิจกรรมนี้ คือ

- ๑) เพื่อให้ชุมชนมีจิตสำนึกและตระหนักถึงความสำคัญให้กับส่วนรวม
- ๒) เพื่อให้ชุมชนลดรายจ่ายและมีรายได้เสริม
- ๓) เพื่อให้เกิดแหล่งอาหารกลางของชุมชน

ประโยชน์ที่ประชาชนในชุมชนได้รับ ได้แก่

๑. ประโยชน์ต่อชุมชน

- ประชาชนในชุมชนเกิดจิตสำนึกรักและหวงแหนถิ่นบ้านเกิด
- ประชาชนในชุมชนเกิดความร่วมมือร่วมแรง และร่วมใจในการพัฒนาชุมชนเอง
- ประชาชนในชุมชนไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากภายนอก

๒. สอดรับกับแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

- การลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน
- สภาพแวดล้อมในชุมชนที่ดีขึ้น และปราศจากการใช้ปุ๋ยสารเคมี
- เกิดการเรียนรู้การเป็นอยู่ด้วยวิถีชีวิตตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ข้อกำหนดการปฏิบัติงาน

คณะกรรมการบริหารปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย คือ ดูแลผลผลิตและบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม

กิจกรรมที่เกิดขึ้น

๑) การทำแปลงสวนผัก ได้แก่ คะน้า กวางตุ้ง หอม ผักกาด ตะไคร้ ผักชี และอื่นๆ ตามฤดูกาล เป็นต้น

๒) การเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ การเลี้ยงหมูหลุม การเลี้ยงเป็ดพันธุ์ปากกิ้ง ไก่พื้นเมือง เป็ดไข่ปลานิล ปลาตุ๊ก และการเลี้ยงกบ เป็นต้น

๓) การทำแปลงสมุนไพรต่างๆ เพื่อประกอบการทำลูกประคบ อาทิเช่น ขมิ้น เป็นต้น ซึ่งสมุนไพรนี้จะต้องปลูกตามฤดูกาล ในเดือน ๕ และเดือน ๖ หลังจากนั้นมันจะตายและต้องปลูกหมุนเวียนใหม่

๒. กองทุนขยะสร้างบุญ

แนวคิดการก่อเกิดกองทุนขยะสร้างบุญ

ปัญหาสิ่งแวดล้อมหนึ่งของหมู่บ้านคือ ปัญหาการกำจัดขยะและการดูแลความสะอาด สภาพแวดล้อมภายในหมู่บ้าน ชุมชนจึงก่อเกิดแนวคิด “ขยะสร้างบุญ” ขึ้น โดยการนำขยะที่มีมูลค่าได้แก่ กระดาษ พลาสติก แก้ว เหล็กมาบริจาคที่กองทุนขยะสร้างบุญในทุกวันพระ ซึ่งขยะที่กองทุนรับบริจาค จะรวบรวมเพื่อนำไปจำหน่าย รายได้จากการจำหน่ายขยะจะนำไปสมทบทุนกองทุนพัฒนาหมู่บ้านเพื่อสาธารณประโยชน์ในหมู่บ้านต่อไป

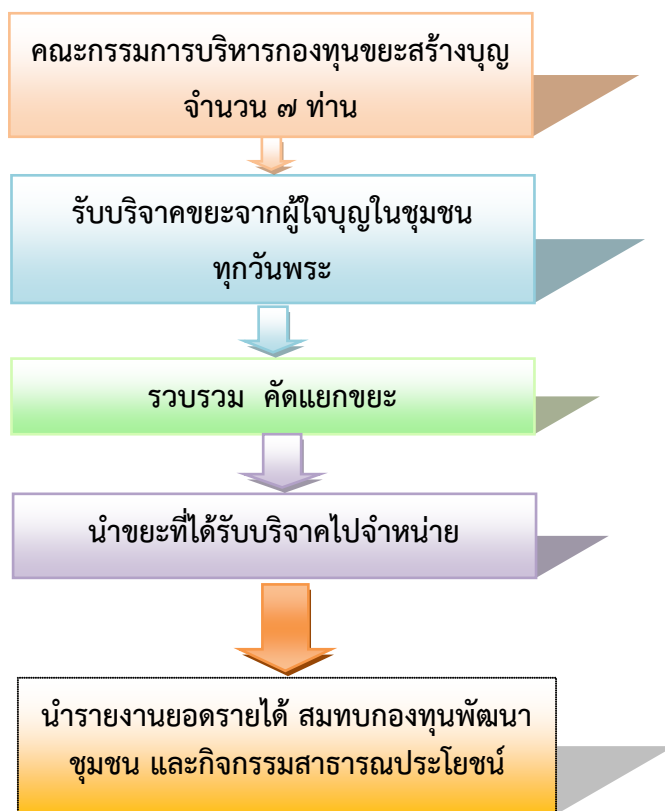
วัตถุประสงค์ของกิจกรรมนี้ คือ

๑) เพื่อสร้างจิตสำนึกการรักษาความสะอาด และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้กับคนในชุมชน

๒) เพื่อสร้างแนวทางและความรู้ในการกำจัดขยะอย่างถูกวิธี

๓) เพื่อสร้างจิตสำนึกเพื่อสาธารณประโยชน์

โดยมีกระบวนการดำเนินกิจกรรมกองทุนขยะสร้างบุญ ดังปรากฏตามแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๔.๒ แสดงกระบวนการดำเนินกิจกรรมกองทุนขยะสร้างบุญ

- ชาวบ้านผู้ใจบุญนำขยะที่มีมูลค่า ได้แก่ แก้ว พลาสติก กระจาด เหล็ก มาบริจาค เพื่อสร้างบุญทุกวันพระ

- นำขยะมาคัดแยก แก้ว พลาสติก กระจาด เหล็ก
- รวบรวมขยะที่ได้รับบริจาค
- นำรายได้ดังกล่าว สมทบกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน เพื่อสาธารณประโยชน์ต่อไป

ประโยชน์ที่ได้รับจากกองทุนขยะสร้างบุญ

๑. ชุมชนมีความเอื้ออารีซึ่งกันและกัน
๒. เป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
๓. ลดภาระและลดค่าใช้จ่ายในการกำจัดขยะของครัวเรือน และชุมชน
๔. เสริมสร้างจิตสาธารณะเพื่อส่วนรวม
๕. ชาวบ้านได้เรียนรู้แนวทางการกำจัดขยะ และการใช้ประโยชน์จากวัสดุเหลือใช้ รวมถึงช่องทางการเพิ่มรายได้จากขยะ

กองทุนขยะสร้างบุญเป็นกิจกรรมหนึ่งของชุมชนบ้านทับสวายที่เล็งเห็นถึงความสำคัญของการจัดการขยะในชุมชน ที่สืบเนื่องมาจากปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนเรื่องการจัดการขยะ และเป็นกิจกรรมที่สร้างจิตสำนึกให้กับคนในชุมชนในเรื่องการรู้จักการคัดแยกขยะในครัวเรือน และที่สำคัญเป็นกิจกรรมที่สร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน โดยนำเอาจุดแข็งของชุมชนมาเป็นแนวทางในการขับเคลื่อนกิจกรรม คือ การนำขยะมาทำบุญทุกวันพระ เป็นแนวคิดที่อาศัยวิถีชีวิตของคนทับสวายมาเป็นแนวทางและปลูกจิตสำนึกให้กับคนในชุมชนเกี่ยวกับกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ โดยเงินที่ได้จากการขายขยะจะนำเข้ากองทุนพัฒนาหมู่บ้าน เพื่อทำให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนต่อไป โดยมีกรรมการรับผิดชอบ ดังนี้

- นายนิคม	ศรีคำแขง	หัวหน้ากลุ่ม
- นายบัณฑิตย์	แป้นนางรอง	รองหัวหน้ากลุ่ม
- นายมานปรกรณ์	เอี่ยมรัมย์	รองหัวหน้ากลุ่ม
- นายวิรัตน์	มะรังสี	เลขา
- นายจันทร์	สะละกัญญา	ผู้ช่วยเลขา
- นางบุญมา	ปจจัยะโคธา	เหรัญญิก
- นายพงษ์ศกร	ปราบอาจ	ผู้ช่วยเหรัญญิก
- นายจิรวัดน์	พันธ์รัตน์	กรรมการ

รับผิดชอบบริหารจัดการกิจกรรมกองทุนขยะสร้างบุญ และส่งเสริมการเรียนรู้การดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของคนในหมู่บ้านชุมชน

สิ่งที่ได้จากจุดเรียนรู้ที่ ๘

๑. เกิดการเรียนรู้แนวทางการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนในเรื่องของการปลูกผักสวนครัว

๒. เรียนรู้การบริหารจัดการขยะชุมชนโดยใช้กิจกรรมการทำบุญเป็นแนวทางในการดำเนินงาน

๓. มีการเชื่อมโยงกิจกรรมลดรายจ่ายต่างๆในชุมชนเกิดกิจกรรมการมีส่วนร่วมและเกิดครัวชุมชน

๔. เรียนรู้หลักการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเกี่ยวกับกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน

๕. เกิดแนวคิดการจัดการขยะในชุมชนและการสร้างจิตสำนึกการรักษาความสะอาด การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้กับคนในชุมชน

จุดเรียนรู้ที่ ๙ จุดขยายผลสู่โรงเรียน

จุดขยายผลสู่โรงเรียน เรียกได้ว่า เป็นจุดเรียนรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงบ้านทับสวาย ที่สร้างการเรียนรู้ให้กับชุมชนและขยายผลไปสู่เด็กนักเรียนในโรงเรียน โดยความร่วมมือของ คณะครูอาจารย์ คณะกรรมการหมู่บ้านทับสวาย ที่เห็นความสำคัญของการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนและมีการถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชน ซึ่งการปลูกฝังจิตสำนึกเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงจำเป็นต้องวางพื้นฐานตั้งแต่ยังเด็ก และเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

จากความร่วมมือของทุกภาคส่วน ทำให้เกิดเป็นแนวความคิดในการสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็กนักเรียน ตามโครงการตามยุทธศาสตร์ บวร. ที่มุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาที่สอดคล้องกันระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน เกิดเป็นพลังการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนต่อไป

ดังนั้น จึงเกิดจุดขยายผลสู่โรงเรียน เป็นการจำลองกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านตามโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านทับสวาย ลงมาสู่โรงเรียนเพื่อเป็นแบบอย่างหรือต้นแบบในการศึกษาเรียนรู้หลักการดำเนินชีวิตแบบพอเพียงของเด็กนักเรียน โรงเรียนชุมชนบ้านทับสวาย และโรงเรียนอื่นที่สนใจศึกษาต่อไป

กิจกรรมที่ดำเนินงาน ได้แก่

- การปลูกผักสวนครัว
- การเลี้ยงปลา
- การเลี้ยงกบ
- การเลี้ยงไส้เดือน
- การเลี้ยงหมูหลุม
- การเลี้ยงไก่
- การเพาะเห็ด

สิ่งที่ได้จากจุดเรียนรู้ที่ ๙

๑. เกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้และปลูกจิตสำนึกในการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้กับเด็กเยาวชน

๒. เกิดการบูรณาการการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๓. มีการเชื่อมโยงกิจกรรมการลดรายจ่ายต่างๆ ในชุมชน ทำให้เกิดกิจกรรมการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียน กับชุมชน

๔. เป็นการสืบทอดภูมิปัญญาและสร้างความยั่งยืนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านทับสวายอย่างต่อเนื่อง

บทเรียนที่ได้จากกิจกรรมการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบบ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา เป็นกิจกรรมการพัฒนาตามโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบของกรมการพัฒนาชุมชน โดยใช้กระบวนการเสริมสร้างและปลูกจิตสำนึกให้กับประชาชนในชุมชนด้วยหลักการพัฒนาชุมชน และใช้ความเป็นชุมชนในการพัฒนาชุมชน สร้างความตระหนักและทำให้ประชาชนมองเห็นความสำคัญเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง ด้วยการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันของตนเอง ให้สอดคล้องและสามารถปรับตัวเข้ากับกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ได้เป็นอย่างดี

การก่อเกิดและพัฒนากลุ่มชุมชนบ้านทับสวาย

การก่อเกิดและพัฒนากลุ่มชุมชนบ้านทับสวายนั้น เรียกได้ว่า เป็นชุมชนที่มีพื้นฐานการดำเนินชีวิต โดยมีทุนทางสังคม และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่เข้มแข็ง มีจุดเริ่มจากการพัฒนาหมู่บ้านชุมชนในรูปของชุมชนเกษตรกรรมใช้ระบบเครือญาติในการพัฒนาหมู่บ้านมีการแลกเปลี่ยนค้าขายกับต่างถิ่น และในชุมชน ตลอดจนเกิดการพัฒนากลุ่มองค์กรในชุมชนโดยใช้กระบวนการของประชาชนในชุมชน เช่น

- การรวมกลุ่มกองทุนในชุมชน (กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต) มีการศึกษาดูงาน
- กลุ่มเกษตรกรทำนา เป็นกลุ่มที่สร้างงานสร้างรายได้ให้กับชุมชน
- กลุ่มแม่บ้านพัฒนาอาชีพ เป็นกลุ่มพลังผลักดันให้เกิดกิจกรรมการพึ่งตนเองในชุมชน

เช่น มีกลุ่มทอผ้าไหม มัดหมี่ เป็นต้น

จากข้อมูลดังกล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนั้น สรุปได้ว่า ชุมชนบ้านทับสวาย ได้มีกิจกรรมการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ และมีการพัฒนาต่อยอดจากการศึกษาเรียนรู้กิจกรรมตามโครงการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพตามความถนัดของประชาชนในชุมชน โดยมีกลุ่มอาชีพและจุดเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงประจำชุมชน และที่สำคัญชุมชนบ้านทับสวาย เรียกได้ว่า มีกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เป็นแรงผลักดันเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ด้วยการอาศัยปัจจัยทั้งภายในและภายนอกอย่างผสมผสาน ๔ ด้านด้วยกัน คือ ๑) ผู้นำชุมชนและทีมงาน ๒) กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ๓) กระบวนการวางแผนชุมชน และ ๔) ผลสำเร็จจากการดำเนินของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยกลุ่มองค์กรที่เกิดขึ้นภายในชุมชน มีหลักการบริหารจัดการในรูปแบบของคณะกรรมการ มีหลักการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรมและเน้นการบริหารจัดการกิจกรรมการพัฒนาชุมชนแบบความต่อเนื่อง พอจะสรุปได้ดังนี้

๑. มีการประชุมกลุ่มเพื่อสร้างความเข้าใจอย่างต่อเนื่อง
๒. กลุ่มมีการจัดทำแผนและกำหนดวิสัยทัศน์ในการทำงานร่วมกัน
๓. มีการปฏิบัติตามแผนงานของแต่ละกลุ่มและพัฒนาจุดอ่อนของกลุ่ม โดยยึดหลักคุณธรรมในการทำงานร่วมกัน

๔. มีการสร้างเครือข่ายและรับสมาชิกเพิ่มตลอดเวลา

จากการที่ชุมชนบ้านทับสวาย มีการบริหารจัดการชุมชนโดยอาศัยปัจจัยทั้งภายในและภายนอกชุมชนให้เป็นกลไกในการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จนสามารถทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้ในด้านต่างๆ ดังนี้

๑. เกิดการพึ่งตนเองทางจิตใจ คือ มีวัดหรือมีพระสงฆ์ ที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เป็นศูนย์รวมและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ รวมถึงมีปราชญ์ชาวบ้านภายในชุมชนที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่างๆ สามารถเป็นที่ปรึกษาในเรื่องราวของการดำเนินชีวิตให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

๒. เกิดการพึ่งตนเองทางสังคม คือ มีกิจกรรมงานประจำปี บุญประเพณี “บุญคุณลาน” มีกลุ่มองค์กรทางสังคม และมีผู้นำชุมชน พร้อมทีมงานในชุมชนที่เข้มแข็ง สามารถทำให้เกิดความสามัคคีในการดำเนินกิจกรรมและมีการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ให้มั่นคงยั่งยืน

๓. เกิดการพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งป่าไม้ ดิน แหล่งน้ำ หรือวัตถุชนิดต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน รวมถึงการใช้วัสดุสิ่งของต่างๆ ภายในสำนักงาน และกลุ่มองค์กรในชุมชนอย่างคุ้มค่า

๔. เกิดการพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี คือ มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับชุมชน

๕. เกิดการพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ คือ มีการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีกิจกรรมลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ในชุมชน มีกิจกรรมเสริมเพิ่มรายได้ เช่น ทอผ้าไหม เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ ปลูกอ้อย ปลูกผักสวนครัว ฯลฯ ดังตารางที่ ๔.๔ ต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๔ แสดงความถี่และจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ **ผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนบ้านทับสวายตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**

ประเด็น	ปริมาณ	
	ความถี่	คนที่
ผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนบ้านทับสวายตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	๗	๓, ๔, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, และ ๑๕

๒) ชุมชนบ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่วิจัย โดยนายประสิทธิ์ ลอยประโคน ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง คนปัจจุบัน^{๓๐๕} ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติชุมชนไว้ว่า ชุมชนบ้านโคกเมืองนี้ มีประวัติความเป็นมาจากการบอกเล่าต่อๆ กันมาของผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านว่า เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๓ นายเพชร โภธินวลศรี ได้อพยพจากบ้านตาง อำเภอละหานทราย และในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ มีคนไทยกลุ่มหนึ่งเดินทางกลับขึ้นมาจากประเทศกัมพูชา มาจับจองที่ดินทำกิน และได้ชักชวนพี่น้องจากจังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดร้อยเอ็ด รวมแล้วประมาณ ๓๐-๔๐ ครอบครัว มาตั้งเป็นหมู่บ้านแรกสุด ขึ้นกับบ้านบัว หมู่ที่ ๓ ตำบลจรเข้มาก โดยมีนายน้อย ลอยประโคน ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ กรมการปกครองได้ยกฐานะให้เป็นหมู่บ้าน โดยตั้งชื่อว่า “บ้านโคกเมือง หมู่ที่ ๖ ตำบลจรเข้มาก” เนื่องจากที่ตั้งหมู่บ้านเป็นที่ราบสูง (โคก) มีปราสาทเมืองต่ำตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ชุมชน

ต่อมาปี พ.ศ. ๒๕๒๓ ได้แยกบ้านโคกเมือง หมู่ที่ ๖ ออกมาเป็นบ้านโคกเมือง หมู่ที่ ๙ ในปัจจุบัน

อัตลักษณ์ชุมชนบ้านโคกเมือง

เป็นชุมชนที่มีภูมิศาสตร์เป็นที่ตั้งของ “ปราสาทเมืองต่ำ” และได้รับการพัฒนาต่อเนื่องมายาวนาน จนเป็นชุมชนที่มีความพร้อมในการพัฒนาทุกๆ ด้าน

วิสัยทัศน์การพัฒนาหมู่บ้าน

คุณธรรมนำหน้า	พึ่งพาเศรษฐกิจพอเพียง
หลักเลียงสิ่งเสพติด	พิชิตความยากจน
ชุมชนแหล่งท่องเที่ยว	กลมเกลียวสามัคคี

นอกจากนี้ จากการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่ชุมชนดังกล่าวนี้ ยังทำให้ทราบได้ว่า ที่ผ่านมามาจนถึงปัจจุบัน ชุมชนบ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ได้ดำเนินการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในยุทธศาสตร์ที่ ๑ ส่งเสริมการขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในภาคการเกษตรและชนบท โดยการส่งเสริมการขับเคลื่อนการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคการเกษตรและชนบท

เพราะฉะนั้น เพื่อให้เห็นผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนบ้านโคกเมืองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอข้อมูลโดยภาพรวม ดังจะเห็นได้ในกรณีศึกษาจากการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งหลาย ที่เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ดังกล่าว ต่อไปนี้

^{๓๐๕} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ลอยประโคน, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

กรณีศึกษาจากคำพูดให้สัมภาษณ์ของ นายปรีชา พรหมบุตร พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์ ที่ได้กล่าวไว้ว่า

“ความหมายของคำว่า เข้มแข็ง คือชุมชนต้องพึ่งตนเอง เริ่มแรกจากตัวข้างใน ก็ต้องเริ่มจากตัวเองก่อน อะไรที่เกินความสามารถ นี้ค่อยว่ากัน สำหรับการพัฒนาในบริบทใหม่ที่เราไปช่วยกับการทำงาน เพราะเราต้องการให้ชุมชนพึ่งตนเอง ยิ่งถ้าเป็นหลักของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้วนี้ หลักปรัชญาของในหลวง ก็คือเป็นหลักของการพึ่งตนเองเป็นสำคัญ ตรงกับหลักพุทธศาสนา โอ้ใช่หลักของในหลวง ตรงนี้ก็เป็นหลักมัชฌิมาปฏิปทา ก็คือทางสายกลางในการดำเนินชีวิต ไม่น้อย ไม่น้อย ไม่ไกลเกินไป ไม่มองตัวเองเป็นที่ตั้ง แต่จะมองประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง นะครับ”^{๓๐๖}

กรณีศึกษาจากคำพูดให้สัมภาษณ์ของ นายทรงศักดิ์ พิมพ์บัว, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย ได้กล่าวไว้ว่า

“เนื่องจากชุมชนได้ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินงาน จึงทำให้ชุมชนได้รับรางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็นเป็นสุข” ระดับประเทศ ปีที่ไปรับรางวัลล่าสุดนี้ ๑๐๐,๐๐๐ นี้ที่เมื่อวานไปคุยกับผู้ใหญ่สิทธิ์ ก็คือหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP ที่เป็นตัวแทนไปรับมาแล้วเมื่อวันที่ ๗-๘ (กันยายน) วันท่องเที่ยว OTOP ก็คือชุมชนนี้จะติดอันดับหลายรางวัล”^{๓๐๗}

กรณีศึกษาจากคำพูดให้สัมภาษณ์ของ นายไพฑูรย์ บาลโสง, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลจรเข้มาก ได้กล่าวไว้ว่า

“ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของประชาธิรัฐ เรื่องอะไรต่างๆ แต่สิ่งเหล่านี้ ยุทธศาสตร์เหล่านี้ เนี่ย ชุมชนแถวนี้เนี่ย ตั้งเดิมของเขามีวิถีชีวิตในการจัดการตนเองในเรื่องของทางด้าน พหุภาคีอะไรต่างๆ เครือข่ายต่างๆ ไว้พอสมควรแล้ว จะดูจากประวัติของเขาได้เลย อย่างเช่น บ้านโคกเมือง ขณะเลศระดับประเทศ บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองตั้งแต่ปี ๒๙ เขามีอยู่แล้วครับ หรือรางวัลหมู่บ้าน อพป. ซึ่งเรียกว่า บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองสมัยนั้น สมัยท่านพลเอกเปรม นะ เขาได้รับขณะเลศเมื่อปี ๒๙ เป็นอันดับ ๑ ของประเทศ นั่นหมายความว่า เขามีวิถีชีวิตของเขาในเรื่องพวกนี้มานานแล้ว และปัจจุบันชุมชนยังได้ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินงาน คราวนี้ถามว่า ส่วนภาครัฐเองเนี่ย ไม่ว่าจะป็นท้องถิ่น หรือส่วนภาครัฐอื่นๆ เนี่ย ก็

^{๓๐๖} สัมภาษณ์ นายปรีชา พรหมบุตร, พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๐๗} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์บัว, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน

จะเข้ามาดำเนินการเรื่องกิจกรรมต่างๆ มากมาย จากศักยภาพของชุมชน บวกกับที่เราเรียกว่า เป็นลักษณะองค์กรอิสระ”^{๓๐๘}

กรณีศึกษาจากคำพูดให้สัมภาษณ์ของ นายมานพ ต่างประโคน, กำนันตำบลจรเข้มาก ได้กล่าวไว้ว่า

“ตำบลจรเข้มาก เป็นชุมชนที่เข้มแข็งอันดับต้น ๆ ของอำเภอ อันดับต้นเลยคือแบบครบเปียบไปก็อันดับหนึ่งของอำเภอ เป็นที่ศึกษาดูงานของอำเภอประโคนชัย ซึ่งก็จะมีที่จุดเด่น ๆ ก็อำเภอ แหล่งเรียนรู้ชุมชนบ้านโคกเมือง แล้วก็เศรษฐกิจพอเพียงนะครับ เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนทั้ง ๔ หมู่ แล้วก็อำเภอ กลุ่มอาชีพ กลุ่มอาชีพพวกข้าวภูเขาไฟ”^{๓๐๙}

กรณีศึกษาจากคำพูดให้สัมภาษณ์ของ นายประสิทธิ์ ลอยประโคน, ผู้ใหญ่บ้าน ได้กล่าวไว้ว่า

“เพราะนักท่องเที่ยวเขาโทรเข้ามา มาคณะ ๑๐๐ คนเขาบอกผู้ใหญ่หนูจะมาเที่ยวปราสาทเมืองดำมีที่พักใหม่ผมก็มาสร้างทำโฮมสเตย์ ๆ นี่ก็คืออยู่ตามบ้านนี้แหละผมมีบ้าน ๓ ห้องผมแบ่งห้องหนึ่งไว้ให้กับนักท่องเที่ยวเข้ามาคำว่าโฮมสเตย์นี่คือเขามาเรียนรู้วิถีชีวิตบ้านเรา ถ้าถ้าเขามาสัมผัสวิถีชีวิตของเราเหล่านี้คือผลประโยชน์ที่มันได้จากการท่องเที่ยวเชื่อมโยงกันฐานเรียนรู้ โดยฐานเรียนรู้ที่รู้ที่สำคัญ คือ ฐานเศรษฐกิจพอเพียง พอเขามาปุ๊บมีอะไรให้ฉันดูบ้างผมก็เสนอเขา ๑ ฐานเรียนรู้ที่ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ เขาสนใจทำเขาก็ไปดูที่นี้เราก็กยกระดับขึ้นมาหน่อยเอาคณะหนึ่งผมคิด ๕๐๐ บาทนะมันเชื่อมโยงรายได้ ๆ”^{๓๑๐}

กรณีศึกษาจากคำพูดให้สัมภาษณ์ของ นางพนิดา เขียวรัมย์, ประธานคณะทำงานด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนปราชญ์ชาวบ้าน ได้กล่าวไว้ว่า

“องค์กรทางสังคมในชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการนั้น มีความสัมพันธ์ในภารกิจการทำงานหรือทำกิจกรรมอย่างหลากหลาย ในการทำงานนี้คือไม่ได้เตี้ยๆ โดดๆ ก็มีบางกลุ่มบางคนในกลุ่ม อ้าวตัวเองทำ ทอผ้าเสร็จ แล้วเราก็อยากไปทำเสื่อกก ก็ช่วยเหลือได้ เขาก็สามารถที่จะเรียนรู้ได้ทุกกลุ่ม เราไม่มีการปิด

^{๓๐๘} สัมภาษณ์ นายไพฑูรย์ บาลโสง, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๐๙} สัมภาษณ์ นายมานพ ต่างประโคน, กำนันตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๑๐} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ลอยประโคน, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

กัน ไม่มีการปิดบังองค์ความรู้กัน เราจะเปิดกว้างคือคนหนึ่งเรียนรู้ได้หลายอย่าง ก็สามารถทำให้คนของเราได้ฝึกทักษะไปในตัว ก็มีความรู้หลายด้านนะ แทนที่จะทอผ้าไหมได้อย่างเดียว อ้าวทอเสือกก ฉันทก็ทอได้ อย่างทำขนม ฉันทก็ทำได้ ก็ทำของกินของใช้เรื่องทำสบู่ ผงซักฟอก ถือว่าเป็นการทำทั้งเครื่องอุปโภคบริโภค มีหมดเลยครบวงจร ซึ่งกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนได้อาศัยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักคิดสำคัญ”^{๓๑๑}

จากกระบวนการพัฒนาของชุมชนดังที่ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งหลายได้กล่าวมาข้างต้นนี้ สามารถสรุปปัจจัยแห่งความสำเร็จของชุมชนบ้านโคกเมืองให้เห็นได้เป็นรูปธรรม ดังนี้

ก่อเกิดกลุ่มเศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็ง

๑. กองทุนหมู่บ้าน
๒. ศูนย์สงเคราะห์ราษฎร
๓. กลุ่มผู้ใช้น้ำประปา
๔. กลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อการผลิต
๕. ร้านค้าชุมชน/ศูนย์สาธิตการตลาด
๖. โรงสีชุมชน
๗. ศูนย์ขยายพันธุ์ข้าวชุมชน

ก่อเกิดสภาพทางสังคมที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชน

๑. โรงเรียน
๒. วัด
๓. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล
๔. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
๕. ศูนย์ปฏิบัติธรรม

ก่อเกิดการอนุรักษ์ประเพณีที่สำคัญของประชาชนในชุมชน

๑. บวงสรวงศาลปู่ตา (แห่ตาปู่)
๒. บุญบั้งไฟ
๓. แห่เทียนเข้าพรรษา
๔. ลอยกระทง

^{๓๑๑} สัมภาษณ์ นางพนิดา เขียวรัมย์, ประธานคณะกรรมการด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนประชาชน ชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน, ๒๕๕๙.

ก่อให้เกิดสภาพการปกครอง กลุ่มและองค์กรในชุมชนที่เข้มแข็ง

๑. คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.)

๒. กลุ่ม/องค์กรทางสังคม

- ศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน
- คณะกรรมการพัฒนาสตรี (กพ.สม.)
- อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.)
- กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร

๓. กลุ่ม/องค์กรทางเศรษฐกิจ

- กองทุนหมู่บ้าน
- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
- กลุ่มอาชีพทอผ้าไหม
- กลุ่มอาชีพเกษตรอินทรีย์
- กลุ่มอาชีพโฮมสเตย์
- โรงเรียนข้าวชุมชน

๔. ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ปราชญ์ชาวบ้าน

- ด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน การจักสาน การผลิตของใช้ในครัวเรือน
- ด้านการทอผ้า การมัดหมี่
- ด้านสมุนไพร ยาพื้นบ้าน
- ด้านหัตถเวชหรือนวดโบราณ นวดคลายเส้น
- ด้านความรู้ สุภาษิต ฝนยา หมอทำขวัญ
- ด้านศิลปิน หมอลำพื้นบ้าน หมอพิษ หมอแคน ซอ ประจำหมู่บ้าน
- ด้านการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์
- ด้านการบริหารจัดการเงินทุนชุมชน
- ด้านการบริหารกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

จากการที่ชุมชนบ้านโคกเมืองมีการบริหารจัดการชุมชนโดยอาศัยปัจจัยทั้งภายในและภายนอกชุมชนให้เป็นกลไกในการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จนสามารถทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้ในด้านต่างๆ ดังนี้

๑. การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ คือ มีการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีกิจกรรมเสริมเพิ่มรายได้ เช่น ที่พักโฮมสเตย์ กลุ่มอาชีพข้าวภูเขาไฟ หัตถกรรมพื้นบ้าน การจักสาน การผลิตของใช้ในครัวเรือน ฯลฯ

๒. การพึ่งตนเองทางจิตใจ คือ มีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจ อีกทั้งมีปราชญ์ชาวบ้านภายในชุมชนผู้มีความรู้ความสามารถในด้านเป็นที่ปรึกษาในเรื่องราวของการดำเนินชีวิตให้ถูกต้องตามธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี

๓. การพึ่งตนเองทางสังคม คือ มีกิจกรรมศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน และกลุ่มองค์กรในชุมชนที่เข้มแข็ง

๔. การพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อนุรักษ์ความเป็นโบราณสถานที่อยู่ในชุมชน และใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

๕. การพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี คือ มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับชุมชน ดังตารางที่ ๔.๕ ต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๕ แสดงความถี่และจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ ผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนบ้านโคกเมืองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ประเด็น	ปริมาณ	
	ความถี่	รูป/คนที่
ผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนบ้านทับสวายตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	๖	๕, ๖, ๑๖, ๑๗, ๑๘, และ ๑๙

๓) ชุมชนบ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

ชุมชนบ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชน ในด้านความพอประมาณ มีเหตุมีผล และมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี รวมถึงด้านเงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรม เดิมแรกนั้นชุมชนบ้านโคกสะอาดเป็นบ้านป่าดงดิบ จัดตั้งเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๙ มีราษฎรกลุ่มหนึ่งอพยพมาจากอำเภอกำตuum อำเภอกอพระ ได้มาอาศัยอยู่บริเวณนี้ เพราะเห็นว่า ที่นี้มีควมอุดมสมบูรณ์โดยเฉพาะพืชสมุนไพร เช่น ขมิ้น ขิง ข่า เป็นต้น และตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านโคกขมิ้น” ต่อมาก็มีการเปลี่ยนชื่อหมู่บ้านเป็น “บ้านโคกสะอาด” ได้รับการจัดตั้งเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๓ โดยมี นายวุฒิชัย สายแสง เป็นผู้ใหญ่บ้าน

เพราะฉะนั้น เพื่อให้เห็นผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนบ้านโคกสะอาดตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอข้อมูลโดยภาพรวม ดังจะเห็นได้ในกรณีศึกษาจากการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งหลาย ที่เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ดังกล่าว ต่อไปนี้

กรณีศึกษาจากคำพูดให้สัมภาษณ์ของ นางสาวกาญจนา ลิขสิทธิ์ นักวิชาการพัฒนาชุมชน ชำนาญการ ได้กล่าวไว้ว่า

“แผนชุมชนมีคุณภาพ โดยจะต้องผ่านเกณฑ์ เราต้องการพัฒนากิจกรรมเหล่านี้ให้เขาอัพตัวเองขึ้น ก็เรามีกิจกรรมพัฒนาเยอะนะ เมื่อกี้พูดถึงคน ที่พูดถึงการประเมินแผน หรือแม้แต่กิจกรรมที่เราเรียกว่าหลักสูตรพัฒนาผู้นำเช่น Smart Leader เอาคนเหล่านี้เราจะต้องไปอบรมแล้วก็จะมีการฝึกอบรม ฝึกปฏิบัติ ในการส่งเสริมบทบาทในชุมชนได้มากขึ้น และสิ่งสำคัญอีกอย่างที่เราไม่ได้คิด

เศรษฐกิจพอเพียงของพระเจ้าอยู่หัว เวลาที่ไหนมีคุณธรรม จริยธรรมสันติภาพมันจะเกิดที่นั่น ความสงบสุขจะเกิดขึ้น ความอยากทำงาน อยากพัฒนาชุมชน หมู่บ้านตัวเองก็จะดีขึ้น ถ้าทำงานภายใต้ภาวะที่มันขาดเรื่องนี้ทุกคนก็จะไม่มีความสุขมันจะมีทุกข์”^{๓๑๒}

กรณีศึกษาจากคำพูดให้สัมภาษณ์ของ นางสาวอารีรัตน์ หอมเนียม, พัฒนาการอำเภอ กาบเชิง ได้กล่าวไว้ว่า

“เปิดตัวเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ โดยเริ่มจากพัฒนาเอาเข้าโครงการ เป็นครัวเรือนต้นแบบ ที่นี้เขาเข้ากระบวนการหมายถึงว่า รายการฝึกอบรมได้เข้าไปศึกษาดูงาน ได้นำกลับมาทำได้ทดลองทำ ได้มีการสาธิตกิจกรรมใดมาทดลองทำเรื่อง ของบัญชีครัวเรือน ปรากฏว่าพอตอนหลังเนี่ย เขาก็ได้เรียนรู้ตัวเองว่า การทำบัญชี ครัวเรือนก็ดีกับตัวเอง ที่นี้พอดีกับตัวเองเนี่ย ตอนแรกนี้เขาก็ไม่มั่นใจ บางทีก็ไม่กล้าลงหมด แต่พอจากการติดตามจากอะไรอย่างนี้ ทางอำเภอไปติดตามมีหัวหน้า ส่วน ไปติดตามจากการประกวดอะไรอย่างนี้ ก็มีคนถามคนอะไรมันก็เหมือน เขาก็ เรามั่นใจสูงขึ้น พอเริ่มมั่นใจขึ้นมันก็เริ่ม ที่จะจดบันทึก อย่างจดบันทึกพอบางคนนี่ จดบันทึก เขาก็จะรู้ว่า เขาจะต้องลดตรงไหนบ้าง เขาจะต้องมา save ค่าใช้จ่ายของ เขาอย่างไร อะไรอย่างเนี่ยคะมัน ก็ทำให้เห็นว่า เขาก็ได้เข้ามามีส่วนร่วมในตัว ในการ พัฒนาของตัวเอง”^{๓๑๓}

กรณีศึกษาจากคำพูดให้สัมภาษณ์ของ นายประจำ เป็นตามวา, นายกองค้การบริหาร ส่วนตำบลคูตัน ได้กล่าวไว้ว่า

“ซึ่งได้รับรางวัลหลายๆรางวัลรางวัลแรกก็เป็นรางวัลหมู่บ้านต้นแบบครัวและกั รางวัลที่ได้รับพระราชทานจากพระเทพเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง มีบางส่วนก็ ได้รับบสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นครัว ซึ่งก้านนเองก็ช่วย หลังหลังก็ ได้ไปประกวดก้านนแหบทองคำก็ได้รางวัลที่ ๑ ของจังหวัดสุรินทร์ด้วย โดยการนำ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักปฏิบัติครัวถ้าไปบ้านโคกสะอาดก็จะมีป้าย ตัวอย่างหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงปี ๕๗ ก็การปกครองส่วนท้องถิ่นได้ทำป้ายให้ หมู่บ้านต้นแบบครัวตั้งแต่ปี ๕๗ จึงส่งผลให้ทางก้านนได้ประสบผลสำเร็จ”^{๓๑๔}

^{๓๑๒} สัมภาษณ์ นางสาวกาญจนา ลิขสิทธิ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน ชำนาญการ (ผู้ให้ข้อมูลแทนนาง สุพัตรา แสงทอง, พัฒนาการจังหวัดสุรินทร์), ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๑๓} สัมภาษณ์ นางสาวอารีรัตน์ หอมเนียม, พัฒนาการอำเภอ กาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๑๔} สัมภาษณ์ นายประจำ เป็นตามวา, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลคูตัน อำเภอ กาบเชิง จังหวัด สุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

กรณีศึกษาจากคำพูดให้สัมภาษณ์ของ นายพันธ์ ซ้อนกลิ่น, กำนันตำบลคูตัน ได้กล่าวไว้ว่า

“ได้รับรางวัลชนะเลิศอันดับที่ ๑ ระดับจังหวัด แล้วก็ได้ไปรับโล่จาก พระเทพรัตนสุตาสยามมกุฎราชกุมารี ที่เมืองทองธานี ขอเข้าเฝ้าเมื่อวันที่ ๔-๕ กันยายนที่ผ่านมา ของพระเทพศรีบ รรางวัลอีกรางวัลหนึ่งที่ได้รับ คือ ได้รับรางวัลแหวนทองคำ ของปี ๕๙ และ อสม.ก็เคยได้รับรางวัล อสม.ดีเด่นระดับอำเภอ มาหลายครั้ง ในย่านชุมชนผมนี้ เอา โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 เข้ามา บริหารด้วย จุดเด่นก็คือ หมู่บ้านชุมชนแห่งนี้คือ เป็นชุมชนที่อยู่กันอย่างมีความสุข ไม่มีปัญหาด้านทรัพย์สินอะไรก็ไม่มีการลักขโมย”^{๓๑๕}

กรณีศึกษาจากคำพูดให้สัมภาษณ์ของ นายวรเมธ กันสุมาโล, ผู้ใหญ่บ้าน ได้กล่าวไว้ว่า

“ผู้ปกครองดูแลความทุกข์สุขของประชาชนบำบัดทุกข์บำรุงสุข แล้วก็เน้นการพัฒนาชุมชนให้อยู่ดีกินดี ก็พอไปได้แต่ถ้าท่านกำนันนี้จะไปไกลหน่อยแก่ประสบผลสำเร็จในด้านหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง สามารถที่จะมีรายได้เข้ามาแล้วก็เป็นตัวช่วยให้ในชุมชนแรกใกล้เคียงนี้มาศึกษาดูงานได้”^{๓๑๖}

กรณีศึกษาจากคำพูดให้สัมภาษณ์ของ นางสมจิต โสระถาวร, ประชาชนชาวบ้าน ได้กล่าวไว้ว่า

“ชุมชนนี้ที่ประกอบอาชีพสุจริตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง นี่คือชุมชนนี้ถึงได้ขึ้นชื่อเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง โดยการทำการเกษตรเป็นหลักองค์กรรวมมีปศุสัตว์เพิ่มเติมรวมไปถึงเชื่อมโยงเรื่องขององค์กรกลุ่มต่างๆ ด้วย ความสำเร็จก็ได้จากตรงนี้เป็นต้นก็คือ ๆ ผลไม้จากสวนนี้ได้มีโอกาสนำไปสวนจิตรลดาเลยคะ นอกจากมีเวลาจัดงานเกษตร เวลาที่จะรวมกลุ่มเอาใครทำข้าวอินทรีย์เอาถวายพระเทพ มารับตรงที่จัดงานประมาณเดือนกุมภาพันธ์เขาบอกว่าเดี๋ยวปีนี้จะเข้ามา อันนี้คือมะยงชิด”^{๓๑๗}

^{๓๑๕} สัมภาษณ์ นายพันธ์ ซ้อนกลิ่น, กำนันตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๑๖} สัมภาษณ์ นายวรเมธ กันสุมาโล, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๑ กันยายน, ๒๕๕๙.

^{๓๑๗} สัมภาษณ์ นางสมจิต โสระถาวร, ประชาชนชาวบ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๙.

กรณีศึกษาจากคำพูดให้สัมภาษณ์ของ นางสาวสตี มั่นหมาย, ประธานกลุ่มสตรีทอผ้าไหม ได้กล่าวไว้ว่า

“ก็มาได้พ่อแม่บรรพบุรุษเราเนอะอยากปลูกหม่อนเลี้ยงไหมทอผ้าไหมคิดอยาก
อยากมาทำยังไงให้ชุมชนเรามีรายได้ ได้ลดรายจ่ายทำยังไงให้ชุมชนเริ่มเข้าขึ้นมาก็คิด
ขึ้นมาว่าเราตั้งกลุ่มดีไหมคิดว่าเมื่อวันที่ ๑๘ มีนาคมเป็นวันสตรีสากลนะคิดไปหาท่าน
วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๓๘ ก็เลยประชุมการเริ่มก่อตั้งสมาชิกไปก่อน มีสมาชิกอยู่ ๓๐
คนตั้งกลุ่มทอผ้าก็เลยมีผลสำเร็จผลสำเร็จก็คือทำอะไรได้ มีคนเข้ามารับซื้อตลอดพอ
มาปี ๒๕๔๓ มีการขอขมาให้ นี่แหละเขาบอกให้เราปลูกต้นเลี้ยงไหมของพระ
ราชินีส่งเสริมก็ไปอบรมที่นางรองอยู่ ๒ เดือน กรมที่นางรองหยุด ๒ เดือนประสบ
ผลสำเร็จในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมทำยังไงไม่ให้เป็นเชื้อโรคและมันคือเรียนมาจบ
หลักสูตรของเดือนนี้ก็เลยหักเขาให้งบมาได้โรงเลี้ยงไหมวัยอ่อน ๑ บท ตอนนั้นก็กลุ่มได้
จดทะเบียนแล้วเป็นเป็นวิสาหกิจชุมชนเรียบร้อยหมดแล้วละ ชุมชนโคกสะอาดทั้ง
สามหมู่บ้านมีความสามัคคีกันแต่ก่อนนะสมาชิกมีแค่ ๓๐ เดียวนี้มีคนทั้งหมด ๒๗๙
กลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหมนี้ มีการรวมกันไว้หมดเลยละมีความสมัครสมานสามัคคีกันมี
อะไรเราก็ต้องมา มีปัญหาอะไรก็ต้องมาหาทางประสานกันว่าเราต้องหาทางแก้ไข
ปัญหาอย่างไรยังไงเราก็ต้องช่วยกันช่วยกันดีมากที่สุดคือดีมาก”^{๓๑๘}

จากกระบวนการพัฒนาของชุมชนดังที่ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งหลายได้กล่าวมาข้างต้นนี้
สามารถสรุปปัจจัยแห่งความสำเร็จของชุมชนบ้านโคกเมืองให้เห็นได้เป็นรูปธรรม ดังนี้

อัตลักษณ์ชุมชนบ้านโคกสะอาด

“ผ้าไหมและเกษตรอินทรีย์”

ตำแหน่งการพัฒนาชุมชน

- **การทอผ้าไหม** ส่งเสริมสนับสนุนและพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมให้ได้มาตรฐานสากล
และจำหน่าย

- **เกษตรอินทรีย์พัฒนา** ส่งเสริมสนับสนุนครัวเรือนทำการเกษตรอินทรีย์ เพื่อลด
รายจ่าย เพิ่มรายได้

- **ปลูกผักสวนครัว** ส่งเสริมสนับสนุนครัวเรือนมีการปลูกผักสวนครัว

กลุ่มองค์กรทางเศรษฐกิจชุมชน และเงินกองทุนในชุมชน

๑. **กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองบ้านโคกสะอาด** กิจกรรมของกลุ่มที่สำคัญ
ประกอบด้วยบริหารเงินทุน มีความรักความสามัคคี ช่วยเหลือสมาชิก นำเงินรายได้มาจัดผลกำไรตาม
ระเบียบข้อบังคับของกองทุน

^{๓๑๘} สัมภาษณ์ นางสาวสตี มั่นหมาย, ประธานกลุ่มสตรีทอผ้าไหม หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด และ
ประธานกลุ่มสตรีทอผ้าไหมประจำตำบลคูตัน อำเภอทาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๓ กันยายน, ๒๕๕๙.

๒. กองทุนโครงการ กข.คจ.บ้านโคกสะอาด กิจกรรมของกลุ่มที่สำคัญ ประกอบด้วย ให้ครัวเรือนเป้าหมายยืมเงินไปประกอบอาชีพ

๓. กลุ่มธนาคารข้าว กิจกรรมของกลุ่มที่สำคัญ ประกอบด้วย การปล่อยกู้ให้กับสมาชิก

๔. กลุ่มร้านค้าชุมชน กิจกรรมของกลุ่มที่สำคัญ ประกอบด้วย มีการปันผลและเฉลี่ยคืนให้กับสมาชิก

สภาพทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี

ประชาชนชาวบ้านโคกสะอาด มีการดำเนินวิถีชีวิตแบบชนบท พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน อยู่แบบญาติพี่น้อง มีประเพณีพื้นบ้าน คือ การละเล่นตริ๊ด กันตรึม และประเพณีที่เกี่ยวกับศาสนา ดังนี้

เดือนอ้าย (ธันวาคม)	ประเพณีทำบุญข้าวขึ้นยั้ง
เดือนยี่ (มกราคม)	ทำบุญขึ้นปีใหม่ ทอดผ้าป่า
เดือนสาม	ประเพณีบุญข้าวจี่ ก่อเจดีย์ข้าวเปลือก
เดือนสี่	ประเพณี แชนตา เล่นละมวด
เดือนห้า	ประเพณีวันสงกรานต์ ก่อเจดีย์ทราย
เดือนหก	ประเพณีทำบุญหมู่บ้าน เทศน์มหาชาติ
เดือนเจ็ด	ประเพณีบวชนาค บุญบั้งไฟ
เดือนแปด	ประเพณีทำบุญเข้าพรรษา
เดือนเก้า	ประเพณีเบญจตัจ ทำบุญประจำวันธัมมัสสวนะ
เดือนสิบ	ประเพณีทำบุญแซนโดนตา เบญทม
เดือนสิบเอ็ด	ประเพณีทำบุญวันออกพรรษา
เดือนสิบสอง	ประเพณีลอยกระทง

- ภาษาที่ใช้สื่อสารประจำท้องถิ่นหรือภาษาพื้นบ้าน คือ ภาษาเขมร ภาษาไทยอีสาน นับถือศาสนาพุทธ

สภาพการปกครอง/องค์กร/อาสาสมัครในชุมชน

๑. คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.)
๒. คณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้าน (กพ.สม.)
๓. อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
๔. อาสาพัฒนาชุมชน (อช.)
๕. อาสาสมัครปศุสัตว์
๖. หมอдинอาสา
๗. อาสาสมัครตำรวจบ้าน
๘. ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ปราชญ์ชาวบ้าน
๙. อาสาสมัครเกษตร/กรรมการศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี
๑๐. สมาชิก อบต. ในหมู่บ้าน

การวิเคราะห์จุดแข็ง (ศักยภาพ) ของหมู่บ้าน (ปัจจัยภายใน เช่น ผู้นำ, กลุ่มองค์กร, เครือข่าย, ทุน)

๑. ความเข้มแข็งของกรรมการและความสามัคคีในหมู่คณะ รู้รักแบ่งปัน
๒. มีวิถีดุติบในการลดต้นทุนการผลิตภาคเกษตร เช่น ปุ๋ยคอก
๓. มีทุนในชุมชน เช่น กองทุนหมู่บ้าน, กองทุน กข.คจ
๔. มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย
๕. มีพื้นที่ที่เหมาะสมในการปลูกข้าวหอมมะลิ
๖. กลุ่มองค์กรมีการเรียนรู้พัฒนาอยู่ตลอดเวลา
๗. พื้นที่อยู่ใกล้เมืองหน้าด่านหรือประตูเปิด (Gate Way) สู่กลุ่มพูชาอีกเส้นทางหนึ่ง
๘. มีเส้นทางคมนาคมเชื่อมต่อกับตัวอำเภอกาบเชิง และอำเภอใกล้เคียงสะดวกต่อการ

เดินทาง

๙. มีการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงาม รวมทั้งมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับใช้ในการดำรงชีวิต

การวิเคราะห์จุดอ่อน (ปัญหา) ของชุมชน (ปัจจัยภายใน เช่น หนี้สิน, ต้นทุนการผลิต, แหล่งน้ำ)

๑. แหล่งน้ำทำการเกษตรไม่เพียงพอ
๒. ไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเอง
๓. มีหนี้สินมาก
๔. ประชาชนขาดวินัยการใช้เงิน ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย
๕. ประชาชนพึ่งปัจจัยภายนอกในการประกอบอาชีพ เช่น ปุ๋ยเคมี, สารเคมีต่างๆ
๖. ชุมชนขาดความรู้ความเข้าใจด้านการประกอบอาชีพขาดความรู้ในการแปรรูปสินค้า การบริหารจัดการ การตลาด การพัฒนาคุณภาพสินค้าและบรรจุภัณฑ์
๗. อพยพไปขายแรงงานไปต่างจังหวัดหรือที่อื่น
๘. ผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ
๙. ขาดความรู้และเงินทุนในการประกอบอาชีพ
๑๐. ปัญหาเรื่องตลาดที่รองรับผลผลิตทางการเกษตร
๑๑. ไม่มีอาชีพเสริมหลังจากฤดูการเก็บเกี่ยว

การวิเคราะห์โอกาสของชุมชน (ปัจจัยภายนอก ที่เสริมสร้างโอกาสการพัฒนาของชุมชนในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น นโยบายรัฐบาล กระแสทิศทางการพัฒนาของโลก)

๑. นโยบายด้านต่าง ๆ ของรัฐบาล ได้แก่ การแก้ไขปัญหาความยากจนและการกระจายรายได้ การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน การพัฒนาทุนทางสังคมมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน
๒. ชุมชนได้รับงบประมาณการสนับสนุนจากทางรัฐ
๓. ชุมชนได้รับการสนับสนุนจากองค์กรปกครองท้องถิ่น
๔. มีการบรรเทาความเดือดร้อนให้กับชุมชนและดำเนินการตามแผน

๕. ได้รับการอบรมด้านการผลิตการตลาด เพิ่มพูนทักษะ
๖. ได้รับการสนับสนุนอาชีพเสริม
๗. มีการเรียนรู้ด้านการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
๘. มีการดูแลป้องกันไข้เลือดออกและโรคพิษสุนัขบ้า

การวิเคราะห์อุปสรรคของชุมชน (ปัจจัยภายนอกชุมชนที่เป็นอุปสรรค เช่น งบประมาณ เป็นต้น)

๑. ไม่มีการประกันราคาพืชผลทางการเกษตร
๒. ระบบชลประทานไม่สามารถเข้าถึงพื้นที่การเกษตร
๓. ต้นทุนการผลิตด้านการเกษตรสูง
๔. พื้นที่ที่เป็นที่ราบสูงไม่เหมาะกับการทำการเกษตร
๕. งบประมาณจากภาครัฐสนับสนุนไม่ต่อเนื่อง
๖. ไม่มีแสงสว่างตามถนน

จากการที่ชุมชนบ้านโคกสะอาดมีการบริหารจัดการชุมชนโดยอาศัยปัจจัยทั้งภายในและภายนอกชุมชนให้เป็นกลไกในการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จนสามารถทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้ในด้านต่างๆ ดังนี้

๑. การพึ่งตนเองทางจิตใจ คือ มีการดำเนินวิถีชีวิตแบบชนบท พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน อยู่แบบญาติพี่น้อง มีประเพณีพื้นบ้าน
๒. การพึ่งตนเองทางสังคม คือ ชุมชนมีคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) และมีคณะกรรมการพัฒนาสตรีหมู่บ้าน (กพ.สม.) ความเข้มแข็งของกรรมการและความสามัคคีในหมู่คณะ รู้รักแบ่งปัน
๓. การพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มีการเรียนรู้ด้านการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
๔. การพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี คือ มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับชุมชน
๕. การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ คือ มีการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีกองทุนหมู่บ้านและชุมชน กิจกรรมของกลุ่มที่สำคัญ ประกอบด้วยบริหารเงินทุน มีความรักความสามัคคี ช่วยเหลือสมาชิก นำเงินรายได้มาจัดผลกำไรตามระเบียบข้อบังคับของกองทุน มีกิจกรรมลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ในชุมชน กิจกรรมเกษตรอินทรีย์พัฒนา ส่งเสริมสนับสนุนครัวเรือนทำการเกษตรอินทรีย์ เพื่อลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ดังตารางที่ ๔.๖ ต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๖ แสดงความถี่และจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ ผลสำเร็จจากการดำเนินงานของ
ชุมชนบ้านโคกสะอาดตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ประเด็น	ปริมาณ	
	ความถี่	รูป/คนที่
ผลสำเร็จจากการดำเนินงานของ ชุมชนบ้านทับสวายตามหลัก ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	๘	๕, ๖ , ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, และ ๑๕

๔) ชุมชนบ้านหนองกอง ตำบลโคต อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ

ชุมชนบ้านหนองกอง ตำบลโคต อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ ได้น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นแนวทางในการพัฒนาหมู่บ้าน ในด้านความพอประมาณ มีเหตุมีผล และมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี รวมถึงด้านเงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรม

เพราะฉะนั้น เพื่อให้เห็นผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนบ้านโคกสะอาดตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอข้อมูลโดยภาพรวม ดังจะเห็นได้ในกรณีศึกษาจากการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งหลาย ที่เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ดังกล่าว ต่อไปนี้

กรณีศึกษาจากคำพูดให้สัมภาษณ์ของ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ ได้กล่าวไว้ว่า

“คำว่าเศรษฐกิจชุมชนได้เพียงแต่ว่าในความหมายของคำว่าเศรษฐกิจชุมชนนี้มันก็คือเศรษฐกิจฐานรากของประเทศนครรับ เศรษฐกิจฐานรากของประเทศไปใช้ด้วยกันมันก็ขึ้นอยู่กับคนละมิติคนละมิติถามว่าเศรษฐกิจฐานรากวันนี้นงานที่เราทำอยู่ก็คือในเรื่องของถ้าในระดับของปัจเจกนี้ปัจเจกเราใช้คำว่าในเรื่องของการถ้าคือครัวเรือนที่ระดับครัวเรือนนะระดับของครัวเรือนเศรษฐกิจระดับของครัวเรือนก็คือในเรื่องของการส่งเสริมตามวิถีชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของระดับของครัวเรือน ชุมชนสนับสนุนให้ทำบัญชีครัวเรือนก็คือว่าในรอบหนึ่งปีนี้มีรายรับเท่าไรรายได้จากการขายข้าวขายมันขายปอรายรับจากการหาของป่ากินรายรับจากเลี้ยงไก่กินเองอะไรแล้วแต่นั้นนี่นั่นเป็นรายรับเท่าไรรวมเอาไว้แล้วก็ทุกปีคุณมีรายจ่ายเท่าไรปกติเลยรายจ่ายทั้งหมดเท่าไรถ้าเราทราบว่ารายรับกับรายจ่ายเรามันสัมพันธ์กันโอเคเราก็อยู่ได้นะ”^{๓๑๙}

^{๓๑๙} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

กรณีศึกษาจากคำพูดให้สัมภาษณ์ของ นายกณภัทร์ สมศรี, พัฒนาการอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ ได้กล่าวไว้ว่า

“ใช่ครับ เป็นทางการ มีลักษณะที่ราชการเข้ามา ก็ให้การสนับสนุน ที่ไม่เป็นการเนี่ย ก็จะมีเยอะนะครับ ไม่ได้จดทะเบียนขึ้นทะเบียนเป็น ลักษณะแต่ละหน่วยงาน เข้ามาให้การสนับสนุน จะเป็นกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการผลิตกลุ่มเพาะเห็ด กลุ่มต่างๆเหล่านี้ นะครับจะเป็นกลุ่มที่ จัดตั้งขึ้นตามศักยภาพของชุมชนเองนะครับ อันนี้ ก็จะเป็นในส่วนของกระบวนการพัฒนาของบ้านหนองกองเอง ในทางนโยบาย การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนได้ใช้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ตรงนี้ของชุมชนเองเนี่ย ตัวที่เข้ามาดำเนินงานตั้งแต่ที่แรกเลย ก็จะเป็นสิ่งที่เขาเรียกตัวที่เริ่มต้นจริงๆ เนี่ย เรามีในส่วนของกระบวนการจัดเก็บข้อมูล เป็นข้อมูล ที่วัดระดับคุณภาพชีวิต ระดับครัวเรือนนะ ซึ่งเป็นข้อมูลการวัดระดับการพัฒนาชุมชนหรือหมู่บ้าน เริ่มจากมีข้อมูลตัวนี้ พอได้ข้อมูลตัวนี้เข้ามา ชาวบ้านก็จัดเวทีวิเคราะห์ สภาพปัญหาของตัวข้อมูลที่ได้ เข้ามา พอได้ปุ๊บ ก็จะเห็นว่า ตัวไหนที่มันเป็นปัญหา ตัวไหนที่มันเป็นศักยภาพของตัวเอง ตัวไหนที่มันเป็นปัญหา ก็จัดทำโครงการ แก้ไขปัญหาตรงนี้ จะผ่านกระบวนการแผนชุมชน ครับ ของบ้านหนองกอง ก็จะเป็นแผนชุมชนต้นแบบของอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณด้วย นะครับ เพราะฉะนั้น ในตัวของกิจกรรมเสริมสร้างความเข้มแข็งนี้ ก็จะเป็นระบบมีการจัดเก็บข้อมูล มีการวิเคราะห์ข้อมูล มีการจัดทำแผน มีการนำกิจกรรมในแผนไปปฏิบัติ นะครับ ok แล้วก็มีการประเมินผล เพราะฉะนั้น กระบวนการก็ค่อนข้างจะชัดเจน”^{๓๒๐}

กรณีศึกษาจากคำพูดให้สัมภาษณ์ของ พันตำรวจโท เสนีย์ ธรรมนิยม, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลโดดได้กล่าวไว้ว่า

“ชุมชนมีความสุข และประสบผลสำเร็จได้ก็เพราะทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของพ่อหลวงของเรานี้ ผมได้อ่านของมหาปรินนะ ท่านพุทธเจ้าได้สอน ที่นี้เมื่อเรามีฐานะก็ถูกอย่างพุทธองค์ท่านได้ตรัสสอนเศรษฐกิจพอเพียงขยันเหมือนสุภาสิตที่คะเวลาโบราณเขาสอนว่านกน้อยทำรังแต่พอตัวแต่ถ้าเกินตัวต้องเจ็บตัวเมื่อนั้น ผมเอามาคิดมันก็ถูกต้อง เราจะต้องไปเอาอะไรอีกถ้าเรามีศีลมีธรรมเป็นธรรมบุญในการปกครองตัวเราตัวเราก็ไม่ลำบากตัวเราก็ไม่เดือดร้อนตัวเราก็ไม่ต้องไปทนทุกข์ทรมานเข้าสังคมไหนเหมือนการอนิสงฆ์ศีลที่ท่านพุทธเจ้าได้ตรัสแกโยม (ภาษาบาลี)ไม่ตายด้วยความหลง ตายด้วยมีสติ ที่ระลึกได้ก็มาคิดดูเท่านี้ถูกทุกอย่าง ก็ไม่เดือดร้อนทำมีสิ่งมีทางเราอยู่ในศาสนาจนบางครั้งมีเพื่อนฝูงมาก็บอกนี่ศาสนาเราทำไมมันอย่างนี้สู้

^{๓๒๐} สัมภาษณ์ นายกณภัทร์ สมศรี, พัฒนาการอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

ศาสนาอื่นไม่ได้ผมบอกว่าคุณเรียนจบไปยัง คุณไม่ต้องไปคิดอะไรมากคิดแค่ศาสนา
อย่างทุกวันนี้เราเห็นเราเป็นคนอีสานนี้ผมเกิดมาถูกเป็นที่บุญทำเลบุญแล้ววัดแล้วก็มี
น้ำไม่ท่วมพวกเขาไม่ทนายไม่มีไฟไหม้ไม่มีโจรไม่มีขโมยไม่มีการค้าซึ่งกันและกัน”^{๓๒๑}

กรณีศึกษาจากคำพูดให้สัมภาษณ์ของ นายสมานชัย ไยดวง, กำนันตำบลโดด ได้กล่าวไว้
ว่า

“ศรีสะเกษ คือในหน่วยงานรัฐนี้หรือว่ารัฐวิสาหกิจนี้ก็เป็นหมู่บ้านที่มีการรวมกัน
นี้เขาเข้ามาดูแล้วเขาก็สนใจในเรื่องการรวมตัวกันของชาวบ้านเพราะเขาเห็นการ
รวมตัวกัน การปรับเปลี่ยนพัฒนาทัศนคติของตัวเองเข้าสู่ระบบการพึ่งพาตนเองอย่าง
ยั่งยืนนี้ โดยนำแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทาง ตอนหน่วยงานอื่นๆเข้า
มาเห็นก็เห็นความตั้งใจของชุมชน เขาก็ยื่นมือมาช่วย ฉันทึ่งตนเองก่อน”^{๓๒๒}

กรณีศึกษาจากคำพูดให้สัมภาษณ์ของ นายชาติชาย บุญมุ่ย ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้าน
หนองกอง ตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ มีคุณสมบัติเพียงพอจนได้รับรางวัล
ประเภทผู้นำชุมชนดีเด่น เป็นผู้ใหญ่บ้านแทนทองคำ ได้กล่าวไว้ว่า

“ชุมชนมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถ้ามว่าดีไหม ดีชุมชนเข้ามาแลกเปลี่ยนนี้
ประทับใจเหมือนกันเพราะว่าเขาบอกว่าได้ความรู้ใหม่ๆบางคนก็รู้ มีศูนย์จำหน่าย
OTOP นี้คือเป็นของเรา มีผลิตภัณฑ์ของกลุ่มในชุมชนมากมาย หลากหลายจำหน่าย
สร้างรายได้”^{๓๒๓}

กรณีศึกษาจากคำพูดให้สัมภาษณ์ของ นายนิคม ศรีวงษ์ ประธานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจ
พอเพียงบ้านหนองกอง ได้กล่าวไว้ว่า

“ชุมชนมีธนาคารข้าว สืบเนื่องจากพ่อค้าคนกลางเขาเป็นคนกำหนดราคาเขาจะ
ซื้อราคาใดเขาก็ซื้อ ตอนนี้มีแนวคิดแบบใหม่ คือเราต้องพึ่งตนเองโดยได้นำแนวคิด
เศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ จะทำธุรกิจขายตรงขายตรงครบสร้างสถาบันองค์กรของเรา
เองมีแนวคิดผมพยายามสร้างมันเคยเกิดขึ้นมาเพื่อที่จะเริ่มดำเนินการโดยการก่อตั้ง
ธนาคารข้าวก่อน ธนาคารข้าวครบธนาคารข้าวก่อนที่นี้ธนาคารข้าวนี้ใหม่ๆลงทุนให้

^{๓๒๑} สัมภาษณ์ พันตำรวจโท เสนีย์ ธรรมนิยม, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรี
สุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๒๒} สัมภาษณ์ นายสมานชัย ไยดวง, กำนันตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐
กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๒๓} สัมภาษณ์ นายชาติชาย บุญมุ่ย, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกอง ตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรี
สุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

ลงหุ้่นหุ้่นโดยการคิดเป็นกิโล ๓๐ กิโล ต่อ ๑ หุ้่น ๓๐ กิโลเมตรต่อ ๑ หุ้่น ครัว
อาจารย์ ภาพข้าวเปลือก แล้วตั้งค่าไว้เรียบร้อยแล้วตั้งกันไว้เรียบร้อยแล้วมีการร่วม
หุ้่นตอนนี้มีสมาชิก ๖๔ คนมีหุ้่นอยู่ตอนนี้ ๑๐ ต้น และได้จัดเป็นวิสาหกิจ แล้วครับ
„๓๒๔

กรณีศึกษาจากคำพูดให้สัมภาษณ์ของ นางสาวศุภิตา ศรีชาร์ตัน, ปราชญ์ชาวบ้าน และ
คณะกรรมการหมู่บ้าน ได้กล่าวไว้ว่า

“ได้รับการคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านต้นแบบโครงการชีวิตวิถีเพื่อการพัฒนาอย่าง
ยั่งยืน สนับสนุนโดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เป็นหมู่บ้านต้นแบบนาระยะ
โครงการผู้ว่าคน ๆ ก่อนจะเป็นคือต้องให้มีอำเภอรุ่นเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงจะเป็น
โครงการ ๓๖๕ วันเศรษฐกิจพอเพียงก็คือหมู่บ้านนี้จะให้หมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านนี้มา
งานหมู่บ้านต้นแบบ มีการแปรรูปนาระยะอย่างเสาวรจากที่ควรที่เชื่อว่าผลไม้ป่าเก็บ
กินแล้วก็จิ้มใส่พริกเกลือกินกันธรรมดาที่เอามาทำเป็นน้ำเสาวรรส คือเราจะรู้ว่า
ประโยชน์มันเป็นอย่างไร ขายขวดละ ๔๐ บาทเล็ก ๆ เองแล้วคราวนี้พอเรามีอยู่ตรง
นี้แม่เขาเอาไว้เยอะก็เลยเอาไปขายที่ศูนย์เพราะว่ามีคนมาดูงานแล้วก็ที่บ้านนี้บางที
วางไว้แบบนี้คนมาดูงานก็จะซื้อ ๆ วันหนึ่งได้ถึง ๑,๐๐๐ กว่าบาท ถึง ๒,๐๐๐ บาท
สร้างรายได้ให้เกิดขึ้นทั้งแก่ตนเองและเศรษฐกิจชุมชน”^{๓๒๔}

จากกระบวนการพัฒนาของชุมชนดังที่ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งหลายได้กล่าวมาข้างต้นนี้
สามารถสรุปปัจจัยแห่งความสำเร็จของชุมชนบ้านโคกเมืองให้เห็นได้เป็นรูปธรรม ดังนี้

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัส
ชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า ๒๕ ปี ตั้งแต่ก่อนวิกฤตทาง
เศรษฐกิจ และภายหลังทรงเน้นย้ำแนวทางแก้ไขเพื่อรอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง
และยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงชีวิต
และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครัวเรือน ชุมชน จนถึงระดับของรัฐ ทั้งในการ
พัฒนา และบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น
โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา เพื่อรอดพ้น
วิกฤต มีความมั่นคง และยั่งยืนของการพัฒนา

ความพอเพียง มีความหมายว่า ต้องประกอบด้วยสามห่วง คือ ความพอประมาณ มีเหตุ
มีผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และต้องประกอบไปด้วยสองเงื่อนไข คือ
เงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรม

^{๓๒๔} สัมภาษณ์ นายนิคม ศรีวงษ์, ประธานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองกอง หมู่ที่ ๓ ตำบล
โศด อำเภอบึงสามพัน จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๒๕} สัมภาษณ์ นางสาวศุภิตา ศรีชาร์ตัน, ปราชญ์ชาวบ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้าน
หนองกองตำบลโศด อำเภอบึงสามพัน จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

แรงบันดาลใจในการพัฒนาชุมชน

๑. กระแสการน้อมนำแนวคิดและการใช้ชีวิตที่ดีตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
๒. ภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ปี ๒๕๔๐ ต่อเนื่องมา
๓. การลงทุนที่ใช้ต้นทุนการผลิตสูง พยายามปรับโครงสร้างราคาแพง
๔. ผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนจากการใช้สารเคมี
๕. งานบุญปลอดเหล้าปลอดการพนัน

การดำเนินการ

- ดำเนินกิจกรรมลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ เป็นการริเริ่มแบบเป็นรายครัวเรือน
- แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีศูนย์เรียนรู้ชุมชนด้านเศรษฐกิจพอเพียง
- การดำเนินกิจกรรมสาธิต/แปลงสาธิต
- ดำเนินการทั้งหมู่บ้าน รวมใจเป็นหนึ่งเดียว
- พัฒนาหมู่บ้านให้เป็นหมู่บ้านชีววิถีเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน
- ปี ๒๕๕๘ คัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบและหมู่บ้านดีเด่น ตามโครงการบ้านสวย เมืองสุข

ปัจจัยที่ทำให้ประสบความสำเร็จ

ชุมชนมีภูมิบ้านที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ประกอบด้วย

๑. ภูมิรู้

- ศึกษาหาความรู้ทั้งในและนอกระบบ
- ประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชนรับราชการ
- การแลกเปลี่ยนเรียนรู้
- มีศูนย์เรียนรู้ชุมชน
- มีการศึกษาดูงาน
- การเป็นสถานที่ศึกษาดูงาน

๒. ภูมิฐาน

- ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชุมชน
- ประชาชนมีระเบียบวินัย รักความสะอาด
- มีผู้นำชุมชนที่มีภาวะผู้นำสูง

๓. ภูมิธรรม

- การบริหารจัดการชุมชน งาน/กลุ่ม/องค์กร ตามหลักธรรมาภิบาล
- ถือศีล ๕
- งานบุญประเพณีปลอดเหล้า ปลอดการพนัน
- เคารพผู้อาวุโส

- มีความกตัญญูสูง
- รู้รักสามัคคี

ปัจจัยสนับสนุน

๑. จากภายในชุมชน

๑.๑ ความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักทางภาครัฐที่ได้ถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการให้กับประชาชน และประชาชนก็สามารถยอมรับแนวทางในการปฏิบัติด้วยความจริงใจ เต็มใจ และจริงจัง

๑.๒ ด้านการให้การยอมรับผู้นำชุมชน ประชาชนในชุมชนบ้านหนองกองให้การยอมรับและไว้วางใจผู้นำชุมชนในทุกระดับ ทำให้การปกครองและการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนทุกอย่างเป็นไปได้ด้วยความราบรื่น และได้รับความร่วมมือจากทุกคน ทุกครอบครัวเป็นอย่างดี

๑.๓ ความกระตือรือร้นของประชาชนในชุมชน ประชาชนในชุมชนมีความกระตือรือร้นและต้องการที่จะเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของตนเอง ครอบครัว และชุมชนให้ดียิ่งขึ้น

๑.๔ ระบบเครือญาติในชุมชน ประชาชนในชุมชนบ้านหนองกอง มีความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ ก่อให้เกิดความรัก สามัคคี ทำให้สามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ ไปได้ด้วยดีและประสบความสำเร็จ

๑.๕ ความมุ่งมั่นเสียสละของผู้นำชุมชนเป็นแบบอย่างได้ โดยเฉพาะผู้นำชุมชนที่มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลเพื่อการพัฒนาชุมชน มีจิตใจเสียสละ มุ่งมั่นในการทำงาน และใฝ่รู้ในการพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ

๑.๖ ความขยันขันแข็ง และความมีวินัย ประชาชนในชุมชนมีความขยันในการประกอบอาชีพและมีวินัยในการใช้จ่าย ส่งผลให้ครัวเรือนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีการเก็บออมไว้ในเวลาชดสน

๑.๗ มีระบบการบริหารจัดการที่ดี เกิดจากความร่วมมือกันระหว่างผู้นำและคนในชุมชนในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน โดยมีการประชุมปรึกษาหารือ และถือนิติที่ประชุมเป็นสำคัญ

๑.๘ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ความรัก ความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของประชาชนพี่น้องในชุมชนทำให้การบริหารจัดการ อำนวยประโยชน์ให้กับคนในชุมชนอย่างแท้จริง โดยแต่ละกลุ่มสามารถช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันได้ และมีเป้าหมายเดียวกัน คือ ความอยู่ดี มีสุข มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของชุมชนบ้านหนองกอง

๑.๑๐ การบูรณาการระหว่างกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ทุกครัวเรือนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวิเคราะห์ ประเมินตนเอง การค้นหาศักยภาพ ปัญหาสาเหตุ ตลอดจนแนวทางแก้ไข นำไปสู่การวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน

๒. จากภายนอกชุมชน

๒.๑ ได้รับการคัดเลือกเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ประจำปี ๒๕๕๘ โดยการสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาครัวเรือนต้นแบบ ในการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

๒.๒ ได้รับการคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านต้นแบบโครงการชีวิตวิถีเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน สนับสนุนโดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย

๓. ภาคีการพัฒนาได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ อย่างต่อเนื่องทั้งงบประมาณและองค์ความรู้ทางวิชาการในด้านต่างๆ ประกอบด้วย

- วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีศรีสะเกษ
- การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย
- เทศบาลตำบลโดด
- ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้านอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ
- คณะกรรมการวัฒนธรรมอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ
- สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ
- ที่ทำการปกครองอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ
- สำนักงานปศุสัตว์อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ
- ศูนย์การศึกษาอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ
- ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร/ธนาคารออมสิน สาขาโพธิ์ศรีสุวรรณ
- สถานีพัฒนาที่ดินจังหวัดศรีสะเกษ
- ศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนตำบลโดด

ความภาคภูมิใจ

- ความสมัครสมานสามัคคีของคนในชุมชน
- สุขภาพของประชาชนในหมู่บ้านดีขึ้น
- ชุมชนมีรายได้เพิ่มและความเป็นอยู่ดีขึ้น
- เป็นสถานที่ให้การศึกษาดูงาน เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งในระดับชุมชน ต่างอำเภอ และต่างจังหวัด

รางวัลการประกวดหมู่บ้าน/ชุมชน ดังนี้

๑. รางวัลรองชนะเลิศอันดับที่ ๑ คัดเลือกหมู่บ้านดีเด่นบ้านสวยเมืองสุข ระดับประเทศ ประจำปี ๒๕๕๘ ของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

๒. รางวัลชนะเลิศการประกวดหมู่บ้านชีววิถีเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ประเภทที่ ๕ ชุมชนได้รับความรู้จากวิทยาลัยนำไปใช้และขยายผลดีเด่น และชุมชนต้นแบบของ กฟผ. ระดับประเทศ จัดโดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย

๓. รางวัลจากการได้รับคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ประจำปี ๒๕๕๘

๔. นายชาติชาย บุญผุย ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน ได้รับรางวัลผู้ใหญ่บ้านแทนทองคำ

จากการที่ชุมชนบ้านหนองกอง มีการบริหารจัดการชุมชนโดยอาศัยปัจจัยทั้งภายในและภายนอกชุมชนให้เป็นกลไกในการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จนสามารถทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้ในด้านต่างๆ ดังนี้

๑. การพึ่งตนเองทางจิตใจ คือ มีการจัดกิจกรรมทางศาสนาตามประเพณีชาวอีสาน ฮีต ๑๒ ครอง ๑๔ มีการส่งเสริมให้คนในชุมชน ลด ละ เลิกอบายมุข โดยยึดปฏิบัติสืบต่อกันมาในเรื่องงานบุญประเพณีปลอดเหล้า ๑๐๐% สามารถลดค่าใช้จ่ายได้ประมาณ ๒๐,๐๐๐ บาทต่องาน

๒. การพึ่งตนเองทางสังคม คือ มีกฎระเบียบของหมู่บ้าน ที่ได้จากการจัดเวทีประชาคมที่เป็นลายลักษณ์อักษรสอดคล้องกับค่านิยมวัฒนธรรมประเพณี ข้อปฏิบัติร่วมกันเพื่อให้เกิดความสุขของคนในชุมชนและปิดประกาศไว้อย่างชัดเจน

๓. การพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มีคณะกรรมการรับผิดชอบด้านการปรับปรุงภูมิทัศน์หมู่บ้าน กรรมการดูแลและรักษาแหล่งน้ำธรรมชาติ การจัดการสภาพแวดล้อมชุมชน การปรับปรุงภูมิทัศน์ชุมชนให้น่าอยู่และจัดให้มีการประกวดคุ่ม รวมถึงการส่งเสริมให้เป็นครัวเรือนเกษตรอินทรีย์ลดการใช้สารเคมีทุกครัวเรือน

๔. การพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี คือ มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับชุมชน

๕. การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ คือ มีการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีการดำเนินกิจกรรมลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ เป็นการริเริ่มแบบเป็นรายครัวเรือนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีศูนย์เรียนรู้ชุมชนด้านเศรษฐกิจพอเพียงฯลฯ ดังตารางที่ ๔.๗ ต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๗ แสดงความถี่และจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ ด้านผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนบ้านหนองกองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ประเด็น	ปริมาณ	
	ความถี่	รูป/คนที่
ผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนบ้านทับสวายตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	๗	๗, ๘ , ๑๖, ๑๗, ๑๘, ๑๙, และ ๒๐

จากการศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างดังกล่าวมาข้างต้นทั้งหมดนั้น ผู้วิจัยสามารถสรุปประเด็นที่ค้นพบ ดังแสดงตามตารางที่ ๔.๘ ได้ดังนี้

ตารางที่ ๔.๘ แสดงการสรุปผลกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

ประเด็น	กลไกการทำงาน
ด้านผู้นำชุมชนและทีมงาน	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ หรือผู้นำตามธรรมชาติ คือ ปราชญ์ชาวบ้าน และพระสงฆ์ผู้นำทางจิตวิญญาณ เป็นต้น - ผู้นำที่เป็นทางการ คือ ผู้นำทั้งฝ่ายท้องถิ่นและท้องถิ่น ที่ผ่านการเลือกตั้ง เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกองค้การบริหารส่วนตำบล/นายกเทศมนตรี เป็นต้น
- มีวิสัยทัศน์กว้างไกล	<ul style="list-style-type: none"> - ภูมิปัญญา/นำเคารพ/เชื่อถือ/ศรัทธา - ความรู้สมัยใหม่/ความสามารถ/ประสบการณ์/วิธีคิดอย่างเป็นระบบ/บุคลิกภาพ
- การบริหารจัดการธรรมาภิบาลได้ดี	<ul style="list-style-type: none"> - มีทัศนคติ หรืออุดมการณ์ในการปฏิบัติงานร่วมกับทุกฝ่าย/ทำงานเป็นทีม เป็นเครือข่าย โดยมีความตั้งใจ ความมุ่งมั่น ความร่วมมือ ร่วมใจกันจากทุกภาคส่วน - ขับเคลื่อนโดยชุมชน เพื่อชุมชน และให้สอดคล้องกับนโยบายภาครัฐ
- มีมนุษยสัมพันธ์ดี	<ul style="list-style-type: none"> - พึ่งพาอาศัยกันและกันภายในชุมชน
ด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - วิถีชุมชน/องค์ความรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย/มีการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา
- การมีส่วนร่วมในเชิงการกระทำ	<ul style="list-style-type: none"> - วิถีชีวิต/วัฒนธรรม/ประเพณี - มีการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงาม รวมทั้งมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับใช้ในการดำรงชีวิตบนพื้นฐานความรู้ ความสามารถผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วมการประสานงานและเครือข่าย - ปลุกจิตสำนึกการมีส่วนร่วม
- การมีส่วนร่วมในเชิงเงินทุนหรืองบประมาณ	<ul style="list-style-type: none"> - ระดมทุนชุมชนที่มีอยู่ - แหล่งทุนภายนอกและการสนับสนุนจากภาครัฐ
- การมีส่วนร่วมในเชิงความรับผิดชอบ	<ul style="list-style-type: none"> - มีการดำเนินวิถีชีวิตแบบชนบท - พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน - อยู่แบบญาติพี่น้อง - สร้างจิตสำนึก กตัญญูจัดสวัสดิการชุมชน - ปลุกจิตสำนึกรักชุมชน - ชุมชนอยู่แบบพึ่งพา

ตารางที่ ๔.๘ (ต่อ)

ประเด็น	กลไกการทำงาน
- การมีส่วนร่วมในเชิงการตัดสินใจ	- มีการเรียนรู้ด้านการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ - ดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
ด้านกระบวนการวางแผนชุมชน - หลักคิด	- จากความรู้สึกร่วม/ภูมิปัญญา - ผู้นำริเริ่ม/ค้นหาแกนนำและผู้มีจิตอาสา/ข้อมูล/วิเคราะห์เหตุผล/เทคนิค/ระบบ/วิธีการ/สอดคล้องกับบริบท/ยุทธศาสตร์ประเทศ
- การพัฒนาของชุมชน	- แก้ปัญหาเฉพาะหน้า/ตามความต้องการของชุมชน - แก้ปัญหาอย่างยั่งยืน/สร้างโอกาส/สร้างความเข้มแข็ง/นโยบาย/เป้าหมายชัดเจน/มุ่งเน้นความสำเร็จ
- การวิเคราะห์ปัจจัยแวดล้อมภายนอก/การเปลี่ยนแปลง	- ค่อยเป็นค่อยไป - ศึกษา/วิเคราะห์/ยอมรับ/ปรับตัว/การสื่อสาร/เทคโนโลยี
ผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง - กระบวนการพัฒนา	- ชุมชนเกษตรกรรมใช้ระบบเครือญาติในการพัฒนาหมู่บ้าน - การพัฒนากลุ่มองค์กรในชุมชนโดยใช้กระบวนการของคนในชุมชน - มีการแลกเปลี่ยนค้าขายกับต่างถิ่น และในชุมชน - กลุ่มทุนในชุมชน - กลุ่มเกษตรกรทำนา - กลุ่มแม่บ้านพัฒนาอาชีพ - ความสามัคคีในหมู่คณะ รู้รักแบ่งปัน
- ชุมชนมีหลักการบริหารจัดการ	- มีการประชุมกลุ่มเพื่อสร้างความเข้าใจอย่างต่อเนื่อง - มีการทำแผนและกำหนดวิสัยทัศน์ในการทำงาน - ปฏิบัติตามแผนงานของกลุ่มและพัฒนาจุดอ่อนของกลุ่ม - มีการสร้างเครือข่ายและรับสมาชิกเพิ่ม โดยอาศัยปัจจัยทั้งภายในและนอกชุมชนเป็นกลไกในการขับเคลื่อนกิจกรรม
- การควบคุมตรวจสอบ	- สังคม วัฒนธรรม/จารีต/ประเพณี - กติกาชุมชน/ข้อบังคับ/กฎหมาย

๔.๒ องค์ประกอบของการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

จากผลการศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ คือเพื่อศึกษากลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ดังกล่าวมาแล้วข้างต้นทั้งหมด จำนวน ๔ ชุมชน ใน ๔ จังหวัดๆ ละ ๑ ชุมชน ได้แก่ ๑) ชุมชนบ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา ๒) ชุมชนบ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ๓) ชุมชนบ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ และ ๔) ชุมชนบ้านหนองกอง ตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งเป็นพื้นที่ในลักษณะความเป็นชุมชนที่เป็นตัวแทนของกลุ่มคนที่มีผลงานดีเด่น และชุมชนเชิงประเด็นที่มีลักษณะความเป็นชุมชนดีเด่นทางด้านกิจกรรมการพัฒนาชุมชน (Best Practice) เรียกได้ว่า เป็นที่ยอมรับในด้านการบริหารจัดการชุมชนตนเองให้ประสบความสำเร็จในมิติต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลจนได้รับรางวัลจากหน่วยงานต่างๆ โดยเฉพาะรางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” ดีเด่นระดับจังหวัด ซึ่งได้รับโล่รางวัลพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในขณะที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลัก พร้อมทั้งได้ใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมทำให้ทราบถึงระบบโครงสร้างความสัมพันธ์ของชุมชนที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิตตามวิถีพุทธ และมีการบริหารจัดการชุมชนของตนเองตามเทคนิคและวิธีการต่างๆ ตามแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นกับศาสตร์สมัยใหม่แบบผสมผสานกันได้อย่างเหมาะสมของแต่ละบริบทของชุมชน พบว่า โดยภาพรวม ชุมชนทั้ง ๔ ได้อาศัยปัจจัยทั้งภายในและภายนอกชุมชนที่เป็นกลไกการทำงานในรูปแบบขององค์กรทางสังคมเพื่อการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งปัจจัยดังกล่าวนี้ ก็สอดคล้องกับบริบทชุมชนของตนเอง และเป็นกลไกสำคัญในการทำงานร่วมกันขององค์กรทางสังคม เรียกได้ว่า เป็นวัฒนธรรมชุมชนหลักในการทำงานร่วมกัน อันประกอบด้วย ผู้นำชุมชนและทีมงาน กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน กระบวนการวางแผนชุมชน และผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จนสามารถทำให้การบริหารจัดการชุมชนประสบความสำเร็จในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเกิดการพึ่งตนเองได้ในด้านต่างๆ สอดคล้องตามลักษณะตัวแบบเชิงซ้อนของการพึ่งตนเองของชุมชน ซึ่งมีนักวิชาการอย่างสัญญา สัญญาวิวัฒน์^{๓๒๖} ที่ได้คิดค้นสร้างตัวแบบดังกล่าวนี้ไว้จนเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายทางวงวิชาการหรือทางด้านสายสังคมวิทยาว่า ตัวแบบ TERMS อันประกอบด้วยการพึ่งตนเองของชุมชน ๕ ด้านหลักๆ ได้แก่ ๑) การพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี ๒) การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ ๓) การพึ่งตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ๔) การพึ่งตนเองด้านจิตใจ และ ๕) การพึ่งตนเองด้านสังคมวัฒนธรรม

ดังนั้น เพื่อจะตอบโจทย์วัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ คือเพื่อศึกษาองค์ประกอบของการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ซึ่งมีความ

^{๓๒๖} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: หจก. เอมีเทรตติ้ง, ๒๕๕๒), หน้า ๖๘.

ต่อเนื่องกันมาจากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ ดังกล่าวว่ามี การดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนด้วยกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง และเพื่อให้สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน” จำต้องมีการบริหารจัดการชุมชนตามหลักการอย่างไร จึงจะสามารถทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน โดยเฉพาะสิ่งที่น่าภาคภูมิใจต่อความสำเร็จของชุมชนทั้ง ๔ ชุมชน คือ การได้มีแนวทางการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนของตนเองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จนได้รับรางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข”

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ นอกจากผลการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่วิจัยภาคสนามทั้ง ๔ ชุมชน จำนวน ๒๘ คน ดังกล่าวที่ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับองค์ประกอบของบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิถีพุทธ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ผู้วิจัยยังได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นทั้งพระสงฆ์นักพัฒนาและนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญทางด้านพระพุทธศาสนาที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับในวงวิชาการระดับประเทศอีก ๒ รูป ที่ได้ให้ข้อมูลเชิงลึกหรือได้แสดงทัศนะต่างๆ เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตและการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนต่างๆ เพื่อต้องการให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมมาสนับสนุน สร้างความชัดเจน และสอดคล้องกับงานวิจัย รวมถึงการนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และบูรณาการร่วมกับหลักทรัพยากรทางการบริหารจัดการ หรือหลัก 6M's แล้วถอดบทเรียนสรุปเป็นองค์ความรู้และเป็นแนวทางที่สามารถจะนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการชุมชนอื่นๆ ในสังคมไทยต่อไป

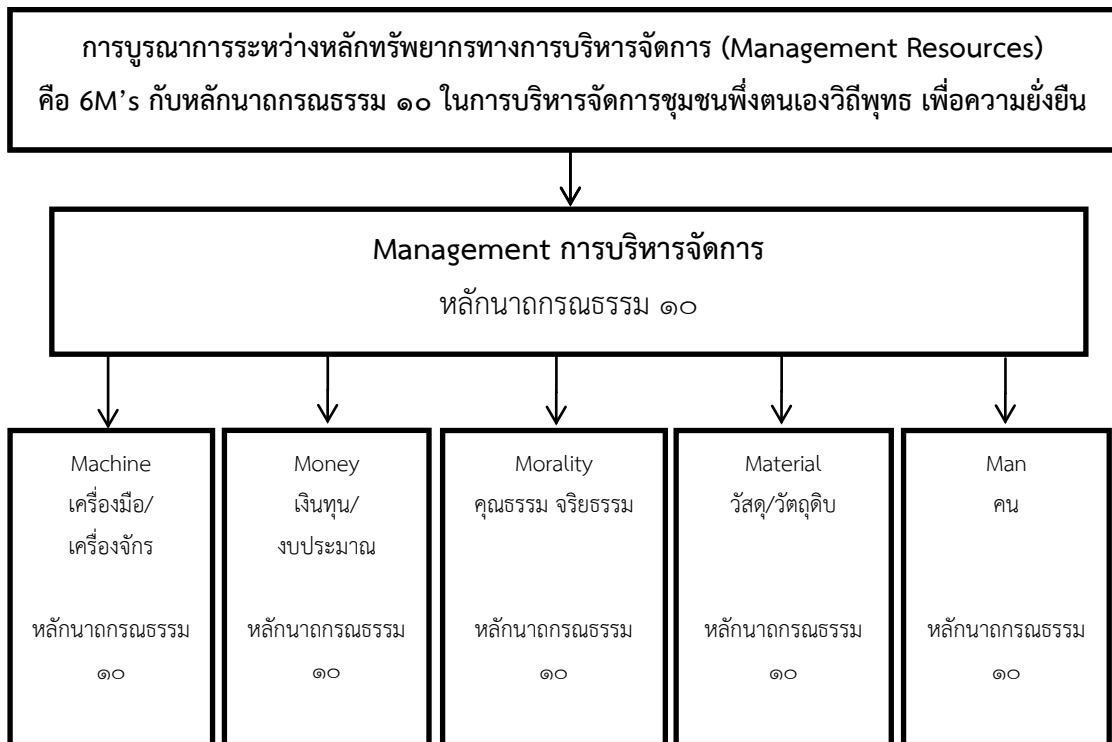
เพราะสืบเนื่องจากที่ยุคปัจจุบันได้เข้าสู่กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) จึงทำให้สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการปกครอง เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา รวมถึงปัญหาต่างๆ ในสังคมก็ได้เพิ่มความรุนแรงขึ้นมากขึ้นเรื่อยๆ เพราะที่ผ่านมานั้นได้มีการรับเอาแนวทางของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมจากทางตะวันตกเข้ามาใช้ โดยมุ่งเน้นแต่เพียงเป้าหมายไปที่ตัวเลขของ GDP หรือผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศที่สูงเป็นสำคัญ กล่าวคือมุ่งเน้นแต่เพียงการพัฒนาทางด้านวัตถุเพียงฝ่ายเดียว จนบางครั้งอาจจะทำให้หลงลืมไปในเรื่องของพัฒนาทางด้านจิตใจ หรือขาดการนำหลักธรรมทางศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรม ไม่ว่าจะเป็นทั้งส่วนตัวบุคคล และส่วนของชุมชน รวมถึงหน่วยงาน องค์กรต่างๆ ซึ่งอาจจะทำให้ประสบกับปัญหาต่างๆ ในการดำเนินชีวิต การดำเนินงานหรือกิจกรรมการพัฒนาชุมชนให้เกิดประสิทธิผลและประสิทธิภาพ เพราะไม่มีหลักในการยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ หรือขาดจิตสำนึกให้รู้ถึงคุณประโยชน์ และมีใช้ประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของชุมชนทางแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างนั้น ปกติส่วนใหญ่ประชาชนมีการดำเนินวิถีชีวิตที่เป็นไปสอดคล้องกับวิถีพุทธ หรือมีการนับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เพราะฉะนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ชุมชนจะได้เล็งเห็นความสำคัญในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาบูรณาการกับการบริหารจัดการชุมชนตามหลักศาสตร์สมัยใหม่เพื่อให้เห็นถึงการบริหารจัดการชุมชนตามวิถีพุทธอย่างเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น

เพราะพบว่า ภายในชุมชนทั้ง ๔ มีการดำเนินชีวิตโดยการใช้หลักครองตน คน งาน รวมถึงกลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชน ซึ่งเป็นวิธีการทำงานที่ดีที่สุดในแต่ละเรื่องแต่ละด้าน เพราะอาศัยทั้งปัจจัยภายในและภายนอกชุมชนที่สามารถเกิดขึ้นได้จากกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมหลายช่องทาง ทั้งตัวผู้นำชุมชน เพื่อนร่วมงาน และสมาชิกในชุมชน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมถึงมี

การพัฒนาชุมชนของตนเองที่เกิดจากภาวะวิกฤตปัญหาต่างๆ หรือความล้มเหลวมาก่อน และมีการริเริ่มสร้างสรรค์ในการพัฒนาชุมชนใหม่อย่างเป็นระบบและเป็นขั้นตอน เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทชุมชนของแต่ละชุมชน จากการให้สัมภาษณ์เชิงลึกของผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งหลาย พบว่า ในการบริหารจัดการชุมชนดังกล่าวนี้ ได้มีการดำเนินวิถีชีวิตประจำวันและการดำเนินงานหรือกิจกรรมการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ภายใต้กระบวนการเรียนรู้ และการแก้ปัญหาต่างๆ ทั้งด้วยตนเอง และแบบมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ซึ่งก็เป็นไปสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างหลากหลาย พอจะประมวลได้ เช่น หลักอิทธิบาท ๔ หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ หลักพรหมวิหาร ๔ หลักสังคหวัตถุ ๔ หลักพละ ๔ หลักภavana ๔ หลักศีล ๕ หลักสาราณียธรรม ๖ หลักอปริหานิยธรรม ๗ และหลักสัพปุริสธรรม ๗ เป็นต้น เพียงแต่ว่าในบางหลักธรรมหรือบางหมวดธรรมนั้นตัวประชาชนเองในชุมชน และกลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆ ที่ทำงานร่วมกัน อาจจะยังไม่ทราบว่า ตนเองได้ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมดังกล่าวแล้วเท่านั้นเอง จากแนวคิดที่ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึกกับบุคคลที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวนทั้งหมด ๓๐ รูป/คน โดยมีตัวแทนทั้งในภาคประชาชน กลุ่ม/องค์กรต่างๆ ภายในชุมชน และภาครัฐ ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) เฉพาะในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ ชุมชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง จำนวน ๒๘ คน รวมถึงพระสงฆ์นักพัฒนา และพระสงฆ์นักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา อีกจำนวน ๒ รูป ที่มีชื่อเสียงระดับประเทศ โดยผู้วิจัยได้พิจารณาเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักดังกล่าวนี้ ให้ตรงตามคุณสมบัติที่เหมาะสมซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องหรือสอดคล้องกับงานวิจัยที่ได้ระบุไว้ตามวัตถุประสงค์ ดังกล่าวข้างต้น เพราะฉะนั้น ในที่นี้ ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอฐานคิดการบูรณาการหลักพุทธธรรมที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกันระหว่างทรัพยากรทางการบริหารจัดการ ที่เรียกว่า 6M's กับหลักนาถกรณธรรม ๑๐ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ทั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทชุมชนของแต่ละชุมชน ที่ได้มีแนวทางของการบริหารจัดการชุมชนและดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเพื่อให้เกิดการบูรณาการหรือการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการชุมชนให้เกิดประสิทธิผลและประสิทธิภาพมากขึ้น จนสามารถทำให้ชุมชนเกิดความสมดุลในการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนในด้านต่างๆ ทั้งด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจชุมชน ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านจิตใจ ด้านสังคม วัฒนธรรม รวมถึงด้านการเมือง การปกครอง ดังกล่าว ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการบูรณาการ โดยจำแนกความสัมพันธ์ระหว่างหลักนาถกรณธรรม ๑๐ แต่ละข้อธรรม กับทรัพยากรทางการบริหารจัดการ หรือหลัก 6M's ให้เหมาะสมกันในแต่ละด้าน จำนวน ๖ ด้าน อันได้แก่

- ๑) Management การบริหารจัดการ บูรณาการด้วยหลักนาถกรณธรรม ๑๐
- ๒) Machine การบริหารจัดการด้านเครื่องมือ/เครื่องจักร บูรณาการด้วยหลักนาถกรณธรรม ๑๐
- ๓) Money การบริหารจัดการด้านเงินทุน/งบประมาณ บูรณาการด้วยหลักนาถกรณธรรม ๑๐
- ๔) Morality การบริหารจัดการด้านคุณธรรม จริยธรรม บูรณาการด้วยหลักนาถกรณธรรม ๑๐
- ๕) Material การบริหารจัดการด้านวัสดุ/วัตถุดิบ บูรณาการด้วยหลักนาถกรณธรรม ๑๐

๖) Man การบริหารจัดการด้านคนบูรณาการด้วยหลักนาถกรรมธรรม ๑๐
 เพื่อให้เห็นเป็นกระบวนการบริหารจัดการแบบระบบ PDCA ไปตามลำดับแต่ละด้าน จะ
 ขอนำเสนอ ดังปรากฏตามแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๔.๓ แสดงแผนภาพการบูรณาการระหว่างหลักทรัพยากรทางการบริหารจัดการ คือ
 6M's กับหลักนาถกรรมธรรม ๑๐

จากผลการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักที่ได้ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบของ
 การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืนนั้น ผู้วิจัยจะขอนำเสนอสาระสำคัญไป
 ตามลำดับต่อไปนี้

**๔.๒.๑ องค์ประกอบของการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน
 ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ด้าน Management การบริหารจัดการ**

องค์ประกอบที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองให้ประสบความสำเร็จ
 และบรรลุเป้าหมายได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยหรือเกี่ยวข้องกับทรัพยากรทางการบริหารจัดการหลายๆ
 องค์ประกอบ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย ก็คือมีการใช้
 หลักบริหารจัดการ (Management) ที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการงานทั่วไป เช่น มีการวางแผน การ
 จัดองค์การ การบังคับบัญชา การประสานงาน และการควบคุม เป็นต้น โดยมีลักษณะเป็น

กระบวนการบริหารจัดการงานที่มุ่งเน้นคุณภาพของงานด้วยการบริหารจัดการแบบ PDCA^{๓๒๗} ดังนั้น หลักการบริหารจัดการดังกล่าวนี้ จึงถือเป็นตัวสามารถทำให้เป็นแกนหลักของระบบกระบวนการที่ คอยกำกับหลักทรัพยากรทางการบริหารจัดการในด้านอื่นๆ ให้สามารถดำเนินการไปได้อย่างเป็น ระบบ โดยมีการบริหารจัดการด้านเครื่องจักรหรือเครื่องเทคโนโลยีทั้งแบบดั้งเดิมและสมัยใหม่ ผสมผสานกันได้ (Machine) ต้องมีระบบความสัมพันธ์ในการทำงานเชื่อมโยงถึงกันแบบองค์รวม กล่าวคือต้องมียุทธศาสตร์ประกอบส่วนอื่นๆ อีกหลายประการ เช่น มีการบริหารจัดการด้านทุนหรือ งบประมาณ (Money)^{๓๒๘} มีการบริหารจัดการด้านวัสดุหรือวัตถุดิบต่างๆ รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม (Material)^{๓๒๙} โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะขาดไม่ได้ในการบริหารจัดการงานในปัจจุบันนี้ จำเป็นต้องมีการบริหารจัดการด้านคุณธรรมหรือจริยธรรมให้คนภายในชุมชน หรือภายในองค์กร หน่วยงานของตนเป็นคนมีคุณภาพทางด้านจิตใจที่ดี (Morality)^{๓๓๐} ซึ่งทุกอย่างดังกล่าวต้องเกี่ยวข้อง กับการบริหารจัดการด้านตัวบุคคล หรือตัวคน (Man) เพราะแม้จะมีงบประมาณมาให้บริหารจัดการ มีวัสดุสิ่งของพร้อมทุกอย่างแล้ว แต่ถ้าไม่มีคนทำเสียแล้ว ก็ไม่มีประโยชน์ คนหรือบุคคลในที่นี้ หมายถึง ทั้งตัวผู้นำชุมชน ทีมงาน เพื่อนร่วมงาน และสมาชิกภายในชุมชน หรือสมาชิกภายในองค์กร ที่จะต้องลงมือทำงานร่วมกันให้บรรลุเป้าหมายได้ตามที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพและ ประสิทธิภาพ^{๓๓๑} ภายใต้การบริหารจัดการชุมชนโดยใช้กฎ ระเบียบ แบบแผน วิธีการ เทคนิคต่างๆ ให้สอดคล้องกับบริบท และระบบสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครองของแต่ละชุมชน แต่ละ องค์กร^{๓๓๒}

เพราะฉะนั้น จึงจำเป็นต้องอาศัยทรัพยากรทางการบริหารจัดการต่างๆ มาใช้ในการ บริหารจัดการที่ประกอบด้วย การวางแผน มุ่งมั่นดำเนินการอย่างเอาใจใส่ มีการตรวจสอบ ประเมินผล และปรับปรุงพัฒนากิจกรรมต่างๆ ที่ได้ร่วมกันดำเนินการแล้วนั้น ให้สำเร็จผลได้อย่างมี ประสิทธิภาพและประสิทธิผล การบริหารจัดการชุมชนดังกล่าวนี้ กล่าวได้ว่า เป็นระบบการบริหาร จัดการงานที่มุ่งถึงคุณภาพของงานแบบ PDCA กล่าวคือ เริ่มตั้งแต่มีการวางแผนงาน (Plan: P) แล้ว นำไปปฏิบัติ (Do: D) ในขณะที่มีการปฏิบัติงานนั้นก็ดำเนินการพิจารณาไตร่ตรองตรวจสอบ ตรวจสอบเช็ค (Check: C) และบางครั้งก็พบปัญหาจากการดำเนินการ จำเป็นต้องทำการแก้ไขหรือปรับปรุง ซึ่งก็คือ (Action: A) การปรับปรุง ก็เริ่มจากการวางแผนก่อน การปรับปรุงแก้ไขส่วนที่มีปัญหา หรือถ้าไม่มี

^{๓๒๗} สัมภาษณ์ นายกลิน นวลโคกสูง, พัฒนาการจังหวัดนครราชสีมา, ๒๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๒๘} สัมภาษณ์ นายคำพา แก้วนระรา, ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านทับสวาย และปราชญ์ชาวบ้านด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๒๙} สัมภาษณ์ นางสาวศุภธิดา ศรีจารัตน์, ปราชญ์ชาวบ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกองตำบลโคต อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๓๐} สัมภาษณ์ นางสาวอารีรัตน์ หอมเนียม, พัฒนาการอำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๓๑} สัมภาษณ์ นางพินดา เขียวรัมย์, ประธานคณะกรรมการด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๓๒} สัมภาษณ์ นางสาวอารีรัตน์ หอมเนียม, พัฒนาการอำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

ปัญหาใดๆ ก็ยอมรับแนวทางการปฏิบัติตามแผนงานที่ประสบผลสำเร็จแล้ว เพื่อนำไปใช้ในการทำงานต่อไป สามารถนำหลักการนี้มาดำเนินการในการบริหารจัดการชุมชนนี้ให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีคุณภาพโดยวนไปได้เรื่อยๆ ดังกล่าวนี้ ฉะนั้น โดยหลักพื้นฐานแล้วชุมชนที่เข้มแข็งนั้น จึงต้องมีองค์ประกอบของการบริหารจัดการชุมชนในส่วนตรงนี้ มาเกี่ยวข้องในการดำเนินการ ซึ่งเป็นปัจจัยที่จะทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ต้องให้ความสำคัญกับตัวคน กล่าวคือทั้งผู้นำชุมชน ทีมงาน หรือเพื่อนร่วมกิจกรรม และสมาชิกในชุมชน รวมถึงสมาชิกในกลุ่มองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการทำงานร่วมกันโดยความอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สามารถรวมตัวกันได้เป็นปึกแผ่น กลายเป็นชุมชนเข้มแข็งขึ้น และพร้อมที่จะบริหารจัดการแก้ไขปัญหาต่างๆ ภายในชุมชน ถ้ามองถึงความเป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้และมีการบริหารจัดการชุมชนของตนเองให้ประสบความสำเร็จได้นั้น จะต้องเข้าใจถึงบริบทของชุมชน หรือหมู่บ้านนั้นๆ ก่อน แต่อย่างไรก็ตาม อาจจะรวมถึงภาคีการพัฒนาอื่นๆ จากภายนอกที่เกี่ยวข้องตามบทบาทหน้าที่ (Functions) ขององค์กรหรือหน่วยงานนั้นๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริม สนับสนุนทั้งด้านการให้ความรู้ทางวิชาการ และการสนับสนุนด้านงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนบางอย่างที่เกินขีดความสามารถของชุมชนจะดำเนินการเองได้^{๓๓๓}

นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลหลักในฐานะเป็นทั้งนักพัฒนาชุมชน และผู้นำชุมชนหลายๆ ท่าน ยังได้กล่าวให้คำนิยามหรือความหมายของชุมชนที่พึ่งตนเองได้นั้นไว้อย่างสอดคล้องกันและน่าสนใจว่า ชุมชน คือ กลุ่มคนที่อยู่รวมกันอย่างเข้มแข็ง เพื่อความผาสุกตลอดไป^{๓๓๔} หรือสามารถเป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ในหลายๆ มิติ แต่ถ้าชุมชนอยู่รวมกันแล้วไม่มีความผาสุก เช่น ชุมชนที่เกิดความขัดแย้งกัน เป็นต้น จะเรียกว่า เป็นชุมชนหรือหมู่บ้านเข้มแข็งไม่ได้^{๓๓๕} แต่อย่างไรก็ตาม ชุมชนก็ไม่ได้เป็นเหมือนกันทุกชุมชน หรือทุกหมู่บ้าน ดังนั้น จึงมีชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนปานกลาง และชุมชนอ่อนแอ^{๓๓๖} ทั้งนี้ จะสังเกตเห็นได้ชัดเจนเลยว่า ชุมชนเข้มแข็งหรือชุมชนพึ่งตนเองได้นั้น จะมีโครงสร้างทางสังคมที่เกี่ยวกับผู้นำชุมชนและทีมงาน และสมาชิกภายในชุมชนที่เข้มแข็งนั่นเอง โดยการบูรณาการองค์ประกอบต่างๆ ให้มีความเชื่อมโยงถึงกันอย่างเป็นระบบภายในชุมชน^{๓๓๗} เพราะเหตุผลที่ว่า ถ้าชุมชนไหน มีความพร้อมและเข้มแข็งในการบริหารจัดการชุมชนได้ดี ชุมชนนั้น ย่อมมีสิ่งสำคัญที่สุด นั่นก็คือผู้นำชุมชนและทีมงาน และสมาชิกภายในชุมชน มีความปรองดองกัน ทำงานร่วมกันตามหลักการบริหารจัดการและตามแผนชุมชนที่ได้กำหนดไว้ร่วมกัน^{๓๓๘} เพราะถ้าผู้นำชุมชน และทีมงาน หรือสมาชิกในชุมชนนั้นๆ ไม่เกิดความขัดแย้งกัน ไม่ว่าจะมิติหรือด้านไหนก็ตาม จะสามารถมองเห็น

^{๓๓๓} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์เป้า, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๓๔} สัมภาษณ์ นายปรีชา พรหมบุตร, พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๓๕} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๓๖} สัมภาษณ์ นายปรีชา พรหมบุตร, พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๓๗} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ลอยประโคน, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๓๘} สัมภาษณ์ นายเจริญ วันไธสง, กำนันตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๗ กันยายน ๒๕๕๙.

ข้อแตกต่างในการทำงานหรือการบริหารจัดการชุมชนได้อย่างชัดเจน คือ ชุมชนนั้นจะเป็นลักษณะของชุมชนที่สามารถบริหารจัดการทุนชุมชนหรือทรัพยากรทางการบริหารจัดการต่างๆ ภายในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ และเกิดความคุ้มค่าที่สุด^{๓๓๙} รวมถึงสร้างให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวกัน จนทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง หรือเป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้อย่างหลากหลายมิติตนเอง^{๓๔๐}

สรุปได้ว่า Management การบริหารจัดการ คือ การที่คนในชุมชนมีทักษะฉลาดในการบริหารจัดการการงานได้ดี มีจิตอาสา และช่วยเหลือกิจกรรมส่วนรวม โดยมุ่งเน้นหลักการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการงานในด้านต่างๆ ภายในชุมชน ภายใต้ความหลากหลายของทุนทางสังคม ทุนชุมชน หรือทุนทางวัฒนธรรม และมีการคบหาสมาคมกับมิตรที่ดี กล่าวคือมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันในรูปแบบของการร่วมมือกันกับคนอื่นๆ กลุ่มคน หรือกลุ่มองค์กรภาคีเครือข่ายต่างๆ และรู้จักวางตัวที่เหมาะสมในสังคม วัฒนธรรมนั้นๆ ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลหรือความมั่นคงเข้มแข็งในการบริหารจัดการการงานต่างๆ ภายในชุมชน ตั้งแต่ระดับครอบครัว องค์กรชุมชน จนถึงชุมชน และทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนในด้านระบบงานของชุมชน ดังตารางที่ ๔.๙ ต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๙ แสดงความถี่และจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ ด้าน Management การบริหารจัดการ

ประเด็น	ปริมาณ	
	ความถี่	รูป/คนที่
Management การบริหารจัดการ	๑๒	๓, ๕, ๖, ๘, ๙, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๘, ๒๑, ๒๘, และ ๓๐

๔.๒.๒ องค์ประกอบของการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ด้าน Machine การบริหารจัดการด้านเครื่องมือ/เครื่องจักร
 สำหรับเครื่องเทคโนโลยีที่สามารถจะนำมาบริหารจัดการการงานต่างๆ ภายในชุมชนนั้น ซึ่งอาจจะเกี่ยวกับทางการเกษตรต่างๆ เช่น การทำนา ทำไร่ เป็นต้น ในปัจจุบันนี้ ส่วนใหญ่ได้เปลี่ยนวิถีการผลิต โดยเลิกใช้โค หรือกระบือ ให้เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกหรือทุนแรงในการทำงานทางการเกษตรแล้ว แต่หันไปใช้เครื่องมือ เครื่องยนต์ หรือเครื่องจักร ที่เป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการทำงานต่างๆ แทน เช่น รถไถเดินตาม รถเกี่ยวข้าว และรถแทรกเตอร์ เป็นต้น สืบเนื่องมาจากมีความรวดเร็วกว่าการใช้แรงงานแบบดั้งเดิม ทั้งไม่ต้องใช้แรงคนจำนวนมากในการทำงาน อาจจะทำให้พื้นที่ตามนาไร่ขาดปุ๋ยตามธรรมชาติที่เกิดจากโคหรือกระบือ ดังนั้น ชุมชนในแถบชนบททางภาคอีสานส่วนใหญ่ ปัจจุบันนี้ จึงมีแค่เพียงการเลี้ยงโค หรือกระบือ รวมสัตว์อื่นๆ โดยมี ๒ วัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่ออนุรักษ์สัตว์ประเภทดังกล่าวไว้ และ ๒) เพื่อการตลาด เพราะบางครั้งก็ไม่สามารถเลี้ยงเพื่อ

^{๓๓๙} สัมภาษณ์ นายชาติชาย บุญผุย, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกอง ตำบลโคต อำเภอโศกศรีสุพรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๔๐} สัมภาษณ์ นายพันธ์ ช้อนกลิ่น, กำนันตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

อนุรักษ์ไว้ได้ จึงต้องหันไปเลี้ยงไว้เพื่อการขายหรือจำหน่ายในตลาดที่มีการรองรับ^{๓๔๑} อย่างไรก็ตาม ในอดีตที่ผ่านมา นั้น ส่วนใหญ่ประชาชนในชุมชนนั้นได้ดำเนินชีวิตโดยการใช้เครื่องมือเทคโนโลยีแบบดั้งเดิม คือ มีการนำวัตถุดิบหรือทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองและมีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น มาคิดค้นประดิษฐ์อย่างสร้างสรรค์ตามความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือ เครื่องใช้ในทางการเกษตร เช่น คันไถ และคราด เป็นต้น รวมถึงเครื่องใช้ต่างๆ ภายในครัวเรือน^{๓๔๒} บางครั้ง เมื่อเครื่องมือที่ใช้งานเกิดการชำรุด สามารถซ่อมแซมให้สภาพกลับคืนใช้ได้เหมือนเดิมด้วยตนเอง^{๓๔๓} ถือได้ว่าเป็นการบริหารจัดการด้านเครื่องมือเทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่าที่สุด และเป็นการช่วยลดค่าใช้จ่ายระดับภายในครัวเรือน ทำให้สามารถพึ่งตนเองได้ในระดับครัวเรือน ตลอดจนส่งผลไปสู่การพึ่งตนเองได้ในระดับชุมชนตามมาอีกทางหนึ่งด้วย^{๓๔๔}

สืบเนื่องจากคนโบราณในสมัยก่อนนั้น ส่วนใหญ่มีการประยุกต์ใช้เครื่องมือ เครื่องใช้ทางเทคโนโลยีภูมิปัญญาแบบพื้นบ้านดั้งเดิมเพื่อการทำงานต่างๆ โดยมีความเชี่ยวชาญในการใช้ฝีมือแบบหัตถกรรมเป็นหลัก เพราะไม่ได้ทำเพื่อการจำหน่าย หรือเพื่อการตลาดอย่างเช่นในปัจจุบันนี้ ซึ่งไม่ต้องเร่งรีบในการทำงาน เพราะเป็นการผลิตเพื่อใช้เองในชีวิตประจำวันมากกว่า จึงใช้เวลาในการทำงานแบบเน้นความละเอียด ความประณีตทางด้านฝีมือ เช่น งานหัตถกรรมมัดหมี่ และทอผ้าไหม เป็นต้น แต่ต่อมาคนรุ่นหลังๆ ในปัจจุบัน ส่วนใหญ่มักไม่ค่อยมีการทำงานหัตถกรรมด้วยมือ แต่จะอาศัยเครื่องมือ เครื่องจักร หรือเทคโนโลยีแบบสมัยใหม่มาช่วยในการทำงานเป็นหลัก เช่น เครื่องเย็บจักรสมัยใหม่ สำหรับทอ หรือเย็บผ้า เป็นต้น เป็นการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือช่วยในการทำงาน เพื่อการผลิต หรือจำหน่าย ดังนั้น การทำงานจึงมุ่งเพื่อให้บรรลุเป้าหมายเร็วขึ้น ถ้าพูดถึงหลักการสร้างผลผลิตเพื่อจำหน่ายทางการตลาด การทำงานด้วยมือ แม้จะละเอียดมากก็จริง แต่ก็ทำให้สร้างผลิตภัณฑ์หรือผลงานในการทำงานได้ล่าช้า ส่วนเครื่องเย็บจักรสมัยใหม่ จะสร้างผลิตภัณฑ์ได้ทั้งละเอียดและรวดเร็ว สามารถส่งผลผลิตป้อนสู่ตลาดหรือศูนย์รองรับผลิตภัณฑ์สินค้าได้ทันเวลาที่กำหนด ซึ่งตรงตามหลักของการบริหารจัดการงานต่างๆ ในยุคใหม่^{๓๔๕} แต่อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันนี้ งานต่างๆ เช่น งานหัตถกรรมมัดหมี่ ทอผ้าด้วยมือนั้น ก็ยังมีประชาชนทำอยู่ภายในชุมชนท้องถิ่น เพราะการที่ประชาชนยังใช้เทคโนโลยีแบบดั้งเดิมช่วยในการทำงานอยู่นั้น ส่วนสำคัญอย่างหนึ่งคือ ทำให้ชุมชนยังสามารถสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านของตนเองไว้ได้ด้วย ทั้งนี้ สืบเนื่องจาก

^{๓๔๑} สัมภาษณ์ นายพันธ์ ซ้อนกลิ่น, กำนันตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๔๒} สัมภาษณ์ นายนิคม ศรีวงษ์, ประธานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองกอง หมู่ที่ ๓ ตำบลโตนด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๔๓} สัมภาษณ์ นางสมจิต โสระถาวร, ปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๔๔} สัมภาษณ์ นายคำพา แก้วนระรา, ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านทับสวาย และปราชญ์ชาวบ้านด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๔๕} สัมภาษณ์ นางพนิดา เขียวรัมย์, ประธานคณะทำงานด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

สมัยก่อนๆ รุ่นพ่อรุ่นแม่ มีผู้เฒ่าผู้แก่ปราชญ์ชาวบ้านได้เคยถ่ายทอดแนะนำหรือสอนวิชาความรู้แบบ ภูมิปัญญาพื้นบ้านดั้งเดิมในการทำงานให้กับบุตรหลานผู้สนใจ เช่น เรื่องการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การมัดหมี่ และการทอผ้าว่า ต้องทำอะไร เพื่อให้มีความรู้สามารถในการออกแบบลายผ้าได้สวยงาม และสร้างผลงานออกมาเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่า^{๓๔๖} ดังนั้น ปัจจุบัน ชุมชนจึงมีการสนับสนุน ส่งเสริม ประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนที่มีความสนใจได้ไปฝึกฝน อบรม เรียนรู้ทั้งภายในศูนย์ชุมชนของตนเอง และไปตามหน่วยงานต่างๆ ภายนอกที่เกี่ยวข้อง เช่น ศูนย์ฝึกอาชีพ เป็นต้น เพราะเรียนรู้มาแล้ว ย่อม ทำให้มีความสามารถและเกิดความคิดสร้างสรรค์ที่จะคิดค้นประดิษฐ์แบบลายผ้าต่างๆ ซึ่งลายผ้าแต่ละแบบนั้น ก็คิดออกแบบลายผ้าเองได้อย่างสวยงามและตรงกับความต้องการของตลาดหรือศูนย์รองรับจำหน่ายต่างๆ รวมถึงตรงต่อความต้องการของคนทั่วไปที่มาใช้บริการซื้อขายกัน^{๓๔๗} ทั้งนี้ เพื่อการทำงานให้ได้ทันเวลา บางครั้ง ก็มีการประยุกต์ใช้เครื่องเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์มือถือ และเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ เป็นต้น เพื่อสืบค้นหาข้อมูลตามอินเทอร์เน็ต โดยเฉพาะการได้ไปอบรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กับกลุ่มภายนอกอื่นๆ ทำให้ได้ประสบการณ์ มีความรู้ ความคิดกว้างขึ้น ตลอดจนทำให้สามารถร่วมกันจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนได้ และเกิดการรวมกลุ่มสตรีทอผ้าประจำหมู่บ้านหรือชุมชนของตนเอง^{๓๔๘} นอกจากนี้ ปัจจุบัน ภายในชุมชน ส่วนใหญ่ก็จะมีศูนย์เรียนรู้เกี่ยวกับด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่สามารถจะทำให้คนในชุมชนได้เข้าถึงเพื่อเรียนรู้และพัฒนาทักษะให้กับตนเอง เช่น มีศูนย์ ICT ของชุมชน หรือศูนย์อินเทอร์เน็ตชุมชน เป็นต้น โดยมีการเปิดให้บริการและเปิดสอนทั้งเด็กเยาวชน และผู้ใหญ่ เพื่อให้ได้ใช้ประโยชน์ในการสืบหาแหล่งข้อมูลต่างๆ ทุกคนในชุมชนก็สามารถมาศึกษาเรียนรู้ได้^{๓๔๙} บางแห่งบางชุมชนอาจจะมีการรับสมัครลงทะเบียน เป็นสมาชิกภายในศูนย์ มีการเรียนรู้และฝึกอบรมการใช้เครื่องเทคโนโลยีให้กับสมาชิกภายในศูนย์ ดังกล่าวด้วย โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ หรือจะเสียก็เพียงเล็กน้อยเพื่อไว้เป็นค่าบำรุงศูนย์ที่ให้บริการ^{๓๕๐}

ผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชน ส่วนใหญ่ต้องการจะพัฒนาชุมชนของตนเองให้เข้มแข็ง หรือสามารถจะพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยีในระดับชุมชนนี้ ทุกคนก็ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญและส่งเสริมในเรื่องการเรียนรู้ของชุมชนขึ้น โดยเฉพาะในด้านการเรียนรู้เกี่ยวกับเครื่องมือเทคโนโลยีต่างๆ ที่สามารถจะนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว จนถึงระดับชุมชน ก็ได้มุ่งเน้นพยายามที่จะนำพาสมาชิกในชุมชนหรือสมาชิกในกลุ่มองค์กรชุมชนของตนเองแต่ละกลุ่มไป

^{๓๔๖} สัมภาษณ์ นางสาวสดี มั่นหมาย, ประธานกลุ่มสตรีทอผ้าไหม หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด และประธานกลุ่มสตรีทอผ้าไหมประจำตำบลคูตัน อำเภอท่งชัย จังหวัดสุรินทร์, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๔๗} สัมภาษณ์ นายสุชัย พันธุ์รัตน์, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๔๘} สัมภาษณ์ นายปรีชา พรหมบุตร, พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๔๙} สัมภาษณ์ นางพินดา เขียวรัมย์, ประธานคณะกรรมการด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๕๐} สัมภาษณ์ นางสาวศุภธิดา ศรีจารัตน์, ปราชญ์ชาวบ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกองตำบลโคต อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

ศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มอื่นตามโอกาสที่เหมาะสม^{๓๕๑} กล่าวคือมีการไปศึกษาดูงาน ภายนอกสถานที่ชุมชนด้วย เช่น กลุ่มทอผ้าไหม กลุ่มออมทรัพย์ และศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงใน ชุมชนต่างๆ เป็นต้น เพื่อเพิ่มความรู้และทักษะในการทำงานให้มีฝีมือออกมาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล^{๓๕๒} ก็จะเป็นการสร้างแรงจูงใจกับสมาชิกในชุมชนหรือในองค์กรชุมชนของตนเองให้ เกิดความปรารถนาและสนใจที่จะศึกษากระบวนการเรียนรู้ว่า กลุ่มองค์กรอื่นๆ ภายนอกชุมชนของ ตนเองนั้น เขามีกระบวนการทำงานแบบนี้แล้ว ทำให้ผลงานออกมาสวยงาม สามารถนำองค์ความรู้ที่ ได้ศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนและกลุ่มองค์กรของตนเองให้ดีขึ้นต่อไป^{๓๕๓} เช่น ในกรณีที่มีการประชุมทั้งผู้นำท้องถิ่นและท้องที่ และสมาชิกในชุมชนในระดับตำบล ก็ถือว่าเป็นโอกาสที่จะได้ไปเรียนรู้ประสบการณ์จากตำบลอื่น เพื่อให้ทราบถึงหลักการบริหารจัดการ ชุมชนนั้นว่า มีการบริหารจัดการชุมชนอย่างไร จึงประสบความสำเร็จ และเมื่อมีปัญหาอุปสรรคต่างๆ จะสามารถแก้ไขได้อย่างไร^{๓๕๔} ดังมีผู้ให้ข้อมูลหลักได้แสดงทัศนะไว้ว่า

“บางครั้ง แม้ชุมชนตนเองจะมีศูนย์การเรียนรู้อยู่แล้วก็ตาม แต่ก็ควรมีการเรียนรู้ ทั้งภายใน และไปศึกษาทั้งจากภายนอก ควรมีการพัฒนาตนเองตลอดเวลา ซึ่งชุมชน ที่เข้มแข็งพึ่งตนเองได้ เพราะมีการเรียนรู้อยู่ตลอดนั่นเอง ฉะนั้น คนในชุมชนจึงควร ให้ความสำคัญในการไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างกลุ่มต่างๆ ด้วย แม้ตนเองรู้ อยู่แล้ว แต่ก็ควรไปศึกษาดูงานจากแหล่งอื่นๆ เพื่อเพิ่มเติมเสริมความรู้และ ประสบการณ์ให้กับตนเอง”^{๓๕๕}

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นได้ว่า การศึกษาเรียนรู้จากกลุ่มองค์กรหรือ หน่วยงานต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนนั้น ทำให้ทั้งตัวผู้นำชุมชนเองและสมาชิกในชุมชนได้มี ประสบการณ์และความรู้ที่ได้เรียนรู้มา สามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับชุมชนและการดำเนิน ชีวิตของตนเองให้เป็นไปอย่างพอเพียง และพอดี อีกอย่างหนึ่ง ระดับผู้นำชุมชนในฐานะเป็นฝ่าย ปกครองท้องที่ ฝ่ายบริหารท้องถิ่น และผู้นำกลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆ รวมถึงสมาชิกในชุมชนนั้น จำเป็นต้องมีการไปศึกษาดูงานเพื่อต่อยอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมอาชีพและวิธีการดำเนิน ชีวิตของประชาชนในด้านการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ให้กับตนเองทั้งในระดับบุคคล ระดับครัวเรือน

^{๓๕๑} สัมภาษณ์ พันตำรวจโท เสนีย์ ธรรมนิยม, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลโดด อำเภอโพนีศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๕๒} สัมภาษณ์ นางพนิดา เขียวรัมย์, ประธานคณะกรรมการด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนปราชญ์ ชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๕๓} สัมภาษณ์ นายธนา พิพิธกุล, พัฒนาการอำเภอยัญญะเกษ จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๕๔} สัมภาษณ์ นายพันธ์ ซ่อนกลิ่น, กำนันตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๕๕} สัมภาษณ์ นางพนิดา เขียวรัมย์, ประธานคณะกรรมการด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนปราชญ์ ชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

และระดับชุมชน^{๓๕๖} การได้ไปศึกษาเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับกลุ่มอื่นภายนอก เพราะตนเองได้มีโอกาสไปศึกษาดูงานมากกว่าสมาชิกในชุมชน หรือมากกว่าผู้ได้การปกครองในชุมชนของตนเอง เมื่อได้ศึกษาเกี่ยวกับความรู้และประสบการณ์ในด้านต่างๆ แล้วก็กลับมาแบ่งปันหรือแชร์ข้อมูลความรู้ให้กับคนภายในชุมชน เพื่อให้รับทราบถึงประสบการณ์และองค์ความรู้ที่ตนเองได้ศึกษา^{๓๕๗} มา และบางครั้ง ถ้าสมาชิกในชุมชนต้องการไปศึกษาดูงานนอกสถานที่หรือภายนอกชุมชน ในขณะที่มีโอกาสเหมาะสม ก็ควรพาไปศึกษาเรียนรู้ภายนอกสถานที่ชุมชนบ้าง เช่น ศูนย์การเรียนรู้ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และสถาบันการเงินชุมชน เป็นต้น คนในชุมชนมีวิถีดำเนินชีวิตแบบคนในชุมชนชนบท ไม่ใช่แบบชุมชนคนเมือง ก็จำเป็นต้องมีการพัฒนา ก็ต้องไปศึกษาดูงานที่เขาประสบผลสำเร็จในด้านการบริหารจัดการงานต่างๆ^{๓๕๘}

ในขณะที่ผู้ให้ข้อมูลหลักท่านหนึ่งในฐานะเป็นนักพัฒนาชุมชนฝ่ายภาครัฐ ก็ได้มีมุมมองเกี่ยวกับการบริหารจัดการชุมชนโดยให้ความสำคัญในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในมิติทางการเรียนรู้ของชุมชนแบบเป็นองค์รวมว่า ที่ใช้คำว่า การบริหารจัดการชุมชนนั้น ก็มีความสับสนเนื่องจากเรื่องของระบบการบริหารจัดการชุมชน โดยเริ่มแรกฝ่ายเจ้าหน้าที่ภาครัฐ จำเป็นต้องแนะนำส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชน หรือผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งฝ่ายปกครองท้องถิ่น และฝ่ายบริหารท้องถิ่น ได้เรียนรู้เรื่องตั้งแต่การจัดเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของชุมชน เมื่อจัดเก็บรวบรวมข้อมูลมาเรียบร้อยแล้ว ต้องเอามาวิเคราะห์สรุปประเด็นต่างๆ เชื่อมโยงข้อมูลเพื่อจัดทำแผนชุมชนร่วมกัน และก็คืนข้อมูลดังกล่าวให้กับชุมชนของตนเองเพื่อจะให้ทุกคนได้รับทราบทุกอย่างภายในชุมชนร่วมกัน และที่ใช้คำว่า ศึกษาชุมชนนี้ ก็คือมีความหมายรวมถึงการให้การศึกษาให้กับชุมชน โดยมีการแนะนำหรือสอนวิธีการประยุกต์ใช้เครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับเครื่องจักร หรือเครื่องเทคโนโลยีทั้งแบบดั้งเดิมและสมัยใหม่แบบผสมผสานกันในการทำงานหรือการดำเนินชีวิตให้เกิดประโยชน์อย่างเหมาะสม^{๓๕๙} โดยเฉพาะปัจจุบันนี้ มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางเรื่องของเทคโนโลยีสมัยใหม่อาจจะดีทั้งดีและไม่ดีเข้ามาเกี่ยวข้องในวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ยิ่งจำเป็นต้องมีการเรียนรู้สิ่งต่างๆ ให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว และใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่าอย่างสูงสุด โดยสามารถแยกแยะเหตุผลของการใช้ให้ดี บนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้านและเลือกใช้เฉพาะสิ่งที่สอดคล้องต่อความต้องการของสถานะตนเอง รวมถึงต่อสภาพแวดล้อม ภูมิสังคมของชุมชนนั้นๆ โดยควรที่จะมีการพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาของตนเอง จึงจะสามารถเรียกได้ว่า เป็นการเรียนรู้ที่ถูกต้องและเท่าทันสภาวการณ์^{๓๖๐} ดังนั้น การบริหารจัดการด้านเครื่องมือ เครื่องใช้ต่างๆ ไม่ว่าจะอุปกรณ์ เครื่องจักร หรือเครื่องเทคโนโลยีทั้งแบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่ เพราะหัวใจหลักของการใช้

^{๓๕๖} สัมภาษณ์ นายสมานชัย ไยดวง, กำนันตำบลโตนด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๕๗} สัมภาษณ์ นายวิรัตน์ ปัดตาละคะ, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๕๘} สัมภาษณ์ นายพันธ์ ซ้อนกลิ่น, กำนันตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๕๙} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๖๐} สัมภาษณ์ นายปรีชา พรหมบุตร, พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๙.

ประโยชน์นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความรู้จักความพอดี พอเพียงทางเทคโนโลยี^{๓๖๑} กล่าวคือประชาชนในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี โดยมีการส่งเสริมให้มีการศึกษาเรียนรู้หลักการ วิธีการต่างๆ พร้อมทดสอบ และทดลองเพื่อให้ได้มาซึ่งนวัตกรรมทางด้านเทคโนโลยีใหม่ๆ ให้สอดคล้องกับสภาพบริบทชุมชนของตนเอง และสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม^{๓๖๒} ดังมีผู้ให้ข้อมูลหลักได้กล่าวถึงจุดประสงค์ของการเรียนรู้และประโยชน์ของเครื่องเทคโนโลยีโดยยกอ้างเอาพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชที่ได้ตรัสไว้ดังนี้ว่า

“...จุดประสงค์ของศูนย์ศึกษาฯ คือ เป็นสถานที่สำหรับค้นคว้าวิจัยในท้องที่ เพราะว่าแต่ละท้องที่ สภาพฝนฟ้าอากาศ และประชาชนในท้องที่ต่างๆ กัน ก็มีลักษณะแตกต่างกันมากเหมือนกัน...(ส่วน) เทคโนโลยี โดยหลักการ คือ การทำให้สิ่งที่มีอยู่ให้เกิดเป็นสิ่งที่นำมาใช้ประโยชน์ได้ ดังนั้น เทคโนโลยีที่ดีที่สมบูรณ์แบบจึงควร จะสร้างสิ่งที่ใช้ประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่าและมีความสูญเปล่าหรือความเสียหายเกิดขึ้นน้อยที่สุด แม้แต่สิ่งที่เป็นของเสีย เป็นของเหลือทิ้งแล้ว ก็จะได้ใช้เทคโนโลยีแปรสภาพให้เป็นของใช้ได้ เช่น ทำขยะและมูลสัตว์ให้เป็นแก๊สและปุ๋ย เป็นต้น...”^{๓๖๓}

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นนี้ สอดคล้องกับทัศนะของ สุเมธ ตันติเวชกุล ที่ได้ให้เหตุผลไว้ว่าการพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี ควรส่งเสริมให้มีการศึกษาทดลอง ทดสอบ เพื่อให้ได้มาซึ่งเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศและสังคมไทย และสิ่งสำคัญสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม^{๓๖๔} เหตุผลดังกล่าวนี้ สามารถแสดงให้เห็นว่า โดยปกติทุกคนย่อมมีความรู้เฉพาะตัวเป็นพื้นฐานอยู่แล้วตามศักยภาพของแต่ละบุคคล แต่มีความจำเป็นต้องเพิ่มทักษะในด้านองค์ความรู้ และในทางวิชาการก่อนเป็นเบื้องต้น โดยการเรียนรู้และหาประสบการณ์ทั้งภายในชุมชน และการศึกษาดูงานภายนอกพื้นที่ต่างๆ เป็นต้น แล้วจึงนำมาปฏิบัติและพัฒนาชุมชนของตนเอง^{๓๖๕} ทั้งนี้ มีหลักการของการพัฒนาชุมชนในข้อหนึ่งที่ระบุไว้ คือ เชื่อในศักดิ์ศรีของความมนุษย์ทุกคนว่ามีศักดิ์ศรี และมีศักยภาพเท่าเทียมกัน จะดูหมิ่นเหยียดหยามกันไม่ได้ และข้อสำคัญ ก็คือศักยภาพของมนุษย์ทุกคนนี้สามารถพัฒนาได้ ถ้ามีโอกาส หรือได้รับโอกาส ก็คือได้โอกาสเข้ามาเรียนรู้ร่วมกัน ได้ทำงานร่วมกัน และได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เสริมเพิ่มเติมหรือเติมเต็มให้กันและกันได้ เพราะปกติส่วนใหญ่ทุกคนต่างก็มีส่วนใดส่วนหนึ่งที่ตนเอง ยังไม่สามารถเรียนรู้ให้เข้าใจทั่วถึงได้ทุกอย่างอย่างบริบูรณ์แน่นอน

^{๓๖๑} สัมภาษณ์ นางสาวกาญจนา ลิขสิทธิ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน ชำนาญการ (ผู้ให้ข้อมูลแทนนางสุพัตรา แสงทอง, พัฒนาการจังหวัดสุรินทร์), ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๖๒} สัมภาษณ์ นางพินดา เขียวรัมย์, ประธานคณะกรรมการด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๖๓} สัมภาษณ์ นายประเทือง พาโคกทม (ข้าราชการบำนาญ), ประธานกลุ่มฅมปากกิจสงเคราะห์หมู่บ้านทับสวาย หมู่ที่ ๑ และปราชญ์ชาวบ้านด้านโครงการเศรษฐกิจพอเพียง หมู่ที่ ๑ ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๖๔} สุเมธ ตันติเวชกุล, “ชีวิตพอเพียง”, พุทธธรรม, ปีที่ ๕๙ ฉบับที่ ๓๓๘ (ตุลาคม ๒๕๕๔): ๒๒-๒๔.

^{๓๖๕} สัมภาษณ์ นายคำพา แก้วนะรา, ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านทับสวาย และปราชญ์ชาวบ้านด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

เพราะฉะนั้น การเรียนรู้ของชุมชน ก็คือต้องยึดอยู่บนปรัชญาการมีส่วนร่วมชุมชน ที่บอกว่า มนุษย์ทุกคนนี้ สามารถเรียนรู้ได้ และโอกาสก็คือการเรียนรู้ จำเป็นต้องให้โอกาสกับประชาชนในชุมชนเพื่อให้เรียนรู้ไปเอง แบบค่อยๆ เป็น ค่อยๆ ไป โดยผ่านผ่านกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนด้วยตนเอง เช่น การจัดเก็บข้อมูล เป็นต้น^{๓๖๖} ถ้าถามว่า ทำไม ต้องเป็นประชาชนในชุมชนเก็บเอง ทำไมไม่ให้ราชการไปเก็บให้ ก็เพราะว่าการที่ประชาชนในชุมชนต้องเก็บข้อมูลเองนี้ จะทำให้รู้ได้เองว่า บ้านเรือนหลังไหนมีปัญหาเรื่องอะไร บ้านเรือนหลังนี้มีคนยากจนอยู่กี่คน มีคนพิการอยู่กี่คน มีปัญหาเรื่องนั้น มีปัญหาเรื่องนี้ ดังนั้น ประชาชนในชุมชนจึงต้องร่วมกันเก็บเอาข้อมูลเหล่านี้ด้วยตนเองแล้วนำกลับมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิเคราะห์ และสังเคราะห์หาคำตอบร่วมกัน แต่ถ้าราชการเป็นผู้ไปเก็บเอง ก็รู้แต่เพียงในกระดาษข้อมูลเท่านั้น คือ ทางราชการทราบแค่ปัญหา แต่จะไปแก้ไขทั้งหมดไม่ได้ เพราะปัญหาบางอย่างต้องให้ประชาชนในชุมชนที่เป็นเจ้าของพื้นที่และเจ้าของปัญหา ร่วมกันทดสอบทดลองและจัดการแก้ไขกันเอง ถ้าประชาชนในชุมชนไม่ทราบปัญหาด้วยตนเอง ก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ตรงจุดและถูกต้อง^{๓๖๗}

เพราะฉะนั้น ในเรื่องการเรียนรู้ของชุมชนนี้ จึงเป็นเรื่องเรียนรู้ในเรื่องของระบบบริหารจัดการชุมชน และต้องอาศัยเครื่องมือทางเทคโนโลยีสมัยใหม่มาเป็นเครื่องมือช่วยในการทำงานต่างๆ ให้สำเร็จได้ตามแผนที่วางไว้ เริ่มตั้งแต่การลอกข้อมูลแล้วนำมาจัดทำแผน และการทำกิจกรรมชุมชนร่วมกัน บางครั้ง ก็ต้องมีการลองผิดลองถูกในเรื่องเกี่ยวกับชุมชนนั้น แต่จะไม่ถือว่ามึะไรผิดอะไรถูก เพราะแต่ละชุมชนนั้นย่อมมีบริบทไม่เหมือนกัน ในชุมชนหนึ่งมีการบริหารจัดการชุมชนตามหลักการของตนเองให้สำเร็จและบรรลุเป้าหมาย แต่ในขณะที่อีกชุมชนหนึ่งนำหลักการของชุมชนดังกล่าวไปบริหารจัดการตาม อาจจะไม่ประสบผลสำเร็จก็ได้^{๓๖๘} ดังนั้น จึงขึ้นอยู่กับบริบทของชุมชนนั้นๆ ด้วย พบเจอปัญหาชุมชนแล้ว จะร่วมกันค้นหาวิธีแก้ไขกันด้วยวิธีไหน เช่น ชุมชนที่จะทำแบบนี้ประมาณ ๑๐๐ ชุมชนนี้ อาจจะมีปรากฏผลลัพธ์ว่า ผ่านได้แค่ ๕ ชุมชนก็ได้ เนื่องจากว่าแต่ละมิติของบริบทชุมชน ไม่เท่ากัน เพราะฉะนั้น จะไปคาดหวังไม่ได้ว่า หมู่บ้านอื่นทำแบบนั้นแล้ว ทำไมคุณไม่ทำตามเขา ถ้าทำตามเขา และบางทีทำเหมือนกัน มันอาจจะไม่บรรลุเป้าหมายเหมือนกันก็ได้ เพราะว่าการเรียนรู้ชุมชนแบบพึ่งตนเอง ไม่เท่ากัน^{๓๖๙} ดังนั้น ในชุมชนจึงควรเน้นเรื่องการศึกษาเรียนรู้ และเรื่องการให้การอบรมในเรื่องต่างๆ กับประชาชนในชุมชน โดยส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนได้ศึกษาเรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับเทคโนโลยีต่างๆ อย่างเหมาะสมกับบริบทหรือสภาพแวดล้อมที่เป็นไปในปัจจุบันของตนเอง ซึ่งสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่างๆ มากมายได้ง่าย เช่น สื่อทีวี สื่อทางโทรศัพท์ สื่อทางอินเทอร์เน็ต เป็นต้น^{๓๗๐} แต่อย่างไรก็ตาม ก็ต้องรู้จักพอเพียงหรือพอดีในด้านการเรียนรู้ทาง

^{๓๖๖} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๖๗} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์บัว, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๖๘} สัมภาษณ์ นางสาวกาญจนา ลิขสิทธิ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน ชำนาญการ (ผู้ให้ข้อมูลแทนนางสุพัตรา แสงทอง, พัฒนาการจังหวัดสุรินทร์), ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๖๙} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๗๐} สัมภาษณ์ นายเจริญ วันไธสง, กำนันตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๗ กันยายน ๒๕๕๙.

เทคโนโลยีแบบผสมผสานทั้งแบบพื้นบ้านดั้งเดิมและสมัยใหม่ เพื่อจะได้นำมาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือ เครื่องใช้ในเรื่องการทำมาหากินเลี้ยงชีพ เพราะเครื่องเทคโนโลยีแบบดั้งเดิม ที่เป็นเครื่องมือ เครื่องใช้ ไม่ว่าจะเป็นรถ มีด พร้า จอบ และเสียม ที่สามารถประดิษฐ์ขึ้นใช้งานเองได้ ก็ยังมีคุณค่าอยู่ ควรนำมาใช้ประโยชน์ให้คุ้มค่า รวมถึงสัตว์ที่เลี้ยงไว้ใช้แรงงานทางการเกษตรต่างๆ เช่น โค กระบือ เป็นต้น ก็ควรจะอนุรักษ์ไว้ แต่เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมของชุมชน จึงอาจจะมีการเลี้ยงไว้ตามไร่นา ของเจ้าของแต่ละบุคคล^{๓๗๑}

การเรียนรู้ทางด้านเครื่องมือเทคโนโลยีมีความสำคัญมากในยุคปัจจุบันนี้ จะเห็นได้ว่า ชุมชนที่เข้มแข็งได้นั้น จะมีลักษณะเป็นแบบศูนย์เรียนรู้ชุมชน ที่ได้ก่อตั้งขึ้นให้เป็นฐานเรียนรู้ของแต่ละกลุ่มองค์กร หลายๆ องค์กรในชุมชน ก็มีลักษณะคล้ายกันเช่นนี้ ฉะนั้น นอกจากเทคโนโลยีแบบดั้งเดิมแล้ว ยังจำเป็นต้องมีการนำเครื่องมือด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ในการจัดเก็บ ข้อมูลต่างๆ ทั้งข้อมูลชุมชนและของสมาชิก เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการตรวจสอบ และประเมินผลของการทำงานว่า มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากน้อยเพียงใด และเพื่อช่วยทำให้สะดวกแก่การประสานงานระหว่างกัน เมื่อก้าวโดยหลักการของการดำเนินกิจกรรมชุมชนนั้น จะมีคณะผู้นำชุมชน เป็นผู้ดำเนินการ ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้านคนอื่นๆ นอกจากนี้ ก็ยังมีคณะกรรมการผู้บริหารจัดการกลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆ เช่น คณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ศูนย์สาธิตการตลาด โรงสีข้าวชุมชน กลุ่มเกษตรทำนา กลุ่มทอผ้าไหม และกลุ่มฅาปนกิจสงเคราะห์ชุมชน เป็นต้น โดยร่วมกันเป็นผู้วางรากฐานให้กับชุมชน เพื่อให้มุ่งเน้นให้ประชาชนในชุมชนได้มีวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ที่อยู่ดี กินดี โดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงมาเป็นหลักในการดำเนินการและเป็นกลไกในการขับเคลื่อนกลุ่มองค์กรต่างๆ ภายในชุมชน^{๓๗๒} เพราะสมัยแต่ก่อนก็ยังไม่ค่อยมีการนำเครื่องมือเทคโนโลยีแบบสมัยใหม่มาใช้ในการทำงาน กลุ่มองค์กรต่างๆ ภายในชุมชน แต่ปัจจุบันนี้ ได้มีการปรับเปลี่ยนแนวทางในการทำงาน จึงได้อาศัยเครื่องเทคโนโลยีแบบสมัยใหม่มาเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มฅาปนกิจสงเคราะห์ เป็นต้น เพื่อให้สามารถทำงานได้บรรลุเป้าหมายได้เร็วขึ้น ซึ่งส่งผลให้มีประชาชนมาเข้าร่วมเป็นสมาชิกมากขึ้น ที่แรกนั้น ก็อาจจะมีแค่ประชาชนในชุมชนของตนเองเข้าร่วมเป็นสมาชิก แต่ต่อมาก็ทำให้ชุมชนภายนอกอื่นๆ ได้เห็นความสำคัญของการเข้าร่วมเป็นสมาชิกว่า เป็นสิ่งที่ดี มีสวัสดิการต่างๆ เกี่ยวกับรายได้และการชดเชยค่าตอบแทน ให้กับสมาชิกกลุ่ม^{๓๗๓} เมื่อเป็นเช่นนี้ เรียกได้ว่า เป็นประกันชีวิตให้แต่ละคน ในเวลาที่เสียชีวิตไปก็ถือว่าคุ้มค่าแบบไม่สูญเปล่าสำหรับการเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มดังกล่าว นอกจากนี้ ทรัพย์ที่ออมไว้นั้นส่วนหนึ่ง ก็ยังสามารถนำไปร่วม

^{๓๗๑} สัมภาษณ์ นายวิรัตน์ ปัดตาละคะ, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๗๒} สัมภาษณ์ นายคำพา แก้วนะรา, ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านทับสวาย และปราชญ์ชาวบ้านด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๗๓} สัมภาษณ์ นายประเทือง พาโคกทอม (ข้าราชการบำนาญ), ประธานกลุ่มฅาปนกิจสงเคราะห์หมู่บ้านทับสวาย หมู่ที่ ๑ และปราชญ์ชาวบ้านด้านโครงการเศรษฐกิจพอเพียง หมู่ที่ ๑ ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

สร้างคุณประโยชน์กับชุมชนส่วนรวมและผู้อื่นด้วย^{๓๗๔} จากสาเหตุนี้เอง จึงเป็นแรงจูงใจทำให้ประชาชนเกิดความสนใจอยากที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนตลอดมา ทั้งนี้ คณะผู้กรรมการบริหารจัดการทุกคนนั้น ก็มีความสามารถในการใช้วิชาความรู้ที่ได้ไปศึกษามาจากหลายๆ แห่ง ไม่ว่าจะ เป็นความรู้ทั้งในเรื่องของเทคโนโลยีแบบดั้งเดิมและสมัยใหม่และหลักการบริหารจัดการทั่วไป ซึ่งเป็นการนำมาประยุกต์ใช้ผสมผสานกันในการบริหารจัดการชุมชนของตนเองให้ให้เหมาะสม เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการทำงานต่างๆ โดยสามารถนำเครื่องมือทางเทคโนโลยี เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น มาใช้ในการทำงานด้านเอกสารภายในสำนักงานกลุ่มองค์กรของตนเอง และทำให้ชุมชน และกลุ่มองค์กรชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ เพราะมีเครื่องมือช่วยอำนวยความสะดวก^{๓๗๕} ทั้งนี้ การบริหารจัดการงานต่างๆ นั้น จำเป็นต้องอาศัยหลักคุณธรรมในการใช้เครื่องมือเทคโนโลยีต่างๆ เพื่อทำงาน โดยไม่สร้างความเสียหายให้เกิดขึ้นทั้งแก่ตนเองและส่วนรวม โดยเฉพาะเรื่องของความซื่อสัตย์ สุจริตและจรรยาบรรณในการทำงานของบุคคล เรียกได้ว่า เป็นส่วนสำคัญของการทำงานให้ถูกต้องและเป็นธรรมกับทุกฝ่าย ดังนั้น จึงทำให้ประชาชนเกิดการยอมรับว่า การบริหารงานของคณะผู้บริหารจัดการชุมชนและกลุ่มองค์กรชุมชนชุดนี้ มีคุณธรรมดี และทำงานในด้านต่างๆ สร้างความโปร่งใส ใช้ทรัพยากรต่างๆ ของชุมชนให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า และทำให้ประชาชนหรือสมาชิกในชุมชนไม่เสียเปรียบ^{๓๗๖}

นอกจากนี้ เครื่องมือทางเทคโนโลยี ยังสามารถประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์และเชื่อมโยงถึงการทำงานได้ในหลายด้าน เช่น ในด้านการปกครอง มีการบริหารจัดการชุมชน โดยใช้บุคลากรที่มีความรู้ในด้านเครื่องเทคโนโลยีมาร่วมบริหารจัดการงานด้านต่างๆ ภายในชุมชน เพราะจะพบว่าชุมชนที่เข้มแข็งหรือพึ่งตนเองได้นั้น คณะผู้บริหารชุมชน ที่เป็นผู้นำชุมชนจะประกอบด้วยทั้งคนผู้สูงอายุที่เป็นผู้อาวุโสหรือเป็นปราชญ์ชาวบ้าน และคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่มาทำงานร่วมกัน นี้แสดงให้เห็นว่า กลุ่มผู้นำชุมชน มีแนวคิด และมีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีการมุ่งเน้นผลักดันคนรุ่นใหม่ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานชุมชนนี้ เช่น มีการแต่งตั้งให้เป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน และคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์ชุมชน รวมถึงกลุ่มองค์กรต่างๆ ภายในชุมชน เป็นต้น ในสมัยก่อนก็จะมีแต่เพียงผู้สูงอายุหรือผู้ที่เป็นอาวุโสเป็นหลักของชุมชน ในการบริหารจัดการชุมชน ในขณะที่ในปัจจุบันนี้ ไม่ควรเปลี่ยนถ่ายโอนกลุ่มผู้อาวุโสเหล่านั้นออกจากคณะผู้บริหารชุมชน ยังให้ร่วมเป็นคณะกรรมการหรือเป็นที่ปรึกษาในการบริหารจัดการชุมชนด้วยกัน เพราะเป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่องเทคโนโลยีแบบดั้งเดิมมากกว่าคนรุ่นใหม่^{๓๗๗} แต่อย่างไรก็ตาม ควรจะคัดเลือกบุคลากรคนรุ่นใหม่ภายในชุมชนเพิ่มเข้ามาชุดใหม่นั้น ก็จำเป็นต้องคัดเลือกผู้ที่มีจิตอาสาหรือมีจิตสาธารณะ พร้อมจะอุทิศตนในการ

^{๓๗๔} สัมภาษณ์ นายไพฑูรย์ บาลโสง, นายกองกิจการบริหารส่วนตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๗๕} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ลอยประโคน, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๗๖} สัมภาษณ์ นายชาติชาย บุญสุข, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกอง ตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๗๗} สัมภาษณ์ นายธนา พิพิธกุล, พัฒนาการอำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

ทำงานชุมชน แล้วส่งเสริมให้มีการอบรมหรือให้เรียนรู้และทำงานร่วมกันทั้งคณะผู้บริหารชุดเก่าและชุดใหม่ เป็นการเลือกใช้คนที่มีความรู้ทางด้านเทคโนโลยีทั้งแบบดั้งเดิมและสมัยใหม่ไปพร้อมๆ กัน เรียกได้ว่า เป็นการปั้นหรือสร้างคนไว้สืบทอดในการบริหารจัดการในด้านต่างๆ ภายในชุมชน เพราะคนรุ่นใหม่จะมีความเชี่ยวชาญในการใช้เครื่องเทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินงานต่างๆ ภายในชุมชน^{๓๗๘} ก็คือการบริหารจัดการชุมชนจะหยุดไม่ได้ ก็ควรคัดเลือกเอาคนรุ่นใหม่ขึ้นมาเสริมเพื่อที่ชุมชนก็จะมีคนมาช่วยบริหารจัดการและพัฒนาชุมชนของตนเองให้ขับเคลื่อนไปได้อย่างต่อเนื่อง ไม่ควรเปลี่ยนทั้งชุด^{๓๗๙} ดังนั้น ชุมชน จึงมีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีทั้งแบบดั้งเดิมและสมัยใหม่ให้เกิดประโยชน์และคุณค่าที่สุด โดยมีการวางเด็กรุ่นใหม่เข้ามาที่เป็นทำงานในบริหารจัดการชุมชนและกลุ่มองค์กรชุมชน เพราะปกติมีปัญหาหลายหมู่บ้าน พบว่า บางทีคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์บางชุดหมดวาระ หรือทำงานต่อไม่ไหวแล้ว และไม่ได้มีการวางบุคลากรสำรองไว้ทำงานต่อหมดก็คือหมดไปเลย^{๓๘๐} และเมื่อให้การศึกษาชุมชนแล้ว ผู้ดำเนินการทุกฝ่ายจำเป็นต้องศึกษาให้รู้ทั่วถึงบริบทชุมชนของตนเองอย่างชัดเจนว่า หมู่บ้านหรือชุมชนนี้ มีประชากร มีเด็ก มีผู้ใหญ่ มีครัวเรือนยากจนอยู่กี่ครัวเรือน เช่น ถ้ารู้ว่า มีปัญหาอยู่ประมาณ ๒๐ ครัวเรือน แล้วจะบริหารจัดการอย่างไร เป็นต้น หรือกรณีเช่น หมู่บ้านหรือชุมชนมีปัญหาในเรื่องของแหล่งน้ำบริโภค อุบโภาค จะมีการบริหารจัดการกันอย่างไร ให้เพียงพอกับความต้องการของประชาชนในชุมชน ต้องมาเรียนรู้ร่วมกันไป และมีการทำแผนในการดำเนินงานร่วมกัน โดยระดมทรัพยากรทุกอย่างที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งก็ไม่พ้นทรัพยากรทางการบริหารจัดการด้านเครื่องมือเครื่องใช้เทคโนโลยีทั้งแบบดั้งเดิมและสมัยใหม่แบบผสมผสานกันที่จะต้องนำมาใช้เป็นเครื่องมือช่วยให้การดำเนินงานขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายได้สำเร็จ^{๓๘๑}

สืบเนื่องจากวิวัฒนาการทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เข้ามาในยุคปัจจุบัน ก็อาจจะทำให้มีปัญหาบ้างในสังคมทุกระดับ แต่ส่วนใหญ่พบปัญหาอยู่กับผู้ใช้ที่ยังเป็นเยาวชนรุ่นใหม่ คือ เป็นลักษณะที่ใช้ผิดวัตถุประสงค์เกี่ยวกับเครื่องเทคโนโลยีแบบสมัยใหม่ เช่น โทรศัพท์ คอมพิวเตอร์ เป็นต้น โดยไม่ได้คำนึงถึงคุณค่าหรือประโยชน์ในการนำมาใช้ ดังนั้น ทั้งผู้นำชุมชนหรือผู้ประกอบการ ก็ต้องพยายามอบรมแนะนำและส่งเสริมให้รู้จักใช้เครื่องเทคโนโลยีดังกล่าวให้เป็นประโยชน์และคุณค่า โดยอาศัยเรื่องการอนุรักษ์วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี เพื่อเป็นโอกาสในการแนะนำสั่งสอนบุตรหลานในเวลาที่มีการจัดงานต่างๆ ก็จะมีการละเล่นกิจกรรม ฉลองงาน และมีกิจกรรมสวดมนต์ข้ามปี ก็จะทำให้บุตรหลานมีส่วนร่วมด้วย ไม่ว่าจะเป็นการสร้างขบวนแห่ในงานในเทศกาลวันสำคัญต่างๆ เพราะว่าแต่ละปีจะมีวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ก็ต้องให้เยาวชน รวมถึงพี่น้องประชาชน ไม่ว่าจะผู้เฒ่าผู้แก่มีส่วนร่วม ก็พยายามจะอบรมบุตรหลานเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ให้

^{๓๗๘} สัมภาษณ์ นายนิคม ศรีวงษ์, ประธานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองกอง หมู่ที่ ๓ ตำบลโดด อำเภอบึงสามพัน จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๗๙} สัมภาษณ์ นายวรเมธ กันสุมาโล, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๑ กันยายน, ๒๕๕๙.

^{๓๘๐} สัมภาษณ์ นายธนา พิพิธกุล, พัฒนาการอำเภอยาย้อย จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๘๑} สัมภาษณ์ นายกสิณ นวลโคกสูง, พัฒนาการจังหวัดนครราชสีมา, ๒๐ กันยายน ๒๕๕๙.

เหมาะสม ไม่ว่าจะเป็นการนำไปใช้ในการทำงานเรื่องข้อมูลทะเบียนตามสำนักงานต่างๆ และอย่าลืมเทคโนโลยีแบบดั้งเดิมพื้นบ้านซึ่งเป็นของดีที่บรรพบุรุษในชุมชนได้คิดค้นไว้แล้ว โดยการสร้างกิจกรรมต่างๆ ที่จะสร้างจิตสำนึกให้กับเยาวชนเหล่านั้นได้เกิดการหวงแหนและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของเดิมที่มีอยู่แล้ว และเข้าไปมีส่วนร่วมทำให้ได้ซึมซับวัฒนธรรมไว้สืบต่อไป มีการส่งเสริมและอบรมบุคลากรในชุมชนด้วยวิธีการดังกล่าวนี้^{๓๘๒} ถึงแม้เครื่องมือเครื่องใช้ทางเทคโนโลยีดังกล่าว จะมีความสำคัญมากก็จริง แต่ควรจะใช้ให้เหมาะสมและถูกลักษณะการใช้งาน เช่น การได้โทรศัพท์มาแล้ว เป็นต้น สามารถนำมาใช้ทางด้านอินเทอร์เน็ต เพื่อดูข่าวสาร หรือสืบค้นข้อมูลต่างๆ และใช้ติดต่อประสานงานต่างๆ ภายในชุมชนและองค์กรของตนเอง สามารถใช้เครื่องมือดังกล่าวให้เป็นประโยชน์อย่างสูงสุด คุ่มค่า พอดี พอเพียง และมีคุณภาพหรือความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ตลอดจนส่งผลให้ประชาชนในชุมชนเกิดความเป็นอยู่ที่ดี มีความผาสุก และมีความสามารถในการพึ่งตนเองได้ นี่คือการบริหารจัดการด้านเครื่องมือ เครื่องจักร หรืออุปกรณ์ทางเทคโนโลยี^{๓๘๓}

สรุปได้ว่า Machine การบริหารจัดการด้านเครื่องมือ/เครื่องจักร กล่าวโดยรวมคือ ชุมชนต้องมีการบริหารจัดการโดยประยุกต์ใช้เครื่องมือเกี่ยวกับอุปกรณ์หรือเทคโนโลยีที่เป็นวัตถุต่างๆ ทั้งแบบพื้นบ้านดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่อย่างผสมผสาน เช่น เครื่องจักรทางการเกษตร และเครื่องจักรเทคโนโลยีที่ใช้ในการแปรรูปผลิตภัณฑ์ต่างๆ เป็นต้น เครื่องมือ อุปกรณ์เทคโนโลยีการสื่อสารด้านการเรียนรู้ และเครื่องมือที่นำมาใช้ในสำนักงานภายในองค์กร เพื่อช่วยให้สะดวกรวดเร็วในการทำงาน โดยสามารถใช้ให้เป็นประโยชน์อย่างคุ้มค่าที่สุด ทั้งนี้ สิ่งของบางอย่าง เมื่อเสียหายก็สามารถซ่อมแซมให้กลับคืนสภาพที่ใช้งานได้เช่นเดิม มีการส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ และวิธีทำงานให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมภายในชุมชนของตนเอง รวมถึงมีการส่งเสริมให้ร่วมกันอนุรักษ์เครื่องมือเครื่องใช้เทคโนโลยีแบบดั้งเดิมที่เกิดจากบรรพบุรุษได้คิดค้นประดิษฐ์ไว้ด้วยความคิดอย่างสร้างสรรค์ไว้สืบต่อไปด้วย เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่างๆ องค์ความรู้ ความชำนาญ และความเชื่อ เป็นต้น ดังนั้น การบริหารจัดการเครื่องมือทางเทคโนโลยีต่างๆ ทั้งแบบดั้งเดิมและสมัยใหม่นี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในปัจจุบันนี้ เครื่องเทคโนโลยีสมัยใหม่ เป็นปัจจัยสำคัญต่อการปฏิบัติงานในสำนักงานชุมชน หรือในสถานประกอบการองค์กรชุมชนต่างๆ ซึ่งเป็นการนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้เป็นเครื่องมือช่วยในการปฏิบัติงานในสำนักงานมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ และมีความคล่องตัวสะดวกรวดเร็วมากขึ้น โดยการนำเอาอุปกรณ์เครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ คอมพิวเตอร์ มาใช้ในการจัดทำภารกิจรักษา รวมถึงการใช้เครื่องมือสื่อสารต่างๆ เช่น โทรศัพท์ และโทรสาร เป็นต้น ในการติดต่อสื่อสารและจัดส่งข้อมูลระหว่างกันทั้งภายในและภายนอกของสำนักงานในชุมชน และองค์กร ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ เป็นการช่วยลดปริมาณการใช้กระดาษลงกว่าสมัยแต่ก่อน ทั้งสามารถสื่อสารผ่านหน้าจอคอมพิวเตอร์ได้อย่างรวดเร็ว ส่วนในเรื่องการจัดเก็บข้อมูลเอกสาร ก็สามารถนำเอาเครื่องมือเครื่องใช้มาช่วยในการจัดเก็บมาช่วยให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และค้นหาได้ง่าย รวมถึงประหยัดพื้นที่ในการจัดเก็บข้อมูล นอกจากนี้ ยังมีเครื่องมือเครื่องใช้และอุปกรณ์อื่นๆ อีกมากมายสำหรับสำนักงานภายในชุมชน

^{๓๘๒} สัมภาษณ์ นายวิรัตน์ ปัดตาละคะ, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๘๓} สัมภาษณ์ นางพินดา เขียวรัมย์, ประธานคณะทำงานด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนประชาชนชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

ทั้งหมดนี้ ล้วนส่งผลให้ชุมชนและกลุ่มองค์กรต่างๆ ทำงานประสบความสำเร็จได้ตามเป้าหมายและทำให้เกิดการสร้างองค์ความรู้ให้เกิดขึ้นอย่างหลากหลายภายในชุมชน ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่มีส่วนสำคัญทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้ทางเครื่องมือเทคโนโลยีทั้งแบบภูมิปัญญาดั้งเดิมและภูมิปัญญาสมัยใหม่ผสมผสานกัน ดังแสดงการสรุปความถี่และจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับการบริหารจัดการด้านเครื่องมือ/เครื่องจักร (Machine) ตามตารางที่ ๔.๑๐ ต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑๐ แสดงความถี่และจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ ด้าน Machine การบริหารจัดการด้านเครื่องมือ/เครื่องจักร

ประเด็น	ปริมาณ	
	ความถี่	รูป/คนที่
การบริหารจัดการด้านเครื่องมือ/เครื่องจักร (Machine) เพื่อทำให้เกิดความสมดุลของการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน ด้านเทคโนโลยี	๒๓	๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๘, ๑๙, ๒๑, ๒๒, ๒๓, ๒๔, ๒๖, ๒๗, ๒๘, ๒๙, และ ๓๐

๔.๒.๓ องค์ประกอบของการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ด้าน Money การบริหารจัดการด้านเงินทุน/งบประมาณ

การบริหารจัดการเงินทุนหรืองบประมาณต่างๆ ถือว่าเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญต่อการบริหารจัดการชุมชนให้สามารถดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับมิติเศรษฐกิจชุมชนได้อย่างราบรื่น โดยเฉพาะภายในชุมชนนั้น จากการที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลตามวัตถุประสงค์นั้น เมื่อกล่าวโดยภาพรวมแล้ว มีผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่ได้กล่าวไว้เป็นแนวทางเดียวกันว่า ในปัจจุบันนี้ ผู้นำชุมชนทุกระดับจำเป็นต้องมีแนวทางการบริหารจัดการด้านเงินทุนหรืองบประมาณเป็นตัวแกนหลักประกัน และเป็นเงินทุนหมุนเวียนภายในชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์หลักๆ ก็เพื่อต้องการจะพัฒนาวิถีชีวิตทั้งของประชาชนในชุมชน และตัวชุมชนของตนเองให้สามารถรู้จักการบริหารจัดการด้านเศรษฐกิจทั้งในครอบครัว และชุมชน^{๓๘๔} นอกจากนี้ ยังเกี่ยวข้องไปถึงด้านเงินกองทุนต่างๆ หรืองบประมาณในการที่จะทำให้สามารถบริหารจัดการด้านเศรษฐกิจของทุกกลุ่มองค์กรชุมชน ให้เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยเงินทุนในการบริหารจัดการให้เป็นทุนหมุนเวียนในด้านต่างๆ อย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับความหมายของคำว่า “มิติเศรษฐกิจชุมชน” ที่สามารถกล่าวได้ว่า มิติเศรษฐกิจชุมชนนั้น มีความต่อเนื่องส่งผลทำให้เป็นเศรษฐกิจฐานรากของประเทศได้ เพียงแต่ในที่นี่จะตีกรอบในมิติเล็กๆ ภายในหมู่บ้านหรือชุมชน ก็คือเป็นเศรษฐกิจชุมชนนั่นเอง แต่ถ้าถามว่าเศรษฐกิจฐานราก คืออะไร นั่นก็คือเศรษฐกิจในระดับของปัจเจก ซึ่งหมายถึงเศรษฐกิจระดับครัวเรือนแต่อย่างไรก็ตาม ในที่นี้ เมื่อมองโดยภาพรวม การบริหารจัดการเงินทุนต่างๆ หรือเงินทุนหมุนเวียนเพื่อให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ในมิติทางเศรษฐกิจชุมชน และความสำคัญด้านเศรษฐกิจชุมชนนั้น ย่อมเป็น

^{๓๘๔} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ลอยประโคน, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

ระบบเศรษฐกิจในท้องถิ่นที่มีลักษณะแบบองค์รวม ซึ่งไม่ได้มีแต่เพียงมิติทางเศรษฐกิจ ตัวเลขรายได้ การผลิต การบริโภคอย่างเดียวนั้น แต่จะรวมถึงระบบเศรษฐกิจที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม วัฒนธรรม ประเพณี จารีต โดยมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงไปถึงวิถีชีวิต ระบบ และคุณค่าของตัวชุมชน โดยตรง ดังนั้น จึงเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต และการประกอบอาชีพหลายๆ ด้าน ของประชาชนภายใน ชุมชนที่สอดคล้องกับบริบททางสังคม วัฒนธรรมของตนเอง เช่น อาชีพทางการเกษตร ซึ่งส่วนใหญ่ เป็นอาชีพหลักของประชาชนในชุมชนท้องถิ่น ในปัจจุบันที่มีการทำเกษตรแบบไร้นาสวนผสมเพื่อเลี้ยง ตนเอง และอาชีพเสริมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินการเองทั้งแบบเดี่ยวในระดับครัวเรือน และใน รูปแบบมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชน เช่น การผลิต การอุปโภค การบริโภค การ จำหน่ายจ่ายแจกสินค้า เป็นต้น^{๓๘๕} ซึ่งเป็นการมุ่งเน้นในเรื่องของการส่งเสริมการดำเนินวิถีชีวิตของ ประชาชนในชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ภายใต้คุณลักษณะของเศรษฐกิจพอเพียง ที่ทุกคน สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนหรือดำเนินชีวิตได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทาง สายกลางและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน ซึ่งคุณลักษณะของความพอเพียงดังกล่าวนี้ จะ ประกอบด้วยนิยาม ๓ ประการ และเงื่อนไข ๒ ประการ หรือจะเรียกกันว่า ๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข นั้นเอง^{๓๘๖} มีดังต่อไปนี้

ห่วง ๓ ประการ คือ ความพอเพียงจำต้องประกอบด้วย ๓ ประการพร้อมๆ กัน ได้แก่

๑) ความพอประมาณ คือ ประชาชนในชุมชนจะต้องมีความสันโดษรู้จักพอดีพอเพียงที่ไม่ มากเกินไปและไม่น้อยเกินไปในการผลิตและการบริโภคทั้งส่วนครัวเรือน ชุมชน รวมถึงส่วนองค์กรใน ชุมชนที่มีอยู่ในระดับพอประมาณ โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น^{๓๘๗}

๒) ความมีเหตุผล คือ ประชาชนในชุมชนจะต้องมีการตัดสินใจในระดับของความพอเพียง ในการทำมาหาเลี้ยงชีพ ซึ่งจะต้องให้เป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ ด้วยความรอบคอบ^{๓๘๘}

๓) การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว คือ ประชาชนในชุมชนจะต้องมีการเตรียมตัวให้พร้อมที่จะรับ ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านต่างๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม เป็นต้น ที่จะเกิดขึ้นโดยสามารถ คำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล^{๓๘๙}

เงื่อนไข ๒ ประการ คือ การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง นั้น จำเป็นต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน ได้แก่

^{๓๘๕} สัมภาษณ์ นายกานต์ รงค์ศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๘๖} สัมภาษณ์ นายพันธ์ ซ้อนกลิ่น, กำนันตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๘๗} สัมภาษณ์ นายคำพา แก้วนะรา, ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านทับสวาย และปราชญ์ชาวบ้านด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๘๘} สัมภาษณ์ นางสมจิต โสระถาวร, ปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๘๙} สัมภาษณ์ นายปรีชา พรหมบุตร, พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๙.

๑) เจื่อนไขความรู้ คือ ประชาชนในชุมชนจะต้องมีความรอบรู้เกี่ยวกับความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน มีความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในการดำเนินชีวิต และการปฏิบัติงานต่างๆ ภายในชุมชน หรือกลุ่มองค์กร^{๓๙๐}

๒) เจื่อนไขคุณธรรม คือ ประชาชนในชุมชนจะต้องเสริมสร้างความตระหนักในคุณธรรม โดยมีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร และใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติงานต่างๆ^{๓๙๑}

ในปัจจุบันนี้ การที่ชุมชนจะพึ่งตนเองได้นั้น มีกระบวนการบริหารจัดการในการปรับตัวเพื่อการพึ่งตนเองที่เป็นรูปธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น โดยมีการมุ่งเน้นการดำเนินชีวิตให้เป็นไปตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง เพราะพื้นที่ชุมชนส่วนใหญ่มีสภาพภูมิศาสตร์ หรือมีบริบทชุมชนเหมาะสมกับการประกอบอาชีพทางการเกษตร ซึ่งส่วนใหญ่ประชาชนในชุมชนมีอาชีพทางการเกษตรเป็นหลักอยู่แล้ว ฉะนั้น ประชาชนจึงได้ให้ความสำคัญกับทางการเกษตร เช่น มีการทำเกษตรแบบไร่นาสวนผสม หรือการทำเกษตรอินทรีย์ เป็นต้น เพื่อการอุปโภค และบริโภค หรือเลี้ยงตนเองและประชาชนในชุมชนก่อนเป็นอันดับแรก^{๓๙๒} เมื่อมีผลผลิตที่เหลือจากการอุปโภคและบริโภคภายในครัวเรือนหรือภายในชุมชนแล้วจึงนำออกไปจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้เสริมให้กับครัวเรือนหรือกลุ่มองค์กรของตนเอง^{๓๙๓} ทั้งนี้ สืบเนื่องจากช่วงยุคหลังๆ มานี้ ประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชน และตัวชุมชนเองที่มีการพัฒนาปรับตนเองหรือยึดถือแนวทางปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช โดยสังเกตพบเห็นได้ว่า นอกจากประกอบอาชีพเกษตรเป็นหลักแล้วยังมีการประกอบอาชีพเสริมในรูปแบบเป็นอุตสาหกรรมหรือกิจกรรมภายในครัวเรือน เช่น การทอผ้าไหม หรือการทอเสื่อกก เป็นต้น^{๓๙๔} นอกจากนี้ ทั้งผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนก็ยังมีสามัคคีปรองดองกลมเกลียวกันโดยการรวมตัวกันเป็นกลุ่มภายในชุมชนเพื่อประกอบกิจกรรมชุมชนต่างๆ และเพื่อจัดตั้งกองทุน และกลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ อาทิเช่น เพื่อการผลิต การบริโภค การศึกษา การศาสนา สวัสดิการ การแลกเปลี่ยนสินค้า การจำหน่าย และการตลาด รวมถึงเพื่อการบริการที่ชุมชนสามารถผลิตได้เอง ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวนี้ สามารถทำให้เป็นชุมชนมี

^{๓๙๐} สัมภาษณ์ นางสาวกาญจนา ลิขสิทธิ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน ชำนาญการ (ผู้ให้ข้อมูลแทนนางสุพัตรา แสงทอง, พัฒนาการจังหวัดสุรินทร์), ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๙๑} สัมภาษณ์ นายนิคม ศรีวงษ์, ประธานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองกอง หมู่ที่ ๓ ตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๙๒} สัมภาษณ์ นายธนา พิพิธกุล, พัฒนาการอำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๙๓} สัมภาษณ์ นางสาวศุภิตา ศรีชาร์ตัน, ปราชญ์ชาวบ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกองตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๙๔} สัมภาษณ์ นางพินดา เขียวรัมย์, ประธานคณะทำงานด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

ความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจอย่างแท้จริง^{๓๙๕} สอดคล้องกับทัศนะของ พระสุบิน ปณีโต ผู้ก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต ซึ่งได้ระบุถึงวัตถุประสงค์หลักๆ ของการจัดตั้งกองทุน และกลุ่มองค์กรต่างๆ ภายในชุมชน เพื่อเสริมสร้างชุมชนให้พึ่งตนเองได้นั้น พอจะสรุปได้ดังนี้

๑. เพื่อให้สมาชิกรู้จักประหยัด สะสมเก็บออมทรัพย์
๒. เพื่อให้มีเงินทุนสนับสนุนการประกอบอาชีพของสมาชิกหรือประชาชนในชุมชน
๓. เพื่อให้รู้จักจัดแจงการเงิน และรายได้ภายในครัวเรือน
๔. เพื่อให้สมาชิกรวมน้ำใจ และรวมทุนช่วยเหลือเกื้อกูลกันในยามเดือดร้อน
๕. เพื่อให้มีกองทุนสวัสดิการเพื่อสมาชิกทุกคนที่เข้ามาร่วมกลุ่ม
๖. เพื่อให้สมาชิกรู้จักเรียนรู้สร้างเสริมประสบการณ์ในเรื่องเงินทุน
๗. เพื่อให้สมาชิกรู้จักการมีส่วนร่วมในการทำงานเป็นทีม
๘. เพื่อให้ประชาชนในชุมชนรู้จักการฝึกกำลังความสามัคคีช่วยเหลือกัน
๙. เพื่อให้มีกองทุนการเงินของประชาชน เพื่อการพึ่งตนเองในชุมชน
๑๐. เพื่อส่งเสริมสินเชื่อแก่สมาชิกกลุ่มในด้านต่างๆ
๑๑. เพื่อพัฒนาคุณธรรมและคุณภาพชีวิตของสมาชิกให้ดีขึ้น
๑๒. เพื่อให้กองทุนหรือกลุ่มองค์กรที่จัดตั้งขึ้นเป็นศูนย์กลางของการหมุนเวียนเงินทุน^{๓๙๖}

จากการที่ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลัก พร้อมกับการสังเกตดูปรากฏการณ์ภายในชุมชนพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ ชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ทำให้ทราบได้ว่า ชุมชนทั้ง ๔ นี้ ก็คือภาคประชาชน และองค์กรทางสังคมในชุมชน ได้มีความร่วมมือกันระหว่างกับภาครัฐ เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด และสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ เป็นต้น รวมถึงหน่วยภาคีการพัฒนาต่างๆ ในการส่งเสริม สนับสนุนการบริหารจัดการชุมชนด้านการจัดตั้งเงินกองทุนชุมชนเพื่อให้มีกองทุนหมุนเวียนภายในชุมชน และเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ทางด้านเงินทุนหรือทางเศรษฐกิจภายในชุมชน ดังนั้น ทั้งผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนจึงมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆ อย่างหลากหลาย เพื่อการจัดตั้งกองทุนต่างๆ ในชุมชน ส่วนใหญ่ประชาชนหรือสมาชิกในชุมชนก็จะจะเป็นสมาชิกหลายๆ กลุ่มด้วยกัน ซึ่งแต่ละกลุ่มก็มีความแตกต่างกันในเรื่องการบริหารจัดการ^{๓๙๗} แต่อย่างไรก็ตาม ส่วนใหญ่คณะกรรมการบริหารจัดการกลุ่มองค์กร ได้มุ่งเน้นการดำเนินการบริหารจัดการกองทุนต่างๆ บนฐานหลักคุณธรรม เพื่อให้มีการดำเนินการบริหารจัดการ

^{๓๙๕} สัมภาษณ์ นายคำพา แก้วนระรา, ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านทับสวาย และปราชญ์ชาวบ้านด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๙๖} พระสุบิน ปณีโต, เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาศาสนา ปัญญาชาวบ้าน (คุณภาพชีวิต) พุทธศักราช ๒๕๔๐ และผู้ก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต, ๑๘ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๓๙๗} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ลอยประโคน, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

กองทุนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีเอกภาพมากขึ้น ทั้งให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนและกลุ่มองค์กรชุมชนของตนเอง ดังมีผู้ให้ข้อมูลหลักท่านหนึ่ง ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารกลุ่มกองทุนนั้นเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ เอกภาพ และเป็นธรรมกับทุกฝ่าย จำต้องยึดหลักคุณธรรมในการบริหารจัดการ เช่น ยึดหลักคุณธรรม ๔ ประการ ตามพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีดังนี้ว่า

ประการแรก คือ รักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตนเอง ที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม

ประการที่สอง คือ การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเอง ให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัตย์ความดีนั้น

ประการที่สาม คือ การอดทน อดกลั้น และอดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัตย์สุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด

ประการที่สี่ คือ การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนน้อยของตน เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง^{๓๙๘}

ผู้วิจัยสามารถประมวลกลุ่มกองทุนและองค์กรชุมชนทางเศรษฐกิจต่างๆ ในชุมชนพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ ชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง แต่ละชุมชน ได้ดังนี้

กลุ่มกองทุนและองค์กรชุมชนทางเศรษฐกิจ ในรูปแบบสถาบันการจัดการเงินทุนชุมชน ภายในชุมชนบ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา ได้แก่

๑. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
๒. กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน
๓. กลุ่มเกษตรทำนา
๔. กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ตำบลทับสวาย
๕. กลุ่มธนาคารข้าว
๖. กลุ่ม กข.คจ.
๗. กลุ่มแม่บ้านพัฒนาอาชีพ
๘. กลุ่มศูนย์สาธิตการตลาด
๙. กลุ่มเยาวชน
๑๐. กลุ่มโรงสีชุมชน
๑๑. สหกรณ์ผู้เลี้ยงปลาตำบลทับสวาย จำกัด
๑๒. กลุ่มงาพันธุ์ดี
๑๓. ศูนย์เมล็ดพันธุ์ (ศูนย์ข้าวชุมชน)
๑๔. ศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน
๑๕. กลุ่มดนตรีพื้นบ้าน

^{๓๙๘} สัมภาษณ์ นายคำพา แก้วนะระ, ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านทับสวาย และปราชญ์ชาวบ้านด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

๑๖. กองทุนยา
๑๗. กลุ่มปลูกหม่อน
๑๘. กลุ่มทอผ้าไหม
๑๙. ศูนย์กลางการเรียนรู้ชุมชน
๒๐. กลุ่ม อป.พร.
๒๑. กลุ่มชมรมผู้สูงอายุ ฯลฯ^{๓๙๙}

กลุ่มกองทุนและองค์กรชุมชนทางเศรษฐกิจ ภายในชุมชนบ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ได้แก่

๑. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
๒. กองทุนหมู่บ้าน
๓. กลุ่มอาชีพทอผ้าไหม
๔. กลุ่มอาชีพเกษตรอินทรีย์
๕. กลุ่มอาชีพโฮมสเตย์
๖. กลุ่มโรงสีข้าวชุมชน
๗. ศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน
๘. กลุ่มคณะกรรมการพัฒนาสตรี (กพ.สม.)
๙. กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.)
๑๐. กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร
๑๑. กลุ่มจักสาน ฯลฯ^{๔๐๐}

กลุ่มกองทุนและองค์กรชุมชนทางเศรษฐกิจ ภายในชุมชนบ้านโคกสะอาด ตำบลคูด้วน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ ได้แก่

๑. กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองบ้านโคกสะอาด
๒. กองทุนโครงการ กข.คจ. บ้านโคกสะอาด
๓. กลุ่มธนาคารข้าว
๔. กลุ่มร้านค้าชุมชน
๕. กลุ่มสตรีทอผ้าไหม
๖. กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.)
๗. กลุ่มฅาปนกิจสงเคราะห์หมู่บ้าน ฯลฯ^{๔๐๑}

^{๓๙๙} สัมภาษณ์ นายสุรชัย พันธุ์รัตน์, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๐๐} สัมภาษณ์ นางพนิดา เขียวรัมย์, ประธานคณะทำงานด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๐๑} สัมภาษณ์ นายพันธ์ ช้อนกลิ่น, กำนันตำบลคูด้วน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

กลุ่มกองทุนและองค์กรชุมชนทางเศรษฐกิจ ภายในชุมชนบ้านหนองกอง ตำบลโตด อำเภอโศกศรีสุพรรณ จังหวัดศรีสะเกษ ได้แก่

๑. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
๒. กองทุนหมู่บ้าน
๓. กองทุนสงเคราะห์
๔. กองทุนต้นกล้าของแผ่นดิน
๕. กลุ่มสตรีทอผ้าไหม/เลี้ยงไหม
๖. กลุ่มเพาะเห็ดนางฟ้า
๗. กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ
๘. กลุ่มธนาคารข้าว
๙. กลุ่มรูปสมุนไพโรยง
๑๐. กลุ่มเลี้ยงไก่พันธ์พื้นเมือง
๑๑. กลุ่มเลี้ยงไก่ไข่
๑๑. ศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน
๑๒. กลุ่มตัดเย็บผ้า
๑๓. กลุ่มหัตถกรรมจักสานถาว์ลัย
๑๔. กลุ่มน้ำยาเอนกประสงค์
๑๕. กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์หมู่บ้าน
๑๖. กลุ่มน้ำหมักอีเอ็ม
๑๗. กลุ่มเลี้ยงหมู
๑๘. กลุ่มเลี้ยงปลา เลี้ยงกบ ฯลฯ^{๔๐๒}

จากข้อมูลกองทุนและกลุ่มองค์กรชุมชนทางเศรษฐกิจชุมชนต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นนั้น แสดงให้เห็นว่า การบริหารจัดการชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจชุมชนนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยปัจจัยหลักหรือองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่ง ก็คือ เงินทุน กองทุน หรืองบประมาณทางเศรษฐกิจนั่นเอง ถ้าไม่มีกองทุนทางเศรษฐกิจ หรือมีเศรษฐกิจชุมชนไม่ดี ทุกคนก็มีความเป็นอยู่ลำบาก แต่สำหรับชุมชนทั้ง ๔ ชุมชนดังกล่าวนี้ มีเงินกองทุนสำหรับใช้หมุนเวียนในการดำเนินกิจกรรมชุมชนในด้านต่างๆ อาทิเช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงด้านสวัสดิการต่างๆ ที่สามารถจะช่วยเหลือประชาชนในชุมชนให้มีความเป็นอยู่ดี กินดีได้อย่างเหมาะสม และที่สำคัญอย่างยิ่ง เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เป็นต้น เรียกได้ว่า เป็นแหล่งเงินทุนที่สำคัญ ซึ่งมีอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำ ทำให้สมาชิกในชุมชนสามารถกู้ยืมไปเป็นเงินทุนในการดำเนินกิจกรรมหรือประกอบอาชีพของตนเองได้อย่างเหมาะสม^{๔๐๓} และในเบื้องต้นนั้น ประชาชนในชุมชน

^{๔๐๒} สัมภาษณ์ นายชาติชาย บุญผุย, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกอง ตำบลโตด อำเภอโศกศรีสุพรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๐๓} สัมภาษณ์ นายคำพา แก้วนระรา, ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านทับสวาย และปราชญ์ชาวบ้านด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอยักษ์แยง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

จำเป็นต้องมีการบริหารจัดการด้านเงินทุนทางเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนของตนเองให้เข้มแข็งก่อน โดยปกติมีการประกอบอาชีพหลักทางการเกษตร เช่น การทำนา ทำไร่ เป็นต้น เสร็จจากนั้นก็มีการประกอบอาชีพเสริมภายในชุมชน โดยรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มองค์กร เพื่อจัดตั้งกองทุนต่างๆ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เป็นกลุ่มองค์กรทางเศรษฐกิจชุมชน อาทิเช่น กลุ่มอาชีพเสริมด้านฝีมือหัตถกรรม คือ กลุ่มสตรีทอผ้าไหม กลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหม กลุ่มตัดเย็บผ้า และกลุ่มจักสานต่างๆ^{๔๐๔} รวมถึงกลุ่มเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ก็อาจแยกกลุ่มย่อยไปอีก คือ กลุ่มเพาะเลี้ยงเห็ด และกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์น้ำผลไม้ เช่น น้ำเสาวรสม เป็นต้น^{๔๐๕} ซึ่งกลุ่มองค์กรดังกล่าวทั้งหมดนี้ อาจแบ่งเป็น ๒ กลุ่มได้แก่

กลุ่มที่เป็นทางการ เช่น กลุ่มสตรีทอผ้าไหม เป็นต้น ก็มีทั้งรวมกลุ่มกันทอผ้าภายในศูนย์ชุมชน หรืออาจจะทอเดี่ยว เพราะถ้าคนไหนที่มีทักษะ เชี่ยวชาญ หรือมีความถนัด ก็จะต่างคนต่างแบ่งงานกันไปทอที่ครัวเรือนของตนเอง เมื่อทอเสร็จแล้วจึงรวบรวมสินค้าผลิตภัณฑ์เพื่อนำมาจัดส่งจำหน่ายโดยตรงตามศูนย์ต่างๆ ซึ่งเป็นที่รับสินค้าผลิตภัณฑ์ได้เลย เช่น ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน (OTOP) เป็นต้น ภายในชุมชน กลุ่มดังกล่าวนี้ มีการจัดตั้งกลุ่มโดยจดทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมาย จะมีคณะกรรมการคอยดูแลบริหารจัดการกลุ่มของตนเอง เรียกว่า เป็นกลุ่มองค์กรชุมชนที่เป็นทางการ^{๔๐๖}

กลุ่มที่ไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่มจักสานพลาสติก และกลุ่มทอเสื่อกก เป็นต้น กลุ่มหนึ่งอาจจะมีสมาชิกประมาณ ๔-๕ คน เข้ามารวมกันจักสาน เมื่อจักสานเสร็จก็นำมาฝากให้ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน (OTOP) ที่เปรียบเสมือนว่าเป็นตลาดที่รองรับ หรือเป็นตัวแทนจำหน่ายสินค้าผลิตภัณฑ์ให้ กลุ่มดังกล่าวนี้ มีการจัดตั้งกลุ่มโดยไม่ได้จดทะเบียน เรียกว่า เป็นกลุ่มองค์กรชุมชนที่ไม่ได้เป็นทางการ แต่อย่างไรก็ตาม ถือว่าเป็นการรวมกลุ่มกันเพื่อทำให้ตนเองสามารถที่จะต่อรองราคาสินค้ากับพ่อค้าจากภายนอกชุมชนได้^{๔๐๗}

ดังนั้น จำเป็นอย่างยิ่งในการกำหนดนโยบายที่สามารถนำมาบริหารจัดการได้ตรงกับความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง สืบเนื่องจากอดีตที่ผ่านมา ก็มีสาเหตุเป็นอุปสรรคสำหรับการพัฒนาประเทศโดยภาครัฐที่ เป็นผู้ดำเนินการเพียงภาคส่วนเดียว ทำให้ขาดการมีส่วนร่วมแบบภาคีเครือข่ายการพัฒนาาร่วมกัน โดยเฉพาะภาคประชาชนไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วม^{๔๐๘} ซึ่งเกี่ยวกับการพัฒนา

^{๔๐๔} สัมภาษณ์ นางสาวสดี มั่นหมาย, ประธานกลุ่มสตรีทอผ้าไหม หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด และประธานกลุ่มสตรีทอผ้าไหมประจำตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๓ กันยายน, ๒๕๕๙.

^{๔๐๕} สัมภาษณ์ นางสาวศุภธิดา ศรีชาติรัตน์, ปราชญ์ชาวบ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกอง ตำบลโคต อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๐๖} สัมภาษณ์ นายประเทือง พาโคกทอม (ข้าราชการบำนาญ), ประธานกลุ่มฅามานกีสงเคราะห์ หมู่บ้านทับสวาย หมู่ที่ ๑ และปราชญ์ชาวบ้านด้านโครงการเศรษฐกิจพอเพียง หมู่ที่ ๑ ตำบลทับสวาย อำเภอยะรัง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๐๗} สัมภาษณ์ นางพินดา เขียวรัมย์, ประธานคณะทำงานด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๐๘} สัมภาษณ์ นายรวม วงษ์ศรี, ปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙.

หรือแก้ปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนด้วย เช่น การกำหนดนโยบายภาครัฐที่ได้มีการขับเคลื่อนแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๙ นั้น ซึ่งเป็นการเน้นเรื่องการลงทุนปรับโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของประเทศ อาทิเช่น ทางหลวงแผ่นดิน ทางรถไฟ ประปา ไฟฟ้า และเขื่อนชลประทานต่างๆ แต่เมื่อสิ้นแผนฯ ดังกล่าว ผลที่ได้รับ คือ ด้านเศรษฐกิจขยายตัวสูง มีมูลค่าการส่งออกเพิ่มขึ้น และทำให้เกิดปัญหาการกระจายรายได้ไม่เป็นธรรม เพราะผู้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเป็นคนส่วนน้อยที่อยู่ในเมืองและเป็นผู้มีโอกาสทางเศรษฐกิจมากกว่าประชาชนทั่วไปในประเทศ เป็นการนำเงินทุนหรืองบประมาณของรัฐออกไปใช้ดำเนินการแก้ไขปัญหายังไม่ตรงจุดเท่าที่ควร เรียกได้ว่า เป็นการขาดการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจในการดำเนินการแผนฯ ดังกล่าว และไม่ได้ตอบสนองตรงต่อความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง^{๔๐๙} ดังมีผู้ให้ข้อมูลได้แสดงทัศนะว่า

“สมัยก่อนนั้นเหมือนกับเอาเงินงบประมาณมาสนับสนุนช่วยเหลือ แต่ไม่รู้ว่าเงินดังกล่าวที่ช่วยมานี้จะให้ผลตอบแทนอะไรบ้าง โดยให้เงินงบประมาณมาทำ มาสร้าง วัตถุประสงค์ที่ เออเมื่อทำเสร็จ มันก็เป็นแค่วัตถุ สมมติเอามาสร้างศาลา ก็เป็นแค่ศาลาที่ตั้งอยู่เท่านั้น ดังนั้น จึงอยากให้นโยบายของรัฐมีการเน้นใช้งบประมาณส่งเสริมสนับสนุนในการทำในสิ่งที่ชุมชนมีอยู่หรือทำอยู่แล้วดีกว่า เช่น การทำนา หรือทำการเกษตร อย่างนี้เป็นต้น หรือควรส่งเสริมในเรื่องของการขายผลผลิตของเกษตรกรอย่างนี้มากกว่าที่จะเอาเงินมาลงทุนด้านอื่นๆ มากเกินไป เพราะของดีในชุมชนเรามีอยู่แล้ว ควรเสริมสร้างให้แน่นไปเลย ถ้าจะส่งเสริมก็ควรช่วยเหลือในทางด้านอย่างนี้”^{๔๑๐}

ในขณะที่ปัจจุบันนี้ เมื่อมองอีกมุมหนึ่ง ก็ยังเป็นความโชคดีของประชาชน ที่ทางภาครัฐก็ได้ให้ความสำคัญในการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้านโครงสร้างพื้นฐานมากกว่าอดีตที่ผ่านมา นับตั้งแต่เริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔) เป็นต้นมาจนถึงฉบับปัจจุบัน ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙) รวมถึงฉบับที่ ๑๒ ก็กำลังเข้าสู่ระยะแรกของการใช้แผนดังกล่าวในการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙) นั้น ได้เริ่มให้ความสำคัญกับการดำเนินการแก้ไขปัญหาหรือการเสริมสร้างในสิ่งที่มีความจำเป็นและสิ่งที่ชุมชนยังขาดอยู่ด้านโครงสร้างพื้นฐานอย่างแท้จริง จนทำให้เห็นเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น^{๔๑๑} ซึ่งแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ ดังกล่าว มีสาระสำคัญเกี่ยวข้องกับนโยบายการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ได้อย่างตรงจุด ดังนี้

๑. ได้มีการอัญเชิญ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือของในหลวงมาเป็นแนวทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ โดยให้ประชาชนใน

^{๔๐๙} สัมภาษณ์ นายประเทือง พาโคกหม (ข้าราชการบำนาญ), ประธานกลุ่มฅาปนกิจสงเคราะห์หมู่บ้านทับสวาย หมู่ที่ ๑ และปราชญ์ชาวบ้านด้านโครงการเศรษฐกิจพอเพียง หมู่ที่ ๑ ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๑๐} สัมภาษณ์ นางพนิดา เขียวรัมย์, ประธานคณะกรรมการด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๑๑} สัมภาษณ์ นายกสิณ นวลโคกสูง, พัฒนาการจังหวัดนครราชสีมา, ๒๐ กันยายน ๒๕๕๙.

ทุกระดับยึดทางสายกลาง ความพอประมาณ และความมีเหตุผล เพื่อให้ประเทศรอดพ้นวิกฤต และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน^{๔๑๒}

๒. ได้มีการเร่งฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศให้มีประสิทธิภาพทั้งภาคการเงิน งบประมาณ และการคลังให้มีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้^{๔๑๓}

๓. ได้มีการวางรากฐานการพัฒนาประเทศให้เข้มแข็ง และยั่งยืน สามารถให้ประชาชนพึ่งตนเองได้ และรู้เท่าทันโลก โดยมุ่งพัฒนาทั้งคุณภาพคน ปฏิรูปการศึกษา ปฏิรูปสุขภาพ สร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน มีการจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่กับการพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี^{๔๑๔}

๔. ได้เร่งการแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนภายในประเทศ โดยเพิ่มศักยภาพและโอกาสของคนไทยในการพึ่งตนเอง ให้ได้รับโอกาสทางการศึกษา การประกอบอาชีพ และการมีรายได้ ด้วยวิธีการการลดรายจ่ายและวิธีการเพิ่มรายได้ รวมถึงการยกระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม^{๔๑๕}

จากเหตุผลดังกล่าวนี้เอง เป็นการแก้ไขปัญหาและเสริมสร้างเกี่ยวกับเรื่องของการประกอบอาชีพ หรือเรื่องปากท้องของประชาชนในชุมชน ซึ่งวิธีการเหล่านี้ ล้วนเป็นการช่วยเหลือเกี่ยวกับด้านเศรษฐกิจชุมชนโดยตรงทั้งสิ้น^{๔๑๖} ทั้งนี้ ความสำคัญในการบริหารจัดการชุมชนให้เข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ในปัจจุบันนี้ จำเป็นต้องอาศัยการรวมกลุ่มกันหลายๆ ภาคส่วนเพื่อสร้างเป็นเครือข่าย หรือมีภาคีการพัฒนาเป็นแบบเครือข่ายร่วมกันหลายภาคส่วน เรียกได้ว่าการรวมตัวกันหลายกลุ่มโดยมุ่งถึงการให้ความร่วมมือช่วยเหลือกันและกันในการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชน^{๔๑๗} เพราะกิจกรรมบางอย่างที่เกินความสามารถของชุมชนนั้น หากไม่มีภาครัฐ หรือหน่วยงานภาคีการพัฒนาอื่นๆ เข้ามาช่วยเหลือสนับสนุน และส่งเสริม ตัวชุมชนเอง บางครั้งก็อาจจะขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชนของตนเองให้ก้าวไปข้างหน้าได้ยาก^{๔๑๘} เพราะฉะนั้น ในเรื่องดังกล่าวมานี้ จัดเป็นกิจกรรมพัฒนาชุมชนที่มีความเป็นกลไกการทำงานแบบเครือข่ายภาคีพัฒนาร่วมกันขององค์กรทางสังคม^{๔๑๙} สอดคล้องกับนโยบายภาครัฐ ในปัจจุบันที่มีเครือข่ายที่ปรากฏมาให้

^{๔๑๒} สัมภาษณ์ นายชาติชาย บุญผุย, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกอง ตำบลโดด อำเภอโศกศรีสุพรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๑๓} สัมภาษณ์ นางสาวกาญจนา ลิขสิทธิ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน ชำนาญการ (ผู้ให้ข้อมูลแทนนางสุพัตรา แสงทอง, พัฒนาการจังหวัดสุรินทร์), ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๑๔} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๑๕} สัมภาษณ์ นายปรีชา พรหมบุตร, พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๑๖} สัมภาษณ์ นายนิคม ศรีวงษ์, ประธานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองกอง หมู่ที่ ๓ ตำบลโดด อำเภอโศกศรีสุพรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๑๗} สัมภาษณ์ นายกณภัทร์ สมศรี, พัฒนาการอำเภอโศกศรีสุพรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๑๘} สัมภาษณ์ นายเจริญ วันไธสง, กำนันตำบลทับสวาย อำเภอยะหา จังหวัดนครราชสีมา, ๗ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๑๙} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์บัว, พัฒนาการอำเภอบึงสามพัน จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

รู้จักกันในนามว่า “เครือข่ายประชารัฐ” ซึ่งเป็นกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมที่สำคัญอย่างยิ่ง ในขณะนี้ เพราะวาก็อยู่ภายใต้การทำงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่จะต้องทำงานร่วมกัน ที่เรียกว่า การบริหารจัดการชุมชนแบบประชารัฐ และคำว่า ประชากรัฐ เมื่อก่อนนั้น ก็จะแบ่งภาคส่วนในการทำงานร่วมกันเพียง ๓ ภาคส่วนใหญ่ๆ ก็คือ ๑) ภาครัฐ ๒) ภาคธุรกิจเอกชน และ ๓) ภาคประชาสังคม^{๔๒๐} แต่ปัจจุบันนี้ ก็ได้มีภาคีเพิ่มเข้ามาอีก ๒ ภาคส่วนอย่างชัดเจน รวมกันเป็นภาคี ๕ เครือข่ายใหญ่ร่วมมือกันในการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชนหลายๆ กิจกรรมหรือหลายๆ โครงการที่เกี่ยวข้องกับชุมชน อันประกอบด้วย ๑) ภาครัฐหรือภาคราชการ ๒) ภาคเอกชน ๓) ภาควิชาการ ๔) ภาคประชาสังคม และ ๕) ภาคประชาชน^{๔๒๑} ในภาคีเครือข่ายทั้ง ๕ ภาคส่วนดังกล่าวนี้ เข้าไปร่วมเป็นภาคีเครือข่ายในการดำเนินการด้วยกัน ถือได้ว่า เป็นการเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินการร่วมทุกขั้นตอน ซึ่งถือว่าเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกัน ดังนั้น ภาคประชาชนนั้น จึงต้องมีผู้นำชุมชนที่มีความรู้ความสามารถในการเป็นตัวแทนของชุมชนเพื่อการบริหารจัดการให้ภาคส่วนของตนเองเข้าเป็นเอกภาพกับภาคีเครือข่ายอื่นๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๔๒๒} โดยเน้นการสร้างกลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆ หรือองค์กรทางสังคมให้เกิดดุลยภาพ (Balance) ระหว่างภายในกับภายนอกชุมชน และสามารถบริหารจัดการในเรื่องของการแบ่งปันผลประโยชน์ให้เท่าเทียมกันได้ระหว่างภาคีเครือข่ายด้วยกัน โดยมุ่งคำนึงถึงประโยชน์สุขของประชาชนทุกคนหรือประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ^{๔๒๓}

ทั้งนี้ การทำงานร่วมเป็นภาคีเครือข่ายกันนั้น นอกจากเป็นกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมที่มีกระบวนการมุ่งจะเสริมสร้างและขับเคลื่อนชุมชนของตนเองให้ไปสู่เป้าหมายได้ ยังเป็นพลังช่วยในการบริหารจัดการชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้อย่างมั่นคงยั่งยืนตลอดไป และสามารถทำให้ชุมชนมีการพัฒนาตนเองในหลายๆ ด้าน ให้ประสบผลสำเร็จได้ คือ มีโอกาสได้รับรางวัลชุมชนต้นแบบในหลายๆ ด้าน เช่น รางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม สิ่งที่สำคัญจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการชุมชนแบบองค์รวม โดยมีการเรียนรู้หลักทฤษฎีทางวิชาการต่างๆ และมีการนำไปสู่การปฏิบัติให้เหมาะสมกับบริบทชุมชนของตนเอง และเน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายให้ความร่วมมือช่วยเหลือกันและกัน จึงจะทำให้ชุมชนเข้มแข็งอยู่ได้นาน ถ้าไม่เช่นนั้นแล้ว ชุมชนก็คงรักษาความเข้มแข็งที่ตนเองเคยมีไว้ไม่ได้ และพัฒนาชุมชนของตนเองไปได้ไม่ไกล^{๔๒๔} ดังผู้ให้ข้อมูลหลักท่านหนึ่งได้แสดงทัศนคติเตือนใจไว้ว่า

^{๔๒๐} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๒๑} สัมภาษณ์ นายปรีชา พรหมบุตร, พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๒๒} สัมภาษณ์ นางสาวอารีรัตน์ หอมเนียม, พัฒนาการอำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๒๓} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์เป้า, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๒๔} สัมภาษณ์ นายเจริญ วันไธสง, กำนันตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๗ กันยายน ๒๕๕๙.

“ยุคสมัยนี้ ควรมีหลักในการจัดการชุมชนแบบองค์รวม และไม่ควรถาตการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายนั้น ดีกว่าการทำงานแบบเดี่ยวๆ ฉะนั้น ชุมชนจึงประสบผลสำเร็จได้ในด้านต่างๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เป็นต้น และต้องรักษาความสำเร็จนั้นให้นานๆ ดังคำที่ว่า การได้แชมป์มาก็ยังยากอยู่แล้ว แต่การรักษาแชมป์ไว้ก็ยิ่งยากกว่า”^{๔๒๕}

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นนั้น ทำให้ทราบได้ว่า การบริหารจัดการชุมชนโดยมีภาคีเครือข่ายในการดำเนินงานกิจกรรมชุมชนต่างๆ นั้น ทำให้ชุมชนสามารถมีพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนของตนเองให้ไปสู่ความสำเร็จได้ตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ และจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการชุมชนของตนเองให้ดำเนินไปข้างหน้าได้อย่างมั่นคง และเมื่อกล่าวถึงเศรษฐกิจชุมชนที่แท้จริงนั้น มิได้เน้นที่การแข่งขัน แต่เป็นการให้ความสำคัญกับความร่วมมือ จะไม่มีการผูกขาดโดยผู้ใดผู้หนึ่ง เพราะชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกัน เพื่อไม่ให้เกิดภาวะความรวยกระจุก และความจนกระจาย ซึ่งตัวชี้วัดเศรษฐกิจชุมชนนั้น ไม่ได้มุ่งไปที่เพียงตัวเลขอย่างเดียว แต่จะมุ่งรวมแบบผสมผสานไปถึงตัวชี้วัดทางสังคม และตัวชี้วัดของการอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกของประชาชนในชุมชนด้วย^{๔๒๖} ดังนั้น จากการศึกษาที่ผู้นำชุมชนทุกระดับ และสมาชิกภายในชุมชน มิได้หยุดนิ่งในการพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยมีภาคีเครือข่ายกับหน่วยงาน องค์กรทางภาครัฐ เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนทั้งระดับอำเภอ และจังหวัด เป็นต้น รวมถึงภาคีพัฒนาต่างๆ ได้ใช้เกณฑ์ประเมินระดับหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงของกระทรวงมหาดไทย ๔ ด้าน ๒๓ ตัวชี้วัด ในการประเมินระดับหมู่บ้าน หรือชุมชนที่เข้มแข็ง และสามารถพึ่งตนเองได้ในด้านต่างๆ ทำให้ชุมชนได้รับการคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในระดับต่างๆ อาทิเช่น ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด รวมถึงระดับประเทศ และทำให้ชุมชนได้รับงบประมาณสนับสนุนในการพัฒนาครัวเรือนและชุมชน เพื่อเป็นต้นแบบของการเรียนรู้และปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวันของประชาชนในชุมชนอื่นๆ^{๔๒๗} พบว่า การขับเคลื่อนการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ ชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างดังกล่าวนี้ ซึ่งจัดเป็นชุมชนต้นแบบด้านหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” ก็มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อที่จะให้ชุมชนของตนเองมีระบบการบริหารจัดการชุมชนโดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการพัฒนาชุมชนให้บรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งไว้ร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง จึงได้ดำเนินการพัฒนาโดยใช้หลักการบริหารจัดการชุมชนเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนมีดังนี้

^{๔๒๕} สัมภาษณ์ นางพนิดา เขียวรัมย์, ประธานคณะทำงานด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนราษฎรชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๒๖} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์บัว, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๒๗} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

๑. มีการร่วมกันทำงานแบบบูรณาการ มีการพัฒนากลุ่ม/องค์กรต่างๆ ภายในชุมชน เพื่อให้มีคุณภาพในการบริหารจัดการชุมชนของตนเองให้มีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน^{๔๒๘}

๒. มีการประสานองค์กรเครือข่ายในระดับตำบล อำเภอ จังหวัด ร่วมกันในการพัฒนา โดยเฉพาะศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับตำบล (ศอช.ต.) ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน (ผู้นำ อช.) อช. เครือข่าย OTOP เครือข่ายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง (เครือข่าย กทบ.) รวมถึงทีมหมอครอบครัว ในพื้นที่ตำบล/อำเภอ/จังหวัด^{๔๒๙}

๓. มีการประสานหน่วยงานภาคีการพัฒนาต่างๆ หลายภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน และภาครัฐวิสาหกิจ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนการพัฒนา ชุมชนดังกล่าว เพื่อให้ความรู้ทางด้านวิชาการต่างๆ และสนับสนุนงบประมาณที่เกินขีดความสามารถของชุมชนที่จะดำเนินการได้เอง^{๔๓๐} อาทิเช่น

- ๑) สถาบันทางการศึกษา
- ๒) ภาครัฐวิสาหกิจ เช่น การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เป็นต้น
- ๓) องค์การบริหารส่วนตำบล หรือเทศบาลตำบล
- ๔) ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้าน
- ๕) คณะกรรมการวัฒนธรรมอำเภอ
- ๖) สำนักงานเกษตรอำเภอและจังหวัด
- ๗) สำนักงานปศุสัตว์อำเภอและจังหวัด
- ๘) สำนักงานสาธารณสุขอำเภอและจังหวัด^{๔๓๑}
- ๙) ที่ทำการปกครองอำเภอและจังหวัด
- ๑๐) สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอและจังหวัด
- ๑๑) ศูนย์การเรียนนอกระบบและศึกษาตามอัธยาศัยประจำอำเภอและจังหวัด
- ๑๒) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สาขาทั้งในอำเภอและจังหวัด
- ๑๓) สถานีตำรวจภูธรทั้งในอำเภอและจังหวัด
- ๑๔) ศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับตำบล ฯลฯ^{๔๓๒}

^{๔๒๘} สัมภาษณ์ นายคำพา แก้วระรา, ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านทับสวาย และปราชญ์ชาวบ้านด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๒๙} สัมภาษณ์ นางสาวกาญจนา ลิขสิทธิ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน ชำนาญการ (ผู้ให้ข้อมูลแทนนางสุพัตรา แสงทอง, พัฒนาการจังหวัดสุรินทร์), ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๓๐} สัมภาษณ์ นายชาติชาย บุญผุย, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกอง ตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๓๑} สัมภาษณ์ นายนิคม ศรีวงษ์, ประธานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองกอง หมู่ที่ ๓ ตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๓๒} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ลอยประโคน, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

นอกจากข้อมูลดังกล่าวมาข้างต้นนั้น ยังพบว่า ชุมชนเหล่านี้ ล้วนมีการก่อเกิดการพัฒนา หมู่บ้าน หรือชุมชนของตนเองมาด้วยการเรียนรู้จากประสบการณ์ต่างๆ และจากความล้มเหลว หรือ จุดอ่อนของแต่ละบริบทชุมชนตนเองมาก่อน อาทิเช่น มีการลงทุนที่ใช้ต้นทุนการผลิตสูง และใช้ปุ๋ยยาปราบศัตรูพืชราคาแพง ทำให้เกิดมลภาวะต่อสภาพแวดล้อมของชุมชน และมีผลกระทบต่อสุขภาพของตนเองจากการใช้สารเคมี รวมถึงเรื่องการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย และขาดการวางแผนการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้ ประจวบกับที่ผ่านมาในช่วงเกิดภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ปี ๒๕๔๐ หรือที่เรียกว่า “วิกฤตต้มยำกุ้ง” จนมีกระแสการรื้อฟื้นแนวคิดและการใช้ชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และนำมาเป็นแนวทางในการปรับกระบวนการคิดหรือการปฏิบัติให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละชุมชน เพื่อมุ่งพัฒนาชุมชนของตนเองให้เข้มแข็งได้^{๔๓๓} ดังที่มีนักวิชาการทางการพัฒนาชุมชนหลายๆ ท่านได้กล่าวถึงหลักเศรษฐกิจพอเพียงว่า ทำให้ชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ เพราะหลักความพอเพียงนั้นเกิดขึ้นได้ด้วยการเรียนรู้ตนเอง หรือจะเกิดขึ้นได้ด้วยความรู้ และปัญญาที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติจริงๆ และต้องมีการเรียนรู้ที่ต่ออย่างมีประสิทธิภาพเพื่อสร้างสำนึกใหม่^{๔๓๔} ทำให้สามารถปรับกระบวนการทัศน์ให้มีวิธีการคิด วิธีการปฏิบัติ และวิธีการให้คุณค่าที่สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง^{๔๓๕} ทั้งสามารถทำให้เศรษฐกิจพอเพียงนั้นกลายเป็นวิถีชีวิตที่จะสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่าแบบดั้งเดิมของชุมชน ตลอดถึงสังคมที่ทุกคนสามารถพึ่งตนเองพึ่งพาอาศัยกันและกัน และอยู่ร่วมกันได้อย่างร่มเย็นเป็นสุข^{๔๓๖} ดังนั้น แก่นนำของชุมชนได้ จึงมีการจัดเวทีประชาคม ประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนโดยชุมชนเอง โดยการยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นสิ่งสำคัญ คือ มีความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี พออยู่ พอกิน เหลือกินค่อยแจกจ่าย และเหลือจากแจกจ่ายแล้วจึงค่อยจำหน่าย^{๔๓๗} สืบเนื่องจากประชาชนในพื้นที่ชุมชนแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างนั้น มีภูมิศาสตร์ หรือลักษณะบริบทคล้ายๆ กัน และปัญหาก็คล้ายๆ กัน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร อาทิเช่น การทำนา ทำไร่ และปลูกผักสวนครัว โดยอาศัยน้ำฝนและแหล่งน้ำตามธรรมชาติ เป็นเหตุให้ผลผลิตต่ำ ต้นทุนการผลิตสูง^{๔๓๘} จากสาเหตุนี้เอง จึงทำให้ประชาชนในได้ร่วมกันสร้างความตระหนัก และสำนึกรักบ้านเกิด โดยมุ่งเน้นการบริหารจัดการชุมชน มีการดำเนินการผ่านกิจกรรมต่างๆ ทั้งระดับครอบครัว และชุมชน เพื่อให้ทราบว่า ประชาชนในแต่ละครัวเรือนมีรายรับ และรายจ่ายตลอดทั้งปี มากน้อยเพียงใด ซึ่งจะต้องทำบัญชีครัวเรือนในอนาคต

^{๔๓๓} สัมภาษณ์ พันตำรวจโท เสนีย์ ธรรมนิยม, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๓๔} สัมภาษณ์ นายกลิน นวลโคกสูง, พัฒนาการจังหวัดนครราชสีมา, ๒๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๓๕} สัมภาษณ์ นายกานต์ ชงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๓๖} สัมภาษณ์ นายปรีชา พรหมบุตร, พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๓๗} สัมภาษณ์ นายธนา พิพิธกุล, พัฒนาการอำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๓๘} สัมภาษณ์ นางสาวศุภธิดา ศรีจารัตน์, ประชาชนชาวบ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกองตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

รวมถึงต้องการอยากให้ทุกคนช่วยกันลด ละ เลิกการใช้สารพิษสารเคมีในการประกอบอาชีพ^{๔๓๙} และ
 น้อมนำหลักการทรงงานของในหลวงมาใช้ในการส่งเสริมพัฒนาชุมชนของตนเอง และได้ดำเนินการ
 พัฒนาชุมชน โดยใช้วิธีการต่างๆ ได้อย่างสอดคล้องกับเกณฑ์ชี้วัด ๖ x ๒ ได้แก่ วิธีการลดรายจ่าย
 วิธีการเพิ่มรายได้ วิธีการออม วิธีการเรียนรู้ วิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ
 วิธีการสร้างความเอื้ออาทรหรือเกื้อกูลต่อกัน^{๔๔๐} ดังพอนำเสนอโดยภาพรวมได้ดังนี้

๑) วิธีการลดรายจ่าย คือ ครัวเรือนใช้พื้นที่ว่างบริเวณบ้าน หรือใช้กระถาง/ยางรถยนต์/
 ภาชนะที่ทิ้งแล้วในการปลูกผักไว้กินเองในครอบครัว มีการลด ละ เลิกอบายมุขต่างๆ ไม่เสพสิ่งเสพติด
 ไม่เล่นการพนัน และประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมที่ดี^{๔๔๑}

๒) วิธีการเพิ่มรายได้ คือ นอกจากอาชีพหลัก ครัวเรือนมีอาชีพเสริมอื่นๆ โดยใช้อุปกรณ์
 เครื่องมือในการประกอบอาชีพหรือสิ่งอำนวยความสะดวกในครัวเรือนที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม
 ให้เกิดความคุ้มค่าและประหยัด เช่น ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพในการเพาะปลูก ปลูกผักปลอดสารพิษ
 และการใช้พลังงานทดแทน (แก๊สชีวภาพจากมูลสัตว์)^{๔๔๒}

๓) วิธีการออมหรือประหยัด คือ มีการออม มีกลุ่มออมทรัพย์ กองทุน และกลุ่มอาชีพ
 ต่างๆ ที่เชื่อมโยงถึงกันภายในชุมชน^{๔๔๓}

๔) วิธีการเรียนรู้ คือ มีการบันทึกและถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน และ
 เรียนรู้ในการใช้ชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง^{๔๔๔}

๕) วิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ มีการใช้วัสดุหรือทรัพยากรที่มี
 อยู่ในชุมชนอย่างคุ้มค่าและประหยัดในการประกอบอาชีพ ทั้งมีการปลูกพืชหมุนเวียนภายในพื้นที่
 การเกษตรของตนเอง เช่น แตงโม แตงกวา ถั่วลิสง และปอเทือง เป็นต้น และปลูกต้นไม้ทดแทนเป็น
 ประจำ^{๔๔๕}

๖) วิธีการเอื้ออาทรหรือเกื้อกูล คือ มีการดูแลช่วยเหลือและจัดสวัสดิการให้คนจนคนด้อย
 โอกาสและคนประสบปัญหา จัดสรรเงินกำไรจากกองทุนชุมชนเพื่อเป็นสวัสดิการ การจัดตั้งศูนย์

^{๔๓๙} สัมภาษณ์ นายกณภัทร์ สมศรี, พัฒนาการอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน
 ๒๕๕๙.

^{๔๔๐} สัมภาษณ์ นางสาวอารีรัตน์ หอมเนียม, พัฒนาการอำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน
 ๒๕๕๙.

^{๔๔๑} สัมภาษณ์ นางพินดา เขียวรัมย์, ประธานคณะทำงานด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนปราชญ์
 ชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน, ๒๕๕๙.

^{๔๔๒} สัมภาษณ์ นายนิคม ศรีวงษ์, ประธานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองกอง หมู่ที่ ๓ ตำบล
 โดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๔๓} สัมภาษณ์ นายคำพา แก้วนระรา, ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านทับสวาย และปราชญ์ชาวบ้านด้าน
 การบริหารจัดการกองทุนชุมชน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖
 กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๔๔} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ลอยประโคน, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอ
 ประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๔๕} สัมภาษณ์ นายมานพ ต่างประโคน, กำนันตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๓
 กันยายน ๒๕๕๙.

สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน ตลอดจนมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในรูปแบบอื่นๆ ที่มีใช้เกี่ยวกับการเงิน และส่งเสริมการรู้จักสามัคคี^{๔๖}

สรุปได้ว่า Money การบริหารจัดการงบประมาณ กล่าวโดยภาพรวม คือ ชุมชนมีการบริหารจัดการเงินทุน งบประมาณ หรือรายได้ที่เกิดขึ้นและการได้มาซึ่งเงินทุน หรืองบประมาณในระดับต่างๆ ทั้งในระดับครอบครัว กลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆ ภายในชุมชน ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่มีส่วนสำคัญทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้ในมิติทางเศรษฐกิจชุมชน และเป็นเรื่องเกี่ยวกับการผลิต การบริโภค การจำหน่ายจ่ายแจกสินค้าและบริการที่ชุมชนสามารถผลิตได้เอง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยสนับสนุนในการบริหารจัดการชุมชนในเรื่องกิจกรรมชุมชนในระดับต่างๆ ให้ดำเนินการหรือขับเคลื่อนต่อไปได้ นั่นก็คือ เงินหรือทรัพย์สินที่มีค่าเป็นเงินของระบบ ซึ่งเรียกได้ว่า เป็นหัวใจสำคัญอย่างหนึ่งของระบบชุมชน หรือระบบองค์กรต่างๆ เช่น เงินทุน เงินสด เงินค่าใช้จ่าย หรือเงินรายรับ รายจ่ายต่างๆ เงินหมุนเวียน เป็นต้น ถ้าการเงินของระบบไม่ดีพอแล้ว ระบบนั้นย่อมจะประสบกับความยุ่งยากในการดำเนินงาน ดังนั้น ระบบต่างๆ จึงเกี่ยวกับการเงินทุกประเภท จำเป็นต้องใช้ความระมัดระวังในเรื่องของการบริหารจัดการด้านการเงินหรืองบประมาณต่างๆ ทั้งในส่วนครัวเรือน ไปจนถึงระดมชุมชนอย่างเป็นพิเศษ และที่สำคัญก็คือการที่ชุมชนพึ่งตนเองได้นั้น จำเป็นต้องเน้นในเรื่องการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยขึ้นเบื้องต้นคือ ควรมีการทำเกษตรแบบไร่นาสวนผสม เพื่อการอุปโภคและบริโภค หรือเลี้ยงตนเองและประชาชนในชุมชนก่อน ถ้าผลผลิตที่เหลือจากการอุปโภคและบริโภคภายในชุมชนแล้ว จึงนำออกไปจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้เพิ่มให้กับตนเอง เนื่องจากพบว่าประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่สามารถพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจได้ เพราะสามารถมีวิธีการลดรายจ่าย เพิ่มรายรับ-รายจ่าย มีการอดออมหรือประหยัด หรือมีเงินออมไว้ใช้ในยามจำเป็น อยู่ในระดับพอเลี้ยงชีพตนเองได้ มีการประกอบอาชีพหลักของตนแล้ว ก็มีการประกอบอาชีพเสริมต่างๆ เพื่อหารายได้ให้แก่ครอบครัว มีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลาในการใช้ชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ภายในชุมชน โดยใช้วัสดุหรือทรัพยากรเหล่านั้นอย่างประหยัดคุ้มค่าและมีการปลูกทดแทนเป็นประจำ พบว่า เมื่อเสร็จฤดูเก็บเกี่ยวประชาชนภายในชุมชนส่วนใหญ่ก็ได้มีการปลูกพืชหมุนเวียนภายในพื้นที่การเกษตรของตนเอง หรืออาจจะเช่าพื้นที่ของผู้อื่นทำก็มี เช่น ถั่วลิสง ถั่วพรี๊ว แตงโม และปอเทือง เป็นต้น เพราะพืชเหล่านี้สามารถช่วยปรับสภาพพื้นดินให้ดีขึ้น และปลูกพืชผักสวนครัวทุกอย่างภายในครัวเรือนของตนเอง ที่สามารถจะนำไปบริโภคเอง และจำหน่ายได้ เช่น พริก ชะอม ถั่วฝักยาว และแตงกวา เป็นต้น จะได้ไม่ปล่อยให้พื้นที่เปล่าประโยชน์ สามารถช่วยสร้างรายได้และลดค่าใช้จ่ายภายในครอบครัวของตนได้อีกทางหนึ่งด้วย และพบว่า ในปัจจุบัน แม้แต่ข้าราชการบางคน ก็หันมาใช้เวลาว่างในการประกอบอาชีพเสริมทางการเกษตรโดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในการประกอบอาชีพอย่างคุ้มค่า เช่น การเกษตรแบบไร่นาสวนผสม และการเลี้ยงกบเลี้ยงปลาและสัตว์พื้นบ้าน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม มีทั้งหน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานภาคีการพัฒนาอื่นๆ เข้ามาเพื่อให้ความรู้ทางวิชาการในการประกอบอาชีพที่เหมาะสมแก่ประชาชนในชุมชน รวมถึงสนับสนุนเงินทุน

^{๔๖} สัมภาษณ์ นายสุรชัย พันธุ์รัตน์, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

หรืองบประมาณที่เกินขีดความสามารถของชุมชนจะดำเนินการเองได้ ฉะนั้น จึงทำให้มีการจัดตั้งกลุ่มองค์กรชุมชนทางเศรษฐกิจต่างๆ เกิดขึ้นภายในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มอาชีพเสริมที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มธนาคารข้าว กลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหม กลุ่มสตรีทอผ้าไหม กลุ่มจักสาน กลุ่มผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน และกลุ่มผลิตภัณฑ์แปรรูปทางการเกษตร เป็นต้น เพื่อสามารถใช้ในครัวเรือน และนำไปจำหน่ายตามศูนย์รับจำหน่ายต่างๆ ได้นอกจากนี้ ผลลัพธ์ที่มีคุณค่าทางสังคม ก็คือจากการที่ประชาชนในชุมชนพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ ชุมชนดังกล่าวนี้ ส่วนใหญ่ได้ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต ทำให้เกิดความเกื้อกูลหรือเอื้ออารีต่อกันและกันในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่เกี่ยวกับเรื่องการเงิน อาจจะเป็นแรงกายหรือแรงใจช่วยเหลือกัน ในชุมชนทำให้เกิดความรักสามัคคีกันภายในชุมชน ตามตารางที่ ๔.๑๑ ต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑๑ แสดงความถี่และจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ ด้าน Money การบริหารจัดการด้านเงินทุน/งบประมาณ

ประเด็น	ปริมาณ	
	ความถี่	รูป/คนที่
Money การบริหารจัดการด้านเงินทุน/งบประมาณ เพื่อทำให้เกิดความสมดุลของการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน ด้านเศรษฐกิจชุมชน	๒๔	๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๗, ๑๘, ๑๙, ๒๑, ๒๓, ๒๔, ๒๕, ๒๖, ๒๘, ๒๙ และ ๓๐

๔.๒.๔ องค์กรประกอบของการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ด้าน Morality การบริหารจัดการคุณธรรม จริยธรรม

ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ ได้ให้ความเห็นว่า เมื่อกล่าวถึงการบริหารจัดการด้านคุณธรรม จริยธรรมนั้น มีลักษณะหลายประการด้วยกัน เช่น ลักษณะของการคบมิตร ควรเป็นผู้ที่ยอมฟังมาก ขอให้ได้ฟังใครจะพูดอะไรก็จะรับฟังทั้งหมด โดยที่จะไปตริตรองถ่วงถอยที่หลังว่า ดีไม่ดี การที่จะคบมิตรแต่ละคนนี้ ถ้าให้คบจริงคบได้ทุกคน แต่จะเป็นมิตรที่เราเชื่อใจได้ไหม เชื่อใจได้ ก็คือเราถ่วงถอยเอาเองว่าดีหรือไม่ดี แต่ให้เราพูดถึงว่าแต่ละบุคคล แต่ละกลุ่ม แต่ละองค์กร เราจะคบบุคคลใด กลุ่มใด องค์กรใดอย่างนี้ ก็เราก็จะมองว่า กลุ่มที่เราจะไปคบหาสมาคมด้วยนั้น เราก็ต้องดูลักษณะหรือดูการบริหารจัดการของเขาเขามีความน่าเชื่อถือไหม พูดง่ายๆ ที่เราจะไปคบค้าสมาคมด้วยนั้น ควรเป็นผู้ที่มีศีลธรรม มีความดีงาม ดีอยู่แล้วทุกข้อดีอยู่แล้ว แล้วอีกอย่างที่เราเน้นในเรื่องคุณธรรมนั้น ก็ก็คือการมีสติ มีความระลึกรู้ตัวว่าทำอะไร เป็นเรื่องที่เป็นเรื่องที่ดีเยี่ยมก่อนที่เราจะทำอะไรนี้เรามีสติ เริ่มต้นจากยกตัวอย่างเช่น คณะกรรมการที่เข้ามาทำงานร่วมกันภายในชุมชน องค์กร เป็นต้น อย่างน้อยก็ต้องมีศีลอยู่แล้ว และควรมีความซื่อสัตย์ ซื่อตรง จริงใจต่อกันและกัน จึงจะทำงานร่วมกันได้ด้วยดี^{๔๔๗}

^{๔๔๗} สัมภาษณ์ นายวิรัตน์ ปัดตาละคะ, นายกองคการบริหารส่วนตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

คิดว่าที่โดดเด่นมาก ก็คือชุมชนจะปกครองแบบง่าย ๆ เพราะส่วนใหญ่ ปกครองกันแบบเครือญาติ มีอะไรก็ปรึกษา มีอะไรก็คุย เพราะว่าความรู้จักกันแค่ ป.๖ มีงานอะไรมา ก็ต้องปรึกษาที่ปรึกษาก่อน หรือว่าให้ท่านทราบทุกเรื่อง ทีนี้ ก็มีชาวบ้านทุกคนในฐานะลูกบ้าน ผู้ใหญ่ถึงจะเป็นคนรุ่นใหม่ แต่ก็ขอยกย่องชมเชยในด้านศักยภาพหรือการบริหารหรือว่าปกครองชุมชนว่า ผู้นำชุมชนมีการบริหารจัดการงานต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม ก็คือว่าเป็นที่เคารพนับถือและเป็นที่ยอมรับและไว้วางใจของประชาชนในชุมชนในลักษณะที่โดดเด่น ที่เชี่ยวชาญในด้านการควบคุมอารมณ์ เป็นกลางในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในชุมชนดีมาก ไม่ใช้อารมณ์ และพยายามไม่ให้เกิดแตกแยกกัน แต่คอยประสานให้เกิดความสามัคคีในชุมชน ทำงานอย่างนี้ก็จะไม่มีกรณีใดๆ ที่จะทำให้งานผิดพลาด ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง และโดยเฉพาะวันสำคัญทางศาสนา ไม่ว่าจะทุกวันพระ หรือไม่ทุกวันพระก็ตาม จะมีการนิมนต์พระสงฆ์ให้แสดงธรรมโปรดประชาชนให้ได้รู้ดีรู้ชอบในการที่จะดำเนินชีวิตให้เป็นโดยสุจริตชอบ บางครั้ง อาจจะนิมนต์พระสงฆ์มาแสดงธรรมภายในชุมชนเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมให้แก่คนในชุมชนทุกระดับ ตามที่ความคิดว่า จะมีพื้นเพพื้นฐานมาแต่คนรุ่นแรกเลย จะปลูกฝังมาลักษณะนี้ เช่น ปลูกฝังเรื่องเสียสละ เรื่องสามัคคี เพราะว่ากว่าพยายามจะดึงตัวธรรมะหรือคุณธรรมข้อนี้ไว้ให้คนในชุมชนเกิดความรัก ความสามัคคี ความกลมเกลียวปรองดองกันภายในชุมชน จะไม่ให้เลือนรางไป เพราะว่าคนรุ่นใหม่ก็ตามหลังคนรุ่นก่อนมาเรื่อยๆ จะให้ต้องเขาสืบทอดไปต่อเรื่อยๆ ^{๔๔๘}

ทั้งนี้และทั้งนั้นก็ควรใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ถ้าเกิดหมดวาระก็เข้าสวนทำสวนทุกอย่างทำก็มีคนงานเฝ้าอยู่ก็ต้องไปบริหารเรื่องคนงาน การบริหารจัดการในเรื่องการทำงานก็ให้คนเฝ้าคนหนึ่งมาที่สวนคนเดียว ก็ต้องกลับไปกลับมาก็ต้องไปบริหารงานแต่ละอย่าง ดังนั้น จึงต้องตื่นแต่เช้าใส่บาตร พอใส่บาตรแล้วก็ไปตามหน้าที่ และก็ออกไปส่งจ่ายงานให้คนทำงานๆ แล้วก็กลับมาบ้าน มาพักผ่อนก็จะเป็นอย่างนี้ตลอดทั้งปี และจะไม่เลี้ยงสัตว์เลี้ยงต่างๆ เลย มีปัญหาเรื่องการดูแลไม่ทั่วถึงเป็นบาปไม่เลี้ยง หมา แมวอะไร ไม่เลี้ยงทั้งสิ้น จะเป็นการยุ่งยาก กลัวมันตาย ^{๔๔๙}

ทั้งชุมชน วัด และราชการ หรือโรงเรียนในชุมชน มีความมือกัน ดังนั้น ทำให้ทุกคนในชุมชนได้ทำบุญต่อกันเป็นประจำ เช่น ใส่บาตร ไปทำบุญวันพระ เป็นต้น ทำให้คนในชุมชน มีคุณธรรม จริยธรรม ^{๔๕๐}

สร้างจิตสำนึกให้เกิดแรงบันดาลใจ คุณธรรม จะรู้ได้ในเมื่อมีการแสดงออกของคนเราจะบ่งบอกเลยว่ามีคุณธรรมอยู่ในใจต่อกัน เจริญสมาธิก็มี ทำสมาธิ ในหน้าที่การงานก็ดี คุณธรรม จริยธรรมจะเห็นได้ชัดในเมื่อมีการแสดงออก ทางกาย แลวจา จะเป็นที่น่าถือของคนทั่วไป ผู้ใหญ่

^{๔๔๘} สัมภาษณ์ นายสุรัชย์ พันธุ์รัตน์, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๔๙} สัมภาษณ์ นายประเทือง พาโคกทอม (ข้าราชการบ้านาญ), ประธานกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์หมู่บ้านทับสวาย หมู่ที่ ๑ และปราชญ์ชาวบ้านด้านโครงการเศรษฐกิจพอเพียง หมู่ที่ ๑ ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๕๐} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ลอยประโคน, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

เป็นที่เคารพ ผู้น้อยก็นำรึกนำส่งเสริม ช่วยเหลือ เป็นต้น^{๔๕๑} อย่างไรก็ตาม ประชาชนในชุมชน ส่วนใหญ่ ยังคงมีความเชื่อมั่นในศาสนา โดยเฉพาะมีความเชื่อมั่นในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เมื่อมีเวลาว่างจะเข้าวัดฟังเทศน์ฟังธรรม แสวงหาสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ เช่น ทำบุญให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนาตามสมควร เพราะยังมีความเชื่อว่า ทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ส่วนเยาวชนภายในชุมชน บางส่วนยังไม่ค่อยเข้าวัด จะเข้าวัดในบางโอกาสตามประเพณี หรือจะเข้าก็ต่อเมื่อมีปัญหาเดือดร้อนทางใจที่แก้ไม่ได้เท่านั้น ส่วนประเพณี วัฒนธรรมประจำท้องถิ่นดั้งเดิมที่สืบทอดกันมานั้น ก็ยังมีอิทธิพลต่อความเชื่อของคนในท้องถิ่นอย่างมาก อาทิเช่น ประเพณีของคนไทยเขมร ก็จะมีความเชื่อด้านการเข้าทรงเจ้า (แซนละมัต) การเซ่นไหว้โดนตาหรือการกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในชุมชน (แซนโดนตา) และการเซ่นไหว้ผีปะกำ (การกราบไหว้บรรพบุรุษ)^{๔๕๒} ส่วนประเพณีของคนไทยอีสาน ก็ยังมีการยึดมั่นในประเพณีที่เรียกว่า ฮีต ๑๒ คลอง ๑๔ ซึ่งเป็นสิ่งที่คนในชุมชนยังเชื่อว่าเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้เกิดความรู้สึกในเรื่องผิดชอบชั่วดี และทำให้เกิดความสบายใจแก่ตนได้ เพราะคนในสังคมปัจจุบันนี้วันจะมีจิตใจที่เลวทรามกว่าแต่ก่อน ไม่ตั้งอยู่ในสุจริตธรรม จึงทำให้การดำรงชีพอยู่ของคนทั่วไปในสังคมไม่ปลอดภัย จะเห็นได้จากข่าวตามสื่อต่างๆ เช่น การปล้นฆ่า ลักขโมยกันมากขึ้น^{๔๕๓} อย่างไรก็ตาม ประชาชนในชุมชนนี้ พบว่า ส่วนใหญ่ยังมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และทำให้ตนเองเกิดความมั่นใจ และมีจิตใจที่กล้าหาญเข้มแข็งในการประกอบอาชีพ อีกประการหนึ่ง มีพ่อแม่เป็นผู้คอยให้กำลังใจชี้แนะ และนำพาปฏิบัติตนให้ตั้งอยู่ในสุจริตธรรมมาตั้งแต่เด็ก จนเกิดมีจิตใจที่เข้มแข็งและเคยชิน สามารถอดทนต่ออุปสรรคที่จะเกิดขึ้นทั้งในครอบครัวและชุมชน^{๔๕๔} แต่ก็มีบางส่วนยังคงคอยพึ่งพาระบบทุนนิยม ไม่ค่อยพึ่งตนเอง และไม่พึงพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ ดังนั้น จึงควรประหยัด พอเพียง และแสวงหาสิ่งที่จะพอหาได้ด้วยความสามารถของตนเอง หรือสิ่งใดที่แพงจนเกินฐานะตนจะหามาได้ ก็ควรหลีกเลี่ยง ยกเว้นบางอย่างที่หาสิ่งอื่นมาทดแทนไม่ได้ จำเป็นที่จะต้องซื้อก็ควรซื้อ^{๔๕๕}

สรุปได้ว่า ชุมชนนี้มีการบริหารจัดการปลูกฝังเรื่องคุณธรรม จริยธรรมของคนในชุมชนทุกระดับทั้งผู้นำและสมาชิกในชุมชน รวมถึงการสร้างขวัญหรือกำลังใจให้กับบุคคลแต่ละคนให้สามารถดำเนินชีวิตประจำวัน และการปฏิบัติงานที่ตนเองรับผิดชอบได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ทั้งนี้ ด้าน Morality การบริหารจัดการด้านคุณธรรม จริยธรรม พบว่า ทำให้คนในชุมชน มีปกติระมัดระวังตัวทางกาย วาจา ตลอดถึงทางใจ โดยมีความระลึกถึงสิ่งที่คิด กิจที่ทำ คำที่พูดได้ดี เป็นคนคุยกันได้ง่าย ยอมรับฟังกันได้ตามเหตุและผล และมีความพากเพียรอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้ปฏิบัติตนได้

^{๔๕๑} สัมภาษณ์ นายคำพา แก้วนระรา, ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านทับสวาย และปราชญ์ชาวบ้านด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๕๒} สัมภาษณ์ นายรวม วงษ์ศรี, ปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๕๓} สัมภาษณ์ นายนิคม ศรีวงษ์, ประธานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองกอง หมู่ที่ ๓ ตำบลโตนด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๕๔} สัมภาษณ์ นายพันธ์ ช้อนกลิ่น, กำนันตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๕๕} สัมภาษณ์ นายกลิน นวลโคกสูง, พัฒนาการจังหวัดนครราชสีมา, ๒๐ กันยายน ๒๕๕๙.

ถูกต้องตามบทบาทและหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในการครองตน ครองคน ครองงาน และครององค์กร สามารถทำให้เกิดความสมดุลหรือความมั่นคงทางจิตใจที่เข้มแข็ง มีพลัง มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ซึ่งเป็นคุณสมบัติของบุคคลแต่ละคนเพื่อต่อสู้กับความยากลำบากหรือเพื่อแก้ไขปัญหา อุปสรรคต่างๆ ได้สำเร็จ และเป็นองค์ประกอบที่มีส่วนสำคัญทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้ในมิติทางจิตใจ ตามตารางที่ ๔.๑๒ ต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑๒ แสดงความถี่และจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ ด้าน Morality การบริหารจัดการด้านคุณธรรม จริยธรรม

ประเด็น	ปริมาณ	
	ความถี่	รูป/คนที่
Morality การบริหารจัดการด้านคุณธรรม จริยธรรม เพื่อทำให้เกิดความสมดุลของการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน ด้านจิตใจ	๙	๓, ๑๑, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๘, ๒๑, ๒๕, และ ๒๙

๔.๒.๕ องค์ประกอบของการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ด้าน Material การบริหารจัดการวัสดุ/วัตถุดิบ

ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ ได้ให้ความเห็นว่า Material การบริหารจัดการวัสดุ/วัตถุดิบเป็นองค์ประกอบสำคัญอีกประการหนึ่งในการดำเนินงานในยุคปัจจุบันนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความระมัดระวังในการบริโภคใช้สอย เมื่อหลายสิบปีที่แล้ว พื้นที่ดั้งเดิมส่วนใหญ่ในชุมชนพื้นที่วิจัยดังกล่าวที่อยู่แถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างนั้น ยังขาดทรัพยากรแหล่งน้ำในการประกอบการเกษตร ทั้งป่าไม้ในพื้นที่ที่ถูกทำลาย แต่ประชาชนก็ไม่ปลูกป่าทดแทน พอถึงช่วงฤดูหน้าแล้ง ประชาชนจะประสบความเดือดร้อนอย่างหนัก อีกทั้งประชาชนส่วนใหญ่มีที่ดินทำกิน แต่ก็ไม่มีแหล่งน้ำเพื่อจะประกอบในทางการเกษตร^{๕๖} ต่อมาในภายหลัง ก็เกิดโครงการตามแนวพระราชดำรินในหลวงที่ทรงให้สร้างอ่างเก็บน้ำในชนบทต่างจังหวัด เพื่อเป็นสาธารณประโยชน์ ทำให้เกิดประโยชน์แก่คนในชุมชนทั่วไปโดยมาก ชุมชนในพื้นที่ จึงมีแหล่งทรัพยากรน้ำอย่างพอเพียง มีการปลูกป่าทดแทน เกิดความอุดมสมบูรณ์ตามลำดับ มีกฎหมายคุ้มครอง ชุมชนสามารถมีแหล่งน้ำใช้ได้ตลอดทั้งปี ในปัจจุบันนี้ นอกจากชลประทานในเขตพื้นที่ ซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐที่เข้ามาร่วมบูรณาการ หรือได้เข้ามาร่วมมือกันในการดำเนินกิจกรรม อาทิเช่น การปลูกป่าทดแทนในวันสำคัญ เช่น วันแม่แห่งชาติ วันพ่อแห่งชาติ มีการสนับสนุนส่งเสริมการบำรุงรักษา และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งแหล่งน้ำและป่าไม้จนสามารถพลิกฟื้นธรรมชาติให้อุดมสมบูรณ์คืนแทนสภาพป่าเดิมที่ถูกทำลายไป และที่สำคัญ คือ มีการส่งเสริมในด้านการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตรให้แก่ประชาชน มีการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ โดยมีการประชาสัมพันธ์ห้ามจับปลาในช่วงฤดูวางไข่ของปลา เพื่อเพิ่มและขยายพันธุ์ปลาให้มากต่อไป

^{๕๖} สัมภาษณ์ นางสาวศุภธิดา ศรีชาร์ตน์, ประชาชนชาวบ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกองตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

เพราะมีแหล่งน้ำที่สมบูรณ์เช่นนี้^{๕๕๗} จึงมีพืชพันธุ์ไม้และสมุนไพรที่เกิดเองตามธรรมชาติ รวมถึงพืชที่ประชาชนปลูกไว้อย่างมากมาย เช่น ต้นกก ไม้ไผ่ มะพร้าว กัลย และใบเตย เป็นต้น สามารถที่จะนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีพ สร้างรายได้ให้แก่ตนเอง จนสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด^{๕๕๘} แต่ก็ยังมีประชาชนบางส่วน เมื่อเสร็จฤดูเก็บเกี่ยวแล้ว ก็พากันเข้าไปตามเมืองใหญ่ๆ ในต่างจังหวัด เพื่อทำงานรับจ้างทั่วไป เสริมสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว จึงปล่อยให้พื้นที่สำหรับทำกินถูกทิ้งไว้อย่างเปล่าประโยชน์^{๕๕๙}

การบริหารจัดการด้านวัสดุหรือวัตถุดิบได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้น ย่อมทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในปัจจุบันนี้ มีทรัพยากรแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ สะดวกสบายกว่าอดีตที่ผ่านมา แต่ในทางกลับกันโรคภัยไข้เจ็บก็มีมากขึ้นตามไปด้วย^{๕๖๐} เนื่องจากประชาชนบางส่วนยังใช้สารเคมีเข้ามาช่วยในทางการเกษตรเพื่อเร่งผลผลิตให้แก่ตนเอง โดยไม่ได้คำนึงถึงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน จึงส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ เช่น แหล่งน้ำธรรมชาติมีสารเคมีปนเปื้อนอยู่ และก่อให้เกิดมลภาวะเป็นพิษทางอากาศ^{๕๖๑} ดังนั้น ในปัจจุบัน จึงมีการรณรงค์ในการช่วยกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น และประชาชนในชุมชน จำนวนไม่น้อย ก็ให้ความสำคัญในเรื่องนี้ เริ่มหันกลับมาใช้ปุ๋ยชีวภาพมากขึ้นกว่าเดิม โดยมีการหมักปุ๋ยชีวภาพ หรือปุ๋ยพืชสดใช้เองได้ การใช้สารเคมีในชุมชนจะค่อยๆ ลดลง สามารถทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย และได้รับผลผลิตทางการเกษตรที่ปลอดภัยมากขึ้น เพราะโดยส่วนใหญ่ชุมชนในพื้นที่วิจัยได้ดำเนินชีวิตตามแนวหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง^{๕๖๒}

ทั้งนี้ ในปัจจุบันเทคโนโลยีสมัยใหม่จะหลั่งไหลเข้ามามากในชุมชน เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และเริ่มมีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นใกล้ๆ ชุมชน ทำให้เกิดผลกระทบต่อระบบธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เมื่อเป็นเช่นนั้น ทั้งหน่วยงานภาครัฐกับหน่วยงานในชุมชนท้องถิ่น จึงพยายามให้ประชาชนในชุมชนร่วมกันรณรงค์ในเรื่องการปลูกป่าทดแทน และบำรุงรักษาแหล่งน้ำธรรมชาติในชุมชนของตน เพื่อพลิกฟื้นทรัพยากรธรรมชาติทั้งหลายให้เกิดความอุดมสมบูรณ์คืนทดแทนสภาพ

^{๕๕๗} สัมภาษณ์ นางสมจิต ไสระถาวร, ประชาชนชาวบ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๕๘} สัมภาษณ์ นายประเทือง พาโคกทม (ข้าราชการบ้านนาญ), ประธานกลุ่มฅาปนกิจสงเคราะห์หมู่บ้านทับสวาย หมู่ที่ ๑ และประชาชนชาวบ้านด้านโครงการเศรษฐกิจพอเพียง หมู่ที่ ๑ ตำบลทับสวาย อำเภอดงแกลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๕๙} สัมภาษณ์ นายกณภัทร์ สมศรี, พัฒนาการอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๖๐} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ลอยประโคน, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๖๑} สัมภาษณ์ นางสาวอารีรัตน์ หอมเนียม, พัฒนาการอำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๖๒} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

ธรรมชาติเดิมที่ถูกทำลายไป โดยลงไปในพื้นที่เพื่อให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนในเรื่องการประกอบอาชีพทางการเกษตร^{๔๖๓}

เพราะฉะนั้น ปัจจุบัน ประชาชนภายในชุมชนส่วนใหญ่ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนาทำไร่ ทำสวน จึงได้เริ่มให้ความสนใจในการทำการเกษตร โดยเฉพาะการเกษตรแบบผสมผสาน หรือการเกษตรทฤษฎีใหม่ของในหลวง ที่อาศัยแหล่งน้ำที่มีอยู่นี้ในประกอบอาชีพเสริม เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ตนและครอบครัว เช่น การเข้าร่วมเป็นสมาชิกในโครงการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร สามารถพัฒนาอาชีพทางการเกษตรให้มั่นคงตลอดไป^{๔๖๔} บางครอบครัวก็พยายามพึ่งตนเองในด้านทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์มากที่สุด จึงปลูกพืชผักสวนครัวทุกอย่างที่กินได้ในพื้นที่ว่างของตน รวมถึงปลูกพืชสมุนไพรพื้นบ้าน อาทิเช่น ขามข้าง และอ้อยดำ เพราะพืชเหล่านี้สามารถนำมารักษาแก้โรคพืชสำแลงได้ตามภูมิปัญญาท้องถิ่นตามความเหมาะสมที่พอให้ตัวเองดำรงตนได้^{๔๖๕}

สรุปได้ว่า Material การบริหารจัดการด้านวัสดุ/วัตถุดิบทางธรรมชาติ พบว่า ทำให้คนในชุมชนมีปฏิกิริยารู้จักคุณค่าของสิ่งของที่เป็นปัจจัยพื้นฐานของการดำรงชีพ และทำให้มีความรู้จักรักพอดีในการใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน รวมถึงวัสดุสิ่งของต่างๆ รมงรงค์ให้ร่วมแรงร่วมใจมีจิตอาสาปลูกจิตสำนึกอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมภายในชุมชนของตนเอง และให้มีความฉลาดรอบรู้ในการใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน รวมถึงวัสดุสิ่งของต่างๆ ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมที่ถูกนำไปใช้ และเกิดการทดแทน รักษาฟื้นฟูให้ดีขึ้นเช่นเดิม และทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธในมิติทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตามตารางที่ ๔.๑๓ ต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑๓ แสดงความถี่และจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ ด้าน Material การบริหารจัดการด้านวัสดุ/วัตถุดิบ

ประเด็น	ปริมาณ	
	ความถี่	รูป/คนที่
Material การบริหารจัดการด้านวัสดุ/วัตถุดิบ เพื่อทำให้เกิดความสมดุลของการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน ด้านทรัพยากรธรรมชาติ	๑๐	๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๕, ๑๖, ๑๘, ๒๔, ๒๖, และ ๓๐

^{๔๖๓} สัมภาษณ์ นายไพฑูรย์ บาลโสง, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๖๔} สัมภาษณ์ นายพันธ์ ช้อนกลิ่น, กำนันตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๖๕} สัมภาษณ์ พันตำรวจโท เสนีย์ ธรรมนิยม, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

๔.๒.๖ องค์ประกอบของการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ด้าน Man การบริหารจัดการด้านคน

ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ ได้ให้ความเห็นว่า การบริหารจัดการด้านคน ในชุมชนพื้นที่วิจัย ทั้ง ๔ ชุมชนดังกล่าว ซึ่งถือว่าเป็นชุมชนชนบทในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างนั้น นับตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ประชาชนส่วนใหญ่ยังให้ความสำคัญในด้านสังคม วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ในการดำเนินกิจกรรมแบบการมีส่วนร่วมตามบริบทของภูมิสังคมของตนเอง หรือตามทุนทางสังคม ทุนชุมชน หรือทุนทางวัฒนธรรม และให้ความร่วมมือกันเป็นอย่างดี ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องงานทำบุญต่างๆ เช่น งานอุปสมบท และงานศพ เป็นต้น รวมถึงงานประเพณีในช่วงเทศกาลต่างๆ ที่มีขึ้นภายในชุมชนของตนเองและใกล้เคียง เช่น ฮีต ๑๒ คลอง ๑๔ ตามประเพณีคนไทยอีสาน^{๔๖๖} และประเพณีคนไทยเขมร ก็จะมีเชื่อเชื่อด้านการเข้าทรงเจ้า (แซนละมั่วด) การเซ่นไหว้โดนตา หรือการกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในชุมชน (แซนโดนตา) และการเซ่นไหว้ผีปะกำ (การกราบไหว้บรรพบุรุษ) เป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้กับตนเอง ทั้งนี้ นับว่าเป็นการสอนให้เกิดความรู้จักกตัญญูตเวทิตาคุณต่อบรรพบุรุษและผู้มีพระคุณ^{๔๖๗}

ส่วนความสัมพันธ์ทางสถาบันครอบครัวนั้น บางครอบครัวยังมีปัญหาในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันน้อยมาก เพราะพ่อแม่และลูกไม่ค่อยมีโอกาสพบปะกัน เพราะว่าต่างคนก็ต่างอ้างว่า มีหน้าที่ของตนที่จะต้องทำ จึงเป็นสาเหตุทำให้เกิดปัญหาระดับครอบครัวตามมา ซึ่งทำให้ผู้ปกครองไม่ค่อยมีเวลาสั่งสอนบุตรหลานของตนเอง และกลายเป็นปัญหาระดับชุมชนในที่สุด ทำให้คนในชุมชนบางส่วนมีความเห็นแก่ตัว มุ่งแต่ผลประโยชน์ส่วนตนมากขึ้น ที่สำคัญในปัจจุบัน ก็คือทำให้เกิดปัญหาร้ายแรงตามมา อาทิเช่น มียาเสพติดแพร่ระบาดเข้ามาในชุมชน เป็นต้น^{๔๖๘}

ฝ่ายผู้นำชุมชน พร้อมทีมงาน และสมาชิกภายในชุมชนที่เกี่ยวข้องในการบริหารปกครองทุกภาคส่วน เมื่อทราบปัญหาเหล่านี้แล้ว ได้พยายามร่วมกันหาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมงานประเพณีต่างๆ ที่จะเป็นตัวเชื่อมโยงทุกคนภายในชุมชนเข้าด้วยกัน เพื่อเสริมสร้างความอบอุ่น และความสามัคคีให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนในชุมชนตนเองทุกระดับ เริ่มตั้งแต่ระดับครอบครัวเป็นต้นไป โดยใช้ศาสนสถาน และหลักธรรมในศาสนาเป็นสื่อกลางเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวให้เกิดความรักใคร่ ประองตอง และผูกพันต่อกันและกัน^{๔๖๙}

^{๔๖๖} สัมภาษณ์ นายคำพา แก้วนระรา, ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านทับสวาย และปราชญ์ชาวบ้าน ด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๖๗} สัมภาษณ์ นายวรเมธ กันสุมาโล, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๑ กันยายน, ๒๕๕๙.

^{๔๖๘} สัมภาษณ์ นางสมจิต โสระถาวร, ปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๖๙} สัมภาษณ์ นายไพฑูรย์ บาลโสง, นายองค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

ดังนั้น การสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวมีความสำคัญมาก เพราะถ้าสถาบันครอบครัวเกิดความอบอุ่นเสียแล้ว ประชาชนในระดับชุมชนก็จะเกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันตามมา เมื่อทำกิจการหรือกิจกรรมใดๆ ก็จะสำเร็จได้ง่าย และถ้าองค์กรใดมีการบริหารจัดการองค์กรที่ดี มีความเข้าใจที่ตรงกัน ได้ โดยให้ทุกคนในองค์กร มีส่วนร่วมในทุกด้าน และมีความเชื่อถือไว้วางใจกันและกัน ก็จะสามารถจะพัฒนาองค์กรของตนให้ประสบผลสำเร็จได้^{๔๗๐}

อนึ่ง ปัจจุบันนี้ ระหว่างผู้นำกับประชาชนที่เป็นลูกบ้านในชุมชนส่วนใหญ่ก็ยังมีความเป็นปึกแผ่นช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน และพยายามร่วมกันพัฒนาชุมชนตนเองให้เกิดความเข้มแข็งและสงบสุข^{๔๗๑}

ส่วนการสร้างความสัมพันธ์ในระดับชุมชนภายในชุมชนนั้น ประชาชนให้ความร่วมมือในด้านต่างๆ ดีขึ้น มีการแลกเปลี่ยนความรู้ และมีการกระจายข่าวสารระหว่างผู้นำชุมชนกับคนในชุมชน หรือระหว่างชุมชนกับชุมชนภายในตำบลอย่างทั่วถึงกัน รวมถึงองค์กร/หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน กับชุมชนก็มีการประสานงานและร่วมงานกัน^{๔๗๒}

นอกจากนี้ ประชาชนภายในชุมชน ส่วนใหญ่ยังให้ความสำคัญกับทางพระศาสนา มีการฟังเทศน์ฟังธรรมในวันอัมมัสสวนะ หรือวันพระ หรือในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาตามวัดต่างๆ ภายในตำบล เช่น มีการจัดโครงการกิจกรรมต่างๆ ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เพื่อเสริมสร้างให้ประชาชนมีส่วนร่วมในชุมชนมากขึ้น และเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันของคนในชุมชน^{๔๗๓}

สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คนในชุมชนก็ยังคงอาศัยวัดเป็นสถานที่ประชุม หรือปรึกษาหารือในเรื่องราวต่างๆ อยู่เป็นประจำ รวมถึงใช้เป็นสถานที่จัดงานเทศกาลต่างๆ ร่วมกัน สร้างความสามัคคี เป็นการรักษาขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่นในชุมชนให้คงอยู่ตลอดไป^{๔๗๔} แม้ในปัจจุบัน บางครั้ง จะมีข่าวที่ไม่ดีเกี่ยวกับพระสงฆ์เกิดขึ้นก็ตาม แต่ก็ไม่ได้ทำให้คนส่วนใหญ่ในชุมชนหวั่นไหว และเสื่อมศรัทธาตามข่าวที่ปรากฏในสื่อต่างๆ นั้น ในทางกลับกัน คนที่ไม่มีสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ จะทำให้ตนเองไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ตามปกติ เหมือนกับคนที่ไม่มีหลักธรรมเป็นที่พึ่งทางใจ^{๔๗๕}

^{๔๗๐} สัมภาษณ์ นายกลิน นวลโคกสูง, พัฒนาการจังหวัดนครราชสีมา, ๒๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๗๑} สัมภาษณ์ นายประเทือง พาโคกทม (ข้าราชการบำนาญ), ประธานกลุ่มฃาปนกิจสงเคราะห์หมู่บ้านทับสวาย หมู่ที่ ๑ และปราชญ์ชาวบ้านด้านโครงการเศรษฐกิจพอเพียง หมู่ที่ ๑ ตำบลทับสวาย อำเภอย่วยแกลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๗๒} สัมภาษณ์ นายนิคม ศรีวงษ์, ประธานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองกอง หมู่ที่ ๓ ตำบลโดด อำเภอยุทธ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๗๓} สัมภาษณ์ นางพนิดา เขียวรัมย์, ประธานคณะกรรมการด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอยุทธ์ศรีสะเกษ, ๔ กันยายน, ๒๕๕๙.

^{๔๗๔} สัมภาษณ์ พันตำรวจโท เสนีย์ ธรรมนิยม, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลโดด อำเภอยุทธ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๗๕} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ลอยประโคน, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอยุทธ์ศรีสะเกษ, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

สรุปได้ว่า Man การบริหารจัดการด้านคน พบว่า ทำให้ทุกคนที่เป็นผู้นำและสมาชิกในชุมชน รวมถึงสมาชิกในกลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆ มีศีลธรรม ความประพฤติ เคารพ มีใจใฝ่ในธรรม หลักการหรือความถูกต้อง มีความยุติธรรม ความเสมอภาค และเคารพต่อสิทธิเสรีภาพของคนในสังคม มีมิตรและเครือข่ายที่ดีในการทำงานร่วมกัน และมีปัญญาทำให้รู้จักวินัย ระเบียบ แบบแผน กฎเกณฑ์ต่างๆ ที่เหมาะสมทางสังคม ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลหรือความมั่นคงเข้มแข็งของกลุ่มคน ครอบครัว ชุมชน รวมถึงองค์กรทางสังคมในชุมชน หรือทุกคนที่เกี่ยวข้องกับระบบสังคม วัฒนธรรม และการเมือง การปกครองภายในชุมชนนั้น และทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธในมิติทางสังคม วัฒนธรรม ตามตารางที่ ๔.๑๔ ต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑๔ แสดงความถี่และจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับ ด้าน Man การบริหารจัดการด้านคน

ประเด็น	ปริมาณ	
	ความถี่	รูป/คนที่
Man การบริหารจัดการด้านคน เพื่อทำให้เกิดความสมดุลของการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน ด้านสังคม วัฒนธรรม	๑๐	๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๘, ๑๙, ๒๒, ๒๔, ๒๖, และ ๒๙

จากคำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับการบริหารจัดการตามหลัก 6M's มี Management การบริหารจัดการ เป็นต้น ดังกล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น สามารถนำหลักพุทธธรรมที่ผู้วิจัยได้กำหนดเป็นฐานคิด คือหลักนาถกรณธรรม ๑๐ มานำเสนอพร้อมคำนิยาม อันประกอบด้วย ๑) ศีลนาถกรณธรรม หมายถึง การมีความรับผิดชอบ มีระเบียบ วินัย และมีกฎ กติกาที่ดีของชุมชน ๒) พาหุสัจจนาถกรณธรรม หมายถึง การมีความใฝ่รู้และแสวงหาแหล่งเรียนรู้ที่ดี ๓) กัลยาณมิตตตนาถกรณธรรม หมายถึง การมีมิตรและภาคีเครือข่ายที่ดีในการทำงานร่วมกัน ๔) โสวัจจสตา หมายถึง การรู้จักพูดคุยกันง่าย ยอมรับฟัง และเข้าใจกันดีของคนในชุมชน ๕) กิงกรณียะสุ ทักขตนาถกรณธรรม หมายถึง การมีจิตอาสา หรือมีจิตสาธารณะในการช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ๖) ธรรมกามตนาถกรณธรรม หมายถึง การมีหลักการในการทำงานอย่างถูกต้องตามเหตุและผลทั้งในส่วนตนและส่วนรวม ๗) วิริยารัมภนาถกรณธรรม หมายถึง การมีความมุ่งมั่นเพียรพยายามในการทำงานที่ดี ๘) สันตุฎฐีนนาถกรณธรรม คือ การมีความพอเพียง พอใจในการบริโภคและใช้สอยของที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า ๙) สตินาถกรณธรรม คือ การมีสติระลึกรอบในสิ่งที่คิด กิจที่ทำ คำที่พูด และรู้เท่าทันสภาพการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทางสังคมได้ดี และ ๑๐) ปัญญานาถกรณธรรม คือ การมีความฉลาดรอบรู้ดีในดำรงชีพในสังคม โดยมีการนำมาบูรณาการกับหลักทรัพยากรทางการบริหารจัดการ (Management Resources) คือ 6M's ที่ได้กำหนดไว้เป็นฐานคิดในทางหลักรัฐประศาสนศาสตร์ดังที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไว้แล้วข้างต้นนั้น อันประกอบด้วย ๑) Management การบริหารจัดการ ๒) Machine การบริหารจัดการด้านเครื่องมือ/เครื่องจักร ๓) Money การบริหาร

จัดการด้านเงินทุน/งบประมาณ ๔) Morality การบริหารจัดการด้านคุณธรรม จริยธรรม ๕) Material การบริหารจัดการด้านวัสดุ/วัตถุดิบ และ ๖) Man การบริหารจัดการด้านคน สืบเนื่องจากชุมชนพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ ชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ที่ผู้วิจัยได้กำหนดเป็นพื้นที่เป้าหมายในการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพในครั้งนี้ ดังผู้วิจัยจะนำเสนอสาระสำคัญของการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อให้เห็นเป็นแนวทางการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืนต่อไป

ผู้ให้ข้อมูลหลัก ส่วนใหญ่ได้ให้ความเห็นว่า

๑) ศีลนาถกรรมธรรม คือ การมีความรับผิดชอบ มีระเบียบ วินัย และกฎ กติกาที่ดีของชุมชน ผลการศึกษาจากกรณีศึกษาของผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่ พบว่า ภายใต้อุปสรรคที่ได้ดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ทั้งในระดับครอบครัวและระดับชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จนประสบผลสำเร็จได้รับการยกย่องแต่งตั้งให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ มีการบริหารจัดการชุมชนของตนเองให้พึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน เพราะฉะนั้น ในเบื้องต้น ทุกคนในชุมชนจึงควรประยุกต์ใช้หลักศีลทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือกฎ ระเบียบ กติกาที่ทุกคนควรยึดประพฤติปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เรียกได้ว่า เป็นเครื่องมือในการช่วยบริหารจัดการเพื่อเสริมสร้างให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้ในด้านต่างๆ คือ ด้านระบบงาน ด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจชุมชน จิตใจ เพื่อให้เกิดประสิทธิผลและประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น^{๔๗๖} เพราะว่าคนที่มีศีลธรรมประจำใจ เช่น ศีล ๕ ย่อมมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สามารถจะอยู่ร่วมในสังคมได้อย่างสงบสุข และไม่สร้างความวุ่นวายให้เกิดขึ้นภายในชุมชน แต่ในปัจจุบัน เมื่อกล่าวโดยภาพรวม ประชาชนในชุมชนบางส่วนเท่านั้นที่จะประพฤติปฏิบัติตามศีล ๕ ได้ครบทุกข้อ เนื่องจากบางคนขาดการปลูกฝังในเรื่องคุณธรรมโดยเฉพาะเกี่ยวกับเรื่องศีลแล้ว เป็นเรื่องพื้นฐานของชีวิตคนที่ต้องใส่ใจเป็นสำคัญ แต่ปกติของคนในปัจจุบันบางครั้งอาจจะมองข้ามความสำคัญในการอบรมฝึกกายและวาจาให้เรียบร้อย หรืออบรมขัดเกลาจิตใจตนเองจนไม่มีเวลาวางพอเพื่อที่จะเข้าวัดฟังเทศน์ฟังธรรม และมักจะเร่งรีบอยู่ในเรื่องการทำมาหาเลี้ยงชีพประจำวัน ดังนั้น ประชาชนทุกระดับ จึงควรจะต้องมั่นอยู่ในศีล ๕ เป็นพื้นฐานก่อน จึงทำให้รู้จักผิดชอบชั่วดีในการดำเนินชีวิต^{๔๗๗}

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สามารถจะบูรณาการกับการบริหารจัดการชุมชน หรือว่าสามารถจะนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน หรือพัฒนากลุ่มองค์กรนั้นๆ ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งจนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธ ซึ่งที่ผ่านมาพบเห็นแล้วว่า บางชุมชน สมมติอย่างเช่น หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นต้นแบบ เป็นต้น พอได้รับรางวัลปีนี้มาแล้ว แต่อาจจะไม่แน่เสมอไปว่าเขาจะยั่งยืน จะเรียกว่า ขาดความเป็นปรกติ ไม่เกิดความยั่งยืน หรือขาดภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวก็ได้ ทีนี้ มองถึงประเด็นทางหลักพุทธศาสนา มีหลักธรรมตรงไหนบ้าง ที่จะไปช่วย

^{๔๗๖} สัมภาษณ์ นายคำพา แก้วนะรา, ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านทับสวาย และปราชญ์ชาวบ้านด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๗๗} สัมภาษณ์ พระสุบิน ปณีโต, เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขานักปฏิบัติธรรม (คุณภาพชีวิต) พุทธศักราช ๒๕๔๐ และผู้ก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต, ๑๘ กันยายน ๒๕๕๙.

ให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัย แนวคิดทางพระพุทธศาสนาเป็นต้นแบบและเป็นแนวทาง เพื่อจะพัฒนางานให้มีประสิทธิผลและ ประสิทธิภาพ ดังที่ท่านพระมหาจุฬินชัย วชิรเมธี ผู้อำนวยการสถาบันวิมุตตยาลัย (Vimuttayalaya Institute) ศูนย์วิปัสสนาสากลไร่เชิญตะวัน ได้แสดงทัศนะไว้เป็นแนวทางส่งเสริมว่า ถ้าจะส่งเสริมให้ ชุมชนแต่ละชุมชนนั้นให้มีความยั่งยืนได้นั้น จำต้องช่วยแนะนำแนวทางให้เขาช่วยตัวเองได้ เราต้อง ช่วยให้เขาช่วยตัวเองได้ ต้องช่วยให้เขาเติบโตได้ด้วยตัวเอง และต้องส่งเสริมให้เขาเกิดความรู้สึกเป็นผู้ มีส่วนร่วมในความสุข ความสำเร็จ ความเจริญ หรือความดีความชอบในการร่วมมือกันทำงาน แม้แต่ การมีส่วนร่วมรับผิดชอบในความล้มเหลวของชุมชนนั้นๆ ด้วยตัวของเขาเอง นั้นหมายถึง การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์ด้วยกันในทุกขั้นตอนในข้อที่ว่า ศิล นี้ แทบจะไม่ต้องกล่าวถึง เพราะเป็นที่รู้จักกันอยู่แล้ว แต่ว่าถ้าจะไม่กล่าวก็จะเป็นการบกพร่องไป และที่ พระพุทธองค์ได้กำหนดให้เป็นข้อแรกของหลักกถากรรมธรรมนั้น ย่อมมีความหมายหรือนัยที่ลึกซึ้ง แน่นนอน จึงจำเป็นต้องนำมากล่าวตามสมควรเป็นเบื้องต้น เพราะการบริหารจัดการงานต่างๆ นั้น บุคคลผู้เกี่ยวข้องย่อมต้องอาศัยหลักศีลข้อนี้เป็นที่ตั้ง ด้วยเหตุผลว่าการทำงานใดๆ ก็ตาม กรรมหลัก ศีลธรรมเป็นที่ตั้งกำกับไว้เบื้องต้น การทำงานนั้นๆ จึงจะเป็นไปได้อย่างเรียบร้อย และคำว่า ศิล นี้ ถ้า แปลตามหลักพระพุทธศาสนานั้น อาจจะแปลความหมายได้หลายนัย เช่น แปลว่า ปกติบ้าง แปลว่า เย็นบ้าง^{๔๗๘}

จะเห็นได้ว่า นัยของศีล ที่แปลว่าปกติ นั้น หมายความว่า ควบคุมพฤติกรรมทางกายและ วาจาให้เรียบร้อยหรือให้อยู่ในภาวะปกติ กล่าวคือทำให้มีมารยาททางกาย และทางวาจาที่ดีงาม โดย หลีกเลี่ยงจากการประพฤติสิ่งไม่ดีที่จะก่อให้เกิดความเสียหายทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้ส่วนรวมในทาง กายและทางวาจา โดยเฉพาะในการทำงานกับเพื่อนร่วมงานหรือกับหมู่คณะในชุมชน และในองค์กร หน่วยงานต่างๆ ยิ่งจำเป็นต้องมีปกติในการประพฤติปฏิบัติตามระเบียบ ข้อบังคับ กฎ กติกาของ สังคมนั้นๆ อย่างเคร่งครัด เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยเป็นแบบเป็นแผนมาตรฐานเดียวกัน อันจะ ทำให้มีการดำเนินงานหรือการบริหารจัดการงานของชุมชนให้เกิดประสิทธิผลและประสิทธิภาพได้ อย่างคุ้มค่า

เมื่อกกล่าวถึงหลักศีลธรรมที่เป็นกฎกติกาพื้นฐานทางสังคมของมนุษย์ชนแล้ว ในที่นี้ ก็เป็น การเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการชุมชน ซึ่งมีฝ่ายฆราวาสเป็นผู้ดำเนินการในฝ่ายบ้านเมืองที่จะต้อง ยึดหลักศีลธรรมเป็นตัวนำทาง นอกเหนือจากฝ่ายพระสงฆ์หรือฝ่ายนักบวชบรรพชิตที่มีศีลหรือ สิกขาบทเป็นหลักให้ยึดถือประพฤติปฏิบัติตาม ในทางพระพุทธศาสนานั้น ได้มีการกำหนดศีลให้เป็น บัญญัติไว้ ๕ ประการ อย่างที่รู้จักกันหรือเรียกกันว่า ศิล ๕ ได้แก่ ๑) ห้ามไม่ให้เบียดเบียนหักล้าง ผลาญชีวิตกัน ๒) ห้ามไม่ให้ลักขโมย คดโกง หรือห้ามไม่ให้ทุจริตคอร์รัปชัน ๓) ห้ามไม่ให้ประพฤติผิด ประเวณีหรือประพฤติผิดในกามารมณ์ ๔) ห้ามไม่ให้พูดปดโกหกหลอกลวงผู้อื่นให้เกิดความเสียหาย

^{๔๗๘} พระมหาจุฬินชัย วชิรเมธี, ป.๓.๙, ผู้อำนวยการสถาบันวิมุตตยาลัย (Vimuttayalaya Institute) ศูนย์วิปัสสนาสากลไร่เชิญตะวัน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย, ๘ ตุลาคม ๒๕๕๙.

และ ๕) ห้ามไม่ให้เสพของมีนเมาทุกชนิดอันจะก่อให้เกิดความประมาทหรือขาดสติเสียได้^{๔๗๙} ข้อบัญญัติทั้ง ๕ ประการนี้ เมื่อกล่าวถึงทางการดำรงชีพอยู่ของฝ่ายมนุษยผู้ครองเรือนหรือประชาชนทั่วไป ก็อาจจะเรียกได้อีกชื่อหนึ่งว่า มนุษยธรรม หลักธรรมของมนุษยชนนั่นเอง ที่จะพึงประพฤติปฏิบัติตนให้เรียบร้อยทั้งทางกายและวาจา ส่วนนัยของศีลที่แปลว่า เย็น นั้น หมายความว่า ทำให้เยือกเย็นทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น เพราะไม่มีความเดือดร้อน หรือความเร่าร้อนใจอันเกิดจากการประพฤติดีเสียหายนในการดำเนินชีวิตหรือการปฏิบัติงานทั้งของส่วนตนและของส่วนรวม กลายเป็นความสงบร่มเย็นหรือทำให้อยู่เย็นเป็นสุข มิใช่อยู่ร้อนนอนทุกข์^{๔๘๐}

ในขณะที่ผู้นำที่มีหน้าที่ในทางการปกครอง หรือมีหน้าที่ในทางการบริหารนั้น ปัจจุบันเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่ผู้อยู่ใต้การปกครองหรือผู้ใต้บังคับบัญชา มักจะเคารพ นับถือ และเชื่อถือในเรื่องของความรู้ความสามารถและความประพฤติที่ดียิ่งกว่า เป็นผู้ที่มีคุณลักษณะที่เหนือตนเอง จึงพอจะเป็นแบบอย่างที่ดีให้ประพฤติปฏิบัติตามได้^{๔๘๑} เพราะฉะนั้น ตั้งแต่โบราณมา บุคคลที่เป็นผู้นำ จึงจำเป็นต้องฝึกฝนอบรมตนเองให้มีความรู้คู่กับคุณธรรมเพื่อให้เป็นแบบเป็นหลักไว้ให้ผู้อื่นพอที่จะยึดเป็นแบบฉบับได้ เมื่อมีแบบฉบับที่ดีมีมาตรฐานดี ไม่ใช่มีแบบฉบับที่ขาดทะเลว หรือไม่ใช่มีหลักที่ผิดแล้ว การปกครองหรือการบริหารก็จะดูมีความศักดิ์สิทธิ์ ถ้ากล่าวถึงในปัจจุบันนี้ ก็เข้ากับหลักการที่ว่า มีการปกครองหรือการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ^{๔๘๒}

ดังนั้น การบริหารจัดการงานต่างๆ ภายในชุมชน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้นำที่เป็นทั้งฝ่ายปกครองท้องถิ่นและเป็นฝ่ายบริหารท้องถิ่น และทีมงาน รวมถึงสมาชิกในชุมชน สมควรที่มียึดกฎเกณฑ์ กติกา ระเบียบแบบแผน หรือข้อที่ว่า ศีล นี้เอง ให้เป็นอย่างเดียวกันในการดำเนินงาน เพื่อให้การบริหารจัดการงานเป็นไปอย่างมีคุณภาพ โดยข้อสำคัญการมีกฎกติกาที่ดีในการปฏิบัติย่อมทำให้เกิดภาวะปรกติในการทำงานร่วมกันอย่างมีความสุขสบาย เย็นใจ และทำให้งานออกมาเรียบร้อยดีงาม ดังที่ว่า ศีล แปลว่า ปรกติ หรือเย็น^{๔๘๓} แต่ตรงกันข้าม หากว่าไม่มีกฎไม่มีเกณฑ์ กติกาในการทำงานเป็นแบบอย่างเดียวกัน ก็ย่อมจะประสบความล้มเหลว ไม่สามารถบริหารจัดการงานของตนเองและส่วนรวมให้เป็นที่ไปสู่เป้าหมายได้สำเร็จ ไม่เกิดความยั่งยืนได้ ซึ่งลักษณะของความไม่ยั่งยืนเช่นนี้ทางพุทธศาสนา เรียกว่า ขาดศีล คือขาดความเป็นปรกติ กล่าวคือไม่มีความมั่นคง เพราะไม่สามารถ

^{๔๗๙} สัมภาษณ์ พระสุบิน ปณีโต, เจ้าอาวาสวัดไร่ล่อม จังหวัดตราด ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขามัธยมศึกษาชาวบ้าน (คุณภาพชีวิต) พุทธศักราช ๒๕๔๐ และผู้ก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต, ๑๘ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๘๐} สัมภาษณ์ พระมหาวิฑูชัย วชิรเมธี, ป.ธ.๙, ผู้อำนวยการสถาบันวิมุตตยาลัย (Vimuttayalaya Institute) ศูนย์วิปัสสนาสากลไร่เชิงตะวัน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย, ๘ ตุลาคม ๒๕๕๙.

^{๔๘๑} สัมภาษณ์ นายคำพา แก้วนะรา, ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านทับสวาย และปราชญ์ชาวบ้านด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๘๒} สัมภาษณ์ พระสุบิน ปณีโต, เจ้าอาวาสวัดไร่ล่อม จังหวัดตราด ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขามัธยมศึกษาชาวบ้าน (คุณภาพชีวิต) พุทธศักราช ๒๕๔๐ และผู้ก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต, ๑๘ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๘๓} สัมภาษณ์ พระมหาวิฑูชัย วชิรเมธี, ป.ธ.๙, ผู้อำนวยการสถาบันวิมุตตยาลัย (Vimuttayalaya Institute) ศูนย์วิปัสสนาสากลไร่เชิงตะวัน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย, ๘ ตุลาคม ๒๕๕๙.

อ้างหรือรักษาสิ่งที่เคยมีมาให้นั่นคงอยู่ได้นาน หรือเพราะไม่สามารถปรับตัวให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดการแปรผันได้ตลอดเวลา^{๔๘๔}

จากผลการบูรณาการใช้หลักศีลกับการบริหารจัดการตามหลัก 6M's โดยเฉพาะหลักศีล ๕ ในแต่ละข้อนั้น ผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่ได้ให้ข้อมูลรับรองว่า เนื่องจากหลักศีล ๕ นี้เป็นหลักพื้นฐานที่ประชาชนพอจะรู้จักและเข้าใจกับกฎเกณฑ์ได้ในการดำเนินชีวิต ดังนั้น การบริหารจัดการชุมชนโดยการนำหลักศีลมาบูรณาการด้วยแล้ว ย่อมทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิฤทธิพิทุธได้ทั้งในด้านระบบการทำงาน ด้านเศรษฐกิจชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านจิตใจ และด้านสังคม วัฒนธรรม พอจะประมวลจำแนกได้เป็นกรณีศึกษา ดังต่อไปนี้

ศีลข้อที่ ๑ สามารถบูรณาการใช้กับด้าน Material การบริหารจัดการด้านเครื่องมือ/เครื่องจักร ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิฤทธิพิทุธในทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะว่า คนที่มีศีลข้อที่ ๑ ย่อมเป็นผู้มีไม่ตรีจิตต่อสัตว์ทุกจำพวก และเว้นจากการเบียดเบียนหรือทำร้ายผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน จึงสามารถพึ่งตนเองได้ด้วยการรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น ดิน แหล่งน้ำ และป่าไม้ เป็นต้น ให้เกิดประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่าอย่างสูงสุด^{๔๘๕} ทำให้มีจิตสำนึกที่ดี รู้จักใช้อย่างประหยัดพอเพียง และก็ทำให้รู้จักบำรุงรักษา สงวนไว้ และฟื้นฟูให้มีสภาพอยู่ตลอดเวลา โดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเหล่านั้นให้เสียหายไป อันจะก่อให้เกิดผลกระทบหรือทำร้ายสัตว์ทั้งหลายที่อาศัยอยู่ตามทรัพยากรธรรมชาติ^{๔๘๖}

ศีลข้อที่ ๒ สามารถบูรณาการใช้กับด้าน Money การบริหารจัดการด้านเงินทุน/งบประมาณ ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิฤทธิพิทุธในทางเศรษฐกิจชุมชน และด้าน Morality การบริหารจัดการด้านคุณธรรม จริยธรรม ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิฤทธิพิทุธในทางจิตใจ เพราะคนที่ปฏิบัติตามหลักศีลข้อที่ ๒ ย่อมเป็นผู้เว้นจากการเบียดเบียนกันและกัน คือ ไม่เบียดเบียนทรัพย์สินผู้อื่นทั้งโดยตรงหรือโดยอ้อม และเป็นผู้มีลักษณะความพร้อมทางด้านจิตใจ คือ มีความพึงพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่แล้ว หรือแสวงหามาได้โดยสุจริต พร้อมทั้งจะต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคในการทำมาหาเลี้ยงชีพ ทั้งทำให้รู้จักควบคุมจิตใจตนเองได้ โดยไม่ยอมยกมือยกเท้าได้จนเกินไปในสิ่งที่ไม่ใช่ของตนเองและเป็นสิ่งเกินความสามารถที่ตนเองจะหาได้ ซึ่งเป็นเหตุให้ประพฤติทุจริตทุกอย่าง ก่อให้เกิดการคดโกงผู้อื่นหรือเกิดการทุจริตคอร์รัปชั่น เป็นต้น^{๔๘๗} ดังนั้น จึงสามารถที่จะพึ่งตนเองได้ด้วยจิตใจที่ไม่ท้อแท้ท้อถอยในการที่จะทำมาหากินหรือเลี้ยงชีวิตในทางที่สุจริตชอบธรรม มีความหมั่น

^{๔๘๔} สัมภาษณ์ พระสุบิน ปณีโต, เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขานิติปัญญาชาวบ้าน (คุณภาพชีวิต) พุทธศักราช ๒๕๔๐ และผู้ก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต, ๑๘ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๘๕} สัมภาษณ์ นางสาวอารีรัตน์ หอมเนียม, พัฒนาการอำเภอเกาะช้าง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๘๖} สัมภาษณ์ นายกณภัทร์ สมศรี, พัฒนาการอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๘๗} สัมภาษณ์ พระสุบิน ปณีโต, เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขานิติปัญญาชาวบ้าน (คุณภาพชีวิต) พุทธศักราช ๒๕๔๐ และผู้ก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต, ๑๘ กันยายน ๒๕๕๙.

เพียร และอดทนเข้มแข็ง เพื่อหารายได้เพิ่มให้เกิดขึ้นแก่ครอบครัว รวมถึงมีรายได้เพียงพอต่อรายจ่าย และไม่สร้างภาวะหนี้สินให้เกิดขึ้นโดยไม่จำเป็น^{๔๘๘}

ศีลข้อที่ ๓ สามารถบูรณาการใช้กับด้าน Man การบริหารจัดการด้านคน ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธในทางสังคม วัฒนธรรม เพราะว่าคนที่ปฏิบัติตามหลักศีลข้อที่ ๓ ย่อมเป็นผู้เว้นจากการสร้างความแตกร้าที่จะเกิดขึ้นแก่คนที่อยู่ร่วมกันในสังคมทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว องค์กร และชุมชน สามารถทำให้ผู้อื่นในสังคมทั้งชายและหญิงไว้เกิดความไว้วางใจหรือเกิดความไว้วางใจกันและกันในการที่จะร่วมงานด้วย^{๔๘๙} รวมถึงเป็นการสร้างประโยชน์เพื่อส่วนรวม และสร้างมิตรภาพที่ดีให้เกิดขึ้นแก่เพื่อนมนุษย์ในสังคม ดังนั้น จึงสามารถพึ่งตนเองได้ด้วยการอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคมอย่างสงบสุข^{๔๙๐}

ศีลข้อที่ ๔ สามารถบูรณาการใช้กับด้าน Man การบริหารจัดการด้านคน ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธในทางสังคม วัฒนธรรม เพราะว่าคนที่ปฏิบัติตามหลักศีลข้อที่ ๔ ย่อมเป็นคนที่มีสัจจะ คือ ซื่อสัตย์ ซื่อตรง หรือจริงใจต่อผู้อื่น เป็นการเว้นจากวจีทุจริต คือ การโกหก หลอกลวงผู้อื่น เพื่อจะให้ได้มาซึ่งประโยชน์ตามที่ตนเองต้องการ^{๔๙๑} ดังนั้น จึงสามารถพึ่งตนเองได้ด้วยการอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคมแบบฉันทมิตรไมตรีต่อกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง ย่อมเป็นผู้ที่น่าเชื่อถือและไว้วางใจของคนในสังคม หรือนำคบหาสมาคมด้วยอย่างสนิทใจ และไม่ก่อความเสียหายให้เกิดขึ้นแก่สังคมส่วนรวม^{๔๙๒}

ศีลข้อที่ ๕ สามารถบูรณาการใช้กับด้าน Machine การบริหารจัดการด้านเครื่องมือ/เครื่องจักร ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธในทางเทคโนโลยี และสามารถบูรณาการใช้กับการบริหารจัดการอีก ๕M's ที่เหลืออีกจำนวน ๕ ด้าน คือ ด้าน Management การบริหารจัดการ ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธในทางการบริหารจัดการงานอย่างเป็นระบบที่เน้นคุณภาพของงานแบบ PDCA ที่มีการวางแผนปฏิบัติงานดี ลงมือทำตามแผนที่วางไว้ คอยตรวจเช็คตรวจสอบงานที่ทำลงไปแล้ว และปรับปรุงแก้ไข พัฒนางานที่ยังไม่มีคุณภาพให้เกิดความสมบูรณ์ดีตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ซึ่งจะก่อให้เกิดความสำเร็จในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล^{๔๙๓} ซึ่งทางพระพุทธศาสนานั้น ย่อมสอดคล้องกับหลักธรรมอีกหมวดหนึ่งที่เป็นเครื่องให้ทำงานต่างๆ ประสบความสำเร็จได้ด้วยดี นั่นก็คือหลักอิทธิบาท ๔ ประกอบด้วย ๔ ประการสำคัญ

^{๔๘๘} สัมภาษณ์ นางสาวศุภธิดา ศรีชารัตน์, ประชาชนชาวบ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกองตำบลโดด อำเภอโศกศรีสุพรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๘๙} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ลอยประโคน, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอโศกศรีสุพรรณ จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๙๐} สัมภาษณ์ นายพันธ์ ช้อนกลิ่น, กำนันตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๙๑} สัมภาษณ์ นายเจริญ วันไธสง, กำนันตำบลทับสาย อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดนครราชสีมา, ๗ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๙๒} สัมภาษณ์ นายไพฑูรย์ บาลโสง, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลจรเข้มาก อำเภอโศกศรีสุพรรณ จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๙๓} สัมภาษณ์ นางสาวกาญจนา ลิขสิทธิ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน ชำนาญการ (ผู้ให้ข้อมูลแทนนางสุพัตรา แสงทอง, พัฒนาการจังหวัดสุรินทร์), ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

คือ การทำให้รู้จักรักชอบหรือพอใจในงานที่ตนได้ทำ (ฉันทะ) ทำให้มุ่งมั่นพากเพียรพยายามทำงานที่รับผิดชอบอย่างจริงจัง (วิริยะ) ทำให้ใฝ่ใจตั้งใจทำงานอยู่ตลอดเวลาที่ทำ (จิตตะ) และทำให้รู้จักพิจารณาไตร่ตรองคอยตรวจสอบดูงานที่ทำไปแล้วนั้นว่า มีส่วนไหนยังบกพร่องและต้องแก้ไขปรับปรุงพัฒนาให้ดีขึ้น (วิมังสา)^{๔๙๔} ด้าน Money การบริหารจัดการด้านเงินทุน/งบประมาณ ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธในทางเศรษฐกิจชุมชน^{๔๙๕} ด้าน Morality การบริหารจัดการด้านคุณธรรม จริยธรรม ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธในทางจิตใจ^{๔๙๖} ด้าน Material การบริหารจัดการด้านวัสดุ/วัตถุดิบ ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธในทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม^{๔๙๗} และด้าน Man การบริหารจัดการด้านคน ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธในทางสังคม วัฒนธรรม^{๔๙๘}

เพราะว่าคนที่ปฏิบัติตามหลักศีลข้อที่ ๕ ย่อมเป็นผู้เว้นจากการเสพของมีนเมาทุกอย่าง โดยเฉพาะการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เนื่องจากสิ่งมีนเมาต่าง ๆ นั้น ทำให้คนที่เสพเข้าไปแล้วขาดสติสัมปชัญญะและตั้งอยู่ในความประมาท เป็นเหตุให้ไม่สามารถจะดำรงชีพ หรือประกอบอาชีพให้ประสบผลสำเร็จได้ มีแต่สร้างความเสียหายให้ทั้งแก่ตนและผู้อื่นอย่างเดียว ดังนั้น เมื่อถือศีลข้อที่ ๕ นี้ ได้อย่างเคร่งครัดแล้ว ย่อมเป็นผู้รู้จักประมาณในสิ่งที่จะพึงบริโภคใช้สอย ไม่ประมาท หรือไม่เลินเล่อทั้งในชีวิตและในกิจการต่างๆ^{๔๙๙} และเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะในการประพฤติตน คือ มีความรอบคอบ รู้จักระวังหน้าระวังหลังจะประกอบกิจใดๆ ก็มีการพิจารณาไตร่ตรองให้เห็นให้รู้ก่อนว่า จะมีคุณหรือโทษ จะมีประโยชน์หรือจะเสียประโยชน์ทั้งของส่วนตนและส่วนรวม อันจะควรทำหรือไม่ควรทำ^{๕๐๐} เพราะถ้าเห็นว่าไม่ควรทำ กังจจากการทำสิ่งนั้นเสียทันที หรือถ้าเห็นว่าควรทำ จึงลงมือทำด้วยความมั่นใจว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์ตนประโยชน์ท่าน รวมถึงการจะพูดอะไร ก็ระวังวาจา เมื่อได้ลั่นวาจาออกแล้วไม่คืนคำ พูดอย่างไร ก็ทำตามอย่างนั้น โดย

^{๔๙๔} สัมภาษณ์ พระมหาวิชัย วชิรเมธี, ป.ธ.๙, ผู้อำนวยการสถาบันวิมุตตยาลัย (Vimuttayalaya Institute) ศูนย์วิปัสสนาสากลไร่เชิญตะวัน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย, ๘ ตุลาคม ๒๕๕๙.

^{๔๙๕} สัมภาษณ์ นายคำพา แก้วนะรา, ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านทับสวาย และปราชญ์ชาวบ้านด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๙๖} สัมภาษณ์ พระสุบิน ปณีโต, เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาศาสนาปฏิบัติ (คุณภาพชีวิต) พุทธศักราช ๒๕๔๐ และผู้ก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต, ๑๘ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๙๗} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๙๘} สัมภาษณ์ นายมานพ ต่างประโคน, กำนันตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๔๙๙} สัมภาษณ์ นายคำพา แก้วนะรา, ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านทับสวาย และปราชญ์ชาวบ้านด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๐๐} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ลอยประโคน, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

ระแวดระวังอย่างดีอันจะไม่นำความเสียหายมาให้ทั้งแก่ตนเองและส่วนรวม ทั้งนี้ การจะคิดอะไร ก็อาศัยหลักฐาน ไม่ปล่อยให้ผ่านไปตามความพึง หรือตามอารมณ์เพียงฝ่ายเดียว^{๕๐๑}

จะเห็นได้ว่า เมื่อชุมชนมีความเป็นปึกแผ่น และคนในชุมชนล้วนมีระเบียบ วินัย เคารพตามกฎกติกาของชุมชน มีความร่วมมือกันในการจัดการปัญหาของชุมชน และมีระบบการอยู่ร่วมกันในชุมชนแบบพึ่งพาอาศัยกันและกัน ทั้งมีความสามารถในการค้นหาปัญหา มีการร่วมกันหาแนวทางการพัฒนาชุมชนและพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างต่อเนื่องบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วม โดยสามารถจัดการตนเองได้ในมิติของการบริหารจัดการชุมชนแบบเครือข่ายองค์กร และได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานหรือองค์กรทั้งภาครัฐและภาคเอกชนภายนอกด้วย

สรุปได้ว่า การบูรณาการใช้หลักนาถกรรมธรรม กับด้าน Management การบริหารจัดการงานแบบ PDCA ดังกล่าว พบว่า ทำให้คนในชุมชนมีวินัย มีปกติมุ่งมั่นเพียรพยายาม มีทักษะฉลาดในการบริหารจัดการงานที่ดี มีจิตอาสา และช่วยเหลือกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีมิตรและเครือข่ายที่ดีในการทำงานร่วมกัน โดยมุ่งเน้นหลักการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการในด้านต่างๆ ภายในชุมชน ภายใต้ความหลากหลายของทุนทางสังคม ทุนชุมชน หรือทุนทางวัฒนธรรม มีการคบหาสมาคมกับมิตรที่ดี และมีความฉลาดรอบรู้ในการบริหารงานต่างๆ ด้วยความมุ่งมั่น ใส่ใจและไตร่ตรองตรวจตราแก้ไขปัญหาพร้อมปรับปรุงพัฒนาในงานที่ดำเนินการอยู่ด้วยความรอบคอบ นอกจากนี้ การบริหารจัดการแบบ PDCA ยังเป็นตัวกระบวนการที่อยู่ในการบริหารจัดการด้านที่เหลืออื่นๆ ให้มีการทำงานได้อย่างเป็นระบบ และยิ่งสอดคล้องกับการบริหารจัดการงานตามวิถีพุทธ คือเป็นการดำเนินงานแบบหลักอริยสัจ ๔ คือ มีความรักงาน มุ่งมั่น ใส่ใจตรวจสอบแก้ไขและปรับปรุงพัฒนา งานในทุกองคาพยพให้ประสบความสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลของระบบงานต่างๆ หรือของผู้ที่เกี่ยวข้องกับระบบงานทุกฝ่าย

๒) พาหุสัจจนาถกรรมธรรม คือ การมีความใฝ่รู้และแสวงหาแหล่งเรียนรู้ที่ดี ผลการศึกษาจากกรณีศึกษาของผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่ พบว่า หลักพุทธธรรมในทางศาสนาที่เรียกว่า พาหุสัจจะ นี้ ได้ศึกษาสัปดาห์มาก เป็นการเรียนรู้ที่ดี เป็นผู้คงแก่เรียน จากการตีความหมายตามความเข้าใจ ก็คือการมีศูนย์เรียนรู้ที่ดี คนในชุมชนได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียน รับฟังจากครูบาอาจารย์ และท่านผู้รู้ในชุมชนของตนเองมาก^{๕๐๒} การที่ภาคส่วนในชุมชนมุ่งเน้นศึกษาเล่าเรียนสัปดาห์ฟังมาก ที่เป็นสายวิชาของตน หรือตนศึกษาศิลปวิทยาใด ก็ศึกษาให้เข้าใจ มีความเข้าใจกว้างขวางลึกซึ้ง รู้ชัดเจนและใช้ได้จริง เช่น มีทักษะในเรื่องเทคโนโลยีทั้งภูมิปัญญาแบบดั้งเดิม และภูมิปัญญาแบบสมัยใหม่ เป็นต้น ย่อมเป็นปัจจัยสำคัญให้เกิดพื้นฐานในการดำเนินชีวิต^{๕๐๓} เมื่อก้าวถึงเรื่องเกี่ยวกับการศึกษาเรียนรู้ของชุมชน เพราะในชุมชนมีทุนทางสังคม ทุนชุมชนที่ดี เช่น มีสายวิชาต่างๆ ให้ศึกษาตามฐานเรียนรู้ภายในชุมชนหลายฐานด้วยกัน โดยเฉพาะแต่ละคน มีการศึกษาเรียนรู้กับวิชาใดวิชาหนึ่งจนชำนาญ

^{๕๐๑} สัมภาษณ์ นายชาติชาย บุญสุข, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกอง ตำบลโดด อำเภอโพนสะสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๐๒} สัมภาษณ์ พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี, ป.ธ.๙, ผู้อำนวยการสถาบันวิมุตตยาลัย (Vimuttayalaya Institute) ศูนย์วิจัยสันนาสากลไร่เชิงตะวัน อำเภอมือง จังหวัดเชียงราย, ๘ ตุลาคม ๒๕๕๙.

^{๕๐๓} สัมภาษณ์ นายธนา พิพิธกุล, พัฒนาการอำเภอยางชุมน้อย จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

อย่างที่บอกว่า สามารถจะเป็นปราชญ์ชาวบ้านได้ คือการสร้างหรือพัฒนาตนให้เกิดปัญญาความรู้ในการดำเนินชีวิต สามารถที่จะพึ่งตนเองได้ในทางเทคโนโลยีทั้งแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่ผสมผสานกันไปตามพอเหมาะพอควร ไม่ใช่สิ่งที่เกินความจำเป็นมากเกินไป^{๕๐๔}

สรุปได้ว่า การเรียนรู้และการตัดสินใจร่วมกันของคนภายในชุมชนเกี่ยวกับเรื่องส่วนรวมของชุมชน ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นผ่านกิจกรรมของชุมชน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากคนรุ่นหนึ่ง สู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยการประยุกต์ใช้เครื่องมือเครื่องเทคโนโลยีทั้งแบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่ผสมผสานกันให้เหมาะสม รวมถึงมีการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบายหรือขั้นตอนการดำเนินงาน และการค้นหาวิธีการทำงานร่วมกันที่มีประสิทธิภาพ และติดตามประเมินผลความสำเร็จของการดำเนินงานในชุมชนของตนเองได้

๓) กลยุณมิติติดตามาถรณธรรม คือ การมีมิตรและภาคีเครือข่ายที่ดีในการทำงานร่วมกัน ผลการศึกษาจากกรณีศึกษาของผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่ พบว่า ชุมชนมีบุคคลหลากหลายประกอบด้วยผู้แทนของทุกๆ กลุ่มที่มาวมกันอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ โดยมีวัตถุประสงค์และตั้งเป้าหมายร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของตนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น^{๕๐๕} โดยผ่านกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม อันประกอบด้วย การมีส่วนร่วมตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล อันเป็นบ่อเกิดแห่งความสามัคคีปรองดองของกลุ่มคนและกลุ่มองค์กรต่างๆ ทั้งภายในชุมชน ภายนอกชุมชน และระหว่างชุมชน ตลอดจนมีการประสานงานสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภาครัฐ และคนในชุมชนต่างก็เป็นกลยุณมิตรต่อกัน^{๕๐๖} ทั้งรู้จักเลือกเสวนาเข้าหาที่ปรึกษาหรือผู้แนะนำสั่งสอนที่ดี เลือกสัมพันธ์เกี่ยวข้องและถ้อยเยี่ยงอย่างสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดีซึ่งจะทำให้ชีวิตตนเองเจริญงอกงาม^{๕๐๗}

นอกจากกรณีศึกษาคำพูดของผู้ให้ข้อมูลหลักของท่านอื่นๆ ดังกล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนั้นแล้ว ยังมีท่านพระมหาวิฑูชัย วชิรเมธี^{๕๐๘} ก็ได้แสดงทัศนะเป็นแนวทางของการประยุกต์หลักพุทธธรรมอีกหลายประการเพื่อรักษาความเป็นชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิถีพุทธว่า ชุมชนควรเอาหลักธรรมที่ชื่อว่าสังคหวัตถุ มาเป็นหลักในการประยุกต์ใช้ในการสานสัมพันธ์ให้เครือข่ายมีความเข้มแข็ง มีความมั่นคง และมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เพราะว่าหลักสังคหวัตถุ ๔ นั้น จะทำให้คนที่มาหลอมรวมกันเป็นเครือข่ายนั้นมีเอกภาพ มีความสามัคคีในเชิงเครือข่ายนั่นเอง ประกอบด้วย ๑)

^{๕๐๔} สัมภาษณ์ นางพนิดา เขียวรัมย์, ประธานคณะทำงานด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๐๕} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์บัว, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๐๖} สัมภาษณ์ นายกลิน นวลโคกสูง, พัฒนาการจังหวัดนครราชสีมา, ๒๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๐๗} สัมภาษณ์ นายรวม วงษ์ศรี, ปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๐๘} พระสุบิน ปณีโต, เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาศาสนาภูมิปัญญาชาวบ้าน (คุณภาพชีวิต) พุทธศักราช ๒๕๔๐ และผู้ก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต, ๑๘ กันยายน ๒๕๕๙.

ทาน ๒) ปิยวาจา ๓) อรรถจริยา และ ๔) สมานัตตตา ถ้าผู้นำชุมชน และสมาชิกของชุมชน มีคุณธรรม ๔ ประการดังกล่าวนี้ ก็จะสามารถเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายเหมือนที่พระพุทธองค์ตรัสยกย่องทั้งหมดนี้ว่า เป็นหลักสามัคคีธรรม คือเป็นธรรมสร้างให้เกิดความสามัคคีปรองดองกันได้อย่างเหนียวแน่น เมื่อมีธรรม ๔ ประการนี้ ก็จะเกิดความประสานกลมกลืน ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เช่น เมื่อทุกคนมารวมกันแล้วนี้ ทุกคนคิดแต่จะเป็นผู้ให้ ดังเช่นข้อที่ ๑ ทาน คือ มีจิตคิดจะให้ ๒) ปิยวาจา คือ มีวาทศิลป์ในการสื่อสาร ๓) อรรถจริยา คือ มีจิตอาสา และ ๔) สมานัตตตา คือ มีความสามารถในการร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหาาร่วมกันทุกฝ่าย หรือพูดให้จำง่ายๆ ก็คือว่า

“...เอื้ออารี วชิโรเพราะ สงเคราะห์ชุมชน วางตนเสมอสมาน...”

ดังจะอธิบายพอให้เข้าใจได้ต่อไปนี้

๑) ทาน คือ เอื้ออารี ทุกคนคิดแต่จะเป็นผู้ให้ เพราะการให้ นั้น เป็นหลักธรรมที่เชื่อมประสานมวลชนได้ดีที่สุด เหมือนพระพุทธองค์ตรัสเอาไว้ว่า “ทพมาน โปโย โหติ” ถ้าท่านให้ ท่านย่อมเป็นที่รัก ต่างคนต่างก็คิดที่จะให้ซึ่งกันและกัน จะทำให้รักกัน แต่ถ้าต่างคนต่างจะกอบโกยกัน และกัน ชุมชนย่อมจะเกิดความแตกแยก หรือเครือข่ายก็จะเกิดความแตกแยก สังเกตได้ว่า องค์กรไหนก็ตาม ถ้าสมาชิกขององค์กรมุ่งแต่จะเอาผลประโยชน์เข้าตัว มีความเห็นแก่ตัวเป็นที่ตั้ง องค์กรนั้นสมาคมนั้น ชุมชนนั้นย่อมแตกพังทันที แต่ถ้าคนในชุมชนนั้น ในองค์กรนั้น ในมูลนิธินั้น ในชุมชนนั้น สามัคคีกัน ทุกคนคิดอย่างเดียวกัน ฉันทจะรับใช้เพื่อนมนุษย์ ฉันทอยากช่วยคนอื่น ฉันทอยากเป็นผู้ให้ ทุกคนก็จะพร้อมอกพร้อมใจกันทำเพื่อคนอื่น จิตที่คิดจะให้นั้น ทำให้คนเราไม่ต้องมาทะเลาะกัน และแก่งแย่งผลประโยชน์กัน

สังเกตดูได้ว่า ทำไมพระพุทธองค์จึงต้องเอาการให้ขึ้นมาเป็นข้อที่ ๑ เพราะการให้จะทำให้เรารักกัน ดังพระบาลีที่ว่า “ทพมาน โปโย โหติ” มีความเห็นอกเห็นใจกัน แต่ถ้าทุกคนเข้ามาเพื่อหวังจะกอบโกย ก็จะตักกันตั้งแต่ต้น เครือข่ายก็เกิดไม่ได้ ชุมชนก็เกิดไม่ได้ ฉะนั้น พระพุทธองค์จึงเอาการให้ไว้เป็นข้อที่ ๑ เพราะการให้จะทำให้หน้าที่เชื่อมโยงประสานมวลชนเข้ามาหากันและกัน อันนี้ คือ การให้ เพราะการให้เป็นเหมือนกับสะพานเชื่อมคนที่มีความแตกต่างหลากหลายให้หันหน้าเข้ามาหากันมาอยู่ร่วมกันโดยมีจุดมุ่งหมายเดียวกันแล้วก็รักกัน และเห็นอกเห็นใจกัน

๒) ปิยวาจา คือ มีความสามารถในการสื่อสารเชิงบวก มีความสามารถในการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ และเรียนรู้ที่จะพูดกันด้วยความรัก ด้วยความเมตตา และปรารถนาดี เวลาคนที่อยู่ร่วมกันในชุมชน ต่างมีวาทศิลป์ในการพูดการสื่อสารกัน ชุมชนจะไม่แตก แต่ถ้าคนที่อยู่ในชุมชน เป็นคนที่พูดไม่เป็น มายุแย่งตะแคงรัว มายั่วให้รำ ตำให้รัว ให้แย้งอย่างนี้ ไม่นานก็ชุมชนแตก ก้าวไปข้างหน้าไม่ได้ คือยอมไม่เจริญก้าวหน้าหรือเกิดความเข้มแข็งไม่ได้นาน

๓) อรรถจริยา คือ ทุกคนมีจิตสำนึกสาธารณะ มีความรับผิดชอบต่อสังคมสูง ถ้าสมาชิกของชุมชนแต่ละคน มีจิตอาสา มีความรับผิดชอบต่อสังคมสูง การทำหน้าที่การทำงานต่างๆ ก็มีพลังมาก ด้วยว่าพลังจากจิตอาสาดังกล่าวนี้ เป็นพลังที่สูงกว่าเงิน เพราะทำให้คนอยากทำอะไรเพื่อสังคม โดยที่บางครั้งเงินก็เสกอะไรๆ ให้ทุกอย่างไม่ได้

จากคำอธิบายของท่านพระมหาจุฑาธิชัย วชิรเมธี ดังกล่าวไว้ในหลักอรรถจริยาข้างต้นนั้น ผู้วิจัยขอยกคำพูดที่ท่านได้กล่าวไว้เป็นกรณีศึกษาว่า

“...ช่วงนี้ผมกำลังทำโครงการชุมชนพุทธเศรษฐศาสตร์ ชุมชนพุทธเกษตร ชุมชนพุทธเกษตรอินทรีย์วิถีพึ่งตนเอง ที่ผมทำนี้ ผมสร้างสะพานยาว ๕๐๐ เมตร เป็นสะพานไม้ไผ่ไม่เสียเงินสักบาท เพราะอะไร เพราะว่าญาติโยม นักเรียน ชาวนาที่เข้ารวมโครงการนี้ต่างคนต่างลงมือทำร่วมกันทั้งหมด แต่ถ้าเราเป็นช่างนี้วันละ ๓๐๐ ผมหมดเงินเป็นหมื่นนะ ผมสร้างแล้วเปิด ๒ โรง ๒ วันเสร็จ ไม่เกี่ยวกับเงินนะ ทุกคนมาช่วยกันหมด เห็นหรือยัง พลังของจิตอาสานี้ พลังของความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งผมเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า จิตพระโพธิสัตว์ จิตพระโพธิสัตว์ คือ จิตที่คิดถึงคนอื่น หัวใจที่เด่นเพื่อคนอื่น คือหัวใจพระโพธิสัตว์ คนที่เบิกบานกับการรับใช้เพื่อนมนุษย์ คือคนที่มีหัวใจพระโพธิสัตว์ซึ่งก็คืออรรถจริยา เพราะหลักอรรถจริยา หมายถึง การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์นี่คนที่คิดอย่างนี้ เป็นคนที่ทำให้ชุมชนน่าอยู่มากนะ...”

๔) **สมานัตตตา** คือ การมีสุขร่วมเสพมีทุกข์ร่วมต้าน เพราะหลักสมานัตตตา จะวางตัวเข้าเสมอกับผู้อื่น หมายถึงการเอาตัวเข้าสมาน มีสุขก็ร่วมเสพ มีทุกข์ก็ร่วมต้าน ไปไหนไปด้วยกันแล้วเติบโตไปด้วยกัน นี่คือข้อที่ ๔ สมานัตตตา ความเป็นผู้วางตนได้อย่างเสมอดันเสมอปลาย ไม่ใช่ว่าฉันเป็นพระเอก เวลางานสำเร็จทั้งหมด เป็นผลงานของฉันคนเดียว ถ้าคิดอย่างนี้ องค์กร หรือชุมชนก็แตกทันที ฉะนั้น สมานัตตตา ก็คือเวลาดำเนินกิจกรรมหรือทำงานใดๆ สำเร็จแล้ว ผู้นำชุมชน ทีมงาน และสมาชิกในชุมชนนั้นๆ ควรบอกกล่าวกันว่า นี่คือทีม spirit ซึ่งเป็นเรื่องของทีมทุกคนที่ได้ลงมือร่วมแรงร่วมใจช่วยกันทำ ทุกคนมีความเกื้อกูลกัน ถ้ามีฉันเพียงคนเดียว ก็คงไม่สำเร็จ แต่เพราะมีเราทุกคน งานนี้จึงสำเร็จได้ อันนี้ คือความหมายของหลักสมานัตตตา ถ้าคนเราพูดอย่างนี้ ทุกคนก็จะรู้สึกพร้อมที่จะเติบโตไปด้วยกัน แต่ถ้าทำงานสำเร็จแล้ว ใครคนใดคนหนึ่งแย่งเอาไปเป็นผลงานของตัวเองคนเดียว พยากรณ์ได้เลยว่า ทีมงานแตกทันที เครือข่ายแตกทันที ฉะนั้น ในการสร้างชุมชน หรือสร้างเครือข่ายองค์กร นี่คือการบริหารจัดการองค์กรทางสังคมในชุมชนแบบภาคีเครือข่ายกัน ดังนั้น หลักสังคหะวัตถุ ๔ ดังกล่าวมาข้างต้นนั้น ถือว่าเป็นหลักธรรมที่สำคัญที่สุดอีกหมวดหนึ่งซึ่งจะทำให้ชุมชนนั้นสามารถเชื่อมติดกันได้อย่างรวดเร็ว ก็จะสอดคล้องกับหลักกัลยาณมิตรตตนาถกรรมธรรมนั้น คือเป็นหลักธรรมเป็นเครื่องมือสร้างที่พึ่งหรือที่พึ่งพาอาศัยกันและกันด้วยความเป็นผู้มีมิตรสหายหรือเครือข่ายที่ดีต่อกันและกันนั่นเอง^{๕๐๙}

สรุปได้ว่า การที่กลุ่มคน ครอบครั้ว องค์กรทางสังคม และชุมชน มีความสมดุลหรือความมั่นคงแข็งแรงเป็นปึกแผ่น รวมทั้งมีความรู้และข่าวสารที่เท่าทันโลกภายนอก ซึ่งเป็นปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี และเป็นสิ่งเอื้ออำนวยต่อการพึ่งตนเองได้ สามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน สร้างความไว้วางใจต่อกันและกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อันจะทำให้เกิดความสามัคคี หรือสามัคคีพร้อมเพรียงกันในการทำคุณประโยชน์เพื่อส่วนรวม และชุมชนมีภาวะผู้นำที่รู้จักเสียสละ รวมถึงการมีส่วนร่วมสูงในการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่เชื่อมโยงให้ประชาชนในชุมชนเข้าด้วยกัน

^{๕๐๙} สัมภาษณ์ พระมหาวิฑูชัย วชิรเมธี, ป.ธ.๙, อ้างแล้ว.

๔) โสวจัสสถานากถกรณธรรม คือ การรู้จักพูดคุยกันง่าย ยอมรับฟัง และเข้าใจกันดีของคนในชุมชน ผลการศึกษาจากกรณีศึกษาของผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่ พบว่า คนในทุกภาคส่วนรู้จักรับฟังเหตุผลและข้อเท็จจริง พูดกันได้ เข้าใจกันดี พร้อมทั้งจะแก้ไขปรับปรุงตนให้ดีขึ้น^{๕๑๐} และทั้งผู้นำพร้อมทีมงาน และสมาชิกในชุมชน รวมถึงสมาชิกในกลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆ มีศีลธรรม ความประพฤติ เคารพ และรู้จักวินัย ระเบียบ แบบแผนกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่เหมาะสมทางสังคม และมีใจใฝ่ในธรรม หลักการหรือความถูกต้อง มีความยุติธรรม ความเสมอภาค และเคารพต่อสิทธิเสรีภาพของคนในสังคม^{๕๑๑} อันจะส่งผลทำให้เกิดความสมดุลของผู้ที่เกี่ยวข้องกับระบบงาน หรือทุกคนที่เกี่ยวข้องกับระบบสังคม วัฒนธรรม และการเมือง การปกครองภายในชุมชนนั้น และทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้ตามแนวทางพระพุทธศาสนาเพราะมีความสัมพันธ์ที่ดี เอื้อเพื่อแผ้วถางวัตุและน้ำใจที่ดีงามต่อกันและกันในการอยู่ร่วมกันในสังคม^{๕๑๒}

สรุปได้ว่า คนในทุกภาคส่วนในชุมชน เป็นคนคุยกันได้ง่าย ยอมรับฟังกันได้ตามเหตุและผล และมีความพากเพียรอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้ปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามบทบาทและหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในการครองตน ครองคน ครองงาน และครององค์กร สามารถทำให้เกิดความสมดุลหรือความมั่นคงทางจิตใจที่เข้มแข็ง มีพลัง มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ซึ่งเป็นคุณสมบัติของบุคคลแต่ละคนเพื่อต่อสู้กับความยากลำบากหรือเพื่อแก้ไขปัญหา อุปสรรคต่างๆ ได้สำเร็จ และทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้ทั้งในทางจิตใจ และสังคม วัฒนธรรม

๕) กิงกรณียะสุ ทักขตานากถกรณธรรม คือ การมีจิตอาสาหรือมีจิตสาธารณะในการช่วยเหลือกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ผลการศึกษาจากกรณีศึกษาของผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่ ที่ได้ให้ข้อมูลหลักมานั้น พบว่า การมีทักษะฉลาดเข้าใจในการบริหารจัดการการงานต่างๆ ได้ดี การชวนช่วยกิจของหมู่คณะหรือของกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันในสังคม และในภาษาทางพระพุทธศาสนานั้น จะเรียกว่า กิงกะระณียะสุ ทักขะตา ก็คือมีการชวนช่วยช่วยเหลือกิจกรรมการงานของหมู่คณะหรือเพื่อประโยชน์ส่วนรวมด้วยจิตอาสา หรือจิตสาธารณะ หมายความว่า การที่ทุกคนทุกภาคส่วนนี้ในชุมชนต่างก็มีจิตอาสาเอาใจใส่ช่วยเหลือหรือว่าภารกิจต่างๆ ที่มันเกิดขึ้น เช่น การงานต่างๆ กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นของคนที่อยู่กันเป็นหมู่คณะ ของญาติพี่น้อง เพื่อนพ้องบ้าง จะมีงานบวช งานศพ งานนั้นงานนี้^{๕๑๓} กิจกรรมทั้งทางการหรือไม่ทางการ ถ้าเป็นทางการ ก็อาจจะเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเกี่ยวกับวันสำคัญๆ เช่น วันแม่แห่งชาติ และวันพ่อแห่งชาติ เป็นต้น^{๕๑๔} หรือถ้าหากไม่เป็นทางการ

^{๕๑๐} สัมภาษณ์ พันตำรวจโท เสนีย์ ธรรมนิยม, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลโดด อำเภอโพนีศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๑๑} สัมภาษณ์ นายปรีชา พรหมบุตร, พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๑๒} สัมภาษณ์ พระสุบิน ปณีโต, เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขามิปัญญาชาวบ้าน (คุณภาพชีวิต) พุทธศักราช ๒๕๔๐ และผู้ก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต, ๑๘ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๑๓} สัมภาษณ์ พระมหาวิฑูชัย วชิรเมธี, ป.ธ.๙, ผู้อำนวยการสถาบันวิมุตตยาลัย (Vimuttayalaya Institute) ศูนย์วิจัยสันนาสกลไร่เชิงตะวัน อำเภอมือง จังหวัดเชียงราย, ๘ ตุลาคม ๒๕๕๙.

^{๕๑๔} สัมภาษณ์ นายสมานชัย ไยดวง, กำนันตำบลโดด อำเภอโพนีศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

อาจจะเป็นงานศพ งานบวช งานแต่งงาน ประมาณนี้ ที่เกิดขึ้นในชุมชนนี้ มีการใช้การพิจารณา หรือว่าไตร่ตรองวิธีดำเนินการให้เหมาะสมว่า จะจัดงานทำ จะทำได้ไหม จัดได้ไหม จะทำให้สำเร็จได้อย่างไรดี ในชุมชนนี้ สมมติว่า บางทีอาจจะจัดเต็ยวันนะ บ้านนี้มีงานศพ บ้านนี้มีงานบวช บ้านนี้แต่งงานนี้ๆ ก็คืออาจจะเป็นส่วนตัวในครอบครัวนั้น แต่เราในฐานะเป็นสมาชิกในชุมชนหรือเป็นผู้นำชุมชนนั้น จำเป็นต้องเข้าไปช่วยเหลือดูแลอำนวยความสะดวกให้แกกันและกัน^{๕๑๕}

เมื่อกล่าวถึงงานภายในชุมชนและงานแต่ละครอบครัวที่มีขึ้นนั้น คนในชุมชนส่วนใหญ่ก็จะไปช่วยเหลือกันโดยที่ไม่ต้องมาเชิญไม่ต้องมาบอก อย่างเช่น งานบวช งานศพๆ อย่างนี้เราก็ไปช่วยก็ไม่ต้องเชิญก็เลยไม่ต้องเชิญ ในองค์กรที่มีการช่วยเหลือ มีกลุ่มองค์กร ก็จะมีมาปนกิจสังเคราะห์ของชุมชน มีสังเคราะห์เป็นครอบครัว สังเคราะห์เป็นรายบุคคล อันนี้ ก็จะมีสวัสดิการชุมชน ออมวันละบาท ก็จะทำให้มีทุกครอบครัวภายในชุมชน^{๕๑๖} โดยร่วมกันสร้างอุดมการณ์และค่านิยมที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน สนับสนุนความคิดของกันและกัน รวมถึงมีการอบรม/แลกเปลี่ยนประสบการณ์เรียนรู้ร่วมกัน และดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะนำไปสู่การปรับปรุงกระบวนการทำงานที่เหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของการพัฒนา คือหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน^{๕๑๗} ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล อันเป็นบ่อเกิดแห่งความสามัคคีปรองดองของกลุ่มคนและกลุ่มองค์กรต่างๆ ทั้งภายในชุมชน ภายนอกชุมชน และระหว่างชุมชน ตลอดจนมีการประสานงานสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภาครัฐ รวมถึงขยายเครือข่ายกับองค์กรภายนอกชุมชนด้วย^{๕๑๘}

สรุปได้ว่า การที่ชุมชนต่างๆ มีบุคคลหลากหลาย ประกอบด้วยผู้นำชุมชน ทีมงาน ที่เป็นแทนของทุกๆ กลุ่ม และสมาชิกในชุมชน รวมถึงภาคีเครือข่ายกันทั้งภายในและภายนอกชุมชนที่มาร่วมกันอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ มีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จนกลายเป็นชุมชนเข้มแข็งในมิติต่างๆ สามารถเป็นตัวช่วยอย่างแก่ชุมชนอื่นได้

๖) ธรรมกามาตนาถรรณธรรม คือ การมีหลักการในการทำงานอย่างถูกต้องตามเหตุและผลทั้งในส่วนตนและส่วนรวม ผลการศึกษาจากกรณีศึกษาของผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่ พบว่า คนในชุมชนยึดถือหลักคุณธรรม จริยธรรมเป็นที่ตั้งในการประพฤติปฏิบัติตนให้ดี และนำมาเป็นหลักในการปฏิบัติงานและดำเนินชีวิตประจำวัน^{๕๑๙} โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชุมชนได้มีการน้อมนำกระแสพระดำรัส

^{๕๑๕} สัมภาษณ์ นายวรมธ กันสุมาโล, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๑ กันยายน, ๒๕๕๙.

^{๕๑๖} สัมภาษณ์ นางพนิดา เขียวรัมย์, ประธานคณะทำงานด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๑๗} สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์บัว, พัฒนาการอำเภอกาบเชิง จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๑๘} สัมภาษณ์ นายกสิณ นวลโคกสูง, พัฒนาการจังหวัดนครราชสีมา, ๒๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๑๙} สัมภาษณ์ นายสุรชัย พันธุ์รัตน์, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

ขององค์ในหลวงที่ได้ตรัสไว้ในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงว่า ควรมีโอกาสได้ผล มีความพอประมาณ และไม่ควรประมาทในชีวิตและทรัพย์สิน ให้มีความขยันหมั่นเพียร สามารถอดทนต่อสู้กับความลำบากในสถานการณ์ที่ประสบพบเจอได้ ทั้งสามารถปรับตัวเองให้รู้เท่าทันกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งในปัจจุบัน และจะเกิดขึ้นในอนาคตได้ด้วย เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตัวเองได้ดี^{๕๒๐} และมีการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างมีเหตุผล เคารพในสิทธิของผู้อื่น เคารพในหน้าที่ของตนเอง เคารพและยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี ตั้งใจและเต็มใจทำงานจนประสบความสำเร็จ โดยมองเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้งมากกว่าประโยชน์ส่วนตน โดยสามารถจะอดทนและอดกลั้นต่อความลำบากในการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายได้ด้วยดี^{๕๒๑} มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย มีวินัยในตนเอง และปฏิบัติตามข้อตกลงของกลุ่ม ทุกคนมีส่วนร่วมกันคิด ร่วมกันแก้ปัญหา ร่วมกันรับผิดชอบ ใช้ปัญญาและเหตุผลในการแก้ไขปัญหาต่างๆ มากกว่าการใช้อารมณ์^{๕๒๒} ทั้งนี้ ทุกฝ่ายภายในชุมชน จำเป็นอย่างยิ่งที่ควรมีการมุ่งเน้นวัฒนธรรมการเมือง การปกครองที่สร้างสรรค์ เน้นสร้างความรู้สึกร่วมกันสนมสบายใจ รู้จักพูด รู้จักรับฟัง ชวนให้ภาคส่วนต่างๆ อยากเข้ามาปรึกษา และร่วมสนทนา สอบถามหาความรู้หาความจริงของปัญหาและวิธีแก้ไขอย่างสร้างสรรค์^{๕๒๓} แม้บางครั้งจะมีความคิดเห็นต่างกันบ้าง แต่ก็ยอมรับฟังตามเหตุตามผลโดยยึดเสียงข้างมาก นับถือเสียงข้างน้อยให้สอดคล้องตามหลักประชาธิปไตย และให้เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาลด้วย^{๕๒๔}

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการชุมชนในด้านการเมือง การปกครอง จำเป็นต้องอาศัยความเป็นธรรมเป็นที่ตั้ง มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมเป็นผู้ตัดสินใจ และกำหนดปัญหาความต้องการของตนเองได้อย่างเต็มที่ ทั้งเป็นการสร้างให้ประชาชนทุกคนในชุมชนเกิดความรู้สึกร่วมกันและความต้องการเป็นเจ้าของร่วมกันในทุกฝ่ายอย่างมีความอิสระ โดยเฉพาะทำให้เกิดความสามัคคี กลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นการทำให้ทุกคนได้เข้ามาแสดงความคิดเห็นของตนได้ตามสิทธิโดยชอบธรรม ประกอบกับการบริหารงาน และการปกครองนั้น มีการมุ่งเน้นการใช้หลักธรรมาภิบาลมาช่วยในการบริหาร ปกครองภายในชุมชนเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยด้วย

๗) วิจัยรณรงค์การอนุรักษ์วัฒนธรรม คือ การมีความมุ่งมั่นเพียรพยายามในการทำงานที่ดี ผลการศึกษาจากกรณีศึกษาของผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่ พบว่า อันความเพียรนี้ ต้องมีใจปรารถนาตั้งใจมุ่งมั่นในความเพียรไว้เป็นเบื้องต้นก่อน เพราะการที่จะทำให้คนเราพากเพียรอยู่ตลอดเวลา จะต้อง

^{๕๒๐} สัมภาษณ์ นางสมจิต ไสระถาวร, ประชาชนชาวบ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๒๑} สัมภาษณ์ นายประเทือง พาโคกหม (ข้าราชการบำนาญ), ประธานกลุ่มฅมาปนกิจสงเคราะห์หมู่บ้านทับสวาย หมู่ที่ ๑ และประชาชนชาวบ้านด้านโครงการเศรษฐกิจพอเพียง หมู่ที่ ๑ ตำบลทับสวาย อำเภอยุวดี จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๒๒} สัมภาษณ์ นายประจักษ์ เป็นตามวา, นายองค์การบริหารส่วนตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๒๓} สัมภาษณ์ นายวิรัตน์ ปัดตาละคะ, นายองค์การบริหารส่วนตำบลทับสวาย อำเภอยุวดี จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๒๔} สัมภาษณ์ นางสาวสดี มั่นหมาย, ประธานกลุ่มสตรีทอผ้าไหม หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด และประธานกลุ่มสตรีทอผ้าไหมประจำตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๓ กันยายน, ๒๕๕๙.

จิตใจที่เข้มแข็งและไม่ท้อถอยในเวลาที่พบกับปัญหาอุปสรรคต่างๆ ต้องมีความขยันหมั่นเพียรและอดทนในการดำเนินชีวิตและดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายได้สำเร็จ เรียกได้ว่าเป็นเรื่องสำคัญอีกประการหนึ่ง ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้เป็นพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า วิริเยนะ ทุกขะมังเจตติ มี ความหมายว่า คนเราจะล่วงทุกข์หรือความยากลำบากได้ ก็ด้วยความเพียร^{๕๒๕} หรือมีอีกแห่งที่ปรากฏ ในหลักพระธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้น ที่พระองค์ได้ตรัสไว้อีกในเรื่องของพระมหากษัตริย์ สมัยเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ในทศชาติ ก็เน้นเรื่องความเพียรเป็นสำคัญในการดำรงชีพ จำเป็นต้องหมั่นเพียรทำในสิ่งที่ควรทำให้ถึงที่สุดก่อนเป็นเบื้องต้น ดังมีใจความตามที่ปรากฏในพระ พุทธศาสนสุภาษิตเป็นภาษาบาลีว่า วายะเมเถวะ บุริโส ยาวะ อตถัสสะ นิปะปะทา มีใจความว่า ได้ เกิดมาเป็นคนแล้ว ควรพากเพียรไปจนกว่าจะสำเร็จประโยชน์ได้^{๕๒๖}

จากที่นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาและเป็นพระสงฆ์นักพัฒนาทั้ง ๒ รูป ได้กล่าวไว้ในเบื้องต้นเกี่ยวกับหลักความเพียรนี้ สามารถจะอนุมานได้ว่า ในการดำเนินชีวิตและการดำเนินงานทุกอย่างให้สำเร็จได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยหลักความเพียรหรือที่เรียกว่า วิริยะ เพราะการมีความพากเพียร มุ่งมั่นอดทนในการปฏิบัติตน ย่อมทำให้ชีวิตตนเองประสบความสำเร็จและพึ่งตนเองได้ในด้านต่างๆ ทั้งในระดับบุคคล ระดับครอบครัว และระดับชุมชน ตลอดจนถึงระดับสังคม ประเทศชาติ และเกิด ความอยู่เย็นเป็นสุข เพราะมีความมุ่งมั่นในการทำดีและสร้างประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาทั้ง แก่ส่วนตนและส่วนรวม

สรุปได้ว่า ความพากเพียรมุ่งมั่นในการดำเนินชีวิตและดำเนินงานที่ตนเองรับผิดชอบอยู่ ตลอดเวลานั้น สามารถทำให้การปฏิบัติงานได้บรรลุเป้าหมายอย่างถูกต้องและเป็นไปตามบทบาทและ หน้าที่ที่ได้รับผิดชอบอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลและประสิทธิภาพทั้งในการครองตน ครองคน ครองงาน รวมถึงการสร้างกลุ่มองค์กรของตนให้เกิดความมั่นคงเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

๘) สันตคุณฐีนาถกรณธรรม คือ การมีความพอเพียง พอดี พอใจในการบริโภคและใช้สอย ของที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า ผลการศึกษาจากกรณีศึกษาของผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่ พบว่า การมีความ พอเพียง และเพียงพอในสิ่งที่หามาได้โดยความสุจริต และชอบธรรม แต่ถ้าเมื่อไหร่ รายรับกับรายจ่าย ไม่มีความสมดุล (Balance) แต่ว่ารายจ่ายมันมากกว่า มันก็มีวิธีการแก้ไขได้ ๒ ทาง ก็คือ ๑) จะลด รายจ่าย และ ๒) จะต้องหารายได้เพิ่ม โดยปกติแล้ว การลดรายจ่ายนี้ จะง่ายกว่าการเพิ่มรายจ่าย และการจะหารายได้เพิ่มได้นั้น จะทำอย่างไร ในกรณีเรื่องของเศรษฐกิจชุมชน จำเป็นต้องมีการ บริหารจัดการในเรื่องของเศรษฐกิจตั้งแต่ระดับของครัวเรือน จนถึงระดับชุมชน ภายใต้การให้เกิด ความสมดุล (Balance) ระหว่างรายรับกับรายจ่ายแล้วเหลือเก็บออมบ้าง ซึ่งก็มีวิธี ๒ วิธี ก็คือถ้าเพิ่ม รายได้ไม่ได้ ก็ต้องลดรายจ่าย ตัวอย่างที่ว่า ในเรื่องเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน เช่น ถ้าพ่อบ้านเคยสูบ บุหรี่ อาจจะมีลดได้ไหม ไม่ใช่จ่ายในส่วนนี้มากเกินไป ถ้าพ่อบ้านเคยดื่มเหล้า อาจจะมีลดได้ไหม^{๕๒๗}

^{๕๒๕} สัมภาษณ์ พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี, ป.ธ.๙, ผู้อำนวยการสถาบันวิมุตตยาลัย (Vimuttayalaya Institute) ศูนย์วิจัยสันตสาบาลไร่เจริญตะวันออก อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงราย, ๘ ตุลาคม ๒๕๕๙.

^{๕๒๖} สัมภาษณ์ พระสุบิน ปณีโต, เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขานามปัญญาชาวบ้าน (คุณภาพชีวิต) พุทธศักราช ๒๕๔๐ และผู้ก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรม ครบวงจรชีวิต, ๑๘ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๒๗} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

การลดรายจ่ายนั้น มีกรณีจากการที่ปัจจุบันมีรถพุ่มพวงไปขายของตามหมู่บ้านชุมชน ก็ต้องทำให้คนเราคิดอยากจะสะดวกอย่างเดียว จึงซื้ออะไรต่างๆ ไปหมดทุกอย่าง แม้แต่พืชผักสวนครัวต่างๆ เช่น พริก ข่า ตะไคร้ เป็นต้น รวมถึงสมุนไพรบางชนิดที่พอจะหาได้ตามสวน ครัวเรือน หรือตามชุมชน ก็ยังต้องไปซื้อมา เป็นการทำให้สิ้นเปลืองพุ่มเพื่อยเกินความจำเป็น แต่ถ้าปลูกเอง ก็จะทำให้ลดรายจ่ายได้ เพราะสิ่งเหล่านี้ แม้จะเพิ่มรายได้ให้ไม่ได้มาก แต่ก็ช่วยให้ลดรายจ่ายลงได้ อย่างนี้เป็นต้น^{๕๒๘} หรือในเรื่องของการเพิ่มรายได้ เช่น ถ้าจะต้องซื้อปลาอย่างนี้ จะเลี้ยงปลากินเองได้ไหม อย่างนี้ก็ถือว่าเป็นการลดรายจ่าย ลดรายจ่าย คือเศรษฐกิจในระดับของครอบครัว เพราะพอมีเศรษฐกิจระดับครอบครัวดี ก็ขยับขึ้นมา ก็คือระดับกลุ่ม ก็เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่ม OTOP ก็มี อันนั้นก็คือในเรื่องของการบริหารจัดการด้านเศรษฐกิจชุมชน ในระดับของการบริหารจัดการในรูปแบบของกลุ่ม ย่อมเกิดการรวมกลุ่มการประกอบอาชีพ เพราะบางทีการรวมกลุ่มกัน ก็ช่วยให้ทำอะไรไปได้ไกล มีพลังยิ่งขึ้น^{๕๒๙} ดังกรณีศึกษาจากคำพูดของผู้ให้ข้อมูลหลักท่านนี้ได้ให้ทัศนะไว้ว่า

“...ปกติเราก็จะให้ทำบัญชีครัวเรือนของหนองกองนี้ก็ทำ บัญชีครัวเรือน ก็คือว่าในรอบหนึ่งปีนี้มีรายรับเท่าไร รายได้จากการขายข้าว ขายมัน ขายปอ รายรับจากการหาของป่ากิน รายรับจากเลี้ยงไก่กินเอง มีอะไรก็แล้วแต่ สิ่งใดๆ ที่เป็นรายรับ มีเท่าไร ก็รวมเอาไว้แล้ว ก็เรื่องการใช้ทุนทั้งปี มีรายจ่ายเท่าไร ปกติเลยมีรายจ่ายทั้งหมดเท่าไร ถ้าเรารู้ว่า รายรับกับรายจ่าย ของเรามันสัมพันธ์กัน เราก็พออยู่ พอกินได้นะ...”^{๕๓๐}

นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลหลักดังกล่าวนี้ ยังได้กล่าวอธิบายไว้อีกว่า การใช้ความพอเพียงในการดำเนินชีวิตและดำเนินงานภายในชุมชนนั้น ถ้าเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงนั้น โดยปกติเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เป็นพัฒนากร พัฒนาการจะมีการแนะนำให้ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงได้ลองใช้หลักเศรษฐกิจในชุมชนที่ทางกรมพัฒนาชุมชนได้คอยแนะนำให้เข้าไปสู่การปฏิบัติได้จริง จะมีอยู่ ๓ ระดับด้วยกัน คือ ระดับที่ ๑ เป็นระดับที่ใช้ระดับความพอเพียงความอยู่รอดพอกิน และระดับที่ ๒ ระดับพออยู่ พอกิน คือเป็นระดับที่ทุกครัวเรือนพออยู่พอกินของตนเอง แต่ละครอบครัวสามารถอุ้มชูตัวเองได้ เขาเรียกว่า หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงระดับพออยู่พอกิน แต่ถ้าหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ระดับที่ ๓ คือ ระดับอยู่ดีกินดี คำว่า อยู่ดีกินดี นั้นก็คือต้องเป็นระดับที่แต่ละครัวเรือนพออยู่พอกินแล้ว ก็ต้องมารวมกลุ่มกัน และก็เพื่อให้อยู่ดีกินดีเพิ่มขึ้นเข้ามาอีกชั้น แต่ว่าจะเป็นการรวมกลุ่มกันแต่ละแบบของชุมชนนั้นๆ ไปให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละชุมชน ส่วนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ระดับที่ทางกรมการพัฒนาชุมชนมุ่งหวังไว้ ก็คือ เป็นระดับที่มีความมั่งมี ศรีสุข ก็หมายถึงระดับของครัวเรือนอยู่ได้แล้ว เมื่อชุมชนหมู่บ้านอยู่ในระดับกลุ่มได้แล้ว ก็ต้องสร้างภาคีเครือข่ายกับ

^{๕๒๘} สัมภาษณ์ นายรวม วงษ์ศรี, ปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๒๙} สัมภาษณ์ นางสาวศุภธิดา ศรีชารัตน์, ปราชญ์ชาวบ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกองตำบลโดด อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๓๐} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

ทางภายนอก การสร้างเครือข่ายจากภายนอก เช่น สร้างเครือข่ายจากการตลาด สร้างเครือข่ายจากภาคเอกชน สร้างเครือข่ายกับคนอื่น กลุ่มอื่น เพราะบางทีในปัจจุบันนี้ ทั้งชุมชนจะอยู่ด้วยตัวเองหรือพึ่งตนเองอย่างเดียว ก็ไม่ได้ จะต้องอาศัยข้างนอกหรือในเรื่องของการสร้างเครือข่ายกับชุมชนอื่นอย่างนี้เป็นต้น เพราะฉะนั้น ในเรื่องเศรษฐกิจชุมชน ถ้าเรามองในมิติของเศรษฐกิจพอเพียง โดยวัด ๓ ระดับนี้ ก็ต้องอยู่ในระดับของพออยู่พอกิน อยู่ดีกินดี และระดับมั่งมี ศรีสุข^{๕๓๑}

ทั้งนี้ เมื่อกล่าวถึงหลักสันตฺถุหรือหลักสันโดษ เป็นเรื่องความพอเพียง พอดี พอใจในสิ่งที่ตนมีที่ตนหามาได้อย่างสุจริตชอบธรรม และย่อมเกี่ยวข้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยตรง และย่อมสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญอีกหลายประการ จะขาดไม่ได้ เมื่อกล่าวถึงเรื่องเกี่ยวกับเศรษฐกิจ สามารถจะนำมาประยุกต์ใช้ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว องค์กร และชุมชน อาทิเช่น หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ ๔ หรือจะเรียกกันว่า หลักหัวใจเศรษฐกิจ ๔ ประการ ประกอบด้วย ๑) อุฏฐานสัมปทา การมีความชวนชวย และขยันหมั่นเพียรในการประกอบสัมมาชีพด้วยความสุจริตชอบธรรม ๒) อารักขสัมปทา การรู้จักรักษาทรัพย์สินเงินทองที่ตนหามาได้ และรู้จักใช้จ่ายทรัพย์สินเงินทองนั้น ที่ตนหามาได้ด้วยหยาดเหงื่อแรงกาย ๓) กัลยาณมิตตตา การรู้จักเลือกคบคนดีเป็นมิตร หรือมีเครือข่ายทางสังคมที่ดี ต้องรู้จักหลีกเลี่ยงจากการคบกับปาปมิตร หรือเพื่อนที่ไม่ดี และ ๔) สมชีวิตา การรู้จักใช้ปัญญาในการดำรงชีพอย่างพอเพียง พอดีและเหมาะสมกับสถานะของตนเองที่มีอยู่^{๕๓๒} หรือมีความรู้จักประมาณในการบริโภคใช้สอยได้อย่างเหมาะสม ซึ่งในทางหลักพระพุทธศาสนา จะเรียกว่า หลักมัตตัญญูตา ไม่ทะเยอทะยานอยากได้อย่างเกินความจำเป็น และเกินความสามารถของตน รวมถึงการมีความอดทนต่อสิ่งเย้ายวนใจต่างๆ และการอดทนอดกลั้นต่อปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้น และไม่ประมาททั้งในชีวิตและทรัพย์สิน ตลอดจนไม่ประมาทในการดำเนินชีวิตและการดำเนินงานกิจกรรมต่างๆ ดังนั้น เมื่อทุกคนตั้งอยู่ในหลักธรรมต่างๆ ได้เช่นนี้แล้ว จึงเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับตนเอง และสามารถทำให้เกิดการพึ่งตนเองได้ตามต่างๆ โดยไม่ต้องคอยหวังพึ่งพาอาศัยจากผู้อื่นเกินความจำเป็น^{๕๓๓}

ในที่นี้ ไม่ได้ตีความเฉพาะสิ่งที่เป็นตัวเงินหรือทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่กินความไปถึงสิ่งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น แหล่งที่ดิน แหล่งน้ำ และป่าไม้ เป็นต้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรู้จักในการบริโภคใช้สอยอย่างประหยัดและคุ้มค่าให้มากที่สุด ทั้งนี้ จะพูดถึงภูมิสังคมเข้าไปด้วย เพราะว่าภูมิศาสตร์สังคมของแต่ละชุมชนแต่ละแห่งย่อมแตกต่างกัน เพราะฉะนั้น สิ่งแวดล้อมภายในชุมชนก็เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง และแม้แต่สิ่งแวดล้อมที่เป็นภายนอก ก็จำเป็นมากเช่นกันด้วยจริงๆ แล้ว สิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องง่ายๆ เป็นเรื่องไม่ค่อยยากเท่าไรนัก เพียงแต่ว่าสิ่งแวดล้อมที่เราใช้กันนี้ ก็คือว่าจะทำอย่างไรที่จะบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดความยั่งยืนได้ ก็จำเป็นต้องปลูกฝังและธรรรงค์เกี่ยวกับเรื่องความพอเพียง ความพอดีในการใช้สอยบริโภคสิ่งเหล่านี้ให้

^{๕๓๑} สัมภาษณ์ นายกานต์ ชงศรี, อ่างแล้ว.

^{๕๓๒} สัมภาษณ์ พระสุบิน ปณีโต, เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขานิติปัญหาชาวบ้าน (คุณภาพชีวิต) พุทธศักราช ๒๕๔๐ และผู้ก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต, ๑๘ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๓๓} สัมภาษณ์ พระมหาวิฑูชัย วชิรเมธี, ป.ธ.๙, ผู้อำนวยการสถาบันวิมุตตยาลัย (Vimuttayalaya Institute) ศูนย์วิปัสสนาสากลไร่เชิญตะวัน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย, ๘ ตุลาคม ๒๕๕๙.

พอเหมาะพอควรแก่อัตภาพสถานะที่เป็นอยู่ เพราะการรู้จักเพียง พอใจ และพอดีในการบริโภคใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติอย่างเห็นคุณค่านั้น ย่อมทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกิดความยั่งยืน ได้ เช่น ถ้ามีป่าสักป่าหนึ่ง นี้จะทำอย่างไร ที่จะทำให้ป่าอยู่ได้อย่างยั่งยืน จะต้องกำหนดเป็นป่าชุมชน มีการกำหนดระเบียบการบริหารจัดการที่ใช้ร่วมกัน อย่างนี้เป็นต้น^{๕๓๔} รวมทั้งสิ่งแวดล้อมที่เขา มีอยู่นั้น ก็ต่างใช้ปุ๋ยเคมีแบบไม่สนใจว่า จะมีผลกระทบอะไรๆ เพราะต่างก็ใช้ปุ๋ยเคมีในการประกอบ การเกษตรอย่างแบบเดียวกัน ยกกรณีตัวอย่าง เช่น ในเขตชุมชนมีหนองน้ำอยู่แห่งหนึ่ง สุดท้ายสักวัน หนึ่ง ปู ปลาที่อาศัยอยู่ในหนองน้ำก็ได้รับผลกระทบจนตายหมด มันอยู่ไม่ได้ เพราะสาเหตุที่ว่าถ้า ระบบนิเวศน์เสียหายไป ปลา มันก็จะหายไปจากแหล่งน้ำ แล้วสุดท้ายจะหาจากที่ไหนมาบริโภค แม้กระทั่งในทุกวันนี้ ชุมชนหลายๆ แห่งก็เริ่มที่จะมีปัญหาในเรื่องของระบบนิเวศน์สิ่งแวดล้อม^{๕๓๕}

ทั้งนี้ ปัจจุบันหลายๆ แห่ง มีการเปลี่ยนแปลงไปในเรื่องของวิธีการประกอบอาชีพ ทางการเกษตร เช่น กรณีของการทำนาอย่างนี้ เมื่อก่อนทำนาดำ ทุกวันนี้หันมาทำนาหว่าน จริงๆ การทำนาดำ กับนาหว่านนั่น ก็เหมือนกับคิดว่าไม่ได้อะไร และไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องของวิถีชีวิต จึง อาจจะทำให้ชุมชนมันเปลี่ยนมากๆ เพราะนาหว่านนี้ ก็คือต้องหว่าน ก็ต้องหว่านยาฆ่าหญ้าให้ตาย หมดก่อนรอบแรก แล้วค่อยไถ พอไถเสร็จ แล้วก็เริ่มปัก แล้วก็หว่านข้าว พอหว่านข้าวขึ้นมาหน่อย ก็ หว่านยาอีกรอบหนึ่ง เพื่อว่าคุมไม่ให้หญ้ามันขึ้นได้ อย่างนี้เป็นต้น แล้วก็ใส่ปุ๋ยเข้าไปเพื่อให้ข้าวมันขึ้น อย่างแรง แต่อย่างไรก็ตาม หลายคนก็เริ่มที่จะหันกลับมาสนใจเรื่องของวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมในการ ประกอบอาชีพเกษตรแบบอินทรีย์มากขึ้น^{๕๓๖}

เพราะฉะนั้น ชาวทั้งหมด ก็มีแต่สิ่งสารเคมี อันนี้สิ่งแวดล้อมที่ดีก็จะเสียไป ทั้งนี้ ไม่ใช่ แค่สิ่งแวดล้อมที่ดีเสียไปเท่านั้น แต่ว่าสัตว์ต่าง เช่น ปู ปลา หอย กบ เขียดที่อยู่ในชุมชน หรือที่อยู่ใน พุงนา ก็จะหาได้ยากไม่มีแล้ว ดังนั้น เมื่อยึดการดำเนินวิถีชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประชาชนก็เริ่มที่คิดได้แล้วว่า สิ่งเหล่านี้ตามมา หรือแม้กระทั่งบางชุมชนบางหมู่บ้านที่ประกอบอาชีพ ทางการเกษตร ส่วนใหญ่ก็จะเหลือแต่หญิงหม้าย เป็นต้น สืบเนื่องจากว่าสามีที่ทำนา ทำสวน ทำไร่ แบบใช้สารเคมีกันมากๆ ได้รับสารพิษทำให้เป็นโรคร้ายแรงเสียชีวิตไป พอออกไปโลดแล้ว ก็มีการปลูก พริก อย่างเช่น กรณีโครงการปลูกพริกอย่างนี้ ฉีดปุ๋ยเคมีอย่างแรง ฉีดยาฆ่าแมลงอย่างแรง พออยู่ไป สักหน่อย เดียวก็เป็นมะเร็งแล้ว เป็นโรคนั้นเป็นโรคนี้ ซึ่งสิ่งแวดล้อมที่สูงในเรื่องของความยั่งยืนของ หมู่บ้านของชุมชนก็ด้วยเช่นกัน เพราะมันไม่ใช่แค่สิ่งแวดล้อมภายนอก มันเป็นมันค่อยๆ ซึมลึกไป เรื่อยๆ ในทุกวันนี้^{๕๓๗}

อย่างไรก็ตาม การที่ชุมชนจะมีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างอุดมสมบูรณ์ได้ นั้น หรือสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างมีคุณภาพทางระบบนิเวศน์ จำเป็นต้องมีการปลูกจิตสำนึก ที่ดีให้เห็นในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งที่เกิดขึ้นเองทั่วไปหรือมนุษย์สร้างขึ้นมาที่มี

^{๕๓๔} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๓๕} สัมภาษณ์ นายประเทือง พาโคกทอม (ข้าราชการบำนาญ), ประธานกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ หมู่บ้านทับสวาย หมู่ที่ ๑ และปราชญ์ชาวบ้านด้านโครงการเศรษฐกิจพอเพียง หมู่ที่ ๑ ตำบลทับสวาย อำเภอห้วย แดง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๓๖} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๓๗} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, อ่างแล้ว.

อยู่ทั้งในครอบครัวส่วนบุคคลและในเขตสาธารณะชุมชน ซึ่งจะเป็นสิ่งที่เอื้ออำนวยประโยชน์ให้ทั้งแก่สัตว์และมนุษย์^{๕๓๘} นอกจากนี้ จำเป็นต้องรู้จักใช้สิ่งเหล่านั้นอย่างพอเพียง ประหยัด และให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าที่สุด พร้อมทั้งมีการรณรงค์ให้ทุกคนในชุมชนช่วยกันรักษา ฟื้นฟู และสงวนไว้ให้คงสภาพดี มีความสมดุลตามธรรมชาติเช่นเดิม^{๕๓๙}

สรุปได้ว่า การที่ประชาชนทุกระดับในชุมชน เริ่มตั้งแต่ระดับครอบครัว กลุ่มองค์กรชุมชน จนถึงระดับชุมชน มีความสันโดษหรือพอเพียง พอใจ พอดีในเรื่องของปัจจัย ๔ คือ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยาเภสัชรักษาโรค อันเป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานในทางกายภาพที่ทุกคนพึงประสงค์ในการช่วยให้การดำเนินชีวิตเป็นไปได้อย่างราบรื่น กล่าวคือมีการบริหารจัดการด้านการเงินหรือเงินทุนงบประมาณอย่างพอเพียง พอดี ทำให้เกิดความสมดุลระหว่างรายได้เพียงพอกับรายจ่าย มีความพออยู่ พอกิน ไม่มีหนี้สินชนิดที่ไม่อาจชดใช้คืน และจากกรณีการลงทุนเพื่อการเกษตร หรือทำเป็นเชิงธุรกิจนั้น ถ้าทุกคนต่างมีความพอเพียงและรู้จักประมาณในการบริโภคใช้สอยก่อนแล้ว ก็จะทำให้สามารถสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนของตนเองเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการที่จะแข่งขันกับทางกลุ่มเครือข่ายภายนอก และทำให้เกิดความสามารถในการอดออม การลงทุน และการรวมกลุ่มเพื่อการผลิตและการตลาด รวมถึงมีการวางแผนสำหรับอนาคตด้วย ในขณะที่ชุมชนนั้นๆ ถ้ามีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างอุดมสมบูรณ์อยู่แล้ว ทุกคนก็จำเป็นต้องให้ความสำคัญในการบริหารจัดการด้านวัสดุ และวัตถุต่างๆ โดยมีการนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างอย่างประหยัดและคุ้มค่าเช่นกัน ทั้งนี้ มีการร่วมกันปลูกจิตสำนึกที่ดี และเล็งเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งที่เกิดขึ้นเองทั่วไปหรือมนุษย์สร้างขึ้นก็ตาม ที่มีอยู่ทั้งในครัวเรือนส่วนบุคคลที่ตนได้อาศัยอยู่ และในเขตสาธารณะ โดยมุ่งเน้นให้รู้จักใช้ทรัพยากรดังกล่าวอย่างพอเพียง ประหยัด และให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่าที่สุด

๙) สตินาถรรณธรรม คือ การมีสติระลึกชอบในสิ่งที่คิด กิจที่ทำ คำที่พูด และรู้เท่าทันต่อสภาพการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทางสังคมได้ดี ผลการศึกษาจากกรณีศึกษาของผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่ พบว่า คนในทุกภาคส่วนทั้งภายในชุมชน รวมถึงภายนอกชุมชนที่เป็นภาคีเครือข่ายกัน ต่างมุ่งเน้นการปฏิบัติตนให้มีสติอยู่ตลอดเวลา ระลึกถึงสิ่งที่ตนเองกำลังดำเนินการอยู่อย่างรอบคอบ และใช้สติให้รู้จักกำหนดจดจำในสิ่งที่ทำลงไปแล้วและจะต้องทำต่อไปได้ โดยพยายามดูแลและตรวจสอบการปฏิบัติงานของตนอยู่ตลอดเวลาว่า มีส่วนไหนผิดพลาดไปบ้าง จะได้รับแก้ไข ปรับปรุง และพัฒนาให้ดีขึ้น^{๕๔๐} ทั้งนี้ การมีสตินี้ ที่เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา นี้ เรียกได้ว่า เป็นเครื่องมือที่ดีเลิศจะคอยควบคุมตนเองให้ตั้งอยู่ในทางที่ชอบ ประกอบด้วยคุณธรรมต่างๆ ตามมาอีกมากมาย เช่น การรู้จักประมาณ รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้กาล รู้จักชุมชน และรู้จักคน ซึ่งสอดคล้องกับหลักปรัชญาของ

^{๕๓๘} สัมภาษณ์ นายนิคม ศรีวงษ์, ประธานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองกอง หมู่ที่ ๓ ตำบลโตด อำเภอบึงสามพัน จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๓๙} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ลอยประโคน, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอบึงสามพัน จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๔๐} สัมภาษณ์ พระสุบิน ปณีโต, เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขานักปฏิบัติธรรม (คุณภาพชีวิต) พุทธศักราช ๒๕๔๐ และผู้ก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต, ๑๘ กันยายน ๒๕๕๙.

เศรษฐกิจพอเพียง ที่คนในชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนใหญ่ต่างก็ได้ดำเนินรอยตามพระราชดำริขององค์ในหลวงของเราชาวไทย ที่ทรงมุ่งเน้นให้เกิดการพึ่งตนเองได้โดยไม่สร้างภาระให้กับผู้อื่น ดังพอจะสรุปได้ใจความสั้นๆ ว่า เป็นหลักสามห่วง สองเงื่อนไข คือ มีความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และมีความรู้ คู่กับคุณธรรม^{๕๔๑}

ในขณะที่ผู้ให้ข้อมูลหลักท่านหนึ่ง ก็ได้ให้ความสำคัญกับหลักธรรมข้อดังกล่าวนี้เช่นกันว่า คุณธรรมทางพระพุทธศาสนาข้อหนึ่ง เป็นข้อที่ควรใส่ใจและควรคำนึงถึงตลอดเวลา นั่นก็คือ “สติ” หมายความว่า การมีความระลึกรู้ถึงเสมอต่อสิ่งที่กำลังคิด กิจกรรมที่กำลังทำ คำพูดที่กำลังกล่าว รวมถึงระลึกย้อนถึงสิ่งที่เคยทำไปแล้วได้ว่า มีตรงไหนที่ทำได้ ทำผิดบ้างหรือไม่อย่างไร เพราะการทำงานใดๆ ก็ตาม เมื่อขาดสติตัวนี้คอยกำกับเสียแล้ว งานนั้นๆ ก็อาจจะประสบความสำเร็จได้ทันทีถึงแม้ว่าจะเคยประสบความสำเร็จมาแล้วในการทำงานต่างๆ เช่น การบริหารจัดการชุมชนหรือการบริหารจัดการองค์กรก็ตาม เพราะการทำงานใดๆ เมื่อมีสติ ตัวที่จะเกิดตามมาก็คือตัวปัญญา องค์ความรู้หรือตัวรู้ที่ทำให้รอบ รู้ถึง รู้ลึก หรือเกิดความเข้าใจในสิ่งที่ตนทำอยู่ ทำให้ความผิดพลาดเสียหายต่างๆ เกิดขึ้นได้ยาก แต่กลับตรงกันข้าม หากขาดสติในการทำงานต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นเสียแล้ว ปัญญาก็ไม่เกิด กลับทำให้ตัวปัญหาและอุปสรรคเกิดขึ้นแทนที่ จนสร้างความเสียหายให้แก่ทั้งแก่ตนและส่วนรวม คือชุมชน และองค์กรที่ตนเองอาศัยอยู่ ดังกรณีศึกษาจากคำพูดของผู้ให้ข้อมูลได้กล่าวเป็นคติเตือนใจไว้ว่า

“...การจะได้เป็นแชมป์มา ก็นับว่ายากแล้ว แต่การจะรักษาแชมป์ไว้ให้นานนั้น นับว่ายากแสนยากกว่า...”^{๕๔๒}

จากคำดังกล่าวข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่า การจะทำอะไรก็ตาม จำเป็นต้องมีสติเป็นตัวกำหนดควบคุมอย่างรอบคอบ รู้จักยับยั้งชั่งใจตนเองได้ ไม่ประมาท เลินเล่อ และไม่ยอมทำในสิ่งที่จะก่อให้เกิดความผิดพลาดเสียหายทั้งแก่ตนเองและส่วนรวม รวมถึงมีการกำหนดสติอยู่ตลอดเวลา โดยไม่ทิ้งโอกาสสำหรับการทำความดีงามให้กับสังคม แต่ถ้าขาดสติแล้วยอมก่อให้เกิดปัญหาร้ายแรงทั้งตนเองและส่วนรวมแน่นอน ดังกรณีศึกษาจากคำพูดของผู้ให้ข้อมูลหลักท่านนี้ที่ได้กล่าวยกเป็นตัวอย่างจากคำคติสอนใจของพระราชธรรมนิเทศ หรือที่รู้จักกันดีในนามหลวงพ่อยอม กลยาโณ ซึ่งได้กล่าวไว้พอจับใจความได้ว่า

“...ถ้าสติมา ปัญญาเกิด แต่ถ้าสติเตลิด ก็เกิดปัญหา...”^{๕๔๓}

^{๕๔๑} สัมภาษณ์ นายคำพา แก้วนระรา, ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านทับสวาย และปราชญ์ชาวบ้านด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๔๒} สัมภาษณ์ นางพนิดา เขียวรัมย์, ประธานคณะทำงานด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๔๓} สัมภาษณ์ พันตำรวจโท เสนีย์ ธรรมนิยม, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลโตนด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

สรุปได้ว่า การที่คนในชุมชนมีความระลึกชอบถึงสิ่งที่คิด กิจที่ทำ คำที่พูดได้ดี และทำให้สามารถปรับตัวเองให้รู้เท่าทันกับสภาพการณ์ที่มีความเป็นแปลงอยู่ตลอดเวลาได้ นั่นคือการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนในทางคติของพระพุทธศาสนา และจะทำให้เกิดความสมดุลหรือความมั่นคงทางจิตใจที่เข้มแข็ง มีพลัง มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ซึ่งเป็นคุณสมบัติของบุคคลแต่ละคนเพื่อต่อสู้กับความยากลำบากหรือเพื่อแก้ไขปัญหา และอุปสรรคต่างๆ ได้สำเร็จ

๑๐) ปัญญาญาณกรณธรรม คือการมีความฉลาดรอบรู้ดีในการดำรงชีพอยู่ในสังคม ผลการศึกษาจากกรณีศึกษาของผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่ พบว่า ในหลักธรรมข้อที่ว่า ปัญญา นี้ก็คือมีความรู้ความรอบรู้ โดยทุกภาคส่วนที่ต้องเรียนรู้ตามหลักเหตุผล รู้ดี รู้ชั่ว รู้ประโยชน์ ไม่ใช่ประโยชน์ รู้จักพิจารณาวินิจฉัยด้วยใจตัวเองที่เป็นอิสระ ไม่มีใครมาครอบงำ^{๕๔๔} ถ้าไม่มีปัญญาความรู้เสียแล้ว ก็ทำการอะไรให้สำเร็จไม่ได้ เราควรใช้ปัญญาบนพื้นฐานของเหตุผลในการเรียนรู้ต่างๆ และทำการต่างๆ ด้วยความคิด และมีวิจรรย์ญาณในการทำงานนั้นๆ ควรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในสิ่งที่จะนำความเจริญก้าวหน้ามาสู่การดำเนินชีวิตทั้งของส่วนตนและส่วนของชุมชนตนเอง กล่าวคือการทำให้สามารถที่จะพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน^{๕๔๕}

เพราะการมีปัญญาความรู้ก็สามารถที่จะปรับตัวให้เท่าทันได้ต่อการเปลี่ยนแปลงของทางสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจและทางสังคมโลกที่หมุนไปอย่างรวดเร็วในยุคโลกาภิวัตน์ เข้ากับหลักของการพึ่งตนเองได้ตามที่องค์ในหลวงหรือองค์พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชที่เคยได้มีกระแสพระราชทานพระดำรัสไว้ในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้พลกนิกรได้น้อมนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตและดำเนินงานทั้งของระดับบุคคล ระดับกลุ่มองค์กร ระดับชุมชน ตลอดจนจนถึงระดับสังคมและประเทศชาติ อันจะทำให้เกิดมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว คือ ทำให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ซึ่งสุดท้ายก็จะนำไปสู่ความสมดุล มั่นคง และยั่งยืนในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นทั้งทางด้านชีวิต จิตใจของคนเรา ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านเทคโนโลยี และสังคม รวมถึงด้านการเมือง การปกครอง^{๕๔๖}

การรู้ดีรู้ชั่วนี้ จำเป็นต้องรู้ให้มากๆ ก่อนกว่าสิ่งอื่นๆ เป็นเบื้องต้น เพราะเป็นการสร้างพื้นฐานทางด้านคุณธรรมให้เกิดขึ้นประจำใจของตนเอง การจะประกอบภารกิจใดๆ ได้บรรลุผลสำเร็จได้ ก็ขึ้นอยู่กับที่การสร้างปัญญาคือตัวความรู้ให้เกิดขึ้นก่อนนี่เอง นับว่ามีความสำคัญอย่างมากในการที่ดำรงชีพอยู่ให้เกิดความสุขได้อย่างปลอดภัยจากปัญหาอุปสรรคที่จะเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา^{๕๔๗} ดังนั้นชุมชนจำเป็นต้องมีศูนย์เรียนรู้ชุมชนไว้ คือสร้างให้คนอื่นมาเรียนรู้ แต่เราต้องรู้ก่อน ถึงจะให้คนอื่นเขามาเรียนรู้ หมายความว่า การพัฒนาตนเองให้เกิดปัญญาเกิดความรู้ก่อน จนสามารถที่จะพึ่งตนเองได้

^{๕๔๔} สัมภาษณ์ พระมหาวิฑูริย์ วชิรเมธี, ป.ธ.๙, ผู้อำนวยการสถาบันวิมุตตยาลัย (Vimuttayalaya Institute) ศูนย์วิจัยสันสกฤตโรเจอร์สวัน อำเภอมือง จังหวัดเชียงราย, ๘ ตุลาคม ๒๕๕๙.

^{๕๔๕} สัมภาษณ์ นางพินดา เขียวรัมย์, ประธานคณะกรรมการส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอบึงสามพัน จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๔๖} สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๔๗} สัมภาษณ์ นายคำพา แก้วนะระ, ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านทับสวาย และปราชญ์ชาวบ้านด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอยะหา จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

ในการดำเนินชีวิตแล้วสามารถเป็นที่พึ่งให้คนอื่นได้ด้วย นี่จึงจะเรียกว่า มีปัญญาเป็นที่พึ่งได้อย่างสมบูรณ์ ฉะนั้น จึงมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสร้างองค์ความรู้ให้เกิดขึ้นกับตัวชุมชนด้วยตัวเอง นี้ก็ไม่ได้สร้างองค์ความรู้เฉพาะภายใน แต่ต้องไปข้างนอกด้วย^{๕๔๘} ดังกรณีศึกษาจากคำพูดของผู้ให้ข้อมูลหลักท่านนี้ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า

“...เราไปศึกษาดู ไปดูงาน ไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับองค์กรภายนอก ก็มีไปหลายที่เหมือนกัน อย่างเช่นไปศึกษาดูงานทางวิชาการเสร็จ ก็ไปดูภาคปฏิบัติ เช่น การศึกษา การปั้นกระถางปูนปั้นเขา เขามีเทคนิควิธีการปั้นกระถางอย่างไร เราก็เอามาปรับประยุกต์ลองทำดูบ้าง เราไปเรียนรู้เขา เราก็เอามาทำ เกิดผลคือพอทำเสร็จ เราสามารถที่จะรวมกลุ่มกันทำแล้ว ก็จำหน่ายได้ แล้วก็คนอื่นเขาก็มาเรียนรู้ต่อจากเราเหมือนกัน สืบทอดกันไป โดยลักษณะแบบนี้ นี่คือการไปเรียนรู้ เป็นการสร้างโดยองค์ปัญญาความรู้ตรงนี้ ด้วยการต่อยอดให้ดีกว่าของเก่าขึ้นอีกทีต่อไป...”^{๕๔๙}

จากคำดังกล่าวข้างต้นนั้น มีความเป็นไปได้กับกรณีศึกษาข้อมูลการให้สัมภาษณ์ของท่านพระอาจารย์สุบิน ปณีโต ซึ่งถือว่าเป็นพระสงฆ์นักพัฒนาอีกรูปหนึ่งที่มีชื่อเสียงโด่งดังระดับประเทศ ในด้านการบริหารจัดการเครือข่ายองค์กรหรือกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ได้แสดงทัศนะว่า การที่จะวัดผลทางด้านการพึ่งตนเองของชุมชนให้ได้อย่างยั่งยืนในด้านต่างๆ นั้น โดยเฉพาะการพึ่งตนเองได้ของชุมชนในทางด้านเศรษฐกิจ ควรจะวัดได้จากตรงไหน อย่างไร จึงตั้งคำถามว่า ประเทศไทยนั้นมีหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาตั้งแต่เมื่อไหร่ ก็ต้องตอบว่า มีมานานแล้ว ลองพิจารณานักภาพดูเป็นกรณีตัวอย่างแบบนี้แล้วกันว่า ถ้าธนาคารไม่มีบัญชี ธนาคารเจ็งใหม่ เจ็งไข่ใหม่ ห้างร้านสรรพสินค้า เช่น บิ๊กซี แม็คโคร โลตัส เป็นต้น ถ้าไม่มีบัญชีไว้เป็นเครื่องมือเช็คและตรวจสอบดูแลการเคลื่อนไหวทางการเงินภายในกลุ่มองค์กรของตนเอง เจ็งใหม่ ก็เจ็งแน่นอน นี่เจ็งหมด แล้วกลุ่มหรือสหกรณ์ต่างๆ ที่ไม่มีบัญชี จะเจ็งใหม่ และในระดับครอบครัว ถ้าไม่มีบัญชีรายรับรายจ่าย เจ็งใหม่ ก็ต้องเจ็งแน่นอน ทั้งนี้ เพราะบางครั้งไม่ได้ประยุกต์ใช้ธรรมะในข้อที่ว่า สมชีวิตา คือความเป็นอยู่อย่างพอเพียงด้วยการใช้ตัวปัญญาความรู้ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสาวจากเหตุไปหาผลให้ได้ แต่เมื่อไม่มีตัวปัญญา ก็ไม่รู้ว่า ตนเองรับอะไรมาแล้ว จ่ายอะไรไปบ้าง ในแต่ละวันแต่ละเดือนนี้ ได้รายรับมามาก หรือมีรายจ่ายไปมาก แล้วการจ่ายไปอย่างนั้น จะเป็นประโยชน์หรือไม่ เพราะถ้าไม่มีตัวปัญญาความรู้เป็นเครื่องมือวิเคราะห์ หรือไม่มีการพิจารณาวิเคราะห์หาเหตุและผลแล้ว ก็ยอมใช้ไม่ได้ ก็เพราะว่าไม่มีข้อมูลอะไรมาเปรียบเทียบในการทำงานหรือดำเนินชีวิต ก็เหมือนกับการไม่มีบัญชีนั่นเอง ยกตัวอย่างกรณีกลุ่มองค์กรทางการเงิน หรือสหกรณ์ต่างๆ ที่ก่อตั้งกันอยู่ภายในประเทศเยอเยะไปหมดนั้น ถ้าไม่มีบัญชีไว้เป็นฐานข้อมูลในการเก็บไว้ตรวจสอบแล้ว ก็ยอมไม่รู้ว่า ใครฝากเงินเข้ามาเท่าไร ใครกู้ไปเท่าไร ก็คือจำไม่ได้สักคนหนึ่ง แล้วจะใช้ได้อย่างไร และอีกกรณีตัวอย่างในระดับครัวเรือน หรือระดับชุมชน อาทิเช่น การทำนาปีนี้ ทำไม่จึงขาดทุน เป็นเพราะอะไร จึงขาดทุน เพราะใช้จ่ายในเรื่องค่าแรงมากไป จึงขาดทุน เพราะใช้จ่ายค่าปุ๋ยมากไป จึงขาดทุน เพราะอาจจะเกิดภัยแล้งทางธรรมชาติ

^{๕๔๘} สัมภาษณ์ นางสาวศุภธิดา ศรีชาร์ตน์, ปราชญ์ชาวบ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกองตำบลโดด อำเภอบึงสามพัน จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

^{๕๔๙} สัมภาษณ์ นางพินดา เขียวรัมย์, ประธานคณะทำงานด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

จึงขาดทุน ถ้าไม่มีข้อมูลอะไรสักอย่าง เรานี้จะไปจดอย่างไร ต้องให้เข้าใจกับคำว่า เศรษฐกิจพอเพียง นั้นด้วย เพราะคำนั้นเป็นคำพูด เป็นปรัชญา แนวคิด หรือทฤษฎี ฉะนั้น จำต้องลงมือปฏิบัติตามหลักปรัชญาดังกล่าวที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่ได้ทรงพระราชทานไว้ให้กับพสกนิกรชาวไทยทุกหมู่เหล่ามาแล้ว จำเป็นเป็นต้องเรียนรู้ให้เข้าใจและลงมือปฏิบัติตามทันทีเพื่อให้เห็นผลเป็นรูปธรรมด้วย อาจจะมีรูปแบบในการปฏิบัติแตกต่างกันขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมหรือบริบทของแต่ละบุคคลแต่ละกลุ่มองค์กรแต่ละชุมชนด้วย นี่คือการประยุกต์ใช้ตัวปัญหาหรือสร้างองค์ความรู้ให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ส่วนตนและส่วนรวมอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ และต้องให้คุ้มค่า พอเพียง พอดีกับบริบทตนเองให้มากที่สุด^{๕๕๐}

สรุปได้ว่า การมีความรอบรู้ในศิลปะวิทยาการต่างๆ ทั้งด้านเทคโนโลยีภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบดั้งเดิมและภูมิปัญญาแบบสมัยใหม่ ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลของการปรับตัวให้รู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ต่างๆ โดยสามารถนำทักษะในการเรียนรู้และนำองค์ความรู้และข้อมูลต่างๆ เหล่านี้มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตและการบริหารจัดการงานต่างๆ ภายในชุมชนอย่างเหมาะสมและให้ประสบความสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลดังนั้น จากการที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลในกรณีศึกษากับผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับการบูรณาการหลักนาถกรรมธรรม ๑๐ กับหลักทรัพยากรทางการบริหารจัดการ 6M's ในการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืนดังกล่าวมาแล้วข้างต้นทั้งหมดนั้น สามารถจะสรุปความถี่และจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักได้ตามตารางที่ ๔.๑๕ ดังต่อไปนี้

^{๕๕๐} สัมภาษณ์ พระสุบิน ปณีโต, เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาศาสนาภูมิปัญญาชาวบ้าน (คุณภาพชีวิต) พุทธศักราช ๒๕๔๐ และผู้ก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต, ๑๘ กันยายน ๒๕๕๙.

ตารางที่ ๔.๑๕ แสดงความถี่และจำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับการบูรณาการหลักนาคกรณธรรม ๑๐ กับหลักทรัพยากรทางการบริหารจัดการ 6M's

ประเด็น	ปริมาณ	
	ความถี่	รูป/คนที่
การบูรณาการหลักศีลนาคกรณธรรม	๑๔	๑, ๒, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๒, ๑๔, ๑๖, ๑๗, ๑๘, ๒๑, ๒๘, และ ๓๐
การบูรณาการหลักพาหุสัจจนาคกรณธรรม	๓	๑, ๔, และ ๑๙
การบูรณาการหลักกัลยาณมิตตนาถนาคกรณธรรม	๓	๓, ๖, และ ๒๕
การบูรณาการหลักโสวจัสสถานนาคกรณธรรม	๓	๒, ๕, และ ๒๖
การบูรณาการหลักกิงกรณียะสุทักขตานนาคกรณธรรม	๖	๑, ๓, ๖, ๑๙, ๒๒, และ ๒๗
การบูรณาการหลักธรรมกามตานนาคกรณธรรม	๖	๑๑, ๑๓, ๑๕, ๒๐, ๒๓, และ ๒๔
การบูรณาการหลักวิริยารมณนาคกรณธรรม	๒	๑, และ ๒
การบูรณาการหลักสันตฎฐีนนาคกรณธรรม	๘	๑, ๒, ๙, ๑๕, ๑๘, ๒๒, ๒๙, และ ๓๐
การบูรณาการหลักสตินาคกรณธรรม	๔	๒, ๑๔, ๑๙, และ ๒๖
การบูรณาการหลักปัญญาณนาคกรณธรรม	๖	๑, ๒, ๙, ๑๔, ๑๙, และ ๓๐

จากการให้คำสัมภาษณ์ดังกล่าวมาข้างต้นทั้งหมดนั้น สามารถวิเคราะห์ และสังเคราะห์ประมวลสรุปผลให้ทราบได้ว่า เมื่อคนในชุมชนพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ ชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างนี้ ส่วนใหญ่ได้ดำเนินชีวิตและดำเนินงานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ก่อนแล้ว และเมื่อผู้วิจัยได้นำหลักการบูรณาการทั้งหลักนาคกรณธรรม ๑๐ แต่ละข้อกับหลักทรัพยากรทางการบริหารจัดการ 6M's แต่ละด้านให้สอดคล้องกัน ก็พบว่า การบริหารจัดการชุมชนตามวิถีพุทธ ก็สามารถทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนในด้านต่างๆ ดังจะนำเสนอต่อไปนี้

๑) **Management การบริหารจัดการ** บูรณาการด้วยหลักนาคกรณธรรม ๑๐ พบว่า **ชุมชนพึ่งตนเองได้ทางด้านระบบการทำงาน** คือ เป็นการปฏิบัติงานด้วยความฉลาดรอบคอบ ใฝ่ใจรักของงานที่ตนได้ลงมือทำด้วยความสุจริตชอบธรรม มีความมุ่งมั่นพากเพียรอยู่ตลอดเวลา มีใจฝึกฝนในการทำงานของตนเองได้อย่างไม่รู้จักเบื่อหน่าย และสุดท้ายก็เกิดการพิจารณาตรวจสอบคุณภาพของตนเองว่า มีความผิดพลาดประการใดหรือไม่ และพร้อมจะแก้ไข ปรับปรุง พัฒนาให้ดีขึ้นต่อไป โดยเน้นหลักธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงาน มีความโปร่งใส เป็นธรรม ประหยัด มี

ประสิทธิผลและประสิทธิภาพ ทำให้คนในชุมชนมีวินัย มีปกติมุ่งมั่นเพียรพยายาม มีทักษะฉลาดในการบริหารจัดการการทำงานดี มีจิตอาสา และช่วยเหลือกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีมิตรและเครือข่ายที่ดีในการทำงานร่วมกัน โดยมุ่งเน้นหลักการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการในด้านต่างๆ ภายในชุมชน ภายใต้ความหลากหลายของทุนทางสังคม ทุนชุมชน หรือทุนทางวัฒนธรรม มีการคบหาสมาคมกับมิตรที่ดี กล่าวคือมีการให้ความเอื้ออาทร มีวิถีเพราะในการสื่อสาร มีจิตสาธารณะ และวางตนได้สมฐานะ และมีความฉลาดรอบรู้ในการบริหารงานต่างๆ ด้วยความมุ่งมั่น ใส่ใจและไตร่ตรอง ตรวจตราแก้ไขปัญหาพร้อมปรับปรุงพัฒนาในงานที่ดำเนินการอยู่ด้วยความรอบคอบ นอกจากนี้ การบริหารจัดการแบบ PDCA ยังเป็นตัวกระบวนการที่อยู่ในการบริหารจัดการด้านที่เหลืออื่นๆ ให้มีการทำงานได้อย่างเป็นระบบ และยังสอดคล้องกับการบริหารจัดการงานตามวิถีพุทธ คือเป็นการดำเนินงานแบบหลักอริยสัจ ๔ คือ มีความรักงาน มุ่งมั่น ใส่ใจตรวจสอบแก้ไขและปรับปรุงพัฒนา งานในทุกองคาพยพให้ประสบความสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลและประสิทธิภาพ ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลของระบบงานต่างๆ หรือของผู้ที่เกี่ยวข้องกับระบบงานทุกฝ่าย

๒) Machine การบริหารจัดการด้านเครื่องมือ/เครื่องจักร บูรณาการด้วยหลักนาถกรรมธรรม ๑๐ พบว่า

ชุมชนพึ่งตนเองได้ทางด้านเทคโนโลยี คือ เป็นการทำให้เป็นผู้ที่มีสติปัญญาดี ฉลาดไหวพริบดี มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการที่จะประยุกต์ใช้เครื่องมือเทคโนโลยีต่างๆ ที่เป็นของดั้งเดิมตามภูมิปัญญาท้องถิ่น กับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ผสมผสานกันให้เหมาะสมกับการทำงานของตน ทั้งเกิดประโยชน์และปลอดภัยกับผู้ใช้ด้วย ทำให้คนในชุมชนมีวินัย มีปกติรับผิดชอบตนเอง เป็นคนคงแก่เรียนในกระบวนการเรียนรู้ในสาขาต่างๆ โดยความเป็นพหุสูต และมีความรอบรู้ในศิลปะวิทยาการต่างๆ ทั้งด้านเทคโนโลยีภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบดั้งเดิมและภูมิปัญญาแบบสมัยใหม่ ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลของการปรับตัวให้รู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ต่างๆ โดยมีทักษะในการนำความรู้และข้อมูลต่างๆ มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม ทำให้เกิดความสมดุลระหว่างความต้องการเทคโนโลยีพื้นฐานแบบสมัยเก่า กับเทคโนโลยีแบบสมัยใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิภาพ และทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธ

๓) Money การบริหารจัดการด้านเงินทุน/งบประมาณ บูรณาการด้วยหลักนาถกรรมธรรม ๑๐ พบว่า

ชุมชนพึ่งตนเองได้ทางด้านเศรษฐกิจชุมชน คือ เป็นการทำให้เป็นผู้รู้จักระมัดระวังรอบคอบ และขยันหมั่นเพียรในการประกอบสัมมาชีพสุจริตชอบธรรม ไม่ทอดธุระเพิกเฉยเสีย เอาใจใส่คอยประกอบกิจให้เหมาะสมแก่กาลเทศะ ไม่ปล่อยให้การทำงานอาภูลเสื่อมเสีย เช่น ทำนาก็ต้องทันฤดู ค่าขายก็ต้องรู้คร่าวที่คนต้องการหรือไม่ต้องการสิ่งนั้นๆ เป็นต้น สามารถสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว รู้จักเอาใจใส่ในการรักษาทรัพย์สินที่หามาได้โดยสุจริต ประหยัดในการใช้จ่ายใช้สอยแต่พอสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่ตนหามาได้ และไม่ฟุ่มเฟือยเกินกว่าที่จะหาได้ หรือเกินกว่าที่ต้องการ แต่ก็ไม่ควรให้ขาดจนจนถึงกับอดอยาก ทำให้คนในชุมชนมีความประพฤติดีต่อการดำเนินชีวิต ทำมาหาเลี้ยงชีพโดยชอบสุจริต มีความพากเพียรอยู่ตลอดเวลา และมีความพอเพียง และเพียงพอในสิ่งหามา

ได้โดยความสุจริต ซอบธรรม ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลระหว่างรายได้กับรายจ่าย และทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธ

๔) Morality การบริหารจัดการด้านคุณธรรม จริยธรรม บูรณาการด้วยหลักนาถกรรมธรรม ๕ ข้อ ประกอบด้วย ศีลนาถกรรมธรรม คือ การมีความรับผิดชอบ มีระเบียบ วินัย และกฎกติกาที่ดีของชุมชน, สตินาถกรรมธรรม คือ การมีสติระลึกรู้ชอบในสิ่งที่คิด กิจที่ทำ คำที่พูด และรู้เท่าทันสภาพการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทางสังคมได้ดี, โสวจัสตธา คือ การรู้จักพูดคุยกันง่าย ยอมรับฟัง และเข้าใจกันดีของคนในชุมชน, วิริยารัมภนาถกรรมธรรม คือ การมีความมุ่งมั่นเพียรพยายามในการทำงานที่ดี, และปัญญานาถกรรมธรรม คือ การมีความฉลาดรอบรู้ดีในดำรงชีพในสังคม พบว่า

ชุมชนพึ่งตนเองได้ทางด้านจิตใจ คือ เป็นการทำให้เป็นผู้มีจิตใจที่เข้มแข็งกล้าหาญในการดำรงชีพ ไม่ย่อท้อ และหวั่นไหวต่อภาวะวิกฤตการณ์ต่างๆ รวมถึงการยึดมั่นอยู่ในคุณธรรมตลอดไป และทำให้คนในชุมชน มีปกติระมัดระวังตัวทางกาย วาจา ตลอดถึงทางใจ โดยมีความระลึกถึงสิ่งที่คิด กิจที่ทำ คำที่พูดได้ดี เป็นคนคุยกันได้ง่าย ยอมรับฟังกันได้ตามเหตุและผล และมีความพากเพียรอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้ปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามบทบาทและหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในการครองตน ครองคน ครองงาน และครององค์กร สามารถทำให้เกิดความสมดุลหรือความมั่นคงทางจิตใจที่เข้มแข็ง และมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ซึ่งเป็นคุณสมบัติของบุคคลแต่ละคนเพื่อต่อสู้กับความยากลำบากหรือเพื่อแก้ไขปัญหา อุปสรรคต่างๆ ได้สำเร็จ และทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธ

๕) Material การบริหารจัดการด้านวัสดุ/วัตถุดิบ บูรณาการด้วยหลักนาถกรรมธรรม ๑๐ พบว่า

ชุมชนพึ่งตนเองได้ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ เป็นการทำให้เป็นผู้มีจิตสำนึกที่ดี รู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ดิน แหล่งน้ำ เป็นต้น ให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าอย่างสูงสุด และทำให้คนในชุมชนมีปกติรู้จักคุณค่าของสิ่งของที่เป็นปัจจัยพื้นฐานของการดำรงชีพ และทำให้มีความรู้จักพอดีในการใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน รวมถึงวัสดุสิ่งของต่างๆ รมรงค์ให้ร่วมแรงร่วมใจ มีจิตอาสา ปลูกจิตสำนึกอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมภายในชุมชนของตนเอง และให้มีความฉลาดรอบรู้ในการใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน รวมถึงวัสดุสิ่งของต่างๆ ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมที่ถูกนำไปใช้ และเกิดการทดแทน รักษา พื้นฟูให้ดีขึ้นเดิม ทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธ

๖) Man การบริหารจัดการด้านคน บูรณาการด้วยหลักนาถกรรมธรรม ๑๐ พบว่า

ชุมชนพึ่งตนเองได้ทางด้านสังคม วัฒนธรรม คือ เป็นการทำให้เป็นผู้เป็นที่รัก น่าคบหา และเป็นที่ไว้วางใจของคนทุกระดับในสังคม และทำให้ทุกคนที่เป็นผู้นำ พร้อมทีมงาน และสมาชิกในชุมชน รวมถึงสมาชิกในกลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆ มีศีลธรรม ความประพฤติ เคารพ มีใจใฝ่ในธรรม หลักการหรือความถูกต้อง มีความยุติธรรม มีความเสมอภาค และเคารพต่อสิทธิเสรีภาพของคนในสังคม มีมิตรและเครือข่ายที่ดีในการทำงานร่วมกัน และมีปัญญาทำให้รู้จักวินัย ระเบียบ แบบแผน กฎเกณฑ์ต่างๆ ที่เหมาะสมทางสังคม ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลหรือความมั่นคงเข้มแข็งของกลุ่มคน ครอบครัว ชุมชน รวมถึงองค์กรทางสังคมในชุมชน หรือทุกคนที่เกี่ยวข้องกับระบบสังคม

วัฒนธรรม และการเมือง การปกครองภายในชุมชนนั้น และทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธ

๔.๓ การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน

จากการศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นทั้งหมดนั้น ทำให้ทราบถึงผลการวิจัยทั้งหมดของแต่ละวัตถุประสงค์ตามที่ได้กำหนดไว้ ๓ ข้อ ได้แก่ วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๑ คือ เพื่อศึกษากลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง และในวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๒ คือ เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง และวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๓ คือ เพื่อนำเสนอแนวทางการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๓๐ รูป/คน โดยผู้วิจัยได้กำหนดเลือกแบบเจาะจง สามารถแบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักได้จำนวน ๓ กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ ๑ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา/พระสงฆ์นักพัฒนา จำนวน ๒ รูป

กลุ่มที่ ๒ นักวิชาการภาครัฐด้านการพัฒนาชุมชน จำนวน ๘ คน

กลุ่มที่ ๓ ภาคชุมชน ประกอบด้วย ผู้บริหารฝ่ายท้องถิ่น ผู้ปกครองฝ่ายท้องถิ่น และประธานกลุ่ม/องค์กรชุมชน รวมถึงประชาชนชาวบ้าน จำนวน ๒๐ คน

ดังนั้น ในการกำหนดหาแนวทางการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน และเพื่อจะตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๓ ให้เกิดความชัดเจนขึ้นในการที่จะนำผลการวิจัยดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติได้จริง ผู้วิจัยจึงได้จัดประชุมผู้เชี่ยวชาญด้วยเทคนิคการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ในครั้งนี้

การจัดสนทนากลุ่มเฉพาะผู้เชี่ยวชาญ (Focus Group Discussion)

หลักการและเหตุผล

ผู้วิจัยได้รับอนุมัติให้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน” เพื่อต้องการทราบกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนที่เหมาะสมว่า มิติการบริหารจัดการชุมชนในยุคปัจจุบันนี้เป็นไปอย่างไร และศึกษาค้นหาองค์ประกอบของการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างว่า มีองค์ประกอบและลักษณะความสัมพันธ์ของภารกิจในการบริหารจัดการชุมชนเป็นอย่างไร ที่จะช่วยส่งเสริมให้ชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน โดยสามารถจะพัฒนาและค้นหาแนวทางการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืนได้อย่างไร ตลอดจนสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาค้นพบนั้นไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม และเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนการบริหารจัดการแบบบูรณาการหลักพุทธธรรมควบคู่ไปกับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อช่วยเสริมสร้างฐานรากของการพัฒนาชุมชนในสังคมไทยให้มั่นคงและเข้มแข็งอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการสนทนากลุ่มเฉพาะ

๑. เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญได้ร่วมกันพิจารณา ตรวจสอบ ยืนยันความถูกต้อง และความเหมาะสมของผลงานวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน”
๒. เพื่อนำข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญไปพัฒนา แก้ไข ปรับปรุงงานวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน” ดังกล่าวนี้ให้ สมบูรณ์แบบต่อไป

สถานที่จัดสนทนากลุ่มเฉพาะ

ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชน B คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วันเวลาที่จัดสนทนากลุ่มเฉพาะ

วันอาทิตย์ที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๐๙.๐๐-๑๑.๓๐ น.

ขั้นตอนการดำเนินการ

๑. จัดทำโครงการ และเสนอรายชื่อผู้เชี่ยวชาญ เพื่อเสนอขอความเห็นและขออนุมัติจาก ประธานกรรมการควบคุมคุณภาพ และกรรมการควบคุมคุณภาพ
๒. ประสานงานผู้เชี่ยวชาญ เพื่อเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
๓. เสนอขอหนังสือเชิญผู้เชี่ยวชาญเข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จากศูนย์บัณฑิตศึกษา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. แจ้งกำหนดวัน เวลา และสถานที่ที่จัดการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับผู้เชี่ยวชาญ/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
๕. จัดเตรียมอุปกรณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
๖. จัดการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ตามกำหนดวัน เวลา และ สถานที่
๘. ประเมินผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ วิเคราะห์ อภิปรายผล และนำผลการสนทนากลุ่ม ไปสังเคราะห์ เพื่อเผยแพร่ในวารสารทางวิชาการ หรือการประชุมวิชาการระดับชาติ
๙. สรุปผลรายงานการดำเนินงานไปยังประธานกรรมการควบคุมคุณภาพ และ กรรมการควบคุมคุณภาพ

กลุ่มเป้าหมายของการวิจัย

ผู้ทรงคุณวุฒิ หรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) ทั้งภาคประชาชน และภาคราชการ ในเขตชุมชนพื้นที่วิจัย จำนวน ๓๐ คน โดย การศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) เป็นพื้นที่ในลักษณะความเป็นชุมชนที่เป็นตัวแทนของกลุ่มคนที่มีผลงานดีเด่น และชุมชนเชิงประเด็นที่มีลักษณะความเป็นชุมชนดีเด่นทางด้านกิจกรรมการพัฒนา

ชุมชน ซึ่งมีการบริหารจัดการในด้านการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และสามารถทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ในมิติต่างๆ ภายในชุมชน โดยคัดเลือกชุมชนแบบเจาะจง (Purposive Selection) จำนวน ๔ ชุมชน ใน ๔ จังหวัดๆ ละ ๑ ชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ถือเป็นชุมชนที่ได้รับการยอมรับว่า มีความเข้มแข็ง และสามารถบริหารจัดการชุมชนตนเองในมิติต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลจนได้รับรางวัลจากหน่วยงานต่างๆ อาทิเช่น รางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” ดีเด่นระดับจังหวัด ซึ่งได้รับโลรางวัลพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ในครั้งนี้ โดยการประชุมผู้เชี่ยวชาญ (Expertise Meeting) จำนวน ๑๒ รูป/คน ประกอบด้วย

๑. ผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาการทางพระพุทธศาสนา จำนวน ๓ รูป
๒. ผู้เชี่ยวชาญด้านวิจัยและรัฐประศาสนศาสตร์ จำนวน ๗ คน
๒. ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาชุมชน จำนวน ๒ คน

ประเด็นในการสนทนากลุ่ม

การจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยสร้างประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่มเฉพาะ โดยมีความมุ่งหมายให้การสนทนากลุ่มดังกล่าวนี้ เป็นการ ๑) เพื่อขอรับฟังความคิดเห็น และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนที่เหมาะสม และเกี่ยวกับองค์ประกอบของการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืนจากผู้เชี่ยวชาญ ๒) เพื่อเติมเต็มข้อมูลจากผลการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน ๓๐ รูป/คน ๓) เพื่อทำให้ได้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์และปฏิบัติได้จริง จากผู้เชี่ยวชาญที่เข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ และ ๔) สามารถหาลักษณะร่วม (Common Character) ข้อสรุปร่วม (Common Conclusion) ความเหมาะสม และความเป็นไปได้จากการสังเคราะห์ร่างแบบจำลองเพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมของผลงานวิจัยเรื่อง "การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน" เพื่อนำเสนอได้ต่อไป โดยการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลจากประเด็นคำถามที่ได้ตั้งไว้เป็นเบื้องต้น ๓ ประเด็นหลักดังจะขอนำเสนอไปตามลำดับต่อไปนี้

ประเด็นที่ ๑ คำถามเกี่ยวกับวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๑ คือ เพื่อศึกษากลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จากที่ผู้วิจัยได้ศึกษามาแล้วนั้น ค้นพบว่า มีปัจจัยสำคัญ ๔ ประเด็นหลัก เป็นตัวขับเคลื่อนให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ประกอบด้วย

- ๑) ด้านผู้นำชุมชนและทีมงาน (L: Community Leader and team)
- ๒) ด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน (P: Participation Process of Community People)
- ๓) ด้านกระบวนการวางแผนชุมชน (P: Community Planning Process)

๔) ด้านผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (S: The Success of Community Performance According to Philosophy of Sufficiency Economy)

จากข้อค้นพบทั้งในประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง ๓ ข้อ ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอสาระสำคัญดังต่อไปนี้

จากผลของการสนทนากลุ่มเฉพาะในครั้งนี ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่มีความเห็นพ้องกันว่า ผลการวิจัยที่ค้นพบทั้ง ๔ ประการ ในวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ นั้น มีความสอดคล้องสามารถเป็นกลไกการขับเคลื่อนชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งได้ตามความเหมาะสม เพียงแต่บางท่านได้ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในบางส่วนเพื่อให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยเริ่มแรกนั้นท่านศาสตราจารย์ ดร. กฤษ เพิ่มทันจิตต์ ได้ให้ข้อเสนอแนะในประเด็นเกี่ยวกับงานวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน” ว่า ในประเด็นสนทนากลุ่มที่ถามก็เห็นด้วยทุกประเด็นไม่ต้องกล่าวอะไรมาก เพราะนิสิตก็ได้ทำมาอย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้ว เพียงจะมีประเด็นที่จะขอแนะนำให้ข้อมูลเพิ่มเติมในความเป็นชุมชนที่จะพึ่งตนเองดังกล่าวนี้บ้างเล็กน้อย ซึ่งจริงๆ เกิดได้ยากมานานแล้ว มาตั้งแต่สมัยจอมพลแปลก พิบูลสงคราม หรือรู้จักกันนามว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นช่วงยุคกันดารเกี่ยวกับเรื่องอาหารการกินหรือเป็นช่วงความลำบากเกี่ยวกับเรื่องปากท้องของชาวบ้านแถบชนบทในสมัยนั้น^{๕๕๑}

กล่าวโดยสรุปความสัมพันธ์ของชุมชนชนบททั้งหลายแล้ว ยิ่งมาในยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เราลองย้อนอดีตไปก็จะได้เข้าใจภาพรวม และจะให้เห็นผลจากการพัฒนาชุมชนในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กรณีตัวอย่างเช่น ได้นำเอาแนวทางในการพัฒนาที่ได้ถูกกำหนดโดยการทำงานของธนาคารโลก และสหรัฐอเมริกาใช้ก็ส่งเสริมในการลงทุนในด้านนำชุมชนต่างๆ ก็จะต้องวางแผนหรือวางแผน ซึ่งพื้นที่ไร่ ที่นา ที่เคยอยู่อย่างสุขสบายมาเป็นเวลาหลาย ๑๐ ปี ก็เปลี่ยนให้มาทำเป็นเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว ซึ่งตอนสมัยยังอยู่เรียนในโรงเรียนมีประสบการณ์ได้เห็นภาพในสมัยตั้งแต่ยังเด็ก ประมาณอายุ ๑๐ ขวบ ได้เห็นภาพของชาวบ้านต้องปลูกข้าวโพด ปลูกถั่ว ปลูกงา ปลูกปอ ปลูกอะไรต่างๆ เพื่อป้อนเข้าตลาดโลกอย่างนี้ มาเป็นเวลาหลาย ๑๐ ปี ก็เหมือนชาวบ้านทั่วประเทศไม่เคยมีใคร ได้อยู่เย็นเป็นสุขเลย ขณะที่อยู่อาศัยนั้นก็ยังมีท้องทุ่งล้อมรอบอยู่ทั่ว ด้วยวิวัฒนาการและในแนวทางดังกล่าวนี้ จึงไม่ได้ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนทั้งหลายอย่างแท้จริง กรณีตัวอย่างที่นำไปศึกษาอีกแห่งเช่นกัน ก็คือทางภาคอีสานเหนือ ซึ่งจะมีตัวอย่างของชุมชนพยายามที่จะพึ่งพาตนเอง ซึ่งอยู่ที่จังหวัดสกลนคร หมู่บ้านบัว ตำบลบ้านบัว อำเภอกุศุดบาก จังหวัดสกลนคร ซึ่งเป็นตัวอย่างที่สวยงามในเรื่องวิถีชีวิตของชาวบ้าน โดยสมัยนั้นท่านอาจารย์เสรี พงศ์พิศ ก็ให้เด็กน้อยคนหนึ่งไป โดยได้มีการบอกว่า อย่าได้บอกให้ชาวบ้านทำอะไร เพราะชาวบ้านทำอะไร ไม่เคยรวย จนทุกที ราชการบอกไม่ทำอะไร จนทุกที เคยถามเขาใหม่ว่า เขารู้ไหมว่า สิ่งที่เขาถามคือให้เขารู้จักตัวเองก่อน ตอนแรกชาวบ้านกึ่งๆ แต่หลังพอเริ่มไปคิด พอเริ่มมองย้อนอดีต ในสมัยก่อนที่จะพัฒนาแปลง

^{๕๕๑} สนทนากลุ่มเฉพาะ ศาสตราจารย์ ดร.กฤษ เพิ่มทันจิตต์, อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พื้นที่ จากเดิมพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ ก็นึกคิดอยากจะกิน ก็ได้กิน หรือเครื่องมือหน้าต่าง ก็หยิบล้างกินได้ อันนั้นถามจริงๆ เข้าป่าก็เก็บของป่ามากินได้ ไม่มีอดอยาก เพราะไม่สามารถออกลูกเป็นโค ก็ยังเลี้ยงดูได้ สมัยปู่ ยา ตา ยาย แต่พอไปพัฒนาแนวทางที่รัฐบาลถูกกำหนด โดยรัฐบาลร่วม ผ่านรัฐบาลมา ๓ รัฐบาลแล้วนี่สมัยนั้น แล้วก็ยังไม่พัฒนาให้ก้าวหน้าไปถึงไหน

พอมีข้อเสนอมาแนะนำให้กับพวกชาวบ้าน ชาวบ้านก็เกิดกระบวนการรู้จริงตามกระบวนการขององค์ความรู้ทั้ง ๓ อย่าง คือ รู้จัก รู้จริง รู้แจ้ง โดยทางหลักศาสนาพุทธ เรียกได้ว่าเป็นสายของความรู้แจ้งทางด้านรู้จริง ชาวบ้านก็ย้อนกลับไปพิจารณากับสิ่งที่บรรพบุรุษของตนเคยสอนไว้ ก็เริ่มรื้อฟื้นเริ่มต้นปลูกข้าวในที่ทำกินที่ตนมี ที่ไร่ ที่นาที่เคยจ้างรถแม่โคไคร่ แทรกเตอร์มาไถ ก็ไม่เอาแล้ว กลับมาไม่ทันกิน เอาอะไรมาปลูก แล้วก็ยุบพันธุ์ข้าวพื้นเมือง ที่เคยได้แล้วได้ทุน ๕ ปี ผ่านไปประชาชนชาวหมู่บ้านบัว ก็สามารถลืมตาอ้าปากได้เอง โดยสามารถใช้หนี้ใช้สินได้หมด ซึ่งมามองดูความสำเร็จของชาวหมู่บ้านบัวในครั้งนั้น ก็ถือว่าเป็นการนำไปสู่แนวขยายต่อไป กล่าวคือต่อยอดเป็นเครือข่ายที่เรียกว่า “เครือข่ายอินแปลง” ซึ่งเป็นคำเรียกของคนในทางอีสานเหนือ ซึ่งมีความหมายมาจากภาษาไทยว่า “อินทร์แปลง” เป็นเรื่องของความเชื่อทางวัฒนธรรมไทยอีสานทางนั้นกันว่า มีพระอินทร์มาแปลงสิ่งที่ไม่ดีให้กลับกลายเป็นสิ่งดีในเขตพื้นที่แห่งนั้น อันนี้เรียกว่า เป็นความสำเร็จ ซึ่งวัฒนธรรมของพวกชาวบ้านบัว และทางชาวอีสานเหนือ ก็น่าจะเป็นพวกถูกไถเป็นส่วนใหญ่ที่นั่นควรจะไปศึกษาดู

เพราะฉะนั้น วัฒนธรรมนี้ มีส่วนสำคัญเหมือนกันที่จะเป็นตัวกำหนดเส้นทางชีวิตของชุมชน และวัฒนธรรมของชุมชนก็จะไม่เปลี่ยนไป ตอนนี้ชาวบ้านก็พึ่งพาตนเองได้อีกครั้ง เพราะสมัยที่มีการเลือกตั้ง ก็มีนักการเมือง ได้พยายามจะสถาปนาฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐบาลกับทางชาวบ้านให้กลับมาความสัมพันธ์หรือให้มีส่วนร่วมกันมากขึ้นในการที่จะร่วมตัดสินใจในเรื่องนโยบายการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านให้เกิดความเข้มแข็งขึ้น ฉะนั้น จึงมีวิทยากร มีพรรคการเมืองบางพรรคในสมัยหนึ่ง ก็ได้ใช้นโยบายต่างๆ ที่จะช่วยชาวบ้านในชุมชนทั่วประเทศให้มีทุนของการพัฒนาชุมชน เช่น กองทุนหมู่บ้าน ๑ ล้านบาท อย่างนี้เป็นต้น ซึ่งถามว่า ผิดไหม ก็ไม่ผิด แล้วถ้าหมู่บ้านที่มีการดำเนินการดีๆ ที่จะบริหารจัดการกับเงินทุนให้กับชุมชน โดยเฉพาะการออม ซึ่งใช้ปรัชญาออมทรัพย์ สัจจะ กองทุนหมู่บ้านหลายกองทุน ก็ประสบความสำเร็จ ซึ่งจะเป็นฐานเงินทุนของชาวบ้าน ที่มีความสามารถเข้าถึงแหล่งทุน พอมาสมัยนี้ตอนนี้ จะมีการใช้แอปพลิเคชันอะไร จะใช้หลักอะไร ใช้หลักความสำคัญของคนกับพระด้วยอีกแขนงหนึ่ง เขาไม่ยอมปล่อย แต่เราจะทำอย่างไร แล้วกรณีตัวอย่างเช่น หลักการของหมู่บ้านบัว และเครือข่ายแบบพึ่งพากันพึ่งพาตนเอง และให้พึ่งพารัฐน้อยที่สุด เขามีหลักการอย่างนี้ ส่วนผู้ที่เป็นเจ้าหน้าที่ชุมชนที่ลงไปในพื้นที่ชุมชนปัจจุบันก็อาจจะ มี แต่จะช่วยเหลือชาวบ้านได้ในลักษณะไหน นอกจากช่วยแนะนำความรู้เชิงวิชาการ เพราะการที่ชุมชนจะเกิดความเข้มแข็งได้นั้น ชุมชนจะต้องระเบิดมาจากข้างในด้วยตัวของตนเองก่อน เพราะไม่มีใครรู้ดีกว่าตัวชาวบ้านในชุมชน ซึ่งจะมีคำเรียกกันอย่างคุ้นเคยในสายวิชาการทางสังคมวิทยาและกลุ่มนักพัฒนาชุมชนว่า “คำตอบอยู่ที่ชาวบ้าน” ซึ่งหมายถึง ความต้องการจะทำอะไร อยากจะได้อะไร อยากจะให้ชุมชนเป็นไปอย่างไรมัน ตัวชาวบ้านในชุมชนต้องเป็นผู้กำหนดเองทั้งนั้น จึงจะถูกต้องที่สุด

นอกจากนี้ผู้เชี่ยวชาญท่านนี้ ก็ยังได้กล่าวสรุปไว้ให้เป็นคำยืนยันว่า ในประเด็นคำถามเกี่ยวกับการวิจัยเรื่องการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนดังกล่าวนี้ ลองวิเคราะห์ดูว่า ชุมชนสามารถจะสร้างภูมิคุ้มกันในทางเศรษฐกิจให้เกิดขึ้นได้มากน้อยเพียงใดนั้น ก็ขึ้นอยู่กับกระบวนการในการสะสมทุนภายในชุมชนด้วย ซึ่งปัจจุบันนี้ก็จะเป็นทุนนิยมกันมากขึ้น บางชุมชนก็อาจจะพึ่งพาตนเองไม่ได้อย่างแท้จริง ยกตัวอย่างกรณีศึกษาที่จังหวัดหนึ่งของไทย ชาวบ้านในชุมชนนั้นเขาจะไม่ให้คนในชุมชนของเขาไปปลอมเอกสารสิทธิ์กัน เพราะกลัวนายทุนจะเอาที่ดินไปออกเป็นโฉนดของตนเอง ชาวบ้านเกรงกลัวต่อเรื่องทุนนิยมดังกล่าวนี้มาก การที่จะเข้าไปในที่นั้น หรือจะเรียกชุมชนของกระเหรี่ยงคอยาวที่มาทางแม่ฮ่องสอน ไม่ยอมให้ไฟฟ้าเข้าไป เขาไม่ต้องการดูทีวี เขาไม่ต้องการใช้ตู้เย็น เพราะเขารู้ว่า หายนะหรือความเสียหายความเดือดร้อนจะเกิดผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตที่เขาดำรงอยู่แบบพึ่งพาตนเองของเขาที่คงยังเป็นอยู่ได้ในปัจจุบัน ประเด็นนี้ดังที่ผู้วิจัยได้ถามความสอดคล้องของแนวทางผลการวิจัยที่ผู้วิจัยได้ค้นพบและนำเสนอมาในงานวิจัยฉบับดังกล่าวเกี่ยวกับประเด็นกลไกของการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง หรือจะเรียกว่าภาคอีสานตอนใต้ก็ได้ ดังนั้น ตัวผลการวิจัยที่ได้ถามทุกประเด็นนั้น ก็เห็นด้วยทุกอย่างแล้วดังที่ได้กล่าวเกริ่นนำมาเป็นเบื้องต้นแล้ว นอกจากนี้จะมีประเด็นปลีกย่อยบ้างเล็กน้อยเกี่ยวกับผู้นำชุมชน ว่า มีผู้นำแบบไหนบ้างที่ไปลงในพื้นที่ภาคสนามเก็บข้อมูลมา เช่น มีปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นผู้นำตามธรรมชาติหรือไม่ภายในชุมชนพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ ชุมชนดังกล่าวนี้

ดังขอยกกรณีตัวอย่างศึกษา เช่น ผู้นำโดยธรรมชาติ ก็อาจจะไม่ได้เป็นเจ้าของอวาสวัตเหมือนหลวงพ่อนาน ซึ่งท่านสมัยมีชีวิตอยู่ ก็จะมีที่วัดบ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งก็มีแนวทางในการพัฒนาชุมชนตามแนวพุทธที่น่าสนใจอย่างมากเช่นกัน แต่ขึ้นอยู่กับสภาวะการณ์ของการเปลี่ยนแปลงทางผู้นำลักษณะนี้ คือ มิได้วางตัวแทนไว้สืบทอดเมื่อหมดวาระของผู้นำคนนี้ก็อาจจะหมดไปเลยเพราะผู้นำที่มาดำรงตำแหน่งต่อในภายหลังอาจจะไม่ได้มีอุดมการณ์เหมือนอย่างผู้นำคนก่อน ก็อาจจะมีทั้งข้อดีข้อเสีย ดังนั้น ผู้นำชุมชนนั้น จำเป็นต้องมีการสร้างทีมงานหรือคณะทำงานร่วมกันไว้ด้วย จึงจะเป็นผู้นำพาชาวบ้านในชุมชนของตนเองให้ก้าวไปข้างหน้าได้ตลอดรอดฝั่ง กล่าวคือการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นกับชุมชนได้อย่างยั่งยืน นี่ถือว่าเป็นตัวแปรปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งประการหนึ่งในการจะบริหารจัดการหรือพัฒนาชุมชนให้พึ่งตนเองได้ในมิติต่างๆ ภายในชุมชน

ทั้งนี้ เท่าที่ตัวผู้เชี่ยวชาญเองได้ตรวจสอบดูเอกสารผลการวิจัยในการประชุมสนทนากลุ่มเฉพาะผู้เชี่ยวชาญที่ได้นำมาเสนอในครั้งนี้ โดยมีความต้องการให้ผู้เชี่ยวชาญทั้งจำนวน ๑๒ รูป/คน ช่วยตรวจสอบ ยืนยันความถูกต้อง และช่วยแนะนำข้อเสนอแนะแนวทางในการที่จะนำไปปรับปรุงแก้ไข และพัฒนางานวิจัยฉบับนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ก็มีความเห็นชอบความสอดคล้องของผลการวิจัยทุกประเด็นในการวิจัยครั้งนี้ แต่อย่างไรก็ตาม เพื่อเป็นการตรวจสอบ และยืนยันผลการวิจัยให้ถูกต้องตามกระบวนการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะผู้เชี่ยวชาญที่ได้เชิญมาจำนวน ๑๒ รูป/คน จึงขอเชิญท่านผู้เชี่ยวชาญทุกท่านโปรดได้แสดงความคิดเห็นและช่วยให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมสิ่งที่ยังขาดเหลือหรือว่า

ยืนยันความสมบูรณ์ของงานวิจัยฉบับนี้ไปตามลำดับของวัตถุประสงค์การวิจัยที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้และนำเสนอ^{๕๕๒} ดังต่อไปนี้

๔.๓.๑ กลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ได้ให้ข้อมูลและข้อคิดเห็นพ้องกันว่า งานวิจัยฉบับนี้มีความสอดคล้องดีแล้วในแต่ละประเด็น แต่มีเพียงให้ปรับทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษของตัวปัจจัยทั้ง ๔ ประการ ดังที่ผู้วิจัยไปศึกษาค้นพบมาแล้วให้เหมาะสมยิ่งขึ้น คือ การบริหารจัดการชุมชนบนพื้นฐานกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จำเป็นต้องยึดปัจจัยที่สำคัญ คือ ผู้นำชุมชนและทีมงาน กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน และกระบวนการวางแผนชุมชนนั้น^{๕๕๓} จึงจะทำให้เกิดผลสำเร็จได้จากการดำเนินงานของชุมชน หัวใจหลักประการหนึ่งของงานกิจกรรมการพัฒนาชุมชน นั่นก็คือการทำงานกับชุมชน ทุกภาคส่วนจากภายนอกจะต้องมีความเข้าใจชุมชนให้มากที่สุด ภายใต้การยึดบริบทของแต่ละชุมชนนั้นๆ เป็นสำคัญ

ในขณะที่ท่านรองศาสตราจารย์ นางลักขณ์ วัฒนสิงหะ ได้กล่าวแสดงความเห็นว่า ขอแสดงความสวัสดิกับท่านผู้ร่วมเสวนาทั้งหลาย ก่อนอื่นอาจารย์ก็คงจะเรียนว่า ดุษฎีนิพนธ์อันนี้มีค่ามากแล้ว ก็ในการที่จะตั้งมาปรับปรุงฐานรากของชุมชน ซึ่งเป็นฐานรากของประเทศ ถ้าทุกชุมชนในทุกภูมิภาคได้รับการพัฒนาปรับปรุง ประเทศชาติก็จะมีความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้ว่างานวิจัยที่มีคุณค่าตรงกับหลักวิชาที่ดี ก็เป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจของประเทศ โดยเฉพาะผู้วิจัยก็จะพูดถึงระดับความเป็นมาของเศรษฐกิจไทยตั้งแต่ยังไม่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ซึ่งมีมาจนถึงแผนพัฒนาฉบับที่ ๑๑ แล้วก็ยังไปไม่ถึงไหน ดังนั้น งานวิจัยฉบับนี้ เมื่อจะทำให้ดูดีมีคุณค่าขึ้น แล้วการวิพากษ์วิจารณ์นั้น ก็คงจะไม่พูดถึง เคยเรียนว่าท่านทำได้ดีมากจนพูดอะไรไม่ออกเลย เพียงแต่จะพูดให้สมบูรณ์แบบขึ้นเท่านั้นเอง อยากให้ผู้วิจัยได้นำเรื่องเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพราะปรัชญานี้จะทำให้ดุษฎีนิพนธ์นี้มีคุณค่าเพิ่มขึ้น แล้วนอกจากปรัชญานี้ ก็อยากขอแนะนำในเรื่องของการพึ่งพาตนเองเกี่ยวกับการบูรณาการกับหลักพระพุทธศาสนาและเสริมหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเข้าไปในงานชิ้นนี้ด้วยตามความเหมาะสมที่ผู้วิจัยสามารถจะสังเคราะห์ได้^{๕๕๔}

ดังนั้น ก็ขอกล่าวแนะนำโดยสรุปตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ก็คือมีหลักศาสนากับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีหลักศาสนาพุทธ และศาสนาอื่นๆ ด้วย ที่แนะนำประเด็นนี้เพิ่มขึ้นเพราะดูการศึกษาวิจัยดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้แล้วเกี่ยวข้องกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงอย่างแท้จริง แต่มีอยู่สิ่งสำคัญคืองานวิจัยฉบับนี้ได้มีการนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการกับหลักศาสตร์สมัยใหม่ด้วย ก็เลยยิ่งทำให้งานดูมีคุณค่าเพิ่มขึ้นและนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและดำเนินงาน โดยเฉพาะชุมชนในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ ชุมชนดังกล่าวนี้ ตรวจสอบดูแล้วพบว่า เป็นพื้นที่วิจัยที่ได้มีการดำเนินงาน

^{๕๕๒} สนทนากลุ่มเฉพาะ ศาสตราจารย์ ดร.ภุช เพิ่มทันจิตต์, อ่างแล้ว.

^{๕๕๓} สนทนากลุ่มเฉพาะ รองศาสตราจารย์ ดร.วิษุตา หุ่นวิไล, ผู้ทรงคุณวุฒิมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๕๔} สนทนากลุ่มเฉพาะ รองศาสตราจารย์ นางลักขณ์ วัฒนสิงหะ, อธิการบดีคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

กิจกรรมการพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจนได้ประสบความสำเร็จในการนำพาชุมชนให้สู่ความเข้มแข็ง คือการได้รับยกย่องให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” ซึ่งสอดคล้องกับที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงเคยรับสั่งเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๗ แต่ยุคนั้นไม่ได้มีการน้อมนำไปปฏิบัติอย่างกว้างขวาง จนกระทั่งเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในช่วงปี พ.ศ.๒๕๔๐ และ สศช. จึงได้อัญเชิญมาเป็นปรัชญาหลักในการจัดทำแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนใช้เป็นกรอบดำเนินชีวิต ทั้งนี้ การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยเองก็ได้ลงไปยังพื้นที่วิจัย เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนามและได้ศึกษาวิจัยแล้ววิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลจนเกิดผลการวิจัยออกมาแล้วค้นพบว่า ตัวปัจจัยสำคัญที่เป็นกลไกหลักของการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จำนวน ๔ ตัว ดังกล่าวไว้แล้วข้างต้น และถือว่าในวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๑ นี้ ก็เป็นการวิจัยแบบถอดบทเรียนไปในตัว เมื่อกล่าวถึงความเข้มแข็งของชุมชน ทุกคนต้องพึ่งตนเองได้แล้วก็ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ก็ช่วยเสริมสร้างแนวทางปฏิบัติให้เกิดความอยู่ดีมีสุขของประชาชนในประเทศชาติ ซึ่งถ้าเอาส่วนหนึ่งส่วนใดมาประยุกต์แล้วก็ถือว่าสร้างผลการวิจัยตอบโจทยวัตถุประสงค์การวิจัยทั้งข้อที่ ๑ ที่ ๒ และข้อที่ ๓ ได้อย่างถูกต้อง^{๕๕๕} ซึ่งมีผู้เชี่ยวชาญท่านอื่นๆ ก็สนับสนุนผลการวิจัยฉบับนี้ว่า ควรให้มีหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแทรกอยู่ในประเด็นต่างๆ ที่ค้นพบด้วยจะดูดีมากขึ้น^{๕๕๖}

จากผลการวิจัยที่ศึกษาค้นพบมาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ ชุมชน มีผู้เชี่ยวชาญได้กล่าวให้ข้อเสนอแนะเสริมไว้ว่า หน่วยงาน องค์กร ภาศึการพัฒนาต่างๆ หรือใครก็ตามจากภายนอกชุมชน อาจจะบอกว่า การทำอย่างนั้น เป็นสิ่งที่ดีที่สุด หรือให้ประชาชนทำตามอย่างนั้นอย่างนี้ แต่กลับตรงกันข้าม ผลลัพธ์ที่ออกมา อาจจะไม่ใช่สิ่งที่ดีที่สุด หรือตรงกับความต้องการของประชาชนในชุมชนก็ได้ เพราะฉะนั้น คำตอบที่แท้จริง และถูกต้องนั้น จึงขึ้นอยู่กับประชาชนภายในชุมชนเท่านั้นว่า มีความต้องการให้ชุมชนของตนเองเป็นเช่นไร หรือสมดังวลีที่ว่า “คำตอบอยู่ที่ชาวบ้าน” นั่นเอง^{๕๕๗} ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องให้ประชาชนคิดเอง ทำเอง ตามความต้องการของตนเอง นี่คือการบริหารจัดการชุมชนตามแผนการพัฒนาชุมชนที่ชุมชนต้องร่วมกันดำเนินการกิจกรรมการพัฒนาชุมชนของตนเองทุกขั้นตอนเพื่อเสริมสร้างให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งได้โดยชุมชน เพื่อชุมชน ภายใต้การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเองเป็นหลัก^{๕๕๘} ดังจะนำเสนอไปแต่ละประเด็นต่อไปนี้

^{๕๕๕} สนทนากลุ่มเฉพาะ รองศาสตราจารย์ นางลักษณ วัฒนสิงหะ, อ้างแล้ว.

^{๕๕๖} สนทนากลุ่มเฉพาะ อาจารย์ ดร.นิเทศ สนั่นนารี, รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๕๗} สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.ไพศาล สุขปัญญา, ผู้ตรวจราชการกรม กรมการพัฒนาชุมชน, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๕๘} สนทนากลุ่มเฉพาะ อาจารย์ ดร.พงศ์พัฒน์ จิตตานุรักษ์, อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๑) ผู้นำชุมชนและทีมงาน

ผู้นำที่เป็นทางการ อาทิเช่น นายก กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน^{๕๕๙} และผู้นำที่ไม่ทางการ คือผู้นำตามธรรมชาติ อาทิเช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้เชี่ยวชาญในด้านต่างๆ รวมถึงพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ หรือเป็นผู้นำตามธรรมชาติแม้ไม่ได้เป็นเจ้าของวัดก็ตาม ก็นับว่าเป็นผู้นำที่มีความสำคัญในการช่วยเหลือสังคม โดยเฉพาะพระสงฆ์ในวัดกับชุมชนหมู่บ้านย่อมจะตัดขาดกันไม่ได้ต้องพึ่งพิงอาศัยกันและกันเหมือนที่วัดพึ่งบ้าน บ้านก็ต้องพึ่งวัดเช่นกัน และผู้นำชุมชนนั้นจำเป็นต้องมีทีมงานในการทำงานร่วมกัน^{๕๖๐} ซึ่งจะต้องเป็นผู้ที่ประกอบด้วยคุณสมบัติหลักๆ คือ เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการตน คน งาน และองค์กร มีมนุษยสัมพันธ์ รู้จักประสานงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๕๖๑} สามารถเป็นผู้ประสานแนวความคิดต่างๆ ของสมาชิกและองค์กรชุมชนเพื่อนำไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้แสดงความคิดเห็น ไม่ผูกขาดความคิดหรือเป็นเจ้าของชุมชนแต่เพียงผู้เดียว พร้อมทั้งจะเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นกับผู้อื่น^{๕๖๒} ควรมีการนำหลักธรรมาภิบาลใช้ในการปกครองโดยความเท่าเทียมเสมอภาคกันในชุมชน ควบคู่กับการมีคุณธรรม จริยธรรม มีจิตอาสาเสียสละ พร้อมส่งเสริมการทำความดี เผยแพร่การทำความดี ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้^{๕๖๓}

ทั้งนี้ ผู้นำชุมชนจึงเป็นผู้มีคุณลักษณะทั้งในด้านวิสัยทัศน์กว้างไกล ด้านการจัดการธุระได้ดี หรือมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการชุมชนให้ประสบความสำเร็จได้ตามเป้าหมาย และด้านมนุษยสัมพันธ์สูง^{๕๖๔} เป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพที่ดี สามารถติดต่อประสานงานใช้ให้บุคคลต่างๆ ร่วมมือทำงานกันดีเป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตาม ผู้นำชุมชนสมัยใหม่ในฐานะที่ต้องเป็นผู้นำชุมชนหรือบริหารจัดการชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง และให้เท่าทันต่อสังคมยุคใหม่ หรือที่เรียกว่า ยุคไอที หรือยุคข้อมูลข่าวสารและสารสนเทศ^{๕๖๕} ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลง และมีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วทั้งในด้าน

^{๕๕๙} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระปลัดระพี นพธิสาโร, ดร., อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐..

^{๕๖๐} สนทนากลุ่มเฉพาะ ศาสตราจารย์ ดร.กฤษ เพิ่มทันจิตต์, อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๖๑} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระปลัดระพี นพธิสาโร, ดร., อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๖๒} สนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาวดี ทะไกรราช, ผู้อำนวยการโครงการมหาวิทยาลัยชีวิต ประธานสาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๖๓} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวินัยธร เอนก เตชวโร, อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ เลขานุการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๖๔} สนทนากลุ่มเฉพาะ อาจารย์ ดร.บุษกร วัฒนบุตร, เลขานุการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๖๕} สนทนากลุ่มเฉพาะ อาจารย์ ดร.พงศ์พัฒน์ จิตตานุกฤษ, อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

เทคโนโลยีและการสื่อสาร จำต้องมีการบริหารจัดการความเสี่ยงเสริมเข้ามาด้วยในการทำงานขององค์กรทางสังคม^{๕๖๖} ในหลักการดังกล่าวมานี้ มีผู้เชี่ยวชาญที่ท่านเป็นพระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญในด้านการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ผู้นำชุมชน พร้อมทั้งทีมงาน ควรจะมีลักษณะของภาวะความเป็นผู้นำตามวิถีพุทธเข้ามาเสริมด้วย ดังวลีที่ท่านได้กล่าวผูกเป็นคำกลอนไว้ว่า

“จะปลูกพืช ต้องเตรียมดิน
จะกิน ต้องเตรียมอาหาร
จะพัฒนางาน ต้องเตรียมคน
จะพัฒนาคน ต้องพัฒนาที่จิตใจ
จะพัฒนาใคร ต้องพัฒนาที่ตนเองก่อน”^{๕๖๗}

จากคำกลอนดังกล่าวข้างต้นนั้น สอดรับกับคุณลักษณะสำคัญของผู้นำหรือผู้บริหารตามวิถีพุทธ ที่ปรากฏหลักปาปนิกรธรรม ๓ ประการ ซึ่งผู้นำชุมชนควรที่จะนำหลักดังกล่าวมาประยุกต์ใช้เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของตนเองให้มีคุณลักษณะเหมาะสมกับบริบททางสังคมที่เจริญและพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว ที่ได้ระบุไว้ว่า ผู้นำจะมีความเป็นผู้ที่สามารถปฏิบัติหน้าที่สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีนั้น จำต้องมีคุณลักษณะ ๓ ประการที่สำคัญ อันประกอบด้วย

๑) จักขุมา หมายถึง ผู้นำที่มีปัญญาสามารถมองการณ์ไกล ถ้าเป็นนักบริหารทั่วไปต้องสามารถวางแผนและฉลาดในการใช้คน คุณลักษณะข้อแรกนี้ หมายถึงความชำนาญในการใช้ความคิด

๒) วิรูโห หมายถึง ผู้นำที่จัดการธุระได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน คุณลักษณะที่สองนี้ หมายถึง ความชำนาญด้านเทคนิควิธีการต่างๆ

๓) นิสสยสัมปันโน หมายถึง พึ่งพาอาศัยคนอื่นได้ เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี หรือมีเครดิตดี ถ้านักบริหารที่ดี ต้องผูกใจคนไว้ได้ คุณลักษณะที่สามนี้ สำคัญมาก ดังคำที่ปราชญ์ท่านประพันธ์ไว้ว่า “นกไม่มีขน คนไม่มีเพื่อน ขึ้นสู่ที่สูงไม่ได้” ข้อนี้ หมายถึง ความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์^{๕๖๘}

แต่อย่างไรก็ตาม คุณลักษณะทั้ง ๓ ประการดังกล่าวมานี้ จะมีความสำคัญมากน้อยต่างกัน ล้วนขึ้นอยู่กับระดับของนักบริหาร ถ้าเป็นนักบริหารระดับสูงที่ต้องรับผิดชอบในการวางแผน

^{๕๖๖} สนทนากลุ่มเฉพาะ อาจารย์ ดร.เรียงดาว ทวะชาลี, ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๖๗} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ดร., ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ วังน้อย คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๖๘} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระปลัดระพิน พุทธิสาร, ดร., อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

และควบคุมคนจำนวนมาก คุณลักษณะข้อที่ ๑ และข้อที่ ๓ สำคัญมาก ส่วนข้อที่ ๒ มีความสำคัญน้อย เพราะเขาสามารถใช้ผู้ใต้บังคับบัญชาที่มีความชำนาญเฉพาะด้านให้ทำงานแทนตนเองได้^{๕๖๙}

เมื่อพิจารณาจากคำพูดที่ผู้เชี่ยวชาญได้แสดงทัศนะมาแล้วนั้น ทำให้เห็นแนวทางของการทำงานของผู้นำชุมชนและทีมงาน ล้วนจำต้องอาศัยปัจจัยสำคัญ คือภาวะความเป็นผู้นำหรือคุณลักษณะของผู้นำในการบริหารจัดการชุมชนให้เข้มแข็ง ดังที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมดข้างต้น ๓ ประเด็นหลัก ได้แก่ ๑) มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ๒) การบริหารจัดการธรรมาภิบาลที่ดี และ ๓) มีมนุษยสัมพันธ์ดี เพราะคุณลักษณะเหล่านี้จะทำให้ตัวผู้นำชุมชนเองมีศักยภาพในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน หรือให้เป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ในมิติต่างๆ ภายในชุมชน

๒) กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน

จากผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ได้ให้ความเห็นพ้องกันว่า กลไกการทำงานขององค์กรทางสังคม ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน มีความเหมาะสมอย่างยิ่ง จำเป็นต้องให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงาน ภายใต้การประยุกต์ใช้หลักการมีส่วนร่วม ๔ ประการ คือ ๑) การมีส่วนร่วมในเชิงการกระทำ ๒) การมีส่วนร่วมในเชิงเงินทุนหรืองบประมาณ ๓) การมีส่วนร่วมในเชิงความรับผิดชอบ และ ๔) การมีส่วนร่วมในเชิงการตัดสินใจ รวมถึงมีการดำเนินการตามกระบวนการมีส่วนร่วมทั้ง ๕ ระดับดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละชุมชน^{๕๗๐} แต่อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมของประชาชนในแต่ละระดับนั้น ระดับที่ ๕ จัดเป็นระดับที่ยากที่สุด หรือจะเรียกว่า เป็นเป้าหมายสูงสุดของงานกิจกรรมการพัฒนาชุมชน หรือส่วนงานราชการก็ว่าได้ แต่ก็มีความคาดหวังไว้ว่า ต้องการให้การมีส่วนร่วมในระดับ ๔ กับระดับ ๕ คือ ระดับความร่วมมือ กับระดับการมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจในการตัดสินใจ (Empower)^{๕๗๑} ทั้งนี้ การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนแต่ละคนนั้น อาจจะไม่เท่ากัน เช่น การมีส่วนร่วมในระดับของผู้นำชุมชน อาจจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในระดับของประชาชน ก็ต้องมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนตามแผนที่มีการขอกติกาที่วางไว้ รวมถึงการมีส่วนร่วมในระดับของกลุ่มองค์กรแต่ละกลุ่มก็เช่นกัน จำเป็นต้องบริหารจัดการกลุ่มของตนเองให้เป็นไปตามกระบวนการมีส่วนร่วมที่ได้กำหนดขอกติกาของกลุ่มองค์กรและวางแผนร่วมกัน เป็นต้น^{๕๗๒}

^{๕๖๙} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ดร., ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ วังน้อย คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๗๐} สนทนากลุ่มเฉพาะ รองศาสตราจารย์ นางลักษณะ วัฒนสิงหะ, อธิการบดีคณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๗๑} สนทนากลุ่มเฉพาะ ศาสตราจารย์ ดร.กฤษ เพิ่มทันจิตต์, อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๗๒} สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.ไพศาล สุขปัญญา, ผู้ตรวจราชการกรม กรมการพัฒนาชุมชน, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๓) กระบวนการวางแผนชุมชน

จากผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ได้ให้ความเห็นพ้องกันว่า กลไกการทำงานขององค์กรทางสังคม ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนที่จะต้องจัดทำระบบข้อมูลชุมชนขึ้นมา โดยชุมชน เพื่อชุมชน จำต้องดำเนินการตามกระบวนการที่สำคัญๆ หลายขั้นตอนด้วยกัน^{๕๗๓} เริ่มแรกตั้งแต่การค้นหาแกนนำเพื่อสร้างทีมงานที่ริเริ่มการจัดทำแผนชุมชน หรือแผนแม่บท มุ่งจุดประกายความคิด กระตุ้นให้คนในชุมชนหันมาสนใจในเรื่องใกล้ตัวมากขึ้น เพื่อศึกษาประวัติชุมชน สร้างให้ผู้คนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน และเกิดความรักชุมชนตนเอง แล้วลงมือสำรวจรวบรวมข้อมูลโดยมีการกำหนดประเด็นร่วมกันเพื่อเก็บข้อมูลต่างๆ ในชุมชน เพราะจะทำให้ได้ข้อมูลดี ชัดเจน แล้วนำมาช่วยกันวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล เช่น การเปลี่ยนแปลง การแก้ไขปัญหาของชุมชน เป็นต้น^{๕๗๔} เป็นการร่วมค้นหาและเรียนรู้เพื่อให้ชุมชนรู้และเข้าใจตนเอง เกิดการรับรู้ร่วมกันในการจัดทำแผนชุมชนที่เป็นกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนโดยตรง เริ่มด้วยการกำหนดแนวทางการยกร่างแผนชุมชนทำให้กลายเป็นแผนงานที่สามารถจัดการกันเองได้ในระดับชุมชน แล้วประชาพิจารณ์แผนชุมชน โดยการระดมตัวแทนแต่ละกลุ่มกิจกรรมเข้าร่วมด้วยช่วยกันพิจารณาถึงความถูกต้อง ความเหมาะสม และความเป็นไปได้ของแผนชุมชนที่ตรงต่อความต้องการของคนในพื้นที่ ซึ่งเป็นวิธีการที่จะทำให้แผนประสบความสำเร็จ แล้วนำแผนไปสู่การปฏิบัติ โดยการมอบหมายให้ตัวแทนแต่ละกลุ่มกิจกรรมหรือหัวหน้าคุ้มในชุมชนนำไปบริหารจัดการด้วยตนเอง และมีการทบทวนปรับปรุงแผนอยู่อย่างสม่ำเสมอ เพราะการแปลงแผนสู่การทำงานอาจจะประสบกับปัญหาต่างๆ บ้าง^{๕๗๕} โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือสมาชิกในชุมชน โดยยึดคนในชุมชนเป็นศูนย์กลาง หรือมีชุมชนเป็นแกนหลัก ใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง เช่น จัดเวทีชุมชนเพื่อปรึกษาหารือกัน ตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมรับผล และร่วมตรวจสอบ^{๕๗๖} ในที่สุดก็เกิดการประเมินผล สรุปบทเรียนการทำงาน เพื่อกำหนดอนาคตและทิศทางการพัฒนาตนเองว่า ประสบผลสำเร็จหรือล้มเหลว ชุมชนที่นำแผนมาปฏิบัติแล้วทุกคนมีความสุขหรือไม่ ชุมชนได้อะไร ซึ่งทำให้สามารถทราบถึงการเปลี่ยนแปลงต่างๆ และแก้ไขปัญหาและการเปลี่ยนแปลงของ

^{๕๗๓} สนทนากลุ่มเฉพาะ อาจารย์ ดร.นิเทศ สนั่นนารี, รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๗๔} สนทนากลุ่มเฉพาะ อาจารย์ ดร.เรียงดาว ทเวชาติ, ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๗๕} สนทนากลุ่มเฉพาะ รองศาสตราจารย์ นงลักษณ์ วัฒนสิงห์, อธิการบดีคณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๗๖} สนทนากลุ่มเฉพาะ อาจารย์ ดร.บุษกร วัฒนบุตร, เลขานุการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ชุมชนได้ตรงต่อความต้องการของประชาชน ตลอดจนสามารถพัฒนาชุมชนของตนเองได้ในด้านต่างๆ อาทิเช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง อันจะนำพาชุมชนไปสู่ความร่มเย็นเป็นสุขอย่างยั่งยืน^{๕๗๗}

๔) ผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

จากผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ได้ให้ความเห็นพ้องกันว่า กลไกการทำงานขององค์กรทางสังคม ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในด้านผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น การที่ชุมชนจะประสบความสำเร็จตามแผนชุมชนที่มีการกำหนดไว้ร่วมกัน จำต้องอาศัยปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนเพื่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน^{๕๗๘} อันประกอบด้วย การขับเคลื่อนกิจกรรมชุมชน/โครงการชุมชนตามแผนสู่การปฏิบัติ สามารถจัดการแก้ไขปัญหาทางสังคมในชุมชนได้ด้วยตนเอง เช่น ยาเสพติด เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ เป็นต้น^{๕๗๙} มีการปฏิบัติงานประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่เป็นรูปธรรมเกี่ยวกับวิถีชีวิตในชุมชนท้องถิ่น เช่น เรื่องอาชีพ สุขภาวะ องค์กรการเงิน สวัสดิการชุมชน การจัดการที่ดิน ที่อยู่อาศัย และเรื่องสภาพสิ่งแวดล้อม เป็นต้น และได้รับรางวัลดีเด่นประเภทต่างๆ จากการดำเนินงานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง^{๕๘๐} อาทิเช่น ประเภทบุคคล ประเภทกลุ่มองค์กร และประเภทชุมชน/หมู่บ้าน เพื่อการสร้างฐานชุมชนให้มั่นคง และให้เกิดเป็นรูปธรรมในระดับชุมชน หมู่บ้าน ที่เกิดจากการร่วมคิด ร่วมทำ ทั้งของผู้นำหรือแกนนำชุมชน และสมาชิกในชุมชน รวมถึงองค์กรทางสังคมที่มีภาคีเครือข่ายพัฒนา ร่วมกัน อันส่งผลให้ชุมชนสามารถดำเนินกิจกรรมชุมชนอื่นๆ สู่ความสำเร็จได้ต่อไป^{๕๘๑}

ในกรณีศึกษาการดำเนินงานของชุมชนให้ประสบความสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น รองศาสตราจารย์ นางลักษณ์ วัฒนสิงหะ ได้ให้คำแนะนำและกล่าวเสริมกับผลงานวิจัยนี้ว่า ถ้ามีแนวทางหรือหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอันเป็นหัวใจหลักในการที่จะช่วยเสริมสร้างให้ชุมชนเข้มแข็งได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้ ในประเด็นหัวข้อย่อยของวัตถุประสงค์การวิจัยข้อนี้ ก็ได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า ผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพราะถ้างานวิจัยฉบับนี้จะสอดแทรกเนื้อหาสาระสำคัญของหลักปรัชญาดังกล่าวนี้ไว้ในชิ้นงานนี้ ก็จะมี

^{๕๗๗} สนทนากลุ่มเฉพาะ อาจารย์ ดร.พงศ์พัฒน์ จิตตานุรักษ์, อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๗๘} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ดร., ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ วังน้อย คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๗๙} สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.ไพศาล สุขปัญญา, ผู้ตรวจราชการกรม กรมการพัฒนาชุมชน, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๘๐} สนทนากลุ่มเฉพาะ อาจารย์ ดร.นิเทศ สนั่นนารี, รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๘๑} สนทนากลุ่มเฉพาะ อาจารย์ ดร.เรียงดาว ทเวชาติ, ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

น้ำหนักในทางวิชาการอย่างมาก ฉะนั้น อาจารย์ จึงขอยกอ้างอิงพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ได้ทรงให้แนวทางการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชน ซึ่งการน้อมนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่ ชีวิต เศรษฐกิจ สังคม ก็จะทำให้เกิดความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน ประกอบด้วย ความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี คือ **ความพอประมาณ** ก่อนดำเนินการใดๆต้องสำรวจตรวจสอบว่า เรามีศักยภาพอะไร จุดเด่นเป็นเช่นไร คือ รู้จักตน ดังนั้น ชุมชนต้องหาจุดเด่นของตนให้ได้ **มีเหตุผล** เมื่อพิจารณาถึงศักยภาพของตนแล้ว ต้องวิเคราะห์ด้วยเหตุผลว่า ทิศทางชุมชนจะเป็นเช่นใด เช่น ชุมชนมีกิจกรรมเด่น ชุมชนที่มีวัฒนธรรมเด่น ชุมชนที่มีศูนย์เรียนรู้เด่น เป็นต้น **ภูมิคุ้มกัน** การตั้งในความไม่ประมาท เป็นการบริหารความเสี่ยง ด้วยการพยายามพึ่งตนเองให้มากที่สุด โดยเชิญผู้รู้มาให้ความรู้ ยึดหลักความซื่อสัตย์ สุจริต ขยัน อดทน และการแบ่งปันกัน ตลอดจนปฏิบัติอยู่บนหลักความพอดี ๕ ประการ คือความพอดีด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านเทคโนโลยี และด้านเศรษฐกิจ ซึ่งผลงานวิจัยฉบับนี้ ก็มุ่งการศึกษาวิจัยใน ๕ ด้านนี้อยู่แล้ว จึงคิดว่าเหมาะสม^{๕๘๒} ดังแสดงตารางที่ ๔.๑๖ ต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑๖ แสดงความถี่และจำนวนผู้สนทนากลุ่มเฉพาะเกี่ยวกับการนำเสนอกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ประเด็น	ปริมาณ	
	ความถี่	รูป/คนที่
ผู้นำชุมชนและทีมงาน	๑๒	๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, และ ๑๒
กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน	๓	๔, ๖, ๙, และ ๘
กระบวนการวางแผนของชุมชน	๕	๖, ๙, ๑๐, ๑๑, และ ๑๒
ผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	๕	๑, ๕, ๘, ๙, และ ๑๑

สรุปผลจากการสังเคราะห์ข้อมูลวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ ดังกล่าวนี้ ทำให้ทราบได้ว่า กลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน พบว่า มีแนวทางการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืนที่เหมาะสม ที่ชุมชนสามารถดำเนินงานกิจกรรมภายในชุมชนให้สำเร็จได้ จำต้องอาศัยแนวทางที่สำคัญอยู่ ๒ แนวทางด้วยกัน คือ E1: Education = การเรียนรู้ และ E2: Environment = สภาพสิ่งแวดล้อม ดังผู้วิจัยจะได้นำเสนอในข้างหน้าต่อไป

^{๕๘๒} สนทนากลุ่มเฉพาะ รองศาสตราจารย์ นงลักษณ์ วัฒนสิงห์, อธิการบดีคณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๔.๓.๒ องค์ประกอบของการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

ประเด็นที่ ๒ คำถามเกี่ยวกับวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๒ คือ เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยใช้หลักฐานคิดความสัมพันธ์แบบบูรณาการระหว่างหลักนาถกรรมธรรม ๑๐ อันประกอบด้วย ๑) ศีลนาถกรรมธรรม หมายถึง การมีความรับผิดชอบ มีระเบียบ วินัย และกฎ กติกาที่ดีของชุมชน ๒) พาหุสัจจานาถกรรมธรรม หมายถึง การมีความใฝ่รู้และแสวงหาแหล่งเรียนรู้ที่ดี ๓) กัลยาณมิตรตตนาถกรรมธรรม หมายถึง การมีมิตรและภาคีเครือข่ายที่ดีในการทำงานร่วมกัน ๔) โสวัจัสสตา หมายถึง การรู้จักพูดคุยกันง่าย ยอมรับฟัง และเข้าใจกันดีของคนในชุมชน ๕) กิงกรณียะสุทักขตนาถกรรมธรรม หมายถึง การมีจิตอาสาหรือมีจิตสาธารณะในการช่วยเหลือกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ๖) ธรรมกามตนาถกรรมธรรม หมายถึง การมีหลักการในการทำงานอย่างถูกต้องตามเหตุและผลทั้งในส่วนตนและส่วนรวม ๗) วิริยารัมภนาถกรรมธรรม หมายถึง การมีความมุ่งมั่นเพียรพยายามในการทำงานที่ดี ๘) สันตุฏฐีนนาถกรรมธรรม คือ การมีความพอเพียง พอดี พอใจในการบริโภคและใช้สอยของที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า ๙) สตินาถกรรมธรรม คือ การมีสติระลึกรู้ชอบในสิ่งที่คิด กิจที่ทำ คำที่พูด และรู้เท่าทันสภาพการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทางสังคมได้ดี และ ๑๐) ปัญญานาถกรรมธรรม คือ การมีความฉลาดรอบรู้ดีในการดำรงชีพในสังคม กับหลักทรัพยากรทางการบริหารจัดการ (Management Resources) คือ หลัก 6M's ที่เหมาะสมกันในแต่ละด้าน

จากการสังเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ ชุมชนดังกล่าว ซึ่งมีผู้เชี่ยวชาญได้ตรวจสอบยืนยันและให้ข้อเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงแก้ไข และพัฒนาผลงานวิจัยฉบับนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยมีผลการตรวจสอบ วิพากษ์ และยืนยันผลการวิจัยจากผู้เชี่ยวชาญที่ได้ให้ความคิดเห็นพ้องกัน ดังต่อไปนี้

ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่มีความเห็นพ้องกันว่า การดำเนินชีวิตโดยการใช้หลักครองตน คนงาน รวมถึงกลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชน ซึ่งเป็นวิธีการทำงานที่ดีที่สุดในแต่ละเรื่องแต่ละด้าน เพราะอาศัยทั้งปัจจัยภายในและภายนอกชุมชนที่สามารถเกิดขึ้นได้จากกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมหลายช่องทาง ทั้งตัวผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน ผู้ร่วมงาน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมถึงมีการพัฒนาชุมชนของตนเองที่เกิดจากภาวะปัญหาต่างๆ หรือความล้มเหลวมาก่อน และมีการริเริ่มสร้างสรรค์ในการพัฒนาชุมชนใหม่อย่างเป็นระบบขั้นตอนให้สอดคล้องกับบริบทชุมชนของแต่ละชุมชน เช่น มีกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน และกระบวนการวางแผนชุมชน เป็นต้น^{๕๘๓} จากการศึกษาองค์ประกอบหรือทรัพยากรทางการบริหารจัดการ 6M's แต่ละด้านนั้น เมื่อนำมาบริหารจัดการชุมชนโดยบูรณาการกับหลักพุทธธรรม ทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างหลักนาถกรรมธรรม ๑๐ ในแต่ละข้อธรรม กับทรัพยากรทางการบริหารจัดการ 6M's ที่นำมาจัดบูรณาการเข้าด้วยกัน ทำให้พบเห็นหลักพุทธธรรมแฝงอยู่ในการดำรงชีพหรือการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนและกลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชนนั้น ดังจะขอเสนอต่อไปนี้

^{๕๘๓} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระปลัดระพิน พุทธิสาร, ดร., อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

การบริหารจัดการชุมชนดังกล่าวนี้ เมื่ออนุมานเปรียบเทียบวิถีชีวิต และวิถีชุมชนก็ทำให้ทราบถึงการที่ชุมชนมีการดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ให้เป็นไปบนพื้นฐานวิถีพุทธ โดยสังเกตเห็นได้ อย่างเป็นรูปธรรมของการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เช่น มีการถือศีล ในวันพระ และการบริหารจัดการหรือพัฒนาชุมชนอย่างมุ่งมั่น ใส่ใจและมีการตรวจสอบผลของการดำเนินงานแล้วปรับปรุงพัฒนาชุมชนของตนเองบนพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ และการแก้ปัญหาต่างๆ ด้วยตนเองแบบมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายภายในชุมชน^{๕๘๔} แต่ในที่นี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอฐานคิด ความสัมพันธ์ระหว่างหลักนาถนธรรม ๑๐ กับทรัพยากรทางการบริหารจัดการ ที่เรียกว่า 6M's ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการบริหารจัดการชุมชนตามวิถีพุทธ เพื่อให้ชุมชนเกิดความสมดุลสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนในด้านต่างๆ คือ ด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจชุมชน ด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ด้านจิตใจ ด้านสังคมวัฒนธรรม รวมถึงด้านการเมือง การปกครอง ดังผู้วิจัยจะขอนำเสนอสาระสำคัญไปตามลำดับต่อไปนี้

องค์ประกอบที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองให้ประสบความสำเร็จ และบรรลุเป้าหมายได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยหรือเกี่ยวข้องกับทรัพยากรทางการบริหารจัดการหลายๆ องค์ประกอบ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย ก็คือมีการใช้หลักบริหารจัดการงานทั่วไป เช่น มีการวางแผน การอำนวยความสะดวก และการประชาสัมพันธ์ เป็นต้น (Management) หลักการบริหารจัดการงานทั่วไปดังกล่าวนี้ ถือเป็นตัวหลักในการทำให้สามารถเป็นแกนให้เกิดระบบกระบวนการควบคุมหลักทรัพยากรทางการบริหารจัดการในด้านอื่นๆ ให้สามารถดำเนินการไปได้อย่างมีระบบ คือ การบริหารจัดการงานทั่วไปนี้ จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับตัวบุคคลหรือคน (Man)^{๕๘๕} เพราะแม้จะมีงบประมาณมาให้บริหารจัดการ แต่ถ้าไม่มีคนทำเสียแล้ว ก็ไม่มีประโยชน์ คนหรือบุคคลในที่นี้ หมายถึง ทั้งตัวผู้นำและสมาชิกผู้ที่อยู่ในชุมชน หรือสมาชิกภายในองค์กรที่จะต้องลงมือทำงานร่วมกัน ต้องมีระบบความสัมพันธ์ในการทำงานเชื่อมโยงถึงกันแบบองค์รวม เพราะเมื่อมีคนแล้ว ก็ต้องมีองค์ประกอบส่วนอื่นๆ อีกหลายประการ อาทิเช่น มีทุนหรืองบประมาณในการบริหารจัดการ (Money) มีการบริหารจัดการด้านเครื่องจักรหรือเครื่องเทคโนโลยีทั้งแบบดั้งเดิมและสมัยใหม่ผสมผสานกันได้ (Machine) มีวัสดุหรือวัตถุดิบต่างๆ (Material) ภายใต้การบริหารจัดการชุมชนโดยใช้กฎ ระเบียบ แบบแผน วิธีการ เทคนิคต่างๆ ให้สอดคล้องกับบริบท และระบบสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครองของแต่ละชุมชน รวมถึงมีการบริหารจัดการด้านคุณธรรมหรือจริยธรรมให้คนภายในชุมชน หรือภายในองค์กรหน่วยงานของตนให้เป็นคนมีคุณภาพด้านจิตใจที่ดี (Morality)^{๕๘๖} เพราะฉะนั้น จึงจำเป็นต้องอาศัยทรัพยากรทางการบริหารจัดการต่างๆ มาใช้ในการบริหารจัดการที่ประกอบด้วย การวางแผน มุ่งมั่นดำเนินการอย่างเอาใจใส่ มีการ

^{๕๘๔} สนทนากลุ่มเฉพาะ ศาสตราจารย์ ดร.กฤษ เพิ่มทันจิตต์, อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๘๕} สนทนากลุ่มเฉพาะ รองศาสตราจารย์ นงลักษณ์ วัฒนสิงหะ, อธิการบดีคณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๘๖} สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.ไพศาล สุขปัญญา, ผู้ตรวจราชการกรม กรมการพัฒนาชุมชน, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ตรวจสอบ ประเมินผล และปรับปรุงพัฒนากิจกรรมต่างๆ ที่ได้ร่วมกันดำเนินการแล้วนั้นให้สำเร็จผลได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดังผู้วิจัยจะนำเสนอผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน ๓๐ รูป/คน และจากการสนทนากลุ่มเฉพาะผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๑๒ รูป/คน ต่อไปนี้

(๑) **Management การบริหารจัดการ** (PDCA = อธิปไตย ๔) ผู้วิจัยได้บูรณาการด้วยหลักนาถกรรมธรรม ๑๐ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน นอกจากนี้ ยังพบว่า หลัก Management การบริหารจัดการโดยกระบวนการแบบ PDCA ดังกล่าว เป็นตัวกระบวนการที่ใช้ในการบริหารจัดการที่เหลืออื่นๆ อีกจำนวน ๕M's หรือในจำนวนด้านการบริหารจัดการในด้านต่างๆ ด้วย ดังนั้น จากผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ได้ให้ความเห็นพ้องกันว่า มีเหมาะสมและความสอดคล้อง ด้าน Management การบริหารจัดการ บูรณาการด้วยหลักนาถกรรมธรรม ๑๐ พบว่า

ชุมชนพึ่งตนเองได้ทางด้านระบบการทำงาน คือ เป็นการปฏิบัติงานด้วยความฉลาดรอบคอบ ใฝ่ใจรักของงานที่ตนได้ลงมือทำด้วยความสุจริตชอบธรรม มีความมุ่งมั่นพากเพียรอยู่ตลอดเวลา มีใฝ่ฝึกฝนในการทำงานของตนเองได้อย่างไม่รู้จักเบื่อหน่าย และสุดท้ายก็เกิดการพิจารณาตรวจสอบดูงานของตนเองว่า มีความผิดพลาดประการใดหรือไม่ และพร้อมจะแก้ไข ปรับปรุง พัฒนาให้ดีขึ้นต่อไป โดยเน้นหลักธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงาน มีความโปร่งใส เป็นธรรม ประหยัด มีประสิทธิผลและประสิทธิภาพ ทำให้คนในชุมชนมีวินัย มีปกติมุ่งมั่นเพียรพยายาม มีทักษะฉลาดในการบริหารจัดการการงานดี^{๕๘๗} มีจิตอาสา และช่วยเหลือกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีมิตรและเครือข่ายที่ดีในการทำงานร่วมกัน โดยมุ่งเน้นหลักการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการในด้านต่างๆ ภายในชุมชน ภายใต้ความหลากหลายของทุนทางสังคม ทุนชุมชน หรือทุนทางวัฒนธรรม มีการคบหาสมาคมกับมิตรที่ดี กล่าวคือมีการให้ความเอื้ออารี มีวิถีไพเราะในการสื่อสาร มีจิตสาธารณะ และวางตนได้สมฐานะ และมีความฉลาดรอบรู้ในการบริหารงานต่างๆ ด้วยความมุ่งมั่น ใฝ่ใจและไตร่ตรองตรวจตราแก้ไขปัญหาร่วมปรับปรุงพัฒนาในงานที่ดำเนินการอยู่ด้วยความรอบคอบ^{๕๘๘} นอกจากนี้ การบริหารจัดการแบบ PDCA ยังเป็นตัวกระบวนการที่อยู่ในการบริหารจัดการด้านที่เหลืออื่นๆ ให้มีการทำงานได้อย่างเป็นระบบ^{๕๘๙} และยิ่งสอดคล้องกับการบริหารจัดการงานตามวิถีพุทธ คือเป็นการดำเนินงานแบบหลักอธิปไตย ๔ คือ มีความรักงาน มุ่งมั่น ใฝ่ใจตรวจสอบแก้ไขและปรับปรุงพัฒนา

^{๕๘๗} สนทนากลุ่มเฉพาะ อาจารย์ ดร.บุษกร วัฒนบุตร, เลขานุการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๘๘} สนทนากลุ่มเฉพาะ อาจารย์ ดร.พงศ์พัฒน์ จิตตานุกฤษ, อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๘๙} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวินัยธร เอนก เตชวโร, อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ เลขานุการคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

งานในทุกองคาพยพให้ประสบความสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลของระบบงานต่างๆ หรือของผู้ที่เกี่ยวข้องกับระบบงานทุกฝ่าย^{๕๙๐}

(๒) Machine การบริหารจัดการด้านเครื่องมือ/เครื่องจักร ซึ่งมีกระบวนการบริหารจัดการตามหลัก Management การบริหารจัดการ (PDCA = อธิบาท ๔) ผู้วิจัยได้บูรณาการด้วยหลักนาถนธรรม ๑๐ ประการ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน

จากผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ได้ให้ความเห็นพ้องกันว่า มีเหมาะสมและความสอดคล้อง ด้าน Machine การบริหารจัดการด้านเครื่องมือ/เครื่องจักร บูรณาการด้วยหลักนาถนธรรม ๑๐ พบว่า

ชุมชนพึ่งตนเองได้ทางด้านเทคโนโลยี คือ เป็นการทำให้เป็นผู้ที่มีสติปัญญาดี ฉลาดไหวพริบดี มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการที่จะประยุกต์ใช้เครื่องมือเทคโนโลยีต่างๆ ที่เป็นของดั้งเดิมตามภูมิปัญญาท้องถิ่น กับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ผสมผสานกันให้เหมาะสมกับการทำงานของตน ทั้งเกิดประโยชน์และปลอดภัยกับผู้ใช้ด้วย ทำให้คนในชุมชนมีวินัย มีปกติรับผิดชอบตนเอง เป็นคนคงแก่เรียนในกระบวนการเรียนรู้ในสาขาต่างๆ โดยความเป็นพหุสูต และมีความรอบรู้ในศิลปะวิทยาการต่างๆ ทั้งด้านเทคโนโลยีภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบดั้งเดิมและภูมิปัญญาแบบสมัยใหม่^{๕๙๑} ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลของการปรับตัวให้รู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ต่างๆ โดยมีทักษะในการนำความรู้และข้อมูลต่างๆ มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม ทำให้เกิดความสมดุลระหว่างความต้องการเทคโนโลยีพื้นฐานแบบสมัยเก่า กับเทคโนโลยีแบบสมัยใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธ^{๕๙๒}

(๓) Money การบริหารจัดการด้านเงินทุน/งบประมาณ ซึ่งมีกระบวนการบริหารจัดการตามหลัก Management การบริหารจัดการ (PDCA = อธิบาท ๔) ผู้วิจัยได้บูรณาการด้วยหลักนาถนธรรม ๑๐ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน

จากผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ได้ให้ความเห็นพ้องกันว่า มีเหมาะสมและความสอดคล้อง ด้าน Money การบริหารจัดการด้านเงินทุน/งบประมาณ บูรณาการด้วยหลักนาถนธรรม ๑๐ พบว่า

^{๕๙๐} สนทนากลุ่มเฉพาะ รองศาสตราจารย์ ดร.วิชชุดา หนูวิไล, ผู้ทรงคุณวุฒิมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๙๑} สนทนากลุ่มเฉพาะ อาจารย์ ดร.เรียงดาว ทเวชาติ, ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๙๒} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ดร., ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ วังน้อย คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ชุมชนพึ่งตนเองได้ทางด้านเศรษฐกิจชุมชน คือ เป็นการทำให้เป็นผู้รู้จักระมัดระวัง รอบคอบ และขยันหมั่นเพียรในการประกอบสัมมาชีพสุจริตชอบธรรม ไม่ทอดธุระเพิกเฉยเสีย เอาใจใส่คอยประกอบกิจให้เหมาะสมแก่กาลเทศะ ไม่ปล่อยให้การทำงานอาภูลเสื่อมเสีย เช่น ทำนาที่ต้องทันฤดู ค่าขายก็ต้องรู้คราวที่คนต้องการหรือไม่ต้องการสิ่งนั้นๆ เป็นต้น สามารถสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว รู้จักเอาใจใส่ในการรักษาทรัพย์สินที่หามาได้โดยสุจริต ประหยัดในการใช้จ่ายใช้สอยแต่พอสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่ตนหามาได้ และไม่ฟุ่มเฟือยเกินกว่าที่จะหาได้ หรือเกินกว่าที่ต้องการ แต่ก็ไม่ควรให้ขาดจนจนถึงกับอดอยาก^{๕๙๓} ทำให้คนในชุมชนมีความประพฤติดีต่อการดำเนินชีวิต ทำมาหาเลี้ยงชีพโดยชอบสุจริต มีความพากเพียรอยู่ตลอดเวลา และมีความพอเพียง และเพียงพอในสิ่งหา มาได้โดยความสุจริต ชอบธรรม ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลระหว่างรายได้กับรายจ่าย และทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธ^{๕๙๔}

(๔) Morality การบริหารจัดการด้านคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งมีกระบวนการบริหารจัดการตามหลัก Management การบริหารจัดการ (PDCA = อธิบาท ๔) ผู้วิจัยได้บูรณาการด้วยหลักนาถนธรรม ๑๐ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน

จากผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ได้ให้ความเห็นพ้องกันว่า มีเหมาะสมและความสอดคล้อง ด้าน Morality การบริหารจัดการด้านคุณธรรม จริยธรรม บูรณาการด้วยหลักนาถนธรรม ๑๐ พบว่า

ชุมชนพึ่งตนเองได้ทางด้านจิตใจ คือ เป็นการทำให้เป็นผู้มีจิตใจที่เข้มแข็งกล้าหาญในการดำรงชีพ ไม่ย่อท้อ และหวั่นไหวต่อภาวะวิกฤตการณ์ต่างๆ รวมถึงการยึดมั่นอยู่ในคุณธรรมตลอดไป และทำให้คนในชุมชน มีปกติระมัดระวังตัวทางกาย วาจา ตลอดถึงทางใจ โดยมีความระลึกถึงสิ่งที่คิด กิจที่ทำ คำที่พูดได้ดี เป็นคนคุยกันได้ง่าย ยอมรับฟังกันได้ตามเหตุและผล และมีความพากเพียรอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้ปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามบทบาทและหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในการครองตน ครองคน ครองงาน และครององค์กร^{๕๙๕} สามารถทำให้เกิดความสมดุลหรือความมั่นคงทางจิตใจที่เข้มแข็ง และมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ซึ่งเป็นคุณสมบัติของบุคคลแต่ละคนเพื่อต่อสู้กับความยากลำบากหรือเพื่อแก้ไขปัญหา อุปสรรคต่างๆ ได้สำเร็จ และทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธ^{๕๙๖}

^{๕๙๓} สนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาวดี ทะไกรราช, ผู้อำนวยการโครงการมหาวิทยาลัยชีวิต ประธานสาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๙๔} สนทนากลุ่มเฉพาะ รองศาสตราจารย์ นงลักษณ์ วิฒนสิงหะ, อดีตรองคณบดีคณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๙๕} สนทนากลุ่มเฉพาะ อาจารย์ ดร.นิเทศ สนั่นนารี, รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๙๖} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวินัยธร เอนก เตชวโร, อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ เลขานุการคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

(๕) Material การบริหารจัดการด้านวัสดุ/วัตถุดิบ ซึ่งมีกระบวนการบริหารจัดการตามหลัก Management การบริหารจัดการ (PDCA = อธิบาท ๔) ผู้วิจัยได้บูรณาการด้วยหลักนาถกรรมธรรม ๑๐ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน

จากผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ได้ให้ความเห็นป้องกันว่า มีเหมาะสมและความสอดคล้อง ด้าน Material การบริหารจัดการด้านวัสดุ/วัตถุดิบ บูรณาการด้วยหลักนาถกรรมธรรม ๑๐ พบว่า

ชุมชนพึ่งตนเองได้ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ เป็นการทำให้เป็นผู้มีจิตสำนึกที่ดี รู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ดิน แหล่งน้ำ เป็นต้น ให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าอย่างสูงสุด และทำให้คนในชุมชนมีปกติรู้จักคุณค่าของสิ่งของที่เป็นปัจจัยพื้นฐานของการดำรงชีพ และทำให้มีความรู้จักพอดีในการใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน รวมถึงวัสดุสิ่งของต่างๆ ธรรมรงค์ให้ร่วมแรงร่วมใจ^{๕๙๗} มีจิตอาสา ปลูกจิตสำนึกอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมภายในชุมชนของตนเอง และให้มีความฉลาดรอบรู้ในการใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน รวมถึงวัสดุสิ่งของต่างๆ ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมที่ถูกนำไปใช้ และเกิดการทดแทน รักษา พื้นฟูให้ดีขึ้นเดิม ทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธ^{๕๙๘}

(๖) Man การบริหารจัดการด้านคน ซึ่งมีกระบวนการบริหารจัดการตามหลัก Management การบริหารจัดการ (PDCA = อธิบาท ๔) ผู้วิจัยได้บูรณาการด้วยหลักนาถกรรมธรรม ๑๐ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน

จากผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ได้ให้ความเห็นป้องกันว่า มีเหมาะสมและความสอดคล้อง ด้าน Man การบริหารจัดการด้านคน บูรณาการด้วยหลักนาถกรรมธรรม พบว่า

ชุมชนพึ่งตนเองได้ทางด้านสังคม วัฒนธรรม คือ เป็นการทำให้เป็นผู้เป็นที่รัก น่าคบหา และเป็นที่ยอมรับของคนทุกระดับในสังคม และทำให้ทุกคนที่เป็นผู้นำ พร้อมทีมงาน และสมาชิกในชุมชน รวมถึงสมาชิกในกลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆ มีศีลธรรม ความประพฤติ เคารพ มีใจใฝ่ในธรรม หลักการหรือความถูกต้อง มีความยุติธรรม มีความเสมอภาค และเคารพต่อสิทธิเสรีภาพของคนในสังคม มีมิตรและเครือข่ายที่ดีในการทำงานร่วมกัน^{๕๙๙} และมีปัญญาทำให้รู้จักวินัย ระเบียบ แบบแผน กฎเกณฑ์ต่างๆ ที่เหมาะสมทางสังคม ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลหรือความมั่นคงเข้มแข็งของกลุ่มคน ครอบครัว ชุมชน รวมถึงองค์กรทางสังคมในชุมชน หรือทุกคนที่เกี่ยวข้องกับระบบสังคม วัฒนธรรม และการเมือง การปกครองภายในชุมชนนั้น และทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธ^{๖๐๐}

^{๕๙๗} สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.ไพศาล สุขปัญญา, ผู้ตรวจราชการกรม กรมการพัฒนาชุมชน, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๙๘} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระปลัดระพี นพวิสาโร, ดร., อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๕๙๙} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวินัยธร เอนก เตชวโร, อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ เลขานุการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๖๐๐} สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.ไพศาล สุขปัญญา, ผู้ตรวจราชการกรม กรมการพัฒนาชุมชน, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ดังปรากฏความถี่และจำนวนของผู้สนทนากลุ่มเฉพาะตามตารางที่ ๔.๑๗ ต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑๗ แสดงความถี่และจำนวนผู้สนทนากลุ่มเฉพาะเกี่ยวกับการนำเสนอแนวทางการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน

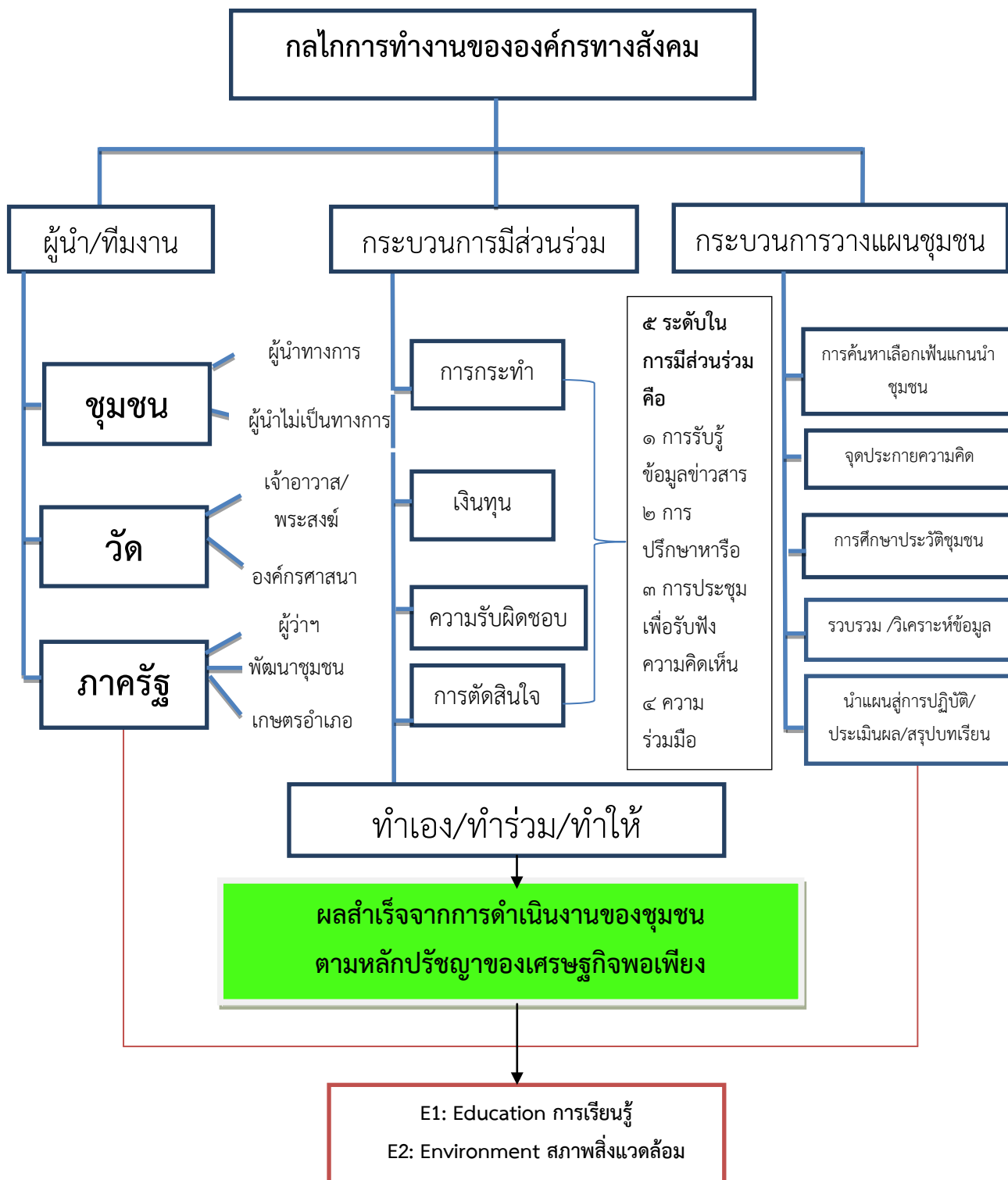
ประเด็น	ปริมาณ	
	ความถี่	รูป/คนที่
Management การบริหารจัดการ	๔	๓, ๕, ๑๐, และ ๑๒
Machine การบริหารจัดการด้านเครื่องมือ/เครื่องจักร	๒	๑, และ ๙
Money การบริหารจัดการด้านเงินทุน/งบประมาณ	๓	๑, ๕, และ ๙
Morality การบริหารจัดการด้านคุณธรรม จริยธรรม	๒	๖, และ ๗
Material การบริหารจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	๔	๒, ๓, ๘, และ ๑๑
Man การบริหารจัดการด้านคน	๒	๓, และ ๘

๔.๔ ผลการสังเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ

จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและจากการสนทนากลุ่มเฉพาะผู้เชี่ยวชาญนั้น เพื่อตอบโจทย์วัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ คือ เพื่อนำเสนอแนวทางการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน กล่าวคือ การที่จะสร้างแนวทางการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืนให้เห็นผลเป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจนนั้น โดยมุ่งเน้นถึงผลลัพธ์ที่ดีของแนวทางการบริหารจัดการชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้สังเคราะห์ข้อมูลการวิจัยในครั้งนี้ ออกมาเป็นแนวทางตามสมการที่ได้คือ

$$\text{“LPPS} + (10N + 6M) + (W - \text{TERMS}) = 5E-1P \text{ Model”}$$

ดังนำเสนอผลการวิจัยเป็นแผนภาพไปตามลำดับ ต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๔.๔ แสดงแผนภาพกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

จากแผนภาพที่ ๔.๔ ดังกล่าว พบว่า การบริหารจัดการย่อมผ่านการอาศัยกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ที่ผู้วิจัยได้ค้นพบในการลงพื้นที่ศึกษาวิจัยภาคสนาม คือ มีปัจจัยสำคัญ ๔ ด้าน ประกอบด้วย

- ๑) ผู้นำชุมชนและทีมงาน (L: Community Leader and team)
- ๒) กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน (P: Participation process of community people)
- ๓) กระบวนการวางแผนชุมชน (P: Community Planning process)
- ๔) ผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (S: The success of community performance according to Philosophy of sufficiency economy)

ปัจจัยสำคัญ ๔ ประการดังกล่าวนี้ข้างต้นนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่โดยมุ่งเน้นถึงผลลัพธ์ที่ดีของแนวทางการบริหารจัดการชุมชนด้วยการใช้กรอบแนวทางของ E1: Education = การเรียนรู้, E2: Environment = สภาพสิ่งแวดล้อม

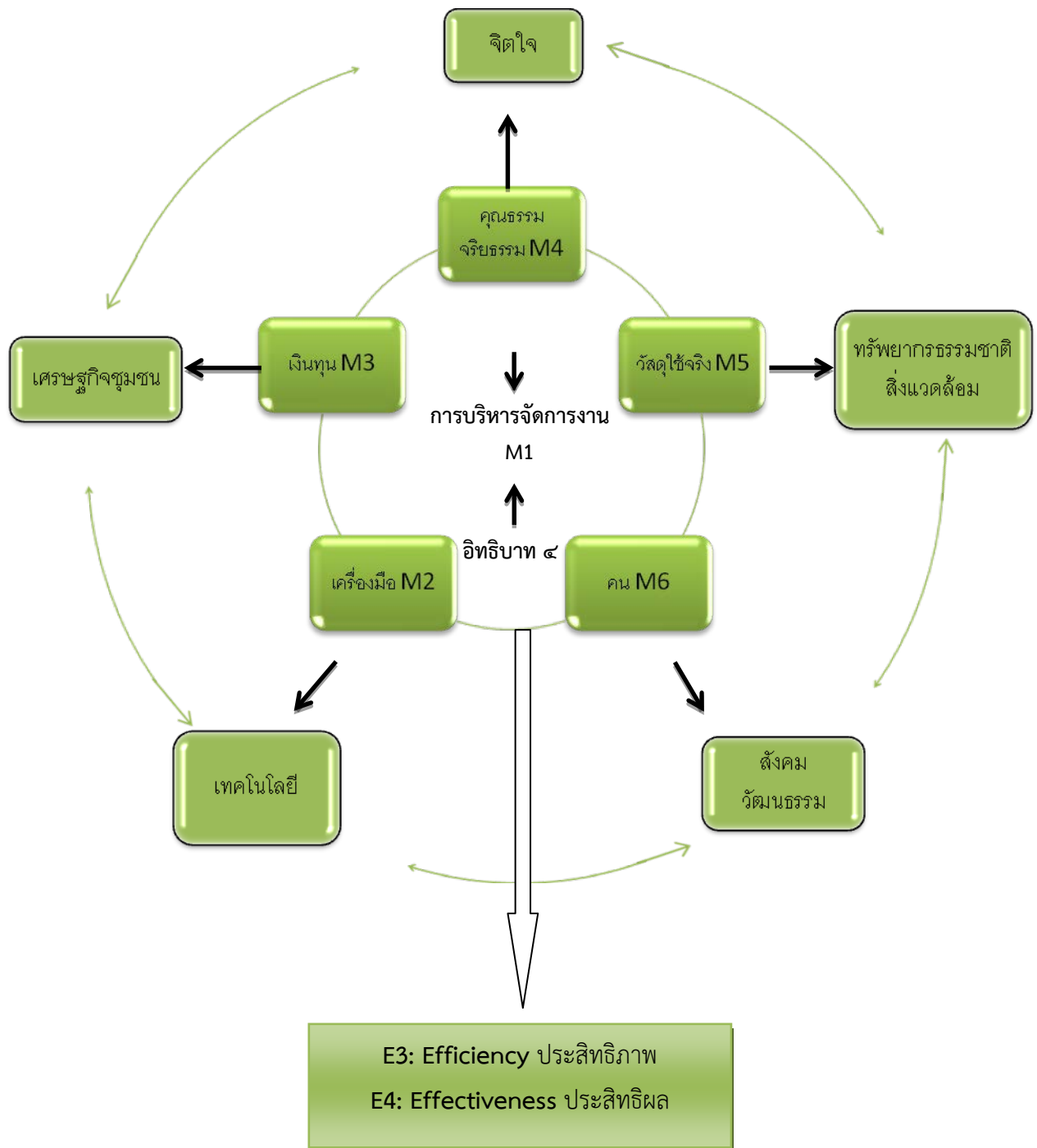
ทั้งนี้ จากการค้นพบในการบริหารจัดการชุมชนตามกระบวนการของหลักทรัพยากรทางการบริหารจัดการ ที่เรียกว่า 6M's ผู้วิจัยพบว่า หลักการบริหารจัดการดังกล่าว สามารถทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ในด้านต่างๆ ตามสภาพบริบทภายในชุมชน ซึ่งทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้ในระบบการทำงาน (Work) ที่มีคุณภาพ โดยมีความเป็นไปได้คล้องกับตัวแบบเชิงซ้อน ที่ประกอบด้วยปัจจัยสำคัญของการพึ่งตนเองของชุมชนหรือที่เรียกว่า ตัวแบบ TERMS ของ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ นักวิชาการด้านสังคมวิทยาชาวไทยที่ได้คิดตัวแบบดังกล่าวนี้ออกมา มีจำนวน ๕ ด้าน ได้แก่ การพึ่งตนเองของชุมชนด้านเทคโนโลยี (Technology: T) การพึ่งตนเองของชุมชนด้านเศรษฐกิจ (Economy: E) การพึ่งตนเองของชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาติ (Resource: R) การพึ่งตนเองของชุมชนด้านจิตใจ (Mental: M) การพึ่งตนเองของชุมชนด้านสังคม-วัฒนธรรม (Socio-cultural: S) ดังนั้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอผลวิจัยจากการบูรณาการระหว่างหลักนาถรณธรรม ๑๐ กับหลัก 6M's ไปที่ละด้าน ต่อไปนี้

๑) ด้าน Management การบริหารจัดการงานแบบ PDCA อย่างยั่งยืนวิถีพุทธ

จากการใช้หลักนาถรณธรรม ๑๐ บูรณาการกับการบริหารจัดการ (Management) พบว่า ทำให้คนในชุมชนมีวินัย มีปกติมุ่งมั่นเพียรพยายาม มีทักษะฉลาดในการบริหารจัดการงานที่ดี มีจิตอาสา และช่วยเหลือกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีมิตรและเครือข่ายที่ดีในการทำงานร่วมกัน โดยมุ่งเน้นหลักการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการในด้านต่างๆ ภายในชุมชน ภายใต้ความหลากหลายของทุนทางสังคม ทุนชุมชน หรือทุนทางวัฒนธรรม มีการคบหาสมาคมกับมิตรที่ดี และมีความฉลาดรอบรู้ในการบริหารงานต่างๆ ด้วยความมุ่งมั่น ใส่ใจและไตร่ตรองตรวจตราแก้ไขพัฒนาพร้อมปรับปรุงพัฒนาในงานที่ดำเนินการอยู่ด้วยความรอบคอบ นอกจากนี้ การบริหารจัดการแบบ PDCA ยังเป็นตัวกระบวนการที่อยู่ในการบริหารจัดการด้านที่เหลืออื่นๆ ให้มีการทำงานได้อย่างเป็นระบบ และยังสอดคล้องกับการบริหารจัดการงานตามวิถีพุทธ คือเป็นการดำเนินงานแบบหลักกัทธิบาท ๔ คือ มีความรักงาน มุ่งมั่น ใส่ใจตรวจสอบแก้ไขและปรับปรุงพัฒนางานในทุกองคาพยพให้

ประสบความสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลของระบบงานต่างๆ หรือของผู้ที่เกี่ยวข้องกับระบบงานทุกฝ่าย

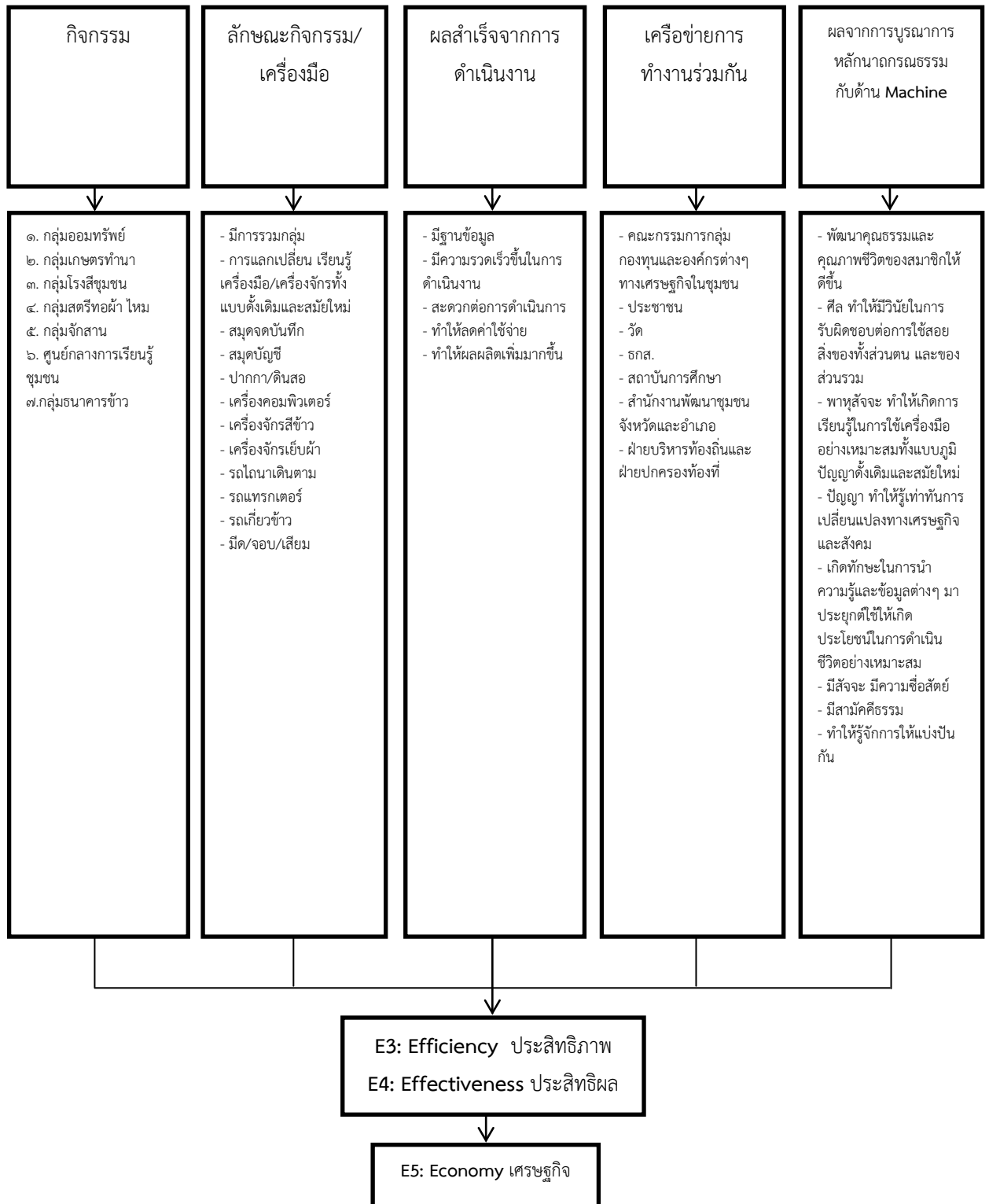
การบริหารจัดการ (Management) โดยมีกระบวนการบริหารจัดการ ภายใต้ระบบการบริหารจัดการที่มุ่งเน้นคุณภาพของงานแบบ PDCA กล่าวคือ เริ่มตั้งแต่มีการวางแผนงาน (P: Plan) แล้วนำไปปฏิบัติ (D: Do) ในขณะที่มีการปฏิบัติงานนั้นก็ดำเนินการพิจารณาไตร่ตรองตรวจสอบตรวจเช็ค (C: Check) บางครั้งก็พบปัญหาจากการดำเนินการ จำเป็นต้องทำการแก้ไขหรือปรับปรุง ซึ่งก็คือ (A: Action) การปรับปรุง ก็เริ่มจากการวางแผนก่อน การปรับปรุงแก้ไขส่วนที่มีปัญหา หรือถ้าไม่มีปัญหาใดๆ ก็ยอมรับแนวทางการปฏิบัติตามแผนงานที่ประสบผลสำเร็จแล้ว เพื่อนำไปใช้ในการทำงานต่อไป ดังนั้น ทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้ในระบบการทำงาน (Work) ที่มีคุณภาพ และเมื่อพิจารณาลักษณะของการดำเนินกิจกรรมตามหลักการบริหารจัดการดังกล่าวนี้แล้วได้นำหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา มาจับเข้า ก็สอดคล้องกับการดำเนินงานตามวิถีพุทธ กล่าวคือหลักอิทธิบาท ๔ ประกอบด้วย ๑) ฉันทะ การมีความพอใจ รักชอบและรับผิดชอบในงานกิจกรรมที่ตนเองได้ลงมือทำ ๒) วิริยะ การมีความมุ่งมั่นเพียรพยายามในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ อยู่ตลอดเวลาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ ๓) จิตตะ การมีความเอาใจใส่หรือใส่ใจตั้งใจในการดำเนินกิจกรรมที่ตนเองได้รับมอบหมายมาให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ ๔) วิมังสา ในขณะที่ดำเนินงานนั้นก็มีการตรวจสอบพิจารณาข้อบกพร่องหรือจุดเสียหายของกิจกรรมต่างๆที่กำลังดำเนินการหรือดำเนินการเสร็จแล้ว เพื่อจะได้นำมาปรับปรุง แก้ไข และพัฒนาให้ดีขึ้นต่อไป และพบว่า เป็นตัวหลักกระบวนการบริหารจัดการแบบ PDCA ไปพร้อมๆ กับหลักทรัพยากรทางการบริหารจัดการด้านอื่นๆ แต่ละด้านที่เหลือนด้วย คือ Machine การบริหารจัดการด้านเครื่องมือ/เครื่องจักร Money การบริหารจัดการด้านเงินทุน/งบประมาณ Morality การบริหารจัดการด้านคุณธรรม จริยธรรม Material การบริหารจัดการวัสดุ/วัตถุดิบ และ Man การบริหารจัดการด้านคน โดยมุ่งเน้นการบริหารจัดการชุมชนตามลำดับความสำคัญของการที่จะทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ดังปรากฏตามแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๔.๕ แสดงแผนภาพด้าน Management การบริหารจัดการ

๒) ด้าน Machine การบริหารจัดการด้านเครื่องมือ/เครื่องจักรอย่างยั่งยืนวิถีพุทธ

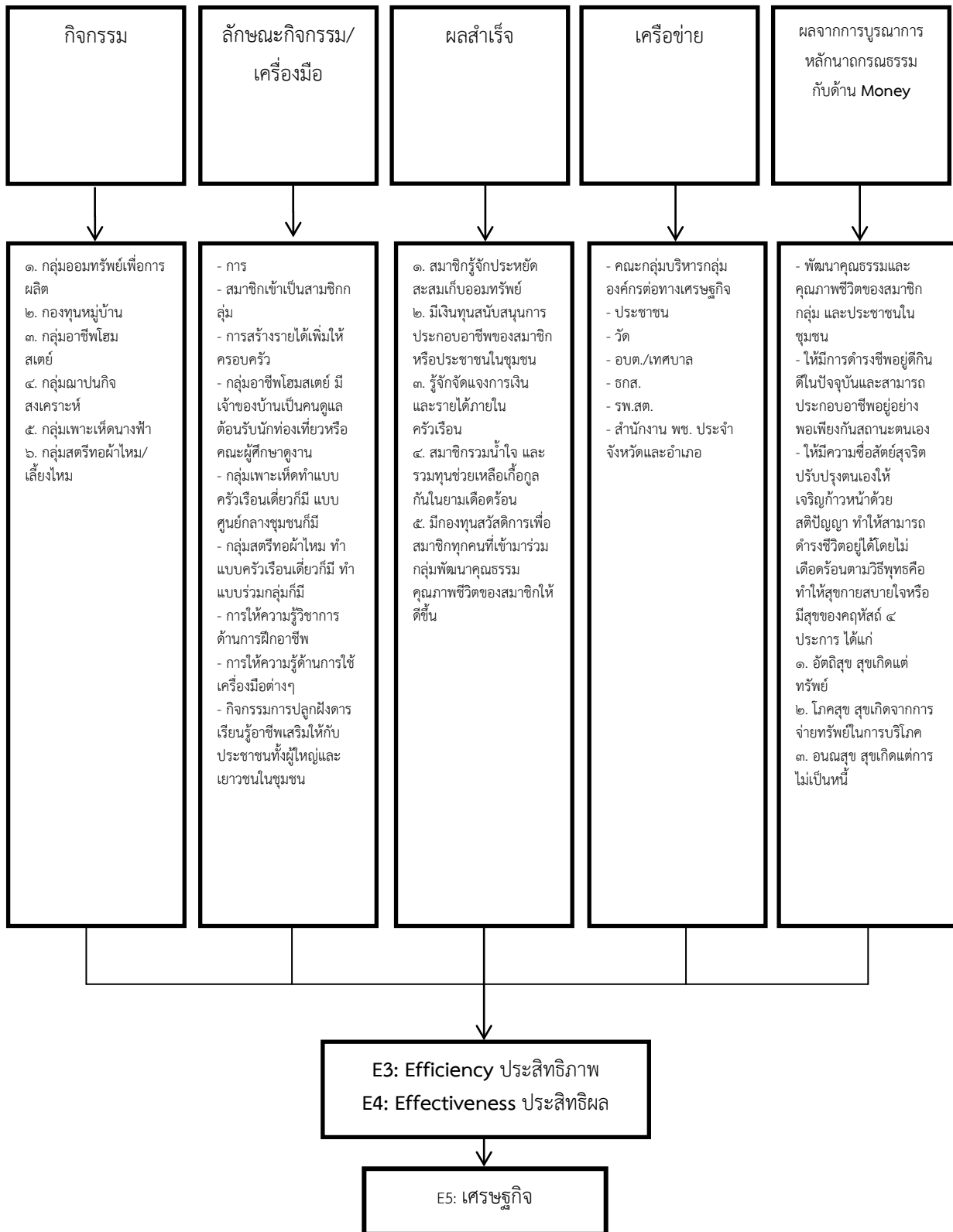
จากการใช้หลักนาถกรรมธรรม ๑๐ บูรณาการกับการบริหารจัดการด้านเครื่องมือ/เครื่องจักร (Machine) พบว่า คนในชุมชนมีวินัย มีปกติรับผิดชอบต่อตนเอง เป็นคนคงแก่เรียนในกระบวนการเรียนรู้ในสาขาต่างๆ และมีความรอบรู้ในศิลปะวิทยาการต่างๆ ทั้งด้านเทคโนโลยีภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบดั้งเดิมและภูมิปัญญาแบบสมัยใหม่ กล่าวคือเครื่องมือเครื่องเทคโนโลยีที่สามารถจะนำมาบริหารจัดการงานต่างๆ ภายในชุมชนนั้น ซึ่งอาจจะเกี่ยวกับทางเกษตรต่างๆ เช่น การทำนา ทำไร่ เป็นต้น ในปัจจุบันนี้ ส่วนใหญ่ได้เปลี่ยนวิธีการผลิต โดยเลิกใช้โค หรือกระบือ ให้เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกหรือทุนแรงในการทำงานทางการเกษตรแล้ว แต่หันไปใช้เครื่องมือ เครื่องยนต์ หรือเครื่องจักร ที่เป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการทำงานต่างๆ แทน เช่น รถไถเดินตาม หรือรถแทรกเตอร์ เป็นต้น สืบเนื่องจากมีความรวดเร็วกว่าการใช้แรงงานแบบดั้งเดิม ทั้งไม่ต้องใช้แรงคนจำนวนมากในการทำงาน อาจจะทำให้พื้นที่ตามนาไร่ขาดปุ๋ยตามธรรมชาติที่เกิดจากโคหรือกระบือ ดังนั้น ชุมชนในแถบชนบททางภาคอีสาน ส่วนใหญ่ ปัจจุบันนี้ จึงมีแค่เพียงการเลี้ยงโค หรือกระบือรวมสัตว์อื่นๆ โดยมี ๒ วัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่ออนุรักษ์สัตว์ประเภทดังกล่าวไว้ และ ๒) เพื่อการตลาด เพราะบางครั้งก็ไม่สามารถเลี้ยงเพื่ออนุรักษ์ไว้ได้ จึงต้องหันไปเลี้ยงไว้เพื่อการขายหรือจำหน่ายในตลาดที่มีการรองรับ ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลของการปรับตัวให้รู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ต่างๆ โดยมีทักษะในการนำความรู้และข้อมูลต่างๆ มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม และทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธในด้านเครื่องเทคโนโลยีทั้งแบบดั้งเดิมและสมัยใหม่แบบผสมผสานกัน ดังปรากฏในแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๔.๖ แสดงแผนภาพด้าน Machine มีการบริหารจัดการด้านเครื่องมือ/เครื่องจักร

๓) ด้าน Money การบริหารจัดการงบประมาณอย่างยั่งยืนวิถีพุทธ

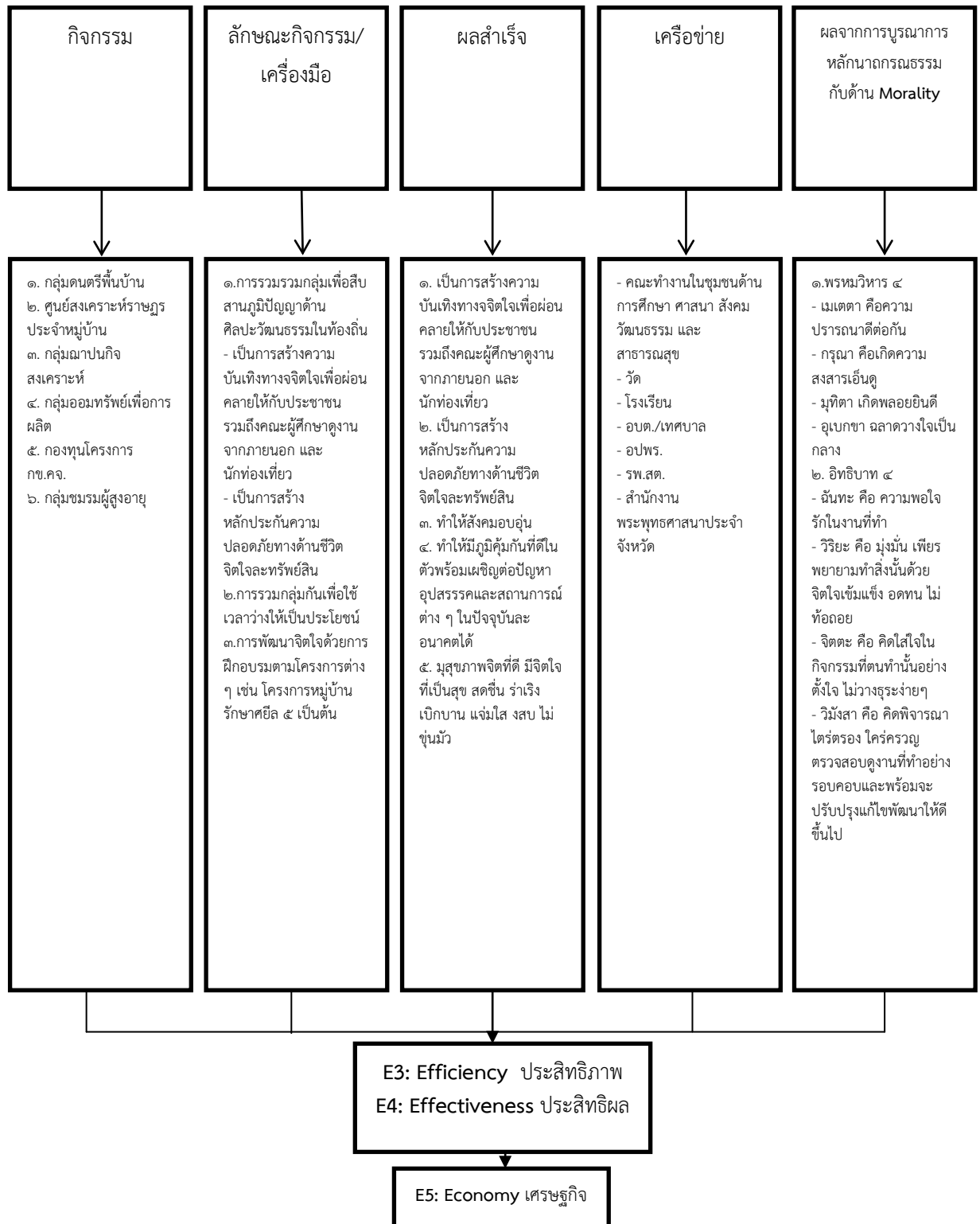
จากการใช้หลักนาถกรรมธรรม ๑๐ บูรณาการกับด้านการบริหารจัดการงบประมาณ (Money) พบว่า คนในชุมชนมีความประพฤติดีต่อการดำเนินชีวิต ทำมาหาเลี้ยงชีพโดยชอบสุจริต มีความพากเพียรอยู่ตลอดเวลา และมีความพอเพียง และเพียงพอในสิ่งหามาได้โดยความสุจริต ชอบธรรม ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลระหว่างรายได้กับรายจ่าย และทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธในมิติทางเศรษฐกิจชุมชน ปรากฏตามแผนภาพด้าน Money เงินทุน/งบประมาณในการบริหารจัดการ ต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๔.๗ แสดงแผนภาพด้าน Money เงินทุน/งบประมาณในการบริหารจัดการ

๔) ด้าน (Morality) การบริหารจัดการคุณธรรม จริยธรรมอย่างยั่งยืนวิสุทธิพร

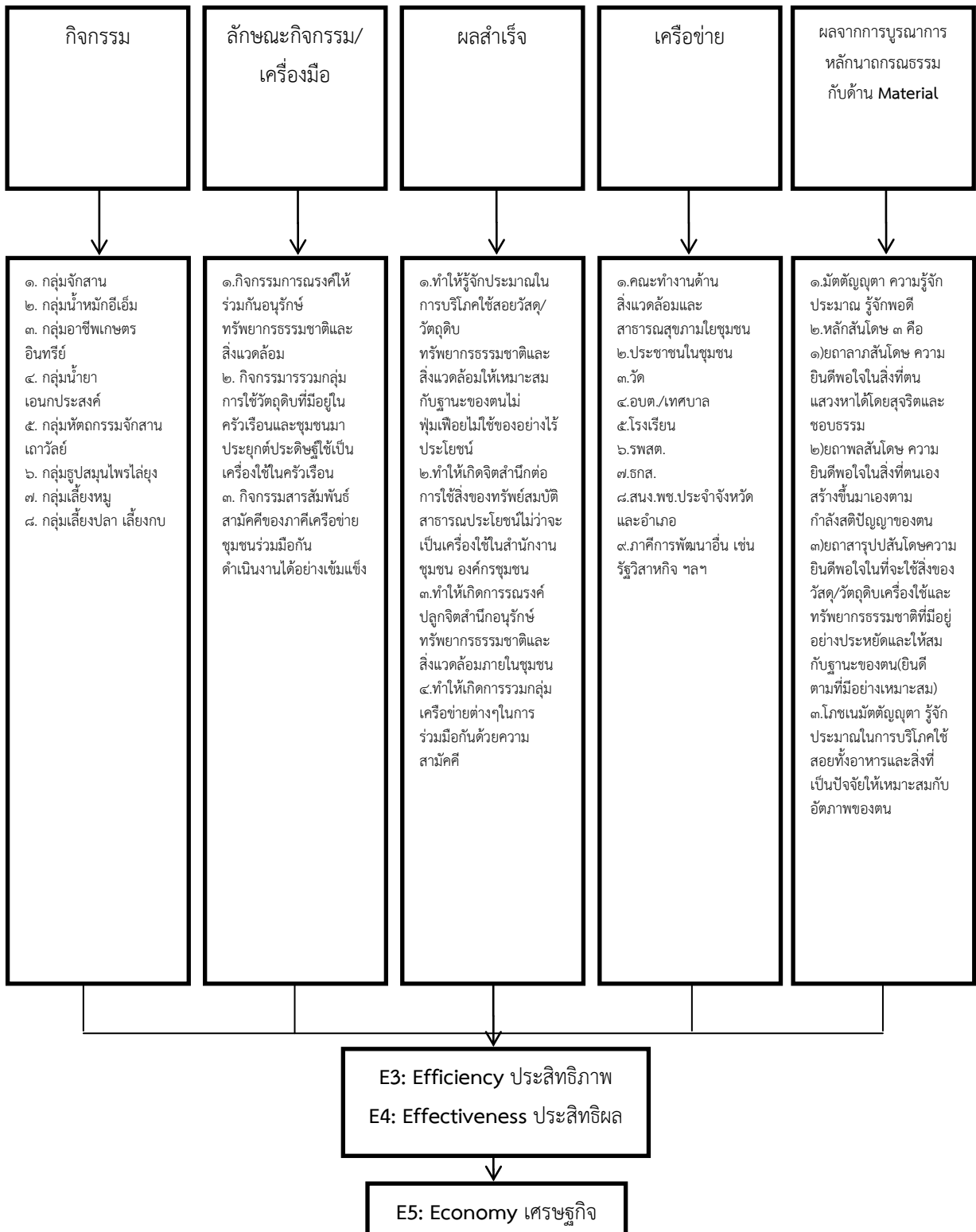
จากการใช้หลักนาถคุณธรรม ๑๐ บูรณาการกับด้านการบริหารจัดการคุณธรรม จริยธรรม (Morality) พบว่า คนในชุมชนมีความระลึกถึงสิ่งที่คิด กิจที่ทำ คำที่พูดได้ดี เป็นคนคุยกันได้ง่าย ยอมรับฟังกันได้ตามเหตุและผล และมีความพากเพียรอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้ปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามบทบาทและหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในการครองตน ครองคน ครองงาน และครององค์กร สามารถทำให้เกิดความสมดุลหรือความมั่นคงทางจิตใจที่เข้มแข็ง มีพลัง มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ซึ่งเป็นคุณสมบัติของบุคคลแต่ละคนเพื่อต่อสู้กับความยากลำบากหรือเพื่อแก้ไขปัญหา อุปสรรคต่างๆ ได้สำเร็จ และทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้ในมิติทางจิตใจ (E: Effectiveness = ประสิทธิภาพ, E: Efficiency = ประสิทธิภาพ, E: Economy = เศรษฐกิจ) ดังปรากฏตามแผนภาพกลไกด้าน Morality มีการบริหารจัดการด้านคุณธรรมจริยธรรม ให้คนในชุมชนหรือองค์กรหน่วยงานของตนให้เป็นคนมีคุณภาพด้านจิตใจที่ดี ดังปรากฏในแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๔.๘ แสดงแผนภาพด้าน Morality มีการบริหารจัดการด้านคุณธรรมจริยธรรม

๕) ด้าน Material การบริหารจัดการวัสดุ/วัตถุดิบ อย่างยั่งยืนวิถึพุทธ

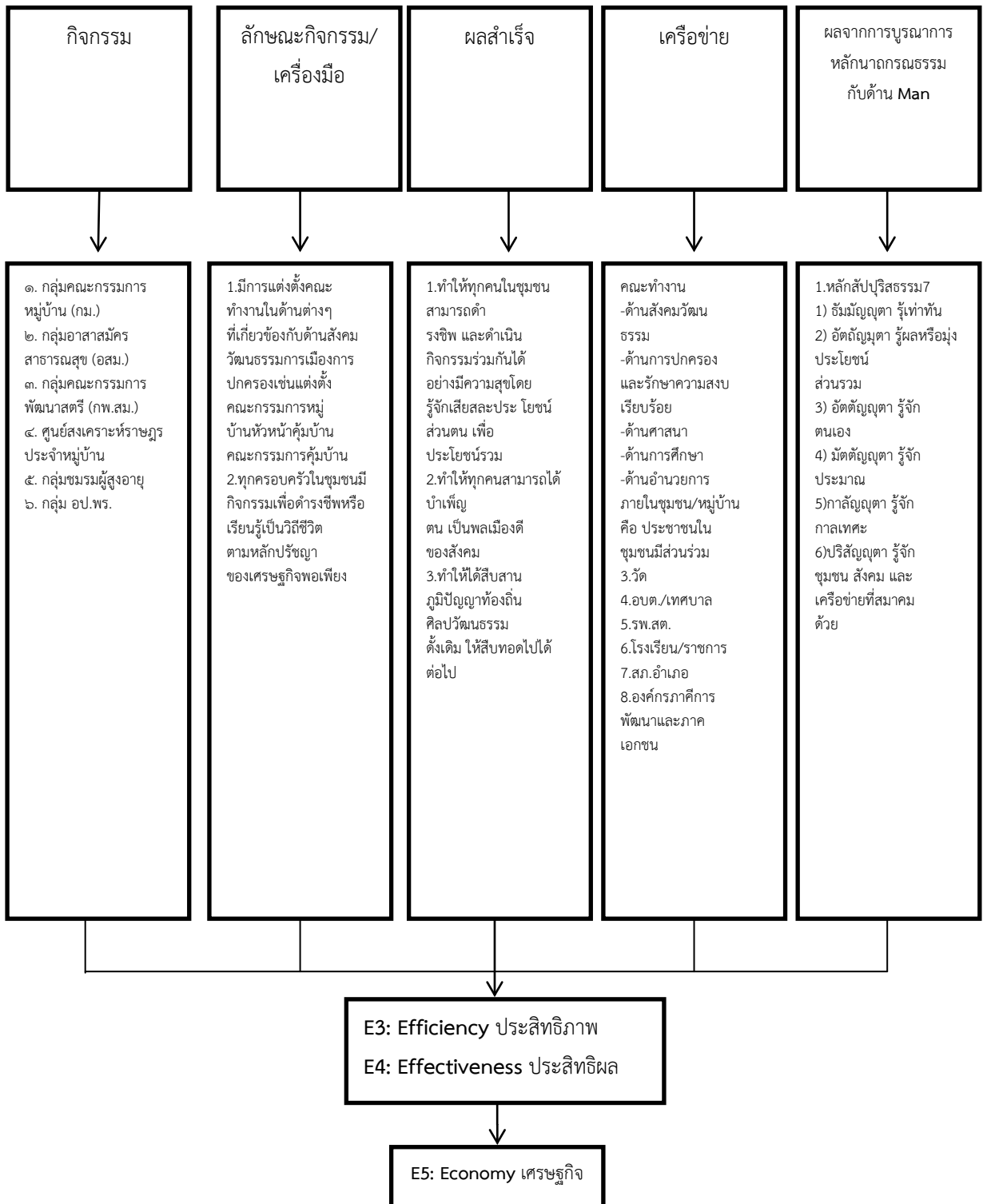
จากการใช้หลักนาถกรรมธรรม ๑๐ บูรณาการกับด้านการบริหารจัดการวัสดุหรือวัตถุดิบ (Material) พบว่า คนในชุมชนมีความรู้จักพอดีในการใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน รวมถึงวัสดุสิ่งของต่างๆ และรู้จักรักษาสิ่งแวดล้อมตามหลักสภาวะของชุมชน ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมที่ถูกลำนำไปใช้ และเกิดการทดแทน รักษาฟื้นฟูให้ดีขึ้นกว่าเดิม พร้อมทั้งสามารถทำให้เกิดความสมดุลระหว่างความต้องการเทคโนโลยีพื้นฐานแบบสมัยเก่า กับเทคโนโลยีแบบสมัยใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนตามวิถึพุทธในมิติทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังปรากฏในแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๔.๙ แสดงแผนภาพด้าน Material มีวัสดุหรือวัตถุดิบต่างๆ

๖) ด้าน Man การบริหารจัดการด้านคน อย่างยั่งยืนวิฤพุทธ

จากการใช้หลักนาถกรรมธรรม ๑๐ บูรณาการกับด้านการบริหารจัดการด้านคน (Man) พบว่า ผู้นำและสมาชิกในชุมชน รวมถึงสมาชิกในกลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆ มีศีลธรรม ความประพฤติ เคารพ และรู้จักวินัย ระเบียบ แบบแผนกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่เหมาะสมทางสังคม และมีใจใฝ่ในธรรม หลักการหรือความถูกต้อง มีความยุติธรรม ความเสมอภาค และเคารพต่อสิทธิเสรีภาพของคนในสังคม ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลของผู้ที่เกี่ยวข้องกับระบบงาน หรือทุกคนที่เกี่ยวข้องกับระบบสังคม วัฒนธรรม และการเมือง การปกครองภายในชุมชนนั้น และทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนตามวิฤพุทธในมิติทางสังคม วัฒนธรรม (E: Effectiveness = ประสิทธิภาพ, E: Efficiency = ประสิทธิภาพ, E: Economy = เศรษฐกิจ) ดังปรากฏตามแผนภาพกลไกด้าน Man ทั้งผู้นำและสมาชิกในชุมชน รวมถึงภาคีการพัฒนาอื่นๆ ดังปรากฏในแผนภาพต่อไปนี้

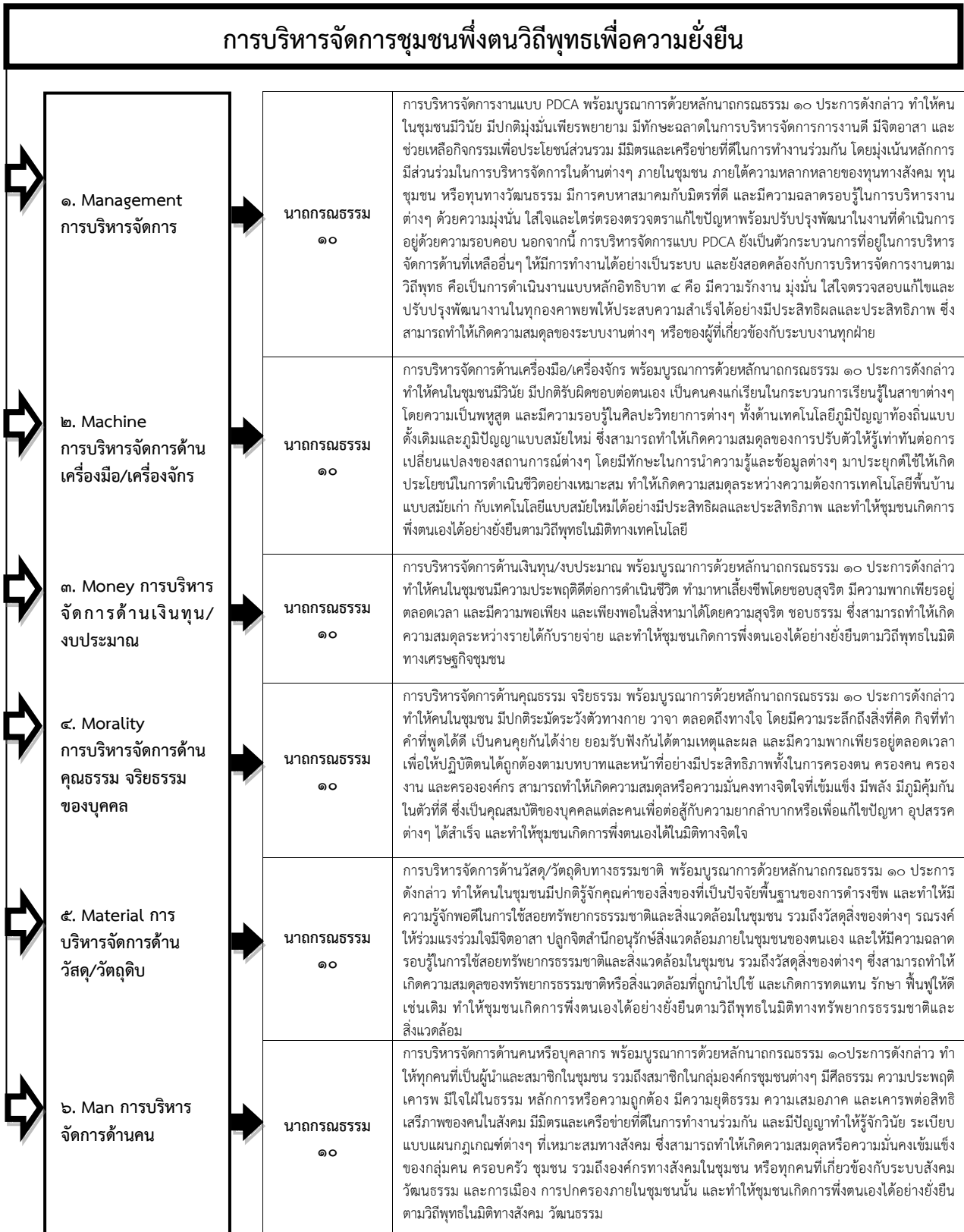

แผนภาพที่ ๔.๑๐ แสดงแผนภาพด้าน Man ทั้งผู้นำ ทีมงาน สมาชิกในชุมชน รวมถึงภาคีการพัฒนาอื่นๆ

๔.๕ องค์ความรู้จากการวิจัย

แผนภาพที่ ๔.๑๑ แสดงแผนภาพองค์ความรู้จากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑

แผนภาพที่ ๔.๑๒ แสดงแผนภาพองค์ความรู้จากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒

จากแผนภาพที่ ๔.๑๑-๔.๑๒ ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากผลการวิจัยเชิงคุณภาพ เรื่องการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิถีพุทธ ดังกล่าวข้างต้น สามารถอธิบายได้ดังนี้

๑. กลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

พบว่า การบริหารจัดการชุมชนบนพื้นฐานกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จำเป็นต้องยึดปัจจัยที่สำคัญคือ ผู้นำชุมชน กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน และกระบวนการแผนชุมชนนั้น จึงจะทำให้เกิดผลสำเร็จได้จากการดำเนินงานของชุมชน หัวใจหลักประการหนึ่งของงานกิจกรรมการพัฒนาชุมชน นั่นก็คือการทำงานกับชุมชน ทุกภาคส่วนจากภายนอกจะต้องมีความเข้าใจชุมชนให้มากที่สุด ภายใต้การยึดบริบทของแต่ละชุมชนนั้นๆ เป็นสำคัญ เพราะหน่วยงาน องค์กร ภาคีการพัฒนาต่างๆ หรือใครก็ตามจากภายนอกชุมชน อาจจะบอกว่า การทำอย่างนั้น เป็นสิ่งที่ดีที่สุด หรือให้ประชาชนทำตามอย่างนั้นอย่างนี้ แต่กลับตรงกันข้าม ผลลัพธ์ที่ออกมา อาจจะไม่ใช่สิ่งที่ดีที่สุด หรือตรงกับความต้องการของประชาชนในชุมชนก็ได้ เพราะฉะนั้น คำตอบที่แท้จริง และถูกต้องนั้น จึงขึ้นอยู่กับประชาชนภายในชุมชนเท่านั้นว่า มีความต้องการให้ชุมชนของตนเองเป็นเช่นไร หรือสมมติงวลีที่ว่า “คำตอบอยู่ที่ชาวบ้าน” นั่นเอง ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องให้ประชาชนคิดเอง ทำเอง ตามความต้องการของตนเอง นี่คือการบริหารจัดการชุมชนตามแผนการพัฒนาชุมชนที่ชุมชนต้องร่วมกันดำเนินการกิจกรรมการพัฒนาชุมชนของตนเองทุกขั้นตอนเพื่อเสริมสร้างให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งได้ โดยชุมชน เพื่อชุมชน ภายใต้การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเองเป็นหลัก จากการศึกษาทำให้พบหลักพุทธธรรมแต่ละข้อหรือแต่ละหมวดแฝงอยู่ในปัจจัยสำคัญแต่ละด้านดังกล่าวไว้แล้วข้างต้น ดังนี้

๑) ผู้นำชุมชนและทีมงาน

ผู้นำที่เป็นทางการ อาทิเช่น นายก กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน และผู้นำที่ไม่ทางการ คือผู้นำธรรมชาติ อาทิเช่น ปราชญ์ชาวบ้านผู้เชี่ยวชาญในด้านต่างๆ รวมถึงพระสงฆ์ที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ จำต้องเป็นผู้ที่ประกอบด้วยคุณสมบัติหลักๆ คือ เป็นผู้มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการตน คน งาน และองค์กร มีมนุษยสัมพันธ์ดี รู้จักประสานงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถเป็นผู้ประสานแนวความคิดต่างๆ ของสมาชิกและองค์กรชุมชนเพื่อนำไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้แสดงความคิดเห็น ไม่ผูกขาดความคิดหรือเป็นเจ้าของชุมชนแต่เพียงผู้เดียว พร้อมทั้งจะเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นกับผู้อื่น มีธรรมาภิบาลใช้ในการปกครองด้วยความเท่าเทียมเสมอภาคกันในชุมชน ควบคู่กับการมีคุณธรรมจริยธรรม มีจิตอาสาเสียสละ พร้อมส่งเสริมการทำความดี เผยแพร่การทำความดี ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้

ทั้งนี้ ผู้นำชุมชนจึงเป็นผู้มีคุณลักษณะทั้งในด้านวิสัยทัศน์กว้างไกล ด้านการจัดการธุระได้ดี หรือมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการชุมชนให้ประสบความสำเร็จได้ตามเป้าหมาย และด้านมนุษยสัมพันธ์สูง เป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพที่ดี สามารถติดต่อประสานงานใช้ให้บุคคลต่างๆ ร่วมมือทำงานกันได้อย่างดี แต่อย่างไรก็ตาม ผู้นำชุมชนสมัยใหม่ในฐานะที่ต้องเป็นผู้นำชุมชนหรือบริหารจัดการชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง และให้เท่าทันต่อสังคมยุคใหม่ หรือที่เรียกว่า ยุคไอที หรือยุคข้อมูลข่าวสารและสารสนเทศ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลง และมีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วทั้งในด้านเทคโนโลยีและการสื่อสาร สอดรับกับคุณลักษณะสำคัญของผู้นำหรือนักบริหารตามวิถีพุทธ ที่ปรากฏในทศิยาปาปณิกสูตร หรือจะเรียกว่า หลักปาปณิกธรรม ๓ ประการ ที่ผู้นำชุมชนได้นำหลักดังกล่าวมาประยุกต์ใช้เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของตนเองให้มีคุณลักษณะเหมาะสมกับบริบททางสังคมที่เจริญและพัฒนาขึ้นที่ระบุไว้ว่า ผู้นำจะมีความเป็นผู้ที่สามารถปฏิบัติหน้าที่สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีนั้น จำต้องมีคุณลักษณะ ๓ ประการที่สำคัญ อันประกอบด้วย

๑) จักขุมา หมายถึง ผู้นำที่มีปัญญาสามารถมองการณ์ไกล ถ้าเป็นนักบริหารทั่วไปต้องสามารถวางแผนและฉลาดในการใช้คน คุณลักษณะข้อแรกนี้ หมายถึงความชำนาญในการใช้ความคิด

๒) วิธูโร หมายถึง ผู้นำที่จัดการธุระได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน คุณลักษณะที่สองนี้ หมายถึง ความชำนาญด้านเทคนิควิธีการต่างๆ

๓) นิสสยสัมปันโน หมายถึง พึ่งพาอาศัยคนอื่นได้ เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี หรือมีเครดิตดี ถ้านักบริหารที่ดี ต้องผูกใจคนไว้ได้ คุณลักษณะที่สามนี้ สำคัญมาก ดังคำว่า “นกไม่มีขน คนไม่มีเพื่อน ขึ้นสู่ที่สูงไม่ได้” ข้อนี้หมายถึงความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์ อย่างไรก็ตาม คุณลักษณะทั้ง ๓ ประการดังกล่าวมานี้ จะมีความสำคัญมากน้อยต่างกัน ล้วนขึ้นอยู่กับระดับของนักบริหาร ถ้าเป็นนักบริหารระดับสูงที่ต้องรับผิดชอบในการวางแผนและควบคุมคนจำนวนมาก คุณลักษณะข้อที่ ๑ และข้อที่ ๓ สำคัญมาก ส่วนข้อที่ ๒ มีความสำคัญน้อย เพราะเขาสามารถใช้ผู้ใต้บังคับบัญชาที่มีความชำนาญเฉพาะด้านให้ทำงานแทนตนเองได้ ดังนั้น ผู้นำชุมชนล้วนจำต้องอาศัยปัจจัยสำคัญ คือภาวะความเป็นผู้นำหรือคุณลักษณะของผู้นำในการบริหารจัดการชุมชนให้เข้มแข็ง ดังที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมดข้างต้น ๓ ประเด็นหลัก ได้แก่ ๑) มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ๒) การบริหารจัดการธุระได้ดี และ ๓) มีมนุษยสัมพันธ์ดี เพราะคุณลักษณะสามที่จะทำให้ตัวผู้นำชุมชนเองมีศักยภาพในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นกับชุมชน หรือให้เป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ในมิติต่างๆ ภายในชุมชน

๒) กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน จำเป็นต้องให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงาน ภายใต้การประยุกต์ใช้หลักการมีส่วนร่วม ๔ ประการ คือ ๑) การมีส่วนร่วมในเชิงการกระทำ ๒) การมีส่วนร่วมในเชิงเงินทุนหรืองบประมาณ ๓) การมีส่วนร่วมในเชิงความรับผิดชอบ และ ๔) การมีส่วนร่วมในเชิงการตัดสินใจ รวมถึงมีการดำเนินการตามกระบวนการมีส่วนร่วมทั้ง ๕ ระดับดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละชุมชน แต่อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมของประชาชนใน

แต่ละระดับนั้น ระดับที่ ๕ จัดเป็นระดับที่ยากที่สุด หรือจะเรียกว่า เป็นเป้าหมายสูงสุดของงานกิจกรรม การพัฒนาชุมชน หรือส่วนงานราชการก็ได้ แต่ก็มีความคาดหวังไว้ว่า ต้องการให้การมีส่วนร่วมใน ระดับ ๔ กับระดับ ๕ คือ ระดับความร่วมมือ กับระดับการมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจในการตัดสินใจ (Empower) ทั้งนี้ การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนแต่ละคนนั้น อาจจะไม่เท่ากัน เช่น การมีส่วนร่วม ในระดับของผู้นำชุมชน อาจจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในระดับของประชาชน ก็ต้องมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนตามแผนที่มีข้อกติกากำหนดไว้ รวมถึงการมีส่วนร่วมในระดับกลุ่มองค์กร แต่ละกลุ่มก็เช่นกัน จำเป็นต้องบริหารจัดการกลุ่มของตนเองให้เป็นไปตามกระบวนการมีส่วนร่วม ที่ได้ กำหนดข้อกติกากำหนดของกลุ่มองค์กร และวางแผนร่วมกันไว้ เป็นต้น

๓) กระบวนการวางแผนชุมชน

ประชาชนในชุมชนร่วมกันจัดทำระบบข้อมูลชุมชนขึ้นมา โดยชุมชน เพื่อชุมชน จำต้อง ดำเนินการตามกระบวนการที่สำคัญๆ หลายขั้นตอนด้วยกัน เริ่มแรกตั้งแต่การค้นหาแกนนำเพื่อสร้าง ทีมงานที่ริเริ่มการจัดทำแผนชุมชน หรือแผนแม่บท มุ่งจุดประกายความคิด กระตุ้นให้คนในชุมชนหัน มาสนใจในเรื่องใกล้ตัวมากขึ้น เพื่อศึกษาประวัติชุมชน สร้างให้ผู้คนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน และเกิดความรักชุมชนตนเอง แล้วลงมือสำรวจรวบรวมข้อมูลโดยมีการกำหนดประเด็นร่วมกันเพื่อ เก็บข้อมูลต่างๆ ในชุมชน เพราะจะทำให้ได้ข้อมูลดี ชัดเจน แล้วนำมาช่วยกันวิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูล เช่น การเปลี่ยนแปลง การแก้ไขปัญหาของชุมชน เป็นต้น เป็นการร่วมค้นหาและเรียนรู้เพื่อให้ ชุมชนรู้และเข้าใจตนเอง เกิดการรับรู้ร่วมกันในการจัดทำแผนชุมชนที่เป็นกระบวนการเรียนรู้ของ ประชาชนโดยตรง เริ่มด้วยการกำหนดแนวทางการร่างแผนชุมชนทำให้กลายเป็นแผนงานที่ สามารถจัดการกันเองได้ในระดับชุมชน แล้วพิจารณาพิจารณาถึงความต้องการ ความเหมาะสม และความเป็นไปได้ของ แผนชุมชนที่ตรงต่อความต้องการของคนในพื้นที่ ซึ่งเป็นวิธีการที่จะทำให้แผนประสบความสำเร็จ แล้วนำแผนไปสู่การปฏิบัติ โดยการมอบหมายให้ตัวแทนแต่ละกลุ่มกิจกรรมหรือหัวหน้าคุ้มในชุมชน นำไปบริหารจัดการด้วยตนเอง และมีการทบทวนปรับปรุงแผนอยู่อย่างสม่ำเสมอ เพราะการแปลง แผนสู่การทำงานอาจจะประสบกับปัญหาต่างๆ บ้าง โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน หรือสมาชิกในชุมชน โดยยึดคนในชุมชนเป็นศูนย์กลาง หรือมีชุมชนเป็นแกนหลัก ใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง เช่น จัดเวทีชุมชนเพื่อปรึกษาหารือกัน ตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมรับผล และร่วม ตรวจสอบ ในที่สุดก็เกิดการประเมินผล สรุปบทเรียนการทำงาน เพื่อกำหนดอนาคตและทิศทางการ พัฒนาตนเองว่า ประสบผลสำเร็จหรือล้มเหลว ชุมชนที่นำแผนมาปฏิบัติแล้วทุกคนมีความสุขหรือไม่ ชุมชนได้อะไร ซึ่งทำให้สามารถทราบถึงการเปลี่ยนแปลงต่างๆ และแก้ไขปัญหาและการเปลี่ยนแปลง ของชุมชนได้ตรงต่อความต้องการของประชาชน ตลอดจนสามารถพัฒนาชุมชนของตนเองได้ในด้าน ต่างๆ อาทิเช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง อันจะนำพาชุมชนไปสู่ความร่มเย็นเป็นสุขอย่างยั่งยืน

๔) ผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ชุมชนจะประสบความสำเร็จตามแผนชุมชนที่มีการกำหนดไว้ร่วมกัน จำต้องอาศัยปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนเพื่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน อันประกอบด้วย มีการขับเคลื่อนกิจกรรมชุมชน/โครงการชุมชนตามแผนสู่การปฏิบัติ สามารถจัดการแก้ไขปัญหาทางสังคมในชุมชนได้ด้วยตนเอง เช่น ยาเสพติด เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ เป็นต้น มีการปฏิบัติงานประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่เป็นรูปธรรมเกี่ยวกับวิถีชีวิตในชุมชน ท้องถิ่น เช่น เรื่องอาชีพ สุขภาวะ องค์กรการเงิน สวัสดิการชุมชน การจัดการที่ดิน ที่อยู่อาศัย และเรื่องสภาพสิ่งแวดล้อม เป็นต้น และ ได้รับรางวัลดีเด่นประเภทต่างๆ อาทิเช่น ประเภทบุคคล ประเภทกลุ่มองค์กร และประเภทชุมชน/หมู่บ้าน เพื่อการสร้างฐานชุมชนให้มั่นคง และให้เกิดเป็นรูปธรรมในระดับชุมชน หมู่บ้าน ที่เกิดจากการร่วมคิด ร่วมทำ ทั้งของผู้นำหรือแกนนำชุมชน และสมาชิกในชุมชน รวมถึงองค์กรทางสังคมที่มีภาคีเครือข่ายพัฒนาาร่วมกัน อันส่งผลให้ชุมชนสามารถดำเนินกิจกรรมชุมชนอื่นๆ สู่ความสำเร็จได้ต่อไป โดยพบว่า มีการทำงานสอดคล้องกับหลักอิทธิบาท ๔ ซึ่งเป็นหลักธรรมเกี่ยวกับการทำงานให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ ได้นำหลักธรรมนี้ไปใช้ให้พบกับความสำเร็จ หลักธรรมอิทธิบาท ๔ ซึ่งประกอบด้วย

๑. ฉันทะ เป็นเรื่องของความพอใจในสิ่งที่ทำอยู่ เรากำลังทำอะไรอยู่ก็ให้รู้สึกถึงความพอใจกับงานนั้น และพยายามทำงานนั้นให้เต็มที่ ให้ดีที่สุด เต็มกำลังปัญญาความสามารถและเต็มเวลา จะช่วยให้งานที่เราทำนั้นประสบความสำเร็จได้ ตามที่ตั้งใจไว้

๒. วิริยะ เป็นเรื่องของความพากเพียรที่ทำอยู่ เมื่อเราได้รับมอบหมายให้ทำงานใดก็ตาม นอกจากเราจะต้องมีความพึงพอใจกับงานที่ได้รับมอบหมายนั้นแล้ว เรายังต้องมีความเพียรพยายามมีความมุ่งมั่นที่จะทำงานนั้นให้ประสบความสำเร็จให้ได้ ขอให้เรามีความขยันหมั่นเพียร โดยเอาใจใส่ไว้ในงานที่ทำ จะช่วยให้เกิดความประสบความสำเร็จได้

๓. จิตตะ เป็นเรื่องของความเอาใจใส่ มุ่งมั่นกับสิ่งที่ทำอยู่ เป็นขั้นตอนต่อจากขั้นตอนของความพึงพอใจในงานที่ทำ เรื่องของความพากเพียรที่ทำ ในเรื่องนี้เป็นเรื่องของความเอาใจใส่ มีความมุ่งมั่น หมั่นเพียรกับงานที่ทำ เพื่อให้งานที่ทำประสบความสำเร็จ

๔. วิมังสา เป็นเรื่องของ การหมั่นตรวจสอบและมีเหตุผลกับงานที่ทำนั้น เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการทำงานที่จะทำให้งานนั้นให้ประสบความสำเร็จอย่างสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพ จำเป็นจะต้องใช้ปัญญาอย่างเต็มที่ ด้วยการเสาะแสวงหาข้อมูลความรู้ที่เกี่ยวข้องให้ได้มากที่สุดเท่าที่กำลังความสามารถของเราจะทำได้

จากผลการสังเคราะห์ข้อมูลวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ ดังกล่าวนี้ พบว่า มีแนวทางการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิถีมุทิตที่เหมาะสม ด้วย ๒ แนวทางนี้ คือ E1: Education = การเรียนรู้, E2: Environment = สภาพสิ่งแวดล้อม ดังจะได้กล่าวข้างหน้า

๒. องค์ประกอบของการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิถีพุทธ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

ภายในชุมชนทั้ง ๔ มีการดำเนินชีวิตโดยการใช้หลักครองตน คน งาน รวมถึงกลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชน ซึ่งเป็นวิธีการทำงานที่ดีที่สุดในแต่ละเรื่องแต่ละด้าน เพราะอาศัยทั้งปัจจัยภายในและภายนอกชุมชนที่สามารถเกิดขึ้นได้จากกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมหลายช่องทาง ทั้งตัวผู้นำชุมชน สมาชิกในชุมชน ผู้ร่วมงาน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมถึงมีการพัฒนาชุมชนของตนเองที่เกิดจากภาวะปัญหาต่างๆ หรือความล้มเหลวมาก่อน และมีการริเริ่มสร้างสรรค์ในการพัฒนาชุมชนใหม่อย่างเป็นระบบขั้นตอนให้สอดคล้องกับบริบทชุมชนของแต่ละชุมชน เช่น มีกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน และกระบวนการแผนชุมชน เป็นต้น

จากการศึกษาองค์ประกอบหรือทรัพยากรทางการบริหารจัดการ 6M's แต่ละด้านนั้น เมื่อนำมาบริหารจัดการชุมชนโดยบูรณาการกับหลักพุทธธรรม ทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างหลักนาถกรณีธรรม ๑๐ ในแต่ละข้อธรรม กับทรัพยากรทางการบริหารจัดการ 6M's ที่นำมาจัดบูรณาการเข้าด้วยกัน ทำให้พบเห็นหลักพุทธธรรมแฝงอยู่ในการดำรงชีพหรือการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนและกลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชนนั้น ดังกล่าวไว้แล้วข้างต้น ดังนี้

จากการศึกษาวิจัย พบว่า การบริหารจัดการชุมชนดังกล่าวนี้ เมื่ออนุมานเปรียบเทียบวิถีชีวิต วิถีชุมชนก็ทำให้ทราบถึงการที่ชุมชนมีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้เป็นไปบนพื้นฐานวิถีพุทธ โดยสังเกตเห็นได้อย่างเป็นรูปธรรมของการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เช่น มีการถือศีล ในวันพระ และการบริหารจัดการหรือพัฒนาชุมชนอย่างมุ่งมั่น ใส่ใจและมีการตรวจสอบผลของการดำเนินงานแล้วปรับปรุงพัฒนาชุมชนของตนเองบนพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ และการแก้ปัญหาต่างๆ ด้วยตนเองแบบมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายภายในชุมชน พอจะประมวลหลักธรรมได้ เช่น หลักอิทธิบาท ๔ หลักทิวฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ หลักพรหมวิหารธรรม ๔ ภาวนา ๔ หลักสังคหวัตถุ ๔ หลักศีล ๕ หลักสารณียธรรม ๖ และหลักอปริหานิยธรรม ๗ เป็นต้น เพียงแต่ว่าในบางหลักธรรมหรือบางหมวด ตัวประชาชนในชุมชนเองอาจจะยังไม่ทราบว่าตนเองได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมดังกล่าวกล่าว ในที่นี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอฐานคิดความสัมพันธ์ระหว่างหลักนาถกรณีธรรม ๑๐ กับทรัพยากรทางการบริหารจัดการ ที่เรียกว่า 6M's ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการบริหารจัดการชุมชนตามวิถีพุทธ เพื่อให้ชุมชนเกิดความสมดุลสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนในด้านต่างๆ คือ ด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจชุมชน ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านจิตใจ ด้านสังคมวัฒนธรรม รวมถึงด้านการเมือง การปกครอง ดังผู้วิจัยจะขอนำเสนอสาระสำคัญไปตามลำดับต่อไปนี้

องค์ประกอบที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองให้ประสบความสำเร็จและบรรลุเป้าหมายได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยหรือเกี่ยวข้องกับทรัพยากรทางการบริหารจัดการหลายๆ องค์ประกอบ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย ก็คือมีการใช้หลักบริหารจัดการงานทั่วไป เช่น มีการวางแผน การอำนวยความสะดวก และการประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

(Management) หลักการบริหารจัดการงานทั่วไปดังกล่าวนี้ ถือเป็นตัวหลักในการทำให้สามารถเป็นแกนให้เกิดระบบกระบวนการควบคุมหลักทรัพยากรทางการบริหารจัดการในด้านอื่นๆ ให้สามารถดำเนินการไปได้อย่างมีระบบ คือ การบริหารจัดการงานทั่วไปนี้ จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับตัวบุคคลหรือคน (Man) เพราะแม้จะมีงบประมาณมาให้บริหารจัดการ แต่ถ้าไม่มีคนทำเสียแล้ว ก็ไม่มีประโยชน์คนหรือบุคคลในที่นี้ หมายถึง ทั้งตัวผู้นำและสมาชิกผู้ที่อยู่ในชุมชน หรือสมาชิกภายในองค์กรที่จะต้องลงมือทำงานร่วมกัน ต้องมีระบบความสัมพันธ์ในการทำงานเชื่อมโยงถึงกันแบบองค์รวม เพราะเมื่อมีคนแล้ว ก็ต้องมีองค์ประกอบส่วนอื่นๆ อีกหลายประการ อาทิเช่น มีทุนหรืองบประมาณในการบริหารจัดการ (Money) มีการบริหารจัดการด้านเครื่องจักรหรือเครื่องเทคโนโลยีทั้งแบบดั้งเดิมและสมัยใหม่ผสมผสานกันได้ (Machine) มีวัสดุหรือวัตถุดิบต่างๆ (Material) ภายใต้การบริหารจัดการชุมชนโดยใช้กฎ ระเบียบ แบบแผน วิธีการ เทคนิคต่างๆ ให้สอดคล้องกับบริบท และระบบสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครองของแต่ละชุมชน รวมถึงมีการบริหารจัดการด้านคุณธรรมหรือจริยธรรมให้คนภายในชุมชน หรือภายในองค์กรหน่วยงานของตนให้เป็นคนมีคุณภาพด้านจิตใจที่ดี (Morality) เพราะฉะนั้น จึงจำเป็นต้องอาศัยทรัพยากรทางการบริหารจัดการต่างๆ มาใช้ในการบริหารจัดการที่ประกอบด้วย การวางแผน มุ่งมั่นดำเนินการอย่างเอาใจใส่ มีการตรวจสอบ ประเมินผล และปรับปรุงพัฒนากิจกรรมต่างๆ ที่ได้ร่วมกันดำเนินการแล้วนั้นให้สำเร็จผลได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การบริหารจัดการชุมชนดังกล่าวนี้ กล่าวได้ว่า เป็นวงจรการบริหารจัดการงานที่มีคุณภาพแบบ PDCA กล่าวคือ เริ่มตั้งแต่มีการวางแผนงาน (P: Plan) แล้วนำไปปฏิบัติ (D: Do) ในขณะที่มีการปฏิบัติงานนั้นก็ดำเนินการพิจารณาไตร่ตรองตรวจสอบ ตรวจเช็ค (C: Check) บางครั้งก็พบปัญหาจากการดำเนินการ จำเป็นต้องทำการแก้ไขหรือปรับปรุง ซึ่งก็คือ (A: Action) การปรับปรุง ก็เริ่มจากการวางแผนก่อน การปรับปรุงแก้ไขส่วนที่มีปัญหา หรือถ้าไม่มีปัญหาใดๆ ก็ยอมรับแนวทางการปฏิบัติตามแผนงานที่ประสบผลสำเร็จแล้ว เพื่อนำไปใช้ในการทำงานต่อไปสามารถนำหลักการนี้มาดำเนินการในการบริหารจัดการชุมชนนี้ให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยวนไปได้เรื่อยๆ ดังกล่าวนี้ ฉะนั้น โดยหลักพื้นฐานแล้วชุมชนที่เข้มแข็งนั้น จึงต้องมีองค์ประกอบของการบริหารจัดการชุมชนในส่วนตรงนี้ มาเกี่ยวข้องในการดำเนินการ ซึ่งเป็นปัจจัยที่จะทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ต้องให้ความสำคัญกับตัวคน กล่าวคือทั้งผู้นำชุมชน และสมาชิกในชุมชน เพื่อนร่วมกิจกรรม สมาชิกในกลุ่มองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการทำงานร่วมกันโดยความอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สามารถรวมตัวกันได้เป็นปึกแผ่น กลายเป็นชุมชนเข้มแข็งขึ้น และพร้อมที่จะบริหารจัดการแก้ไขปัญหาต่างๆ ภายในชุมชน ถ้ามองถึงความเป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้และมีการบริหารจัดการชุมชนของตนเองให้ประสบความสำเร็จได้นั้น จะต้องเข้าใจถึงบริบทของชุมชน หรือหมู่บ้านนั้นๆ ก่อน แต่อย่างไรก็ตาม อาจจะรวมถึงภาคีการพัฒนาอื่นๆ จากภายนอกที่เกี่ยวข้องตามบทบาทหน้าที่ (Functions) ขององค์กรหรือหน่วยงานนั้นๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริม สนับสนุน

ทั้งด้านการให้ความรู้ทางวิชาการ และการสนับสนุนด้านงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนบางอย่างที่เกินขีดความสามารถของชุมชนจะดำเนินการเองได้

นอกจากนี้ ความสอดคล้องกันของค่านิยมหรือความหมายของชุมชนที่พึ่งตนเองได้นั้น จากการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักตรงกันแสดงให้เห็นว่า ชุมชน คือ กลุ่มคนที่อยู่รวมกันอย่างเข้มแข็ง เพื่อความผาสุกตลอดไปหรือสามารถเป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ในหลายๆ มิติ แต่ถ้าชุมชนอยู่รวมกันแล้วไม่มีความสุข เช่น ชุมชนที่เกิดความขัดแย้งกัน เป็นต้น จะเรียกว่า เป็นชุมชนหรือหมู่บ้านเข้มแข็งไม่ได้ แต่อย่างไรก็ตาม ชุมชนก็ได้เป็นเหมือนกันทุกชุมชน หรือทุกหมู่บ้าน ดังนั้น จึงมีชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนปานกลาง และชุมชนอ่อนแอทั้งนี้ จะสังเกตเห็นได้เลยว่า ชุมชนเข้มแข็งหรือชุมชนพึ่งตนเองได้นั้น จะมีโครงสร้างทางสังคมที่เกี่ยวกับผู้นำและสมาชิกในชุมชนที่เข้มแข็งนั่นเอง จะมีการบูรณาการองค์ประกอบต่างๆ และมีความเชื่อมโยงถึงกันอย่างเป็นระบบภายในชุมชน เพราะเหตุผลที่ว่า ถ้าชุมชนไหน มีความพร้อมและเข้มแข็งในการบริหารจัดการชุมชนได้ดี ชุมชนนั้น ย่อมมีสิ่งสำคัญที่สุด นั่นก็คือผู้นำและสมาชิกในชุมชนมีความปรองดองกันและทำงานตามหลักการบริหารจัดการและตามแผนชุมชนที่ได้กำหนดไว้ร่วมกัน เพราะถ้าผู้นำและสมาชิกในชุมชนไม่ขัดแย้งกัน ไม่ว่าจะจะมีมติหรือด้านไหนก็ตาม จะสามารถมองเห็นข้อแตกต่างในการทำงานหรือการบริหารจัดการชุมชนได้อย่างชัดเจน คือ ชุมชนนั้นจะเป็นชุมชนที่สามารถบริหารจัดการทุนชุมชนหรือทรัพยากรทางการบริหารจัดการต่างๆ ภายในชุมชนได้อย่างคุ้มค่าที่สุดรวมถึงมีความสามัคคีกลมเกลียวกัน จนทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง หรือเป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้อย่างหลากหลายมิตินั่นเอง

อย่างไรก็ตาม การดำเนินชีวิตของประชาชนและการบริหารจัดการชุมชนด้านดังกล่าวนี้ มีความเป็นไปตามวิถีพุทธอย่างเป็นรูปธรรม ดังผู้วิจัยจะได้นำเสนอไปแต่ละด้านต่อไปนี้

๑) หลักนาถกรรมธรรม ๑๐ บูรณาการกับด้านการบริหารจัดการงานทั่วไป แบบ PDCA (Management) เพราะพบว่า คนในชุมชนมีวินัย มีปกติมุ่งมั่นเพียรพยายาม รวมทั้งมีทักษะฉลาดในการบริหารจัดการการงานดี มีจิตอาสา และช่วยเหลือกิจกรรมส่วนรวม โดยมุ่งเน้นหลักการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการในด้านต่างๆ ภายในชุมชน ภายใต้ความหลากหลายของทุนทางสังคม ทุนชุมชนหรือทุนทางวัฒนธรรม มีการคบหาสมาคมกับมิตรที่ดี กล่าวคือมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันในรูปแบบของการร่วมมือกันกับคนอื่นๆ รวมถึงกลุ่มคน หรือกลุ่มองค์กรเครือข่ายภาคีการพัฒนาต่างๆ และรู้จักวางตัวที่เหมาะสมในสังคม วัฒนธรรมนั้นๆ และมีความฉลาดในการบริหารงานต่างๆ ด้วยการไตร่ตรองแก้ไขปัญหาด้วยความรู้ความสามารถอย่างรอบคอบ ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลหรือความมั่นคงเข้มแข็งของกลุ่มคน ครอบครัว ชุมชน รวมถึงองค์กรทางสังคมในชุมชน และทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธในมิติด้านต่างๆ

๒) หลักนาถกรรมธรรม ๑๐ บูรณาการกับการบริหารจัดการด้านเครื่องจักร (Machine) พบว่า คนในชุมชนมีวินัย มีปกติรับผิดชอบต่อตนเอง เป็นคนคงแก่เรียนในกระบวนการเรียนรู้ในสาขาต่างๆ โดยความเป็นพหุสูต และมีความรอบรู้ในศิลปะวิทยาการต่างๆ ทั้งด้านเทคโนโลยีภูมิปัญญา

ท้องถิ่นแบบดั้งเดิมและภูมิปัญญาแบบสมัยใหม่ กล่าวคือเครื่องมือเครื่องเทคโนโลยีที่สามารถจะนำมาบริหารจัดการงานต่างๆ ภายในชุมชนนั้น ซึ่งอาจจะเกี่ยวกับทางการเกษตรต่างๆ เช่น การทำนา ทำไร่ เป็นต้น ในปัจจุบันนี้ ส่วนใหญ่ได้เปลี่ยนวิธีการผลิต โดยเลิกใช้โค หรือกระบือ ให้เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกหรือหุ่นแรงในการทำงานทางการเกษตรแล้ว แต่หันไปใช้เครื่องมือ เครื่องยนต์ หรือเครื่องจักร ที่เป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการทำงานต่างๆ แทน เช่น รถไถเดินตาม หรือรถแทรกเตอร์ เป็นต้น สืบเนื่องจากมีความรวดเร็วกว่าการใช้แรงงานแบบดั้งเดิม ทั้งไม่ต้องใช้แรงงานจำนวนมากในการทำงาน อาจจะทำให้พื้นที่ตามนาไร่ขาดปุ๋ยตามธรรมชาติที่เกิดจากโคหรือกระบือ ดังนั้น ชุมชนในแถบชนบททางภาคอีสาน ส่วนใหญ่ ปัจจุบันนี้ จึงมีแค่เพียงการเลี้ยงโค หรือกระบือ รวมถึงสัตว์อื่นๆ โดยมี ๒ วัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่ออนุรักษ์สัตว์ประเภทดังกล่าวไว้ และ ๒) เพื่อการตลาด เพราะบางครั้งก็สามารถเลี้ยงเพื่ออนุรักษ์ไว้ได้ จึงต้องหันไปเลี้ยงไว้เพื่อการขายหรือจำหน่ายในตลาดที่มีการรองรับ ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลของการปรับตัวให้รู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ต่างๆ โดยมีทักษะในการนำความรู้และข้อมูลต่างๆ มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม และทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธในมิติทางเทคโนโลยี

๓) หลักนาถกรณธรรม ๑๐ บูรณาการกับด้านการบริหารจัดการงบประมาณ (Money) พบว่า คนในชุมชนมีความประพฤติดีต่อการดำเนินชีวิต ทำมาหาเลี้ยงชีพโดยชอบสุจริต มีความพากเพียรอยู่ตลอดเวลา และมีความพอเพียง และเพียงพอในสิ่งหามาได้โดยความสุจริต ขอบธรรม ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลระหว่างรายได้กับรายจ่าย และทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธในมิติทางเศรษฐกิจชุมชน

๔) หลักนาถกรณธรรม ๑๐ บูรณาการกับด้านการบริหารจัดการคุณธรรม จริยธรรมของบุคคล (Morality) พบว่า คนในชุมชนมีความระลึถึงสิ่งที่คิด กิจที่ทำ คำที่พูดได้ดี เป็นคนคุยกันได้ง่าย ยอมรับฟังกันได้ตามเหตุและผล และมีความพากเพียรอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้ปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามบทบาทและหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในการครองตน ครองคน ครองงาน และครององค์กร สามารถทำให้เกิดความสมดุลหรือความมั่นคงทางจิตใจที่เข้มแข็ง มีพลัง มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ซึ่งเป็นคุณสมบัติของบุคคลแต่ละคนเพื่อต่อสู้กับความยากลำบากหรือเพื่อแก้ไขปัญหา อุปสรรคต่างๆ ได้สำเร็จ และทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้ในมิติทางจิตใจ

๕) หลักนาถกรณธรรม ๑๐ บูรณาการกับด้านการบริหารจัดการวัสดุหรือวัตถุดิบ (Material) พบว่า คนในชุมชนมีความรู้จักพอดีในการใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน รวมถึงวัสดุสิ่งของต่างๆ และรู้จักรักษาสิ่งแวดล้อมตามหลักสุขภาพของชุมชน ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมที่ถูกนำไปใช้ และเกิดการทดแทน รักษาฟื้นฟูให้ดีขึ้นกว่าเดิม พร้อมทั้งสามารถทำให้เกิดความสมดุลระหว่างความต้องการเทคโนโลยีพื้นฐานแบบ

สมัยเก่า กับเทคโนโลยีแบบสมัยใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธในมิติทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๖) หลักนาถกรณธรรม ๑๐ บุรณาการกับด้านการบริหารจัดการด้านคน (Man) พบว่า ผู้นำและสมาชิกในชุมชน รวมถึงสมาชิกในกลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆ มีศีลธรรม ความประพฤติ เคารพ และรู้จักวินัย ระเบียบ แบบแผนกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่เหมาะสมทางสังคม และมีจิตใจในธรรม หลักการหรือความถูกต้อง มีความยุติธรรม ความเสมอภาค และเคารพต่อสิทธิเสรีภาพของคนในสังคม ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลของผู้ที่เกี่ยวข้องกับระบบงาน หรือทุกคนที่เกี่ยวข้องกับระบบสังคม วัฒนธรรม และการเมือง การปกครองภายในชุมชนนั้น และทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธในมิติทางสังคม วัฒนธรรม

๓. แนวทางการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิถีพุทธ

จากการค้นพบในการบริหารจัดการชุมชนตามกระบวนการของหลักทรัพยากรทางการบริหารจัดการ ที่เรียกว่า 6M's ผู้วิจัยพบว่า หลักการบริหารจัดการดังกล่าว สามารถทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ในด้านต่างๆ ตามสภาพบริบทภายในชุมชน โดยมีความเป็นไปสอดคล้องกับตัวแบบเชิงซ้อน ที่ประกอบด้วยปัจจัยสำคัญของการพึ่งตนเองของชุมชนหรือที่เรียกว่า ตัวแบบ TERMS ของสัญญา สัญญาวิวัฒน์ นักวิชาการด้านสังคมวิทยาชาวไทยที่ได้คิดตัวแบบดังกล่าวนี้ออกมา มีจำนวน ๕ ด้าน ได้แก่ การพึ่งตนเองของชุมชนด้านเทคโนโลยี (Technology: T) การพึ่งตนเองของชุมชนด้านเศรษฐกิจ (Economy: E) การพึ่งตนเองของชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาติ (Resource: R) การพึ่งตนเองของชุมชนด้านจิตใจ (Mental: M) การพึ่งตนเองของชุมชนด้านสังคม-วัฒนธรรม (Socio-cultural: S)

แต่อย่างไรก็ตาม ในการวิจัยครั้งนี้ เนื่องจากผู้วิจัยได้ใช้หลักการบริหารจัดการ (Management) โดยกระบวนการบริหารจัดการ (Management) ภายใต้ระบบการบริหารจัดการที่มุ่งเน้นคุณภาพของงานแบบ PDCA กล่าวคือ เริ่มตั้งแต่มีการวางแผนงาน (P: Plan) แล้วนำไปปฏิบัติ (D: Do) ในขณะที่มีการปฏิบัติงานนั้นก็ดำเนินการพิจารณาไต่ร่องตรวจสอบ ตรวจสอบเช็ค (C: Check) บางครั้งก็พบปัญหาจากการดำเนินการ จำเป็นต้องทำการแก้ไขหรือปรับปรุง ซึ่งก็คือ (A: Action) การปรับปรุง ก็เริ่มจากการวางแผนก่อน การปรับปรุงแก้ไขส่วนที่มีปัญหา หรือถ้าไม่มีปัญหาใดๆ ก็ยอมรับแนวทางการปฏิบัติตามแผนงานที่ประสบผลสำเร็จแล้ว เพื่อนำไปใช้ในการทำงานต่อไป และเมื่อพิจารณาลักษณะของการดำเนินกิจกรรมตามหลักการบริหารจัดการดังกล่าวนี้ แล้วนำหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาจับเข้า ก็สอดคล้องกับการดำเนินงานตามวิถีพุทธ กล่าวคือหลักอิทธิบาท ๔ ประกอบด้วย การมีความพอใจ รักชอบและรับผิดชอบในงานกิจกรรมที่ตนเองได้ลงมือทำ (ฉันทะ) การมีความมุ่งมั่นเพียรพยายามในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ อยู่ตลอดเวลาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ (วิริยะ) การมีความเอาใจใส่หรือฝักใฝ่ตั้งใจในการดำเนินกิจกรรมที่ตนเองได้รับมอบหมายมาให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ (จิตตะ) และในขณะที่ดำเนินงานนั้น ก็มีการตรวจสอบพิจารณา

ข้อบกพร่องหรือจุดเสียหายของกิจกรรมต่างๆที่กำลังดำเนินการหรือดำเนินการเสร็จแล้ว เพื่อจะได้นำมาปรับปรุง แก้ไข และพัฒนาให้ดีขึ้นต่อไป (วิมังสา) โดยยึดเป็นตัวหลักกระบวนการในการบริหารจัดการชุมชนไปพร้อมๆ กับหลักทรัพยากรทางการบริหารจัดการด้านอื่นๆ แต่ละด้านที่เหลือนั้นคือ Machine การบริหารจัดการด้านเครื่องมือ/เครื่องจักร Money การบริหารจัดการด้านเงินทุน/งบประมาณ Morality การบริหารจัดการด้านคุณธรรม จริยธรรม Material การบริหารจัดการวัสดุ/วัตถุดิบ และ Man การบริหารจัดการด้านคน โดยมุ่งเน้นการบริหารจัดการชุมชนตามลำดับความสำคัญของการที่จะทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน และผู้วิจัยได้เลือกใช้หลักนาถกรรมธรรม ๑๐ ประการ แต่ละข้อมาบูรณาการให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างหลักนาถกรรมธรรม ๑๐ แต่ละข้อธรรม กับหลัก 6M's แต่ละด้านนั้น ซึ่งเมื่อได้บูรณาการตามหลักการดังกล่าวแล้ว ทำให้พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านการพึ่งตนเองของชุมชนตามตัวแบบ TERMS ซึ่งปกติเรียงตามลำดับจากด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ และสังคม-วัฒนธรรม แต่กลับกลายเป็นว่าหัวใจหลักของการบริหารจัดการชุมชนให้พึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิธีพหุชนนั้น จำเป็นต้องเน้นการบริหารจัดการชุมชนด้านคุณธรรม จริยธรรมของบุคคล (Morality) ให้เป็นศูนย์กลางของการบริหารจัดการ ชุมชนเพื่อให้เกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ซึ่งถ้าพิจารณาแล้ว ย่อมมุ่งถึงการบริหารจัดการให้เกิดการพึ่งตนเองของชุมชนในทางด้านจิตใจ (Mental) หรือมีการพึ่งตนเองของชุมชนทางด้านจิตใจเป็นจุดศูนย์กลาง จึงจะสามารถทำให้เกิดความสมดุลของการบริหารจัดการชุมชนและสร้างความยั่งยืนได้อย่างเป็นรูปธรรมชัดเจนขึ้น

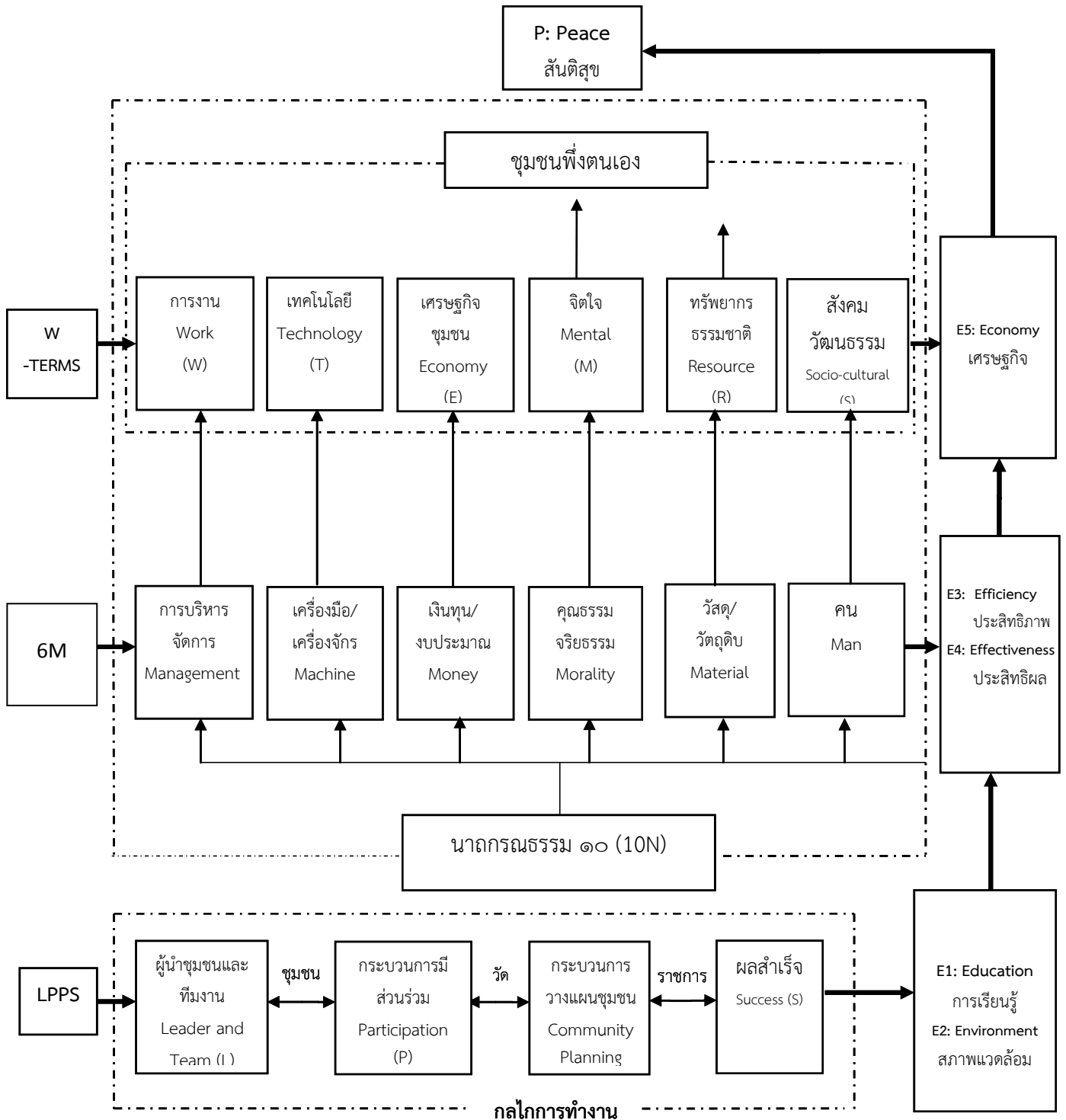
ทั้งนี้ เพื่อตอบใจทฤษฎีวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ คือ เพื่อนำเสนอทางการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิธีพหุชน กล่าวคือการทำที่จะสร้างแนวทางการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิธีพหุชนให้เห็นผลเป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจนนั้น พบว่า ย่อมผ่านการอาศัยกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ที่มีปัจจัยสำคัญ ๔ ด้าน คือ ๑) ผู้นำชุมชนและทีมงาน (L: Community Leader and team) ๒) กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน (P: Participation process of community people) ๓) กระบวนการวางแผนชุมชน (P: Community Planning process) และ ๔) ผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (S: The success of community performance according to Philosophy of sufficiency economy) ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น ซึ่งทุกๆ กระบวนการของการดำเนินงานของชุมชนนั้น พบว่า มีแนวทางการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิธีพหุชนซึ่งผู้วิจัยสังเคราะห์ออกมาเป็นสมการได้ตามกรอบโมเดลคือ

$$\text{“LPPS} + (10N + 6M) + (W - \text{TERMS}) = 5E-1P \text{ Model”}$$

ดั่งนำเสนอเป็นแผนภาพพร้อมคำอธิบายรายละเอียดของโมเดล ต่อไปนี้

การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน

โมเดล: LPPS + (10N + 6M) + (W-TERMS) = 5E-1P Model

แผนภาพที่ ๔.๑๓ แสดงแผนภาพโมเดล: LPPS + (10N+6M) + (W-TERMS) = 5E-1P Model

(จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย)

จากแผนภาพที่ ๔.๑๓ กรอบโมเดลองค์ความรู้ดังกล่าว พบว่า มีแนวทางการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิถีพุทธ ซึ่งผู้วิจัยสังเคราะห์ออกมาเป็นกรอบของโมเดล คือ “5E-1P Model” แสดงให้เห็นแนวทางการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิถีพุทธ ดังมีคำอธิบายต่อไปนี้

ชุมชนพึ่งตนเองหรือชุมชนต้นแบบที่มีแนวทางปฏิบัติที่ดี ภายใต้การดำเนินงานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และมีแนวทางการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิถีพุทธแบบผสมผสาน บนพื้นฐานความหลากหลายของทุนทางสังคม ทุนชุมชน ทุนทางวัฒนธรรมหรือทางอารยธรรม เพื่อเสริมสร้างชุมชนของตนเองให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนทั้งในด้านเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จิตใจ สังคม วัฒนธรรม รวมถึงการเมือง การปกครอง

E1: Education = การเรียนรู้ และ E2: Environment = สภาพสิ่งแวดล้อม หมายถึง ชุมชนที่มีกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมที่เข้มแข็ง กล่าวคือผู้นำชุมชน และทีมงานกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน กระบวนการวางแผนชุมชน และมีผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทุกคนทุกฝ่ายมีศักดิ์ศรี มีจิตใจเข้มแข็ง มีจิตสำนึกที่ดี และความภาคภูมิใจในศักยภาพของการมุ่งมั่นและใส่ใจในการบริหารจัดการชุมชนสู่ความเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งและมั่นคงด้วยการเรียนรู้ในมิติต่างๆ ตามบริบทสภาพแวดล้อมทางอารยธรรมของตนเองแบบผสมผสานทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบดั้งเดิมและภูมิปัญญาแบบสมัยใหม่ โดยมุ่งเน้นพัฒนาด้านกายภาพ (กายภาวนา) กล่าวคือพัฒนาตนเองในด้านการเรียนรู้และด้านสภาพแวดล้อม

E3: Efficiency = ประสิทธิภาพ และ E4: Effectiveness = ประสิทธิผล หมายถึง ชุมชนที่มีศูนย์การเรียนรู้ที่เป็นศูนย์กลางแห่งการบริหารจัดการชุมชน โดยมีการบูรณาการทั้งหลักพุทธศาสตร์ร่วมกับศาสตร์สมัยใหม่ในการบริหารจัดการชุมชนแบบองค์รวม โดยมุ่งเน้นการพัฒนาด้านศีล (ศีลภาวนา) กล่าวคือการพัฒนาตนเองในด้านประสิทธิผลและประสิทธิภาพของการบริหารจัดการชุมชน เพื่อเข้าสู่ความเป็นชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิถีพุทธในด้านเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม จิตใจ สังคม วัฒนธรรม รวมถึงการเมือง การปกครอง

E5: Economy = เศรษฐกิจ หมายถึง ความเป็นเลิศของเมืองหรือถิ่นฐานที่มีการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิถีพุทธ ภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาชุมชนที่มุ่งการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมในด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จิตใจ และสังคม วัฒนธรรม รวมถึงการเมือง การปกครอง โดยมุ่งเน้นการพัฒนาด้านจิตใจ (จิตตภาวนา) กล่าวคือการพัฒนาตนเองในด้านการฝึกอบรมทางด้านจิตใจเพื่อให้เข้มแข็งสามารถปรับตัวเองให้มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีและรู้เท่าทันกับสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคม

การพัฒนาที่เน้นการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจเพียงมิติเดียว ย่อมทำให้เกิดช่องว่างของการกระจายรายได้ระหว่างคนที่อยู่ในภาคอุตสาหกรรมและภาคเกษตรกรรมมีสูงขึ้น ทำให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงาน จากภาคเกษตรกรรมมาสู่อุตสาหกรรม จนก่อให้เกิดสภาพของชุมชนในชนบทล่มสลาย การพัฒนาตามแนวคิดกระแสหลักนี้ ก่อให้เกิดปัญหาในด้านต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาด้านจริยธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม และในท่ามกลางความตึงตันของการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาตามแบบแผนของตะวันตกนี้ ก็ได้มีนักคิดต่างๆ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่เน้นความเป็นตะวันออกคือ การที่จะต้องพัฒนาด้านจิตใจพร้อมกับการพัฒนาทางด้านวัตถุ โดยมุ่งเป้าหมายของการพัฒนา คือ การปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากความทุกข์ ทั้งกายและจิตใจ โดยการให้ความสำคัญกับความสุขทางด้านจิตใจอันเกิดจากความมีอิสระภาพที่พึ่งตนเองได้ และความเข้มแข็งของบุคคลและสังคม ซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นระดับของการพัฒนาประการหนึ่งในบรรดาตัวชี้วัด ๔ ประการ คือ

๑) พัฒนากาย (กายภาวนา) มีการพัฒนาทางกายภาพ อันได้แก่ มีร่างกายสมบูรณ์ แข็งแรง ปราศจากโรคภัยเจ็บ ไม่ขาดอาหาร มีเสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย ยาบรรเทาโรค มีสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมที่ดี

๒) พัฒนาศีล (ศีลภาวนา) มีการพัฒนาด้านระเบียบ กฎเกณฑ์ และกฎหมายอันเป็นกติกา ในการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ให้ความสงบสุข เป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย สามารถจัดข้อขัดแย้งและจัดสรรผลประโยชน์ได้อย่างยุติธรรม โดยเฉพาะเป็นกติกาที่อยู่ในจิตสำนึกของทุกคนที่เรียกว่าเป็นการพัฒนาสังคม

๓) พัฒนาจิต (จิตภาวนา) มีการพัฒนาจิตใจ ด้วยการฝึกฝนอบรมจิตใจสมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติทั้ง ๓ ด้าน คือ คุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิต

คุณภาพจิต เป็นจิตที่มีพื้นฐานที่ดี อันได้แก่ มีเมตตา ความรัก ความเป็นมิตร ความปรารถนาประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น มีความกรุณา มีใจเสียสละแบ่งปัน มีน้ำใจ เพื่อแม่ โอบอ้อมอารี

สมรรถภาพจิต เป็นจิตที่มีความสามารถ เนื่องจากถูกฝึกให้มีสติ มีความพากเพียรสู้งาน มีความอดทน มีสมาธิแน่วแน่ มีสัจจะ เอาจริงเอาจัง มีความเด็ดเดี่ยวต่อปณิธานและอุดมการณ์ในใจ

สุขภาพจิต เป็นจิตที่มีสุขภาพดีมีจิตเป็นสุข สดชื่น ร่าเริง เบิกบาน ปลอดโปร่ง สงบผ่องใส ไม่ขุ่นมัว

๔) พัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา) มีการพัฒนาปัญญา อันได้แก่ ความรู้ความเข้าใจใน ศิลป์และศาสตร์ต่างๆอย่างไม่มีอคติ มีความรู้ความเข้าใจโลกและชีวิตความเป็นจริง รู้เท่าทันธรรมชาติของสังขาร คือโลกและชีวิต ถึงขั้นทำจิตให้เป็นอิสระหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสมบูรณ์

จากการสังเคราะห์ข้อมูลออกมาตามโมเดลดังกล่าวข้างต้นนั้น จะขออธิบายดังนี้ว่า หลัก 5E-1P ซึ่งจะเรียกได้ว่า เป็น ๕ แนวทาง กับ ๑ เป้าหมาย อันประกอบด้วยกลุ่มคำสำคัญดังนี้คือ 5E อันประกอบด้วย E1: Education = การเรียนรู้, E2: Environment = สภาพสิ่งแวดล้อม, E3:

Efficiency = ประสิทธิภาพ, E4: Effectiveness = ประสิทธิผล, E5: Economy = เศรษฐกิจ และ 1P คือ P: Peace = สันติสุข สอดคล้องกับหลักทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือ กระบวนการของการพัฒนาตนเองตามหลักภาวา ๔ ไปตามลำดับตั้งแต่ขั้นพื้นฐานไปสู่ขั้นสูงสุด คือ ความสันติสุข อันเป็นจุดหมายปลายทางที่ทุกคนพึงประสงค์ อันประกอบด้วย

๑) มุ่งพัฒนาตนเองทางกายภาพ (กายภาวา) กล่าวคือตั้งแต่เบื้องต้น ตัวผู้นำชุมชน ทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ทั้งทีมงาน และผู้นำทางจิตวิญญาณที่เกี่ยวข้องกับชุมชนโดยตรง เช่น พระสงฆ์ เป็นต้น รวมถึงสมาชิกในชุมชน ล้วนใฝ่การพัฒนาทางด้านศึกษาเรียนรู้ในสิ่งต่างๆ ทั้งภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมและภูมิปัญญาแบบสมัยใหม่ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการดำเนินชีวิต (E1: Education) ภายใต้บริบทสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับตนเอง (E2: Environment) กล่าวคือการบริหารร่างกายของตนเองให้แข็งแรงสมบูรณ์อยู่เสมอ และการสร้างความพร้อมด้วยปัจจัย ๔ อย่างเหมาะสม ไม่มากเกินไปไม่น้อยเกินไป คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม สถานที่อยู่อาศัย และยาบรรเทารักษาโรค ซึ่งสามารถช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งได้ในด้านต่างๆ คือ ด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านจิตใจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และด้านสังคม วัฒนธรรม รวมถึงด้านการเมือง การปกครอง ภายในชุมชน

๒) มุ่งพัฒนาตนเองทางด้านศีล (ศีลภาวา) กล่าวคือการพัฒนาด้านระเบียบ กฎเกณฑ์ และกฎหมาย ซึ่งเป็นกติกาในการอยู่ร่วมกันในสังคม การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองให้เกิดความยั่งยืนได้นั้น และในขณะเดียวกันก็มุ่งพัฒนาด้านจิตใจไปพร้อมๆ (จิตตภาวา) กล่าวคือการฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งและมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี เพื่อให้รู้จักปรับตัวให้เท่าทันกับสภาวะการณ์ของการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทางสังคม มีการดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชนในทุกๆ กิจกรรม โดยมุ่งเน้นหลักการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย และแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากความสำเร็จในการดำเนินการอย่างเท่าเทียมกัน ภายใต้หลักคุณธรรม จริยธรรม อันเป็นศูนย์กลางของการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อให้ประสบความสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ (E3: Efficiency) และมีประสิทธิผล (E4: Effectiveness) ควบคู่กันไปด้วย เพราะผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนนั้น ทุกฝ่ายทั้งตัวผู้นำชุมชน ทีมงาน และสมาชิกในชุมชน ที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายในชุมชน (Stakeholders) รวมถึงภาคีเครือข่ายอื่นๆ จากภายนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ล้วนต้องร่วมมือกันในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนต้อง อันส่งผลทำให้เกิดความสมดุลทางเศรษฐกิจภายในชุมชน (E5: Economy) และสามารถทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งหรือสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนในด้านต่างๆ ตามมา เช่น สังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ซึ่งจะเป็นฐานรากให้แก่ประเทศชาติต่อไป

๓) มุ่งพัฒนาตนเองทางด้านปัญญาอย่างสม่ำเสมอ (ปัญญาภาวา) เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจเท่าทันสภาวะการณ์ตามความเป็นจริง เมื่อกล่าวสรุปโดยภาพรวมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้ แสดงให้เห็นถึงแก่นแท้ของการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิถึพุทธ ซึ่งมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับขึ้นไปตั้งแต่ขั้นพื้นฐานสู่ขั้นเบื้องต้น โดยสามารถอนุมาน

เปรียบเทียบได้กับการพัฒนาตามหลักภาวนา ๔ ประกอบด้วย กายภาวนา คือการพัฒนาทางด้านกายภาพ สีสภาวนา คือการพัฒนาทางด้านศิลปะ จิตตภาวนา คือการพัฒนาทางด้านจิตใจ และปัญญาภาวนา คือการพัฒนาทางด้านปัญญา โดยมีจุดมุ่งหมายเป็นอันเดียวกัน คือมีการพัฒนาเพื่อเข้าสู่ความสงบร่มเย็นหรือความสันติสุข (P: Peace) ในการดำรงชีพเป็นผลปลายทางสุดท้ายที่ทุกคนต้องการนั่นเอง ซึ่งทำให้ได้องค์ความรู้จากการวิจัย เกิดเป็น “โมเดล: $LPPS + (10N + 6M) + (W - TERMS) = 5E-1P Model$ ” ตามที่ผู้วิจัยได้กล่าวอธิบายไว้แล้วข้างต้นนั้น

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน” โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษากลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ๒) เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง และ ๓) เพื่อนำเสนอการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยเป็นเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Technique) เก็บข้อมูลโดยใช้เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (In-depth Interview Structure) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ด้วยวิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง (Purposive Selection) โดยกำหนดจากบุคคลผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ที่เป็นตัวแทนทั้งในภาคประชาชน กลุ่ม/องค์กรต่างๆ ภายในชุมชน นักวิชาการภาครัฐด้านการพัฒนาชุมชน รวมถึงนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา/พระสงฆ์นักพัฒนา จำนวน ๓๐ รูป/คน และใช้เทคนิคการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ทาลักษณะร่วม (Common Character) และข้อสรุปร่วม (Common Conclusion) จากผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบ และยืนยันความถูกต้องของงานวิจัยดังกล่าว โดยผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเลือกผู้เชี่ยวชาญแบบเจาะจง (Purposive Selection) ซึ่งได้พิจารณาเลือกผู้เชี่ยวชาญตามคุณสมบัติ จำนวน ๑๒ รูป/คน เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญที่สอดคล้องกับงานวิจัย โดยสามารถแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ (๑) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาการทางพระพุทธศาสนา จำนวน ๓ รูป (๒) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านวิจัยและรัฐประศาสนศาสตร์ จำนวน ๗ คน และ (๓) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาชุมชน จำนวน ๒ คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Technique) และวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (Inductive Analysis) เพื่อควบคุมคุณภาพและตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลโดยใช้เทคนิคสามเส้า (Triangulation Techniques) มีรายละเอียดดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน สามารถสรุปผลการวิจัยได้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง ๓ ข้อ ตามลำดับ ดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ กลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

กลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง จากที่ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นพบทั้งจากผลของการสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่วิจัยทั้ง ๔ ชุมชน และทัศนคติของผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) พบว่า มีปัจจัยสำคัญ ๔ ด้าน ที่เป็นตัวช่วยเสริมสร้างให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ประกอบด้วย ๑) ผู้นำชุมชนและทีมงาน (L: Community Leader and team) ๒) กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน (P: Participation process of community people) ๓) กระบวนการวางแผนชุมชน (P: Community Planning process) และ ๔) ผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (S: The success of community performance according to Philosophy of sufficiency economy) ดังจะนำเสนอไปตามลำดับ ต่อไปนี้

๑) ผู้นำชุมชนและทีมงาน (L: Community Leader and team) อันประกอบด้วย (๑) วิสัยทัศน์ คือ ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และทีมงานที่เกี่ยวข้อง มีการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนร่วมกัน โดยมีวิสัยทัศน์เชิงระบบแบบวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีภูมิปัญญาความรู้ทั้งแบบดั้งเดิมและสมัยใหม่ และฉลาดรู้จักไตร่ตรองแยกแยะเหตุและผลของปัญหาต่างๆ ได้ดี (๒) การบริหารจัดการธรรมาภิบาลที่ดี คือ มีวิถีจัดการธรรมาภิบาลและประสานงานติดต่อเชื่อมโยงหน่วยงานองค์กรต่างๆ ให้เข้าถึงกันได้ทั้งภายในและภายนอกชุมชนได้ดี มีความรู้ความสามารถและมีประสบการณ์ที่สั่งสมมาทั้งภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมและสมัยใหม่ รวมถึงมีแกนหลักในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายได้ และ (๓) มนุษย์สัมพันธ์ คือ ผู้นำชุมชน และทีมงานที่เกี่ยวข้อง มีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยเฉพาะตัวผู้นำนั้นมีบุคลิกภาพที่เป็นแบบอย่างที่ดี มีการวางตัวเป็นกลาง เป็นที่เคารพยอมรับนับถือ เป็นที่ไว้วางใจของทุกฝ่าย มีความสามารถประสานทุกฝ่ายเข้าด้วยกัน และมีความรับผิดชอบสูงสามารถประสานสัมพันธ์หรือติดต่อประสานงานใช้บุคคลต่างๆ และทุกฝ่ายให้ร่วมมือทำงานกันดีเป็นอยู่อย่างดีและเป็นระบบ

๒) กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน (P: Participation process of community people) อันประกอบด้วย (๑) การมีส่วนร่วมในเชิงการกระทำ คือ มีกระบวนการมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นโดยชุมชน เพื่อชุมชน ส่งเสริมการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงาม มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับใช้ในการดำรงชีวิตและดำเนิน

กิจกรรมชุมชน มีการร่วมกันแสวงหาแนวทางเทคนิคต่างๆ ในการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ (System) และเป็นทีมเวิร์ค (Teamwork) (๒) การมีส่วนร่วมในเชิงเงินทุน/งบประมาณ คือ มีการระดมทุนทรัพยากรภายในชุมชนเป็นหลัก มีแหล่งทุนภายนอกที่ได้รับการสนับสนุนจากภายนอก ทั้งภาครัฐ และภาคีการพัฒนาต่างๆ บนพื้นฐานความรู้ ความสามารถการประสานงานแบบภาคีเครือข่าย (๓) การมีส่วนร่วมในเชิงความรับผิดชอบ คือ มีความรับผิดชอบต่องานที่ตนเองได้รับมอบหมาย มีการกระจายภารกิจให้สมาชิกในชุมชนได้มีส่วนร่วมและรับผิดชอบในการดำเนินงาน, , สร้างจิตสำนึกกตัญญูรักชุมชน และ (๔) การมีส่วนร่วมในเชิงการตัดสินใจ คือ กระบวนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทุกกิจกรรมผ่านรูปแบบเวทีประชาคม ส่งเสริมการปลูกจิตสำนึกให้ทุกคนการมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของชุมชน และมีการตัดสินใจร่วมกันภายใต้กฎกติกาชุมชน ข้อบังคับ และกฎหมาย

๓) กระบวนการวางแผนชุมชน (P: Community Planning process) อันประกอบด้วย

(๑) หลักคิด คือ ผู้นำริเริ่ม ใช้ทุนทางภูมิปัญญาท้องถิ่น มีระบบ มีเทคนิควิธีการสอดคล้องกับบริบทชุมชน นโยบาย และยุทธศาสตร์การพัฒนาทุกระดับ ตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน/ชุมชนจนถึงระดับประเทศ เพื่อการแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างยั่งยืน การสร้างโอกาส การสร้างความเข้มแข็งชุมชน การมีนโยบายและเป้าหมายที่ชัดเจน โดยมุ่งเน้นความสำเร็จในทุกกิจกรรมการพัฒนาชุมชน และ (๒) แผนพัฒนาชุมชน คือ มีการค้นหาแกนนำ การจุดประกายความคิด การศึกษาประวัติชุมชน การเก็บข้อมูลพื้นฐานชุมชน การสำรวจรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล การเสนอแนวทางการยกร่างแผนชุมชน การใช้วิธีประชาพิจารณ์แผนชุมชน การนำแผนไปสู่การปฏิบัติ การทบทวนปรับปรุงแผนอยู่อย่างสม่ำเสมอ การประเมินผล และการสรุปบทเรียนในการดำเนินการต่างๆ ร่วมกัน

(๔) ผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (S: The success of community performance according to Philosophy of sufficiency economy) ประกอบด้วย (๑) การขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชนสู่การปฏิบัติ คือ มีการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชนตามแผนชุมชนที่ได้กำหนดไว้ร่วมกัน เพื่อการจัดการแก้ไขปัญหาทางสังคมด้านต่างๆ ในชุมชน เช่น เรื่องอาชีพ คุณภาพชีวิต สุขภาวะหรือสิ่งแวดล้อม สวัสดิการชุมชน เด็กเยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ รวมถึงปัญหาเสพติด ภายใต้การบริหารจัดการชุมชนตามหลักธรรมาภิบาล และตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ (๒) รางวัลจากการดำเนินงานประสบผลสำเร็จ คือ มีการปฏิบัติงานประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่เกิดจากกิจกรรมการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จนได้รับรางวัลประเภทต่างๆ ทั้งประเภทบุคคล กลุ่มองค์กร และประเภทชุมชน/หมู่บ้าน และสามารถทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งในด้านต่างๆ คือ ด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจชุมชน ด้านจิตใจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ และด้านสังคม วัฒนธรรม รวมถึงด้านการเมือง การปกครอง ภายในชุมชน

๕.๑.๒ องค์ประกอบของการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน” มีประเด็นที่น่าสนใจนำมาอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

๑) ด้าน Management การบริหารจัดการ บูรณาการด้วยหลักนาถนธรรม ๑๐ พบว่า

ชุมชนพึ่งตนเองได้ทางด้านระบบการทำงาน คือ ทำให้คนในชุมชนมีวินัย มีปกติมุ่งมั่นเพียรพยายาม มีทักษะฉลาดในการบริหารจัดการงานดี มีจิตอาสา และช่วยเหลือกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีมิตรและเครือข่ายที่ดีในการทำงานร่วมกัน โดยมุ่งเน้นหลักการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการในด้านต่างๆ ภายในชุมชน ภายใต้ความหลากหลายของทุนทางสังคม ทุนชุมชน หรือทุนทางวัฒนธรรม มีการคบหาสมาคมกับมิตรที่ดี กล่าวคือมีการให้ความเอื้ออาทร มีวิจิไพเราะในการสื่อสาร มีจิตสาธารณะ และวางตนได้สมฐานะ และมีความฉลาดรอบรู้ในการบริหารงานต่างๆ ด้วยความมุ่งมั่น ใส่ใจและไตร่ตรองตรวจตราแก้ไขปัญหาร่วมปรับปรุงพัฒนาในงานที่ดำเนินการอยู่ด้วยความรอบคอบ

นอกจากนี้ การบริหารจัดการแบบ PDCA ยังเป็นตัวกระบวนการที่อยู่ในการบริหารจัดการด้านที่เหลืออื่นๆ ให้มีการทำงานได้อย่างเป็นระบบ และยิ่งสอดคล้องกับการบริหารจัดการงานตามวิถีพุทธ คือเป็นการดำเนินงานแบบหลักอิทธิบาท ๔ คือ มีความรักงาน มุ่งมั่น ใส่ใจตรวจสอบแก้ไขและปรับปรุงพัฒนางานในทุกองคาพยพให้ประสบความสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลของระบบงานต่างๆ หรือของผู้ที่เกี่ยวข้องกับระบบงานทุกฝ่าย

๒) ด้าน Machine การบริหารจัดการด้านเครื่องมือ/เครื่องจักร บูรณาการด้วยหลักนาถนธรรม ๑๐ พบว่า

ชุมชนพึ่งตนเองได้ทางด้านเทคโนโลยี คือ เป็นการทำให้เป็นผู้ที่มีสติปัญญาดี ฉลาดไหวพริบดี มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการที่จะประยุกต์ใช้เครื่องมือเครื่องมือเทคโนโลยีต่างๆ ที่เป็นของดั้งเดิมตามภูมิปัญญาท้องถิ่น กับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ผสมผสานกันให้เหมาะสมกับการทำงานของตน ทั้งเกิดประโยชน์และปลอดภัยกับผู้ใช้ด้วย ทำให้คนในชุมชนมีวินัย มีปกติรับผิดชอบต่อตนเอง เป็นคนคงแก่เรียนในกระบวนการเรียนรู้ในสาขาต่างๆ โดยความเป็นพหุสูต และมีความรอบรู้ในศิลปะวิทยาการต่างๆ ทั้งด้านเทคโนโลยีภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบดั้งเดิมและภูมิปัญญาแบบสมัยใหม่ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลของการปรับตัวให้รู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ต่างๆ โดยมีทักษะในการนำความรู้และข้อมูลต่างๆ มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม ทำให้เกิดความสมดุลระหว่างความต้องการเทคโนโลยีพื้นฐานแบบสมัยเก่า กับเทคโนโลยี

แบบสมัยใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน
วิถีพุทธ

๓) ด้าน Money การบริหารจัดการด้านเงินทุน/งบประมาณ บูรณาการด้วยหลักนาถ
กรณธรรม ๑๐ พบว่า

ชุมชนพึ่งตนเองได้ทางด้านเศรษฐกิจชุมชน คือ เป็นการทำให้เป็นผู้รู้จักระมัดระวัง
รอบคอบ และขยันหมั่นเพียรในการประกอบสัมมาชีพสุจริตชอบธรรม ไม่ทอดธุระเพิกเฉยเสีย เอาใจ
ใส่คอยประกอบกิจให้เหมาะสมแก่กาลเทศะ ไม่ปล่อยให้การงานอาภูลเสื่อมเสีย เช่น ทำนาก็ต้องทัน
ฤดู ค่าขายก็ต้องรู้คราวที่คนต้องการหรือไม่ต้องการสิ่งนั้นๆ เป็นต้น สามารถสร้างรายได้ให้แก่
ครอบครัว รู้จักเอาใจใส่ในการรักษาทรัพย์สินที่หามาได้โดยสุจริต ประหยัดในการใช้จ่ายใช้สอยแต่
พอสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่ตนหามาได้ และไม่ฟุ่มเฟือยเกินกว่าที่จะหาได้ หรือเกินกว่าที่ต้องการ แต่ก็
ไม่ควรให้ขาดจนจนถึงกับอดอยาก ทำให้คนในชุมชนมีความประพฤติดีต่อการดำเนินชีวิต ทำมาหา
เลี้ยงชีพโดยชอบสุจริต มีความพากเพียรอยู่ตลอดเวลา และมีความพอเพียง และเพียงพอในสิ่งหามา
ได้โดยความสุจริต ชอบธรรม ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลระหว่างรายได้กับรายจ่าย และทำให้
ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธ

๔) ด้าน Morality การบริหารจัดการด้านคุณธรรม จริยธรรม บูรณาการด้วยหลักนาถ
กรณธรรม ๑๐ พบว่า

ชุมชนพึ่งตนเองได้ทางด้านจิตใจ คือ เป็นการทำให้เป็นผู้มีจิตใจที่เข้มแข็งกล้าหาญใน
การดำรงชีพ ไม่ย่อท้อ และหวั่นไหวต่อภาวะวิกฤตการณ์ต่างๆ รวมถึงการยึดมั่นอยู่ในคุณธรรม
ตลอดไป และทำให้คนในชุมชน มีปกติระมัดระวังตัวทางกาย วาจา ตลอดถึงทางใจ โดยมีความระลึก
ถึงสิ่งที่คิด กิจที่ทำ คำที่พูดได้ดี เป็นคนคุยกันได้ง่าย ยอมรับฟังกันได้ตามเหตุและผล และมีความ
พากเพียรอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้ปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามบทบาทและหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพทั้งใน
การครองตน ครองคน ครองงาน และครององค์กร สามารถทำให้เกิดความสมดุลหรือความมั่นคงทาง
จิตใจที่เข้มแข็ง และมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ซึ่งเป็นคุณสมบัติของบุคคลแต่ละคนเพื่อต่อสู้กับความ
ยากลำบากหรือเพื่อแก้ไขปัญหา อุปสรรคต่างๆ ได้สำเร็จ และทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่าง
ยั่งยืนวิถีพุทธ

๕) ด้าน Material การบริหารจัดการด้านวัสดุ/วัตถุดิบ บูรณาการด้วยหลักนาถ
กรณธรรม ๑๐ พบว่า

ชุมชนพึ่งตนเองได้ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ เป็นการทำให้เป็นผู้
มีจิตสำนึกที่ดี รู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ดิน แหล่งน้ำ เป็นต้น ให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าอย่างสูงสุด
และทำให้คนในชุมชนมีปกติรู้จักคุณค่าของสิ่งของที่เป็นปัจจัยพื้นฐานของการดำรงชีพ และทำให้มี
ความรู้จักพอดีในการใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน รวมถึงวัสดุสิ่งของต่างๆ
รณรงค์ให้ร่วมแรงร่วมใจ มีจิตอาสา ปลูกจิตสำนึกอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมภายในชุมชนของตนเอง และให้

มีความฉลาดรอบรู้ในการใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน รวมถึงวัสดุสิ่งของต่างๆ ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมที่ถูกนำไปใช้ และเกิดการทดแทน รักษา พื้นฟูให้ดีขึ้นเดิม ทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธ

๖) ด้าน Man การบริหารจัดการด้านคน บูรณาการด้วยหลักนาถกรรมธรรม ๑๐ พบว่า

ชุมชนพึ่งตนเองได้ทางด้านสังคม วัฒนธรรม คือ เป็นการทำให้เป็นผู้เป็นที่รัก น่าคบหา และเป็นทีไว้วางใจของคนทุกระดับในสังคม และทำให้ทุกคนที่เป็นผู้นำ พร้อมทีมงาน และสมาชิกในชุมชน รวมถึงสมาชิกในกลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆ มีศีลธรรม ความประพฤติ เคารพ มีใจใฝ่ในธรรม หลักการหรือความถูกต้อง มีความยุติธรรม มีความเสมอภาค และเคารพต่อสิทธิเสรีภาพของคนในสังคม มีมิตรและเครือข่ายที่ดีในการทำงานร่วมกัน และมีปัญญาทำให้รู้จักวินัย ระเบียบ แบบแผน กฎเกณฑ์ต่างๆ ที่เหมาะสมทางสังคม ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลหรือความมั่นคงเข้มแข็งของกลุ่มคน ครอบครัว ชุมชน รวมถึงองค์กรทางสังคมในชุมชน หรือทุกคนที่เกี่ยวข้องกับระบบสังคม วัฒนธรรม และการเมือง การปกครองภายในชุมชนนั้น และทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธ

๕.๑.๓ การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน” ผู้วิจัยขอเสนอแนวทางที่ได้สังเคราะห์มาแล้ว ดังต่อไปนี้

จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ข้อมูลออกมาได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มเฉพาะผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตอบโจทย์วัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ คือ เพื่อนำเสนอทางการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน กล่าวคือ การที่จะสร้างแนวทางการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืนให้เห็นผลเป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจนนั้น พบว่า การบริหารจัดการชุมชนย่อมผ่านการอาศัยกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ที่มีปัจจัยสำคัญ ๔ ด้าน คือ

๑) ด้านผู้นำชุมชนและทีมงาน (L: Community Leader and team)

๒) ด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน (P: Participation process of community people)

๓) ด้านกระบวนการวางแผนชุมชน (P: Community Planning process)

๔) ด้านผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (S: The success of community performance according to Philosophy of sufficiency economy)

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนวทางการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน พบว่า มีแนวทางการบริหารจัดการ

ชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ซึ่งผู้วิจัยสังเคราะห์ออกมาเป็นกรอบของโมเดล คือ “5E-1P Model”

จากกรอบของโมเดลดังกล่าว มีความหมายดังต่อไปนี้

ชุมชนพึ่งตนเองหรือชุมชนต้นแบบที่มีแนวทางปฏิบัติที่ดี ภายใต้การดำเนินงานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และมีแนวทางการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืนแบบผสมผสาน บนพื้นฐานความหลากหลายของทุนทางสังคม ทุนชุมชน ทุนทางวัฒนธรรมหรือทางอารยธรรม เพื่อเสริมสร้างชุมชนของตนเองให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนทั้งในด้านเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จิตใจ สังคม วัฒนธรรม รวมถึงการเมือง การปกครอง

E1: Education = การเรียนรู้ และ E2: Environment = สภาพสิ่งแวดล้อม หมายถึง ชุมชนที่มีกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมที่เข้มแข็ง กล่าวคือผู้นำชุมชน และทีมงาน กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน กระบวนการวางแผนชุมชน และมีผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทุกคนทุกฝ่ายมีศักดิ์ศรี มีจิตใจเข้มแข็ง มีจิตสำนึกที่ดี และความภาคภูมิใจในศักยภาพของการมุ่งมั่นและใส่ใจในการบริหารจัดการชุมชนสู่ความเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งและมั่นคงด้วยการเรียนรู้ในมิติต่างๆ ตามบริบทสภาพแวดล้อมทางอารยธรรมของตนเองแบบผสมผสานทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบดั้งเดิมและภูมิปัญญาแบบสมัยใหม่ โดยมุ่งเน้นพัฒนาด้านกายภาพ (กายภาพ) กล่าวคือพัฒนาตนเองในด้านการเรียนรู้และด้านสภาพแวดล้อม

E3: Efficiency = ประสิทธิภาพ และ E4: Effectiveness = ประสิทธิผล หมายถึง ชุมชนที่มีศูนย์การเรียนรู้ที่เป็นศูนย์กลางแห่งการบริหารจัดการชุมชน โดยมีการบูรณาการทั้งหลักพุทธศาสตร์ร่วมกับศาสตร์สมัยใหม่ในการบริหารจัดการชุมชนแบบองค์รวม โดยมุ่งเน้นการพัฒนาด้านศีล (ศีลภาวนา) กล่าวคือการพัฒนาตนเองในด้านประสิทธิผลและประสิทธิภาพของการบริหารจัดการชุมชน เพื่อเข้าสู่ความเป็นชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนวิถีพุทธในด้านเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม จิตใจ สังคม วัฒนธรรม รวมถึงการเมือง การปกครอง

E5: Economy = เศรษฐกิจ หมายถึง ความเป็นเลิศของเมืองหรือถิ่นฐานที่มีการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาชุมชนที่มุ่งการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวมในด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จิตใจ และสังคม วัฒนธรรม รวมถึงการเมือง การปกครอง โดยมุ่งเน้นการพัฒนาด้านจิตใจ (จิตตภาวนา) กล่าวคือการพัฒนาตนเองในด้านการฝึกอบรมทางด้านจิตใจเพื่อให้เข้มแข็งสามารถปรับตัวเองให้มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีและรู้เท่าทันกับสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคม

ทั้งนี้ จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวมาทั้งหมดนั้น โดยสรุป พบว่า จากการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืนนั้น ในทุกๆ กระบวนการได้เป็นแนวทางของ

การดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนให้เป็นไป ภายใต้กระบวนการขับเคลื่อนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือหลักภาวนา ๔ ได้แก่ กายภาวนา สีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา ดังมีคำอธิบายต่อไปนี้

การพัฒนาที่เน้นการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจเพียงมิติเดียว ย่อมทำให้เกิดช่องว่างของการกระจายรายได้ระหว่างคนที่อยู่ในภาคอุตสาหกรรมและภาคเกษตรกรรมมีสูงขึ้น ทำให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงาน จากภาคเกษตรกรรมมาสู่อุตสาหกรรม จนก่อให้เกิดสภาพของชุมชนในชนบทล่มสลาย การพัฒนาตามแนวคิดกระแสหลักนี้ ก่อให้เกิดปัญหาในด้านต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาด้านจริยธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม และในท่ามกลางความตึงตันของการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาตามแบบแผนของตะวันตกนี้ ก็ได้มีแนวทางการพัฒนาที่เน้นความเป็นตะวันออกคือการพัฒนาทั้งด้านจิตใจไปพร้อมกับการพัฒนาทางด้านวัตถุ โดยมุ่งเป้าหมายของการพัฒนา คือ การปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากความทุกข์ ทั้งกายและจิตใจโดยการให้ความสำคัญกับความสุขทางด้านจิตใจ อันเกิดจากความสามารถที่ทำให้พึ่งตนเองได้ และความเข้มแข็งของบุคคลและสังคม ซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นระดับของการพัฒนาประการหนึ่งในบรรดาตัวชี้วัด ๔ ประการ คือ

๑) พัฒนากาย (กายภาวนา) มีการพัฒนาทางกายภาพ อันได้แก่ มีร่างกายสมบูรณ์ แข็งแรง ปราศจากโรคร้ายเจ็บ ไม่ขาดอาหาร มีเสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย ยาบรรเทาโรค มีสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมที่ดี

๒) พัฒนาศีล (สีลภาวนา) มีการพัฒนาด้านระเบียบ กฎเกณฑ์ และกฎหมายอันเป็นกติกาในการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ให้ความสงบสุข เป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย สามารถจัดข้อขัดแย้งและจัดสรรผลประโยชน์ได้อย่างยุติธรรม โดยเฉพาะเป็นกติกาที่อยู่ในจิตสำนึกของทุกคนที่เรียกว่าเป็นการพัฒนาสังคม

๓) พัฒนาจิต (จิตตภาวนา) มีการพัฒนาจิตใจ ด้วยการฝึกฝนอบรมจิตใจสมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติทั้ง ๓ ด้าน คือ คุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิต

คุณภาพจิต เป็นจิตที่มีพื้นฐานที่ดี อันได้แก่ มีเมตตา ความรัก ความเป็นมิตร ความปรารถนาประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น มีความกรุณา มีใจเสียสละแบ่งปัน มีน้ำใจ เผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี

สมรรถภาพจิต เป็นจิตที่มีความสามารถ เนื่องจากถูกฝึกให้มีสติ มีความพากเพียรสู้งาน มีความอดทน มีสมาธิแน่วแน่ มีสัจจะ เอาจริงเอาจัง มีความเด็ดเดี่ยวต่อปณิธานและอุดมการณ์ในใจ

สุขภาพจิต เป็นจิตที่มีสุขภาพดีมีจิตเป็นสุข สดชื่น ร่าเริง เบิกบาน ปลอดโปร่ง สงบผ่องใส ไม่ขุ่นมัว

๔) พัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา) มีการพัฒนาปัญญา อันได้แก่ ความรู้ความเข้าใจในศิลปะและศาสตร์ต่างๆอย่างไม่มีอคติ มีความรู้ความเข้าใจโลกและชีวิตความเป็นจริง รู้เท่าทันธรรมชาติของสังขาร คือโลกและชีวิต ถึงขั้นทำจิตให้เป็นอิสระหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสมบูรณ์

จากการสังเคราะห์ข้อมูลออกมาตามกรอบของโมเดลดังกล่าวข้างต้นนั้น จะขออธิบาย ดังนี้ว่า หลัก 5E-1P ซึ่งจะเรียกได้ว่า เป็น ๕ แนวทาง กับ ๑ เป้าหมาย อันประกอบด้วยกลุ่มคำสำคัญ ดังนี้คือ 5E อันประกอบด้วย E1: Education = การเรียนรู้, E2: Environment = สภาพสิ่งแวดล้อม, E3: Efficiency = ประสิทธิภาพ, E4: Effectiveness = ประสิทธิผล, E5: Economy = เศรษฐกิจ และ 1P คือ P: Peace = สันติสุข เมื่อพิจารณาดูแล้วก็สอดคล้องกับหลักทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือกระบวนการของการพัฒนาตนเองตามหลักภาวนา ๔ ไปตามลำดับตั้งแต่ขั้นพื้นฐานไปสู่ขั้นสูงสุด คือ ความสันติสุข อันเป็นจุดหมายปลายทางที่ทุกคนพึงประสงค์ อันประกอบด้วย

๑) มุ่งพัฒนาตนเองทางกายภาพ (กายภาวนา) กล่าวคือตั้งแต่เบื้องต้น ตัวผู้นำชุมชน ทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ทั้งทีมงาน และผู้นำทางจิตวิญญาณที่เกี่ยวข้องกับชุมชนโดยตรง เช่น พระสงฆ์ เป็นต้น รวมถึงสมาชิกในชุมชน ล้วนใฝ่การพัฒนาทางด้านศึกษาเรียนรู้ในสิ่งต่างๆ ทั้งภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมและภูมิปัญญาแบบสมัยใหม่ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการดำเนินชีวิต (E1: Education) ภายใต้บริบทสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับตนเอง (E2: Environment) กล่าวคือการบริหารร่างกายของตนเองให้แข็งแรงสมบูรณ์อยู่เสมอ และการสร้างความพร้อมด้วยปัจจัย ๔ อย่างเหมาะสม ไม่มากเกินไปไม่น้อยเกินไป คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม สถานที่อยู่อาศัย และยาบรรเทาโรค ซึ่งสามารถช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งได้ในด้านต่างๆ คือ ด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านจิตใจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และด้านสังคม วัฒนธรรม รวมถึงด้านการเมือง การปกครอง ภายในชุมชน

๒) มุ่งพัฒนาตนเองทางด้านศีล (ศีลภาวนา) กล่าวคือการพัฒนาด้านระเบียบ กฎเกณฑ์ และกฎหมาย ซึ่งเป็นกติกาในการอยู่ร่วมกันในสังคม การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองให้เกิดความยั่งยืนได้นั้น และในขณะเดียวกันก็มุ่งพัฒนาด้านจิตใจไปพร้อมๆ (จิตตภาวนา) กล่าวคือการฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งและมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี เพื่อให้รู้จักปรับตัวให้เท่าทันกับสภาวะการณ์ของการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทางสังคม มีการดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชนในทุกๆ กิจกรรม โดยมุ่งเน้นหลักการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย และแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากความสำเร็จในการดำเนินการอย่างเท่าเทียมกัน ภายใต้หลักคุณธรรม จริยธรรม อันเป็นศูนย์กลางของการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อให้ประสบผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ (E3: Efficiency) มีประสิทธิผล และ (E4: Effectiveness) ควบคู่กันไปด้วย เพราะผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนนั้น ทุกฝ่ายทั้งตัวผู้นำชุมชน ทีมงาน และสมาชิกในชุมชน ที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายในชุมชน (Stakeholders) รวมถึงภาคีเครือข่ายอื่นๆ จากภายนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ล้วนต้องร่วมมือกันในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนต้อง อันส่งผลทำให้เกิดความสมดุลทางเศรษฐกิจภายในชุมชน (E5: Economy) และสามารถทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว สามารถปรับตัวเท่าทันต่อสภาวะการณ์เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมได้ และทำให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนในด้านต่างๆ

๓) มุ่งพัฒนาตนเองทางด้านปัญญาอย่างสม่ำเสมอ (ปัญญาภาวนา) เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเท่าทันสภาวะการณ์ตามความเป็นจริง เมื่อก้าวสรุปโดยภาพรวมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้ แสดงให้เห็นถึงแก่นแท้ของการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ซึ่งมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับขึ้นไปตั้งแต่ขั้นพื้นฐานสู่ขั้นเบื้องบน โดยสามารถอนุมานเปรียบเทียบได้กับการพัฒนาตามหลักภาวนา ๔ ประกอบด้วย กายภาวนา คือการพัฒนาทางด้ายกายภาพ สीलภาวนา คือ การพัฒนาทางด้านศีล จิตตภาวนา คือการพัฒนาทางด้านจิตใจ และปัญญาภาวนา คือการพัฒนาทางด้านปัญญา โดยมีจุดมุ่งหมายเป็นอันเดียวกัน คือมีการพัฒนาเพื่อเข้าสู่ความสงบร่มเย็นหรือความสันติสุข (P: Peace) ในการดำรงชีพเป็นผลปลายทางสุดยอดที่ทุกคนพึงประสงค์นั่นเอง ซึ่งทำให้ต้องค้นคว้าความรู้จากการวิจัยครั้งนี้ เกิดเป็น “LPPS + (10N + 6M) + (W -TERMS) = 5E-1P Model” ตามที่ผู้วิจัยได้กล่าวอธิบายไว้แล้วข้างต้นนั้น

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน” ผู้วิจัยขอเสนออภิปรายผลการวิจัยดังต่อไปนี้

จากการศึกษา พบว่า กลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน มีปัจจัยสำคัญ ๔ ด้าน ประกอบด้วย

๑) ด้านผู้นำชุมชนและทีมงาน (L: Community Leader and team) ๒) กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน (P: Participation process of community people)

๒) ด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน (P: Participation process of community people)

๓) ด้านกระบวนการวางแผนชุมชน (P: Community Planning process)

๔) ด้านผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (S: The success of community performance according to Philosophy of sufficiency economy)

๑) ด้านผู้นำชุมชนและทีมงาน (L: Community Leader and team) อันประกอบด้วย (๑) มีวิสัยทัศน์กว้างไกล คือ ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และทีมงานที่เกี่ยวข้อง มีการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนร่วมกัน โดยมีวิธีคิดเชิงระบบแบบวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีภูมิปัญญาความรู้ทั้งแบบดั้งเดิมและสมัยใหม่ และฉลาดรู้จักไตร่ตรองแยกแยะเหตุและผลของปัญหาต่างๆ ได้ดี (๒) การบริหารจัดการชุมชนได้ดี คือ มีวิธีจัดการชุมชนและประสานงานติดต่อเชื่อมโยงหน่วยงานองค์กรต่างๆ ให้เข้าถึงกันได้ทั้งภายในและภายนอกชุมชนได้ดี มีความรู้ความสามารถและมีประสบการณ์ที่สั่งสมมาทั้งภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมและสมัยใหม่ รวมถึงมีแกนหลักในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายได้ และ (๓) มนุษยสัมพันธ์ คือ ผู้นำชุมชน และทีมงานที่

เกี่ยวข้อง มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยเฉพาะตัวผู้นำนั้นมีบุคลิกภาพที่เป็นแบบอย่างที่ดี มีการวางตัวเป็นกลาง เป็นที่เคารพยอมรับนับถือ เป็นที่ไว้วางใจของทุกฝ่าย มีความสามารถประสานทุกฝ่ายเข้าด้วยกัน และมีความรับผิดชอบสูงสามารถประสานสัมพันธ์หรือติดต่อประสานงานใช้บุคคลต่างๆ และทุกฝ่ายให้ร่วมมือทำงานกันได้เป็นอย่างดีและเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ **อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ** ที่ได้วิจัยเรื่อง “ความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำท้องถิ่นในการบริหารจัดการชุมชน กรณีศึกษา: ชุมชนตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง” พบว่า การบริหารจัดการชุมชนนั้น นอกจากจะช่วยให้ดำเนินกิจกรรมชุมชนไปในทิศทางที่ตรงกับความต้องการของชุมชนแล้วยังเป็นการธำรงรักษาองค์ประกอบของชุมชนให้คงอยู่อีกด้วย โดยองค์ประกอบของชุมชน ๕ ประการคือ ๑. ด้านศักยภาพ ได้แก่ พื้นที่ สาธารณสมบัติซึ่งเป็นสิ่งที่สมาชิกในชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกัน ใช้ร่วมกัน และต้องช่วยกันบริหารจัดการให้คงอยู่ ๒. ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การป้องกันผลประโยชน์ร่วมกัน ๓. ด้านการเมือง ได้แก่ การจัดระบบการปกครองตนเองภายในกลุ่ม รวมถึงการจัดการป้องกันและแก้ไขความขัดแย้งภายในกลุ่ม ๔. ด้านสังคม ได้แก่ การยึดถือคุณค่า ขนบธรรมเนียมประเพณีร่วมกัน และการมีทัศนคติไปในทิศทางเดียวกัน ๕. ด้านประวัติศาสตร์ ได้แก่ ประวัติการตั้งถิ่นฐานและเชื้อชาติ นอกจากนี้ ยังได้ผสมผสานแนวคิดเรื่องนियามการบริหารจัดการองค์กรข้างต้นกับแนวคิดเรื่ององค์ประกอบชุมชน ได้วิเคราะห์ถึงประเด็นสำคัญของการบริหารจัดการชุมชนไว้ได้ ๓ ประเด็น คือ ๑) การบริหารจัดการชุมชน อาจไม่ใช่เพียงแค่การกระทำที่ก่อให้เกิดการดำเนินกิจกรรมโดยคนหมู่มากที่อยู่ร่วมกันเท่านั้น หากแต่ต้องดำเนินกิจกรรมต่างๆ เหล่านั้นด้วยความสมัครใจและมีความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกันด้วย เนื่องจากองค์ประกอบต่างๆ ภายในชุมชนที่จะต้องบริหารจัดการนั้นเป็นเรื่องของส่วนรวมและหลายสิ่งก็ล้วนเป็นสาธารณสมบัติ ๒) ในการบริหารจัดการชุมชนนั้นต้องมีวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายร่วมกันของชุมชนเป็นสำคัญ ๓) บทบาทภารกิจสำคัญในการบริหารจัดการชุมชน อาจแบ่งได้เป็น ๒ ระดับ คือ บทบาทหน้าที่ในการคิดหรือวางแผนเชิงนโยบาย มีหัวหน้ากลุ่มหรือผู้นำที่เป็นผู้กระทำ และบทบาทหน้าที่ในเชิงปฏิบัติหรือการลงแรงกระทำ ซึ่งสมาชิกในชุมชนเป็นผู้ร่วมกันกระทำ^๑ และสอดคล้องกับการวิจัยของ **อมลณัฐ ฉัตรตระกูล และสุรีย์พร ธรรมิกพงษ์** ที่ได้วิจัยเรื่อง “การสร้างรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนแบบบูรณาการสู่ความพอเพียงและยั่งยืนของชุมชนบ้านป่าบาง ตำบลตะเปาะ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์” พบว่า สภาพการบริหารจัดการในชุมชน ด้านกายภาพ และสวัสดิการ ส่วนใหญ่องค์การบริหารส่วนตำบลตะเปาะ เป็นผู้กำกับดูแลผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำชุมชน มักเป็นผู้กำกับดูแลกิจกรรมของชุมชน การดำเนินกิจกรรม ส่วนใหญ่ไม่เป็นรูปธรรม ชาวบ้านไม่ชอบแสดงความคิดเห็น มีความรักปรองดองกันในหมู่ญาติมิตร มีการปลูกข้าวและผักสวนครัวไว้บริโภค แต่ยังขาดความรู้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ส่วนปัญหา ได้แก่ ต้นทุนการ

^๑ อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ, “ความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำท้องถิ่นในการบริหารจัดการชุมชน กรณีศึกษา: ชุมชนตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสื่อสารมวลชน, (คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘).**

ผลิตสูง ราคาผลผลิตตกต่ำ ค่าครองชีพสูง กระแสโลกาภิวัตน์ และวัตถุนิยม สำหรับการพัฒนาศักยภาพของชุมชน ควรเริ่มจากกลุ่มนำร่องและขยายผลต่อไป โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีการเสริมแรง ติดตามผล และประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ผู้นำชุมชนต้องมีภาวะผู้นำ และประสานประโยชน์กับภาคี

สำหรับรูปแบบการบริหารจัดการชุมชน ควรแบ่ง ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) การรู้จักสามัคคี โดยชุมชนควรเสริมสร้างศักยภาพให้ทุกคนให้มีส่วนร่วม ผลักดันกลุ่มและเครือข่ายให้บรรลุวัตถุประสงค์ ๒) การออมทรัพย์และบริหารจัดการชุมชนในรูปของคณะกรรมการและตรวจสอบได้ ๓) การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพย์สินของชุมชนอย่างประสิทธิภาพ และ ๔) ดำรงชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงในทุกครัวเรือน พัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีติดตามผลและประชาสัมพันธ์อย่างสม่ำเสมอ^๒ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรณธรรม กาญจนสุวรรณ ที่ได้วิจัยเรื่อง “กระบวนการจัดการชุมชนเข้มแข็ง: รูปแบบ ปัจจัย และตัวชี้วัด” พบว่า ผลการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยและเงื่อนไขที่มีความสัมพันธ์กับการจัดการชุมชนเข้มแข็งนั้น พบว่า ปัจจัยทั้ง ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านปัจจัยพื้นฐานของชุมชน ๒) ปัจจัยเกี่ยวกับผู้นำชุมชน ๓) ปัจจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน และ ๔) ปัจจัยเกี่ยวกับการสนับสนุนจากหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องมีความสัมพันธ์กับการจัดการชุมชนเข้มแข็ง โดยเฉพาะปัจจัยเกี่ยวกับผู้นำชุมชน มีความสำคัญอย่างมากและเกี่ยวข้องกับอนาคตของชุมชนโดยตรง เพราะส่วนใหญ่ไม่มีการพัฒนาผู้นำที่จะสืบสานอุดมการณ์ของชุมชนอย่างเคร่งครัด นอกจากนี้ ยังพบว่า ปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง คือ ประเด็นปัญหา อุปสรรคที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนมากที่สุด ได้แก่ ๑) ชุมชนขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ๒) กฎหมายและกลไกภาครัฐไม่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน และ ๓) ชุมชนขาดพลังในการจัดการตนเอง เช่น ความสามัคคี ผู้นำที่เข้มแข็ง และทรัพยากรในชุมชนมีไม่เพียงพอ^๓ ซึ่งผลวิจัยดังกล่าวนี้ มีความสอดคล้องกันทางด้านปัจจัยเกี่ยวกับผู้นำชุมชน

๒) ด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน (P: Participation process of community people) อันประกอบด้วย (๑) การมีส่วนร่วมในเชิงการกระทำ คือ มีกระบวนการมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นโดยชุมชน เพื่อชุมชน ส่งเสริมการอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงาม มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับใช้ในการดำรงชีวิตและดำเนินกิจกรรมชุมชน มีการร่วมกันแสวงหาแนวทางเทคนิคต่างๆ ในการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ

^๒ อมลณีรัฐ ฉัตรตระกูล และสุรีย์พร ธรรมิกพงษ์, “การสร้างรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนแบบบูรณาการสู่ความพอเพียงและยั่งยืนของชุมชนบ้านป่าบาง ตำบลตะเบาะ อำเภอมะนัง จังหวัดเพชรบูรณ์”, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, (คณะเทคโนโลยีการเกษตร: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๑), หน้า บทคัดย่อ.

^๓ วรณธรรม กาญจนสุวรรณ, “กระบวนการ การจัดการชุมชนเข้มแข็ง : รูปแบบ ปัจจัย และตัวชี้วัด”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (คณะรัฐศาสตร์: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๓).

(System) และเป็นทีมเวิร์ค (Teamwork) (๒) การมีส่วนร่วมในเชิงเงินทุน/งบประมาณ คือ มีการระดมทุนทรัพยากรภายในชุมชนเป็นหลัก มีแหล่งทุนภายนอกที่ได้รับการสนับสนุนจากภายนอก ทั้งภาครัฐ และภาคีการพัฒนาต่างๆ บนพื้นฐานความรู้ ความสามารถการประสานงานแบบภาคีเครือข่าย (๓) การมีส่วนร่วมในเชิงความรับผิดชอบ คือ มีความรับผิดชอบต่องานที่ตนเองได้รับมอบหมาย มีการกระจายภารกิจให้สมาชิกในชุมชนได้มีส่วนร่วมและรับผิดชอบในการดำเนินงาน , สร้างจิตสำนึกกตัญญูรักชุมชน และ (๔) การมีส่วนร่วมในเชิงการตัดสินใจ คือ กระบวนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทุกกิจกรรมผ่านรูปแบบเวทีประชาคม ส่งเสริมการปลูกจิตสำนึกให้ทุกคนการมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของชุมชน และมีการตัดสินใจร่วมกันภายใต้กติกาชุมชน ข้อบังคับ และกฎหมาย ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ **อภิชาติ ไจอารีย์** ที่ได้วิจัยเรื่อง “กระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาการจัดการป่าชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี” พบว่า ชุมชนบ้านพุเตย มีศักยภาพในการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมใน ๖ ด้าน คือ (๑) ด้านความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรท้องถิ่น (๒) ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น (๓) ด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณีชุมชน (๔) ด้านการรวมกลุ่ม (๕) ด้านความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และ (๖) ด้านศักยภาพของผู้นำ นอกจากนี้ ยังมีการใช้ประโยชน์ทางอ้อมที่เชื่อมโยงไปสู่วิถีชีวิต เศรษฐกิจ และสังคมของชุมชนอย่างชัดเจน การใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนงานการจัดการป่าชุมชน ทำให้คนในชุมชนทุกระดับมีความรู้ ความเข้าใจ และเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์ป่าชุมชนมากขึ้น เนื่องจากการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ชาวบ้านค้นหาปัญหาจากการจัดการป่าชุมชน นำไปสู่การวางแผนและแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ เป็นการจัดการป่าชุมชนที่เหมาะสมซึ่งผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิธีการใหม่จากการหนุนเสริมของภาคีการพัฒนา เกิดการสืบสานงานสู่เยาวชน นอกจากนี้ กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมยังได้ช่วยสร้างนักวิจัยชุมชน จากการถอดประสบการณ์ร่วมกับชุมชน ทำให้ได้ตัวอย่างรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งประกอบด้วย ๓ ขั้นตอนหลัก คือ (๑) การพัฒนาศักยภาพคนและชุมชน (๒) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของศักยภาพชุมชน และ (๓) การพัฒนาสู่ความยั่งยืน โดยชุมชนเป็นผู้มีบทบาทหลักในการขับเคลื่อนงาน ด้วยศักยภาพและความพร้อมของชุมชน สำหรับผู้มีส่วนร่วมภายนอกชุมชน มีบทบาทหลักในการสนับสนุนเชิงวิชาการ งบประมาณ และนโยบาย ภายใต้หลักการทำงาน คือ การเคารพคนและชุมชน และชุมชนเป็นเจ้าของป่า^๔ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **วิทยา จันทร์แดง** ที่ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน” พบว่า ๑) นโยบายการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง มีการดำเนินการในด้านการเพิ่มศักยภาพขององค์กรชุมชน การ

^๔ อภิชาติ ไจอารีย์ “กระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาการจัดการป่าชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี”, รายงานการวิจัย, วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย สาขาสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปะ ปีที่ ๓๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๙).

ส่งเสริมการมีส่วนร่วม การจัดการความรู้ และการเรียนรู้ของคนในชุมชน ๒) ชุมชนมีการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในการบริหารจัดการชุมชน การประกอบอาชีพ การจัดการทรัพยากรในชุมชน และการพัฒนาองค์กรในชุมชน ๓) รูปแบบใหม่ที่ค้นพบ คือ การบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งแบบบูรณาการตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการวิจัยของ **วิทยา จันทรแดง** ในครั้งนี้ ได้นำไปสู่ข้อค้นพบใหม่ คือ ๑) การมีส่วนร่วมที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็งแบบไตรภาคี ได้แก่ องค์กรชุมชน องค์กรภาครัฐ องค์กรภาคีสนับสนุน ๒) ระบบสนับสนุนชุมชนเข้มแข็ง ได้แก่ ระบบความรู้ ระบบข้อมูล ระบบความสัมพันธ์ และมีแนวทางในการนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง และ ๓) แนวทางในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง คือ แนวทางด้าน การฟื้นฟูชุมชน แนวทางด้านการปรับตัวของชุมชน และแนวทางด้านการดำรงอยู่ของชุมชน^๕ ทั้งนี้ก็สอดคล้องกับผลการวิจัยของ **Fonchingong & Fonjong** ได้ศึกษาวิจัยแนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเองในการริเริ่มพัฒนาชุมชนในกลุ่มรากหญ้าของคาเมรูน พบว่า แนวคิดการพัฒนาชุมชน เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในความพยายามเป็นอยู่โดยการพึ่งตนเอง ทั้งที่ริเริ่มด้วยประชาชนเอง และได้รับการส่งเสริมเพียงเล็กน้อยจากภาครัฐ การลดการแทรกแซงจากรัฐ ถือเป็นเจตนารมณ์ของการพึ่งตนเอง โดยที่ชุมชนพยายามที่จะสร้างสมรรถนะของท้องถิ่นให้เกิดขึ้น ภาครัฐ และหน่วยงานอื่นๆ สามารถที่จะยื่นความช่วยเหลือให้กับชุมชนชนบทเพียงแต่เรื่องเทคโนโลยีที่สำคัญ และการเงินเท่านั้น ควรจะพัฒนาการพึ่งตนเองในระดับปัจเจกบุคคล และชุมชนหมู่บ้าน เพื่อยกระดับมาตรฐานการดำรงชีวิตให้ดีขึ้น นอกจากนี้ ยังพบว่า ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนากลุ่มรากหญ้าของคาเมรูน คือ การเชื่อมั่นต่อภูมิปัญญาที่มีมาแต่ดั้งเดิมของชุมชน ทักษะ และเทคโนโลยี การสนับสนุนจากผู้นำภายนอกชุมชน การมีส่วนร่วมระหว่างโครงสร้างทางวัฒนธรรมกับเครือข่ายชุมชน และการสนับสนุนจากสตรี และผู้ที่มีบทบาทหลักของชุมชน^๖ ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ **วรรณธรรม กาญจนสุวรรณ** ที่ได้วิจัยเรื่อง “กระบวนการจัดการชุมชนเข้มแข็ง: รูปแบบ ปัจจัย และตัวชี้วัด” พบว่า ผลการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการจัดการชุมชนเข้มแข็งในสังคมไทย พบว่า มีกระบวนการจัดการที่สำคัญ ๗ ประการ ที่ก่อให้เกิดศักยภาพของการพัฒนาชุมชนไปสู่ความเข้มแข็ง คือ ๑) กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ๒) กระบวนการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ ๓) กระบวนการฟื้นฟูผลิตซ้ำและสร้างใหม่ ๔) กระบวนการใช้สิทธิชุมชน และข้อบัญญัติของชุมชน ๕) กระบวนการตัดสินใจร่วมกันของชุมชน ๖) กระบวนการของเครือข่ายการพัฒนา และ ๗) กระบวนการด้านการจัดการตนเอง โดยกระบวนการจัดการทั้ง ๗ ด้านนั้น เป็นการจัดการที่เกิดขึ้นในชุมชนที่พบได้ทั่วไป นอกจากนี้ ภาครัฐยังได้ใช้กระบวนการในเชิง

^๕ วิทยา จันทรแดง, “การพัฒนาแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน”, **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต** สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๔).

^๖ C. Fonchingong & L. Fonjong, “The Concept of Self-Reliance in Community Disruption Initiatives in the Cameroon Grassfields”, **Geo Journal**, 57 (1): 2.

กฎหมาย และการจัดการตามแนวนโยบายร่วม เป็นแนวทางจัดการในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน^๗

๓) ด้านกระบวนการวางแผนชุมชน (P: Community Planning process) อันประกอบด้วย (๑) หลักคิด คือ ผู้นำริเริ่ม ใช้ทุนทางภูมิปัญญาท้องถิ่น มีระบบ มีเทคนิควิธีการ สอดคล้องกับบริบทชุมชน นโยบาย และยุทธศาสตร์การพัฒนาทุกระดับ ตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน/ชุมชน จนถึงระดับประเทศ เพื่อการแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างยั่งยืน การสร้างโอกาส การสร้างความเข้มแข็งชุมชน การมีนโยบาย และเป้าหมายที่ชัดเจน โดยมุ่งเน้นความสำเร็จในทุกกิจกรรมการพัฒนาชุมชน และ (๒) แผนพัฒนาชุมชน คือ มีการค้นหาแกนนำ การจุดประกายความคิด การศึกษาประวัติชุมชน การเก็บข้อมูลพื้นฐานชุมชน การสำรวจรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล การเสนอแนวทางการยกร่างแผนชุมชน การใช้วิธีประชาพิจารณ์แผนชุมชน การนำแผนไปสู่การปฏิบัติ การทบทวนปรับปรุงแผนอยู่อย่างสม่ำเสมอ การประเมินผล และการสรุปทเรียนในการดำเนินการต่างๆ ร่วมกัน สอดคล้องกับหลักการบริหารจัดการสากลที่ Derek, Pugh ได้แสดงทัศนะไว้ว่า หลักการบริหารจัดการสากล มีทั้งหมด ๑๔ ประการ คือ ๑. หลักการแบ่งงานกันทำ ๒. หลักของอำนาจหน้าที่ ๓. หลักของระเบียบวินัย ๔. หลักเอกภาพในการบังคับบัญชา ๕. หลักเอกภาพในการสั่งการ ๖. หลักผลประโยชน์ส่วนตัวเป็นรองผลประโยชน์ส่วนรวม ๗. หลักการจ่ายค่าตอบแทนที่ยุติธรรม ๘. หลักการรวมอำนาจ ๙. หลักสายการบังคับบัญชา ๑๐. หลักของความมีระเบียบ ๑๑. หลักความเสมอภาค ๑๒. หลักความมั่นคง ๑๓. หลักความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ๑๔. ความสามัคคี^๘

จากการศึกษาองค์ประกอบของการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง พบว่า

๑) ด้านการบริหารจัดการ (Management) บูรณาการกับหลักนาถนธรรม ๑๐ เพราะพบว่า คนในชุมชนมีวินัย มีปกติมุ่งมั่นเพียรพยายาม รวมทั้งมีทักษะฉลาดในการบริหารจัดการ การงานดี มีจิตอาสา และช่วยเหลือกิจกรรมส่วนรวม โดยมุ่งเน้นหลักการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการในด้านต่างๆ ภายในชุมชน ภายใต้อาณาเขตของทุนทางสังคม ทุนชุมชน หรือทุนทางวัฒนธรรม มีการคบหาสมาคมกับมิตรที่ดี กล่าวคือมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันในรูปแบบของการร่วมมือกันกับคนอื่นๆ รวมถึงกลุ่มคน หรือกลุ่มองค์กรเครือข่ายภาคีการพัฒนาต่างๆ และรู้จักวางตัวที่เหมาะสมในสังคม วัฒนธรรมนั้นๆ และมีความฉลาดในการบริหารงานต่างๆ ด้วยการไตร่ตรองแก้ไข ปัญหาด้วยความรู้ความสามารถอย่างรอบคอบ ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลหรือความมั่นคง

^๗ วรรณธรรม กาญจนสุวรรณ, “กระบวนการ การจัดการชุมชนเข้มแข็ง : รูปแบบ ปัจจัย และตัวชี้วัด”, *วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์*, (คณะรัฐศาสตร์: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๓).

^๘ Derek, Pugh, *Writers on Organizations*, (Beverly Hills, California: Sage, 1985), pp. 133-137.

เข้มแข็งของกลุ่มคน ครอบครัว ชุมชน รวมถึงองค์กรทางสังคมในชุมชน และทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธในด้านระบบการทำงานที่มีคุณภาพ สอดคล้องกับผลงานทางวิชาการของ **วิฑูรย์ สิมะโชคดี** ที่ได้กล่าวว่า การบริหารเป็นกระบวนการที่ดำเนินการต่อเนื่องเพื่อให้เกิดผลผลิตและบริการที่มีคุณภาพขึ้นนำไปสู่การปรับปรุงงานและการควบคุมอย่างเป็นระบบ อันประกอบด้วย การวางแผน (Plan) การนำแผนไปปฏิบัติ (Do) การตรวจสอบ (Check) และการปรับปรุงแก้ไข (Act)^๙ และสอดคล้องกับผลงานทางวิชาการของ **วิรัช วิรัชนิภาวรรณ** ที่ได้แสดงทัศนะไว้ว่า Management การจัดการ หรืออาจจะเรียกว่า การบริหาร หรือการบริหารจัดการ หมายถึง ชุดของหน้าที่ต่างๆ ที่กำหนดทิศทางในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทั้งหลายมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร คือ การใช้ทรัพยากรอย่างเฉลียวฉลาด และคุ้มค่า และกำจัดสิ้นใจอย่างถูกต้อง ซึ่งมีการปฏิบัติได้สำเร็จตามแผนที่กำหนดไว้ ดังนั้น ผลสำเร็จของการจัดการต้องมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลควบคู่กันไป^{๑๐}

๒) ด้านการบริหารจัดการด้านเครื่องจักร (Machine) บุรณาการกับหลักนาถกรรมธรรม ๑๐ พบว่า คนในชุมชนมีวินัย มีปกติรับผิดชอบต่อตนเอง เป็นคนคงแก่เรียนในกระบวนการเรียนรู้ในสาขาต่างๆ และมีความรอบรู้ในศิลปะวิทยาการต่างๆ ทั้งด้านเทคโนโลยีภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบดั้งเดิม และภูมิปัญญาแบบสมัยใหม่ กล่าวคือเครื่องมือเครื่องเทคโนโลยีที่สามารถจะนำมาบริหารจัดการงานต่างๆ ภายในชุมชนนั้น ซึ่งอาจจะเกี่ยวกับทางการเกษตรต่างๆ เช่น การทำนา ทำไร่ เป็นต้น ในปัจจุบันนี้ ส่วนใหญ่ได้เปลี่ยนวิถีการผลิต โดยเลิกใช้โค หรือกระบือ ให้เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกหรือหุ่นแรงในการทำงานทางการเกษตรแล้ว แต่หันไปใช้เครื่องมือ เครื่องยนต์ หรือเครื่องจักร ที่เป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการทำงานต่างๆ แทน เช่น รถไถเดินตาม หรือรถแทรกเตอร์ เป็นต้น สืบเนื่องจากมีความรวดเร็วกว่าการใช้แรงงานแบบดั้งเดิม ทั้งไม่ต้องใช้แรงคนจำนวนมากในการทำงาน อาจจะทำให้พื้นที่ตามไร่ชาตปุ๋ยตามธรรมชาติที่เกิดจากโคหรือกระบือ ดังนั้น ชุมชนในแถบชนบททางภาคอีสาน ส่วนใหญ่ ปัจจุบันนี้ จึงมีแค่เพียงการเลี้ยงโค หรือกระบือ รวมสัตว์อื่นๆ โดยมี ๒ วัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่ออนุรักษ์สัตว์ประเภทดังกล่าวไว้ และ ๒) เพื่อการตลาด เพราะบางครั้งก็ไม่สามารถเลี้ยงเพื่ออนุรักษ์ไว้ได้ จึงต้องหันไปเลี้ยงไว้เพื่อการขายหรือจำหน่ายในตลาดที่มีการรองรับ ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลของการปรับตัวให้รู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ต่างๆ โดยมีทักษะในการนำความรู้และข้อมูลต่างๆ มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม และทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธในมิติทางเทคโนโลยี สอดคล้องกับผลงานทาง

^๙ วิฑูรย์ สิมะโชคดี, *การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์*, (กรุงเทพมหานคร: เนตรนิมิตการพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๔๓-๔๗.

^{๑๐} วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, *แนวคิดทางรัฐประศาสนศาสตร์การประยุกต์และการพัฒนา*, (กรุงเทพมหานคร: สายส่งรวมเพื่อน บริษัทก้าวใหม่, ๒๕๕๒), หน้า ๔๖.

วิชาการของ **วิรัช วิรัชนิภาวรรณ** ที่ได้แสดงทัศนะไว้ว่า Machine เครื่องมือหรืออุปกรณ์ หมายถึง เครื่องมือเครื่องใช้ในการปฏิบัติงานในสำนักงานเป็นการนำเอาเทคโนโลยีใหม่มาใช้ช่วยให้การปฏิบัติงานในสำนักงานมีประสิทธิภาพมีความคล่องตัวสะดวกรวดเร็วมากขึ้น โดยการนำเอาอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์คอมพิวเตอร์มาใช้ในการจัดทำ การเก็บรักษา การส่งข้อมูลติดต่อสื่อสารในสำนักงาน ทั้งที่เป็นการลดปริมาณกระดาษลง สามารถสื่อสารผ่านหน้าจอคอมพิวเตอร์ได้อย่างรวดเร็ว การจัดเก็บเอกสาร สามารถนำเอาเครื่องมือเครื่องใช้ในการจัดเก็บมาช่วยให้การจัดเก็บมีประสิทธิภาพมากขึ้นค้นหาได้ง่าย และประหยัดพื้นที่ในการจัดเก็บ นอกจากนี้ ยังมีเครื่องมือเครื่องใช้และอุปกรณ์อื่นๆ อีกมากมายสำหรับสำนักงาน^{๑๑}

๓) ด้านการบริหารจัดการเงินทุน/งบประมาณ (Money) บุรณาการกับหลักนาถกรณธรรม ๑๐ พบว่า คนในชุมชนมีความประพฤติดีต่อการดำเนินชีวิต ทำมาหาเลี้ยงชีพโดยชอบสุจริต มีความพากเพียรอยู่ตลอดเวลา และมีความพอเพียง และเพียงพอในสิ่งหามาได้โดยความสุจริต ชอบธรรม ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลระหว่างรายได้กับรายจ่าย และทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธในมิติทางเศรษฐกิจชุมชน สอดคล้องกับผลงานทางวิชาการของ **วิรัช วิรัชนิภาวรรณ** ที่ได้แสดงทัศนะไว้ว่า Money เงินทุน ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยสนับสนุนให้กิจกรรมต่างๆ ขององค์การดำเนินการต่อไปได้ เงินหรือทรัพย์สินที่มีค่าเป็นเงินของระบบ ซึ่งนับเป็นหัวใจสำคัญอย่างหนึ่งของระบบ เช่น เงินทุน เงินสด เงินหมุนเวียน เงินค่าใช้จ่าย หรือเงินรายรับ รายจ่ายต่างๆ เหล่านี้เป็นต้น ถ้าการเงินของระบบไม่ดีพอแล้วระบบนั้นย่อมจะประสบกับความยุ่งยาก เพราะฉะนั้น ระบบธุรกิจทุกชนิดจะต้องมีความระมัดระวังในเรื่องของเงินเป็นพิเศษ^{๑๒}

๔) ด้านการบริหารจัดการคุณธรรม จริยธรรม (Morality) บุรณาการกับหลักนาถกรณธรรม ๑๐ พบว่า คนในชุมชนมีความระลึกถึงสิ่งที่คิด กิจที่ทำ คำที่พูดได้ดี เป็นคนคุยกันได้ง่าย ยอมรับฟังกันได้ตามเหตุและผล และมีความพากเพียรอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้ปฏิบัติตนได้ถูกต้องตามบทบาทและหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพทั้งในการครองตน ครองคน ครองงาน และครององค์กร สามารถทำให้เกิดความสมดุลหรือความมั่นคงทางจิตใจที่เข้มแข็ง มีพลัง มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ซึ่งเป็นคุณสมบัติของบุคคลแต่ละคนเพื่อต่อสู้กับความยากลำบากหรือเพื่อแก้ไขปัญหา อุปสรรคต่างๆ ได้สำเร็จ และทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้ในมิติทางจิตใจ สอดคล้องกับผลงานทางวิชาการของ **วิรัช วิรัชนิภาวรรณ** ที่ได้แสดงทัศนะไว้ว่า Morality จริยธรรม หมายถึง การคำนึงถึงกฎระเบียบและความถูกต้องเป็นสิ่งสำคัญ และจริยธรรมในการทำงานของบุคลากร เนื่องจากจิตใจหรือจริยธรรมมีส่วนสำคัญในการ

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

กำหนดพฤติกรรม การที่องค์กรมีความเชื่อตรง เป็นกันเอง ไม่เอาัดเอาเปรียบประชาชนหรือองค์กรอื่นปฏิบัติงานอื่นด้วยความโปร่งใส เป็นธรรมและตรวจสอบได้^{๑๓}

๕) ด้านการบริหารจัดการวัสดุ/วัตถุดิบ (Material) บรูณาการกับหลักนาถรณธรรม ๑๐ พบว่า คนในชุมชนมีความรู้จักพอดีในการใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน รวมถึงวัสดุสิ่งของต่างๆ และรู้จักรักษาสิ่งแวดล้อมตามหลักสุขภาพของชุมชน ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมที่ถู้นำไปใช้ และเกิดการทดแทน รักษา พื้นฟูให้ดีขึ้นได้ พร้อมทั้งสามารถทำให้เกิดความสมดุลระหว่างความต้องการเทคโนโลยีพื้นบ้านแบบสมัยเก่า กับเทคโนโลยีแบบสมัยใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธในมิติทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับผลงานทางวิชาการของ **วิรัช วิรัชนิภาวรรณ** ที่ได้แสดงทัศนะไว้ว่า Material วัสดุ/สิ่งของนั้น เมื่อกกล่าวถึงการบริหาร และจัดการกิจกรรมใดๆ ภายใต้การบริหารงานองค์การขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่จะสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความพอเพียง ครบครัน และคุณภาพของวัสดุสิ่งของที่มีอยู่ ตลอดจนการบริหารเกี่ยวกับวัสดุสิ่งของที่สามารถใช้งานได้อย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด จึงเป็นแนวทาง อย่างหนึ่งในการพัฒนาองค์การให้มีความก้าวหน้าสามารถตอบสนองการพัฒนาองค์การได้อย่างดีที่สุด^{๑๔}

๖) ด้านการบริหารจัดการด้านคน (Man) บรูณาการกับหลักนาถรณธรรม ๑๐ พบว่า ผู้นำและสมาชิกในชุมชน รวมถึงสมาชิกในกลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆ มีศีลธรรม ความประพฤติ เคารพ และรู้จักวินัย ระเบียบ แบบแผนกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่เหมาะสมทางสังคม และมีใจใฝ่ในธรรม หลักการหรือความถูกต้อง มีความยุติธรรม ความเสมอภาค และเคารพต่อสิทธิเสรีภาพของคนในสังคม ซึ่งสามารถทำให้เกิดความสมดุลของผู้ที่เกี่ยวข้องกับระบบงาน หรือทุกคนที่เกี่ยวข้องกับระบบสังคม วัฒนธรรม และการเมือง การปกครองภายในชุมชนนั้น และทำให้ชุมชนเกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนวิถีพุทธในมิติทางสังคม วัฒนธรรม สอดคล้องกับผลงานทางวิชาการของ **วิรัช วิรัชนิภาวรรณ** ที่ได้แสดงทัศนะไว้ว่า Man บุคลากร คือ ทรัพยากรที่มีชีวิตจิตใจ พร้อมทั้งมีทักษะ ความชำนาญและความสามารถที่จะเข้ามาปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ ทั้งนี้ ทรัพยากรบุคคลผู้ทำงานเหล่านี้ จะเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในขั้นปฏิบัติ โดยจะเป็นผู้ใช้ทรัพยากรที่มีในองค์กร เช่น เงินทุน สิ่งของ วัตถุดิบ และจะเป็นผู้ขับเคลื่อนระบบ เช่น เดินเครื่องจักรหรือคอยให้บริการตามหน้าที่เป็นต้น

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

ผลงานที่ได้ออกมาจากที่ได้ดำเนินไป จะดีมากหรือน้อยอย่างไรนั้น ส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านบุคลากรนี้เป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะบุคลากร นับเป็นปัจจัยผันแปร ซึ่งต่างกับ ปัจจัยทรัพยากรอื่นๆ^{๑๕}

อนึ่ง จากการศึกษาการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน พบว่า ผู้นำชุมชน ทีมงาน และสมาชิกในชุมชนได้มีการบริหารจัดการชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและวิถีพุทธ โดยมุ่งเน้นถึงผลลัพธ์ที่ดีของแนวทางการบริหารจัดการชุมชนโดยใช้กรอบแนวทาง “5E-1P” คือ 5E อันประกอบด้วย ๑) การเรียนรู้ (Education) ๒) สภาพสิ่งแวดล้อม (Environment) ๓) ประสิทธิภาพ (Efficiency) ๔) ประสิทธิผล (Effectiveness) และ ๕) เศรษฐกิจ (Economy) และ 1P คือ ความสันติสุข (Peace) ซึ่งมีการพัฒนาตนเองโดยผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้สอดคล้องกับสภาพสิ่งแวดล้อมบริบทชุมชนของตนเอง ด้วยการมุ่งเน้นทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่จะทำให้เกิดภายในชุมชน อันเป็นจุดหมายปลายทางที่ทุกคนในชุมชนพึงประสงค์

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

๑. รัฐควรกำหนดนโยบายในการส่งเสริมชุมชนเข้มแข็งอย่างเป็นรูปธรรมและอย่างต่อเนื่อง
๒. รัฐควรประเมินผลกิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่รัฐส่งเสริมและรายงานเพื่อการพัฒนาให้เกิดการตอบสนองความต้องการอย่างแท้จริงของชุมชน
๓. นโยบายของรัฐควรให้มีการศึกษาหลักพุทธธรรมและส่งเสริมให้มีการนำไปบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่เกี่ยวกับการนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ ดังนี้

๑. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรผลักดันยุทธศาสตร์ของรัฐในกิจกรรมส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนอย่างจริงจัง
๒. ชุมชนควรตระหนักในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนภายในตนเองอย่างแท้จริง

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

๓. ชุมชนควรมีควรมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐและภาคีเครือข่ายอื่นๆ ทุกกระบวนการ

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะแนวทางการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะแนวทางให้ผู้สนใจได้นำไปศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

๑. ควรศึกษารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองต้นแบบด้วยการถอดบทเรียนเปรียบเทียบชุมชนในระดับ ๔ ภาค ภายในประเทศไทย

๒. ควรศึกษาวิจัยเชิงวิเคราะห์เปรียบเทียบเกี่ยวกับการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองโดยกระบวนการมีส่วนร่วมในมิติต่างๆ

๓. ควรศึกษารูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองด้วยการเปรียบเทียบระหว่างชุมชนพึ่งตนเองในระดับภาคภายในประเทศไทย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย:

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____ อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอรรถกถา กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลง-

กรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๒.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กลม อัญชันภาติ. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการประกอบธุรกิจ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ธนะ
การพิมพ์, ๒๕๔๐.

กฤษ เพิ่มทันจิตต์. กระบวนทัศน์และหลักการบริหารวิสาหกิจ. ใน โครงการเอกสารและตำรา คณะ
รัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๑.
กรุงเทพมหานคร: สุขุมวิทการพิมพ์, ๒๕๕๕.

กาญจนา แก้วเทพ. การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สมาคาคทอลิกแห่งประเทศไทย
ไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๘.

โกวิท พวงงาม. การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: บพิธ
การพิมพ์, ๒๕๕๓.

โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.
“เรื่องที่ ๙ แผนพัฒนาประเทศ”. เล่มที่ ๒๔ บริษัท ด่านสุทธการพิมพ์, ๒๕๑๒

โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัฐ. การพัฒนาประเทศไทย: แนวความคิดทิศทางการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน
คณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๓๓.

จิตติ มงคลชัยอรัญญา. “การศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนา”. ใน เอกสารประกอบการเรียนภาค
วิชาการพัฒนาชุมชน. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
๒๕๔๐.

จินตนา สุขจรรย์นัท. การศึกษาและการพัฒนาชุมชน. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๙.

จิระภา สุขเกษม. การดำเนินธุรกิจขนาดย่อม. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์รวมหนังสือกรุงเทพ, ๒๕๔๗.

- จุมพล สวัสดิยากร. **หลักการบริหารและมนุษยสัมพันธ์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สุวรรณภูมิ, ๒๕๔๒.
- ฉลอง โชติกะคาม. **การพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: เซ็นเตอร์ดีสคัฟเวอรี, ๒๕๔๒.
- เฉลียว บุรีภักดี และคณะ. **ชุดการศึกษาคั่นคว่ำรายวิชา ๒๕๓๕๑๐๑ หลักการพัฒนาและการสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนา**. เพชรบุรี: บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๔๖.
- ชยันต์ วรรณระภูติ. “การกำหนดกรอบคิดในการวิจัย”. ใน **คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่องานพัฒนา**. อุทัย ดุลยเกษม บรรณาธิการ. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๖.
- ชัยอนันต์ สมุทวานิช. **ทฤษฎีใหม่: มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด**. กรุงเทพมหานคร: สุขุมและบุตร, ๒๕๔๑.
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่. **การมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่สมดุล**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมดาเพรส จำกัด, ๒๕๔๕.
- ชिरวัฒน์ นิเจนตร. **การศึกษากับการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๒๘.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. **วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความ เป็นอื่น**. กรุงเทพมหานคร: วิภาค, ๒๕๔๒.
- ณรัชชอร์ ศรีทอง. **กระบวนการสร้างชุมชนที่เข้มแข็งพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๘.
- ดำรงศักดิ์ แก้วเพ็ง. **ชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. สงขลา: บริษัท นำศิลป์โฆษณา จำกัด, ๒๕๕๖.
- ติน ปรัชญพฤทธิ์. “ภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วม”. ใน **เอกสารการสอนชุดวิชาพฤติกรรมมนุษยนิยมในองค์การ, หน่วยที่ ๒**. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๓.
- _____. **ภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วม**. ใน **เอกสารการสอนชุดวิชาพฤติกรรมมนุษยนิยมในองค์กร**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๘.
- _____. **หลักการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙.
- ทวีศักดิ์ นพเกษร. **ต้นแบบร่างวิฤตสังคมไทย ๒๕๔๐ กับบทบาทวิทยาการกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อจัดเวทีประชาคม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนาการฝึกหัดครู สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, ๒๕๔๑.
- ทองหล่อ เดชไทย. **หน่วยที่ ๑ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสาธารณสุข**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๕.
- ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ. **วิทยาการการบริหารสำหรับนักบริหารมืออาชีพ**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

- ธนากร สังเขป. **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- ธีระวุฒิ บุญยโสภณ และ วีระพงษ์ เฉลิมจิระรัตน์. **พื้นฐานการบริหารงานอุตสาหกรรม**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า, ๒๕๕๔.
- ธีระพงษ์ แก้วหาวงค์. **กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งประชาคม**. ขอนแก่น: คลังนานาธรรม, ๒๕๕๔.
- นภาพรณ หะวานนท์ และคนอื่นๆ. **ดัชนีความเข้มแข็งของชุมชน: ความกลมกลืนระหว่างทฤษฎีฐานรากกับข้อมูลเชิงประจักษ์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, ๒๕๕๐.
- นพพงษ์ บุญจิตราดุล. **หลักการบริหารการศึกษาทั่วไป**. กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. **การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิคและกรณีตัวอย่าง**. กรุงเทพมหานคร: 598 Print, ๒๕๕๖.
- นฤมล นิราทร. “การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณาบางประการ”. ใน **โครงการระหว่างประเทศว่าด้วยการขจัดปัญหาการใช้แรงงานเด็ก**. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๔๓.
- นำชัย ทนุผล. **หลักการและยุทธวิธีการพัฒนาชุมชน**. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้, ๒๕๓๑.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. **เชิงอรรถสังคมในสายตานักวิเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๒.
- ปกรณ ปรียากร. “ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา”. ใน **เอกสารการสอนชุดวิชาการบริหารการพัฒนาชนบท หน่วยที่ ๑-๖**. หน้า ๑-๗๓. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๘.
- ประเวศ วะสี. **ประชาคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: มติชน, ๒๕๕๑.
- _____. **ประชาคมตำบล ยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง ศิลธรรม และสุขภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์เนศ พรินต์ติ้ง เซ็นเตอร์, ๒๕๕๑.
- _____. **ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคน ศักยภาพแห่งความสร้างสรรค์**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอบ้าน, ๒๕๕๐.
- _____. **เศรษฐกิจพอเพียงและประชาคม แนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์หมอบ้าน, ๒๕๕๒.
- ปราชญา กล้าผจญ และสมศักดิ์ คงเที่ยง. **หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: บทวิชาการพิมพ์, ๒๕๕๕.

- ปรีชา วงศ์ทิพย์. **การพัฒนาชุมชนประยุกต์ : แนวคิดและการบูรณาการ**. พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอุ้น) บรรณาธิการ. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพมหานคร: สถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), ๒๕๕๕.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. “ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน”. ใน **เอกสารประกอบการศึกษา วิชา สค. ๖๕๑ ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๖.
- พนัส หันนาคินทร์. **ประสบการณ์ในงานบริหารบุคลากร**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- พระบรมราชาวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันพฤหัสบดีที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๑๗.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิถีการบริหาร**. พิมพ์พิเศษ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๔.
- _____. **การศึกษาเครื่องมือที่ยังต้องพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๑.
- _____. **พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย**. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๕.
- _____. **นิติศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๕.
- _____. **ธรรมบุญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑๒ อนุสรณ์งานบำเพ็ญกุศลครบ ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน พลโทวศิน อิศรางกูร ณ อยุธยา ม.ว.ม., ป.ช., ป.ม.. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๔.
- _____. **พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙.
- พระพุทฺธโฆสเถระ. **วิสุทธิมคคสส นาม ปกรณวิเสสสส ปฐโม ภาค**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- พระมหาบุญเลิศ อินทปถโญ. **การบริหารการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

- พระมหาอุทตนา นรเชฏโฐ ป.ธ.๙, ดร. **หลักการพึ่งตนเองในพระพุทธศาสนากับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ.** พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๗.
- พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอู่). **เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ.** ปาฐกถา วลัยเสถียร บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), ๒๕๕๗.
- _____ **นวัตกรรมการเรียนรู้: คน ชุมชน และการพัฒนา.** กรุงเทพมหานคร: พิสิษฐ์ไทย ออฟเซต, ๒๕๕๘.
- พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต). **ทางสายกลางของการศึกษาไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๐.
- พระราชวรมณี (พล อากาศโร ป.ธ. ๙, Ph.D.). **มหาพาเรียนอังกฤษ.** พิมพ์ครั้งที่ ๗ พิมพ์เป็นบรรณาธิการในงานแสดงมุทิตาจิต แต่พระศรีสิทธิมนี (พล อากาศโร ป.ธ. ๙, Ph.D.) ในวโรกาสเลื่อนสมณศักดิ์ เป็น “พระราชวรมณี”. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๓.
- พระครูวิสุทธาจารย์นันทคุณ สุรศักดิ์ วิสุทธาจาโร. **การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา.** ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต การจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และจำลอง สารพัตน์. **พจนานุกรม บาลี-ไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๕๕.
- พัชรี สีโรรส และคณะ. **การมีส่วนร่วมของประชาชน.** กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖.
- พันธ์ี ป. หลงสมบุญ. **พจนานุกรม มคอ-ไทย.** พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: วัดมหาธาตุฯ และวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ, ๒๕๔๐.
- เพ็ญแข ประจันปัจฉนิก. **พื้นฐานทางสังคมวิทยาของการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๘.
- ไพรัตน์ เดชะรินทร์. **การบริหารงานพัฒนาชนบท.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๔.
- มานพ เมฆประยูรทอง. **สหประชาชาติ: สันติภาพกับการพัฒนา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เทคนิค, ๒๕๓๘.
- มิ่งสรรพ ขาวสะอาด. **กตिका เครื่องมือ และการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม.** กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศ, ๒๕๓๘.

- นภาพกรณ์ หะวานนท์ และคนอื่นๆ. **ดัชนีความเข้มแข็งของชุมชน: ความกลมกลืนระหว่างทฤษฎีฐานรากกับข้อมูลเชิงประจักษ์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, ๒๕๕๐.
- รัชนิกร เศรษฐ์. **สังคมวิทยาชนบท**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๘.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.
- _____. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๕๖.
- วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวัน. “หน่วยที่ ๑ พัฒนาการและสภาพปัญหาของชนบทไทย”. ใน **เอกสารการสอนชุดวิชาปัญหาการพัฒนาชนบทไทย**. หน่วยที่ ๑- ๗. พิมพ์ครั้งที่ ๖. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๙.
- วันชัย วัฒนศัพท์. **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สันติวิธี เพื่อพัฒนาประชาธิปไตย สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๓.
- วิฑูรย์ สิมะโชคดี. **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: เนตรนิมิตการพิมพ์, ๒๕๔๕.
- วินัย วีระพัฒนานนท์. **มนุษย์ สิ่งแวดล้อม และการพัฒนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๓๘.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. **การบริหารจัดการและการบริหารการพัฒนาขององค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๔๘.
- วิโรจน์ สารรัตนะ. **การบริหารหลักการทฤษฎีและประเด็นการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๕.
- ศจี อนันต์นพคุณ. **กลวิธีการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ**. สงขลา: ชลบุตรกราฟฟิค, ๒๕๔๒.
- ศิริ ถิอาสนา. **เทคนิคการจัดการคุณภาพแนวใหม่ : แนวคิด หลักการสู่การบริหารจัดการ คุณภาพการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. มหาสารคาม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาสารคาม, ๒๕๕๗.
- ศรายุทธ์ บุรณ์เจริญ, จำนง หนูนิล และพัฒน์สุดา สอนชื่อ. **หนังสือเรียนสาระกับทักษะการดำเนินชีวิต รายวิชา เศรษฐกิจพอเพียง (ทช ๒๑๐๐๑) ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ฉบับปรับปรุง ๒๕๕๔**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๔.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. **พัฒนาการทางสังคม-วัฒนธรรมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๕๔.
- ศุภชัย เจริญวงศ์. **ถอดรหัสการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา, ๒๕๔๔.

- สนธยา พลศรี. **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โอเดียน สโตร์, ๒๕๔๗.
- สาคร สุขศรีวงศ์. **การจัดการ : จากมุมมองนักบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : จีพีไอ เบอร์พริ้นท์, ๒๕๕๐.
- สมคิด บางโม. **การเป็นผู้ประกอบการ Entrepreneurship**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: เอส เค บুকส์, ๒๕๕๓.
- สมพงษ์ เกษมสิน. **การบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๔๒.
- สมพร เทพสิทธิธา. **การพัฒนาแบบยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยใน พระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๖.
- สมพร แสงชัย. **สิ่งแวดล้อม: อุดมการณ์ การเมือง และการพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: โครงการบัณฑิตศึกษาการจัดการสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๕.
- สมยศ พุ่มหว่า. **สังคมชนบทกับการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๓๔.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. **สังคมวิทยาชนบท: แนวคิดทางทฤษฎีและแนวโน้มในสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: เอ็กซ์เปอร์เน็ท, ๒๕๕๐.
- _____ . **สังคมวิทยาชุมชน: หลักการศึกษา วิเคราะห์ และปฏิบัติงานชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๖.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระพรหมราชูปถัมภ์. **กฤษฎาสอนน้อง**. จัดพิมพ์โดยกระทรวงศึกษาธิการ. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๓.
- สมยศ พุ่มหว่า. **สังคมชนบทกับการพัฒนา**. สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๓๔.
- สรรเสริญ วงศ์ชะอุ่ม. **การวางแผนพัฒนาประเทศ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. นนทบุรี: บริษัท ศูนย์การพิมพ์ เพชรรุ่ง จำกัด, ๒๕๕๔.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **การพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕.
- _____ . **การพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖.
- _____ . **การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: หจก. เอมีเทรดดิ้ง, ๒๕๔๑.
- _____ . **การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: หจก. เอมีเทรดดิ้ง, ๒๕๔๒.
- _____ . **ทฤษฎีสังคมวิทยา: เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- _____ . **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

- สัญญา สัญญาวิวัฒน์ และชาย สัญญาวิวัฒน์. **การบริหารจัดการแนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- สันติสุข โสภณศิริ บรรณาธิการ. **เค้าโครงเศรษฐกิจหลวงประดิษฐ์มนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์)**. กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดทำสื่อเผยแพร่เกียรติคุณนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบาลรัฐอาวุโส, ๒๕๔๒.
- สานิตย์ บุญชู. **ความรู้ทั่วไปในการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.
- สำนักงาน กปร. **๖๐ ปี ครองราชย์ ประโยชน์สุข ประชาราษฎร์, เศรษฐกิจพอเพียง ปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: กปร., ๒๕๕๐.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **จากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เพชรรุ่งการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๑.
- _____ . **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่เก้า พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔.
- _____ . **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานรัฐมนตรี, ๒๕๕๔.
- _____ . **เรียนรู้หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: คณะทำงานจัดทำหนังสือเรียนรู้หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, ๒๕๕๔.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐**. กรุงเทพมหานคร: สำนักการพิมพ์, ๒๕๕๐.
- สิรภาพ เหล่าลาภะ. **พุทธศาสตร์การเมือง**. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๕.
- สุปรีชา กมลาสน์. **กลยุทธ์การบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๔๕.
- สุรพล สุยะพรหม และคณะ. **พื้นฐานทางการจัดการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- สุเทพ สุนทรเกษม. **ทฤษฎีสังคมวิทยาร่วมสมัย**. เชียงใหม่: บริษัท สำนักพิมพ์ โกลบอลวิชั่น จำกัด, ๒๕๔๐.
- _____ . **ทฤษฎีสังคมวิทยาร่วมสมัย: พื้นฐานแนวความคิดทฤษฎีทางสังคมวิทยาและวัฒนธรรม**. เชียงใหม่: โกลบอลวิชั่น, ๒๕๔๐.
- เสรี พงศ์พิศ. **๑๐๐ ร้อยคำที่ควรรู้**. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๔๗.
- หลวงเทพดรณานุกิษฐ์ (ทวี ธรรมธัช ป. ๙). **ธาตุบัพพีปิกา (หรือพจนานุกรม บาลี-ไทย)**. ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

อคิน รพีพัฒน์. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย.

กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, ๒๕๒๗.

อนุชาติ พวงสำลี และวีรบูรณ์ วิสาทรสกุล. ประชาคม คำความคิด และความหมาย. กรุงเทพมหานคร:

สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๕๔๑.

อัมพร อารังลักษณ์. องค์การ: ทฤษฎี โครงสร้าง และการออกแบบ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖.

อำภา จันทราภาศ. ทูตทางสังคมที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน. เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓.

อินสอน บัวเขียว. สาระสำคัญการบริหารงานชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พิราบ, ๒๕๔๖.

(๒) บทความในวารสาร:

กิริติ กมลประเทืองกร. “หลักพุทธธรรมเพื่อการบริหารงาน”, **พุทธจักร**. ปีที่ ๖๙ ฉบับที่ ๒ (กุมภาพันธ์

๒๕๕๘) : ๒๖.

ชำนาญ วัฒนศิริ. “ความเข้มแข็งของชุมชนและประชาคม”, **วารสารพัฒนาชุมชน**. ปีที่ ๓๙ ฉบับที่ ๑

(มกราคม ๒๕๕๓) : ๒๔.

ทวีศักดิ์ ตั้งปฐมวงศ์. “การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕” : การปฏิวัติที่ถุกนิยามใหม่ The

Changing of the ruling in ๑๙๓๒ : The new definition revolution, **วารสาร**

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ปีที่ ๓๑ ฉบับที่ ๓ พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๕๕

พระครูวิเทศพรหมคุณ. “ทฤษฎีผู้นำที่พึงจะเป็นและการบริหารในองค์กร”, **พุทธจักร**. ปีที่ ๖๕ ฉบับที่ ๓

(มีนาคม ๒๕๕๔) : ๑๗.

พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย”, **วารสารพัฒนาศึกษา**.

ฉบับพิเศษ (๒๕๕๓) : ๒-๔.

พิมพ์วัลย์ ปรีดาสวัสดิ์ และวาทีณี บุญชะลิกษ์. “การศึกษาแนววิเคราะห์เครือข่ายทางสังคม”, ใน **รวม**

บทความการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม

มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๑ : ๔๘.

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์. “การมีส่วนร่วมของประชาชน”, **วารสารพัฒนาชุมชน**. ฉบับที่ ๒๗ (๒๕๓๑) : ๒๘.

วันชัย ทรงเมตตา. “พุทธศาสนากับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง”, **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**. ปีที่ ๖

ฉบับที่ ๒ (เมษายน-ธันวาคม ๒๕๕๓) : ๓๙.

สุเมธ ตันติเวชกุล. “ชีวิตพอเพียง”, **พุทธธรรม**. ปีที่ ๕๙ ฉบับที่ ๓๓๘ (ตุลาคม ๒๕๕๔) : ๒๒-๒๔.

อภิชาติ ไจอารีย์ “กระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา

การจัดการป่าชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี”. **วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับ**

ภาษาไทย สาขาสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปะ. ปีที่ ๓๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๙).

อัยรวี วีระพันธ์พงศ์. “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพึ่งตนเองของชุมชน:กรณีศึกษาชุมชนคลองลัดมะยม เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร”. วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์. มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์. (๒๕๕๗): บทคัดย่อ.

อุสมาน หวังสนิ และบุษบง ชัยเจริญวัฒน์. “แนวทางและกระบวนการจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา”, ใน รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการ (Proceedings) การประชุมวิชาการและการนำเสนอผลงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิตศึกษา ครั้งที่ ๓. รวบรวมจัดพิมพ์โดย คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕ : ๑๒๙๙.

(๓) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์:

จิราภรณ์ รักษา. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การดำเนินงานเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง: ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านป่าเพิ่ม ตำบลสะอาดสมบูรณ์ อำเภอมือง จังหวัดร้อยเอ็ด”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

ธิดาฤทธิ หมั่นมี. “การสร้างความผูกพันต่อองค์กรของพนักงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

นวกานต์ แห่งทอง. “ทุนทางสังคมกับการจัดการชุมชน: กรณีศึกษาตำบลเหมืองใหม่ อำเภอมัวพวา จังหวัดสมุทรสงคราม”. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต. สาขาวิชารัฐศาสตร์: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔.

บรรยวีสต์ ฝางคำ และนฤมล ดวงแสง. “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัวและชุมชนตามนโยบายการป้องกันปัญหาสารเสพติดของจังหวัดอุบลราชธานี”. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

บำรุง สุขพรรณ และบัว พลรัมย์. “กลยุทธ์ความสำเร็จในการเผยแพร่ธรรมะที่แฝงอยู่ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระสังฆาธิการในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”. รายงานการวิจัย. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

- พรชัย กิตติชญาธร. “รูปแบบและการขับเคลื่อนการบริหารศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในการป้องกันยาเสพติด: ศึกษากรณีชุมชนธรรณีคำ แขวงโคกแฝด เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม**. คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๕.
- พระมหาจำลอง ปญญาวฑฒโก (เอกสะพัง) ศึกษาเรื่อง “การประยุกต์พุทธธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มสังฆะสมถกรรมวัดบ้านหนองโน ตำบลวังยาว อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- พันโท วีรพล แพทย์ประสิทธิ์. “การรับรู้บทบาทของกองทัพบกในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงตามโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเฉพาะพื้นที่ป่าดงนาทาม อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดอุบลราชธานี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์. “การใช้การสร้างตัวชี้วัดเพื่อวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียงโดยเปรียบเทียบกับพุทธเศรษฐศาสตร์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- มนูญ มุขประดิษฐ์. “การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- มะลิ วิมานโน. “การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายการปฏิบัติงานเพื่อปฏิรูประบบสุขภาพ ของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขตำบล จังหวัดสระบุรี”. **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๗.
- ยุทธนา ทาระบุตร. “ยุทธศาสตร์การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติระดับครัวเรือนในชุมชนภาคอีสานตอนใต้”. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์**. คณะรัฐศาสตร์: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๓.
- ยุพาพร รุปงาม. “การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงานประมาณในการปฏิรูประบบราชการ”. **ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๕.
- รัฐสถิภูย์ สุจริต. “การประยุกต์ใช้และเปรียบเทียบการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการราชการ ตำรวจชั้นประทวนตำรวจภูธรจังหวัดยโสธร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

- วรรณธรรม กาญจนสุวรรณ. “กระบวนการ การจัดการชุมชนเข้มแข็ง : รูปแบบ ปัจจัย และตัวชี้วัด”. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต** สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. คณะรัฐศาสตร์: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๓.
- วิทยา จันทร์แดง. “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน”. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต** สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๔.
- ยุทธนา ทาระบุตร. “ยุทธศาสตร์การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติระดับครัวเรือนในชุมชนภาคอีสานตอนใต้”. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต** สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. คณะรัฐศาสตร์: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๓.
- ศิริพร ใจสุข. “กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืนกรณีศึกษาชุมชนบ้านวังบ่อ ตำบลเหมืองแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒.
- สายยุทธ์ รัตวิสุทธิพันธ์. “หลักพุทธธรรมในการพึ่งตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง: ศึกษากลุ่มเกษตรกร บ้านหนองบัวดีหมี ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- สุทัทยา พลปลัฟ. “การนำเสนอแนวทางการพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต** สาขาวิชาพัฒนศึกษา. คณะครุศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ. “ความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำท้องถิ่นในการบริหารจัดการชุมชนกรณีศึกษา: ชุมชนตำบลบางเจ้าฉ่า อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต** สาขาวิชาสื่อสารมวลชน. คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘
- อมลัญญ์ ฉัตรตระกูล และสุรีย์พร ธรรมิกพงษ์. “การสร้างรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนแบบบูรณาการสู่ความพอเพียงและยั่งยืนของชุมชนบ้านป่าบาง ตำบลตะเบา อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์”. **รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์**. คณะเทคโนโลยีการเกษตร: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๑.
- อัยรวี วีระพันธ์พงศ์. “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพึ่งตนเองของชุมชน:กรณีศึกษาชุมชนคลองลัดมะยม เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร”. **รายงานการวิจัย**. วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์, ๒๕๕๗

(๔) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่:

พระครูปลัดสุรัสวดี สิริปัญโญ. “ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม”. ใน เอกสารประกอบการเรียน-
การสอน วิชา ๖๑๕ ๒๐๙ สัมมนาการพัฒนาสังคม หลักสูตรพุทธศาสตร
มหาบัณฑิต. สาขาวิชาการพัฒนาสังคม : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๖. (อัดสำเนา)

คณะทำงานจัดทำแผนชุมชนบ้านโคกเมือง (หมู่ที่ ๙). “ข้อมูลทั่วไปบ้านโคกเมือง หมู่ที่ ๙ ตำบล
จระเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์”. ใน เอกสารแผนพัฒนาหมู่บ้าน
ประจำปี ๒๕๕๙ บ้านโคกเมือง หมู่ที่ ๙ ตำบลจระเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัด
บุรีรัมย์. (อัดสำเนา)

คณะกรรมการหมู่บ้านโคกสะอาด. “ข้อมูลทั่วไปบ้านโคกสะอาด หมู่ที่ ๒, ๗, และ ๙ ตำบลคูตัน
อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์”. ใน เอกสารแผนชุมชน ประจำปี ๒๕๕๙ บ้านโคก
สะอาด หมู่ที่ ๒, ๗, และ ๙ ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์. (อัดสำเนา)

คณะกรรมการหมู่บ้านหนองกอง. “ข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้านหนองกอง หมู่ที่ ๓ ตำบลโดด อำเภอโพธิ์
ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ”. ใน เอกสารประกอบการคัดสรรหมู่บ้านเศรษฐกิจ
พอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” และกิจกรรมพัฒนาชุมชนดีเด่นระดับจังหวัด ประจำปี
๒๕๕๙ บ้านหนองกองหมู่ที่ ๓ ตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ.
(อัดสำเนา)

คณะกรรมการหมู่บ้านโคกเมือง. “ธรรมนูญหมู่บ้านสันติสุข ๙ ดี คัมภีร์สร้างอนาคตที่ดีให้ลูกหลาน”
หรือ “ธรรมนูญหมู่บ้าน/ชุมชนเมือง ๙ ดี” บ้านโคกเมือง หมู่ที่ ๙ ตำบลจระเข้มาก
อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์”. ฉบับปี พ.ศ. ๒๕๕๗. (หนังสือเอกสารอัดสำเนา)

สายันต์ ไพรัชญกิจ. “เรื่องของชุมชน community”. ใน เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องชุมชน
ภาควิชาการพัฒนาชุมชน. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
๒๕๕๓. (อัดสำเนา)

(๕) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

ไทยตำบล ดอท คอม. ข้อมูลตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง นครราชสีมา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:
<http://www.thaitambon.com/tambon/301602> [๑๘ ก.พ. ๒๕๕๙].

นพดล เหล่าก่อ. ชุมชนเข้มแข็งทางเลือกใหม่ของการพัฒนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา,
<https://www.gotoknow.org/posts/32079> [๒๘ ธ.ค. ๒๕๕๙].

(๖) สัมภาษณ์:

สัมภาษณ์ พระมหาวิฑูริย์ วชิรเมธี, ป.ธ.๙, ผู้อำนวยการสถาบันวิมุตตยาลัย (Vimuttayalaya Institute) ศูนย์วิปัสสนาสากลไร่เชิงเทียนวัน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย, ๘ ตุลาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระสุบิน ปณีโต, เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาศาสนาภูมิปัญญาชาวบ้าน (คุณภาพชีวิต) พุทธศักราช ๒๕๔๐ และผู้ก่อตั้งกลุ่มสัจจะ สะสมทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต, ๑๘ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายกลิน นวลโคกสูง, พัฒนาการจังหวัดนครราชสีมา, ๒๐ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายธนา พิพิธกุล, พัฒนาการอำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายปรีชา พรหมบุตร, พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์, ๒๓ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์แก้ว, พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นางสาวกาญจนา ลิขสิทธิ์, นักวิชาการพัฒนาชุมชน ชำนาญการ (ผู้ให้ข้อมูลแทนนางสุพัชรา แสงทอง, พัฒนาการจังหวัดสุรินทร์), ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นางสาวอารีรัตน์ หอมเนียม, พัฒนาการอำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี, พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายกณภัทร์ สมศรี, พัฒนาการอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายวิวัฒน์ ปัดตาละคะ, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายเจริญ วันไธสง, กำนันตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๗ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายสุรชัย พันธุ์รัตน์, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายคำพา แก้วนะรา, ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านทับสวาย และประชาชนชาวบ้านด้านการบริหารจัดการกองทุนชุมชน หมู่ที่ ๑ ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายประเทือง พาโคกทม (ข้าราชการบำนาญ), ประธานกลุ่มฅาปนกิจสงเคราะห์หมู่บ้านทับสวาย หมู่ที่ ๑ และประชาชนชาวบ้านด้านโครงการเศรษฐกิจพอเพียง หมู่ที่ ๑ ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา, ๖ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายไพฑูรย์ บาลโสง, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายมานพ ต่างประโคน, กำนันตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ลอยประโคน, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นางพนิดา เขียวรัมย์, ประธานคณะกรรมการด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์, ๔ กันยายน, ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายประจำ เป็นตามวา, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายพันธ์ ช้อนกลืน, กำนันตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๒ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายวรมธ กันสุมาโล, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๑ กันยายน, ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นางสมจิต โสระถาวร, ปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๑ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นางสาวสตี มั่นหมาย, ประธานกลุ่มสตรีทอผ้าไหม หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด และประธานกลุ่มสตรีทอผ้าไหมประจำตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๓ กันยายน, ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายรวม วงษ์ศรี, ปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์, ๑๓ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พันตำรวจโท เสนีย์ ธรรมนิยม, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายสมานชัย ไยดวง, กำนันตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายชาติชาย บุญผุย, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกอง ตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๙ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายนิคม ศรีวงษ์, ประธานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองกอง หมู่ที่ ๓ ตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นางสาวศุภธิดา ศรีชาร์ตัน, ปราชญ์ชาวบ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกอง ตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, ๑๐ กันยายน ๒๕๕๙.

(๗) สนนากลุ่มเฉพาะ :

สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ดร., ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตร
ดุขฎฐิบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ วังน้อย คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สนทนากลุ่มเฉพาะ พระปลัดระพีพิณ พุทธิสารโร, ดร., อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชา
การจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวินัยธร เอนก เตชวโร, อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ เลขานุการคณะ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สนทนากลุ่มเฉพาะ ศาสตราจารย์ ดร.กฤษ เพิ่มพันจิตต์, อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สนทนากลุ่มเฉพาะ รองศาสตราจารย์ ดร.วิชชุดา หุ่นวิไล, ผู้ทรงคุณวุฒิมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนัน
ทา, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สนทนากลุ่มเฉพาะ รองศาสตราจารย์ นางลักษณ วัฒนสิงหะ, อธิการบดีคณะรัฐประศาสนศาสตร์
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาวดี ทะไกรราช, ผู้อำนวยการโครงการมหาวิทยาลัยชีวิต
ประสานสาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.ไพศาล สุขปัญญา, ผู้ตรวจราชการกรม กรมการพัฒนาชุมชน,
๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สนทนากลุ่มเฉพาะ อาจารย์ ดร.เรียงดาว ทวะชาลี, ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สนทนากลุ่มเฉพาะ อาจารย์ ดร.บุษกร วัฒนบุตร, เลขานุการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา คณะ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สนทนากลุ่มเฉพาะ อาจารย์ ดร.นิเทศ สนั่นนารี, รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ฝ่ายวิชาการ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สนทนากลุ่มเฉพาะ อาจารย์ ดร.พงศ์พัฒน์ จิตตานุรักษ์, อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชา
รัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖
กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๒. ภาษาอังกฤษ:

(I) Books:

- Auguste, Comte. "The Enlightenment and the Founding of Sociology in France", In **Sociological Theory**, George, Ritzer, 2nd ed. New York: University of Maryland, n.d.
- Brownell, Baker. **The human community: Its philosophy and practice for the time of crisis**. New York: Harper & Row, 1950.
- C. Fonchingong & L. Fonjong, "The Concept of Self-Reliance in Community Disruption Initiatives in the Cameroon Grassfields", **Geo Journal**, 57 (1): 2.
- Cambridge University. **Cambridge advanced learner's dictionary**. Cambridge: Cambridge University, 2003.
- Chang, Chi-Wen. **Rural Asia Marches Forward: Focus on Agricultural & Rural Development**. Philippines: University of Philipins, 1969.
- Chapman, E.N. **Supervisor Survival Kit**. 2nd ed. California: Science Research Associates Inc., 1995.
- Corson, Walter H. (Edited). **The Global Ecology Handbook**. Boston: Beacon Press, 1990.
- Douglah, M. **Some Perspective on The Phenomenon of Participation**. Adult Education Journal, 1970.
- Drucker, P. F. **Management**. London: Heinemann Professional, 1982.
- Dunham, Arthur. **Community Welfare Organization**. New York: Thomas Y. Crowell Company, 1958.
- Ewert, D. Merrill. **Adult education and international development**. In Sharan B. Merriam and Phyllis M. Cunningham (Eds.) **Handbook of Adult and continuing Education**. San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1991.
- George, Ritzer. **Contemporary Sociological Theory**. 3rd ed. New York: McGraw-Hill, 1992.
- Holt, D.H. **Management principles and practices**. New Jersey: Prentice-Hall, 1993.
- Homan, Mark S. **Promoting Community Change**. Book/Cole Publishing Company Pacific Gove California, USA., 1994.
- Homans, G. **Social Behaviors**. New York: Harcourt Brace and World, 1967.

- Hornby, A. S. **Oxford Advanced Learner's Dictionary**. Seventh edition. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Irwin, Sanders. **The Community: An introduction to a social system**. New York: The Ronald Press, 1958.
- Kemm, John & Close, Ann. **Health Promotion: Theory and Practice**. London: Macmillan, 1995.
- Kenny, Susan. **Developing Communities for the future**. Australia: Kin Keong Printing Co. Ltd, 1999.
- Koontz, Harold and Wehrich, Heing. **Management**. Singapore: Mc Graw-Hill Book Company, 1998.
- Marin, Alexandra and Wellman, Barry. **Social Network Analysis and Introduction**. London: Sage, 2010.
- Midgley, J.A., Hardiman, M. and Narine, D. **Community Participation, Social Development and The State**. New York: Methuen, 1986.
- Miles, M.B. & Huberman, A.M. **Qualitative data analysis: An expand source book**. 2nd ed. Thousand Oaks: 1994.
- Norton, A. "International handbook of local and regional government", **In a comparative analysis of advanced democracies**, Birmingham: Elgar, 1994.
- Olsen, Marvin E. **The process of social organization**. New Delhi: Oxford & IBH Publishing, 1968.
- Ouchi, William G. **Organization and Management**. Eaglewood Cliffs: Prentice Hill, 1971.
- Oxford University. **Oxford Advance Learner's Dictionary of Current English**. Fourth Edition, Oxford. Oxford University, press, First Edition for Thailand, 1994.
- Popenoe, David. **Sociology**. 6th ed. U.S.A.: Prentice-Hall, 1986.
- Preston, P.W. **Theory of Development**. London: Routledge and Kegan Paul, 1982.
- Price, Alan. **Human Resource Management**. In A Business Context, 2nd ed. London: Thomson Learning, 2004.
- Pugh, Derek. **Writers on Organizations**. Beverly Hills, California: Sage, 1985.
- Reeder William, W. **Some Aspects of the Information Social Participation of Form Families in New York State**. New York: Cornell University, 1978.

- _____. **Some Aspects of The Information Social Participation of Form Families in New York State Cornell University.** Unpublished: Dissertation, 1974.
- Richardson, Douglas B. **Networking.** New York: John Wiley & Sons, 1994.
- Robert King, Merton. **International Encyclopedia of the Social Science.** New York: Mac-millan, 1991.
- Rostow, W.W. **The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto.** Cambridge: Cambridge University Press, 1960. Chapter 2. "The Five Stages of Growth-A Summary".
- Sautoy, Peter Du. **The Organization of A Community Development.** London: Oxford University Press, 1962.
- Scriven, Angela & Orme. **Health Promotion: Professional Perspectives.** London: Macmillan, 1996.
- Susan, Kenny. **Developing Communities for the future.** Australia: Kin Keong Printing Co. Ltd, 1999.
- Taylor, Fredrick W. **Scientific Management.** New York: Harper & Row, 1947.
- Terence, R. Mitchell and James, R. Larson, Jr. **People in organizations: An introduction to organizational behavior.** (3rd ed.). Singapore: McGraw-Hill, 1973.
- United Nations. **Department of International Economic and Social Affairs.** Popular Articulation as A Strategy for Promoting Community Level Action and National Development Report of The Meeting of The Idaho Group of Experts, Held at UN. P. 5. New York: United Nations, 1981.
- United Nations. Social service. **Rural Community organization.** New York: United Nations Bureau of Social Affairs, 1955.
- Wagner, J.A. & Hollenbeck, J.R. **Management of organization behavior.** New Jersey: Prentice-Hall, 1995.
- Whang In Joung. **Management of Rural Change in Korea: The Samuel Undoing.** Seoul: Seoul National University Press, 1981.

(II) Articles:

- Chiras, D.D. "Action for Sustainable", In **Future Environment Science**. U.S.A.: The Benjamin Cumming Publishing Company, Inc, 1991.
- Fonchingong, C. & Fonjong, L. "The Concept of Self-Reliance in Community Disruption Initiatives in the Cameroon Grassfields", **Geo Journal**. 57 (1): 2.
- Macmillan, Thomas T. "The Delphi Technique", **Paper Presented at the annual meeting of the California Junior Colleges Associations Committee on Research and Development**. Monterey, California, (May 1971): 3-5.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายชื่อและหนังสือขอความอนุเคราะห์
ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

๑. อาจารย์ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ดร.
ตำแหน่งผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. อาจารย์ พระมหาสม กลยาโณ, ดร.
ตำแหน่งอาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓. อาจารย์ พระปลัดระพีณ พุทธิสาร, ดร.
ตำแหน่งอาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. อาจารย์ ดร.บัว พลรัมย์
ตำแหน่งอาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕. อาจารย์ ดร.รัฐพล เย็นใจมา
ตำแหน่งอาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๑๓

วันที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา,ดร.

ด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญ พิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระมหาบุญเลิศ อินทปัญญา, รศ.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุธาราม)

ตรวจเครื่องมือเรียบร้อยแล้ว

(พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา,ดร.)

3 ก.ค. ๕๙

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ

โทรติดต่อ.๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๑๓

วันที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน พระมหาสม กลยาโณ,ดร.

ด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคฺควณฺโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญ พิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระมหาบุญเลิศ อินทปโล, รศ.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุदारาม)

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต ฉายา อคฺควณฺโณ
โทรติดต่อก่อน ๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

พระมหาภูษิต
๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๑๓

วันที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน พระปลัดระพี นพฐิติสาโร,ดร.

ด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคฺควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญ พิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระมหาภูษิต อินทปณฺโณ, รศ.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุธาราม)

๑๓๗๖๕๕
พระปลัดระพี นพฐิติสาโร
15/7/59

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต ฉายา อคฺควณโณ
โทรติดต่อก.๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๑๓

วันที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร อาจารย์ ดร.บัว พลรัมย์

ด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคฺควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเจริญพรเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระมหาบุญเลิศ อินทปญฺโญ, รศ.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุदारาม)

๑. ตรวจแก้ไขแล้วส่งคืนให้ไม่ผิดไม่เิน ข้อคิดเห็นควรพิจารณาได้

๕ กค. ๕๙

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต ฉายา อคฺควณโณ

โทรติดต่อก่อน ๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๑๓

วันที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร อาจารย์ ดร.รัฐพล เย็นใจมา

ด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ รหัสประจำตัวนิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเจริญพรเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระมหาบุญเลิศ อินทปณโณ, รศ.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุदारาม)

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ

โทรศัพท์ติดต่อ.๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

อ.รัฐพล เย็นใจมา
๒๙ มิ.ย. ๕๙

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๒๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์
 ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมาศตวรรษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์
 เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
 อัญญา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 เรียน พระมหาภูษิต วชิรเมธี ป.ธ.๙ ผู้อำนวยการสถาบันวิมุตตยาลัย ศูนย์วิปัสสนาสากล
 สิ่งที่มาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ รหัสประจำตัวหนังสือ ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ หนังสือหลักสูตร
 พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้
 ทำการศึกษาวจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
 การศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีควมจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
 ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
 ซึ่งจะเป็ประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
 ด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอสงวนสิทธิ์ในข้อมูล
 ๒๕/๑๐/๕๙

เรียนมาด้วยความเคารพ

(พระมหาบุญเลิศ อินทปณโณ, รศ.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุธรรม)

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต อคควณโณ
 โทรศัพท์ ๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

๒๕/๑๐/๕๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๒๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
 ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุदारาม แขวงบางขุนนนท์
 เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
 อยูธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 เรียน พระสุบิน ปณีโต เจ้าอาวาสวัดไร่ล่อม
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตร
 พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
 ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
 การศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีควมจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
 ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
 ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
 ด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความเคารพ

(พระมหาบุญเลิศ อินทปญโย, รศ.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุदारาม)ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต อคควณโณ
 โทรติดต่อ.๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

๑๓ มิถุนายน ๒๕๕๙
 พระสุบิน ปณีโต
 (พระสุบิน ปณีโต)
 ๑๓ ก.ย. ๕๙

๑๖๓๖

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดนครราชสีมา
รับที่ ๕๓๕๕
วันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๕๙

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญา
 ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
 เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
 อยูธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

ที่ ศร ๖๑๐๕.๒/๑๒๐๖

๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 เจริญพร นายกลิน นวลโคกสูง พัฒนาการจังหวัดนครราชสีมา
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตร
 พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา ศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
 ของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีคามจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
 เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา ศาสนศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
 ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

รับม. พัฒนาการจังหวัดนครราชสีมา
 - อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 สัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์
 - อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

ขอเจริญพร

(พระมหาภูษิต อินทปญฺโญ,รศ.)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาปรัชญา ศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุดาราม)

(นางอัจฉรา เคียงวิมลรัตน์)
 หัวหน้ากลุ่มงานยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบงาน

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ
 โทรศัพท์ต่อ.๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙๓

(นายกลิน นวลโคกสูง)
 พัฒนาการจังหวัดนครราชสีมา
 ๒๐ ก.ย. ๕๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๒๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๓๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร พัฒนาการอำเภอห้วยแถลง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ รหัสประจำตัวนิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มี ความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรามาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทปณโย,รศ.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาปรัชญาศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุทธาราม)

ไว้ใจในศก ๒๐๒๕/๑๓๖๖:๖/๑๑

๐.๗๘๓๓ ๖๖๖๖๖๖

6 กันยายน ๒๕๕๙

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ

โทรศัพท์ต่อ ๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

- กลุ่มงานยุทธศาสตร์การศึกษาระดับอุดมศึกษา
- กลุ่มงานส่งเสริมการศึกษาระดับอุดมศึกษา
- กลุ่มงานสารสนเทศการศึกษาระดับอุดมศึกษา
- ฝ่ายอำนวยความสะดวก

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๒๐๖

สำนักงานพัฒนาระบบราชการจังหวัดบุรีรัมย์

รับเลขที่ ๖๑๑๘/๒๐๒๙

๒๕ ส.ค. ๒๕๕๙

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุตาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร นายปรีชา พรหมบุตร พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคฺควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตร พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออโนทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทปณฺโณ,รศ.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุตาราม)

โศภน อนุเมตตการกิจ (นพ)

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต ฉายา อคฺควณโณ

โทรติดต่อ.๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

๒๓ ส.ค. ๕๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๒๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยู่ตึก : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๖ ๓๑๕๔ ต่อ ๒๖๓๐, ๒๖๓๗, ๒๖๓๘

๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เจริญพร พัฒนาการอำเภอประโคนชัย
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๘ ชุด

นางประจักษ์มนต์ ชุมชนอำเภอบึงสามพัน
วันที่ ๑๕/๘/๕๙
๑๕/๘/๕๙

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๕๐๔๖ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ,รศ.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุดาราม)

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ
โทรติดต่o.๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

รับต้นแบบ
วันที่ ๑๕/๘/๕๙
JK

(นายทรงศักดิ์ พิมพ์บัว)
พัฒนาการอำเภอประโคนชัย
14 สิงหาคม ๒๕๕๙

ที่ บร ๐๓๑๙/๑๙๙

สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอประโคนชัย
ถนนโชคชัย-เดชอุดม บร ๓๑๑๔๐

๑๕ กันยายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์(วัดศรีสุदारาม)

อ้างถึง หนังสือศูนย์บัณฑิตศึกษา ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๒๐๖ ลงวันที่ ๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๙

ตามที่ศูนย์บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธและสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ภาควิชารัฐศาสตร์ ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน ตามวิถีพุทธ” เพื่อใช้ในการวิจัย นั้น

สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอประโคนชัย โดยนายทรงศักดิ์ พิมพ์เบา พัฒนาการอำเภอประโคนชัย ได้ดำเนินการให้สัมภาษณ์แก่นักศึกษาดังกล่าว เป็นที่เรียบร้อยแล้ว

จึงเรียนมาเพื่อทราบ

ขอแสดงความนับถือ

(นายทรงศักดิ์ พิมพ์เบา)
พัฒนาการอำเภอประโคนชัยสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ
โทร. ๐ ๔๔๖๗ ๑๔๔๐

“คนบุรีรัมย์ ครอบครัวยุติธรรม สายเลือดเดียวกัน ลูกหลานรัชกาลที่ ๑”

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๒๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสหวิชาชีพศึกษาศาสตร์...
 ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียน ๒๒๕ ถนนวิภาวดีรังสิต แขวงจตุจักร เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
 อพฐยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๓๐
 โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสุรินทร์
 เลขที่ 4980
 วันที่ ๒๕/๑๑/๒๕๕๙

๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๙

ฝ่ายอำนวยการ
 กลุ่มงานส่งเสริมการพัฒนาชุมชน
 กลุ่มงานยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชน
 กลุ่มงานสารสนเทศการพัฒนาชุมชน
 รัับวันที่

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 เจริญพร นางสุพัตรา แสงทอง พัฒนาการจังหวัดสุรินทร์
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคฺคณฺโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตร
 พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
 ของการศึกษาดำตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีควมจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
 เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
 ขออนุโมทนาขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียน พัฒนาการจังหวัดสุรินทร์

- เพื่อโปรดทราบ
- เพื่อโปรดพิจารณา
 - เห็นชอบ
 - อนุมัติ
 - อนุญาต
 - ลงนาม

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทปณฺโณ,รศ.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุदारาม)

๑ กย. ๒๕๕๙

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต ฉายา อคฺคณฺโณ
 โทรติดต่อ.๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

ชด.ไพเชภ
 มอ.ไพฑูริย์ มก. สิริภมพล
 เมื่อก่อนเคยมี
 กวีบทกวีพด;

(นายชูศักดิ์ ยิ่งรุ่งโรจน์)

หัวหน้ากลุ่มงานสารสนเทศการพัฒนาชุมชน

(นางสุพัตรา แสงทอง)
พัฒนการจังหวัดสุรินทร์

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๒๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อุทยาน : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้บันทึกเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เจริญพร พัฒนาการอำเภอกาบเชิง
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอกาบเชิง
เลขที่รับ ๒๙๘/ร-๑ / ๕๙
วันที่ 30/๘/๕๙

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ" เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มี ความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขออโนไมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมหาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียน พัฒนาการอำเภอกาบเชิง

นิสิตจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ-
ราชวิทยาลัย ขอตามร่วมชื่อเก็บข้อมูลในกรณี
"การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน
ตามวิถีพุทธ" ตามแบบรอนตามที่แนบมา
- เพื่อโปรดพิจารณา

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทปณโย,รศ.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุทธาราม)

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ
โทรศัพท์ต่อ.๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

นาย
นาย
๓๐ ส.ค. ๕๙
๑๒ ส.ค. ๕๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๒๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุदारาม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยู่ตึก : ๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๕ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เจริญพร นายกานต์ ธงศรี พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคฺควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีคามจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขออโนไมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทปณฺโณ,รศ.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุदारาม)

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต ฉายา อคฺควณโณ
โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๔

- นาย
- ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๙
นายบุญเลิศ

(นาย กานต์ ธงศรี)
พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ 10.8.59

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๒๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ถยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังษีจันทน์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 เจริญพร พัฒนาการอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ รหัสประจำตัวหนังสือ ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตร
 พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
 ของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีคามจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
 เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
 ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทปโล,รศ.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุทธาราม)

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ
 โทรศัพท์ติดต่อ: ๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

นายกณภัทร สมศรี

พัฒนาการอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ

๕ กันยายน ๒๕๕๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๒๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนกน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๓๓๑๐๐

โทร: ๐๖ ๘๘๒ ๓๑๕๕ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุมัติคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 เจริญพร นายกองค้การบริหารส่วนตำบลทับสวาย
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคฺควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตร
 พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
 ของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีควมจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
 เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
 ขอนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

โศภิตา อภินันท์

(นายอภิรักษ์ มั่นคง)

๖ ก.ย. ๕๙

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทปญฺโญ, รศ.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุทธาราม)

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต ฉายา อคฺควณโณ
 โทรศัพท์ต่อ ๐๘๒-๑๘๘๓-๓๔๗๑๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๒๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
 ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุदारาม แขวงบางขุนนนท์
 เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
 อยูธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 เจริญพร กำนัน ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตร
 พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
 ของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขออนุญาต
 ขอความอนุเคราะห์ให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
 เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
 ขออภัยในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพามาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ

11-

(มจร/อธย วิศวะ)

๗ ๐ ๐ ๕ ๙

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทปณโย, ร.ศ.)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุदारาม)

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ
 โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๒๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 เจริญพร ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย
 สิ่งที่มาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตร
 พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
 ของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีคามจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
 เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
 ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรามาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทปณโย,รศ.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุทธาราม)

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ
 โทรติดต่อ ๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

ได้รับเอกสารมอบเอกสารเรียบร้อยแล้ว
 พระครูวิมล วัฒนวิจิตร

๗ ก. ย. ๒๕๕๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๒๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมาศศรั มหวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุตาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๖๒ ๓๓๕๔ ถึง ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 เจริญพร ประชาญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตร
 พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
 ของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
 เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาศาสนศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
 ขออโนทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

 (พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ)
 ๗ ก.ย ๕๙

ขอเจริญพร

(พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ, รศ.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาปรัชญาศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุตาราม)

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ

โทรศัพท์ติดต่อ: ๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๒๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 เจริญพร ประชาชนชาวบ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย
 สิ่งที่มาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคฺควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตร
 พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
 ของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มี ความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
 เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
 ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพามาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

7/11/59
 ๖๓๖๐๓๑๑๑๖

(นางประทีป พงษ์เดชะ)

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทปญฺโญ, รศ.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุธรรม)

6 ก.ย. 59

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต ฉายา อคฺควณโณ
 โทรศัพท์ ๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๒๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๕-๑๑๕๕ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุมัติคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เจริญพร นายกองค้การบริหารส่วนตำบลจรเข้มาก
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพามาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทปณโย, รศ.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุดาราม)

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ
โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

ได้ส่งเอกสารฉบับนี้ไปทางอีเมลเรียบร้อยแล้ว
ขอขอบคุณที่แจ้งให้ทราบด้วย

(พระมหาบุญเลิศ อินทปณโย, รศ.)
ขอขอบคุณที่แจ้งให้ทราบด้วย
16 ก.ย. ๕๙.

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๒๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๕ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 เจริญพร นายมานพ ต่างประโคน กำนัน ตำบลจรเข้มาก
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตร
 พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
 ของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีคามจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
 เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
 ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ได้ ๙ นิสิต อนุเคราะห์ให้แล้ว.

พท. ๑!

(พงษ์ภณัท คุ้มประโคน).

13 ก.ย. 59.

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทปณฺโณ, ร.ด.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุทธาราม)

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ

โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๒๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
 ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์
 เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
 อยูธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๓๐
 โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เจริญพร นายประสิทธิ์ ลอยประโคน ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตร
 พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
 ของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
 เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
 ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทปโล,รศ.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุทธาราม)

๗๕/๒๕๕๙
 ๒/๒๕๕๙

(นายประสิทธิ์ ลอยประโคน)

๑ กย ๒๕๕๙

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ
 โทรศัพท์ ๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๒๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 เจริญพร นางพนิดา เขียวรัมย์ ประชาชนชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตร
 พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
 ของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
 เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
 ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, รศ.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุทธาราม)

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ

โทรศัพท์ติดต่อ: ๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

๗๑๓/โพธิธรรมอนุสรณ์ธรรมกิจ
 ปณิธา
 (ชาบณณิต เจ็ดอรรถ)
 4/ก.อ./๕๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๒๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์
 ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์
 เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
 อยูธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 เจริญพร นายกองค้การบริหารส่วนตำบลคูคต
 สิ่งส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคฺควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตร
 พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
 ของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีควมจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
 เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
 ขออนุโมทนาขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทปญฺโณ,รศ.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์ (วัดศรีสุธาราม)

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต ฉายา อคฺควณโณ
 โทรศัพท์ ๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

ได้รับข้อมูลเรียบร้อยแล้ว
 ๑๒/๙/๕๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๒๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุदारาม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 เจริญพร กำนัน ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคฺควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตร
 พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
 ของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มี ความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
 เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
 ขออโนไมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทพลโณ, ร.ศ.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุदारาม)

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต ฉายา อคฺควณโณ
 โทรติดต่อก.๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

(นาย พันธ์ ช่อกลิ่น)

กำนันตำบลคูตัน

๑๒ ก.ย. ๕๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๒๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เจริญพร ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคฺควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทปณฺโณ,รศ.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุดาราม)

๑๑/๕๕๐๑๕๐๔๐๔๖

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต ฉายา อคฺควณโณ

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

๑๑/๕๕๐๑๕๐๔๐๔๖

๑๑/๕๕๐๑๕๐๔๐๔๖

11 ก.ย. 59

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๒๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์
ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : หมู่ ๓ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๖๐
โทร : ๐๖-๖๖๖-๐๑๑๑ ต่อ ๒๒๓๖, ๒๒๓๗, ๒๒๓๘

๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เจริญพร ปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรามาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอความอนุเคราะห์แล้ว

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทปณโณ, รศ.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุธาราม)

*ขอ สนิทใจ และขอเวลา
(นางสาววิไลรัตน์ มีนันท)*
*มีวิชาศึกษาค้นคว้าทางพระพุทธศาสนา
ที่วัดสุทัศน์*
๑๓ ก.ย. ๕๙

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ
โทรติดต่อก. ๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๒๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาพระศาสนศาสตร์
ภาควิชาปรัชญา ศณะสังฆศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อาณาเขต หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ลพบุรี
โทร : ๐๖-๓๖๒๖๒๕๕ ต่อ ๒๕๖๖, ๒๕๖๗, ๒๕๖๘

๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เจริญพร ปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด ตำบลคุดัน อำเภอกาบเชิง
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคฺควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาพระศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาด้านหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาพระศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวิจัยแล้ว

สมจิต ไส้ระภาวธ ขอเจริญพร

(นางสมจิต ไส้ระภาวธ)

11 ก.พ. 59

(พระมหาบุญเลิศ อินทปโย, รศ.)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญาพระศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุทธาราม)

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต ฉายา อคฺควณโณ
โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๗

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๒๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๗ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๓๑๑๓๐

โทร. ๐๒-๘๕๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 เจริญพร ประชาณัฐชาวบ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด ตำบลคูคต อำเภอกาบเชิง
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตร
 พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
 ของการศึกษาดมหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีคามจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
 เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
 ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเรียบร้อยแล้ว

รวม ๑๖๑๑๒
 (นายร่วม วงศ์ศิริ)

13 ก.ย. ๕-๙.

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทพลโณ,รศ.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุทธาราม)

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ

โทรศัพท์ต่อ ๐๘๒-๓๘๓-๓๔๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๒๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ชยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๙

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๓๓๐, ๒๓๓๗, ๒๓๓๘

๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร นายเทศมนตรีตำบลโคด

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาภูสิต ฉายา อคควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทปณฺโณ,รศ.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุทธาราม)

9/9/59

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูสิต ฉายา อคควณโณ

โทรศัพท์ต่อ.๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๒๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
 ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์
 เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
 อพยยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๗
 โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๕ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตออกนอกระบบให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร กำนันตำบลโตด

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตร
 พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
 ของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
 อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
 เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
 ขออัญมโทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ขอเจริญพร

กจ

(พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ, รศ.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุธรรม)

พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ
 10 ก.ย. 2559

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ
 โทรศัพท์ ๐๘๒-๑๘๓-๓๕๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๒๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๑๗
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๕ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการศึกษาวิจัย

เจริญพร ผู้ใหญ่บ้านหนองกอง หมู่ที่ ๓ ตำบลโคก

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาด้านหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขออนุญาต
ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขออโนทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

1/อธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร
ค.อ. ๒๒
(นายธวัชชัย มหะยง)
ผู้แทนบ้านหนองกอง
อ.บ.ค.โคก
อ.โพธิ์ศรีสุวรรณ
อ.ศรีสะเกษ

ขอเจริญพร

(พระมหาบุญเลิศ อินทพลโณ,รศ.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุทธาราม)

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๒๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุदारาม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร ๐๒๖-๘๘๒-๑๑๕๕ ต่อ ๒๒๓๐, ๒๒๓๗, ๒๒๓๘
๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เจริญพร ประธานศูนย์วิจัยพระพุทธศาสนาไทย อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมหาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอรับข้อมูลสัมภาษณ์

(พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ)

พระครูสุเมธีวิมลคุณานุรักษ์

ทพ.โพธิ์ศรีสุวรรณ

๑๐/๑/๕๙

ขอเจริญพร

(พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ, รศ.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญาศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุदारาม)

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ
โทรศัพท์ต่อ ๐๘๒-๑๘๓-๓๕๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๒๐๖

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลิ้นไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่ให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร นางสาวศุภธิดา ศรีชาร์ตน์ ประชาญ์ชาวบ้าน

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีเรื่องจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขออโนทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ,รศ.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ (วัดศรีสุทธาราม)

๒๕๕๙ สัมภาษณ์แล้ว
ศุภธิดา ศรีชาร์ตน์

10-9-59

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ

โทรศัพท์ต่อ ๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

ภาคผนวก ค

หนังสือขอความอนุเคราะห์สนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โทร.,โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๕๐

วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

นมัสการ พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา,ดร. ผอ.หลักสูตร พธ.ด. (รปศ. วังน้อย)

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคฺควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” ในวันอาทิตย์ที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต อคฺควณโณ

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

เข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ =

(พระครูสังฆรักษ์สังฆวิมล สิริโสภณ สักดี กิตติปัญญา,ดร.)

๒๒ ก.พ. ๖๐

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โทร., โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๕๐

วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

นมัสการ พระปลัดระพิน พุทธิสารโร,ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคฺควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” ในวันอาทิตย์ที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โซนบี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต อคฺควณโณ

โทรศัพท์ติดต่อ.๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๔

สมเด็จพระปลัดระพิน พุทธิสารโร
พระปลัดระพิน พุทธิสารโร
พระปลัดระพิน พุทธิสารโร ดร.
๒๖ / ๒.พ. ๒๕๖๐

บันทึกข้อความ

สำนักงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โทร., โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕๒/๕๐

วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

นมัสการ พระครูวินัยธรเอนก เตชวโร อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคฺควณโณ รหัสประจำตัวนิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” ในวันอาทิตย์ที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โซนบี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

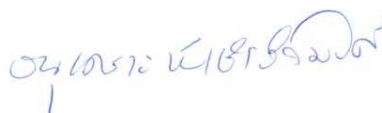
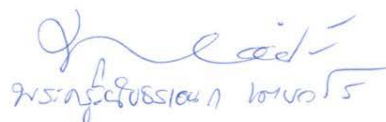
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต อคฺควณโณ

โทรติดต่อกับ ๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

ชช ก.พ. ๕๐

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โท.,โทรสสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๕๐

วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน ศาสตราจารย์ ดร.กฤษ เพิ่มทันจิตต์ อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” ในวันอาทิตย์ที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนบี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต อคควณโณ

โทรติดต่อกับ ๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

อ.สุรพล สุธะพรหม

๒๖/๐๒/๖๐

๒๖/๐๒/๖๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๑๙

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน รองศาสตราจารย์ ดร.วิษชุดา หนูวิไล ผู้ทรงคุณวุฒิมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ

๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระมหาภูสิต ฉายา อคฺคควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” ในวันอาทิตย์ที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โซนบี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ผู้ส่ง
ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
โทรติดต่อที่ ๐๘๖-๐๖๖-๐๖๖-๐๖๖

ขอแสดงความนับถือ

อิมพด ฟู่ออ (รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
๒๖ ก.พ. ๒๕๖๐ สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูสิต อคฺคควณโณ

โทรติดต่อ ๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๑๙

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
เรียน รองศาสตราจารย์นงลักษณ์ วัฒนสิงห์
อธิการบดีคณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระมหาภูสิต ฉายา อคควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้
มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเอง
อย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” ในวันอาทิตย์ที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ
ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โซนบี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย อำเภอรังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐ
ประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์
จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ใบแจ้งร่วมทวงสนทนากลุ่มเฉพาะ: ขอแสดงความนับถือ
เรื่องมอบหมายให้ดร.สุรพล สุขะพรหม
ผู้ช่วยอธิการบดี รังน้อย มจร. เป็นผู้ดำเนินการ
= 1. เริ่มแจ้งทวงสนทนา
2. นัดที่ ๓๐ กุมภาพันธ์ ๑๕.๐๐ น. (เพื่อ)
นางสาว นงลักษณ์ วัฒนสิงห์
(รองศาสตราจารย์ นงลักษณ์ วัฒนสิงห์)
๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
ผู้ประสานงาน: พระมหาภูสิต อคควณโณ
โทรศัพท์ต่อ.๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๑๙

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาวดี ทะไกรราช ผู้อำนวยการโครงการมหาวิทยาลัยชีวิต
ประธานสาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคฺควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์
พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้
มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเอง
อย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” ในวันอาทิตย์ที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ
ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย อำเภอรังนก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา
ประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์
จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต อคฺควณโณ

โทรศัพท์ต่อ.๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

แจ้งเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม

ผศ.ดร. ภาวดี ทะไกรราช

23 ก.พ. ๒๕๖๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๑๙

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ภายใน : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
เรียน ดร.ไพศาล สุขปัญญา ผู้ตรวจราชการกรม กรมการพัฒนาชุมชน
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้
มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเอง
อย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” ในวันอาทิตย์ที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ
ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐ
ประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์
จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอเข้าร่วม Focus Group ใน กทม. กิ่งบัว
กรมวิทย์ฯ วัดกษัตริย์ไชยฯ ๑๖๐๗๕๖๖๖
ตามวิถีพุทธ

(ดร.ไพศาล สุขปัญญา)

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต อคควณโณ

โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โพร.,โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๕๐

วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน อาจารย์ ดร.เรียงดาว ทวะชาติ อาจารย์ประจำวิทยาเขตขอนแก่น

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” ในวันอาทิตย์ที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โซนบี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต อคควณโณ

โทรติดต่อ.๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

อ.เรียงดาว ทวะชาติ

15๐๘๓๐๖๒๕๖๐

๒๔ กพ ๒๕๖๐

บันทึกข้อความ

สำนักงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โทเร., โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๕๐

วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน อาจารย์ ดร.บุษกร วัฒนบุตร เลขาธิการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” ในวันอาทิตย์ที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต อคควณโณ

โทรติดต่อ.๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

บันทึกแจ้งกรรมการบริหารหลักสูตรฯ

๒๓ ก.พ. ๒๕๖๐ .

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โทร., โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๕๐

วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน อาจารย์ ดร.นิเทศ สนั่นนารี รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ฝ่ายวิชาการ วิทยาเขตขอนแก่น

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคฺควณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” ในวันอาทิตย์ที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนบี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต อคฺควณโณ

โทรติดตอ.๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โท.,โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๕๐

วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน อาจารย์ ดร.พงศ์พัฒน์ จิตตานุรักษ์ อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

เนื่องด้วย พระมหาภูษิต ฉายา อคควณโณ รัชสประจําตัวนิตฺ ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖ นิตฺหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดียิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ” ในวันอาทิตย์ที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๐๙.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

๕/๒๕/๖๐/๒๐๑/๑๐/๒๖/๒๕๖๐

 ๐๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

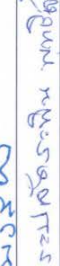

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต อคควณโณ

โทรติดต่อกับ ๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙

บัญชีรายชื่อผู้เชี่ยวชาญในการเข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรื่อง การบริหารจัดการชุมชนตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ
พระมหาภูษิต อดคควณโณ (ปลัดรมย์)
นิสิตหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วันอาทิตย์ที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๐๙.๐๐ น.

ณ ห้องประชุมช่อบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โซน B คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ที่	ชื่อ-ฉายา/นามสกุล	ตำแหน่ง	ลายเซ็น	หมายเหตุ
๑	ศาสตราจารย์ ดร.ภฤช เพิ่มทันจิตต์	อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชารัฐศาสตรบัณฑิต มจร		
๒	รองศาสตราจารย์ ดร.วิชุดา ทุ่งนวล	ผู้ทรงคุณวุฒิมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา		
๓	รองศาสตราจารย์ นงลักษณ์ วัฒนสิงหะ	อดีตรองคณบดีคณะรัฐประศาสนศาสตร์		
๔	พระปลัดระพี นพธิสาร, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา มจร		
๕	พระครูวินัยธร เอนก เศษวโร	อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์		
๖	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาวดี ทะโลกราช	ผู้อำนวยการโครงการมหาวิทยาลัยชีวิต		
๗	ดร.ไพศาล สุขปัญญา	ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาชุมชน		
๘	อาจารย์ ดร.บุษกร วัฒนบุตร	เลขานุการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชารัฐศาสตรบัณฑิต		
๙	อาจารย์ ดร.พงศ์พัฒน์ จิตตานุกรักษ์	อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา		
๑๐	อาจารย์ ดร.นิเทศ สนั่นนารี	รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ฝ่ายวิชาการ		
๑๑	อาจารย์ ดร.เรียงดาว ทวะชาลี	ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตรบัณฑิต		
๑๒	พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปิณเณ, ดร.	ผอ.หลักสูตร พห.ด. สาขาวิชารัฐศาสตรบัณฑิต (วังน้อย)		ผู้ดำเนินการ (Moderator) และผู้สังเกตการณ์กลุ่ม

๑๓ ผศ.ดร.เฉลิมพิภักดิ์ ทองอินทร์

ผู้อำนวยการหลักสูตร มจร.

บัญชีเซ็นชื่อบุคคลผู้เข้าร่วมฟังการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรื่อง การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธ

พระมหาภูษิต อคฺควณโณ (ปล้นรัมย์)

นิสิตหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๐๙.๐๐ น.

ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชน B คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ที่	ชื่อ-ฉายา/นามสกุล	ลายเซ็น	หมายเหตุ
๑	พระมหาเทพปทุม ธรรมสาร		
๒	ผศ.ดร.เจษฎ์กมล นอระนทร์		
๓	นางปัทมาสินี ภรรณี		
๔			
๕			
๖			
๗			
๘			
๙			
๑๐			
๑๑			
๑๒			
๑๓			
๑๔			
๑๕			
๑๖			
๑๗			
๑๘			
๑๙			
๒๐			

ภาคผนวก ง
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน

ด้วย พระมหาภูษิต อคฺควณฺโณ (ปล้นรัมย์) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๔๖
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน”
 เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในที่นี่ ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือเก็บข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดย
 ใช้เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ด้วยการใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง
 (Semi-Structured Interview) เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ

- ๑) เพื่อศึกษากลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของ
 ชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง
- ๒) เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน
 ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง
- ๓) เพื่อนำเสนอบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน
 ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

คำชี้แจง: แบบสัมภาษณ์นี้ มี ๒ ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ ๑ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน

ตอนที่ ๑ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์ ชื่อ.....นามสกุล..... อายุ.....ปี

ที่อยู่.....

อาชีพหลัก..... อาชีพเสริม

วุฒิทางการศึกษา.....

ตำแหน่ง.....

สัมภาษณ์เมื่อวันที่..... เดือน..... พ.ศ. เวลา.....ถึง.....น.

สถานที่สัมภาษณ์.....

ผู้สัมภาษณ์ (ผู้วิจัย).....

ผู้บันทึกข้อมูล : จดบันทึก, บันทึกเสียง, บันทึกภาพ (ผู้วิจัย)

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน แบ่งออกเป็น ๕ กลุ่มคำถาม ดังนี้

๑. กลุ่มคำถามเกี่ยวกับบริบทของชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง
๒. กลุ่มคำถามเกี่ยวกับกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมทั้งภายในและภายนอกชุมชน ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
๓. กลุ่มคำถามเกี่ยวกับองค์ประกอบของการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองแบบพหุภาคี
๔. กลุ่มคำถามเกี่ยวกับการบูรณาการฐานคิดหลักพุทธธรรมที่มีส่วนสำคัญทำให้เกิดแนวทางการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน
๕. กลุ่มคำถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน

๑. กลุ่มคำถามเกี่ยวกับบริบทของชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

๑.๑ ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของชุมชน ชื่อหมู่บ้าน/ชุมชน ที่ตั้ง และอาณาเขต เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

๑.๒ สภาพแวดล้อมโดยทั่วไปภายในชุมชน อาทิเช่น สภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพภูมิอากาศ เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

๑.๓ สภาพเศรษฐกิจภายในชุมชน เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

๑.๔ สภาพทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา ความเชื่อดั้งเดิม รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในชุมชน เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

๑.๕ สภาพทางการเมือง การปกครอง/การบริหาร เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

๕. กลุ่มคำถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธ เพื่อให้เกิดความยั่งยืน

๑) องค์กรทางสังคมในชุมชน ทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ควรมีเทคนิคและวิธีการในการนำหลักการบริหารจัดการทั่วไปมาเป็นเครื่องมือช่วยการบริหารจัดการชุมชนร่วมกันตามกระบวนการ หรือหน้าที่ อันจะนำไปสู่ความเป็นชุมชนเข้มแข็ง ให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒) ประชาชนในชุมชนควรมีการนำหลักธรรมใดอื่นๆ อีกหรือไม่ ในทางพระพุทธศาสนา มาเป็นเครื่องมือสำหรับใช้บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองให้เกิดความยั่งยืนตามวิถีพุทธ อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

พระมหาภูษิต อคฺควณฺโณ (ปุณฺณรํมย์) นิสิตผู้วิจัย
ขอกราบขอบพระคุณและขออนุโมทนาขอบคุณทุกรูป/ท่าน
ที่ได้กรุณาให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้

ภาคผนวก จ

ประเด็นคำถามการสนทนากลุ่มเฉพาะ

การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรื่อง การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน

หลักการและเหตุผล

พระมหาภูชิต อคฺคควณโณ (ปล้นรัมย์) นิสิตหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^๑ ได้รับอนุมัติให้ ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน” เพื่อต้องการทราบ กลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนที่เหมาะสมว่า การ บริหารจัดการชุมชนในยุคปัจจุบันนี้เป็นไปอย่างไร และศึกษาค้นหาองค์ประกอบของการบริหาร จัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างว่า มีองค์ประกอบ และลักษณะความสัมพันธ์ของภารกิจในการบริหารจัดการชุมชนเป็นอย่างไร ที่จะช่วยส่งเสริมให้ ชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน โดยสามารถจะนำเสนอแนวทางการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถี พุทธเพื่อความยั่งยืนได้อย่างไร ตลอดจนสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาค้นพบนั้นไปสู่การ ปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม และเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนการบริหารจัดการแบบบูรณาการ หลักพุทธธรรมควบคู่ไปกับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อช่วยเสริมสร้างฐานรากของการพัฒนาชุมชนใน สังคมไทยให้มั่นคง และเข้มแข็งอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการสนทนากลุ่มเฉพาะ

๑. เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญได้ร่วมกันพิจารณา ตรวจสอบ และยืนยันความ เหมาะสมของผลงานวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน”
๒. เพื่อนำข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญไปพัฒนา แก้ไข ปรับปรุงผลงานวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน” ดังกล่าวนี้ให้ สมบูรณ์แบบต่อไป

^๑คณะกรรมการควบคุมคุชฎีนิพนธ์

พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, รศ.
ผศ.ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์

ประธานกรรมการ
กรรมการ

สถานที่จัดสนทนากลุ่มเฉพาะ

ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนบี (B) คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วันเวลาที่จัดสนทนากลุ่มเฉพาะ

วันอาทิตย์ที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๐๙.๐๐ น.

ขั้นตอนการดำเนินการ

๑. จัดทำโครงการ และเสนอรายชื่อผู้เชี่ยวชาญ เพื่อเสนอขอความเห็นและขออนุมัติจากประธานกรรมการควบคุมคุณภาพ และกรรมการควบคุมคุณภาพ

๒. ประสานงานผู้เชี่ยวชาญ เพื่อเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

๓. เสนอขอหนังสือเชิญผู้เชี่ยวชาญเข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จากศูนย์บัณฑิตศึกษา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔. แจ้งกำหนดวัน เวลา และสถานที่ที่จัดการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับผู้เชี่ยวชาญ/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๕. จัดเตรียมอุปกรณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

๖. จัดการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ตามกำหนดวัน เวลา และสถานที่

๘. ประเมินผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ วิเคราะห์ อภิปรายผล และนำผลการสนทนากลุ่มไปสังเคราะห์ เพื่อเผยแพร่ในวารสารทางวิชาการ หรือการประชุมวิชาการระดับชาติ

๙. สรุปผลรายงานการดำเนินงานไปยังประธานกรรมการควบคุมคุณภาพ และกรรมการควบคุมคุณภาพ

ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ

การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ในครั้งนี้ โดยการประชุมผู้เชี่ยวชาญ (Expertise Meeting) จำนวน ๑๒ รูป/คน ประกอบด้วย

๑. ผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาการทางพระพุทธศาสนา จำนวน ๓ รูป

๒. ผู้เชี่ยวชาญด้านวิจัยและรัฐประศาสนศาสตร์ จำนวน ๗ คน

๒. ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาชุมชน

จำนวน ๒ คน

ผู้ดำเนินรายการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Moderator)

๑. พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ดร.

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (วังน้อย) สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้รับผิดชอบการสนทนากลุ่ม

๑. พระมหาภูษิต อคควณโณ (ปล้นรัมย์)

นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประเด็นในการสนทนากลุ่ม

การจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยสร้างประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่ม โดยมุ่งหมายให้การสนทนากลุ่มดังกล่าวนี้ เป็นการ ๑) เพื่อขอรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนที่เหมาะสม และเกี่ยวกับองค์ประกอบของการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืนจากผู้เชี่ยวชาญ ๒) เพื่อเติมเต็มข้อมูลจากผลการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน ๓๐ รูป/คน ๓) เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์และปฏิบัติได้จริง จากผู้เชี่ยวชาญที่เข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ และ ๔) สามารถหาลักษณะร่วม (Common Character) ข้อสรุปร่วม (Common Conclusion) ความเหมาะสม และความเป็นไปได้ จากการสังเคราะห์ร่างแบบจำลองของงานวิจัยเรื่อง "การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน" เพื่อนำเสนอได้ต่อไป โดยการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตั้งกรอบคำถามเบื้องต้นไว้ ๓ ประเด็นคำถาม ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ คำถามเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ คือ กลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จากที่ผู้วิจัยได้ศึกษามาแล้วนั้น ค้นพบว่า มีปัจจัยสำคัญ ๔ ประเด็นหลัก เป็นตัวขับเคลื่อนให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ได้แก่

๑) ด้านผู้นำชุมชนและทีมงาน (L: Community Leader and team)

๒) ด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน (P: Participation process of community people)

๓) ด้านกระบวนการวางแผนชุมชน (P: Community Planning process)

๔) ด้านผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (S: The success of community performance according to Philosophy of sufficiency economy)

จากข้อค้นพบทั้ง ๔ ประเด็นหลัก ดังกล่าวข้างต้น ท่านมีความเห็นว่า มีความสอดคล้อง หรือยังมีประเด็นอื่นที่สามารถเป็นกลไกการขับเคลื่อนชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งอีกหรือไม่

ประเด็นที่ ๒ คำถามเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ คือ องค์ประกอบของการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยใช้หลักฐานคิดความสัมพันธ์แบบบูรณาการระหว่างหลักนาถนธรรม ๑๐ กับหลักทรัพยากรทางการบริหารจัดการ (Management Resources) ที่เรียกว่า 6M's ในแต่ละด้าน ดังนี้

๑) การบริหารจัดการงานทั่วไป (Management: PDCA = อิทธิบาท ๔) ผู้วิจัยได้บูรณาการด้วยหลักนาถนธรรม ๕ ประการ คือ ศีลนาถนธรรม, วิริยารัมภนาถนธรรม, กิงกรณียะสุทักขตานาถนธรรม, กัลยาณมิตตตานาถนธรรม, และปัญญานาถนธรรม เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน นอกจากนี้ ยังพบว่า หลักการบริหารจัดการงานทั่วไป (Management: M1) ดังกล่าวนี เป็นตัวกระบวนการที่ใช้ในการบริหารจัดการที่เหลืออื่นๆ อีก คือ M2-M6 ท่านคิดว่า มีเหมาะสมและความสอดคล้องหรือไม่

.....

.....

.....

๒) การบริหารจัดการเครื่องมือ/เครื่องจักร (Machine) ซึ่งมีกระบวนการบริหารจัดการตามหลัก Management (PDCA = อิทธิบาท ๔) ผู้วิจัยได้บูรณาการด้วยหลักนาถนธรรม ๓ ประการ คือ ศีลนาถนธรรม, พาหุสัจจนาถนธรรม และปัญญานาถนธรรม เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ท่านคิดว่า มีเหมาะสมและความสอดคล้องหรือไม่

.....

.....

.....

๓) การบริหารจัดการเงินทุน/งบประมาณ (Money) ซึ่งมีกระบวนการบริหารจัดการตามหลัก Management (PDCA = อิทธิบาท ๔) ผู้วิจัยได้บูรณาการด้วยหลักนาถนธรรม ๔ ประการ คือ ศีลนาถนธรรม, วิริยารัมภนาถนธรรม, สันตฎฐีนาถนธรรม และปัญญานาถนธรรม เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ท่านคิดว่า มีเหมาะสมและความสอดคล้องหรือไม่

.....

.....

.....

๔) การบริหารจัดการคุณธรรม จริยธรรมของบุคคล (Morality) ซึ่งมีกระบวนการบริหารจัดการตามหลัก Management (PDCA = อธิปไตย ๔) ผู้วิจัยได้บูรณาการด้วยหลักนาถกรรมธรรม ๕ ประการ คือ ศีลนาถกรรมธรรม, สตินาถกรรมธรรม, โสวจัสสตานาถกรรมธรรม, วิริยารัมภนาถกรรมธรรม, และปัญญานาถกรรมธรรม เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ท่านคิดว่า มีเหมาะสมและความสอดคล้องหรือไม่

.....

.....

.....

๕) การบริหารจัดการวัสดุหรือวัตถุดิบ (Material) ซึ่งมีกระบวนการบริหารจัดการตามหลัก Management (PDCA = อธิปไตย ๔) ผู้วิจัยได้บูรณาการด้วยหลักนาถกรรมธรรม ๔ ประการ คือ ศีลนาถกรรมธรรม, สันตภูฏินาถกรรมธรรม, กิงกรณียะสุ ทักขตานาถกรรมธรรม, และปัญญานาถกรรมธรรม เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ท่านคิดว่า มีเหมาะสมและความสอดคล้องหรือไม่

.....

.....

.....

๖) การบริหารจัดการด้านคน (Man) ซึ่งมีกระบวนการบริหารจัดการตามหลัก Management (PDCA = อธิปไตย ๔) ผู้วิจัยได้บูรณาการด้วยหลักนาถกรรมธรรม ๔ ประการ คือ ศีลนาถกรรมธรรม, ธรรมกามาตา, กัลยาณมิตตตานาถกรรมธรรม และปัญญานาถกรรมธรรม เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ท่านคิดว่า มีเหมาะสมและความสอดคล้องหรือไม่

.....

.....

.....

ประเด็นที่ ๓ จากการค้นพบในการบริหารจัดการชุมชนตามกระบวนการที่เรียกว่า หลักทรัพยากรทางการบริหารจัดการ 6M's ผู้วิจัยพบว่า หลักการบริหารจัดการดังกล่าว สามารถทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ในด้านต่างๆ ตามสภาพบริบทภายในชุมชน คือ ด้านระบบการทำงาน ด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ และด้านสังคม วัฒนธรรม

โดยมีความเป็นไปได้สอดคล้องกับตัวแบบเชิงซ้อน ที่ประกอบด้วยปัจจัยสำคัญของการพึ่งตนเองของชุมชนหรือที่เรียกว่า ตัวแบบ TERMS ของ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ นักวิชาการด้านสังคมวิทยาชาวไทยที่ได้คิดตัวแบบดังกล่าวนี้ออกมา มีจำนวน ๕ ด้าน ได้แก่ การพึ่งตนเองของชุมชนด้าน

เทคโนโลยี (Technology: T) การพึ่งตนเองของชุมชนด้านเศรษฐกิจ (Economy: E) การพึ่งตนเองของชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาติ (Resource: R) การพึ่งตนเองของชุมชนด้านจิตใจ (Mental: M) การพึ่งตนเองของชุมชนด้านสังคม-วัฒนธรรม (Socio-cultural: S)

แต่อย่างไรก็ตาม ในการวิจัยครั้งนี้ เนื่องจากผู้วิจัยได้ใช้หลัก Management การบริหารจัดการ โดยกระบวนการบริหารจัดการ ภายใต้ระบบการบริหารจัดการที่มุ่งเน้นคุณภาพของงานแบบ PDCA กล่าวคือ เริ่มตั้งแต่มีการวางแผนงาน (P: Plan) แล้วนำไปปฏิบัติ (D: Do) ในขณะที่มีการปฏิบัติงานนั้นก็ดำเนินการพิจารณาไตร่ตรองตรวจสอบ ตรวจเช็ค (C: Check) บางครั้งก็พบปัญหาจากการดำเนินการ จำเป็นต้องทำการแก้ไขหรือปรับปรุง ซึ่งก็คือ (A: Action) การปรับปรุง ก็เริ่มจากการวางแผนก่อน การปรับปรุงแก้ไขส่วนที่มีปัญหา หรือถ้าไม่มีปัญหาใดๆ ก็ยอมรับแนวทางการปฏิบัติตามแผนงานที่ประสบผลสำเร็จแล้ว เพื่อนำไปใช้ในการทำงานต่อไป

หลักการดังกล่าว เมื่อพิจารณาคุณลักษณะของการดำเนินกิจกรรมตามหลักการบริหารจัดการดังกล่าวนี้ แล้วนำหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนามาจับเข้า ก็สอดคล้องกับการดำเนินงานตามวิถีพุทธ กล่าวคือหลักกอธิบาท ๔ ประกอบด้วย การมีความพอใจ รักชอบและรับผิดชอบในงานกิจกรรมที่ตนเองได้ลงมือทำ (ฉันทะ) การมีความมุ่งมั่นเพียรพยายามในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ อยู่ตลอดเวลาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ (วิริยะ) การมีความเอาใจใส่หรือฝักใฝ่ตั้งใจในการดำเนินกิจกรรมที่ตนเองได้รับมอบหมายมาให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ (จิตตะ) และในขณะที่ดำเนินงานนั้น ก็มีการตรวจสอบพิจารณาดูข้อบกพร่องหรือจุดเสียหายของกิจกรรมต่างๆ ที่กำลังดำเนินการหรือดำเนินการเสร็จแล้ว เพื่อจะได้นำมาปรับปรุง แก้ไข และพัฒนาให้ดีขึ้นต่อไป (วิมังสา)

โดยยึดเป็นตัวหลักกระบวนการในการบริหารจัดการชุมชนไปพร้อมๆ กับหลักทรัพยากรทางการบริหารจัดการด้านอื่นๆ แต่ละด้านที่เหลือนับด้วย คือ Machine การบริหารจัดการด้านเครื่องมือ/เครื่องจักร Money การบริหารจัดการด้านเงินทุน/งบประมาณ Morality การบริหารจัดการด้านคุณธรรม จริยธรรม Material การบริหารจัดการวัสดุ/วัตถุดิบ และ Man การบริหารจัดการด้านคน โดยมุ่งเน้นการบริหารจัดการชุมชนตามลำดับความสำคัญของการที่จะทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน และผู้วิจัยได้เลือกใช้หลักนาถกรรมธรรม ๑๐ ประการ แต่ละข้อมาบูรณาการใช้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างหลักนาถกรรมธรรม ๑๐ แต่ละข้อธรรม กับหลัก 6M's แต่ละด้านนั้น เมื่อได้บูรณาการตามหลักการดังกล่าวแล้ว ทำให้พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านการพึ่งตนเองของชุมชนตามตัวแบบ TERMS ซึ่งปกติเรียงตามลำดับจากด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ และสังคม-วัฒนธรรม แต่กลับกลายเป็นว่า หัวใจหลักของการบริหารจัดการชุมชนให้พึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนตามวิถีพุทธนั้น จำเป็นต้องเน้นการบริหารจัดการชุมชนด้านคุณธรรม จริยธรรมของบุคคล (Morality) ให้เป็นศูนย์กลางของการบริหารจัดการ ชุมชนเพื่อให้เกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ซึ่งถ้าพิจารณาดูแล้ว ย่อมมุ่งถึงการบริหารจัดการให้เกิดการพึ่งตนเองของ

ชุมชนในทางด้านจิตใจ (Mental) หรือมีการพึ่งตนเองของชุมชนทางด้านจิตใจเป็นจุดศูนย์กลาง จึงจะสามารถทำให้เกิดความสมดุลของการบริหารจัดการชุมชนและสร้างความยั่งยืนได้อย่างเป็นรูปธรรมชัดเจนขึ้น

ทั้งนี้ เพื่อตอบโจทย์วัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ คือ เพื่อนำเสนอทางการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน กล่าวคือ การที่จะสร้างแนวทางการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืนให้เห็นผลเป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจนนั้น พบว่า ย่อมผ่านการอาศัยกลไกการทำงานขององค์กรทางสังคมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ที่มีปัจจัยสำคัญ ๔ ด้าน คือ

๑) ผู้นำชุมชนและทีมงาน (L: Community Leader and team)

๒) กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน (P: Participation process of community people)

๓) กระบวนการวางแผนชุมชน (P: Community Planning process)

๔) ผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (S: The success of community performance according to Philosophy of sufficiency economy) ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น ซึ่งทุกๆ กระบวนการของการดำเนินงานของชุมชนนั้น พบว่า มีแนวทางการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับหลักการพัฒนาตามวิถีพุทธ กล่าวคือหลักภาวนา ๔ ประกอบด้วย

๑) มุ่งพัฒนาตนเองทางกายภาพ (กายภาวนา) กล่าวคือตั้งแต่เบื้องต้น ตัวผู้นำชุมชน ทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ทั้งทีมงาน และผู้นำทางจิตวิญญาณที่เกี่ยวข้องกับชุมชนโดยตรง เช่น พระสงฆ์ เป็นต้น รวมถึงสมาชิกในชุมชน ล้วนเฝงการพัฒนาทางด้านศึกษาเรียนรู้ในสิ่งต่างๆ ทั้งภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมและภูมิปัญญาแบบสมัยใหม่ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการดำเนินชีวิต (Education: E1) ภายใต้บริบทสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับตนเอง (Environment: E2) กล่าวคือ การบริหารร่างกายของตนเองให้แข็งแรงสมบูรณ์อยู่เสมอ และการสร้างความพร้อมด้วยปัจจัย ๔ อย่างเหมาะสม ไม่มากเกินไปไม่น้อยเกินไป คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม สถานที่อยู่อาศัย และยาบรรเทา รักษาโรค ซึ่งสามารถช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งได้ในด้านต่างๆ คือ ด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านจิตใจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และด้านสังคม วัฒนธรรม รวมถึงด้านการเมือง การปกครอง ภายในชุมชน

๒) มุ่งพัฒนาตนเองทางด้านศีล (ศีลภาวนา) กล่าวคือการพัฒนาด้านระเบียบ กฎเกณฑ์ และกฎหมาย ซึ่งเป็นกติกาในการอยู่ร่วมกันในสังคม การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองให้เกิดความยั่งยืนได้นั้น และในขณะเดียวกันก็มุ่งพัฒนาด้านจิตใจไปพร้อมๆ (จิตตภาวนา) กล่าวคือ การฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งและมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี เพื่อให้รู้จักปรับตัวให้เท่าทันกับสภาวะการณ์ของการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทางสังคม มีการดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชนในทุกๆ กิจกรรม โดยมุ่งเน้นหลักการ

มีส่วนร่วมของทุกฝ่าย และแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากความสำเร็จในการดำเนินการอย่างเท่าเทียมกัน ภายใต้หลักคุณธรรม จริยธรรม อันเป็นศูนย์กลางของการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อให้ประสบผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Effectiveness: E3) และมีประสิทธิภาพ (Efficiency: E4) ควบคู่กันไปด้วย เพราะผลสำเร็จจากการดำเนินงานของชุมชนนั้น ทุกฝ่ายทั้งตัวผู้นำชุมชน ทีมงาน และสมาชิกในชุมชน ที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายในชุมชน (Stakeholders) รวมถึงภาคีเครือข่ายอื่นๆ จากภายนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ล้วนต้องร่วมมือกันในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนต้อง อันส่งผลทำให้เกิดความสมดุลทางเศรษฐกิจภายในชุมชน (Economy: E5) และสามารถทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งหรือสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนในด้านต่างๆ ตามมา เช่น สังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ซึ่งจะพื้นฐานรากให้แก่ประเทศชาติต่อไป

๓) ปฏิเวธวิถีธรรม หมายถึง มุ่งพัฒนาตนเองทางด้านปัญญาอย่างสม่ำเสมอ (ปัญญาภาวนา) เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเท่าทันสภาวะการณ์ตามความเป็นจริง เมื่อก้าวสรุปโดยภาพรวมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนี้ แสดงให้เห็นถึงแก่นแท้ของการบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน ซึ่งมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับขึ้นไปตั้งแต่ขั้นพื้นฐานสู่ขั้นเบื่องบน โดยสามารถอนุมานเปรียบเทียบได้กับการพัฒนาตามหลักภาวนา ๔ ประกอบด้วย ภาวนา คือการพัฒนาทางด้านกายภาพ สีสภาวนา คือการพัฒนาทางด้านศีล จิตตภาวนา คือการพัฒนาทางด้านจิตใจ และปัญญาภาวนา คือการพัฒนาทางด้านปัญญา โดยมีจุดมุ่งหมายเป็นอันเดียวกัน คือมีการพัฒนาเพื่อเข้าสู่ความสงบเย็นหรือความสันติสุข (Peace: P) ในการดำรงชีพเป็นผลปลายทางสุดยอดที่ทุกคนต้องการนั่นเอง ซึ่งทำให้ได้องค์ความรู้จากการวิจัยเป็นผลสมการร่างแบบจำลองของผลงานวิจัยในเบื้องต้น คือ

“โมเดล: LPPS + (10N + 6M) + (W -TERMS) = 5E-1P Model”

จากคำดังกล่าวข้างต้นนั้น ท่านคิดว่า มีเหมาะสมและความสอดคล้องหรือไม่

.....

.....

.....

.....

กำหนดการ

โครงการสนทนากลุ่มระดมความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ
(การสนทนากลุ่มเฉพาะ : Focus Group Discussion)

เรื่อง การบริหารจัดการชุมชนพึ่งตนเองวิถีพุทธเพื่อความยั่งยืน

ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนปี (B) คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
วันอาทิตย์ที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๐๙.๐๐ น.

-
- เวลา ๐๙.๐๐ น. - ผู้เชี่ยวชาญ พร้อมกัน ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ โชนปี อาคารเรียนรวม มจร วังน้อย
- พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ดร. นำไหว้พระสวดมนต์
- พระมหาภูษิต อคฺควณฺโณ กล่าวแนะนำตัวกับผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ
- พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ดร. กล่าววัตถุประสงค์การจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ และเป็นผู้ดำเนินรายการสนทนากลุ่ม (Moderator)
- เวลา ๐๙.๑๕ น. - พระมหาภูษิต อคฺควณฺโณ นำเสนอผลการวิจัย และองค์ความรู้
- ผู้เชี่ยวชาญให้ความเห็นในที่ประชุมตามประเด็นรายบุคคล และสนทนาแลกเปลี่ยนเชิงสร้างสรรค์ตามกรอบการสนทนากลุ่ม
- เวลา ๑๐.๓๐ น. - พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ดร. สรุปผลการสนทนากลุ่ม
- ผู้รับผิดชอบการสนทนากลุ่ม ถวาย/มอบของที่ระลึก และค่านานาพาทนะแก่ผู้เข้าร่วม
- พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ดร. นำกราบลาพระรัตนตรัย
-

หมายเหตุ: ขอเชิญผู้เชี่ยวชาญและผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มทุกท่าน ถ่ายภาพหมู่ที่ระลึกร่วมกัน ทั้งก่อนและหลังเสร็จสิ้นการสนทนากลุ่มเฉพาะ

ผู้ประสานงาน: พระมหาภูษิต อคฺควณฺโณ (บุลันรัมย์)

ภาคผนวก ฉ

ภาพถ่ายผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา/พระสงฆ์นักพัฒนา

ภาพที่ ๑

ภาพที่ ๒

ภาพที่ ๓

สัมภาษณ์ พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี ป.ธ.๙

ภาพที่ ๔

ภาพที่ ๕

ภาพที่ ๖

สัมภาษณ์ พระสุบิน ปณีโต เจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม

ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นนักวิชาการภาครัฐด้านการพัฒนาชุมชน

ภาพที่ ๑

สัมภาษณ์ นายกลีณ นวลโคกสูง พัฒนาการจังหวัดนครราชสีมา

ภาพที่ ๒

สัมภาษณ์ นายธนา พิพิธกุล พัฒนาการอำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา

ภาพที่ ๓

สัมภาษณ์ นายปรีชา พรหมบุตร พัฒนาการจังหวัดบุรีรัมย์

ภาพที่ ๔

สัมภาษณ์ นายทรงศักดิ์ พิมพ์แก้ว พัฒนาการอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

ภาพที่ ๕

สัมภาษณ์ นางสาวกาญจนา ลิขสิทธิ์ นักวิชาการพัฒนาชุมชน ชำนาญการ
(ผู้ให้ข้อมูลแทนนางสุพัตรา แสงทอง, พัฒนาการจังหวัดสุรินทร์)

ภาพที่ ๖

สัมภาษณ์ นางสาวอารีรัตน์ หอมเนียม พัฒนาการอำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

ภาพที่ ๗

สัมภาษณ์ นายกานต์ ธงศรี พัฒนาการจังหวัดศรีสะเกษ

ภาพที่ ๘

สัมภาษณ์ นายกมลภัทร์ สมศรี พัฒนาการอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ

ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นภาคชุมชน ประกอบด้วย ผู้บริหารฝ่ายท้องถิ่น
ผู้ปกครองฝ่ายท้องถิ่น

ภาพที่ ๑

สัมภาษณ์นายวิรัตน์ ปัดตาละคะ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง
จังหวัดนครราชสีมา

ภาพที่ ๒

สัมภาษณ์ นายเจริญ วันโรสง กำนันตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา

ภาพที่ ๓

สัมภาษณ์ นายสุรชัย พันธุ์รัตน์ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย
อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา

ภาพที่ ๔

สัมภาษณ์ นายคำพา แก้วนระ ประธานกลุ่มออมทรัพย์บ้านทับสวาย และปราชญ์ชาวบ้านด้านการ
บริหารจัดการกองทุนชุมชน หมู่ที่ ๑ บ้านทับสวาย ตำบลทับสวาย อำเภอห้วยแถลง
จังหวัดนครราชสีมา

ภาพที่ ๕

สัมภาษณ์ นายประเทือง พาโคกหม (ข้าราชการบำนาญ) ประธานกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์หมู่บ้าน
ทับสวาย หมู่ที่ ๑ และปราชญ์ชาวบ้านด้านโครงการเศรษฐกิจพอเพียง หมู่ที่ ๑ ตำบลทับสวาย
อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา

ภาพที่ ๖

สัมภาษณ์ นายไพฑูรย์ บาลโสง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลจรเข้มาก
อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

ภาพที่ ๗

สัมภาษณ์ นายมานพ ต่างประโคน กำนันตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

ภาพที่ ๘

สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ลอยประโคน ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก
อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

ภาพที่ ๙

สัมภาษณ์ นางพนิดา เขียวรัมย์ ประธานคณะทำงานด้านส่งเสริมเศรษฐกิจ และตัวแทนประชาชน
 ชาวบ้าน หมู่ที่ ๙ บ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก
 อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

ภาพที่ ๑๐

สัมภาษณ์ นายประจํา เป็นตามวา นายกองค้การบริหารส่วนตำบลคูตัน
 อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

ภาพที่ ๑๑

สัมภาษณ์ นายพันธ์ ซ้อนกลิ่น กำนันตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

ภาพที่ ๑๒

สัมภาษณ์ นายวรมธ ก้นสุมาโล ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด
อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

ภาพที่ ๑๓

สัมภาษณ์ นางสาวสดี มั่นหมาย ประธานกลุ่มสตรีทอผ้าไหม หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด และประธาน
กลุ่มสตรีทอผ้าไหมประจำตำบลคูตัน
อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

ภาพที่ ๑๔

สัมภาษณ์ นางสมจิต โสระถาวร ประชาญ์ชาวบ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด
ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

ภาพที่ ๑๕

สัมภาษณ์ นายรวม วงษ์ศรี ประชาชนชาวบ้าน หมู่ที่ ๒ บ้านโคกสะอาด
ตำบลคูตัน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

ภาพที่ ๑๖

สัมภาษณ์ พันตำรวจโท เสนีย์ ธรรมนิยม นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลโดด
อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ

ภาพที่ ๑๗

สัมภาษณ์ นายสมานชัย ไยดวง กำนันตำบลโตด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ
จังหวัดศรีสะเกษ

ภาพที่ ๑๘

สัมภาษณ์ นายชาติชาย บุญผุย ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๓ บ้านหนองกอง ตำบลโตด
อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ

ภาพที่ ๑๙

สัมภาษณ์ นายนิคม ศรีวงษ์ ประธานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองกอง หมู่ที่ ๓
ตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ

ภาพที่ ๒๐

สัมภาษณ์ นางสาวศุภธิดา ศรีชาร์ตัน ประชาชนชาวบ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ ๓
บ้านหนองกองตำบลโดด อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ

ภาคผนวก ช
ภาพถ่ายการสนทนากลุ่มเฉพาะผู้เชี่ยวชาญ

การสนทนากลุ่มเฉพาะ : Focus Group Discussion

ภาพที่ ๑

ภาพที่ ๒

ภาพที่ ๓

ภาพที่ ๔

ภาพที่ ๕

ภาพที่ ๖

ภาพที่ ๗

ภาพที่ ๘

ภาพที่ ๙

ภาพที่ ๑๐

ภาพที่ ๑๑

ภาพที่ ๑๒

ภาพที่ ๑๓

ภาพที่ ๑๔

ภาพที่ ๑๕

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ** : พระมหาภูษิต อคควณโณ (ปล้นรัมย์)
- ว/ด/ป เกิด** : วันศุกร์ที่ ๓๐ มีนาคม ๒๕๒๒
- สถานที่เกิด** : ๖๐ หมู่ที่ ๖ บ้านบุ ตำบลบ้านบัว อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์
- การศึกษา** : **วิทยฐานะทางธรรม**
 พ.ศ. ๒๕๔๗ แผนกธรรม นักธรรมชั้นเอก สังกัดวัดสามพระยา สำนักเรียน
 วัดสามพระยา เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
 พ.ศ. ๒๕๕๓ แผนกบาลี เปรียญธรรม ๙ ประโยค สังกัดวัดสามพระยา สำนักเรียนวัด
 สามพระยา เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
วิทยฐานะทางโลก
 พ.ศ. ๒๕๕๗ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม (รุ่นที่ ๑) คณะ
 สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 พ.ศ. ๒๕๕๗-ปัจจุบัน กำลังศึกษาในระดับปริญญาเอก หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตร
 ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาศาสนา (รุ่นที่ ๓) คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ประสบการณ์การทำงาน :**
- พ.ศ. ๒๕๕๔-๒๕๕๘ เป็นพระวิทยากรในโครงการอบรมบาลีก่อนสอบสนามหลวง
 ประโยค ป.ธ.๖-๗-๘-๙ สำนักเรียนวัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร
- พ.ศ. ๒๕๕๐-ปัจจุบัน เป็นกรรมการตรวจธรรมสนามหลวง
- พ.ศ. ๒๕๕๗-ปัจจุบัน เป็นกรรมการตรวจบาลีสสนามหลวง
- พ.ศ. ๒๕๕๘-ปัจจุบัน เป็นนักวิจัยประจำโครงการ สกว.
- พ.ศ. ๒๕๕๙ เป็นนักวิจัยรุ่นใหม่ (ลูกไก่ รุ่นที่ ๑) วช. ร่วมกับ มจร
- อุปสมบท** : วันเสาร์ที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๔๔ ณ วัดศาลาลอย ตำบลสะแกกรัง อำเภอเมือง จังหวัด
 บุรีรัมย์ มีพระครูธรรมประภากร (เอก ปากโร) เป็นพระอุปัชฌาย์
- สังกัด** : มหานิกาย วัดศาลาลอย ตำบลสะแกกรัง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์
- หน้าที่การงาน** : พ.ศ. ๒๕๕๖-๒๕๕๘ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ประโยค ป.ธ. ๘ สำนัก
 เรียนวัดสามพระยา เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
 พ.ศ. ๒๕๕๘-ปัจจุบัน เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ประโยค ป.ธ. ๘ สำนัก
 เรียนวัดหัวลำโพง เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร
- ที่อยู่ปัจจุบัน** : ๖๓ วัดใหม่ยายแป้น ซอยบางขุนนนท์ ๒ ถนนบางขุนนนท์ แขวงบางขุนนนท์ เขต
 บางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
- E-mail: pagsa.2522@gmail.com
- Tel: ๐๘๒-๑๘๓-๓๔๗๙